

FAMIANI STRADÆ
ROMANI
E SOCIETATE IESU
DECAS SECUNDA.

FAMIANI STRADÆ ROMANI

E SOCIETATE JESU

DE BELLO BELGICO

DECAS SECUNDA

Ab initio præfecturæ

ALEXANDRI FARNESII

PARMÆ PLACENTIÆQUE

DUCIS III.

ANNO MDLXXVIII.

Usque ad Annum MDXC.

Iuxta exemplar

ROMÆ,

Apud Hæredes Francisci Corbelletti,

CIↃ IↃC LVIII.

SERENISS. PRINCIPI
RANUTIO II.
FARNESIO
PARMÆ AC PLACENTIÆ
DUCI SEXTO

FAMIANUS STRADA FEL.

NON magnoperè mihi verendum arbitror, SERENISSIME DUX, ne hanc Belgicæ historiæ partem non libenter accipias. Offert eam tibi Odoardus parens tuus, quàm diù expetitam, & antequam in lucem ederetur, inspectam, &, qua erat facilitate, probatam, tibi cum reliqua imperii hereditate reliquit. Immò ipse mihi videtur proavus tuus Alexander offerre illam tibi, in quo quasi agnoscat generosos illos primæ ætatis suæ spiritus; &, quam ipse præliarem indolem jam tum ostendit, quum puer undecennis in Belgico apud S.Quintinum exercitu, de avunculo Rege questus est, quod inter aggressores non admissus, relinqueretur otiosus in castris; eamdem observaverit in te indolem, ac Martiales impetus, dum ejusdem ferè ætatis puer auditus es indoluisse, quod in militari expeditione parentem sequi armatus prohiberere. hæc inquam in te rudimenta magnorum operum Alexander agnoscens, indeque te ad hæc ipsa opera domestico hortamento deducturus, hic tibi in Belgici Martis campo spectandum imitandumque se præbet. Et verò tu, qui prisco-

rum belli Ducum, in primisque Macedonis Alexandri res gestas, itinerum intervalla, loca situsque præliorum observare in eorum historiis, ac digito monstrare adhuc puer: non sine omnium admiratione, consueveras; quanto jucundius hic Alexandri tui facta percurrens, nunc Antverpiam cum Tyro committes: nunc fossas hinc Drusianam & Corbuloniam, inde Farnesianam sive Parmam metieris: nunc Rhenano ponti pontem Scaldicum oppones, & ubique exempla relegens veterum Quiritium, expugnatos iterum Ambivarites, Advaticos in fidem receptos, Batavos potentia exutos, subactos Ubios, Nervios, Sicambros: iterata Cæsaris, Drusi; Germanici ad Mosam, Rhenumque prælia, atque victorias uno in Alexandro pariter agnosces: tanto quidem solidiore voluptate, quanto hæc remotiora sunt ab antiquitate plerumque obnoxia suspicionibus fabularum, inque suorum laudes, nullo facilè redarguente, licentius effusa. Unum subvereri in mentem venit, ne meis hisce scriptus annalibus Alexander minus à te agnoscatur, ut infra eum Alexandrum, cujus ipse speciem altè conceptam animo geris, virtutemque & palmas inhians meditaris. Ac fortè, ut olim Macedo ad Achillis tumulum ingemuisse dicitur, ac beatum illum prædicasse, quod Homerum suarum laudum præconem nactus esset; tu quoque res utriusque Alexandri componens, quantum à scriptoris eloquentia fortunatum illum dices, tantum pro tuo suspirabis, quod à pari tuba præconium non habuerit. Sed securus est gloriæ suæ Alexander, utque nullius magniloquentia ambit assurgere, ita nec timet cujusquam

styli

ſtyli humilitate jacere. Quin potius attollet ille ſecum præcones ſuos, in eundemque, quo vehitur ipſe, currum immortalitatis aſſumet. Inde mihi ſpes oborta, in commentatione glorioſi Principis aſpergendum me parte aliqua gloriæ, poſteris invidendæ, quod talem ad dicendum Achillem ſortitus ſim, qui non modo fabulatori poëtæ debere nihil velit, ſed etiam ultrò poſſit, à rerum non dubiè geſtarum magnitudine, conciliare ſcriptori ſuo fidem pariter, ac famam. E Collegio Romano, Kal. Novembribus An. Dom. MDCXLVII.

Allocutus jam te, amice Lector, in primæ Decadis meæ vestibulo, necesse non habebam hic te rursum remorari, nisi tua me humanitas cogeret, qua lucubrationes meas & editas legi abs te assidue, & edendas expeti avide ad legendum passim audio: nulla interim gloriatione mea, quando hanc qualemcunque famam, operis materia mihi conciliat, & tuus favor. cui grates debere me sicuti sentio, ita profiteri palam volui. Hæc præfatus, unum alterumque habeo, quod te rogem. Primum, ut si qua Belgii loca non eo, quo nunc visuntur, situ posituque à me relata hic leges, non continuò inscitiæ, aut incuriæ scriptorem accuses, memor à me scribi, uti res tunc erant superiore sæculo, à quo nostra dein tempora variarunt, cum alibi sæpe, tum præsertim in Belgio, cujus urbes non magis assidua armorum jactatione Dominos subinde mutant, quam hostili aquarum accessu recessuve, nunc terræ, nunc amnium, juris fiunt. Steemberga quantum hodie distat à mari! quæ tamen ante annos sexaginta mari adsidebat, portusque percelebris habebatur. Alterum est, ut idem ferre judicium velis de urbium artiumque munitionibus: quarum si forte nonnullas, quæ multus oppugnantium exercituum labor ac mora olim fuere, mutilatis nunc turribus ac molibus, expositas injuriis hostium vides; cogita, ut hominum, ita & urbium secari interdum brachia, artusque comminui. At vero, (ut hoc quoque tecum communicem) in iis, quæ inter narrandum, aliorum comparatione superaddo, quæ tamen superaddo quam rarissime, nullius patrocinium anxiè mihi fatigandum existimavi, magnis videlicet exem-

plis

plis culpæ suspicione absolutus. Sane Corn. Tacitus postquam scelus gregarii equitis enarrasset, professi occisum à se fuisse in acie fratrem suum, ausique propterea præmium à belli Ducibus *flagitare: non solum id pari cum facinore comparavit, quum Pompejanus miles in pugna ad Ianiculum commissa adversus Cinnam, fratrem interemit, &, agnito scelere, sibi mortem conscivit; sed etiam post collatum expensumque utriusque factum, addidit:* Hæc; aliqua ex veteri memoria repetita, quoties res, locusque exempla recti, aut solatia mali poscent, haud absurde memorabimus. *uti memoratum ab eo, atque ab aliis non rarò scriptoribus ostendere, in promptu fuerit, nisi te festinantem diutius proloquendo sistere; importunum arbitrarer.*

VINCENTIUS CARAFA
SOCIETATIS JESU
Præpositus Generalis

CUm Secundam Decadem Hiſtoriarum de Bello Belgico P. Famiani Stradæ, noſtræ Societatis Sacerdotis, tres ejuſdem Societatis Thelogi recognoverint, & in lucem edi poſſe probaverint, facultatem concedimus, ut typis mandetur, ſi ita Illuſtriſſ. & Reverendiſſ. D. Viceſgerenti, ac Reverendiſſ. P. Magiſtro Sacri Palatii videbitur. Datum Romæ 21. Martii 1647.

Vincentius Carafa.

Loco + Sigilli

SEcundam Decadem de Bello Belgico, à R. P. Famiano Strada Societ. Jeſu non minus prudenter quam eleganter ſcriptam legi, ita jubente Reverendiſſ P. F. Vincentio Candido Sac. Apoſt. Pal. Magiſtro. cum autem nihil in ea ſit Fidei aut moribus contrarium, publica luce digniſſimam eſſe judico. Romæ 2. Novemb. 1646.

Valentinus Mangionius ejuſdem Societatis manu propria.

I*Mprimatur*, Si videbitur Reverendiſſ. P. Mag. Sacri Palatii Apoſtolici.

A. Sacratus Epiſc. Comacl. Veceſg.

Imprimatur.

FR. Vincentius Candidus, Sacri Apoſtolici Palatii Magiſter, Ordinis Prædicatorum.

VO-

VOCES

ALIQUOT MILITARES

in hoc opere usurpatæ.

Alabarda) *Bipennis hasta.*
Approcci) *Obsidionales accessus. Obsidionales viæ, obliquo ductu ad fossores milites-que tegendos. Operum appropinquationes, sinuato itinere ad declinanda hostium tela.*
Auditor generale) *Militarium causarum generalis Quæsitor.*
Baracche) *Castrensia tuguria.*
Batteria, luogo) *Suggestus tormentarius, Tormentorum sedes.*
Breccia) *Mœnium ruina. Rudere complanata fossa.*
Cannoni da batteria) *Tormenta obsidionalia.*
Caporale) *Decurio.*
Case matte) *Caca crypta. Ima crypta ad latera propugnaculorum.*
Colonnello) *Chiliarchus. Tribunus.*
Commissario generale della Cavalleria) *Commissorum in equestri militia curator. Equitum commissarius.*
Compagnia di Cavalli volante) *Expedita levis armaturæ turma.*
Contramina) *Contrarius cuniculus. Transversus meatus.*
Contrascarpa) *Fossæ pars mœnibus adversa.*
Cornetta) *Equestre vexillum.*
Cornetta del Generale) *Labarum. Imperatorium vexillum.*
Corpo di guardia) *militum statio.*
Cortina) *Interjecti muri lorica.*
Cavaliere) *Tumulus mœnibus impositus.*
Cavalli da bagaglio) *Equi sarcinarii.*
Gabbionate) *Lorica viminea. Corbes. Corbium seu cistarum objectus.*
Galeazze) *Naves longiores*
Galeoni) *Ingentes Gauli.*
Giostre) *Decursiones ludicræ. Voluptuaria præliorum simulacra.*
Guardie) *Stationarii.*
Ingegnero) *Machinator bellicus. A bellicis machinamentis. Machinali scientia clarus.*
Mezzaluna)*Semilunare munimentum.*
Moschetti). *Majores sclopi. Tubi furcillis librari soliti.*
Moschettieri) *Majores sclopetarii. Sclopetarii furcillis tubos librantes.*
Orlo della fossa) *Fossæ labrum vel margo.*
Parapetto) *Lorica post circitorum viam.*
Pettardo) *Pyloclastrum.*
Petto à botta di Moschetto) *Thorax solidus fidusque con-*

tra

tra ictum majoris sclopi. Thorax ab ictu sclopi majoris innoxius.

Piattaforma) *Planiforme propugnaculum.*

Pistola) *Fistula ferrea.*

Polvere d'archibugio) *Pulvis bellicus.*

Punta del baloardo) *Rostrum propugnaculi.*

Ridotti) *Receptacula.*

Rinforzi) *Subsidia. Subsidiaria copia.*

Ritarate) *Interni receptus. Perfugia secundaria.*

Rivellino) *Porta munimentum. Moles porta præstructa. Propugnaculum paulum à mœnibus abjunctum.*

Ronda) *Circitor.*

Salvocondotto) *Fides publica. Assertitia littera. Liberi commeatus tessera.*

Scarpa della muraglia) *Ima muri declivitas, vel curvatura. Murus à summo leviter inflexus.*

Seminella) *Ducta humi pulveris linea.*

Sergente d'vna Compagnia) *Instructor centuriæ.*

Sergente d'vn terzo) *Legionis instructor.*

Sortite cieche) *Inopinatæ eruptiones.*

Tenente della Cavalleria) *Equitum legatus.*

Terrapieno) *Terrea munitio. Locus humo congestitia firmatus.*

Traverse) *Transversa sepimenta.*

Trincea) *Agger militaris. Fossa è terra aggestu in alterum labrum altior ac munitior.*

Trincea intorno à gli alloggiamenti) *Castrense vallum, vel septum.*

Trincea intorno al luogo assediato) *Sepes militaris.* Vedi Apprucci.

Truppa di Cavalli) *Equitum globus. Equitum manus. Parva equitum turma.*

Truppetta) *Parvula equitum manus vel turma.*

Venturieri) *Honorarii bellatores.*

Venute) *Itinerum aditus.*

Vettovaglia) *Res cibaria.*

Visitator generale) *Inspector universi exercitus.*

Vivandieri) *Mercatores annonarii. Mercatores castrenses.*

DE BELLO BELGICO

DECADIS SECUNDÆ

LIBER PRIMUS.

QUa tempestate Belgii præfecturam iniit Alexander Farnesius, Parmæ Placentiæque Princeps, fœderatorum Ordinum potentia perquam ingens erat. Nam è septendecim provinciis ferme tres, eæque non magnæ, Hispano parebant. Et eorum exercitus, gliscente in dies militum numero, formidandus habebatur. Auxerant illum magna Ducum nomina, Matthias Archidux Austriæ, frater Rudolphi Cæsaris, ad regendas provincias nuper accitus, expuncto, Fœderatorum calculis, Joanne Austriaco: & Joannes Casimirus, Palatini Septemviri filius, qui & suo in Catholicos odio, & aliena armatus ope, Belgis obtulerat se: & Franciscus Hercules Alençonii Dux, Galliarum Regis frater, paulò ante mortem Austriaci, Belgium ingressus glorioso cum titulo, *Defensoris Belgarum* adversus injurias externorum. In hoc autem, quem postremo dixi loco, momenti plus inerat, quòd vicinior à Gallis timor: & ipse tanto incitatiùs expeditionem inibat, quanto adversa omnia expertus in Gallia, spes denique suas in belgico, quod offerebatur, imperio certiùs reponebat. Etenim evolutus spe, qua sibi persuaserat, evocato ad Poloniæ regnum Henrico fratre, se eadem regni præfecturâ per Galliam potiturum, quam administraverat Henricus; ac census ignominia, facile à Politicis actus est in Carolum Regem: ac modo reconciliatus Henrico à Polonia ad Galliæ regnum reverso, erectusque in spem, Henrico in Poloniæ regimine, succedendi

1578 STATUS fœderatarum provinciarum, (*Namurcum, Lucemburgum, Limburgum.*) auctus ab Archiduce Matthia, & à Casimiro. (*Frider. Elector. Angliæ Reginæ*)

& ab Alenfonio.

& ab hoc maximè, ob spem belgici Principatus: (*Comestabilatu &c.*) & ob adversa in Gallia. (*Carol.IX.*)

1578 cedendi: modò hac spe evanescente offensus fra-
(*Henricus Rex.*) tri, cujus potentiam ferre non poterat; diù pro-
pterea fluctuavit, nec sibi, nec partibus constans.
donec adventu Monduceti ex Belgio, atque operâ
(*Uxor Henrici Navarræi*) Margaritæ Valesiæ sororis, ducem se Belgis impe-
rium offerentibus tandem præbuit. Id qua ratio-
ne cœptum, perfectumque sit, ego in præsentia,
quoniam historiæ intereſt, in medium dabo.

NEGOTIUM tradendi provincias Regis in Alenſonii manus: cœptum à Legato Gallico.

OBSERVAVERAT in legatione sua Belgica Monducetus, aliquorum Procerum, civitatumque Belgarum animos Gallici imperii perquàm cupidos. Id Henrico Regi referens, adjecit. Sibi certum videri, si qua à Gallis ope juvarentur Belgæ, in provinciis præsertim Galliæ finitimis; eos, excusso penitus Hispanorum jugo, in partes avidè transituros. Verùm ad hæc immoto Rege, satis domi suæ turbis Hugonotorum implicito,

& propositum Alenſonio.

Alençonium aggreditur Monducetus, juvenique ad omnem rumoris auram vota sua circumagenti facile persuadet. Quippe ADVERSIS cum fluctibus colluctantes, quidquid offertur, ne hauriantur, arripiunt. Consultantibus, unde prima telæ fila ducerentur,

Miniſtram ſe offert Alenſonio Margarita ſoror, (*Henr. III.*)

obtulit se Margarita soror, ordiendo operi peropportuna. Hæc enim occasionem circumspiciens abeundi è Gallia, ne bello, quod inter Navarræum Regem maritum, & Regem Galliæ fratrem movebatur, interesset; decreverat per speciem curationis, ad Spadanas aquas in Belgium ire:

(*Spa.*)

facili ad sororem dimittendam Rege, ne aulæ secreta per eam ad maritum deferrentur. Igitur commodum Alençonio visum, si in eo itinere exploraret illa Belgarum mentes, aditumque fratri in eorum animos, simul & in provincias adornaret.

rei tentandæ aptiſſima.

Erat profecto Margarita imposito oneri unicè facta. Nam & Alençonium flagrantissime amabat, proque illo à Carolo, & Henrico fratribus diffidente, perpetuo steterat: & ingenium illi ut experrectum & solers, ita promptum atque audax, inq; aliorum familiaritatem plus interdum, quàm modestiam ejus addeceret, blande se, ac prælicenter insinuans, certe in conciliandis sibi hominum

animis

animis non alia facundior, ac violentior. Et osten- 1578
dit illa quidem in ea profectione quantum agen- Et tentat
di dexteritate, dicendique vi posset: devinctis sibi per Belgium.
quocumque diverteret, Belgarum Procerum voluntatibus, in easque semper aliquo amoris igniculo in Galliæ nomen dissimulanter injecto. Sed
Montibus, urbe Hannoniæ, dissimulationem de (Mons.)
posuit, explorato Philippi Comitis, Lalinii, qui præsertim
Hannoniæ præerat, animo Hispanis infenso, atque apud Lalinium,
in Gallos jampridem verso: ejusque uxore Margarita Lignya (quam viro concordem reperit) sibi amantissimæ adjuncta, & loco sororis adstricta. Quos inter, crebris arcanisque colloquiis, ea demum jacta sunt fundamenta, quæ postea, evocato in Belgium Alençonio, patuere. Nusquam tamen,
quam Cameraci, confidentius apertiusque trans- (Cambrai)
actum est. Moderabatur arci à Carolo V. Camera- & Inchium.
co olim impositæ, fœderatis Ordinibus addictus, 1543.
Balduinus Gaurius Inchii Dominus, pulso inde
per dolum Philippo Recourto Domino Licquii, (Baron de
regiarum partium. Hic veritus, ne ab Hispanis, si Liquez)
vires aliquando resumerent: aut fortè à Fœderatis ipsis, obsolescente, uti fit, apud multitudinem beneficiorum memoria, loco pelleretur; occupandam sibi duxit novi Principis gratiam; quam
Margarita prolixe obtulit, longe majora à fratre, (Alençon)
ac propiora promittens, quàm quæ à Fœderatis expectare in commune posset: quibus simul omnibus ægre satisfieri, & PLUS plerumque timendum ab uno, quem læseris, quam sperandum à multis, quorum commodo inservieris. ipsum certe nunquam sibi melius consulturum adversus Hi-
spanos, quam patrocinio Gallorum. Nec pluri- cum utro-
bus opus fuit, Inchio de arce, quæ curæ suæ erat, que rem
deque urbe per sese in Gallos propensa, omnia conficit.
pollicente. Sic illa incendium late fundens, nulli tunc ministrorum Regis intellecta Belgium peragrabat: majorene dicam Galli solertia, ea utentis peregrinatione blandæ subdolæque feminæ, ad
motus in Belgio securius excitandos: an minore (Io. Au-
cura belgici Gubernatoris, cujus erat, nimiam striaci.)

1578 illam sororis Galli Regis, cum dubiis præsertim nutantibusque Belgis familiaritatem subvereri, ac per speciem honorifici comitatus explorare? Sed hunc privata nempe discrimina tunc avertebant ab observandis unius feminæ tentamentis: & illa inde confidentior urgere destinata per Belgium satagebat. Donec audita reconciliatione mariti, Regiique, epotis cursim Spadanis aquis, in Galliam, post menses omnino duos, reversa est, obvio Alençonio fratre: qui lætus Margaritæ operâ, atque aggrediendæ rei avidus, invitavit ad se Emmanuelem Montinii Dominum, Comitis Lalinii fratrem, conferendis consiliis, firmandisque. Et is præsto fuit, quatuor Hannoniæ Nobilibus Comitatus, quorum unus, ex Inchii litteris mandatisque, Cameracensem arcem Alençonio obtulit: Montinius autem repetitis, quæ eum Valesia sorore agitassent, spopondisse ferebatur, Comitem Fratrem brevi effecturum, ut in manus ejus Hannonia traderetur. quos ille humanissime complexus, spe facta, quamprimùm se satisfacturum eorum votis, ac munificentiæ in eos suæ, donatos singulos aureo numismate suam ac sororis effigiem præferente, in Belgium remisit, omnia ad expeditionem quam celerrime paraturus. Et celeritatem juvit Fœderatorum in Belgio discordia, suspectis inter se Ducibus, diversaque ope fultis.

Læto Alençonio, (*Baron de Montigni.*) qui cum Belgis telam orditur: prompta occasione à discordiis Belgarum.

PRINCIPIUM à Gandavensibus factum. Hi Philippum Croyum Areschoti Ducem vix acceperant Flandriæ Præfectum, quum omnia sibi de viri facilitate polliciti, petere institerunt veterum privilegiorum restitutionem, quibus eos exuerat Carolus Cæsar. negantem postquam variis insidiis appetivere, in custodiam tradunt; causantes, illum hostilia meditari: re vera obsequentes Orangio, qui offensus Areschoto pridem erat, ob Archiducem Matthiam, operâ potissimum Areschoti, ad provinciarum regimen evocatum. Inde ad prædas conversi, templis sacra supellectili

Discordiarum initium à Gandavensibus. qui Gubernatorem suum incustodiam trahunt (*Car. V.*)

Templa spoliant:

MATTHIAS ARCHIDUX

ctili spoliatis, ac Sacerdotibus urbe ejectis, Casimirum calvinianum Principem sibi Gubernatorem asciscunt, evocantque. Et is non jam auxiliaris miles, sed partes quoque suas in partitione Belgii habiturus, properè accurrit, præsertim pecuniâ destitutus, qua statim ex Gandavensium sacerdotiis instructus est. Displicebat Hannoniæ nobilitati, Wallonicisque provinciis mutata Gandavensium, Flandrorumque Religio: verebanturque, ne Angliæ Regina, cujus ope nitebantur Casimiri arma, per speciem auxilii, Belgio inhiaret. Ut verò hanc injuriam acrius sentirent, multa privatim evenere. Nempè TUNC veris lacrymis defletur clades publica, ubi cum domestico funere conjuncta est. Nam Valentinus Pardixus, Mottæ Dominus, detectis insidiis, quibus ab Orangio, submisso percussore, petebatur: & Wallonum tribunatu exauthorati ab Ordinibus Odoardus Bornevillius, & Gulielmus Hornius, hic Hesius, ille Caprius à dominatu dicti: & Montinius, & Raminguerius, & alii privatis rationibus provocati, Artesiam, Hannoniam, ac dein Flandriam Gallicanam à partibus, ut in loco dicam, abduxere: novâque factione ab utraque Hispanorum, Ordinumque diversa, sese, quòd neutram probarent, *Malecontentos* appellavere, Gallorum imitatione. commissisque sæpenumero præliis cum Flandris, ac præcipuè cum Gandavensibus, apud quos multi Wallonum Procerum capti detinebantur, dolo, sicuti ferebant, Orangii; in Galliam misere, ad Ducem Alensonium, uti inter eos convenerat, accersendum: quem præterea scirent à Casimiro alienum, eòque firmandæ idoneum factioni adversum Flandros Casimiro præfidentes. Nec verò Alençonius deliberandum putavit, an fortunam sequeretur, redditurам fortasse in Belgio, quod in Gallia, nascendi ordine, ipsa præripuerat. præsertim quòd, qui ad eum evocandum Parisios missi fuerant, Wallones (ut Hispanus Prolegatus, observatis eorum consiliis, scripsit ad Alexandrum) spem ei fecisse dicebantur

1578 Casimirum sibi Ducem eligunt.

Opponunt se illis Wallones, ob causas publicas, & privatas.

Mox separant se à Fœderatis: (*Status Hollandi*) 1574. ac terram Malecontentorum factionem componunt,

Tum evocant Alensonium è Gallia:

magnis promissis. (*I. Vargas Mexia. 31 Octob*)

 Hanno-

1578 Hannoniæ Comitatus; sive illi ad juvenem alliciendum, ex Lalinii Hannoniæ Præfecti designatione provinciam obtulerint: sive ipse famam, & pretium sui auxerit, quo accitus honorificentius crederetur. Sed neque is Hannoniam obtinuit, neque diù in Belgio hæsit: Carolo Andegavensi, Regis quoque Galliæ fratri non dissimilis, qui olim ad opem Belgis ferendam, pari cum promisso evocatus; re pariter infecta, redire coactus est. Interim evulgata Alençonii profectione, quoniam consensus Henrici Regis suspectabatur, non solùm Hispanus apud Henricum Orator, sed festinatus à Romano Pontifice Nuncius cum Rege, ipsoque cum Alençonio, de turbata provinciarum pace questi erant. Quibus tamen Henricus, quamvis gravi constantique responso, separare se conatus esset à consilio fratris, cum quo nunquam sibi benè convenisset; non magnopere persuaserat, reputantibus, haud dubiè gratum esse Regi, juvenem turbulentorum ducem procul habere, corruptisque regnum humoribus per eam occasionem exonerare. Quin & alii pro certo habebant, eam expeditionem adjuvari à Medicea Regis matre, clàm quidem inter initia, uti dubia, & culpæ obnoxia: ceterùm, si res procederet, VICTORIS nomen non erubescendum. At verò Alençonius, relictâ jam Galliâ, profectus cum paucis, in Hannoniâ, ac Montibus primaria Hannoniæ urbe perquàm magnificè exceptus à Comite Lalinio provinciæ Præfecto, atque ab Areschoto Duce, è custodia Gandavensium elapso; quum primùm advenêre ex Gallia, quas tum designaverat, copiæ, captis aliquot Hispanorum oppidis, agere susceptas Defensoris partes aggressus est. Atque hic erat rerum status, admoto Belgarum ad regimen Alexandro.

(*Carolus Dux Andegaven.*) 1254.

De ea Alenſonis profectione, queruntur apud Henricum Hispanus legatus. (*Fabius Mirtus Ep. Nazaren.*) & Pontificis Nuncius. Conatur Rex satisfacere: non persuadet ipse, nec mater.

Alenſonius in Belgium venit. (*Mons*) & excipitur ab Wallonibus in Hannonia.

STATUS Regiorum. CONTINEBAT is, veluti obsessus, in castris apud Namurcum copias suas: circumstante Fœderatorum exercitu non minore, uti vulgo ferebatur, duobus & quadraginta peditum millibus,

bus, equitum verò septendecim; ipse infra dimidium impar erat. nondum enim è Chiliarchis germanicarum legionum Polvillerius advenerat: & Annibal Altempsius in Burgundiæ Comitatu subsistere jussus erat, reprimendis Alençonianorum excursionibus. Et quamquam castrorum ejus munitio erat hujusmodi, quæ & militari undique sepe, & internis receptibus, & promptis per intervalla castellis, videretur impenetrabilis, contracto præsertim aggeris ambitu ad mille ac quingentos passus, ut à paucioribus stationariis defenderetur; angebat tamen Alexandrum ea maxime sollicitudo, quòd videret, si hostium copiæ Sabis ac Mosæ ripas occupassent, commeatumque per eos amnes interclusissent; haud dubie aut suos intra munimenta clausos fame perituros: aut in aleam belli, potius indecoræ mortis fugâ, quam spe victoriæ pertrahendos. Sed ingens ille, & campi dominus exercitus, aversa per discordias mente, dein adempta per hiemem immodice sævam pestilentemque facultate, nulla re memorabili peracta, nisi militum ardore, & sui famâ, quibus maxime constant bella, consumptis; Novembri mense, motis castris, Gemblacum versus accessit. magnâ utique populorum querimoniâ adversus Orangium, à quo tantum pecuniæ imperatum esset ad Hispanos Belgio ejiciendos, qui ne prælio quidem lacessiti fuissent. Sed majore Hispani exercitus gaudio: quale videlicet obsessæ civitatis esse solet, hoste à mœnibus recedente: in primisque Alexandri Principis, qui dum Liberatori Deo persolvit publica supplicatione gratias, eodem tempore quindecim actus est electorum militum signis à Germania deportatis à Polvillerio: lætisque nunciis simul acceptis è Burgundia, unde Altempsius ejecerat Alençonianos. Erant hi fermè tria millia, impetuque in Burgundiam delati, loca ibi obtinuerant aliqua: quibus inde fugandis Humanæ Ducem miserat Henricus Galliæ Rex, in speciem, uti credebatur, & ut querelis Alexandri satisfaceret: nam

1578 Alexandri copiæ, (Colonell.) hostium longe inferiores.

ejus castra,

(Trinite Reduit)

obsessa ab hostibus: (Sambra.)

(Alex. ipse scribit ad Patrem 10 Decemb.)

quos discordia & pestis à castris abstrahit,

(Gemblurs)

cum magna populorum querela.

& exercitus catholici gaudio:

(Comitatus Burgundiæ) ob rem etiam bene gestam in Burgundia. (Ducat. Burgundici Gubernator.)

1578

sero contractis copiis Humanæ Dux advenit, reperitque Gallos jam ejectos ab Altempsio. In eo tamen juvit, quòd alios per Gallicam Burgundiam in Comitatum transgressuros, ipse armatis popularibus absterruit, dissipavitque; provinciæ sive intentus suæ sive alienæ auxiliator.

Fœderatorum copiæ dissolvuntur, has ob caussas.

At Fœderatorum copiæ apud Gemblacum novis inter supremos Duces suspicionibus exortis, paulatim dissolvebantur. Nempè non commune auxilium, sed privatum imperium agitantes animo, ac veluti possessionem Domino vacuam, non alio quàm titulo anticipationis adituros, metus (uti assolet) mutuus, atque æmulatio distrahebat. audito præsertim, quod recens addiderant Ordines, promisso: *Se, si fortè mutandus sibi foret Belgii Princeps, Alençonium cæteris prælaturos.* Quod alte pupugit & Archiducem Matthiam, quasi imperio spoliaretur: & Reginam Anglam, ægrè passurum

(*Elisabetha*)

Alensonius Belgis suspectus. quasi absolutum ad imperium aspiraret.

(*Mons urbs*)

Gallorum, veterum hostium, dominationem proferri per Belgium. Quin & ipsos Malecontentos, quamvis Alençonii evocatores, tam liberalis Ordinum promissio sollicitos habuit, intentosque in ejus consilia, quæ nondum regimine certis conditionibus firmato, jam ad absolutum Hannoniæ dominatum spectare videbantur. Etenim Montes reversum, per occasionem convivii, molitum aliquid esse, suspicio fuerat.

Hujus indicia,

(*ad Anton. Perez. 1. Decemb. Scribit. Petrus Artaeus ad Alexan. 6 Dec*)

STRATAGEMA monstratum Alexandro ad expellendos Montibus Alensonium & Gallos.

Sed capti eâ causa complures à Montensium Magistratu, ceu conspirati, aut conscii; utrum aliquid prodiderint, ex litteris Alexandri Principis incertum habeo. Illud palam fuit; profectò Bossuvium, vicinum oppidum (uti solebat) Alençonio, quum ejus aulici, qui Montibus relicti erant, in porta urbis, veluti opperientes rediturum vesperi Dominum, conferti consisterent; admonitos ab excubiis, ut importunum loco temporique obsequium omitterent; recusantes, accursu multitudinis, loco pulsos fuisse, illorumque aliquos interfectos, multos sauciatos.

HANC porro populi suspicionem offensionemque posse in rem esse Hispanis ad eam urbem inva-

invadendam, nobilis Avenionensis, qui fortè tunc Montibus adfuerat, Parisios reversus, cum Joanne Varga Mexia, Hispani Regis Prolegato communicavit, ac post aliquot congressus, rem ita conficiendam aperuit: uti ego in præsentia ex ipsius Avenionensis descriptione commemorabo. Principio in vicina Montibus nemora, insidiis perquàm idonea, inducendi erunt equites circiter mille, qui totidem sclopetarios post se in equos tollant. Præterea ex audacioribus seligendi milites minimùm triginta, imberbes, muliebrique facie, quam & vestitu muliebri, sed rudi neglectoque mentiantur. Hos grandiore natu aliqui comitentur, agresti milites vultu aspectuque, crassa ipsi quoque veste ac rusticana, nempe ut hi pagani, illæ paganorum uxores, aut filiæ habeantur. ideoque ex his Wallones esse oportebit aliquos, quo patriâ utentes linguâ, portarum custodibus faciliùs imponant. Hi autem omnes intus militariter armati, foris onusti frugibus, aliisque rebus, quæ in Urbem afferri solent ex agris, plaustrum in comitatu habeant, hujusmodi quoque venalitiis mercibus refertum, quod tamen seorsim ab aliis unus, aut alter eorum ducat. Tum se in turbam agant aliorum agrestium, gregatim ante lucem properantium ad Motensem mercatum: (nam is diligendus est dies quibus immisti ad portam, dum illa recluditur, cum cetera multitudine, primum pontis aditum insideant. Ergo patefacto jam omnibus ingressu hoc primo, pars cum plaustro tendat ad alteram, quæ interior est urbis, portam: cujus in medio excussâ, de industria, plaustri rotâ; dum eam reponere non solùm plaustrarius, sed alii quasi opitulantes sollicitè satagunt, occupatique & ipsi interea aditum occupant; tunc, qui ad primam adhuc portam substiterant, viso, quod condixerant, fracti vehiculi signo, exertis illicò telis, excubias (octo decemve illic agitare consueverant) aggrediantur, ac victricem Galliam, Gallosque conclament. simul qui interjacente plaustro portam, 1578

1578 ne ſubitò claudatur, impediunt: in loci cuſtodes momento inſilientes, idem Galliæ nomen, ſublato clamore, congeminent. Enimverò Montenſes proditionem haud dubiè à Gallis rati; quorum inſidias præoccupatis jam animis ſæpè ſuſpectaverint, rapta undecunque arma in eos convertent. dumque hoſtem credendo, facient, ac mutuis ſe ſe cædibus conficient; in veros utique recenteſque hoſtes incident, qui è nemorum latebris ſupervenientes, urbe novo terrore perculſa, (1. Nov.) ac penè jam captâ facillimè potientur. Hoc autem invadendæ conſilium urbis ad Parmenſem Principem tranſmittit Vargas, poſitu locorum, figuriſque perpictum: additque, venturum, ſi videatur, ipſum operis architectum: atque, ut artificium, ac fidem Alexandro probet, conſilio periculum ſuum adjecturum. Sed Alexander, ſive quod Avenionenſis animum ſuſpectum haberet: ſive quòd ſciret, Alençonium non diù Montibus poſſe ſubſiſtere, ideoque ſperaret, illo ejecto, ſe urbem amiciùs, atque adeò ſtabilius habiturum; monſtratis inſidiis uti noluit. Nec putavit, aſperiora, & dubia ægro admovenda, nondum ſpe ſalutis amiſſa.

ſpernitur id ab Alexandro,

ET VERÒ, paucis pòſt diebus, tentatum ab Duce Alençonio, per eadem doli veſtigia, Montes occupandi facinus, dubiam hominis fidem revicit: & feſtinatus ejuſdem Ducis ex urbe, atque ex Hannonia diſceſſus, aut potius fuga, conſilium Alexandri commendavit. Etenim Alençonius, deficiente ad ſtipendia militum pecunia: pro qua etiam oppignoranda ſibi duxit aliqua ſuæ ditionis oppida; fluctuabat animo in dies magis, incertus quid conſilii demum caperet. Quod ex una parte ægrè ſpem exueret: juveniſque ingenio vanus ſcena illa caperetur Hannoniæ nobilitatis: atque (ut aulicus ejus enarrabat) mærorem omnem detergeret, quoties aſpiceret, abluenti ſibi manus mantile porrigi ab Areſcoti Duce, Comiteque Lalinio, Flandriæ, atque Hannoniæ Præfectis. Ex altera verò, quum neque

Tentatur ſimile quid ab Alenſonio ad civitatem Montenſem vi ſubigendam,

(Berſii dominus Petro Arcanto, & hic Alexandro ſcribit 1. Nov.)

neque sibi certa provinciæ pars attribueretur, uti 1578
promissum ajebat : neque eam astu capere, redimendis sumptibus, contingeret : suique interea milites stipendio prædaque destitui, aut passim dilaberentur, aut noxiis per agros excursionibus, hostium haberentur loco : atque adeò videret, verso in se populorum odio ; magnis se suspicionibus observari, pompamque illam belgicæ nobilitatis, custodiam esse non obsequium ; statuit in Galliam quamprimum redire, prætexto cum Angliæ Regina connubio, de quo quidem agi cœptum erat : reversusque Semieri Dominus ex Anglia, quò eum Alençonius ablegaverat, nova nuptiarum spe juvenem impleral, ignarum, (ut Londino scribit ad Parmensem Principem Bernardinus Mendozza) *Reginam sin gulis annis Sponsam esse, nunquam verò Nuptam*. Ergo parte militum Montibus relicta, parte præire jussa, (quam tamen rustici Belgæ Piccardique aggressi consumpsere omnem) ipse cum reliqua in Galliam movens, Condæi subsistit, destinata moderaturus è propinquo. Ibi accepta ab Rege pecunia, Montesque missa, oppignoratum argentum ; ac vestem redimi jussit : eaque opportunitate, ita rem composuit, ut dum supellex vehiculis imposita extrahebatur ex Urbis porta, illa eadem machina capiendæ urbis attentaretur, quæ Parmensi monstrata fuerat, sic se existimationis, atque opum impendio, receptis in potestatem Montibus consulturum. Sed re per exploratores delata ad Prolegatum Vargam, ab eoque, atque ab Alexandro Principe admonitis properè Montensibus, ea quoque spes Alençonio frustrà fuit. Ideoque Condæo abiens Andegavum, inde Parisios se contulit ad Regem, fratris adventu minimè lætum, quod tumultuantium maxime Galliæ Ducem timeret : satis expertus, hoc FULMEN ipsis, quibus conceptum est, nubibus haud parcere. Paulo post Alençonii discessum, abiit è Belgio Casimirus in Angliam, turbatus improsperis quotidie magis Gan-

à qua offensus discedit,

(Ber. Mendoz. Regis Hisp. Leg. 11. Nov.

(Condæum oppid.) & dolum capiendæ urbis jam compositum peragi jubet.

Quo detecto,

in Galliam redit.

Et Casimirus pecunia deficiente in Angliam abit.

1578

(Iacobus Spinola negotio impositus affirmabat Arcauto & hic Alex. scribit 1 Nov.)

davensium successibus. Accedebat pecuniæ difficultas: quippe ad eum diem ex imperato provinciis tributo, novies centena florenûm millia singulis mensibus in stipendia solvebantur. Et Flandris, Walloniisque provinciis, ob privatas armorum discordias, nihil in commune conferentibus, tributum haud parum imminutum erat. Nec sufficiebat Gandavensium pecunia alendis Casimiri copiis, quarum vis in equitatu erat non pauciore tribus equitum millibus, intra urbem admissis. Maturavitque Casimiri discessum Anglæ Reginæ nuncius, repetentis centum viginti millia Angelotorum, quos pro delectu Casimirianorum militum ipsa provinciis commodaverat. In hunc igitur modum profectis Alençonio in Galliam, in Angliam Casimiro, explicare Farnesius non minus animum, quàm exercitum cœpit ex iis, quibus claudebatur angustiis Namurcensibus: lustratoque, numeravit in eo pedites quatuor & viginti millia, (namque Comes Altempsius sua cum legione recens advenerat è Burgundia) & equites septem circiter millia, plerosque Germanos: quorum tria millia fermè Raitrum Franciscus è Saxoniæ Ducibus, mille Viltius, paulo plures Samblemontius, totidem Billius ducebant: præter eos milites, qui in præsidiis agitabant. Obtinebat in universo exercitu præfecturam castrorum Petrus Ernestus Comes Mansfeldius. Equitatum Octavius Gonzaga regebat: vicarium locum tenente Joanne Baptista è Marchionibus à Monte: & Antonio Olivera commissorum in equestri quoque militia curatore, seu (recepto jam vocabulo) equitum Commissario. Militum causas generalis earum Quæsitor Ferdinandus Salinas judicabat. Rei tormentariæ nuper impositus erat Ægidius Comes Barlamontius: aderatque illi ad bellicas machinationes, quarum primè usus in Belgio, Gabriel Serbellonius Hungariæ Prior: habebantque sub se Centuriones tres machinali scientia claros, Scipionem Campium, Bartholomæi illius filium, cujus militaria inventa

(Angeloti Anglicana moneta singuli binos aureos æquant)

Alexander exercitum lustrat:

(Auditore generale)

(Ingegnieri)

ta sæpe suspexit Gallia, & mortem in Harlemensi obsidione Hispani luxere: & Joannem Baptistam Platum Mediolanensem: & Propertium Baroccium, Vignolæ nobilis architecti filium. Hisce autem copiis non jam expectare hostem, sed ultro inferre arma, consilium erat. Quamvis enim inclinaret animus Regis ad pacem, ad quam ineundam Carolum Arogonium, Terranovæ Ducem allegaverat ad Cæsarem, ut postea memorabo; id ipsum tamen multo honorificentius, majorique regiarum partium compendio posse confieri sentiebat Alexander, si exercitum Regis audentem, ac validum videret hostis. Nec minus Malecontentorum reductio ad Regis obsequium, (quam Alexander intentissima moliebatur opera) momentum sive ad pacem, sive ad bellum allatura videbatur. Itaque tria hæc eodem tempore ita moderanda sibi statuit, ut uni ab altero, & huic à tertio præsidium quæreret. Qua ratione non vires distrahuntur in plura, sed plurium virtus in promovendis singulis opportunè conspirat.

1578 (*Camp. Pisaurensis* 1573.) & educere in hostem cogitat.

(*Pax, & Bellum, & Wallonum reductio.*)

ET AB armis quidem exordiri Farnesio certum erat. Quam tamen illa in partem principio destinaret, sollicito versabat animo, haud ignarus, PRIMA expeditione Ducem æstimari: nec magis ex inspectis, cujusque in ortu, sideribus, tenorem vitæ præcinere conjectores; quam ex fortuna primum prodentis in aciem Imperatoris, reliquæ cursum militiæ præsentire hostes. Advocato igitur bellico, regioque senatu, in quo adnumerabantur Comes Mansfeldius, & Octavius Gonzaga, & Joannes Croyus Reusii Comes, & Ægidius Comes Barlamontius, & Gabriel Serbellonius, & Gasper Roblæus Billius, & Adrianus Noiellus Rossignolius, & Joannes Baptista Tassius, & Tribuni nationis Hispanæ admissi tunc omnes; visum est horum audire Procerum sententias: qui, uti comperio, tres in partes abiere. Alii, *cruda hiemis incommoda, corrupta assiduis imbribus vias, minime aptum aperta urbium obsidioni tempus memorabant.*

magnum aliquid prima expeditione tentaturus.

Consultatur de armis inferendis. (*Com. Raulx*)

(*Rossignol. postea Comes de Marles.*)

Negant aliqui tempus esse.

satis

1578 *satis habere se, qui munitis operosè castris hibernare, atque inde pabulatum exire latè possent; cadente donec hieme, validior ad pugnam miles emittatur.*

Plerique affirmant. (*Mastricht*) & prævalent.

Contra tamen plerisque cum Duce sentientibus, quò arma verterentur, acrius disceptatum est. Cur autem Trajectensis expeditio prælata sit, contra Philippi Regis votum, ego ex ipso intimi senatus consulto, hîc aperiam. Etenim ab Hispania Philippus, quamquam rem Alexandro integram volebat, ire tamen exercitum in Flandriam, atque in primis Alostum aggredi, aut Teneramundam, satius existimabat. Idque cum aliis multis, Mansfeldius suadebat, plures ob causas: *Alostum veteri munitione infirmum. Teneramundam modico præsidio servatam, non diu obsidentibus restitura. Et Teneramunda quidem si caperetur, quippè ad ostium sita Tenera in Scaldim influentis, posse regium exercitum, facili commeatu per utrumque amnem, tutò ali; atque è Scaldi potissimum in aquè vicinos Antverpiensem & Gandavensem agros, sparso Bruxellas usque, ac Mechlniam terrore, dominari. Præterea gratum VVallonibus futurum, peti Flandriam, inimicam provinciam: ac viso ad Hannonia fines tanto Regis exercitu, sumpturos animum Malecontentos, auctaque fama nostri, eo pronius ad partes accessuros. Denique conatum ipsum tam longinqua invadendi incussurum haud dubiè timorem hostibus, quasi aggressione contemptis. Videlicet* HUMANA *omnia opinione constare.* NEQUE *credi aggressurum, qui non sit superior.*

Rursum consultatur, quo arma inferenda. Alostum, aut Teneramundam, ajunt aliqui.

Dissentit Alexander.

At Alexander multa verè dici non inficiatus, multa tamen dictis objiciebat: *Iter in Flandriam infessum hostibus, per Brabantiam, Flandriamque pravalidis: vehiculorum curruumque penuriam, quorum multis profectò millibus opus esse:, ad importanda procul alimenta: murales machinas, certaque obsidionem molientibus necessaria. sibi verò non nisi centum ac quinquaginta hujusmodi plaustra esse: neque licere alia aut è Lotharingia deferri, aut alibi, pecunia deficiente. fabricari.* Addebat, *abducendum quam longissimè ab VVallonum finibus regium militem, licentia plus*

nimio

nimio corruptum, & prædas nullo amicorum hostiumve discrimine, pro stipendiis habiturum: magnâ utique jacturâ concordiæ, quæ cum iis provinciis ad Regis partes attrahendis, agitaretur. Itaque considerarent, num consultius videretur, si in Geldriam, ac in primis Trajectum destinarentur arma. Multa illuc invitare: Mosam amnem à Namurco Trajectum usque, prono alveo, curruum loco, futurum commeatus, tormenta, arborum fasces, quæque alia alendo armandoque militi, aut expugnando hosti designantur, prompto inde paratu capessenda. Limburgum, fidam provinciam, juxta esse. In ipsâ hostili Geldria reconciliatum à se Regi (ne nescirent) Comitem Batemburgicum, non leve partibus momentum: motis eo exemplo compluribus, atque obsequio restitutis. Quod si trans Mosam (quod nec lentum, nec arduum) in Brabantiam deportetur exercitus, posse ab ea parte obsidionem Trajecto circumduci, non fallente successu; quippe obviis ex amne munitionibus, & patentibus circum campis, per quos latè spargi equitatus, atque ali abundè queat. Capta verò urbe, Mosæ Domina, & Germaniæ claustris, quantam hosti cladem, quantam victori commoda, & gloriam accessura? Et profectò egere non vulgari accessione, Catholicorum statum. Nec magis opus esse mensario ad avertendam decoctoris opinionem, subita splendidaque grandis expositione pecuniæ; quàm insolita, ac magnifica virium ostentatione militi famam reparaturo. Hæc autem ipsa, subjecit Alexander, credo, ne destinatam animo expeditionem penitus denudaret; solitus illud fando identidem usurpare. CONSILIA omnia, & præcipuè bellica, tamdiù tuta, quamdiù tecta, *non eo à se dicta, quasi decretum, fixumque sibi in Flandriam non ire, aut Trajectum petere: sed ut, communicatis consiliis, sententias audiret aliorum, & aperiret aliis ipse suam; quo secum omnia deinde conferret, & comparatione deligeret. In præsens enim satis esse negotii, quod agerent, Comite Barlamontio, qui liberandæ Daventriæ missus fuerat, improviso hostium adventu à Rheni trajectione deterrito.*

1578

(Mastricht) & Trajectum ad Mosam proponit.

consilium tamen suum non planè aperit.

ETENIM

1578 DAVENTRIÆ obsidio à Fœderatis. (Luogorenente) Ad eam liberandam mittit suos Alexander (Over-Ijsel)

ETENIM aliquod jam mensibus Daventriam acriter obsessam à Georgio Lalinio Comite Rennebergio, defendebat perquam strenuè, cum germanis cohortibus, legatus Polvillerii. Ad ejus subsidium, quo maxime tunc egebat, obtulerat Alexandro Principi operam suam Comes Barlamontius. Sed dum cunctatur, hostes cognito Comitis consilio, alteram Rheni partem, quà ei transeundum, occupaverant. Itaque Alexander, quod videret urbem Transiselaniæ principem, si in fide retineretur, referre sane plurimum ad ea, quæ in Frisia, Geldriaque moliebatur; non contentus eò præmisisse Billium, cum expeditis aliquot turmis, auxilio Barlamontio futurum, ipse relictis in Namurcensi munitione sex peditum signis ex legione Polvillerii, universum Namurco exercitum movit, exeunte Novembri mense: perque Marcham in Famina, provinciæ Lucemburgensis oppidum, quinto post die Limburgum venit, copias eò deportaturus, unde animum, opemque Rhenum trajecturis Barlamontio, Billioque afferre posset. Sed abitum inde festinanti nunciatur ab Olivera équitum Commissario, Daventriam usque explorando itineri præmisso; urbem, certis conditionibus, Rennebergio jam redditam: Polvillerii legato in cunctationem Barlamontii culpam transferente, Barlamontio festinatam à legato deditionem accusante, Alexandro neutrum absolvente. Ipse verò Polvillerius in epistola, quam super hac re Philippo Regi dedit, exemplumque Alexandro misit, non modò liberare culpa conatus est milites suos, qui urbem summa cibariorum, munitionumque caritate laborantem tandiù defendissent, adversus hostium vires simul, ac perfidiam civium non pauciorum duodecim millibus, à quibus perinde atque ab hoste timerent præsidiarii Germani: sed etiam legati sui fidem Regi magnifice commendavit; quòd tertio ante deditionem mense, oblata ei ab hoste triginta nummûm aureorum millia, ac militibus stipendia trium

& ipse cum exercitu movet.

(Anton. Olivera) Sed urbem non expectato auxilio dedunt Germani,

(10 Jan. 1579) excusati à suo Tribuno:

immo & magnopere commendati.

trium mensium, si urbem traderet; conditione illicò rejecta, negaverit, se, aut Polvillerianos milites ab alio, quàm cui adhuc militaverant, stipem accepturos. Qua occasione Polvillerius arrepta, enixè institit Regem obsecrare, ut legionem, cui septem continenter annos pro Rege bellum gerenti, pecunia non nisi ad unius stipendium mensis enumerata sit; (cujusmodi tolerantiam negat ipse in cujusquam historia consignatam legi) non patiatur, ære tandiù debito, cum omnium admiratione fraudari. Et sane pro Polvillerio ea scribente, duæ in primis res, quibus raro majus aliquid reperias in aliis obsidionibus, faciebant. Quum enim Rennebergiani obsessores, præter apertas aggressiones, cuniculis actis in ipsam interdum urbem improviso emergerent: obsessique Regii transversis cuniculis cuniculos hostium excipientes, præsente ubique animo obviam irent; versa sub terram pugna; illic, quasi ex condicto, dimicari cœptum est. Eratque perquam atrox, si unquam alias, cruentumque pugnæ genus, intra eas angustias, ac subterraneos specus, repente occurrere sibi milites cunicularíis immistos, atque oblongis hastilibus, mox cominus gladiis, non fallente ictu, inferre vulnera, & coacervatis impedito cæcoque in loco cadaveribus, nec fugæ spatium reperire, nec quidquam reliqui habere, præter effossa jam humo sepulturam. Quibus in congressibus nec illud omissum est, quod olim ad Ambraciam, inter Ætolos, ac Romanos mire excogitatum legimus. Non enim magis Ambracienses fumo ex levi pluma cuniculum opplentes, nidore fœdo Romanos expulere; quam Germani ad ceteras artes, excitato è pestilente venenataque materia intra eas latebras fumo, simulque obstructo cuniculorum aditu, hostem inde sæpius fugarunt, ac propè jam ad desperationem potiundæ urbis redegerunt. Id autem tanto majori regiorum militum virtuti adscribendum erat, quanto minus ipsi à Daventrianis civibus juva-

[Right margin: 1578 — Eorum virtus — In mira intra cuniculos pugna. — (T. Liv. lib. 38) — præsertim non adjuta à civibus.]

1578 juvabantur: inter quos eò jam creverat diffidentia, ut quoties hoste muros subeunte, aut sub terram movente, ad arma conclamaretur; per præconis vocem compellerentur cives intra domos: reperti per vias, aut in mœnibus, illicò à militibus sternerentur. donec inter civitatis, & militiæ primores, certis conditionibus, datis etiam obsidibus, uti cum hoste solet, conventum est. Quæ omnia quamvis excusare haud modicè videantur deditionem à Polvillerianis factam, attamen Alexander, dum Regi scribens, rescisse se affirmat, urbem redditam adhuc validam, & re cibaria ad viginti adhuc dies suffectura, satis ostendit, constantiam magis, quam alimenta præsidiariis defuisse. Utcunque res fuerit: Alexander nihil inde turbatus, quod videret exercitum eò admotum, quò sua potissimum de Trajectensi expeditione consilia respiciebant; procedere militem jussit: spatiumque à Dalemio Trajectum usque, castris cepit, ac munivit: ipse Visetum ad Mosam petiit, inter Leodium Trajectumque: ac deportatis sex à Namurco majoribus tormentis, statuit oppida, quæ circa erant, Cherpenam in primis, ac Herculanum hosti eripere: quo commeatum, ac subvectiones ex Aquisgrano, Colonia, & Clivia simul suis patefaceret, simul Trajecto ex ea tunc parte præcluderet: postea idem trans Mosam ex Brabantia curaturus.

(12 Dec.) Alexander tamen non excusat.

Per Trajectensem agrum spargit exercitum Alexander Trajecto intentus.

(Carpen.) *(Ercklens.)*

1579 Et Mondragonius quidem sub ipsum anni exordium, Alexandri jussu, Cherpense aggressus est oppidum, & vicinam arcem, munitione, & Domini ferociâ præfidentem. Hanc Beilius Ultrajectinus, pulsis haud multò ante Regiis: Præfectoque Bloëmio in laqueum acto; juris sui fecerat, sed Ordinibus vectigalem. atque, ut TIMIDA est omnis recens dominatio, oppidum, atque arcem anxiè, crudeliterque continebat. Sed Mondragonius, admotis illuc tormentis, apertisque latè mœnibus, quarto post quam venerat die arcem intrat. Ac plerisque præ-

CHERPENSIS opp. expugnatio. Mondragonius. *(Vtrecht)* obsidet illud:

(6 Ian.) capit.

FRANCISCUS HERCULES VALE:
SIUS DUX ANDEG. ALENÇON. BRAB.

præsidiariorum ad vicinas arbores suspensis, uti latronibus finitima circum oppida assiduè grassantibus, paulò post de Beilio ipso in eodem patibulo, quod ille pontis in aditu superstruxerat, pœnas sumit: ejusque loco Ferdinandum Lopesium, Alexandri jussu, Gubernatorem imponit. magna utique vicinorum, & Coloniensium in primis gratulatione, quorum ad urbis portas, cædes, prædasque nuper agitantes, excurrerant. Sunt qui referant, à Bloëmio, quum is, jubente Beilio in suspendium raperetur, provocatum illum fuisse intra eum annum ad supremi Judicis tribunal: observatumque, audita à Deo provocatione, Beilium eodem vertentis anni die, eâdem mortis infamiâ, eodem in loco, pependisse. Illud ego exploratius habeo; Antverpienses, audita Cherpensis oppidi, arcisque jactura, mox & Herculani deditione (nam hoc quoque Geldriæ oppidum eodem tempore, non expecta aggressione, se dederat Mondragonio) usque adeò commotos, quòd viderent obsessam Rheni navigationem, transitumque in Coloniensem agrum interclusum, ut aggregata in foro plebe, non tam curâ publicæ rei, quam odio in Magistratum, à quo pecunia ad bellum imperabatur; rectà in Curiam conclamaverint, *furiosè* comminantes, quem ibi cumque reperissent, illicò se se è fenestris præcipites acturos. Fecissentque, ni protinus occlusi ædium aditus, deinde potentiorum authoritas invalidam sine duce multitudinem retardassent. Nec ideò Ordinum copiæ magnopere obsistebant novis in dies progressibus Catholici exercitus. Nam Mondragonius, victore per Geldriam milite, post cæsos apud Wilebechium pedites fermè quadringentos equites quinquaginta, quos audierat ex eo pago, ductore quodam Stupero, Venlonam ingressuros; Stralam prætervectus, oppidum ejus provinciæ non contemnendum, misso tubicine deditionem loci postulaverat, obtinueratque, emissis Ordinum præsidiariis: quorum loco, rogante Alexandrum Magistratu, ut non ex alia, quam ex Germanorum natione

1579 de loci Domino supplicium sumit,

(*Lopez de Villa nova*)

non sine observata Dei providentia: (*Michaël Isselt in hist. & alii.*)

& Antverpiensium tumultu. præsertim addita Herculani jactura. (13 *Ian.*)

Mondragonius hostes cædit. (15 *Ian.*)

Stralam capit. (18 *Ian.*)

1579 natione, imponeretur Strale præsidium; Alexander ne Germanico quidem imposito, satis sibi præsidii collocatum in eorum fide respondit: fidelissimos inde expertus, quos clementissimè habuit. Nec minus prospere ductor equitum Petrus Tassius conjunctis cum Croyo Rensii Comite copiis, percurrebat eundem provinciæ tractum. Auditoque, auxiliares aliquot hostium cohortes Venlonam properare, præmissis cum Salvago Centurione antecursoribus, ipse cum expedito equitatu Rensium antevertit. At Salvagum Venlonam usque progressum erumpentes inde oppidani, præsidiariique circiter septingenti, pedites ferè omnes, aliquanto licentius, contempta videlicet equitum paucitate, aggressi sunt. quem Salvagus occursum modò sustinens, modo fugitans, insequentes eo abduxit, ut jam superveniens cum omni Tassius equitatu, in hostes temere provectos incurrerint, ac circumductis equis trecentos ab aliis abstraxerint. reliquos per impedita sepibus loca, atque equis invia, dilabentes; Tassius ipse cum plerisque suorum equo desiliens insecutus, ad portas usque Venlonæ compulit, majore utique suorum gloria, quàm hostium damno. Ex aliis verò sejunctis, plerique interempti, multi cum præsidiariorum duce capti, pauci nota per effugia, quà cuique proximum, evasere. Quin & Petrus Toletanus, nobilis sclopetariorum ductor, quem paulò ante submiserat Alexander ad Blienbecani castri præsidium, Toparchæ rogatu regiis partibus adjuncti; ausus cum paucis suorum Mosam noctu trajicere, Raitrum centuriam in cœnobio stativis proximo agentium improvisus invasit: confectisque eorum fermè sexaginta, ac prædâ, quam referre nequiverat ob occursum è vicinis stationibus, incensâ; vexillum Alexandro misit, magnanimæ excursionis argumentum.

Alios ad Venlonam vincit Tassius.

(*Tassius*)

(*ex lit. Pet. Tass. ad Alex. 3. Feb.*)

Toletanus audacter rem gerit apud hostium stativa. (*G.urfiæ Siciliæ*)

(*1. Febr.*)

Montius in Raitrum turmas incidit.

SED nemo per eos dies præsentiore animo rem gessit Joanne Baptista Marchione à Monte. Jussus

Jussus enim ab Alexandro ex Lovaniensi agro, ubi is & Lovanii, & aliorum circà oppidorum Gubernator agitabat, Trajectum usque, crebris hostem discursibus sollicitum habere; exploratum forte exierat, cum quinquaginta lanceariis equitibus, ac vigintiquinque sclopetariorum turmâ: quum circa Leviam oppidum, in hostem incidit, sub quinque vexillis septingentos ferme equites trahentem. Trepidatum initio ad subitum inferentis se equitatus aspectum: sed Montius, quamquam non eò jam processerat, ut expedire inde se, ac fugâ occurrentes eludere omninò non posset; id tamen utcunque tutum, certe indecorum arbitratus, stare suos jussit: atque ut VETERANO Duci repentinus magis, quàm improvisus occurrit hostis, illico rem quasi jam meditatus in hunc modum componit. Tumulus erat modice assurgens, unde in hostium conspectum venerant primi equites Montiani sclopis armati, nam lancearii pone sequentes nondum locum ascenderant. Ergo sclopetariis, ubi conspecti fuerant, consistentibus, lancearios in plures decurias ipse partitur, ac pluribus in partibus locatos jubet, audito signo, subire tumulum, atque in fronte late dispositos apparere hosti, ac promittere secuturos. Tum imperat è triplici loco tubas simul occanere: atque uno omnes impetu in hostes deferuntur. qui specie illa plurium odinum capti, (ut ferme OCULI in bello vincuntur primi) nec tales aggredientium animos à paucorum viribus interpretati, conversis equis fugam effusè capessunt, insequentibus illos cædentibusque Montianis, tanto tunc audacius, quanto omni jam pavore ab se in hostem excusso, non de sua amplius securitate, sed de illorum cæde, ac præda cogitabant. Sesquihoræ spatio, septingenti equites profligati, plerique cæsi, ac spoliati: relata tria vexilla, nam duo arserant: capti milites ferme centum, equi supra ducentos; quum, qui ceperant, atque ante se captivos agebant, octoginta non essent. Adeo FACILE veniunt in

1578 (Maastricht) (à Montianis) Astu numerum mentitur: cum hoste congreditur: illum fugat, cædit, prædam & gloriam refert:

1579 in poteſtatem alienam, qui præ timore ſemel exiere de ſua.

TRANSMISSIO regii exercitus in Brabantiam:

AT VERO Alexander, quando ex rebus in Tranſmoſana regione proſpere incœptis, ſatis jam ſibi conſultum à tergo videbatur, exercitum in Brabantiam tranſducere, atque in hoſtico alere feſtinavit, aggreſſurus inde, qua data occaſione, Trajectum. Igitur ad avertendos hoſtes, juſſo Marchione à Monte, cum Burgundis, Germaniſque, quos Lovanii habebat, & cum parte præſidiariorum Dieſtemii, Leviæ, atque Areſchoti, haud procul ab hoſtium caſtris circumferre arma, ipſe Boorna Echtam progreſſus (qui ſunt juxta Moſam pagi) Ruram fluvium, quamvis per eos dies immodicè auctum, ponte injecto tranſmiſit paulùm ſupra Ruremundam, urbem oſtio Ruræ (unde ei nomen) impoſitam. Inde ſecundis caſtris Beſeviam venit, vicum ei loco proximum, ubi pontem Moſæ imponendum fabricari, junctis contabulatiſque ratibus, imperaverat. Quo inſpecto, probatoque, (erat enim talium operum apprimè intelligens) primùm ut trajicientibus præſidio eſſent, expeditam equitum peditumque manum præire voluit, ſiſtereque apud eas in adverſa ripa domos, quas paucis ante diebus inſederat, atque munierat ſclopetariorum centuria, ne fabros operaſque pontem molientes interturbaret hoſtis. deinde Franciſcum Valdeſium Tribunum, cum hiſpana legione ſequi juſſit, admonitum, ut tranſgreſſus rectà Wertam, Hornani Comitis olim oppidum contenderet, invaderetque: quòd circa ea potiſſimùm loca diſtribuere exercitum cogitaret. Tum verò tranſmittere primum agmen, cum parte tormentorum cœpit, oſtenſis trans pontem hoſtium caſtris, quo miles intelligeret, non iter illud eſſe, ſed prælium: continuavitque diem illum, ac noctem, non intermiſſa trajectione, donec ſub finem ſequentis diei, orta repentè perquam atroci ventorum niviumque vi, ratibuſque aſſidua undarum verberatione laxatis, unâque

(Dieſt.) (Boorn.) (Echt) Alexander Ruram trajicit. (Beſſel.) Poſtea pontem ſuper Moſam deſignat: Per illum pars copiarum tranſmittit. pons interrumpitur:

p. 22.

MAURITIUS NASSAVIUS ORAN-
GII PRINCEPS COMES ...

p. 22.

GVILIELMUS LUDOVICUS
COMES NASSAVIÆ, CATS etc.

ROBERTUS DUDLEUS, COMES
LEYCESTRIÆ, BARO DENBIG.

1579 (*Alexan. ſcribit ad Regem, & ad patrem. 7 Febr.*)

unâque ex eis impetu hauſtâ, atque adeò interciſa contabulatione, ſubſiſtere coactum eſt medium, quod cum tormentis impedimentiſque tranſibat, agmen: quod tamen refecto quamprimùm ponte tranſgreſſum, reliquæ demum ultimi agminis copiæ, cum ſuis quæque munitionibus plauſtriſque, conſecutæ ſunt.

illicò reficitur.

exercitus reliquus tranſit:

Atque in hunc modum, tertio poſtquam cœperat die, univerſus exercitus, præter Mondragonii legionem, ad locorum præſidia in Tranſmoſano tractu relictam, ulteriorem Moſæ ripam tenuit: haud parva cum Alexandri laude, auſi in hoſtium oculis tantum exercitum per utrumque amnem, adverſa anni tempeſtate, ne uno quidem amiſſo, deportare: caſtriſque, quem deſignaverat, locum juxta Wertam capere, atque hoſtium caſtris opponere.

& in Brabantia caſtra locat; (*Rura & Moſa.*)

hoſtibus non opinantibus,

At fœderatarum Duces copiarum ex iis, qui non procul Trajecto conſiſtentes, conatum tranandi ea tempeſtate fluminis non proceſſurum Hiſpano crediderant; lente nimium, ſecureque conſultaverant, paucis affirmantibus, occurrendum hoſti tranſmittere paranti: pluribus pervincentibus, permittendum potius temeritate illum ſua uti, tanto facilius poſt tranſmiſſionem concludendum, quanto à ſuis longiùs provinciis abſtractus effugium ſibi omne præcluſerit.

& lente conſultantibus,

mox ſecuritatem ſuam damnantibus.

Vbi verò exercitum aquarum difficultates eluctatum tranaſſe univerſum audiunt: nulloque hoſtium adjacentium metu, per oppida impetu capta militiam diſtributam, ac præſidiis cuncta firmata animadvertunt, mutatâ nempè ſententiâ; conſilia ipſi ſua alteri alteris infenſi damnabant, amiſſamque occaſionem tam facile è tuto riparum arcendi ab ingreſſu Brabantiæ ſubeuntem exercitum, ſerò querebantur. Inde territi, veritique, ne auctis novo ſub Duce animis Hiſpanorum, præcipuæ quæque Brabantiæ urbes armis attentarentur; diviſis ſtatim copiis, alii Trajectum, pars Mechliniam, alii Bredam receſſere. relictis non paucis inter Eindoviam, Campiniæ oppidum, &

(*Malines*)

(*Bolduc.*)

1579 & Buſcoducum, hoſtium conſilia propiùs inſpe-ctuuris.

LVSTRAT exercitum Alexander.

ALEXANDER, poſtquàm traductum, auctumque eodem tempore novis Altempſii copiis luſtravit exercitum, millibus peditum vigintiquinque, ac paulum ſupra octo equitum millia conſtantem, præter eos, qui alibi Mondragonio aderant, Montioque: ex eo numero partem exauthoraturus aliquam, præſertim ex equitibus, quorum minor tunc uſus, & majus impendium; à Germanis, cœpit, quod horum natio non jam membrum, ſicuti cautis belli Ducibus eſſe ſolent externi, ſed corpus pœne conficeret. Accedebat Polvilleriæ in primis legionis licentia, & adverſus diſciplinam contumacia: quod enim auri vicies centena millia Tribunis Polvillerio, ac Fronſbergio deberentur, dum ea Rex ſæpe admonitus non ſolvebat, mollius interim habebantur, quo indulgentia Ducis pro ſtipendio militi foret. Verum per eos dies Alexander acceptis ab Hiſpania litteris, quibus ei annuum ſtipendium ſtatuebatur à Rege triginta ſex auri millia, uti Præfectis Belgii conſuevit: ſimul auctus haud levi pecuniæ ſumma in milites eroganda; numerato ſtatim ære, multa Raitrum ſigna libens dimiſit, præſertim quod eodem tempore cohortes aliquot advenerant è Germania, Helvetiaque, juſſu Regis donatæ jam trium menſium ſtipendio ad Altempſium præmiſſio. Hanc autem recentem militiam, cum ejus Chiliarcho, deſtinavit illico Alexander abſolvendæ Wertanæ obſidioni, revocatis ad ſe Valdeſio, Hiſpaniſque: quod & horum celeritate opus haberet ad eam rem, quam parabat: & illorum alacritas accommodata novo labori videretur. Dediderat jam ſe Werta Valdeſio, ſed arcem milites obtinebant, clauſi mœnibus in ſpeciem magis, quàm contra vim firmis. itaque illam Altempſius, ubi nuncios contemptim ſuos rejectos vidit, majoribus machinis aggreſſus, atque alicubi non ægrè ad terram demolitus, ſpretis, quas deditionis ſero depoſcebant, conditionibus, expugnavit, militeſque ſuſpendit.

(I. Bapt.)

(duo milliones) atque accepto pro ſe, ac pro exercitu pecunia,

ſtipendia militibus ſolvit:

& eorum partem dimittit

partem ad obſidendam arcem Wertanam deſignat:

quæ brevi expugnatur:

(2 Febr.)

HÆC

P 1.

ALEXANDER FARNESIVS . PARMÆ & PLACENTIÆ PRINCEPS CAROLI V. NEPOS . BELGII GUBERNATOR .

HÆC dum agebantur, Alexander comperta hostium digressione, discordes animis, ac disjunctos viribus aggredi quam primum statuit. Ac præmisso Octavio Gonzaga equitum Magistro, qui cum duobus sclopetariorum, quatuor lanceariorum signis præcurreret Eindoviam, ubi plerique Raitium substitisse ferebantur: ipse postero die secutus est, cum delectis equitum turmis, & Valdesia legione. Jamque Raitres fermè quadringenti Eindovia egressi occurrerant primis sclopetariorum Gonzagæ turmis, ignari proxime sequi lancearios, quibus conspectis, numero, atque animis impares, omissa pugna Orischotum fugam arripuere, instantibus à tergo ad oppidum usque sclopetariis, Schiaffinato primæ turmæ ductore. Sed inde promptissimi equitum emissi, paulum supra trecentos, non repressere modo sociorum fugam, sed restituere dubiam aliquandiu pugnam: donec & ipsi, multis è suo numero cadentibus, atque invitante proximo effugio, Orischotum servatis militariter ordinibus recedentes, intra munimenta recepti sunt. Desideratus in pugna Attilli Comitis Martinenghi Subcenturio, tresque alii ejusdem turmæ. quin & Claudius Comes Landus pila trajectus pro mortuo est habitus: convaluit tamen haud multo post, atque arma repetiit. At ex hostibus non pauciores ducentis occubuisse, captos ferme quinquaginta, saucios sane complures, satis compertum est. Alexander instandum ratus, audito ab exploratoribus, hostium exercitum è vicinis locis Tornhoutum (quod est oppidum inter Buscoducum, & Antverpiam) convenisse; assumptis Marchionis à Monte, ac Petri Tassi cohortibus, ac turmis, cum Altemsianis hastatis omnino mille, illuc festinato contendit, jusso reliquo exercitu pone sequi, modicis præsidiis ad stativa relictis. Et Tornhoutum quidem duo ac triginta convenerant Raitrum vexilla, quorum singula ducentos minimum equites numerabant: eratque ea pars hostilis equitatus, quæ

[Margin notes:] 1579 RAITRES aggredi statuit Alexander. præmisso Gonzaga: (10 Febr.) — qui cum aliquot eorum turmis confligit. — & vincit. — non sine aliqua jactura: — Alexander contra Raitrum copias contendit. (Bellac.) — eorum numerus.

1579 Dux eorundem Casimirus in Anglia. (*Mauritius*) negotia fœderatarum provinciarum agit apud Reginam. (*ex litteris Bernardini Mendozæ ad Alexand. 18. Febr.*)

per absentiam Casimiri, ab uno è Saxonum Ducibus regebatur. Nam Casimirus Reginæ spe vanus, adhuc in Anglia morabatur: si quo modo eam flecteret ad publicas belgicorum Ordinum, privatasque necessitates, præsente pecunia sublevandas obtuleratque ei recens acceptas ab Orangio Principe litteras, in queis Hollandia, Zelandiaque, & Flandria, atque Brabantia decem librarum sterlingarum millia eam orabant in sequentem mensem: pollicentes, dum hæc pecunia, aliaque, quam dudum ab eadem multam acceperant, non redderetur; se se Neuportum, Dunquercam, & reliquam maris oram ad Gravelingam usque, in ejus manus, pignoris loco, tradituros.

Belgis offensam,

Illa tamen offensa pridem Belgis, præsertim quod multis ea res conditionibus extenuaretur; dubiis responsis moram trahebat, pronior in

& in privata Casimiri commoda proniorem. (*Mauritius*):

Casimirum, quem conviviis, ac venationibus oblectabat, atque à bellicis interim curis avertebat, oblitum pœne militum suorum, quos in Belgio reliquerat æris inanes, ac vicario sub Duce licentius per agros atque oppida prædabundos, eoque

Hujus equitatum invadere properat Alex. (*Marta. Baldoc.*)

suis, quam hosti graviores. Hos collatis signis aggressurus, Tornhoutum Farnesius properabat. sed illi exploratis Hispanorum viribus, nec satis Tornhouto fidentes, quippe oppido magis ad delicias olim exculto ab Hungariæ Regina loci domina, quam ad belli adversa præmunito, Buscoducum jam moverant, ex ea urbe hostem tutius

Sed illi pugnam detrectant: (*Reliqui ex tribus millib. exautborati erant*) & promittunt se Belgium deserturos si pecuniam accipiant ab Alexandro.

excepturi. Verum negato à Buscoducensibus aditu, veritis, opinor, ne urbem ingressi stipendiorum loco retinerent, offensi Ordinum Magistratibus, simul à Casimiro deserti, habito concilio Germaniam repetere decernunt. Erat in Hispano exercitu cum mille ac quingentis equitibus Regi militans Franciscus è Saxonum Ducibus, ejus Mauritii frater, quem Raitrum pro Casimiro ductorem memoravi. Ad illum Mauritius mittit: oratque, agat cum Parmensi Principe, deberi Germanis sex mensium stipendia, ea si à Parmensi solvantur, abituros se se protinus in

Ger-

Germaniam, Ordinum partibus tanto equitatu denudatis. Risit ad hujusmodi postulatum Alexander: & Chiliarchum intuens à Saxone missum, *Sanine*, inquit, *estis Germani, qui pecuniam petitis à me, ut de provincia decedatis? atqui ego, ut liberam vobis potestatem faciam in patriam redeundi, pecuniam à vobis efflagito. An putatis, quando ab ipsis sociis vestris exclusi in manu nunc mea estis, omissurum me occasionem ulciscendi damna, quæ vos rebellium incentores, Regis partibus inferre, nulla lacessiti injuria, conati estis? Redi ad exercitum: atque, ut ad supremam se se comparent belli aleam, meo nomine denuncia. nam in procinctu est cursor, nihil opperiens aliud, quàm ut numerum cæsorum, cum victoria nuncio ad Regem perferat in Hispaniam.* Hæc palam Alexander. seorsim vero Franciscum Ducem pro fratre sollicitum benigne accipiens, pollicetur præstiturum se, ob ejus in Regem fidem atque operam, liberum securumque Germanis in patriam commeatum. Ejusque rei litteras conficit in hunc modum. *Quum Mauritius Saxonum Dux, atque alii sub illo Raitrum ductores, eorumque turmæ, ac peditum cohortes Germanæ nationis, gestè contra jus fasque, adversus Catholicam Majestatem, atque ejus exercitum bello, malè ab ipsis habiti, quorum adjuvere causam, reditum in Germaniam unà decreverint; Ego uti Belgii universi Gubernator, armorumque Dux pro Majestate Catholica, à Francisco Saxonum Duce rogatus, ut Mauritio fratri, ejusque copiis securum per hasce provincias præstarem in patriam iter: quamvis non modò negare id jure potuissem, sed etiam prompta mihi esset occasio armis ulciscendi eos, qui rebellibus ab Rege suo provinciis opem tulissent; habita tamen ratione meritorum Francisci Ducis, atque honori totius Germanæ nationis hoc tribuens, eidem Francisco potestatem feci, omnes belli Duces, equitesque ac pedites in Germaniam cogitantes colligendi, atque ad Mosam usque comitandi, tegendique, ne quid detrimenti noxæque à regiis militibus, subditisque capiant. dummodo ipsi pacatè, ac sine maleficio, injuriaque per belgicas provincias*

1579 (Colon. Ubo) qui pactiones minax rejicit.

Et illi sine ære abeunt in Germaniam. contenti hisce securitatis litteris:

1579 *vincias incedant: à quarum finibus intra dies omninò quatuordecim absistant: nec contra regias partes, per tres insequentes menses, quidquam armis moveant. Quæ omnia, Mauritius, exercitusque ejus promisso, ac scripto sanciant, scriptumque in Francisci manus tradant. Ego autem Majestatis Catholicæ nomine ac meo, pro ea, quam principis viri dicto haberi decet, fide spondeo, quidquid à Francisco Duce hac super re transactum cum fratre fuerit, id à me ratum, fixumque habitum iri.* Quibus conditionibus acceptis, abire germani equites cœpere, Francisco Duce cum suo Raitrum equitatu, & cum ducentis Marchionis à Monte hastatis equitibus comitante ad Mosam usque: quo super amne sterni pontem juxta Chesselam imperaverat Alexander: edixeratque, Ne quis suorum Casimiriano militi fide publica Germaniam repetenti, facto dictove negotium facesseret. Idque serio servatum. Nam, quum aliquibus eorum ab reliquo agmine paulùm sejunctis equos abstulisset Hispanorum manipulus, qui recens illuc advenerat Farnesiani ignarus edicti: eodemque tempore miles unius circa Mosam pagi præsidiarius, in germanum equitem, explosa contemptim pila, collineasset; hic quidem, Alexandro imperante, scloporum ictibus à sua legione extemplò trajectus est: illi verò properare post abeuntes, & excusata ignoratione liberi commeatus, equos cuique suos reddere jussi sunt. Profectionem suorum ubi rescivit in Anglia Casimirus, rescivit autem eo ipso die, quo splendido exceptus convivio, inter Georgianos adlectus est equites, Regina ipsâ fasciam cruri incassum adstringente, exercitu jam dissoluto; turbatus animo, nec ultrà cunctatus, maximè quod apud Reginam nihil publicæ rei conficeret, regiis in Belgium navibus est revectus. Ac multa adversus Ordines palàm questus, minatusque, homo superbus, ac præceps, insalutatis Archiduce, atque Orangio, Germaniam, unde pulcherrimi ductor equitatus exierat, solus, ingloriusque repetiit. Aucta autem

[Margin: quibus Alexander addidit edictum, punitis edicti violatoribus. (*Casimirianis.*)]

[Margin: Discessum suorum audit in Anglia Casimirus. (*Gamiera.*)]

[Margin: reditque in Belgium,]

Alexandri fama, plus claritudinis adepti, (ut ei gratulatus scribit Roma Granvellanus) emisso ea ratione è provinciis hostili equitatu, quam si eum armis ejecisset, quum citra suorum sanguinem hostes coëgisset supplices agere, & beneficium ducere, quod sic vincerentur.

1579
unde iratus abit in Germaniam.
aucta interim Alexandri fama.
(Granv. Card. 7 Apr.)

TUM VERO an invadendus hostium peditatus, cujus pars apud Burgerhoutum, Antverpiæ vicum, hiberna posuerat, in Catholico exercitu disceptatum est. Namque, ut retulerant exploratores, sex & viginti peditum signa ibi subsisterant ex Gallis, Scotis, Anglisque, quos constabat exercitus robur esse, Orangiusque appellare Fortes suos consueverat. Accedebat Ducum, qui eis præerant, experientia, & fama: præsertim Joannis Norritii Anglorum Tribuni, ac Francisci Lanuæ, castrorum Præfecti; atque hujus in primis, cujus consilio pagum à mœnibus invalidum, domibus aggesta humo firmatis communierant: foris vallo, ac rivo, intus transversis passim trabibus objicibusque præsepserant. Denique ipsa Antverpiæ vicinitas, cui veluti suburbium inhærebat Burgerhoutum, pro munimento habebatur. Quæ reputantibus nonnullis, temeraria propemodum videbatur ea, qua de ageretur, aggressio. Sed longè aliter differebat Alexander, ac plerique in bellico senatu Proceres: *Venisse se in eum locum deliberata pugna, vel si germanus eques adfuisset: nunc à tanto liberos equitatu pugnam detrectaturos cum hostium copiis majore sui parte diminutis? Iis autem, quantumvis Martiales suos, ac Martes appellet Orangius, quantum animi demum sit, in Mosa trajectione paulò ante monstratum. Neque pagi munitionem sponte fuisse delectam ab iis, quos non loci securitas, sed latebrarum necessitas ideò incluserit, quòd prodire in campum ab equite improtecti non audeant. Inspexisse se, atque æstimasse locum: quàque adiri, atque intra ipsa penetrari latibula possit, expendisse. Nam si ad egrediendum è vallo furor, aut sua illos noxa pertraherent; haud dubitandum, quin conclusis ab regio equitatu, conculcatisque*

BURGERHOUTI pagi expugnatio.
numerus peditum fœderatorum:
Duces.
Consulitur in castris regiis, an invadendus pagus.
(Case ter. rapienate)
Negant aliqui:
Alexander, ac plures ajunt.

1579 *peditum cohortibus, momento debellatum esset. Urbis verò vicinitatem, quo plus spei ad effugium, eo minus animi ad resistendum allaturam hostibus. sibi certe spectaculum fore optatissimum, dum è mœnibus suis Antverpienses ardorem ac vires Catholici exercitus, contra quam illis imposuerit buccinator Orangius, inopinata aggressione metiantur. Secus autem si progressus in hostium conspectum tantus exercitus retro arma converterit, non ausus conserere cum iis manus, quorum singulis opponere ipse queat minimum denos; haud dubie confessionem timoris visum iri. at* MINOREM *se fateri, quisquis timeat.* Hæc memoranti, ab universo senatu, duceret quo vellet, acclamatum est: exceptamque pari alacritate ab exercitu, quam decreverant, aggressionem Alexander in hunc modum ordinavit. Inter Ranstam, & Burgerhoutum haud modica planities intererat. in ea explicatis non ad usum modo, sed etiam ad speciem ordinibus, (nam res agebatur in oculis Antverpiæ) campi medium quadrato agmine ex legionibus Altempsii, Fronsbergiique firmavit: affusis utrinque Hispanis sclopetariis, quos equitum alis hinc Raitrum sub Francisco Saxone, inde Loricatorum sub Petro Tassio circumdedit: jusso Octavio Gonzaga, cum parte equitatus, agminis extrema tegere. Ante hanc aciem, quæ in subsidiis erat, tres legiones, modicas quidem illas, quippe singulas signorum decem, summùm duodecim, sed ex pugnacissimis delectas, Burgerhouti vallo propius admovit. Ad lævam, quæ arcem Antverpiæ respiciebat, Hispanos duce Lopesio Figueroa: in medio veteranas Belgarum cohortes Francisco Valdesio parere jussas: in dextera, sed aliquantum sepositos, Claudii Altapennii Wallones collocavit. Singulis hisce legionibus centuriam majorum sclopetariorum, & aliquos securibus armatos adjunxit. Tres præterea ligneos, quos fabricari imperaverat, pontes tradidit, cuique legioni suum: quos super rivum pago circumductum projicerent, aditumque sibi ad domorum munimenta præstruerent. Inter has vero

Aggressio decernitur,

& ordinatur.

(*Corazze*)

(*Claud. Barlament*)

(*Moschettiers*)

verò in fronte legiones, & dispositam retro 1579
aciem, stare medios voluit expeditas aliquot levis armaturæ turmas, quas Commissarius Olivera, ubi vallum pontibus conjunctum esset, subsidiarias promoveret. Ergo factâ jam à campestribus aliquot tormentis viâ, audito signo, è tribus simul partibus procurritur in vallum: adnitentibus legionum Ducibus, pro veteri nationum æmulatione, in projiciendo ante alios ponte, agmini suo palmare decus asserere. Sed pravisum id hostibus, illuc propterea confertim accurrentibus, ubi plus periculi à promptioribus intendebatur, donec Wallones suos Camillus Sacchinus legionis Instructor aliquanto longius circumductos, in pagi latus admovit. Ibique repetito impetu cohærentes, dum sclopetarii continenti explosione grandium tuborum, hostem ex adverso fatigant; firmato interim ponte, Altapennii Ducis adhortatione, & Camilli præeuntis exemplo, primi subiere vallum. Eodemque fere tempore Figueroa suos, mox & suos Valdesius, injectis certatim pontibus promoverant. Tunc vero in ipso pago, fractis viarum claustris, intraque contubernia certari cœptum, undarum ritu accedentium recedentiumque: Adeo se se invicem loco pellebant, ac pellebantur. Sed recentes subinde alios atque alios Alexandro undique submittente, nutare primum hostes, & nisi quod terga non vertebant, ceterùm respectare honeste fugam videbantur. mox Olivera, cum expeditis equitibus, per Figueroæ, ac Valdesii pontes subeunte, inque trepidos, ac pugnæ dubios incumbente; enimverò tot impares copiis, per vicina suburbia, Antverpiam versus, cursum arripiunt, insequentibus Regiis, ea quidem ferociâ, ut neque pilarum tempestate, qua è mœnibus Antverpiæ petebantur: neque signo à Tribunis receptui dato, removeri possent, quin intra ipsas Antverpiæ fossas hostem mordicus aggrederentur. Donec Alexandri jussu, flammis pago

Invaditur Burgerhoutum.

(Sergente maggiore)

(Moschetti)

Intratur, pugnaturque intus:

victoribus Regiis.

1579 admotis, partim prædarum spe, partim insidiarum metu, omnes revocati sunt. Cæsos ex victis circiter mille & quadraginta retulere aliqui: Alexander longe pauciores, ac paulum infra sexcentos ad Octavium patrem scripsit: uti è suis (4 Maij.) victoribus non plures octo saucios omnino quadraginta.

WALLONUM provinciarum reconciliatio.

ATQUE hic demum successus, extenuato simul exercitu hostium, ob secessionem turmarum in Germaniam, simul bello ad Antverpiæ mœnia, succensis suburbiis, deportato; magnum utique incitamentum fuit Wallonum provinciis ad Regis obsequium redeundi. Id, quo peractum sit modo, ego retractis paulò altius in hunc locum rebus, haud indiligenter expediam. Valentinus Pardiæus Mottæ Dominus, Gravelingæ Gubernator, unus è Malecontentorum Ducibus, perspectis jam satis Orangii consiliis, per speciem publicæ libertatis, utilitati demum propriæ inservientibus; partibus palam relictis, non rediturum modo se ad Regis obedientiam, sed etiam quamplures secum tracturum, jam pridem significarat Joanni Austriaco, ac dein Alexandro Parmensi Principi confirmaverat. Utque erat apprimè gratus apud Wallonicam nobilitatem, militiæ ac Religionis antiquæ perquam retinentem, ita eorum sane complures si non Regi tunc addixit, certè abduxit ab Orangio, quem patria sacra perditum ire querebatur. Primus omnium Manuynus fuit, Audomari Præfectus cum quo Mottæus apud Hannoium congressus, quæ arx est inter Gravelingam, & Audomarum, post arcana colloquia, eò hominem pertraxit, ut sicut ipse Gravelingæ jam fecerat, sic Manuynus remoto ex Hannoia primum arce, tum ex aliis suæ ditionis oppidis, Ordinum præsidio; Catholicos ex Audomaro cives in ea loca transtulerit; militiam juratos adversus Orangium, Casimirum, aliosque Catholicæ Religionis hostes. Neque post multo, audita hujusmodi Wallonum conspiratione, ejus nationis milites ferè quinque millia, quorum plerique sub Em-

Margin notes: Mottæus rem orditur: — sequitur Gubernator Audomari: (S. Omer) — (Mottæus) — Secedunt ab Orangii partibus Wallones numero quinque millia.

Emmanuele Montinio adversus Gandavenses militaverant, secessionem fecere ab exercitu Orangii: Meninamque oppidum Lisæ impositum, haud procul Cortraco, duce Francisco Pipino, repente aggressi, pulsis ordinum præsidiariis, obtinuere. Atque hæ sunt legiones illæ, quæ, quod Catholicæ Fidei defensionem sibi asserentes, Coronam piaculiaribus plexam globulis collo gestarent; *milites à Pater noster*, seu Coronarii vulgo appellabantur. Hi autem, qui quartam effecturi classem videbantur, à Malecontentis, à fœderatis provinciis, atque à regio exercitu diversam; qua ratione adjungi facile possent Nobilibus Malecontentis, cum quibus natione, Religioneque consentiebant, Mottæus edocuerat, uti solebat, Alexandrum. Atque hic, misso in Hispaniam Andrea Ayala, Mottæi consilia relaturo de Nobilium Wallonum, at militum animis ad partes attrahendis; Regem oravit, ut patentes Mottæo litteras quamprimum mitteret: queis ille posset ad Majestatis ejus obsequium redeuntibus offerre Principis gratiam, & præteritorum veniam, oblivionemque. Nec, ab Hispania tardatum: datisque inde ad Motthæum litteris, perquam honorificis: proque navata ad eam diem opera, oblatis ei Divi Jacobi de Estepa insignibus, cum equestri ejus ordinis censu; potestatem Rex homini fecit in eas conditiones, quas obtulerat Alexander. Et valuit ea in tempore liberalitas, ut quum milites Coronarii, quorum secessio angebat Orangium, ab Ordinum nunciis ad partes revocarentur, oblatis aliquot mensium stipendiis illico numerandis; non modo non acquieverint, sed eorum nomine Pipinus (Montinio haud dubiè consentiente) Gravelingam profectus, cum Mottæo consociationem exercituum, conspirationemque transegerit, pollicitus, se Malecontentis adjunctum, Meninam arcem, ac vicina oppida pro Religione, ac Rege defensurum: modo militare æs viginti mensium, certum intra tempus, uti postea factum est, persolveretur.

1579

(*Lisa fluvius.*) dicti per jocum milites à Pater noster.

(10 *Nov.* 1579. *Eques S. Iacobi*) qui demum Malecontentis adjunguntur.

(*per Alphonsum Curielem Quæstorem*)

1579 Aucti Wallones de ruenda catholica religione consultant. (24 Novembr. 1578.)

MAJORE adhuc accessione Wallonum partium, abstraxere se, præfecturasque suas à foederatis provinciis Emmanuel ipse Montinius, Odoardus Caprius, Raminguerius, Floyecus, Berasleus, aliique non pauci ex Artesia potissimum, Hannoniaque nobilitate. Hi omnes in Raminguerii domo, magna animorum alacritate congressi, ac Mottæi oratione animati, quum multa de tuenda in Wallonum provinciis avita Religione disseruisset, postremo decrevere, Ante alia nitendum, ut ex Artesiæ civitatibus hæretici seditiosique edicto publico pellerentur, Catholicis in Magistratuum hæreticorum locum subjectis, sumpto ab Audomarensi civitate principio. præterea missis aliquot subsidiariis cohortibus Meninam, sollicitarentur ejus loci milites ad eam, quam designaverant Winocibergæ oppugnationem. Et hæretici quidem quamplures, Caprii Artesiæ Præfecti opera, ejecti sunt: summam tamen rerum haud parum remoratus est adventus, uti mox dicam, Vicecomitis Gandavensis. At vero expeditionem Winocibergæ maturavit Floyeci, ejusque militum cædes. Missus hic fuerat à Mottæo ad Montinium arcanorum, quæ tunc agitabantur, interpres: trahebatque secum equites omnino ducentos quadraginta septem. In reditu per agrum Bergensem, ejus territorii incolæ, Calviniani fere omnes, rati prædabundos illuc excurrisse Gallos, (namque id incerto rumore percrebuerat) ad æris campani sonum è vicinis pagis numero propemodum infiniti, telis agrestibus armati in unum confluunt: equitesque inter arbusta, loco inequitabili, conclusos, venatoria velut indagine circumsistunt: trucique clamore, ac rabie undique procurrentes, Floyecum, reliquosque, præter septem, qui ex ea carnificina subterfugêre, confodiunt, conficiuntque. Sane movit ea cædes non Mottæum modo legionis authorem, sed Montinium etiam, cujus assertoriis litteris, Floyecus injuriæ securus in viam, se dederat. junctisque propterea copiis, atque

(S.Omer.) Et hæreticos ejicere incipiunt. (Berga ad S.Winoc.)

(15 Dec.) Wallonum equites cum Floyeco ductore cæduntur à rusticis Bergensibus:

Quos ultum eunt Mottæus & alii Wallones. (Salvo conducto).

que additis Manuyni cohortibus ad eandem rem Audomaro missis, Mottæus ipse iræ, & injuriæ propior jam Winocibergam properabat, Coronariis Meninâ secutis. Quum statim Bergenses, prævisο armorum apparatu, antevertere, missis oratoribus, qui facti ignorationem excusarent, pœnas ex reorum capitibus sumendas promitterent, viduæ à Floyeco relictæ subsidium par nobilitati ejus offerrent, & civitatem Bergensem ad Wallonum partes accessuram, fide publica, datisque, si exigerentur, obsidibus, pollicerentur. Quod iram, exercitumque dissolvit: ac Wallonum nomen & fœdus, animadverso eorum consensu, magnopere amplificavit. 1579

Bergenses placant illos & ad partes Wallonum accedunt.

HUC paulatim excreverat Wallonum factio, militia, nobilitate, urbibusque jam valida: magna utique provinciarum reliquarum expectatione, in quam illa partem (quoniam eodem tempore à Parmensi Principe, atque ab Ordinibus sollicitabatur) inclinatura demum esset. Nam licet Wallones majorum Religionem, & Regis obsequium præferrent; atque adeò se se ab Ordinum provinciis Religioni, ac Regi adversis abstraxissent; nihil tamen sibi esse cum Hispanis, nec se Alexandri Principis exercitui adjungendos palam contestabantur, nisi in eam præcipuè conditionem, ut Belgio amoverentur externi milites. Indè & Orangio spes, illos immodica petentes non audiendos, atque adeo spretos ad reliquas provincias aliquando revocandos: & Alexandro cura in præsens dissimulandi, quasi conditionum iniquitatem non abnueret, dum factionem eam ab Orangio abeuntem interim confirmaret, confirmatamque sibi multo facilius adjungeret. Et sanè nunquam arx ulla majore astu, & cuniculis appetita est, quàm hæc factio occultis industriæ machinis oppugnata. patuitque, Imperatorias artes non eas tantum esse, quibus acies instruitur, & pugna conseritur: sed quibus etiam mente ac ratione concurritur, consiliorum dexteritate confligitur, & collatis non signis sed ingeniis, citra cruo-

Wallonum factio sollicitatur simul ab Alexandro, simul ab Orangio:

magnis utrumque artibus.

1579

Orangius apud Cæsarem disturbare reconciliationem conatur. Novum fœdus init contra Malecontentos: (28 *Jan. Geldriæ, Zutphaniæ, Hollandiæ, Zelandiæ, Ultraiectî,* &c. 21 *Decemb.* 1578) Caprium attrahere studet. offerendo munia Comitis Bossuvii, qui tunc obierat.

rem cædesque, decernitur. Etenim Orangius apud Rudolphum Cæsarem primò egit, instititque, ne de Wallonum reconciliatione alibi, quàm Coloniæ ageretur: in quam urbem ipse Cæsar à Philippo Rege arbiter belgicæ pacificationi datus, conventum, de quo post dicemus, indixerat. Deinde per Joannem fratrem Geldriæ Gubernatorem colligatis Ultrajectina, uti vocabant, unione aliquot provinciis: nempè ut novo Malecontentorum fœderi novum fœdus opponeret, eosque à privatis conspirationibus deterreret; ubi animadvertit, Wallones nihil inde in commune motos, seorsim aggreditur factionis primarios, exorsus à Caprio Artesiæ Præfecto: quem si attraheret, haud dubiè ludificaturum se sperabat Farnesii operam per Mottæum, infensum hominem, eò loci perductam. Obierat paucis antè diebus Maximilianus Henninius Bussovii Comes, sinistro hominum rumore adversus Orangium. Nam Bossuvius victus olim captusque maritimo prælio ab Ordinum Ducibus, desperata redemptione, quam callidè Orangius immensi pretii

non sine suspicione doli ab Orangio.

fecerat, ut nullam faceret, ad extremum adhæsit Ordinum partibus, proque iis non minorem se Regi hostem præstitit, quam antea contra Regis hostes strenue militasset. Non diu tamen stetit, quin, sive pertæsus Orangii dominatum, facilitate Belgarum adversus Principem suum abutentis: sive captus Alexandri fama, à quo nobiles complures, præsertim ex Wallonibus, provincialibus suis, ad Regis obsequium perhonorificis conditionibus invitarentur; de reditu cogitare simul cœpit, simul morbo correptus, paulò post operâ (ut multis creditum) Orangii, cui consilium ejus suboluerat, veneno propinato extin-

(1 *Jan.*)

ctus est. Quod Alexander ad Antonium Peresium scribens, de festinato quidem Comitis obitu meminit, ac mentionem authoris nullam fecit. Fecit

(16 *Febr.*)

tamen Bernardinus Mendoza, Hispani Regis in Anglia legatus, literis ad Alexandrum Londino scriptis, affirmavitque, certiorem se factum, Comitem

MAXIMILIANUS HENNINIUS
BOSSUVII COMES, GUBERNATOR

mitem Bossuvium, quod Wallonum successu lætus addere se iis decrevisset, ab Orangio veneno sublatum. Et ego inter privata Farnesiani tunc aulici commentaria legi, Comitem morti proximum Orangius quum inviseret, quumque superveniente sacerdote, cœleste Viaticum impertituro, contemptim percontaretur, quid cæremoniarum illud esset: Bossuvium importunam impiamque hominis vocem aversatum non abstinuisse, quin amissam pariter rem, decus, vitam, ei palam exprobraret, adjiciens, se certè animam, quæ sola superesset, à quoquam sibi eripi non passurum. Quibus quamquam vulgatis, traditisque, equidem ipse neque fidem addiderim, neque dempserim: haud ignarus, sæpè incerta spargi, & plerunque atrociora credi. Jam verò quoniam Comes Bossuvius, superiore æstate, exercitum contra Joannem Austriacum duxerat Imperator: regebatque tunc magni Oeconomi appellatione, Archiducis familiam; viri mors opportuna Orangio visa, quo honoribus ejus, reditibusque alios ad partes alliceret. Et militare quidem munus, annuumque muneris censum offert Caprio, si communem provinciarum consensum is sequi velit. Frustratus hac spe, (namque Caprius & sua sponte, & matris religiosissimæ monitis in sententia perstabat) vertit se in aliam partem: & ab Archiduce Matthia, atque ab Ordinibus, qui tunc generales Antverpiæ conventus adornabant, demandari curat Roberto Melunio Vicecomiti Gandavensi Artesiam provinciam: ejusque fratri Principi Espinoio, Hannoniæ Siniscalco, supremam in Archiducis aula Præfecturam. Vicecomes, novus Artesiæ Gubernator, multo stipatus milite, una cum Carolo Croyo Marchione Hauræo, in provinciam opinione celerius venit, Caprium loco movet, cuncta more novi Imperii statim mutat: atque Artesiæ Magistratus, Wallonumque Præfectos serio admonet; Ne publicum Belgii consensum vana spe turbarent: dumque ceteræ provinciæ, indictis Ordinum comitiis, de pace cum

1579 (*Eq. Rinaldus*)

sed Caprius recusat oblata:

Felicius Orangio res succedit cum Vicecomite Gandavense, & ejus fratre. (*Maggiordomo.*)

Vicecomes reducere conatur Artesios ad Ordinum partes:

1579 cum Rege agitarent, ob eamque rem Parmensis Princeps arma interim deponere juberetur ab Hiſpania; ne ipſi conſilia ab aliis unice ſepararent, conditionumque, quas ab Rege prælargas, Cæſaris opera, propediem conſecuturæ erant provinciæ, ſoli expertes fierent: atque adeo excluſi à fœdere, Hiſpanorum injuriis expoſiti atque impares, fruſtra aliquando provinciarum opem implorarent. Hæc Vicecomes iterando, eo rem adduxerat, ut jam Wallonum factio Atrebati nutare videretur. Ad hanc impreſſionem eludendam, reparandumque hunc quaſi hiatum in Wallonum animis factum, Alexander opponendum propere duxit Gandavenſi Vicecomiti Atrebatenſem Antiſtitem Matthæum Moulartum, fidum hominem, Religioniſque ac facundiæ præclarum: atque advocatum ad ſe, in Arteſiam immittit, qui provinciales doceat, Sibi nec animum eſſe ab armis ceſſare, nec eorum ceſſationem imperatam à Rege, poteſtatem tantummodo factam provincias ad Regis obſequium reduces, Regi ſine aliarum reſpectu, reconciliare. idque neque reconciliatis fraudi, nec aliis, ne idem peragant, impedimento futurum. Quod Epiſcopus, ut accuratius exequeretur, inſtituta Atrebati ſupplicatione, circumlatoque ſacroſancto Chriſti Corpore, urbem ante luſtravit; tum rem aggreſſus, oſtenſoque, quam lenta ſpes eſſet, aut potius nulla, fœderatas provincias cum Religione, ac Rege in gratiam redituras; res ut ipſi ſuas Wallones agerent, cœptæque cum Principe reconciliationi conſtanter inſiſterent, cohortatus eſt. Atque, ut ANIMI dum ſuſpenſi hærent, perlevi pulſu huc illuc transferuntur, non minus quam quidquid pendet, verſatile eſt; non modo factionem in integrum reſtituit, ſed Gandavenſem ipſum Vicecomitem in colloquium aliquoties attractum, multa, de Alexandri propenſa in eum voluntate pollicitus, conſilii dubium reliquit. Tum vero majoribus copiis utendum rati fœderatarum Procuratores provincia-

ac propemodum reducit.

(Arras)

Sed Alexander Vicecomiti opponit Atrebatenſem Epiſcopum,

qui Arteſios ſuſtentat:

& Vicecomitem ipſum emollit.

vinciarum, qui Antverpiæ convenerant; ad 1579 Wallones, communi Ordinum nomine, monita minasque miscentes scribunt: eorumque rogatu Archidux ipse Matthias ad Artesios epistolam componit, queriturque, *Quod admissis Atrebatense Antistite, & Guilielmo de Vasseur VValhuonii Domino, à Parmensi Principe delegatis; concordiam cum Rege Hispano agitassent, se Ordinibusque qui tum Antverpiæ cogebantur, inconsultis: tanto majore quidem culpa, quanto minus ignorarent, negotium pacificandi in commune provincias à Cæsare ipso (uti eum Rex oraverat) fuisse susceptum. cui non leviter injuriam fieri, dum causam Belgarum accuratè complexo subtraherent soli se: ac secessione illa operam benevolentissimi Principis aut negligerent, aut interturbarent. Proinde hortari eos, pro ea, quam patriæ debeant caritate, ne Farnesii postulatis anteà respondeant, quàm ipse, Ordinesque illa expenderint, probaverintque. Sic enim futurum, ut concordibus inter se cohærentibusque provinciis, nullus pateat aditus hosti ad Belgii dominatum, per hujusmodi discordiarum scissuras, irrepere contendenti: nempe satis gnaro, expertoque, Belgas, modò maneat concordia, insuperabiles esse.* Hisce Matthiæ litteris litteras Philippi Regis ad eosdem Artesios opposuit Alexander. quas, sicut per eos dies acceperat ab Hispania, ita ad illos oportune transmisit. Summa earum hæc erat. *Rem sibi gratam fuisse, ac salutarem ipsis futuram, quod publico edicto, hæreticos seditiososque provincia movissent, nec aliud sibi armato fuisse propositum ad eam diem, quàm ut hujusmodi pestem Belgio exigeret, populosque in fraudem ab Orangio inductos Catholicæ Religioni, Principique suo, ac pristinæ tranquillitati restitueret. Et quando jam ipsi per se id occœpissent; eorum armis opem additurum se: ac transmissis oblivione præteritis illorum culpis, oblataque clementia & gratia in eos sua, polliceri, dempturum se nihil ex antiquis Artesiæ privilegiis; externaque militia provinciam liberaturum; dummodò in domestico milite tantum habeant ipsi virium, quantum adversus Orangium, conjuratasque provincias tueri se possint.*

Matthias ad Artesios litteras scribit, & querelas. (28. Ian.)

Alexander ad eosdem Artesios mittit Regis epistolam, & hortamenta: (12. Febr.)

Quod

1579 *Quod si fortè aliquos seu partium Gallicarum studio, seu quovis alio arcano consilio, oblata hac paterna clementia nihil moverit; testari se Deum hominesque, calamitatum innumera, quas secum importare bellum solet, illis utique imputanda, non autem sibi, qui videlicet invitus arma sumpserit, quo patrimonium à Deo per Majores suos sibi traditum, adversus invadentium vim, ac fraudes assereret.* Addiderat ad peculiares aliquot Proceres ex eadem nobilitate Rex literas. Blanglevallio quidem, (qui regios inter ephebos aliquandiu fuerat in Hispania) ob studium ejus in Wallonum reconciliatione non modo grates egit, sed eum accurate Alexandro commendatum voluit, facta eorum mentione, quæ ille Regis causa, non sine fortunarum jactura passus esset. Caprio autem, laudata ejus affatim opera, præfecturam Artesiæ, quo proturbatus fuerat à Gandavensi Vicecomite, restituebat. Sed Alexandro, quamquam hasce ab Rege literas impetraverat ipse pro Caprio, eas tamen homini tradere ne integrum jam erat, nec ex usu præsenti videbatur. Etenim in revocando ad partes Vicecomite totus is erat: quod in eo viro cui super claritudinem generis, ac pares opes, militiæ decora abunde aderant: momentum sanè maximum attrahendis Wallonibus reponebat. Et quamquam is ingenio habebatur vario, & inobservabili, tamen (ut NEMO adeo intractabilis est, cui suum denique manubrium non sit, quo capi, ac teneri possit) exploratum erat Alexandro, si homini paulo quidem officiosius compellato præfecturam Artesiæ obtulisset, uti ab Rege decretam, facilè illum à fœderatis provinciis abstrahendum. ideò inter alia benevolentiæ signa, epistolam ad eum composuerat, qua peramicè hortabatur ad tuendas Principis sui partes, pollicitus, se illi, Regis nomine, præfecturam Artesiæ firmaturum. Ne tamen ea mutatione Caprium offenderet, atque adeo veterem amitteret amicum, dum pararet novum, Atrebatensi Episcopo mandaverat, (is enim delectus erat) ut non

Rex ad alios Wallones scribit. (*Philip. du Castel.*)

& præfecturam Artesiæ Caprio restituit.

Sed Alexander eam Vicecomiti ab Rege offert:

(*Vicecomes*)

Caprio antè admonito.

non antè Vicecomiti epistolam traderet, quam 1579
convento Caprio diserte consilium aperiret, persuaderetque, nihil esse in præsens publicæ rei conducibilius: & privatim ei apud Regem plurimum profectò gratiæ accessurum. Et Caprius, qui ina- & consen-
nem Præfecti personam sustineret, haud gravatè tiente.
remisit id, quod habere ægrè posset: præsertim quòd videret, magno inde præsidio augeri Wallonum factionem, atque adeò securitatem suam. respondit que perquam liberaliter Atrebatensi, Probari admodum sibi Parmensis consilium Principis: ac, modò ad Regis obsequium seriò rediret Vicecomes, libenter ei cessurum se præfecturam, in quam non alio intenderat nomine, nisi ut majore cum imperio provinciam in Regis potestatem revocaret. Ita in rem feliciter ingressus Atrebatensis, post aliquot cum Vicecomite con- Vicecomes
gressiones, eo hominem adegit, ut renunciatu- fœderatis provinciis
rum se fœderatis provinciis, proque Religione. renunciat.
ac Rege moriturum persanctè promitteret. De conditionibus verò, in quas paciscerentur Wal- (*Patente*)
lonum provinciæ, se cum Montinio, ac Mottæo differturum: interim expectaturum diploma Re- Eidem re-
gis pro Artesiæ præfectura. Et Rex quidem ab gimen Ar-
Alexandro, & ab ipso etiam Caprio rogatus, eas tesiæ de-
illico litteras transmisit, quibus Artesiam Vice- mandatur:
comiti demandabat: admonito Alexandro, ut & Marchio-
epistolam alteram eidem traderet, qua gentili- natus titulus.
tio ejusdem oppido (Richeburgum Belgæ vocant) (28 *Febr.*)
Marchionatus insignia deferebat, id quod ipse magnopere concupierat. Eodem tempore Rex Montinius
suadente pariter Alexandro, ad Emmanuelem quoque at-
Lalinium Montinii Dominum, quem penes erat trahitur,
arbitrium Wallonicæ militiæ, litteras addidit amoris in illum, ac spei plenas. Quibus effectum, ut uterque benevolentia Regis apprimè capti ad Alexandrum miserint, consociaturi cum eo arma: postulantesque, ut quando conventum Ar- Artesiæ
tesiæ, multarumque ex Flandrica provincia civi- conventus
tatum; celebraturi mox erant, videret ipse, quo indicitur.
utrinque delegatis conveniendum esset. Nec distulit

1579 Quo mittuntur legati ab Alexandro, & ab Wallonibus. (*Mot. Capr.*)

tulit Alexander: missusque Sellii Dominus Joannes Norcarmius, certis cum mandatis: additusque Moulartus Atrebatensis Antistes, & Vasseur Walhuonii Dominus è Regis parte: ex Wallonum verò Montius Malecontentorum princeps, Vicecomes Gandavensis Artesiæ Præfectus, Mottæus, & Caprius, ille Gravelingæ, hic Atrebatum Gubernator, de conditionibus firmandæ concordiæ agitare seriò cœpere. Erat legatis regiis imperatum ab Alexandro, ut in quæstione de Gandavensi pacificatione, edictoque perpetuo, (cujus inter capita, missio Hispanorum continebatur) nihil certi firmarent. si verò urgerentur, spe tantummodo illius ostensa, reliqua ante conficerent. Et verò ubi obfirmatis in externorum missionem Wallonibus, ea demum facta spes est, cuncta inde proclivius transigebantur. Quum ecce superveniunt ab Archiduce Matthia festinati (instigatu scilicet Orangii) Marchio Hauræus, & Divi Bernardi Abbas, & Adolphus Meetcherchius consiliarius, cum minacibus litteris, *Quòd spreto se Belgii universi Præfecto, belgicorumque armorum Duce: sprета Majestate, & cura Cæsaris in communem provinciarum concordiam insudantis: spreta generalium Ordinum, qui in id sedulo incumberent consensione; privatos ipsi sibi cœtus, privatum sibi Belgium facerent, extenuantes interim illa discessione non minus vires suas, quàm provinciarum reliquarum: atque adeò non eas reportaturi ab Hispano conditiones, in quas illum cogere, si conjunctim agerent, procul dubio potuissent. Quin potius resumerent caritatem patriam, omissisque privatim hisce consiliis, atque ad generalium Ordinum comitia Antverpiæ, exeunte Martio celebranda, delegatis ex sua provincia viris legitimè instructis, capesserent ipsi quoque publicum regimen: atque unà cum aliis aut de pace, quam sperarent, aut de bello, quod non timerent, in commune consulerent.* Enimverò perincommodè accidit Wallonum conventui hæc ab Archiduce interpellatio: orta videlicet æmulatione inter factionis primores; dum singuli, quo propiùs aderat recon-

(*caput.* 3.)

Conventum disturbare. Matthias conatur minacibus litteris. (8 *Mart.*)

Turbat factionem æmulatio inter Wallonum proceres:

reconciliationis maturandæ ſpes,eo ardentius occupare facti gratiam apud Regem, atque adeo alter alterum poſthabere ſatagebant. 1579

(*Epiſt. Atreb.*)

Ægre ferebat Caprius, immiſſum Atrebatenſem fuiſſe in rem ad ſe pœne confectam, haud ignarus (uti ſcribebat ad Alexandrum Alphonſus Curielius) dum Antiſtes compoſitæ controverſiæ relationem apud Alexandrum faceret,atque Alexander ad Regem ſcriberet,non modicam gratiæ partem deperituram ſibi.

(2 *Mart.*)

Nimirum ut pecunia per manus multorum tranſlata decreſcit, ita operis gratiam inter manus decerpentium aliquid ex ea ſibi, haud dubie deteri, ac prope conſumi. Et Vicecomes Gandavenſis vitabundus, Mottæi colloquium abnuebat, ademptурus homini occaſionem gloriarum, quaſi ipſe reconciliationis author extitiſſet.

(*Alphon. Curiel. ad Alex.*)

& rumor de Cæſaris indignatione.

Turbavit ſuper hæc multorum animos rumor, depoſiturum Cæſarem reconciliationis arbitrium, niſi à privatis conventibus abſiſterent Wallonum provinciæ.

Sed Alexander firmat Vicecomitem: (*vulgo dictum Rubabaſium*)) & ceteros;

Sed Alexandro promptum erat, Vicecomitem quidem (quod plurimum intererat) in partibus continere,miſſa ad illum,quod fecit, Regis epiſtola, additaque ſua, cujus in fronte, grata illum appellatione, Marchionem Richeburgium ſalutavit. Ceteris verò aperuit factam ſibi denique ab Rege poteſtatem, & Gandavenſem pacificationem,cum edicto perpetuo (quod ex eorum poſtulatis unum ſupererat) confirmandi.

à quibus rogatur, ut Antverpienſes ad concordiam invitet.

Quibus animati, unum adhuc rogandum eſſe Parmenſem Principem decernunt, Ne gravaretur ad Ordines ſcribere Antverpiæ coactos, atque ad concordiam iiſdem illos conditionibus invitare, quibus ipſe tranſigeret cum Wallonibus. quas ſi Antverpienſes acciperent, futuros ab exemplo tutos Wallones: ſi reſpuerent, pervicaciam novo documento prætentatam æquius averſaturos.

ipſe dubitat, & refert ad ſenatum: (*Conſil. ſtat.*)

Alexander quamquam non ignorabat, Antverpienſes, ob acceptas iis diebus clades, hoſtili erga ipſum animo eſſe; turbatis tamen Wallonum rebus remedium undecunque facturus, de eorum petitione ad ſenatum jus imperii expen-

1579 expendentem, haud gravatè retulit. In eo duodecemvirali concilio aderant tunc Comes Mansfeldius, Christophorus Assonvillius, Octavius Gonzaga, Gasper Roblæus, Gabriel Serbellonius, Joannes Funcquius, & J. Baptista Tassius.

In quo alii negant id attentandum:

Ab his varie disceptatum: negantibus nonnullis id attentari posse, quin eo gravius irritaretur Cæsar, quod non jam hujus aut alterius, sed omnium provinciarum reconciliatio præriperetur sibi è manibus; præterquam quòd verendum esse, ne nimia hæc facilitas annuendi postulatis Wallonum, confessio imbecillitatis aliqua videretur. Sed

affirmant alii:

alii transmittendum affirmabant hujusmodi respectum rerum: causæque, quam eò jam perduxerant, complemento insistendum: atque adeo unice curandum, ne qua Wallonibus aliunde commotis occasio præberetur ab incœpto, si spernerentur ultimæ eorum preces, recedendi. Idque

Cum quibus sentit Alexander ob has causas,

unum pertimescebat Alexander, Cæsaris aliquanto securior. Quam enim fieri ajebat (quod ad Wallones quidem attinet) aut Cæsari, aut reliquis provinciis injuriam, si, quamdiu harum Procuratores Coloniam destinati, facultatem disceptandi ab Ordinibus non acceperint, partes ipsæ inter se se concordent? præsertim quum hujusmodi concordia tum expeditior futura sit, non expectato Germanorum arbitrio in capiendis consiliis infinitè cunctantium: tum etiam partibus honestior, dum sapientia sua, non externorum ope, componantur. Immo neque secus sentire Cæsarem, exploratum sibi esse. aliquot enim antè diebus, ob hanc præcipue causam, misisse se in Germaniam Adrianum Gomicurtium, bellici consilii senatorem, prudentiæ fideique conspicuum: ab eoque accepisse literas affirmantes, audito Wallonum negotio, Cæsarem non modo non offensum, sed ultro etiam gavisum; quod, uti ajebat, reconciliatis aliquot provinciis, dimidium jam vix confectum esset, quin & gavisurum se, si exemplum reliquæ provinciæ sequerentur. Quod autem spectet ad invitandos Antverpienses, ita se

(*Pacificatores Germani designati à Cæsare.*)

(*Eques S. Jacobi*)

litteras

litteras moderaturum, ut & Wallonum postulatis (quod magnopere velit) satisfaciat, & regii exercitus existimationi (quod apprimè nolit) haud detrahat. Consilio Alexandri probato, ipse ad Ordines Antverpiam advocatos epistolam composuit in hæc verba. *Injecto nuper sermone cum aliquibus provinciis de earum ad Regem suum revocatione, quum eas ad id seriò propensas invenissemus, (quamvis hujusmodi reconciliationem non seorsim, sed conjunctim cum aliis provinciis confieri illa præoptassent, ut & Regis est votum) visum est nobis, quid actum sit, vos interim nostris hisce literis condocere: ut & ipsi animum hac de re vestrum, in isto, quem habetis conventu, nobis aperire possitis. Ne vos autem, quos fidei sinceritatisque nostræ certos esse volumus, quidquam à nobis desideretis; pollicemur Regiæ Majestatis nomine, ratam sanctamque nos habituros Gandavensem pacificationem, edictumque perpetuum, nullo ex eis capitibus prætermisso. Unus modò Religionis Catholicæ cultus integrè servetur, cum obedientia Principi vestro debita: sicuti & Caroli V. tempore factum scitis, & vos pro solenni sacramento debetis, & leges humanæ juxta, ac divinæ fidem vestram obligant. Id, quod tanquam unicum afflictæ nimium patriæ vestræ remedium non expectare a vobis, profectò non possumus. Quid ergo consilii super hac re in commune ceperitis, quave provinciæ complexæ fuerint significationem hanc nostram, admoneri quamprimum cupimus.* Excepêre tubicinem litteras perferentem Procuratores provinciarum, qui Antverpiam undique confluxerant, verbis initio quidem minacibus, superbisque: more videlicet eorum, qui semel nacti occasionem exercendæ temporariæ potestatis, immodicè illam, atque impotenter usurpant. Sed placatiores deinde facti, reputata melius injuria, quam in victorem non satis opportune conferrent; retentum aliquot dies tubicinem ad Parmensem Principem remittunt, prolixa cum epistola, sed in qua, præter querimonias, & contestationes, nihil certi expediebant. Itaque Parmensis, misso ad Wallones exemplari ejus

[Margin notes: 1579. — Et scribit ad Ordines Antverpiæ coactos. (26 *Mart.*) — Ad has literas superbe se gerunt Procuratores Ordinum: Postea mitius respondent, litteris tamen nihil concludentibus: (19 *Martii*)]

1579 ejus epistolæ, quo animo erga pacem reliquæ provinciæ essent, ostendit. Utque altius Antverpiensium mentem Wallones introspicerent, non omisit exponere. Ad fœdus illud inter quasdam provincias Trajecti ad Rhenum nuper ictum, inseruisse nunc demum se se Antverpienses, in quo tamen fœdere (quod nullo Wallonum respectu compositum esset) inter alia, promiscuus non Lutheranæ modo, aut Calvinianæ, sed quarumcumque hæresium usus admittitur, contra quam undecimo capite edicti perpetui ad Gandavensem pacificationem additi, juratum esset ab Ordinibus, nempe *Se Catholicam Romanamque Religionem integram conservaturos, nulla re adversus illam unquam permissa.* Viderent propterea Wallones, quam alieni sint illi à pacificatione Gandavensi, atque adeo quam male convenire possint ipsi unius Catholicæ Religionis assertores, ac vindices, cum hujusmodi hominibus nihil certi in cultu divino præhabentibus, sed obvia quæque, atque unde accersita, pro cujusque arbitrio consectantibus. Quamobrem hortari impense illos, ut, quando nihil eorum, quæ ipsi flagitaverint à Rege, negatum sit; præcidant semel istam nimis jam diuturnam, ac similem negantibus moram: missisque, quos destinaverant, Procuratoribus, Principi demum suo animos, atque arma, ante alias provincias adjungant: relaturi ex hujusmodi anticipatione parem gratiæ prærogativam apud Regem, à quo seu soli, carius habebuntur: seu primi, ceteris præferentur. Nec pluribus opus jam erat, ut Wallones aliquando manus darent, securi, nequaquam sibi vitio tribuendum, si ad pacificationem Gandavensem retinendam ab iis desciscerent, qui eam pacificationem antea fregissent. Quum trepidus ad eos nuncius perfertur pagos Wallonicarum partium in Flandria Gallicana, vastari armis Francisci Lanuæ castrorum Præfecti: qui submissus ab Orangio, (cui hoc unum nempe restabat, post crebras interpellationes, ac minas) & sexcentos fermè pedites trahens

Quas Alexander mittit ad Wallones.

ostenditque injuriam illis factam: (*Vnio Vltrajectina Vtrecht*)

Atque eos hortatur ad reconciliationis complementum.

Wallones dant demum manus.

Et audita clade sociorum:

(*S.Omer*)

liens plerosque Gallos, Scotis, Anglisque permistos, levia aliquot prælia commiserat, primum haud procul Dunquerca cum Mottæi militibus, quibus Mansuillius præerat Mottæi loco: deinde cum Manuyno Audomari Præfecto, circa Wactenem, utrobique superior. Verùm levior hic ictus fuit, quam ut Wallones dejiceret. QUOS autem urges, nisi prosternas, à te repulsos adjunges ex adversa stantibus. Scilicet externus hic timor inclinatos jam in regias partes animos Wallonum planè conjunxit. statimque ipsi inter se, antequam Parmensem Principem adirent, fœdus privatim feriunt, Montinio, pro Malecontentorum copiis, sacramentum præeunte, Mottæo Regis partes, uti in mandatis ad hanc rem habebat, exhibente. Promisit ille, se militesque suos, (erant hi, qui Montinio in Flandria à septem jam mensibus militaverant, pedites supra septem millia, equites omnino quadringenti) perpetuo retenturos Religionis Catholicæ Romanæ fidem cultumque, Regi debitam obedientiam, Pacificationis Gandavensis cum unione, edictoque subsecutis, observantiam: atque hæc ipsa adversus quoscunque repugnantes, armis regio exercitui adscriptis, asserturos. denique Meninam, Casletum, aliasque circa munitiones ab iis obtentas; cum omni bellico apparatu, tradituros Regi, dummodo is externo milite provincias liberatas velit. Mottæus vero regiæ Majestatis nomine soluturum se Montinio pollicitus est ducenta & quinque florenum millia in milites dividenda: quos rursum Montinius promisit, ad Junias Kalendas habiturum se sub signis, eosque ad novam pro Rege militiam lustraturum. Adstantibus fœderi apud Sancti Eligii in Atrebatensibus percusso, præter Conciliatores, Atrebatensem Episcopum Sellium, & Walluonium; Vicecomite Gandavensi, Caprio, atque Halenio Tribuno. Movit Artesiorum, Hannoniorumque exemplum Flandriam Gallicanam, ut hæc provincia (Tornaco excepto, ac Tornacesio) in easdem

1579

arctius conjunguntur: Et fœdus privatim inter se feriunt.

(*Montinius*) Montinio hæc promittente ex una parte,

& hæc Mottæo ex altera.

Accedit tertia provincia ad hoc fœdus. (*S.Eloy.*)

Augetur concordia Wallonum ex tumultu Antverpiense. (28 *Martii*)

1579

eaſdem conditiones cum legatis regiis conveniret. Quin iiſdem quoque diebus, ortus Antverpiæ tumultus adverſum Catholicos, non parum juvit. Percelebrem ſacri Ordinis ſupplicationem,

in ſolemni ſupplicatione:

in ſolenni gratulatione aſcendentis in Cœlum Domini, comitabatur ingens cum ipſo Archiduce, Catholicorum multitudo: quum conglobati aliquot Calviniani,

quam Calviniani interturbant,

aſſumpta ſecum ſclopetariorum manu, primùm incedentibus viam obſtruunt: tum Catholicos ſubmovere obſtantium turbam, ac vi

vi ac cæde,

aditum aperire connitentes, ſclopis in pectus intentatis, mox & exploſis, ac duobus illicò ſtratis, alios aliò fugant, agmen ſupplicantium diſſipant, pleroſque in templum cum Archiduce compellunt, concluduntque. Poſtremo gliſcente, uti fit, ex ſucceſſu licentia, partim templi fores armatis obſidet, partim per urbem, atque apud Orangium, ac Magiſtratum diſſonis vocibus, pellendos urbe ſacrificulos conclamant; atque Archiduce, magni veluti beneficii loco, ex æde abire permiſſo, reliquos non antè egredi patiuntur,

nec quieſcunt,

donec ex ſacro ordine complures urbe expellunt.

quàm Canonicorum, Monachorumque, ac ſacrorum hominum, qui non pauciores ducentis ſupplicationem inſtituerant, exilium, paucis retentis, à Magiſtratu impetraverint. Mirantibus interea bonis tantam Calvinianarum partium in ea urbe potentiam, exulemque clerum, & cum eo proſcriptam pietatem lamentantibus:

offenſo Matthia,

offenſo in primis Archiduce, palam jurato, Si in eum inſanire modum porrò pergerent, fixum jam ſibi, relicta impotente adeo multitudine, ad Cæſarem fratrem ea pariter irreverentia neglectum quamprimùm ire.

ſed nihil contra auſo.

Verùm ex homine ſervilis quidem imperii impatiente, ſed privatæ ſimul vitæ intolerante, nihil ea injuria præter inanes querimonias expreſſit. Valuit tamen indignum facinus tum ad invidiam odiumque Ordinibus creandum, quibus inſpectantibus, annuentibuſque, impunè quotidie peccaretur adverſus ejus cultum Religionis, cui

(art. 4.)

tam magnificè in Gandavenſi fœdere ipſi caviſſent: tum etiam ad Malecontentorum, ac Wal-

lonum

lonum causam magis magisque apud multos nobilium probandam, ac promovendam. certe & Comes Philippus Egmontius Lamoralii filius, & Carolus Gaurius Fresnii Dominus, & Boursius, & Villervallius, & postremò Comes ipse Lalinius Hannoniæ, ac Valencenæ Gubernator, relictis Ordinum partibus, novo se cum regiis legatis fœdere consociavêre: insertis ad alias conditionibus, de exercitu pro Religione, ac Rege, ex reconciliatis Provinciis, post emissionem externorum, conflando; deque Belgii Præfecto non nisi regii sanguinis asciscendo. 1579 Plures hinc Proceres cum Wallonibus fœdus conjungunt: (Philippus) & augent.

ERGO non ultra cunctati VVallonum Ordines, Jegationem instituunt. principes nominant Joannem Saracenum S. Vedasti Abbatem, & Caprium Atrebatum Gubernatorem: eosque cum selecto Nobilium comitatu, mittunt ad Alexandrum, Trajectum ad Mosam obsidentem, in ejus manus reddituri Provincias suas. Et Alexander legationis, & conditionum pridem admonitus, quarum aliquas quoniam minime ipse probabat, eoque moderaturus, statuit omni officiorum genere legatorum animos demereri. Ejus itaque jussu, Joannes Noyellus Rossignolii Dominus, Farnesiæ aulæ Magister, qui & Joannis Austriaci domum rexerat, obviam processit Bellomontium usque, Areschoti Ducis oppidum: ubi VVallonum Proceres, quos Atrebatensis Antistes, Sellius, & Valhuonius comitabantur, Principis Alexandri nomine salutavit, deduxitque Visetum, illorum hospitio destinatum. Inde in campum altera die venientibus occurrit cum octo equitum signis, Raitrum quatuor, totidem hastatorum, Comes Fauchembergius prætorianorum militum Præfectus, insequente aulicorum globo, multisque Nobilium honoraria Regis stipe attineri solitis. Nec post multo, duobus fere passuum millibus à castris progressus Petrus Ernestus Comes Mansfeldius, cum Principalis concilii Proceribus, legatos excepit ducturus ad Alexandrum. Tabernaculum tetenderat is in LEGATIO Wallonum Provinciarum ad Alex. (Postea Cameracensis Archiepiscopus.) Quibus ipse obviam mittit aliquos ex suis: (Maggiordomo) mox alios: (28. Apr.) post alios. (Gentilhuomini intratenuti) à quibus deducuntur in Alexandri tentorium. (Consiglio stato)

1579 editiore campi loco, eminebatque Prætorium ejus non situ modo, ex quo suorum munitiones ipse conspicere, conspicique ab iis posset; sed etjam laxitate, atque intestini operis dimensione: cujus ad speciem facilè agnosceres in castrensi illa urbe sedem Principis. Eo accedentibus legatis, subeuntibusq; tentorii aditum, ubi equites turmæ Principis, ad ejusque custodiam corporis attributæ cohortes excubabant; præsto fuêre intimi aulici, eosque cum reliquo comitatu introduxêre ad

Abbas S. Vedasti legationis Princeps Alexandrum alloquitur.

Alexandrum. Quem Vedastinus Abbas, Wallonicarum Provinciarum, adjunctarumque civitatum nomine veneratus; Gallico appositoque sermone aliquandiu tenuit audientem in publica illa Nobilium corona, generatim exponens causam adventus sui, consilium provinciarum, post agnitas, in quas inductæ fuissent, fraudes, ad Regem Dominumque suum redeuntium, Majestatique ejus, ac regio per Belgium Vicario obedientiam

& ab Alexandro benignè excipitur.

ex animo pollicentium. Cui Alexander, quum lætum se eorum adventu, & adventus causâ, strictim patria oratione respondisset: eorumque consilium Regi debitum, sibi exoptatum, ipsis honorificum laudasset; interrogavit: An extra publicum haberent, quæ specialiter referrent. Affirmantes, in intimum contubernium adduxit: ibique remotis arbitris, singulos humanissimè, Caprium in primis, amplexatus, regium illuc senatum advocavit. eoque præsente Vedastinus rursum dicere aggressus est. orationis ejus, paulo

Vedastinus legationem exponit.

quidem, quam prior fuerat, prolixioris, summa hæc demum fuit. BELLUM, *hoc quoque nomine iram Dei esse, quod sæpe in eo necessitate peccatur. Reliquisse VVallones regias partes; sed inde abstractos regiorum militum injuriis: delatos alio, quam par erat; nempe quo commune Provinciarum naufragium deferebat: deceptos patria Libertate, cujus vocabulum serò cognitum sit in speciem prælatum ab iis, qui Belgium Religioni ac Regi ereptum irent, ut vacuum Dominis occuparent. Illos per contemptam de-*

(Federati) *sertamque Religionem struxisse sibi viam ad defe-*

ctionem

ctionem à Rege: VVallones per eandem animis retentam, atque armis propugnatam, ad Regem sibi reditum parare. Nec dubitasse, quin tam bona interprete & conciliatrice, aditum invenirent apud Principem, Religione omnia metientem. Dedisse jam se longum profecto constantia documentum, separatis jampridem consiliis armisque, ab iis Provinciis, quæ ab Religione animos separâssent. Et quamquam non inde transgressos illico ad Regem, sed medios aliquandiu constitisse, ceu pertæsos utrumque statum, ac plane Malecontentos; propiores tamen fuisse Regi, à quo in propugnanda Religione nunquam abscessérint. Nunc damnata hac quoque mora, quam præter Regis clementiam, ejus Celsitudinis humanitas graviorem faceret, dato ad pœnitentiam atque ad gratiam regressu; adesse se Oratores ab Artesiis, Hannoniisque, à Duacensibus, Insulanis, Orchiensibus, ac vicinis populis allegatos, ut Provincias suas novo sacramento, in eas leges, quas cum regiis Triumviris ante firmaverant, (modo ejus Celsitudo ratas velit) Principi suo volentes libentesque restituant. 1579 Ad hæc Alexandrum expectatione parcius respondisse observatum est: sic, opinor, melius consulturum disceptationi, quæ de moderandis conditionibus insedebat animo. Nempe, ne à pompa venientibus exhibita quæsitam illorum gratiam appareret: atque adeo ne, quemadmodum PERCUPIDUS emptor fastidiosum venditorem facit, sic ipse difficiliores haberet illos, cum quibus transigeret; facta verbis temperanda duxit ex quo fieret, ut & illi habitum sibi honorem externa significatione à liberalitate Principis intelligerent: & tectam sub parsimonia verborum reconciliationis absolvendæ cupidinem non agnoscerent. In hæc enim verba, Legatorum orationi responsum tulit. *Nec se falsum animi fuisse in regressu eorum: nec eos in suscepto consilio ab regis benignitate fallendos. Quidquid erratum ab illis, deserto Principe, condonari haud illibenter à Majestate ejus, quæ malit VVallonibus olim fidis ignoscere, quam rebellioni recens immistis irasci. Interim fidei ab Regis pignus acciperent dexteram,*

Alexander cur legatis parcius responderit.

Ejus responsio.

1579 *quam ipse porrigeret, quamque in scribenda firmandaque ex communi voto reconciliatione, adhibiturum se brevi speraret.* Egressos inde oratores, comitante Principis familia, deduxit in vicinum tentorium Rossignolius: ubi regiis epulis, quas, extenuato ad superbiam vocabulo, *pomeridianam gustationem* appellabant, excepti sunt; assidentibus una cum illis, præter Regios Legatos, Comitibus Mansfeldio, Barlamontio, ac Fauchembergio. Post hosce primos congressus officiosæ hilaritati datos, Legati Visetum reversi, adjecêre animum stabiliendæ reconciliationi. Cujus inter conditiones, quoniam ambiguas Alexander ajebat aliquas, alias liberalius admissas à conciliatoribus querebatur: atque illam in primis non ferebat, quæ militiam externam à Provinciis omnibus amandabat; idcircò super iis expendendis explicandisque, præter Atrebatensem Episcopum, Sellium, & VValhuonium, veteres legatos, imposuit Comites Mansfeldium, ac Barlamontium, quorum authoritas, momenti fideique plus adderet eorum dictis His modò Visetum ad VVallones, modò VVallonibus in castra commeantibus. Majus omninò mensis, ac Junii se pars magna circumegit. Disceptandi campus mensæ plerunque erant & convivia, ad quæ illi modò à Sellio, interdum à Barlamontio, sæpius à Mansfeldio evocabantur: retento hic quoque priscis à Belgis more diligendi ad consultationes ea maxime tempora, in quibus convivæ non magis epulas secum, quàm sermones læti apertique communicant: & multa invicem remittunt, loci lætitiam ne contristent. Et sanè apparebat, eâ consuetudine, & comitate Regiorum, quotidie magis cohærere animos, & consentire. Idque præcipue visum novissimo in epulo, quod Gaspar Roblæus Billii Dominus, sub castrensi tecto illis instruxit, longe aliis magnificentius & numero, & delectu convivarum. Non enim modò plerosque bellici & regii consilii Proceres, & primarias aliquot matronarum discumbentes habuit; sed paulo ante convivii finem, ipse improvisus affuit Alexander: ac blandè

Legati Wallonum epulis excipiuntur. (*Merenda*)

Disceptatores super conditionibus reconciliationis.

Disceptandi locus:

Convivium Billii,

cui Alexander ipse affuit

blande questus, quòd inscio se, manus conferrentur à suis; primo in ea pugna loco, uti Ducem decebat, assumpto, mirum quantum, instaurato repente convivio, exhilarârit omnium animos, ac VVallonum in primis facile reputantium, sibi hoc dari à Principe, qui gravissimæ obsidionis curas posthaberet hospitum honori, ac voluptati. præsertim quum pro convivii appendice, saltatione instituta, aspexere Alexandrum choreas agentibus immistum, eo quidem decore ac venustate, sive gentis more pensile corpus modulatè vibraret, sive gradarius pompamque sui traducens, attemperata ad numeros specie, & (quæ ordinario ejus incessui inerat) majestate grandesceret. ut profectò admirati supra omnes VVallonum Legati, emptique obvia illa comitate Principis, auditi sint, quum dicerent: Agrestes se plus nimio visum iri, nisi adeò benigni amabilisque ingenii viro manus darent. Patuitque seriò dictum: quum sequuto postridiè congressu, molliores illos remissioresque solito compererint conciliatores Regii. Sed nihil æque apud illos valuit, ac prosperi per eos dies in Trajectensi obsidione successus aggredientium Hispanorum: spesque in castris firma, Trajectum propediem casurum. Id videlicet VVallonum animos hærentes subinde nutantesque, ad eam, quæ secuta est conditionum moderationem, constanter inflexit. Etenim observatum est, VVallones intentis in obsidionis eventum oculis, consultare solitos: haud dubie nihil ad extremum remissuros ex iis, quæ in Atrebatibus ante decreverant, si ab Hispanis infeliciter, ut initio cœptum erat, pugnaretur apud Trajectum, omissaque spe obsidio solveretur. at ubi animadvertêre, brevi urbem expugnandam, & ipsi expugnati sunt. Nimirum PROPRIO ex usu quæque prahabentur: nec fœdera societatesve res alia stringit, aut laxat magis, quàm utilitas. utque ad novæ felicitatis opinionem continuò, quasi cœli judicium sequentes, obvolvimur, ac certatim in partem currimus; ita FACILE deserimus,

1579

ejusque comitate capiuntur Wallonum legati. (*Mastricht*)

proniores inde ad reconciliationem:

Plus tamen momenti habebant apud eos res Hispanorum prosperæ ad Trajectum:

Quo illi respiciebant:

& consilia de moderandis conditionibus attemperabant.

1579 quos à fortuna deserendos subtimemus. Id nempe jam præsenserat Alexander, qui post Austriaci obitum, sicut ab armis reconciliationem VVallonum aggressus, ostentato per Brabantiam victore exercitu, illos ad consilia coëundæ societatis attraxit: sic in præsentia omnem sibi curam putaverat adhibendam in Trajecti expugnatione, cujus à ruina dubitandum non esset, quin velut à magni ædificii casu, multorum adhærentium spes animique frangerentur. Et verò VVallones Alexandri sive comitate deliniti, sive fortuna deterriti, pleraque reconciliationis capita, ad ejus votum attemperaverant: non tamen adducti ut de Hispanorum missione quidquid immutarent: quum dicerent, id sibi jam datum à Rege, ipsoque ab Alexandro, ostensis utriusque litteris, quibus provincias perpetuò liberas ab externis futuras promittebatur. Quod licet Alexander de VVallonum provinciis interpretaretur, quibus Regi conciliatis ea prærogativa debebatur: non neganda ceteris, si exemplum aliquando sequerentur; interim (ut ille differebat) quæ ratio persuaderet, exarmandum esse Regem Hispanorum missione, dum rebelles Regi provinciæ novis militum delectibus armarentur? Immo nec ipsis privatim VVallonibus expedire, adversum communes jam hostes auxilio nudari veteranarum legionum, communem denique causam propugnantium. Nihil tamen agebatur, affirmantibus, adversum hæc satis jam cautum esse, novo exercitu ex VVallonum Provinciis conscribendo: quem, si se, hostesque nossent, haud dubitarent, bello non solum arcendo, sed etiam inferendo parem fore. ceterum nec posse aut à se, aut à Rege servari Gandavensem pacificationem, in quam tamen utrinque consensum esset, nisi ex omni Belgio, uti in ea sancitum, emitterentur externi. Sed altius suberat dissentiendi causa. Plerique Nobilium, in primisque Hannoniæ, Artesiæque Præfecti, & Montinius, & Hesius, & Egmontius, conscii quid adversus Regem moliti essent, adeoque

Unam tamen Hispanorum missionem constanter volunt.

contra disserit Alexander:

(Alexander)

Sed illi non moventur.

ob causas tum publicas,

tum privatas.

que

que rati, non fidendum ei, quem læsissent; Hispanos non jam belli socios considerabant, sed uti Regis ultores pertimescebant. Rebus igitur in hunc modum aliquandiu agitatis, Alexandro rem trahente, dum certi aliquid præscriberetur ab Hispania: visum est Regi, concordiam, quam eò loci adductam magnopere probaret, non intermitti ob externæ militiæ è provinciis omnibus missionem: addebatque, starent modo Religio in Deum, obedientia erga Principem, cetera ejus se prudentiæ relinquere. Tunc Alexander evocatis VVallonum legatis, ac præsente regio bellicoque senatu, Regis nomine in eas jurat, in quas consenserant leges: spondentibus simul legatis, earum moderationem in proximo provinciarum suarum conventu comprobandam. id quod postea factum, quum reconciliationis capita, uti in loco proferam, prodiere. Dum interim Alexandri jussu multis è locis, læto grandium tormentorum sonitu, spargeretur reconciliationis fama: quo Antverpienses, quibus persuaserat Orangius infectum negotium, ac ludificatos Hispanos; ex ea Catholici exercitus gratulatione initam jam partium concordiam interpretarentur. Et sanè haud facile dictu est, quantum ea reconciliatio, perculsis Ordinum provinciis, catholicos erexerit. Nec quidquam magis per id tempus, aut sermonibus hominum, (quippe intentis jam diu in exspectationem Belgis, finitimisque populis) aut editis libellis, immo & datis alicubi fabulis, celebratum est. Certè Parisiis in nobili Dramate captatum hinc quoque risum, Alexandro retulere. Namque bos in scenam præpinguis immissa est, multis circum desudantibus. Ducebat eam Philippus Rex tenui laxoque filo, quod subinde fractum illicò nectebat Parmensis Princeps. Dorso insessam, arreptamque cornibus continebant Ordinum Proceres, opemque ad eam sistendam undique implorabant. Dux Alençonius in auxilium evocatus, cauda impetu apprehensa belluam retrahebat ab Rege, intentiore tamen cura quàm auxiliares

1579.

Alexander exspectat sententiam Regis: qui missionem Hispanorum admittit.

Et reconciliatio Wallonum stabilitur. (*Septembri mense*)

non sine lætitiæ signis in catholicis castris. (*sic Alexander scribit ad Terranovæ Ducem ultima Iunii*) & cum magna Ordinum consternatione.

Fabula super hac re Parisiis data.

1579 solent. Interea inclinati ad ubera hinc Casimirus Dux, inde Princeps Orangius, grandi uterque subjecto vase illam certatim emulgebant. spectantibus, præter provinciales Belgas, compluribus Gallis, Germanis, Anglis: horumque Regina modò his, modò illis annuente. Quum ecce ad objectum nescio quid à Parmensi, excitata repentè bos, caudam ex Alençonii manu vi retrahit, insessores excutit ad terram, calce uno abjicit Casimirum, altero repellit Orangium, atque huic sæpe redeunti cornua obvertit, mulctram lactis plenam proruit, spem omnibus præcidit, ad Regem saltu se proripit. Sic restituta Hispano Regi VVallonum natio celebrabatur in Gallia. Sed extra jocum & scenam, partes suas agebat alibi Angliæ Regina: egeratque Orangius, nec quiescebant hæretici. Et Angla quidem, quæ paulò ante, inclinante per Belgium Hispanorum fortuna, opem suam Regis hostibus subtraxerat: nunc eadem resurgente non satis habuit, edicto vetare, ne quid munitionis, aut rei cibariæ asportaretur in VVallonum, Hispanorumve Provincias: neve Anglorum aliquis ad eas militatum iret; sed Mottæo, uti primo reconciliationis authori implacabiliter infensa, Gravelingam, illius præfecturæ arcem ac regiam astu aggredi constituit, aggressione Valsingano, secretioris scrinii Magistro imperata. Et is in hunc modum facinus ordinavit. Agebat Londini Pascasius quidam Belga, Religionis Catholicæ desertor, ea gratia Valsingano conciliatus: eratque ei soror Gravelingæ, nupta homini eadem hæresi imbuto, ideoque pronius in consilium attrahendo: cum hoc Londinum accito Pascasius, ac Valsinganus ita convenerant, ut è Flissingano portu naves aliquot majores minoresque Gravelingam solvant, admotisque ad oppidum minoribus, exscensionem attentent. haud dubie conclamaturos ad arma milites Gravelingæ, inter quos esse oportebit aliquos rei conscios, eoque pecunia ante comparatos: nempe ex Anglis loci præsidiariis, nationis ac sectæ vinculo

Offenditur ea reconciliatione Reg. Angliæ

præsertim contra Mottæum. (*Lundra.*)

cujus præfecturam Gravelingam dolo aggreditur in hunc modum.

culo non ægre consociandos. Porrò in ea oppidanorum trepidatione, ac militum accursu exscensionem inhibentium, nihil facilius futurum, quam ut Mottæus, homo promptus ac præceps, dum eo progressus pugnam ciet, destinato inobservabilique sclopi ictu à consciis impune sternatur. Tunc verò ab iisdem, præeunte Pascasii affine, acclamatis Ordinum partibus, successuros è navibus Orangianos milites, atque intra oppidum à conspiratis exceptos, propugnaculis, ac munitione potituros. Rei ita compositæ dictus dies ab eo duodecimus, atque data à Paschasio non modica auri summa affini suo, ad corrumpendam militum fidem, ipso pecunia & spe majore corrupto. Hæc quamquam arcano agitata, resciuerat omnia Legatus Hispani Regis Bernardinus Mendozza: observatoque, è præsidiariis Gravelingæ, Anglos identidem aliquos Londinum clanculum adventare, cum Valsingano sermonem habere, mox Gravelingam ad præsidium redire; proditionis haud jam dubius, festinato nuncio Alexandrum monet, hic Mottæum: à quo exauthoratâ, emissâque Anglorum centuriâ ac nonnullis præterea dubiæ fidei militibus; detecta proditione, hîc quoque bos jam jam mactanda, elusis victimariis, effugit. Atque in hunc tandem modum, tres uno tempore Provincias, & quidem militares, & Galliæ objectas, atque adeo Belgii veluti claustra, subjecit Hispaniæ Regi Alexander, nulla hominum aut locorum strage, sed expugnatis dexteritate animis, hoc est victoriæ genere innoxio pariter, & mansuro. Nempe ut VICTI rarò victores amant, ita REGEM quasi elegerint, diligunt, qui regi ab eo voluere. Sed nos ultrà excurrimus, dum reconciliationem VVallonum simul exponere visum est. Nunc enarrationem eò, unde deduximus, referemus.

1579

Dolus frustra fuit, & tres Belgii Provinciæ Regi reconciliantur. (Artesia, Hannonia, & Gallica Flandriæ pars.)

1579

DE BELLO BELGICO

Decadis Secundæ

Liber Secundus.

Traiecti obsidio. (8. Martii) Alexander, post revocatum, ab Antverpiæ usque suburbiis, victorem exercitum, VIII. Idus Martias in Trajecti conspectum venit. Percelebris eo die mercatus Trajecti erat: sparsaque inibi fama, advenisse Hispanum hostem, ac loca foris omnia milite jam teneri; non ea modò agrestium multitudo in urbe substitit, sed territi per vicinos pagos coloni gregatim cum uxoribus, liberisque, pars Leodium, plures Trajectum aufugere. (Liegi) Lanua intrare urbem festinat: Quin & re audita, Franciscus Lanua, in Ordinum exercitu summus castrorum Præfectus, illic Gallorum trahens manipulum properaverat: ut, quam defendendam in se susceperat urbem, Gubernator intraret. frustra. sed frustrà fuit: quod Alexander de adventu ejus præmonitus, nec ignarus quantum ab hominis ingenio experientiaque, præsidium accessurum esset urbi, jusserat Marchionem Montium, (I. Baptista a Monte.) cum equitatu vias omnes circa Herentaliam, quo jam Lanua ab Antverpia venerat, obsidere. Urbis nomen. Trajectum extremæ Brabantiæ urbs, vulgo *Mastricht*, à Mosa fluvio, qui illam interfluit geminatque, atque ibi arcuato decies ponte trajicitur, nomen accepit. Situs. (Tac. l. 4. hist.) Situm, ob eam transmittendi opportunitatem, veteribus memoratum legimus: habitumque inter exercituum munimenta. Crevit dein loco celebritas à Divi Servatii Trajectensium Patroni sanctimonia, miraculis ac prodigiis contestata. Amplitudo ejus: S. Servatio: Ad cujus venerationem institutæ statim sub ejus obitum longissimæ

1579

(*Anno Dom. 383. on. 300. Sigib. in Chron. & Pet. de Nat. in vita. & Iac. Bonfre in Ruth.*)

mæ multarum nationum peregrinationes auxere hoſpitiis urbem: inſita, Belgarum maxime populis opinione, affinem illum Chriſti, ejuſque ſupparem temporibus extitiſſe, atque inde tertiam expleviſſe hominum ætatem, ſive ita fuerit, neque enim deſunt, affirmare hoc auſi: ſeu potius ex longiſſima Epiſcopatus ſui præfectura, nam ultra ſeptuaginta annos illam extendit; prodigialiter annoſum, ac triſeclıſenem plane crediderint. Vt hinc ſuſpicari fortè quis poſſit, Ludovicum XI. Galliæ Regem ideò ſibi ornandum delegiſſe Servatii templum, ut ab eo inter Divos maxime longævo, longam ipſe vitam, cujus erat producendæ cupientiſſimus, impetraret. Ex his, ac potiſſimum ex opportuno mercatorum nundinarumque commercio, aucta frequenti popopulo urbs, & mœnibus, foſſa, turribus, adverſus hoſtium vires perquam egregie communita.

Incrementa.

Sed multò eam operoſius, ubi primum de Alexandri conſilio addubitari cœptum eſt, muniendam properavit Orangius, miſſo illuc ante menſem Sebaſtiano Tapino Lotaringo, viro militiæ impigro, atque in primis audente: quippe qui ſæpe inter obſeſſarum tempeſtates urbium deprehenſus, CREBRA inter pericula, metum exuerat, periclitandi. Defenderat hic olim cum Lanua Rupellam: ideoque ab eo Ducum pari parem Trajecto fortunam proviſurus Orangius, Lanuæ Gubernatori ſecuturo, Sebaſtianum præmiſerat, ſubſtitueratque. Sed irrito illius in urbem ingreſſu, juſſus hic eſt vicarius adeſſe Suartzemburgio Heerlenſi, qui tunc pro Lanua deſignato urbem regebat, rerum militarium incallidus, eoque veterani militis opera neceſſario uſurus.

Vicarius.

(*Rupellæ Allenſi & alibi*)

Gubernator:

Incolebant ea tempeſtate Trajectum quatuor & triginta hominum millia. ſupervenerant præſidiarii mille ac ducenti, Galli fermè, Anglique, & Scoti, ſub duce Lanua militare ſoliti. ad quos è civibus adjuncti circiter ſex millia, totidem confluxerant ex agris: retenti omnes à Trajectenſibus quam libenter, quòd civitati ab annona in

Numerus habitantium,

& militum.

(*Giorgio Baſtanel Maſtro di Campo. c. 4.*)

1579 menſes complures haud laboraturæ, multum opis allaturi eſſent inter propugnatores foſſoreſque. Et horum præſertim, atque uxorum, aliarumque feminarum opera Tapinus à principio ſtatim uſus, mœnia turreſque reſarciit, atque humo congeſtitia firmavit: repurgavit foſſam, depreſſitque; moles ante portam continuata foſſa præſtruxit; imas ad propugnaculorum latera cryptas occuluit: ſub foſſæ labro mœnibus adverſo furnulos, rudimenta cuniculorum, excavavit, incluſis bellici pulveris vaſculis, quæ ſubterranea dein via prorepens ignis accenderet, ac foſſæ marginem ſuperne diſrumperet: in ipſa planitie, ora ſeu portulas aperuit contexitque, unde inopinatis eruptionibus armati cives, in medios hoſtes proſilirent: intra urbem nova excitavit receptacula, tranſverſa ſepimenta, ſemilunaria valla, atque alia munitionum genera, quibus homo futuri prudens, adverſus invadentium vim arteſque in utraque, quæ cis Moſam, quæque trans Moſam eſt, urbe præcavebat. Hiſce curis intentos reperit Trajectenſes Alexander: atque audito, manipulos aliquot hoſtium, incendia pagatim ſpargere, quo regiis copiis hoſpitia præriperent, ac ſolitudinem facerent; miſſo ſtatim Lopeſio Figueroa cum ſua legione, ac turma Raitrum, incendiarios inhibuit, repulitque. Tum diſtributo per vicos pagoſque Trajectum circumſtantes, exercitu, quem ſævienti adhuc hiemi expoſitum nequaquam volebat; partem Chriſtophoro Mondragonio attribuit, juſſo Moſam trajicere atque VViccam (ſic Trajectum, Coloniam verſus appellant) circumſedere: partem, eamque majorem tenuit ipſe in Trajectenſi agro intra Brabantiam, delecto ſibi Peterſemio, Merodiorum caſtro, non longiùs ab urbe ſeſquimilliari: exhilarata inibi exercitus parte ex loci præda. Nam quum illius arcis præſidiarii obſiſtere primùm auſi, non niſi audita ſuſpendii comminatione ceſſiſſent: ac fama eſſet, rem ibi cibariam in annos plures aſſervari: Alexander, quod loci Dominus Regis partes defe-

[Margin notes:] Vicarius urbem egregie munit. (*Terrarapieni. Rivellini. Cásematte. Contrascarpa. Sortite cieche Ritirate. Traverse Mezzelune*)

Alexander poſt ſubmotos ab agris incendiarios, exercitum circa urbem diſtribuit.

Ipſe Peterſemii ſubſiſtit: (*Petreschen*) pagumque in prædam militibus tradit.

deseruisset, Hispanis cohortibus ad sui corporis custodiam illuc ingressuris, pagum arcemque permisit: tanti vini, cervisiæ, & præsentis usus alimentorum copia, præter equos, vestem, ac domesticam supellectilem, reperta, ut fidem excesserit, ex pago sane modico prædam suffecisse, quæ capta à paucis, in aliquot hominum millia partim dono, partim emptione spargeretur. lætis inde quoque militibus, quasi ex insperata illa copia, (ut IN SPEM pronæ sunt hominum mentes) futuræ mox Trajectensis depopulationis omen acciperent. 1579.

JAM verò, ut distractus ultra citraque Mosam exercitus mutuo sibi auxilio foret, Alexander ratibus in latera commissis ac nexis, asseribusque superjectis, ac perpetuo textu solidatis, pontes stravit duos, alterum supra Trajectum, infra alterum. extra ictum tamen utrunque, sed utrunque tantæ firmitudinis, ut super eis non pedites modò equitesque, sed plaustra etiam, & curulia tormenta deportari tutò possent. Quum interim fabris operisque armati adessent milites adversus Trajectenses eruptionibus aliquot interturbare opus frustrà conatos: relicto ob eandem caussam, ne interciderentur pontes, aut incenderentur, ad eorum capita in utraque ripa, præsidio. sic & copiis suis hinc atque inde commeantibus viam aperuit, & externis ad Trajectum auxiliis per Mosam quidem clausit. Idque ipsum, quod aquis fecerat, ut terrâ perficeret, quâ parte Trajectum Brabantiæ obversum est, castella quatuor designavit: primum versus Hunnorum montem, quà in urbem tendit rivus Jecora: alterum in tumulo adversus Tungrensem portam: tertium contra S. Servatii propugnaculum: ultimum in desinente urbe ad cœnobium equitum Teutonicorum. Et quamvis fossores, quos è Lucemburgensi agro venturos in se receperat Comes Mansfeldius, nondum advenissent: neque rustici, qui ad opus compelli possent, in Trajectensi territorio, nisi quam paucissimi reperirentur, ob

CIRCUM obsidere urbem incipit Alexander. Mosæ ripis supra infraque urbem ponte junctis: ad commercium suorum: & ad arcendum hostibus auxilium per Mosam, eundem accessum hostibus arcet per agros, castellis quatuor.

Fossorum inopia.

1579 eorum, uti dicebam, Leodium Trajectumque fugam; tamen haud ultra cunctatus est Alexander, quod videret, ni propriùs admoveretur exercitus, frustra aditum in urbem intercludi. Quare animatis militum aliis stipendii amplioris spe, aliis exemplo; primus, sumpto ipse ligone moliri humum, & comportare humeris fasces: simul sequi Principem aulici, sequi primores quique præsertim Hispani duces. sequi omnis certatim exercitus (quis enim non posset, aut nollet cum Alexandro fossorem agere?) tanta ex æmulatione nationum alacritate, dum glebam alii convehunt, alii cespitem aggregant, stipites alii ac sudes figunt firmantque: ut intra biduum castella quatuor; plurium centuriarum capacia, fossa ac vallo præmunita, quadrato ambitu, lateribus in propugnaculi formam projectis, suggestis tormentariis, loricis vimineis, contra vim sive ab obsessis, sive ab auxiliaribus ingruentem instructa, iis quibus designaverant locis, imposita sint: curatoribus operum J. Baptista Plato, & Propertio Baroccio, militaris architecturæ laude præstantibus. Atque in hasce munitiones translata exercitus parte, qui vicatim pagatimque in contuberniis agitabat: simul castellis duobus, in altera Mosæ ad Coloniam ripa, erectis à Mondragonio, inque ea stationibus militum inductis, atque adeò obsessa utrinque urbe; visum est novis ad eam aggeribus propiùs accedere, atque inde consilium oppugnandi capere. Namque Alexander, ne à Procerum conventu, qui pro Belgii pacificatione Coloniam indictus erat, adigeretur ad armorum inducias, quas illi suasuri dicebantur, & ipse tunc quidem conducibiles Regi non putabat; omissa obsidionali mora, festinata per aggressum expugnatione, antevertere jam statuerat. Itaque primò contra Bruxellensem portam iter aperiri cœptum est obliquum rectumque; jusso Lopesio Figueroa, qui cum parte Hispanæ legionis non procul ab eo loco castellum insederat, fossoribus adesse,

Marginal notes: ipse supplet: & sequuntur exemplum milites. | (*batterie*) | (*gabbionata*) | In castella stationarios inducit: (*quartiere*) | Idem præstante circum Wiccam Mondragonio. (*corpi di guardia*) | Alexander urbem invadere festinat, | Propioribus accessibus. (*Approcci*)

esse, si illuc erumperent Trajectenses. Qui sæpiùs 1579
urbe inter tenebras egressi, & quidem bis terve
una eademque nocte, prælia magis infesta quam
noxia inferebant, luce ac palam quiescentes, quasi
diffiderent: & consilium erat æstimari impares,
nec palam ausuros. id quod securitatem simul,
ac perniciem Figueroæ non levem attulit. Nam-
quæ paulò post, & medio planè die, quo tempo-
re INSIDIÆ quo magis in aperto fiunt, eò
minus creduntur posse fieri, præsertim ab hosti-
bus timeri in luce jam desitis; erumpentes è por-
ta S. Crucis pedites sexcenti, simul è Buscodu-
censi equites sexaginta, Sebastiano ipso ductore,
tantâ pernicitate impetuque intulere se in Figue-
roæ stationem, positis paulùm armis interquie-
scentem, ut disjecto corruptoque aggere ad cen-
tum quinquaginta passus, cæsis Hispanorum octo
& quadraginta, sauciis supra quinquaginta, quum
ipsi ne unum quidem amisissent, urbem repe-
tierint: aucta ex successu hinc confidentia, illinc
cautione. Nam & Figueroæ legio refectum pro-
tinus aggerem; ad urbis usque fossam, magno
hostium contemptu, produxit & Trajectenses
modò palam in operas, & præsidia: modò cimbis
per Mosam in stationarios pontium clam invecti,
non sine clade semper aliqua recessêre: tunc mi-
nimè noxii, quum nocere posse crediti sunt.

quos noctu disturbare astu conniventur hostes: & die disturbant, (Bolduc) Tapino ductore: cum aggerum & Hispanorum clade, (trincea)

INTEREA in militari senatu consultabat
Alexander, quæ pars oppugnanda urbis videre-
tur. Itumque in sententiam Francisci Montesdo-
chæ: qui, ut Trajectum Gubernator administra-
verat, ita quæ locorum valida, quæve infirma,
explorata ante alios habebat. Author hic erat, ut
propugnaculum ante ædem Teutonicorum equi-
tum, ad Buscoducensem portam, machinis pe-
teretur, quippe non satis firmum, nec procul
ab amne, per quem auxilia transmitterentur ab
altera ripa; Alexandro, qui jam cum Serbel-
lonio, & Vidone Comite Sangeorgio talium
peritis, urbem æstimaverat, haud dissentiente:
nihil tamen aggressuro ante adventum Comitis
Barla-

CONSULTATUR in castris regiis, quæ pars murorum invadenda. Buscoducensem portam censet Montesdoca. (Hoocker poort)

1579 Barlamontii, tormentorum Magistri, cujus apprime sententiam audire, ac sequi par erat. Is autem ubi Namurco advenit, tormentis, lignorumque fascibus, ac reliquis ad oppugnationem necessariis Mosâ deportatis, illicò negavit, capium ante consilium sibi quidem posse probari. *Tractum illum à Busceducensi porta ad Mosam usque, depressiorem esse: ideoque si, ut assolet, intenderent se se pluviæ, tardum ac operosum fore, per loca aquis stagnantibus impedita, convehere murales machinas. Accedere, quod latus illud nimium sub urbis alte dominantis aspectu sit, atque adeò sub ictu. Satius itaque sibi videri, si oppugnatio ad Tungrensem portam transferretur. Esse ibi propugnaculum peracutè projectum, post illud extare veterem turrim, inde murum in cubiti formam abscedere: sperare autem, ex deciso propugnaculi rostro, casuque vel parvo turris, & versura cubiti, tantum ruderum ac ruinarum edi posse, quantum complanata fossa, gradus militi fiat ad invadendum.* Alexander, quamquam id haud satis probabat, concessit tamen in Barlamontii sententiam, motus & veterani Ducis experientia, & quòd ad ipsum, uti rei tormentariæ præfectum, spectaret designatæ oppugnationis executio: MULTUM autem in bello refert, ut consilii actor sit, qui author fuerit. Accedebat opportunitas viarum, quæ ad eam partem latæ profundæque, aggerum propemodum loco, subeuntem militum occultare possent. Ergo per hasce vias prompto Tungrensem ad portam accessu, atque inde ad dexteram, Leodium versus circumducto, proxima insumpta nox est in munienda tormentorum sede, objectu corbium seu cistarum. Hæ partim ipso in aggere, ex viridibus, ac sequacis lentitiæ ramis virgultisque, circa palos humi fixos in orbem intortis, decempedali ferme altitudine contexebantur, humentique maximè terra constipabantur: partim jam ante contextæ in aggerem advolvebantur; ibique ad tormenta ex occulto in hostem libranda statuebantur. Mox, dispositis hujusmodi loricis, jussæ sunt è pagis, ubi earum

Improbat id Barlamontius:

& Tungrensem portam præfert.

Decernitur oppugnatio ad Tungrensem portam (Aprocci Gabbionate) Illuc contextæ corbes ad libratorum munimenta comportantur:

earum pars degebat, prodire legiones. quibus, 1579 una cum stationariis ad aggerum tormentorumque tutelam à Mansfeldio castrorum Præfecto per agmina distributis: Alexandro à Petersemio castro huc ante digresso, tormenta è navigiis educta sunt, atque in præmunitas eorum sedes comportata.

tormenta illic statuuntur.

Et ne opus obsessi distraherent: simul ne partem, quæ impetenda parabatur, nova munitione firmarent; colubrinis quatuor ex edito colle urbem ferientibus, pridie jam provisum. Non ideò tamen absterritis defensoribus, ne illuc, quò dirigi oppugnationem prospectabant, operosius accurrerent: operarum præfecto Manzano, (Moncadam aliqui perperam vocant) Hispano Centurione, Hispanarum partium desertore: tanto propterea infensiore hoste, quanto QUISQUIS à suis transfugit, novis semper argumentis peracti semel sceleris opus habet, quo se constanter improbum persuadeat.

& alia alibi locantur ad absterrendos hostes:

qui non absterrentur Manzano curante. (*Hareus in Ann. Belg. & Thuan. lib. 58. & alii non Hispani*)

Ad hæc admonito Gonzaga equitum Magistro, qui vias Trajectum ferentes insederat, ut turmas, aliquot expeditas haberet adversus hostem, qui auxilio adfuturus obsessis ferebatur; nulla jam interjecta mora, urbs quati cœpit, tormentis muralibus quadraginta sex: quorum alia in propugnaculum portæ, alia in cubiti flexum, alia in turrim, alia in murorum partem inter cubitum portamque, dirigebantur.

Viis ad Trajectum clausis,

Urbs quati incipit: (*25 Martii*)

Non cessantibus interim & levis armaturæ equitibus, fasces ramalium virgultorumque à flumine comportare: & plaustris saccos lana, ac stramento refertos advehere ad oppugnationis locum, ut pedites illis in fossam urbis subinde projectis, una cum mœnium ruinis fossam exæquarent, excæcarentque. Verùm quamvis eo, ac sequenti die, concussa continenter urbs fuerit, explosis sexies millies tormentis: ac pars non exigua lateritii muri corruisset; tamen quum & edita mœnium hæc strages tanta non esset, quanta subituris viam sterneret: & per aditum pluribus in locis apertum appareret intus terrea munitio, fossa ac vallo circundata, ægre tormentis inte-

cum levi clade murorum.

(*Terrapieno*)

1579 interim attentanda; convenêre omnes in eam sententiam, esse illam urbis partem longe aliis firmiorem, munitioremque: atque adeo ad Buscoducensem portam, uti primò decreverant, dirigendam oppugnationem: non tamen ab incœpta desistendum, quod & famæ interesset, & effectum jam aliquid in ea foret, sperareturque melius, duobus simul in locis fatigata, distractaque urbe. Nec consilii pœnituit. Nam dum novam oppugnationem Mansfeldius, cui commissa erat, adornat, avertitque illuc hostium partem; Alexander primæ insistens, quoniam partem aggeris jam fossam intrantis, obsessi accensis eruptisque subinde furnulis subruebant; jussit mutata inde fossione irruptionem alio ostentari, atque hostem illa in parte, accessu aggeris, actoque cuniculo, distineri. Sed neque ibi fossio, cuniculusque processit. quippe hostes eodem sub terram loco, transverso tramite occurrentes, ubi animadvertere se Hispanis patuisse, quasi detecti cederent, non procul ab ore cuniculi, ligneo obturamento interposito, abiêre. mox effusa è doliis ferventi aqua, aliaque urente materia, opplevêre cuniculum ab ejus ore ad injectum usque lignum: quod Hispani dum læti pergentes, ceu victoriæ obicem spiculis perfringunt, repentino ardentique fluvio inundati, multi manus, ac pedes ambusti, eoque sustinendis armis invalidi, omnes ab rei novitate magis quam ab re fugati, cuniculum deseruêre. Alexander haud passurus ea ratione suos impunè ludificatos, selegit ex Gasparis Ortizii, & Alphonsi Peraæ centuriis Hispanos decem, fistulis armatos, tradirque singulis eorum paribus scutum ligneum crassitudine palmari, minutis fenestellis perterebratum, addito pedamento, cui scutum insisteret, militemque de genu sclopeto utentem latè contegeret. Ita munitos jubet silentio cuniculum repetere, prospectisque hostibus simul ad arma conclamare, simul per scutorum ora pilas explodere. adjunctis ad singula illorum paria militibus quatuor hastatis, qui ea Trajectenses impressione turbatos sauciol-

Ideo dirigitur oppugnatio ad Buscoducensem portam. Tungrensi non omissa.

(Trincea Fornelli)

Cuniculo Hispanorum occurrunt miro cuniculo Trajectenses:

& Hispanos astu fugant.

Hispani novo Alexandri invento cuniculum repetunt. (Pistele.)

1579

(*Vide quid simile in T. Liv. l. 38.*) ac ſpreto novo rurſus hoſtium ſtratagemate, hoſtes cuniculo pellunt.

ſauciosq; conficerent. Et res voto reſpondit. Namque dum hoſtes cuniculum victores obtinent, in eumque comportatos virides ramos accenſuri, eodem inferunt prægrandes folles, è muſico templi organo abſtractos, ut Hiſpanos, ſi forte redirent, fumo abigerent; ipſi pro fumo igneis repente globis à regreſſis jam Hiſpanis appetiti, ſtratique, fruſtra aliquibus in ſolidos clypeos haſta inſurgentibus, locum aſtu defenſum, aſtu amiſſum, cedere Hiſpanis ad extremum coacti ſunt. Quamquam is tum cuniculus apertis ab hoſte ſuper terram non uno in loco ſpiramentis, uſui nulli fuit.

Cuniculus alius ad ſubruendum propugnaculum directus. Ejus ſtructura.

Sed ante hæc, major alibi foſſio, & cautius multo cœpta jam erat à J. Baptiſta Plato, ſubterraneorum operum perquam callido. Is procul à conſpectu duxerat cuniculi caput, nocte, uti fit, occultandæ foſſioni delecta. Ac principio certus intervalli ab eo loco ad Tungrenſis portæ molem, in quam ea pernicies deſtinabatur; (quod facile potuit, ſcalæ altimetræ beneficio) direxit illuc iter, non opera tantummodo magnetis: quippe lapides, qui intra terram per ea loca ſæpius offenduntur, ferri aliquid admiſtum habent, atq; adeo magnetem alio, quàm quò verſus erat, avertunt, ſed uſus regula ad libellam ac perpendiculum extra foveam contra deſtinatum locum directa, eademque directione in ſcrobis fundo pariter adnotata, atque ejus, ceu fili, ductum, per cæcum illud ſpecus, perpetuo tenentes cuniculari dum porrò pergunt, terram, quam præfodiunt, ad foveæ oſtium aſſidue regerentes, ſtructuramque, ſicubi opus fuerit, ſuſtentantes, acceſsêre ad marginem foſſæ, qua præmunita moles erat. tunc depreſſa ſcrobe infra foſſæ fundum, ſubter eum commeantes, libellæ ac magnetis, tamquam pyxidis chartæque nauticæ beneficio, in portu denique, ac ſub deſignato, quod excutiendum erat, propugnaculo conſtitêre. Ibi excavatam altius cameram (*furnum* vocant) fulcriſque ligneis ſubnixam, prælongis capſis ſulphureo confertis pulvere oppleverunt, aliquanto etiam pulveris conſperſo ſolo. ac poſt applici-

1579 tum loco funem ex gosippio, nitro maceratum, ac pulvere oblitum; cavernæ os quam arctissime (seminella) obturarunt, præcluso omni spiramento. inde ductam humi pulveris lineam canali coopertam alicubi perforato, ne fumus ignem excæcaret, ad caput usque cuniculi, unde incendi mox debuit, Inceditur. extenderunt. Ergo Alexander, quando in expedito rem esse nunciabatur, accersitis contra Tungrensis portæ molem centuriis aliquot Hispanorum, jubet ad cuniculi fomitem admoveri ignem: qui perpetua illa semita se se raptim evolvens, ac Abrumpit propugnaculi partem: per eam ruinam Hispani connituntur. (3. Apr.) (Ribellino) cum defensoribus confligunt; furno inferens, ingenti tonitru eluctatus, rostrum molis violenter abrupit, evibravitque; non ita magna hominum strage, quod pauci in ea anguli projectura constiterant. Tunc verò Antonius Trancosus, promptus animi Centurio, ejusque Hispani milites ferme octoginta, per ascensum, quem ruina utcumque dabat, inter fumum fragoremque inobservati emicant in molem: capturi illo impetu haud dubie portæ munimentum, ni eos & transversus agger in media mole, præter opinionem repertus, fossa & præpilatis sudibus vallatis, & statio ibi hostilis, accurrensque illicò Chuentus Centurio retardassent. Cum quibus ex aggeris tuto jaculantibus, & novis ex urbe subsidiis accedentibus conserta inique pugna, quoniam plures ex Hispanis cadebant; non ultra conniti, loco tantummodo auxiliaris manipuli accessu non deserere, ab Alexandro jussi æquata diu pugna. sunt. æquata in eo quidem clade, quòd letaliter saucius uterque Centurio, Chuentus eodem die, sequenti Trancosus occubuere: in eo tamen non paulò superior Hispanorum res fuit, qui & fossa urbis, & parte molis, quam intraverant, potiti sunt. Quo magis extimulati hostes, ex aversa molis portula, telis atque ignibus armati, in fossam, ubi aggerem Hispani excitabant, furiose erumpentes, dubio paulisper eventu concurrerunt, dum cæso Petro Mendozza Centurione, gliscebat il- (Trajecten. Hispani.) lis audacia ex successu, hi verò ex ira amissi Ducis ferocius ultum ibant: donec Sancio Peltramo

Centu-

Centurione, quamvis acceptis toto corpore vulneribus, redintegrante strenue pugnam, Hispani multis hostium peremptis, non paucis etiam captis, reliquos ab recuperata demum fossa repulerunt. Quamquam & ipsi non sine præda recessere aliqua, capto præter alios Alexandro Cavalca, nobili Farnesiano aulico: quos omnes, in Mosam saxo alligato graves immersêre. 1579

demum fossa potiuntur. (Trajecten.)

ETIAM Mansfeldius, quatiendo ad Buscoducensem portam propugnaculo Mosæ proximo, viginti duo tormenta disposuerat. convenerat que cum Mondragonio, (nam in sequentem diem pronunciata erat urbis aggressio) ut tormenta, quæ sex ad eum majora transmiserat Alexander; in idem propugnaculum ex altera fluvii ripa dirigeret: expectato, dum fossa, in quam auctus imbribus inundaverat Mosa, exsiccaretur. Quod ubi, excavata altius pluribus in locis humo, veluti totidem emissariis, non minore profectò militum festinatione, quam machinatorum ingenio peractum est; tum verò designatis è locis, tormentis simul omnibus urbs imperi cœpta est: circumstante ordinatim universo exercitu, promotis tantummodo legionibus in eam partem, quæ pro murorum casu, singulis erat distributè præscripta ad invadendum. Fuit autem distributio in hunc modum. In oppugnatione nova, (hæc erat ad lævam, ante Buscoducensem portam, non procul ab amne) stabant aggressuræ urbem legio Lopesii Figueroæ, quæ Insubrica vetus dicebatur: Legio Francisci Valdesii: signa decem Comitis Annibalis Altempsii ex Germanis Burgundisque: signa quinque Wallonum quingentorum. octo autem reliqua Comitis Altempsii restiterant structo agmine suum apud castellum, armorumque sedem. In oppugnatione veteri ad dexteram, Leodium versus, ante Tungrensem portam instituta, signum invadendi expectabant legio Ferdinandi Toletani: quæ quoniam navali olim prælio interfuerat, legio sacri fœderis appellabatur. signa sex Georgii

OPPUGNATIO generalis ordinatur.

(8. Apr.)

Distributio militum qui invasuri erant Buscoducensem portam.

Et eorum qui portam Tungrensem (ad Eeburnadas)

Frons-

1579 Fronsbergii: Germani, Comitis Barlamontii: pars Germanorum Caroli Fuggeri: Wallones omnes Comitis Reusii, quippe ei attributi sunt Germani Comitis Barlamontii. pars autem altera Germanorum Fuggeri ad castelli præsidium relicta est.

Trajectensium conatus in defendenda urbe,

NEC minor interea defensoribus cura, observare Hispanorum consilia, & prævavere: divisisque inter oppidanos, paganosque laboribus, partim cum præsidiariis insidere mœnia, partim operibus insudare, munitionem dirutam reficere, novos receptus addere, se magis tutos ubique velle, quam securos uspiam pati. Nec mulierum impar aut sedulitas inter operas, aut ferocia inter milites. Quodque egisse, aliquot ante hæc annis, Senenses mulieres Etruscis in bellis memoriæ consignatum est; dum earum tria circiter millia, sub tribus primariis matronis, explicatis vexillis, armatæ ligonibus corbibusque, laborem seposuêre sibi muniendæ urbis; id mulieres Trajectenses, exemplis audacioribus, præstitisse certum habeo. Nam præter earum longe plurium turbam munitoribus intermistam; tres ex eis cohortes sub signis convenêre: ac partim demandatam sibi agendorum cuniculorum provinciam strenue subeuntes, ductu suo, ex earum institutione, quas *Magistras cunicularias* appellabant, subterranea hæc opera militariter factitarunt: partim propugnatoribus adscriptæ, nullumque armorum genus veritæ, muros adversus oppugnantem hostem manu defenderunt. Ipse verò Sebastianus, nulla quidem omissa urbis parte, ubique adesse; Buscoducensi tamen porta, ubi plurimum periculi prævideret, in se privatim recepta, hic instare fossoribus, munitores urgere, stationes disponere: præsidiarios in primis, notos pridem milites animare, suam illis virtutem, Orangii Principis expectationem, qui eam urbem illorum fidei manibusque crediderit, revocare in memoriam: *Respicerent oppidanorum constantiam sacramento firmatam*, AUT *non defuturos se patria, aut sibi*

& mulierum in primis. (1553 *Natalis Com. l.6. hist. Thuan. lib. 22. ex litt. Alex. ad Reg. 15. Iun.*

Sebastiani vigilantia.

Adhortatio ejus ad præsidiarios.

sibi patriam non superfuturam. Numerarent tot agrestium operarumque millia, quamcumque ab hostibus ruinam suis manibus elusura. Mulieres ipsas considerarent, armis animisque virilibus pugnæ paratas: magisque metuentes vivere si vincerentur, quàm mori victrices. Quod vallum munimentumque tali animorum consensu validius opponi hostium temeritati posse? Subirent isti pagorum expugnatores: non reperturos hic Petersemium vicum. Trajecti fossas quantum aquâ modo exhauserint, suo tantum sanguine repleturos. 1579

Sic intra extraque urbem, rebus ad aggressionem defensionemque paratis, quum jam in utraque oppugnatione fossa partim disjectu murorum, partim injectu fascium saccorumque compleretur: quumque eodem tempore sub Tungrensi turre, apud quam obsessi construxerant obtusioris anguli planiforme propugnaculum, accensus ac diruptus opportune cuniculus subtraxisset propugnaculi partem, aggressurisque aditum stravisset; Alexander, quos ad invadendum primores designaverat, peralacriter compellans, *Irent*, ajebat, *ac redderent Principi suo civitatem. aperirent sibi Germaniæ claustra, unde nova subinde sociorum auxilia devocarent in Belgium. Reputarent animo, ea expugnatione non unam urbem, sed VVallonum adhuc nutantium provincias, Artesiam, Hannoniam, Gallicanam Flandriam, simul expugnari. Immo sibi persuaderent, ab illa aggressione pendere universum Coloniæ de Belgica pacificatione conventum. prospectare illinc sollicite, velut è specula, ad pugnantium repugnantiumque manus, Legatos Regios, Hollandosque: ac talem disceptationi sua fortunam promittere, qualem vis ac virtus fecerit hic concertantium. Consultari Coloniæ, decerni apud Trajectum: subscripturo haud dubiè iis conditionibus hoste, quas pridem æquitas postulaverit, victoria nunc expresserit. Denique meminissent, ire se in urbem non aliis defensoribus præsidentem, quàm reliquiis eorum, quos Burgerhouti munitos ipsi nuper sub Antverpiæ mœnibus expugnassent. in quos, eo quidem, quo victores solent, animo invadentes, tantò nunc*

Parato jam aditu aggressuris ad utramque portam. (*platta-forma.*)

Alloquitur Alex. aggressores.

(*Conventus indictus erat in mensem Martium*)

1579 (Greg. 13.) *nunc aquius Deum sperarent vincentibus juxta cadentibusque propitium, quanto illum transmissa modò ab ejus Vicario pœnarum omnium pro noxis commeritarum condonatione, universus rite exercitus placavisset.* Sub ea dicta, dato ad invadendum signo, in utraque simul oppugnatione procursum est. Et ad portam quidem Buscoducensem exiliêre ante alios primi, Petrus Comes Nosiius, & Marcus Antonius Simonetta, par juvenum non conspicuum magis æmulatione aulica in Alexandri Farnesii contubernio, quam bellica in militum honoratiorum manipulo, quem eques Fabius Farnesius ducebat ex Italis plerunque constantem, addideratque illum ad Figueroæ legionem Mansfeldius castrorum Præfectus. Verùm hi, quamvis generoso mortis contemptu, in mœnia urbis ascenderint, arcana munitionum observaverint; tamen magis admirationi hostibus, quam partibus adjumento fuere. Namque alter prima pilarum, instar densæ grandinis, emissione, toto corpore perfossus: alter, dum regium vexillum attollit, ferreo globo exceptus, ac sublime cum vexillo evibratus, momento obiere. Quibus, aliisque, hosce pone secuti sunt, furente undique procella glandium lapidumque prostratis; hæsêre paulum ad primas tormentorum iras recta & oblique ferientium, Valdesiani, Lopesianique legionarii: mox resumpto Centurionum adhortationibus, impetu subiêre superstantem fossæ ruinam, ordinibus tamen, minus quam debuit, explicatis. Hic verò consertis non uno pugnæ genere manibus, simul sclopis, simul hastis gladiisque, simul ignium, & saxorum jactu certabatur. Quin nova quoque tela ad hanc primùm obsidionem attulêre agrestes, planè agrestia, atque è campis areisque, prælongas inquam perticas: binis ternisque bicubitalibus fustibus è summo pendentibus; quibus illi flagellis ad proterendas spicas, & excutienda ex eis grana usurpari antea solitis, tunc aut directis in hostium pectora subeuntes arcebant,

Primi aggressores ad Buscoducensem portam: (*Venturieri Eq. Hierosolymis.*)

fortes magis quam felices.

Subeunt alii.

Conferitur inter invadentes & defendentes pugna: novis rusticorum armis contra invadentes.

ac

ac resupinabant; aut altè sublatis, impetuque demissis, rusticè sanè, & tanquam in tritura, capita 1579
humerosque tundebant. Quum interim major adhuc pernicies, & quidem mulierum manu jactaretur. circulis erant doliares pice bitumineque, ac sulphureo pulvere permadidi: quibus incensis, atque in confertos hostes, eoque non ad irritum projectis, dum milites non singuli modo, sed sæpè bini ternive inclusi explicare sese inde, & sequacem comburentemque materiam excutere ab armis laborarent, expositi propugnantium telis impunè sternebantur. & novis mulierum telis iidem aggressores fatigantur,

Sed nihil æquè Regios fatigabat, atq; eminens è Buscoducensi porta turricula: quam ex parte dirutam smerillis falconibusque, ac minoribus hujusmodi tormentis Sebastianus properè communierat: ex eaque pilis continenter emissis, aggredientium latera fodiebat. & malè ubique accipiuntur,

Nec tamen fortium ardor animorum, cadentibus circà sociis, reprimebatur; sed gradu constantes, ipsaque suorum strue cadaverum pro vallo & lorica utentes, in hostem collineabant, vulnera mortesque & ipsi latè spargebant, stragemque strage ulciscebantur. nec ideò animis cadunt. (Regii)

Quos inter Fabius Farnesius, dum, quà vis hostium major ingruebat irrumpens, in media glandium tempestate intrepidus vadit, juxtaque illum Conradus Marchio Malaspina, Petrus Zuniga, Joannis Austriaci olim ephebus, atque Augustinus Schiaffinatus, eodem animi impetu, factâ per cædes viâ, victores ultra tendunt, excusso in eos pilarum lapidumque nimbo. præsertim Fabius & socii.

Malaspina quidem illicò, duo reliqui paulo post expirarunt. Fabius majoris tubi glande ictus in capite, nec ideò omissâ pugnâ, quin hostem minaci cruentoque vultu petens, demum sinistro talo, smerilli pilâ fracto, prolapsus est. qui tamen aut cæduntur, aut sauciantur,

Quò accurrentes hinc Catolus Caravantes, & Franciscus Aguillarius Alvaradus, Hispani Centuriones, cum Joanne Quidnionio, signifero Valdesiano: inde Carolus Bencius & Antonius Mentovatus, aulici Farnesiani: simulque Flaminius Delphinus, Ludovicus Vicecomes, VincentiusMachiavellus, & Franciscus Arri-

1579 (Venturieri) ghettus, honorarii bellatores, dum instaurato inibi prælio hostem modò submovent, modò superante multitudine submoventur; omnes (præter Alvaradum, Vicecomitem, ac Delphinum graviter saucios) partim igne, partim ferro, non tamen inulti conciderunt. Quos inter superstites, nullus quàm Delphinus, morti aut captivitati propior fuit; sed hostium globo telisque cinctus, jam jamque captus, vi sibi via patefacta, intendentium manus fortiter elusit: ad magna videlicet in Hungaria ac Transilvania servatus; in quæ loca Pontificium exercitum ter ab Italia profectum ipse generalis Vicarius, post Camilli Capisucchi mortem eodem munere perfuncti, strenuè administravit. Et jam tot fortissimorum jactura militum, languescere palàm cœperant aggredientium animi: nequidquam Alexandro, qui in conspectu suorum ex hac parte oppugnantium stabat, alios aliosque submittente, qui conglobatos admonerent, ut expansa acie, ac dilatatis ordinibus, subeundi aditum invicem ne præcluderent, sed hostium telis, ut innoxia transvolarent, aperirent.

Omnes denique impliciti languescunt: Alexandro frustra eos explicare conante.

NEC major interea subeuntium ordo, atque adeò nec minor multo eorundem clades erat in altera ad Tungrensem portam oppugnatione. In qua Germani, VVallonesque, ad dexteram dispositi (ubi cuniculo excussam planiformis propugnaculi partem memoravimus) facilem rati per eam ruinam in muros adscensum, atque æmulatione accensi, non exspectata, cum qua impressionem facerent, sinistra Toletani legione, properè confidenterque cucurrerunt. Sed locum Manzanus Centurio, qui illic curabat, opportunè reparaverat, objectis densatisque in fronte majoribus sclopetariis, donec à tergo admoveret propius tormenta aliquot referta clàvis catenisque, in quæ promptissimis VVallonum, ac Germanorum incurrentibus, ac plerisque momento discerptis, reliqui nutantes jam pedem relaturi videbantur: fecissentque, atque Hispanam legionem subire jam

Oppugnant Regii Tungrensem portam.

(Piatta forma)

infeliciter à Manzano accepti,

(Moschettieri. Toletani leg.) fluctuant:

jam paratam interturbasset, ni plane in tempore nuncius præcipiti equo illuc advolasset contenta voce, *Victoriam, Sanctum Iacobum: captam jam Buscoducensem portam, urbem jam penetratam ab Insubrica legione*, proclamans. Immiserat illum Mansfeldius, eo astu vires animosque aggressoribus additurus. Utque figmento fidem faceret, alterum mox, tertiumque eadem ingeminantes adjecit. Quin eodem quoque tempore ad Buscoducenses oppugnatores equitem impulit, qui festa exultantique acclamatione nunciavit, *VVallones Reusianos in Tungrensem portam intulisse jam signa*. Et credita quidem principio res haud parum utrobique valuit. Namque alii virtutem sociorum proprium dedecus interpretati: (ut fermè ÆGRIUS miles sustinet, se suis posthaberi, quàm ab hoste vinci) alii in prædam magis, quàm in decus intenti: omnes, auctis certatim viribus, omissam alicubi pugnam restituebant. Germani certè, atque VVallones, qni in Tungrensi oppugnatione modò fluctuaverant, novo impetu perciti, interque eos Hispana cohors, ductore Petro Lopesio Urquizo, (nam Germanis permisti tunc erant Hispani) aperta sibi, quocunque arma obvertissent, via, magnam utique trepidationem hostibus intulere. Procedebatque in Buscoducensi quoque porta Mansfeldii fraus: atque ad alienæ opinionem victoriæ vincebatur. Sed brevi detectum utrobique militare commentum & defensoribus animum reddidit, auxitque, velut in hostes post consumptas incassum vires dolo grassantes: & oppugnatoribus in perniciem denique tanto majorem vertit, quanto ardentius inconsultiusque provecti, atque hostium munimentis admoti, ut erant conglobati confertique, ictibus nusquam fallentibus feriebantur. Comite Sangeorgio hic inter primos interempto, juvene sanè præfervido, gloriæque perquàm avido; qui paucis antè diebus ab Italia huc appulsus, multam à principibus viris commendationem, magnam annorum complurium industriam Mathematicis impensam ad hoc bel-

1579

sed astu Mansfeldii retinentur hic,

& ad Buscoducensem portam.

Ergo restituunt omissam pugnam.

& tantum non vincunt.

sed postremo repelluntur,

cum Sangeorgii, & multorum cæde.

1579 *aucta à cuniculo ante tempus effracto.*

lum attulerat, nempè nimis largum pro via tam brevi conficienda viaticum. Accessit & illud incommodi, quod cœptus antè cuniculus, erupturus, uti destinaverant, turrim inter, & Tungrensem portam, occurrentibus depressiore in transversum via oppidanis; ante tempus locumque, in quem dirigebatur, effractus est: nullâ hostium, at non levi Regiorum noxâ, Didaco Ortizio Hispano Centurione, qui cuniculum inspecturus intraverat, amisso. Quo de homine ferunt, excussa cum terra, sublime elatum, ut erat pondere armorum gravis, nec altius multo in aëra expulsus, ad locum unde ejectus fuerat, aliquanto citius, quàm terrea moles, rediisse; victurum ut creditur, (nam vixere nonnulli) nisi mox relabentis terræ cumulus illum contexisset, ac suffocasset. certè corpus ejus quum post annos circiter quadraginta quinque, suffossa altius humo, ad novam Tungrensis portæ munitionem extruendam, inter rudera inventum est, galeâ & loricâ indutum, pendente è collo aurea torque, cum ligone & pala ad pedes, cetera integrum & agnoscendum; potius manu, circumjectâ molliter terrâ compositum, quàm ruinâ oppressum fractumque videbatur. Ergò recrudescente prælio, fœda, si unquam aliàs, commórientium facies erat: dum muralium vi globorum alii poplitibus, humeris alii brachiisve, alii capite minuebantur: iisque interdum membris uni abscissis, impetuque delatis sauciabantur alii, & suorum ipsi manibus cædebantur. alii pulsis & tormento catenis discerpti sectique, dimidiato corpore pugnabant, sibi superstites, ac peremptæ partis ultores. complures igneis missilibus impliciti dum pestem excussuri secum pugnant, destinata eminus glande icti, aut rusticano cominus fuste fracti sternebantur. Jamque super ruinas murorum aggerebantur corporum ruinæ: fossæque, plusquam minatus fuerat Lotharingus, communi aggredientium, ac repugnantium sanguine complebantur. At Alexander ubi referri è pugna gentilem suum Fabium jam seminecem, & sanguine

Mirum de hoc cuniculo. (Sclopetariorum peditum Centurio. Claudio Lanojo Motte Domino. Gubernatore Trajecti.) Strages regiorum.

(Sebast. Tupinus.)

ne perpluentem vidit: audivitque simul à nuncio quem Figueroa festinanter immiserat ex vicina Buscoducensi oppugnatione, cædem suorum ibi percrebrescere, implexis perturbatisque militibus, atque adeo ad accipienda magis vulnera, quàm ad inferenda dispositis: cecidisse Comitem Sangeorgium, post diu sustentatam egregiè pugnam: cecidisse Didacum Hurtadum Mendozzam, Petrum Pacecum, Alfonsum Castilium, fortissimos Centuriones: casuros haud dubiè reliquos, nisi signo dato maturè retrahantur: ita Figueroam, ita Valdesium censere, satis expertos, virtutem frustrà insumi, & suorum constantiam, hostium lucrum esse; enimverò dolore irâque furens, *Redi ac tutum*, inquit, *ac Tribunis meo edic nomine, militem ab aggressione ne revocent. ego mox adero: &, aut Imperator mutato aggrediendi ordini fortunam pugnæ mutabo: aut miles commilitonibus meis, meo sanguine melius quàm imperio motis in urbem præibo.* simul jusso armigero sequi cum hasta, prærapidus ipse jam ibat, quum Billius, Tassiusque, qui Alexandro adstabant, accurrentesque exinde alii, attinuere hominem, testati, *facere illum contra causam Regis, cujus laborantem exercitum deberet consilio sustentare, non autem superaddito periculo suo perditum ire. Meminisset partium, quas ageret: nec tam rationem virtuti suæ, quàm securitatis omnium haberet.* Quorum vocibus non satis acquiescentem, superveniens Serbellonius, pro ea, quam obtinebat apud illum, patris authoritate, compulit, ut receptui signum daret. Neque ea tum re contentum Serbellonium, quoniam sæpiùs Alexander hujusmodi se se periculis objectaret, Regi hoc ipsum Principis ingenium significasse, vidi ego in Regis ad Alexandrum epistola, cujus in calce hæc regiæ manus appendix erat: *Omittere non possum, quin te etiam atque etiam commonefaciam, ut in posterum tu tibi sis aliquanto carior: neu vitam ipse tuam, ut istinc mihi perscribitur, in ardua quaque ac periculosa conjicias: quando sat multa jam addicti nobis animi, ac fortis impavidique militis documenta*

1579 Duces consulunt Alexandrum de recessu, qui negat, & oppugnantibus se miscere statuit. (*Alex. Gaspar Robleus & Petr. Tassius.*) sed denunciatione regia detinetur à suis:

(*4. Iun.*) Et ab ipso Rege postea commonetur in hunc modum.

1579 *menta protulisti. sed eam tui curam habeas, quam par est habere eum, qui istius exercitus dux & caput sit. qui sanè non sine maximo deficeret omnium damno, ac meo in primis tanto doloris sensu, quantus in te meus est amor.* At retrahi milites ab aggressione non ita ordinatè potuere, quin multi, ut in recessu solet, hostium telis paterent, præsertim qui saucios è pugna extrahebant. Quorum profectò laceri ac perterebrati artus, intercisa plagis ora, pendentia exta, trunca & divisa semihominum corpora, commiserationi spectantibus abundè erant. Certè Alexander, cujus in ægrotos milites præcipua semper caritas fuit, non omisit, quamvis animo ipse super omnes æger, obviam illis procedere, vulnera inspicere, ad spem vitæ attollere, ac tabernaculo, quod peramplè tendi jusserat, exceptos omni medicamentorum ope, ac medicorum ministerio sublevare. Sed major illum angebat Fabii sollicitudo: quem, superante jam curationem malo, Christianis armis suprema in luctatione communitum, postridie mors oppressit, elatum magno exercitûs luctû, ac dolore in primis haud modico Alexandri, non solum ob sanguinis nexum; siquidem Fabii pater Bertoldus, Farnesii oppidi, aliorumque in Vulsiniensibus locorum Dynasta, Alexandri sobrinus erat; sed etiam ob præcellentes animi coporisque dotes, quarum causa ad intima quæque semper adhibitum, postremò designaverat ad Henricum Lusitaniæ Regem: cujus citatoriis litteris per Dominicum Laytonem Christi equitem, Lusitani Regis in Gallia procuratorem allatis, Alexander legitimè evocabatur instituendæ actioni ad Lusitaniæ Regnum, pro Ranucio filio Maria Lusitana genito; ad quam, uti Duariis Lusitani Principis filiam, Regnum pertinere videbatur. Itaque eo maximè tempore viri jactura perculsum se, scribit ad Ferrantem Parmæ Antistitem Fabii fratrem, Ulyssipone ob eandem causam tunc agentem: communicato cum illo dolore simul, & doloris allevamento, ex com-

Revocantur ab oppugnatione milites: plerique saucii.

Alex. in eos caritas:

& dolor ex Fabii morte,

ob sanguinis nexum,

& virtutes.

(Henr. Card.)

(15. Apr.)

commemoratione virtutum ejus, quæ cum corpore non efferuntur. 1579

ATQUE hic exitus fuit aggressionis, ut magna obsessorum virtute rejectæ, ita non sine culpa, Regiorum aliqua peractæ. Etenim ad Buscoducensem portam (ubi jactura major) non ubique exæquata ante aggressionem fossa: & turris, quæ ad aggredientium latus erat, non exarmata, uti debuit, priùs quàm vicinum propugnaculum invaderetur, sanè castrorum Præfectum, ac rei tormentariæ Magistrum, ad quos ex spectabant curæ, arguebant. Inde factum, ut Figueroæ legio ad dexteram invasura, quâ parte ruina non satis ascensum dabat, dum terra fascibusque complanare fossam aggreditur; à Burgundis, qui ponè sequebantur impulsa, in levam flexerit, seque Valdesianis æquiore fossa scandentibus immiscuerit: eódemque conversi quoque Burgundi, impliciti cohærentesque, simul à fronte, simul à latere, unde turris assiduè fulminabat, nusquam irritis emissionibus peterentur. Quam suorum cladem ad Regis Legatos, Proregesque, ac Regios ubique locorum administros præscribens, uti consueverat, Alexander, affirmat; In suprema hujus diei aggressione ex Hispanis quidem non gregariis, sed bellico aliquo munere præcipuis, centum quinquaginta cæsos, saucios ferè ducentos: ex aliis verò nationibus, habita eorum ratione, qui aut Centuriones, aut signiferi, aut instructores, aut decani, aut honorarii milites essent, paulò supra centum desideratos, ac ducentos viginti vitæ dubios relatos in castra, hostium verò opinari se aliquanto pauciorem numerum, sed cladem non minorem, ubi obsessos clausosque consideret, QUOS vincit quisquis imminuit, non suffecturos iisdem laboribus periculisque inter paucos crebrius redeuntibus: præsertim quum & quosdam eorum primarios cecidisse compertum haberet. Regi autem enarrans sigillatim omnia, jussis Tribunis edere nomina præcipuorum Hispanorum, quos ea in obsidione

Quid peccatum sit in hac oppugnatione à Regiis.

(Mansfeldius, ac Barlamontius.)

(14. Apr.)

Eorum numerus cæsorum sauciorumque in hoc aggressionis die.

(Sergenti, Caporali, Venturieri.)

& Trajectensium.

 cæsos

1579 cæsos sauciosque in legionibus quisque suis enumerasset, censum illorum, litteris insertum mittit ad Regem in Hispaniam, aitque. *A primo Trajecti obsessi die, ad nonum Aprilis, inito per legiones numero, desiderari Hispanos quadringentos, plerosque extra ordinem & præcipuos: manere in castrensi valetudinario saucios ferme totidem: asportatos Leodium ob eandem causam centum ac triginta: in contuberniis curari suis impensis circiter ducentos.* Tum primariorum nomina, adjecto ut dicebam, indice connumerat, nullo ex aliis nationibus, in hisce quidem litteris nominato, præter Scipionem Campium à bellicis machinamentis, qui Leodii æger occubuit. Sic Regem edocebat Alexander, ut non sine suorum, qui fortiter interierant, perhonorifica commemoratione, ita nec sine aliqua interim querela adversus nonnullos exercitus duces, quorum tamen nominatim appellavit neminem, appellavit autem prolixâ ad Octavium patrem epistolâ: quantumque ab unoquoque peccatum esset, illis ut apparet iratus, explicatè disseruit. sed dissimulavit importunam eo tempore indignationem: quum & ipsi culpam à se alius in alium minacibus verbis transferentes, conciliandi potius pacandique viderentur: & exercitum universum accepta clade exanimatum, animo nempè Ducis sustentari oporteret.

Peculiaris suorum index à principio obsidionis missus ad Regem ab Alexandro. (*Quartieri*) (*Ingegnere maggiore.*) non sine commendatione fortium. & querela adversus aliquos: sed dissimulata. (15. *April.*)

IGITUR Alexander, qui se res duas ex hac obsidione didicisse affirmabat, ut crebrius uteretur in posterum fossore, quàm milite: & nihil non inspecto antea æstimatoque oculis ipse suis loco apparatuque, aggrederetur; coacto sæpiùs bellico senatu, admissisque præter ordinem veteranis aliquot Centurionibus, quibus ille multum dabat; decernit omnium ferè suffragiis, Trajecto nequaquam absistendum (namque hoc non nemo suadebat) sed urbem mutato obsidendi genere, suffossionibus atque operibus, quàm aggressionibus commissionibusque securius, ac certius expugnandam. Inde privatim accitis Serbellonio, ac Barlamontio: huic operas augendi, illi urbem circum-

Alexand. doctior periculo suo factus, & bellici senatus consulto, circumvallare urbem statuit:

circumvallandi negotium imponit. Et operæ quidem partim immissis equitibus in vicinos pagos vi adductæ sunt: partim à Leodio advenere: præsertim cuniculárii, quos eruendis per Leodiensem agrum carbonibus assuetos, eosque ad subterranea opera unicè factos, Alexander ex amica urbe non pauciores tribus millibus impetravit. Qua occasione, inter fossores Leodienses, admiscuisse se Trajectensem cunicularium, eo consilio, ut observatis obsidentium cuniculis, ad Trajectenses referret; admonuit Alexandrum Maximilianus Vauxii Dominus, qui ad Coloniensem conventum, Ducis Terranovæ comes advenerat: addiditque, certiorem se factum, hostes liberando Trajecto, Venlonæ propediem conventuros: consilium esse, adoriri castra, quum relucentem è tribus castrorum partibus ignem prospexerint, ad ignem verò per contubernia spargendum obtulisse operam suam Hispanos tres ex Alphonsi Castilii centuria. Quæ tamen aut ex vano delata, aut Farnesii vigilantia oppressa sunt. At consimilem dolum, aliquot post hæc annis, Poloni adversus castra sua compositum, longè aliter eluserunt. Nam quum Othomannus Imperator antequam armis decerneret, quasi belli dubius, nobiles aliquot Valacos, salutatum misisset Polonici exercitus Ductorem; eis injunxerat, ut dum officia illa protraherent, ac de concordia sermonem insererent, occasionem nacti, injecto sparsim igne, castra inflammarent. ad flammæ signum cum parte exercitus affuturum se, hostibusque per ea turbamenta facilè oppressis, principium simul ac finem bello impositurum. Sed fraude patefacta, deque salutatoribus supplicio clam sumpto; noctu ad inescandos hostes, multis in locis circum castra excitatur ignis, cujus ad aspectum, quasi succedente jam dolo, advolantes gregatim incompositéque Othomannicos excepere Poloni in eorum adventum intenti, editaque ingenti strage, ignem multo hostium sanguine restinxere. Atque à salutatione in hunc modum reddi-

Marginalia: 1579 operis Leodio accitis. — Dolus inter operas repertus, & consilium Fœderatorum detectum (Qui postea fuit primus Bucquoi Comes. 1625.) — Similis Turcarum fraus in Polonorum castris, patefacta, & in perniciem authorum versa.

1579 reddita cœptum eſt illud campeſtre bellum, quod licet trecentis Turcarum millibus, centumque millibus Taratorum, præſens ipſe gereret Othomannus Imperator; fractus tamen fatali Polonorum virtute, quam VVladiſlaus, (Nunc Polon. Rex.) Martialis ingenii Princeps, præſentia operaque acuebat, pacem ad extremum petere coactus eſt. Porrò, quæ de Fœderatorum conſiliis nunciabantur, intenderunt, uti dicebam, Alexandro curam, & ad maturandam Trajecti obſidionem impulerunt. Eam, circumvectus ipſe urbem cum Serbellonio, ac loca poſituſque contemplatus, in caſtella undecim cis Moſam, trans verò in quinque diſtribuit: deducto ab hiſce in utraque ripa caſtellis aggere, qui unum alteri perpetua ſepe committeret. (Circumvallatio Trajectenſis.) quo factum, ut urbe continuatis veluti mœnibus uſquequaque concluſa; non modò ſpem ipſe nullam Trajectenſibus relinqueret externæ opis accipiendæ; (Alexand.) ſed, ſi obviam ire adventanti in auxilium hoſti decerneret, exercitum propè univerſum educere ſecum poſſet, relictis in obſidione tribus, aut ſummùm quatuor militum millibus, ea munitione ſecuris adverſus Trajectenſium eruptiones. (ad Regem miſſa.) Hujus autem circumvallatæ urbis delineationem, quo quidem opere nullum antea viſum in Belgio ex caſtrenſi diſciplina perfectius affirmabant omnes, miſit expetenti Regi Serbellonius. Et ſanè in tempore abſolutum eſt opus. (Fœderatorum copiæ,) Namque hoſtium copiæ liberando Trajecto, uti Vauxius admonuerat, adventabant. Collegerat illas denique Orangius, poſt exactam magno labore, ſingulas per urbes pagoſque, pecuniam: confeceratque cum iis, quos è præſidiis veteranos abſtraxerat, tria equitum millia, ac peditum ſigna fermè centum: præfectis Joanne Naſſavio fratre, & Philippo Comite Hollachio ſororis viro. (Philipp. Hagellous.) Sed prægreſſus cum paucis equitibus Hollachius ſpeculatum Parmenſis caſtra, enimverò aggerum nexum admiratus, & Farneſianam urbem; collegæ refert, aditum ad ſocios patere nullum, Trajectum Trajecto obſeſſum teneri: neque irruptio- (deſperato exitu liberandæ obſidionis.)

nem

nem in hujusmodi castra, cum eo quidem, quos 1579
traherent militum numero, tentandam. Id quum revocantur ab Orangio:
& Orangio probaretur, revocato in præsens exercitu, vertit ille se alio, ac fratrem festinare Coloniam jubet, agereque cum Ordinum delegatis, Cessationem armorum toties expetitam, toties dilatam ita nunc urgeant, nihil ut illa non impetrata, confecturos se palàm contestentur: sperans ea se ratione, urbem, quam liberare illatis armis nequiverat, depositis liberaturum. At qui cessationem armorum petit à conventu Coloniensi. rei gnarus Alexander, paratusque non minus consilia ordinare quàm acies, illicò admonitis regio, qui Coloniæ agebat, Legato, atque Hispano apud Cæsarem Oratore, certisque capitibus (Terranova Dux I.Borgia.) significatis, ob quæ deponi tunc quidem arma minimè in rem foret, Orangii consilium hîc quoque frustrari conatus est.

VERUM quid Coloniense colloquium fuerit, quidve in eo ad Belgii pacificationem actitatum; ego in præsentia (nam prudens huc distuli) ex arcanis Philippi Regis mandatis introspectis planum faciam, translata paulisper narratione ab armorum strepitu apud Trajectum, ad pacatiorem quidem, sed non acrem minus pugnacemque senatorio in campo congressum conflictumque sententiarum. non omisso interim Alexandro, castrorum munitionibus simul insudante, simul inter Colonienses Proceres litteris consiliisque satagente. Et verò haud scio, an ullum aliquando negotium speciem præ se tulerit felicioris eventus, quàm Belgica hæc pacificatio. Namque Ordines ex una parte à Catholicæ Religionis observantia, in qua haud dubiè vertendus erat cardo rei, adeò se non alienos ostenderant, ut non solum superiore anno, compositis ad Rodulphum Cæsarem litteris, affirmaverint, promiserintque: *Quod nunquam fuerint, nec sint, nec futuri sint in alia sententia, quam ut in Belgio Catholica Sancta Romana Ecclesia Religio colatur, & sua Regi constet authoritas;* sed idem postea promissum Regi, Cæsarique confirmaverint. Et causa in præsens erat, cura proposito,

DE CONVENTU Coloniæ instituto ad pacificationem Belgii:

quæ processura feliciter visa est, tum ex parte Ordinum, (8. Ian. 1578.) (Ric. Din. lib. 5.)

1579 vel si maximè vellent, minimè resilirent. Quippe cernentes, exercitu, quem impensè paraverant, imminuto, regium & numero & famâ, novo sub Imperatore, augescere; non ab re (ut se dabant principia) verebantur, ne Parmensis Princeps alia quotidie loca aut armis subjiceret, aut agendi dexteritate sibi adjungeret, ut mirum non esset, si ad conditiones pacis perquàm sollicitè addixerint animum, habituri præsertim Rodulphum Cæsarem pacificatorem, æquum illum quidem mediumque, sed Matthiæ Ordinibus innexi fratrem.

Ex altera parte reputabat apud se Philippus Rex, Provincias exutæ obedientiæ restituere armorum vi, anceps aut tardum fore. Quippe urbes illic esse opulentas, ac validas: populos & suopte ingenio, & longo belli usu militares: nec desituros finitimos Principes per eam occasionem perflare illud exæstuans discordiis mare: in quo Hispanorum potentia prosperè velificantium si minus haurienda, certè lacceranda, atque à cursu retinenda colluctaretur. Itaque ad mitiora conversus, quas vivo adhuc Joanne Austriaco inierat concordiæ vias, eas nunc, Alexandro Farnesio successore, resumendas putavit, eodem Rodulpho Cæsare controversiæ arbitro: nec alio pro se Coloniam delegato, quàm quem prius nominaverat, Carolo ab Aragonia Castriveterani Principe, ac Terranovæ Duce, prudentiæ integritatisque singularis. quas ille potissimum virtutes in administrando novem annis Siciliæ Regno, Philippo Regi apprimè probaverat. Huic, super cetera mandata commentario, uti assolet, comprehensa, arcanum addidit libellum, in quo mente ipse sua uni illi penitus denudata, jubet eum prima mandata ex hujus præscripto interpretari. Ejus libelli, cujus exemplum à Terranova ad Alexandrum unicè transmitti Rex voluit; ego, quoniam clam ceteris fuit, & inde pendent sanè complura, ad quæ ægrè penetraretur, summam hic aperiam. Nam quemadmodum integræ sententiæ intellectum non assequeris, si vox una litterave desit quas ex reli-

[Margin notes: tum ex parte Regis, — Rodulphus Cæsar controversiæ arbiter. — Carolus Terranova Legatus Regis. — Hujus duplex instructio, generalis & arcana,]

reliquis non facilè suppleas : ita intimum negotii 1579
sensum agitati inter viros, qui Jocum tempusque captantes toti non prodeunt, vix elicies, nisi ex opertarum patefactione rerum subinde juveris. Principiò, quod in generali legationis commentario Ducem Rex edocet, hic quoque admonet; Admissum à se Rodulphum Cæsarem, ex provinciarum voto ac suo, controversiæ arbitrum, atque sequestrem : ita tamen, ut nihil de integritate tum Religionis Catholicæ Romanæ, tum obedientiæ sibi debitæ detrahatur; nec quicquam de decreto removendi Archiducem Matthiam ex administratione Belgica immutetur. In hac tria nihil juris Cæsari relictum, sicut ejus Oratori verbo scriptoque declaraverit, & Dux ipse scriptum inspexerit, secumque exemplar abstulerit. Tribus hisce extra disceptationem firmis ratisque : quod spectat ad pacificationem Gandavensem, cujus confirmatio postulatur à partibus, licet in priore commentario ipse mandet, ne in quatuor ex illius capitibus Dux assentiatur; nimirum in fœdus inter provincias initum, in generalem earum conventum, in edictorum moderationem, & in aliqua ad Orangium pertinentia; in hoc tamen arcano ait, si in fœdere non rescindendo provinciæ immutabiliter insistant, haud gravatè annuendum, quum hujusmodi multorum fœdera per se ipsa casura demum sit, ubi obedientia uni restituatur. convocationem verò provinciarum, quam Joannes Austriacus Gubernator admiserat, non videri quidem in præsentia, uti tunc fuerat, necessariam : quum in Coloniensi conventu à Cæsare, atque à Legatis componi nunc possint omnia, quæ ad generales provinciarum cœtus referri solent. si tamen aliter concordia iniri nequeat, hoc quoque dissimulandum. Jam quod in priore commentario, idem in altero præcipit Duci, ut præcaveat, ne sermo de edictis adversus hæreticos mitigandis infetatur, illatusque curet ut præcidatur : addit tamen in hoc secretiore, si ea disceptatio evitari non possit, timeaturque ne mitigatione

(Terranova Dux) de authoritate Cæsaris.

de fœdere inter provincias inito.

de convocatione provinciarum.

de edictis in hæreticos :

quam

1579 quam postulent, pernegata, cetera dissolvantur, permittendam, cum ea tamen cautela, qua cum illo privatim verba fecerit. præsertim quum ejusmodi edicta leges denique civiles sint, parentium bono attemperandæ: majus autem bonum sperari reconciliatis per eam moderationem provinciis, quàm si abjectis Principe & edictis ejus, Religio prorsus omnis pessum eat. At quod ad Orangium spectat, nulla ratione permittendum, diutius in Belgio illum degere: neque provinciis contra nitentibus cedendum: nec ullum veluti pretium pro discessu ultro quidem offerendum; sed si ea gratia postularentur aliqua, concedi hæc posse. primùm oppida, arces, bonaque omnia, quæ Orangii fuerant, restituenda, sed ejus filio, ne qua patri occasio turbandi præsentia sua Belgium relinquatur. ad hæc, filium pristina libertate donandum, inque possessionem paternorum bonorum protinus inducendum: iis bonis exceptis, quæ sunt in Burgundiæ Comitatu, quorum loco tantundem alibi repetendum: quamquam hæc ipsa bona si ad emolliendum abitum repetantur, haud neganda. præterea præfecturas, ac munia omnia in filium transferenda, quæ in Hollandia Zelandiaque, regio diplomate, administraverit pater: nam Belgici maris præfecturam, quæque alia in illum fœderatæ provinciæ contulerunt, nolle rata haberi. denique si hæc omnia abituro homini adhuc non sufficiant, postuleturque insuper aliqua pecuniæ summa, neque hanc, neque quamcunque persimilem conditionem repudiandam: atque adeò vel centena nummûm aureorum millia, quibus pax Belgio ematur, adhibitis quibus par est cautionibus, Orangio liberaliter offerenda: atque hac una (uti ajebat) crisi, qua noxius incentorque malorum humor expellatur, Belgium aliquando persanandum. Post hæc de cessatione armorum disserens, quam Cæsaris nomine Orator ejus postulaverat; ait, si eam Cæsarei Pacificatores, Duxque ipse, & Belgii Gubernator concordiæ conducibilem arbitrentur, haud

[Margin: de Orangio è provinciis emittendo.]

[Margin: (Detinebatur in Hispania.)]

[Margin: de cessatione armorum.]

haud abnuendam. Postremò Ducem secretis hisce mandatis instructum admonet, ne ea cuiquam, ne Cæsari quidem aperiat: immò neque primi etiam commentarii capita cum eo communicare opus esse. exquirentique Cæsari, ut moris est, quænam ab Rege mandata legatus habeat, ne fortè ea cælando hominem offendat, illorum loco proferat exemplar ejus scripti, quod Oratori Cæsareo in Hispania datum est: ac dicat, quum præter illa tria scripto excepta, & pauca quædam ad eorum complementum pertinentia verbo sibi ab Rege significata, cetera in unius arbitrio Cæsaris sapientiaque reposita sint; id scilicet mandatorum omnium instar esse. 1579 Instructio generalis quatenus aperienda Cæsari.

ARCANIS in hunc modum ab Rege monitis imbutus Terranova, abiens aula per Italiam Basileam venit, Coloniam inde petiturus: reperitque ibi Alexandri litteras, quibus gratulatur homini adventum, à quo sperari tum demum posset, ob singularem ejus prudentiam, pacificatio provinciarum, si eæ essent provinciæ, quæ pacari vellent. sed sibi persuasum (ut sententiam illi suam semel aperiat, ac simul de statu rerum in Belgio eum præmoneat) novum illum Belgarum conatum cum Rege de concordia transigendi, Orangii dolum esse: ut calente Colonienses inter Proceres de communi pacificatione negotio, videri possint honestè duo petere. alterum, ut ab inchoata (quæ illos angit) peculiari Wallonum reconciliatione desistatur, tanquam supervacanea, immò contraria universali, ad quàm hæc privata revocanda sit: securi si eò revocetur, illam non habituram alium denique finem, quàm quem universali præscribunt, nempè nullum. alterum, ut conversis illuc interea curis, deponantur per inducias utrinque arma, quo de pace securius, ac benevolentius Coloniæ transigatur: tracturi videlicet tandiu Coloniensis colloquii moram, quandiu aucto, qui in præsentia propemodum nullus est, eorum exercitu, & colloquium per occasionem inter- Terranovæ in Belgium tendenti præit litteris suis Alexander. (4. Ian.) in quibus illum docet de statu rerum: de Orangii dolo in petenda pacificatione.

1579 interrumpant, & arma in Hiſpanos interim ludificatos expediant. ſibi quidem de Wallonum reconciliatione nihil remittere certum eſſe, ſatis jam explorato Regis animo. at de induciis, ad quas decernendas quotidie ſollicitaretur à provinciis, rogare illum, edoceret, quodnam Regis hac ſuper re mandatum afferret. nam ſibi non videri provinciis annuendum: ita ſe Ottoni Comiti Schvvartzembergio reſpondiſſe, quemadmodum ex ipſis poſtulati ac reſponſi exemplaribus, quæ unà mittuntur, planè cognoſcet. Res autem erat hujuſmodi. Venerat ſub finem ſuperioris anni ad Alexandrum Viſeti apud Moſam agentem Comes Otto: ac nomine Cæſaris, fœderatarumque provinciarum, apud quas internuncius pro Cæſare reſidebat, ceſſationem armorum multis exaggeratiſque rationibus efflagitavit. eas rationes ut ſcripto conſignatas Comes traderet petiit Alexander, traditiſque, atque in ſecretiore ſenatu perlectis, ex ejuſdem conſulto reſpondit. Non debere provincias petere aliquid ad pacificationem, quæ legatos Pacificatori ſiſtendos legitimè nondum delegiſſent, uti admonitæ aliquoties fuerant, Rexque ipſe exemplo præiviſſet, Terranovæ Duce jam delecto. id ubi provinciæ quoque fecerint, omnia in proclivi futura. Hoc reſponſo pluribus expoſito, ac litteris comprehenſo peracriter offenſus Otto, haud abſtinuit, quin minacibus verbis conteſtaretur, dari cauſam Cæſari arbitrium deponendi, & Belgarum populis ad deſperationem actis, alium ſibi aliunde Dominum comparandi. ſe quidem malle vel crure fracto Viſetum non veniſſe, quàm cum ea tam ingrata reſponſione reverti. Sed Alexander molliore uſus oratione, poſtquam nonnihil lenivit Comitem, reſponſi æquitatem probare homini conatus eſt, amicè cum eo de re tota altius aliquanto differens: addiditque ad extremum, adfuturum propediem Terranovæ Ducem ab Rege delegatum ab eo certius aliquid expectandum. quanquam ſua quidem ſententiâ, nunquam, aut ab ipſo Comite,

& de colloquio Alexandri, & Internuncii Cæſaris.

Petiit is Internuncius Inducias ab Alex.

qui eas negavit.

offenſum iratumque

placare nititur.

mite, aut à quoquam mortalium, inter Regem ac suos concordiam, ineundam, quamdiu provinciæ circumagi se ab Orangio, ac ludificari patiantur. Nempè è re illius esse, non extingui in Belgio ignem, cui alendo fasces ac pabula ex ejus silva comparari necesse sit. Neque hoc ipsum cum emissariis suis arcanorum consociis Orangium aliquando dissimulasse inter quos Dorpium nuper Ziriczeæ Præfectum, paucis antè diebus captum retulisse, sibi affirmasse Orangium de pacificatione colloquentem; Suis rationibus tutum non esse, iniri ullo modo cum Rege concordiam. Quod si ille de induciis, ne nihil agere videatur, aliquid in præsentia movet, sibi Comes persuadeat, non postulari ab eo armorum requiem, uti gradum ad pacem, sed ut vires regii exercitus ea cessatione consumat. Rogare itaque illum, ut responso æquiorem in partem accepto, pro sua prudentia, munerisque sui ratione, provincias hortetur, ac ad controversiam confectis legitimè tabulis, arbitrio Cæsaris submittendam: simulque ad suos Coloniam delegandos, Cæsarem adurgeat; certus, ducto hinc ritè principio, cetera, quantum in Rege quidem, ac in regiis ministris erit, ordine secutura. Per hæc aliquanto placatiorem; uti videbatur, Ottonem Comitem ad suos remissum significat Alexander Terranovæ Duci: additque hac super re sententiam ejus exspectari. Et ille non modò responsum Alexandri probavit, sed etiam transmisso ad eum secreto legationis suæ commentario, quemadmodum Rex mandaverat, adjunxit præter alia, potuisse hoc quoque ab eo responderi, inducias illud tantummodo tempus comprehensuras esse, quo tempore Coloniensem conventum agitaverint legati: quos quum nondum provinciæ nominaverint, profectò illas præpostera festinatione consultum velle conventui, ad quem conventuros adhuc non habeant. At Rodulphus Cæsar, apud quem de responso Parmensis Principis questæ admodum erant provinciæ, communicatis cum

1579

& quasi placat.

De his præmonitus Terranova laudat sententiam Alexandri: (19. Febr.)

& accersitur à Cæsare requisitusque de induciis. (I. Borgia.)

1579 cum oratore Hispano querimoniis, simulque ex itinere Coloniensi Pragam evocato Terranovæ Duce, cujus in mandata retulisse Parmensem audierat induciarum spem; pluribus cum utroque disseruit de aliqua armorum vacatione, quam uti pacificationis initium provinciæ jure postularent: & ipse in rem duceret non exasperari novis offensionibus eorum animos, qui ad pacem disponen-

eas dissuadet.

di essent. Sed Terranova, ut erat non imparatus, id pertinere quidem ad se respondit, sed ex æquo cum Parmensi armorum in Belgio Duce, & cum reliquis legatis, quibus nondum electis,

Id quoque facit Orator Hispanus:

non posse non differri certum de armorum cessatione judicium. ad quæ subjecit orator Borgia (id quod ut Cæsari significaret, præmonitus fuerat ab Alexandro,) vel si à provinciis delecti missique Coloniam disceptatores sui fuissent; ad huc tamen videri, non potuisse Farnesium inducias pacisci; quum in eas convenisse antè debuerint quatuor, quæ Belgium distrahunt factiones, Orangii, Casimiri, Alençonii, ac Malecontentorum: quarum una dissentiente, atque adeò impunè arma tractante, qui possit ex regio exercitu vaca-

non sine querela contra Ottonem.

tio armorum peti? Quamobrem quum tam multa responsi æquitatem à Parmensi Principe allati abundè testentur, non debere Ottonem Comitem, omissa cura sollicitandi provincias, in suos allegent, conatum omnem in extorquendis præpostera anticipatione induciis adhibere. Sic enim illum non obscurè ostendere, quàm se obnoxium Orangii consiliis, atque adeò partium quàm non se medium gerat: contra quàm eum

(Borgia & Terranova) Iratum Cæsarem Parmensi Principi.

deceat, qui personam sustineat æquissimæ Majestatis ejus. quam ad extremum uterque supplices orarent Catholici Regis nomine, ut donec in Cæsaris ejus manus causæ arbitrium utrinque depositum non fuerit, induciarum disceptationi

(8. Mart.) ob negatum colloquium Cæsareo legato,

silentium imponi velit. Verum per eos dies intercessit aliquid, quod Cæsaris animum non parum offendit. Nuncius enim ab Ottone Comite cum litteris Pragam advenit querelarum plenis

adversus

adversus Parmensem Principem: quòd Ottoni 1579
tempus locumque ad colloquium petenti negave- & ob tabellarium litteris spoliatum,
rit: & tabellario, qui litterarum fasciculos ad Archiducem Matthiam, & ad provincias ab aulâ Cæsaris afferebat, litteris exuto à Tribuno Mondragonio; non modo injuriam non punierit, sed jussu id factum suo responderit. hæc autem, ajebat ira- (Alex.)
tus Cæsar evocato ad se Borgia, pacificationis turbamenta esse à Parmensi Principe, cujus vel opera vel incuria dum intuta essent Cæsareis administris itinera, nullos cum sui discrimine aliena curaturos confecitque ad extremum, intellecturum se quo animo regii administri essent erga traditum sibi concordiæ arbitrium, si quas sæpè commendaverit inducias, ultra non distulerint. Quæ omnia unà cum responsione à se Cæsari data, perscribens ad Alexandrum Orator Borgia addit. *Quoniam ille* placare student Terranova & Borgia. (Cæsar.)
placari aliter haud posset, ac Terranova ipse manus jam antea dedisset, pollicitus Cæsari quod avebat; certam à se quoque spem induciarum ejus Maiestati factam propterea orare obsecrareq; sponsionem ratam habeat, cessationemque armorum aliquam pacisci cum provinciis ne recuset. Et spem induciarum Cæsari faciunt:
Ad hoc autem pronius aliquanto perurgendum movit, opinor, Borgiam rumor imperatoriam per aulam deditus ab eodem nuncio, qui in via audisse se narrabat, conflixisse cum Parmensi praesertim Principe Ordinum exercitum, Principemque defi- sparso rumore Parmensem infeliciter pugnasse.
deratis circiter decem suorum millibus campum, victricibus Ordinum copiis concessisse. Figmenta nimis quàm crebro usurpari solita à multis, quo Sed falso & commento rumore.
temporariam saltem fidem extorquentes, præsentia ex vôto componant, nihil interim solliciti de superventura mox rei contrariæ fama, cui nempe fructum ea anticipatione præcipuerint, homines publico exitiosi: fideique qua humana constant commercia, falsarii, & corruptores. Sed Alexander, qui victorem iis diebus exercitum ab Antverpiæ mœnibus reductum Trajecto jam circumdederat, satis intelligebat, querelas per Ottonem in aurem Cæsaris ingestas demum spectasse, ut ad inducias eo impelleret tempore, quo maximè timebantur

1579 bantur Regis arma ; ideoque præter privatas litteras, queis Terranovæ Borgiæque respondit, de utriusque facilitate questus; Gomicurtium, virum solertem, immotæque in Regem fidei, accurato instructum commentario ablegavit ad Cæsarem: quem una eademque opera & de Wallonum reconciliatione, in quo per eos dies provinciæ insimulaverant Alexandrum apud Cæsarem, & de recente Ottonis querimonia edoceret. Et de Walonibus quidem facilè Gomicurtius Alexandri operam Cæsari probavit. Quod ad alterum verò, in quo plus laboris fuit, præfatus aliqua de Parmensis Principis erga Majestatem ejus observantiâ, rationem afferre eorum, quæ nuper acciderant, orsus est: Petiisse Ottonem Comitem per certum hominem ab Alexandro, ut audiretur, eo nempè die, quo exercitum, strato super Mosam ponte, in hostium oculis transmittebat in Brabantiam: ideoque responsum à Farnesio, sustineret aliquantulum, trajecto dum amne, locum, quo congredi possent, attribueret. Reverso ad idem repetendum nuncio, idem quoque tantum magis responsum esse, quanto, fracto tunc navium ponte, intentiorem curam, & præsentiam Ducis res subita requirebat. Ipso autem die, quo traductus exercitus Brabantiæ ripam attigit, Alexandrum, misso statim cum litteris milite, Ottonem invitasse, ut Wertæ, aut quo ei videretur loco, convenirent. ipsum tamen, responso nullo ad ea reddito, nusquam apparuisse. Quod ad tabellarium attinet: illum per Limburgensem agrum, Trajectum versus tendentem nulla fide publica, captum quidem exutumque litteris fuisse à Centurione Mondragonii, qui per provinciam sibi attributam prætereuntes viatores observari è Farnesii præscripto imperaverat; sed illicò deductum à Centurione ad Mondragonium cum fasciculo litterarum. ab hoc transmissum fuisse ad Farnesium. qui, viso ad Ottonem Comitem litteras pertinere, subitò hominem, ac litteras ad eum amandaverit, testatus non solùm

(20. Martii) Alexander allegat in Germania Gomicurtium:

qui cum Cæsare de his agat:

De Wallonibus persuadet.

Narrat de negato colloquio:

subjicit de tabellario.

ægrè ſibi eſſe, quòd in Cæſaris tabellatio id acci- 1579
derit, ſed etiam, ſi Otto, uti debuerat, de adventu ejus præmonuiſſet, profectò non omiſſurum fuiſſe ſe, quin addito militum comitatu, ſecurum viæ ubique præſtaret. Quæ quum ita eſſent, (ſubdidit Gomicurtius) u'i re ita eſſe firmiſſimè aſſeveraret; pro ſua ſingulari ſapientia reputaret apud ſe Cæſar, quàm parùm æquè, parùmque liberaliter Parmenſem Principem inſimulaverint: ſimul quàm alienum ſe Comes gerat à regiis partibus, quarum miniſtris creare undecunque invidiam non deſiſteret. Ex quo etiam non debere Majeſtatem ejus admirari, ſi Parmenſis differre adhuc cogatur armorum ceſſationem: quam nempè videat ab Ottone peti nullo publico commodo ſed ſolùm fœderatarum neceſſitate provinciarum, quæ milite ac pecunia deſtitutæ, eas nunc inducias à Parmenſi tam ingentium ac victricium copiarum Duce poſtulent, quas ipſæ olim provinciæ exercitu validæ Joanni Auſtriaco pernegaverint. Præterea nec ſi velit, poſſe Farneſium (quippè facultate ſibi à Rege circumſcripta) ſine aliorum ſuffragio legatorum, (qui tamen nondum coaluerint) inducias cum provinciis conſtituere. Denique & illud conſiderationi Majeſtatis ejus relinqui, admittendumne ſit, peti à Fœderatis armorum ferias, præſumpto Provinciarum generalium nomine. Nam, præterquam quòd illi non ſine Regis injuria id nomen induunt, quodnam robur habituram eorum pactionem, qui inter ſe diſtracti diſcrepanteſque, quum in eam pariter non conſenſerint, ea ſe jure non teneri, (ſi ita in rem fuerit) affirmare poſſint? Ad quæ Cæſar; quum ſatis ſibi factum de Ottonis querelis oſtendiſſet, ſolùm in induciis non nihil adhuc hærens, conſiderandum eſſe dixit, quomodo ſine illis, Legatorum aliorumque pro pacificatione ultro citroque commeantium ſecuritate caveatur. Tum Gomicurtius, Nullum in ea quidem re mandatum habere ſe à Parmenſi Principe præfatus, ſibi tamen, addidit, in mentem venire conſilium,

Differit de induciis,

quas concedi non debere conficit tres ob cauſas.

Cæſar cæteris annuens ſolum inſiſtit in induciis, pro futuris ſecuritati nunciorum, cui remedium ſuggerit Gomicurtius.

quod

1579 quod in Cercampi olim conventu, pro pace inter Philippum, Henricumque Reges componenda, captum esset. quum enim induciæ ante congressum pari studio peterentur à Gallis, absque armorum cessatione non conventuris; ita temperatam rem esse, ut quibus itineribus Cercampum Artesiæ cœnobium in Paulino Comitatu contenderetur, in iis circumque ea ad semileucæ spatium, servarentur induciæ: cæterùm, præter certas hasce vias tam ex Belgio, quam ex Gallia Cercampum tuto ferentes, in aliis interim locis, ut libet arma impunè exercerentur; uti exercita tunc fuisse, ipse eo tempore cum Megano Comite Peronam aggressus testari posset. Quibus à Cæsare non improbatis, ad Procancellarium mentis suæ conscium, dimissus est. A quo, quum sæpius convenissent, ad extremum libellum accepit Parmensi deferendum, non alia fermè, quam quæ Cæsar ipse responderat, complectentem. Hoc tamen unum in eo quum legisset; *Nulla liberi commeatus tessera opus fuisse tabellario, qui insignia præferret Imperii: incederetque per eas provincias, in queis jus suum Cæsari sit*; scriptum illicò restituit, negans posse ab se id accipi, quod adversaretur authoritati Regis sui, Dominum non agnoscentis in ea præsertim Limburgensi provincia, in qua tabellarius detentus est, idque constare ex dominiis, quæ ab imperio beneficiaria Rex haberet: atque inprimis ex Burgundico circulo postremùm à Carolo Quinto ad alios novem Germaniæ orbes adjecto; in quo disertè, iteratisque verbis, ab Imperii jurisdictione, Belgarum provinciæ excipiuntur. Neque post multo Gomicurtius cum responso ac litteris, quæ à Cæsare prius acceperat, ad Alexandrum rediit, legatione ex sententia perfunctus: nempè is erat legatus, qui non à Principis solùm commentario, sed à suo etiam instructus ingenio, promptum haberet, quomodo subitanea rerum, quæ certo mandatorum numero circumscribi nequeunt, sagaciter expediret.

nec illud respuit Cæsar.

(*Salvo condotto.*) Eius tamen Procancellarius aliquid de tabellario monet,

(*fendi*) 1548. quod dissolvit præsenti ingenio Gomicurtius.

(*29. Apr.*)

ET-

1579

ETIAM Coloniam, destinatum conventui locum, delecti Proceres adventabant. Primusque ingressus est Herbipolensis Episcopus, cum Ottone Henrico Comite in Schvvartzemberg. secutus Carolus Aragonius Terranovæ Dux: postridie Joannes Baptista Chastaneus, Archiepiscopus Rossanus, Pontificis Nuncius, cum Jacobo Trevirensi Archiepiscopo, Imperiique Septemviro: ac biduo post Gebhardus Truchsesius Archiepiscopus Coloniensis, & ipse Septemvir Imperii. Pro Willelmo Juliæ Cliviæque Duce, cujus excusata absentia venêre eodem die, cum Coloniensi, Vernerus Geimmenicus Archisatrapes Juliacensis, Joannes Levermannus, & Hermannus Richius, Jurisconsulti. Per eosdem dies accessere tamquam Terranovæ comites consiliariique, à Parmensi Principe submissi, Maximilianus Longavallius Vauxii Dominus, regio ærario præfectus, & Joannes Funcquius, hic litterarum, ille armorum, uterque legum morumque Belgicorum sciens, arcanique consilii senator; & Urbanus Scarembergius, Parmensi à Germaniæ secretis. Denique post alios, publica prius fide, quod ad iter spectet, accepta, affuere à fœderatis provinciis Philippus Croyus Areschoti Dux, Joannes Lindanus Sanctæ Gertrudis, Fridericus de Divæ Marollæ Abbates, Bucho Ayta Sancti Bavonis Præpositus, Gaspar Schetzius Grobbendonchæ Dominus, Franciscus Doignes Dominus Beaumontii, Adolphus Meetcherchius intimi consilii senator, Bernardus Merodius Rumenæ Dominus, Adolphus Goorius Dominus Caldembrochii, & Adrianus Milanus, & Aggæus Albana Jurisconsulti. Ex his autem, quos nominavi, omnibus, actores tantummodo erant, hinc Terranovæ Dux, Regis Catholici Legatus, inde Dux Areschoti, cum reliqua ejus cohorte missus ab Archiduce Matthia, fœderatisque provinciis. Inter hos pronunciandi arbitrium penes Rodulphum Imperatorem residebat, cujus personam absentis sustinebant partim Septemviri Augustales, atque Herbipolensis Antistites, cum

COLONIAM de pacificatione acturi veniunt Herbipol. Epis. (4. Apr.) Otto Comes, Terranovæ (5. Apr.) Dux Chastaneus Archiep. Trevirensis & Coloniensis Electores, Tres pro Juliacensi Duce, Totidem à Parmensi Principe, (Caput finanzarū) & undecim pro provinciis Fœderatis,

Ex his actores partium erant Terranova pro Rege, Dux Areschotus cum sociis pro provinciis: Arbiter omnium Rodulph. Cæsar.

1579

cujus personam referebant Electores & reliqui.

Ottone Comite: partim à Juliacensi Duce substituti. Rossanus extra ordinem aderat à Romano Pontifice Gregorio Tertiodecimo Nuncius, belgicæ pacificationis hortator inspectorque. Etenim Gregorius in omnes Christianæ Reipublicæ partes intentus, ne quid detrimenti in eo conventu ex indulgentia, aut ex fraude partium, vetus Religio caperet, illuc, pro sui muneris ratione, virum destinavit, cujus perspectæ sæpius in legationibus prudentiæ tribuebat ille permultum: probavitque postea Pontificis judicium Purpuratorum consensus, qui successorem eum Gregorio, post Xystum Quintum adlegerunt. Sed præter hos, qui Coloniæ disceptatores convenerant, longè plures erant, qui alibi quum degerent, hîc tamen aderant, consiliis, pollicitationibus, minis, publicam pacis causam privatum negotium facturi. Nempè uno hinc nexu, voto non tamen uno, pendebant & Alexandri Farmensis arma, & Archiducis Matthiæ status, & Ducis Alençonii spes, & Orangii fortuna, & VVallonum reconciliatio, & tranquillitas provinciarum; atque ideò versis hùc undique curis, variè in Coloniensem eventum omnes intendebant, plerique turbamenta frustrandæ pacificationi adornabant. Quo majori sollicitudine Conciliatores, nihil horum videlicet ignari, præcautè, suspenséque rem aggrediendam, & circumspectanda sibi omnia censuere: sed Divinam inprimis opem solenni placamento advocandam Septemvir addidit Coloniensis. sive hæc publici boni cura fuit, sive simulatio hominis, illa Religionis specie abutentis ad initia constabilienda controversæ tandiu Sedis suæ. Ergò ante congressum, ad capiendum à Deo ritè principium, visum est, instituta supplicatione circumduci quæsitissimo per urbem apparatu augustissimum Christi Domini corpus: comitantibus utroque Augustali Septemviro, medioque inter eos Apostolico Nuncio: tribus inde Principibus, Herbipolensi, Terranova, atque Areschoto: horumque duorum filiis Carolo Principe Chima-

Extra ordinem erat Pontificis Nuncius.

(ad Reg. Hisp. ad Vener. &c. Hic fuit Urb. VII.)

Quam multi ex hoc conventu penderent.

Hinc versi animi ad implorandam Dei opem.

celeberrima supplicatione

(Isselt de bel. Colon.)

Chimacio, & Petro Aragonio, cum totidem magni nominis Abbatibus, Proceribusque permultis, ac senatu civitatis universo: tantâ supplicantium pompâ, ac mortalium frequentiâ, quantâ celebriorem aliquando visam Coloniæ vulgo negabant. Sic implorata S. Spiritus ope, Nonis Maji, qui dies auspicandæ rei dictus erat, à Cæsareis Conciliatoribus cœptum est agi. In ædem illi certam quotidiè conveniebant: illuc modò Regis, modo Ordinum Legatos, qui domos propè conduxerant, plerumque separatim, interdum & coniunctim evocabant. uti primò factum est, habita ab Apostolico Nuncio in omnium consessu Procerum, oratione ad optatæ dudum concordiæ rationem ineundam, restituendumque Regi Catholico, legitimo Principi obsequium, ac pristinam Belgarum provinciis tranquillitatem. Inde conciliatores, accitis seorsim Legatis, ostensa, quam ipsi habebant à Cæsare componendæ pacis facultate, fiduciarias Legatorum literas ac mandata, uti assolet, inspicienda postularunt. ac probatis, quæ à Terranova oblata sunt, hæsere non parùm in Provinciarum litteris: quòd Legatorum mandatum non ultra sex hebdomadas protenderetur: quòd quum datum subscriptumque esset nomine provinciarum omnium, nullius tamen ex septemdecim provinciis appareret in eo nomen: quòd ambiguum videretur, & conditionibus implicatum: denique quod Leone & Columna, signo ad eam diem inusitato, obsignatum esset. Quibus de vitiis advocatas ad se Areschoti Ducem, ejusque collegas admonuere; eos hortati, uti plenius sibi à provinciis consultum vellent, se tamen æquiorem in partem eâ interim accipere: nec propterea vel tantisper in suscepto negotio moram tracturos. Ad quæ illi scripto respondentes (nam ita usurpatum, ut Cæsarei quidem Conciliatores voce, Legati autem tam inter se, quàm cum Cæsareis scripto agerent) effecturos

1579

(7. Maji)

Locus modusque conveniendi.

Post Nuncii adhortationem,

conciliatores ostendunt facultatem à Cæsare.

postulant legatorum facultatem inspiciẽdã.

probant quæ ostenditur à Terranova, non quæ à legatis provinciarum. quatuor ob causas.

sed illi satis facturos se promittunt.

1579 se cum provinciis, ut nulla ex suo mandato controversia moraretur negotium pacis addidere, illud posse moram impedimentumque afferre, quod ex Orangii litteris acceperant hesterno die, Parmensem Principem non desinere cum VValonum provinciis de reconciliatione pacisci, conventum cum illis agere, Legatos inde accipere, Coloniam aliò transferre. ex quo evinci, aut non solum Terranovæ Ducem ineundæ concordiæ mandatum ab Rege habere, idque silentio premi ab eo non debuisse: aut Parmensem immeritò arrogare eam sibi potestatem, quæ & supremum Cæsaris arbitrium imminutum eat, & Conciliatorum Legatorumque operam eludat, & provincias distrahat confundatque. Expensa à Cæsareis hæc querela, tradita est Regis legato. A quo responsum: E mandati sui tenore jam constitisse, quæ vis ejus esset. quid verò cum Artesiis, atque Hannoniis paciscatur alibi Parmensis, à se cohiberi non posse, nec debere: immò neque à provinciarum Legatis jure id exigi; nisi fortè ipsi, ut Hannoniorum Artesiorumque nomine in Coloniensi conventu agant, allegati sunt. Quod si hujusmodi mandatum proferre non possunt, sinant Belgii Præfectum regiis subditis ad Domini sui gratiam properantibus benignè occurrere: & cui fas est, pro ea quam habet à Rege gladii potestate, rebelles ad Principis obedientiam armis adigere; permittant, eidem licere, provincias belli pertæsas, pacisque percupidas, conciliatâ animorum concordiâ, ad obsequium Regis adjungere. Neque de Imperatoris arbitrio sollicitos eos esse oportere; nihil authoritati suæ privatas hujusmodi pactiones officere, Cæsaream Majestatem abundè aperuisse Parmensis nuncio: & Cæsareis suis Conciliatoribus, ut ipse inaudierat, significasse. Quod Cæsarei confirmantes, prolixè testati, ab illa Parmensis opera, quam utilem publicæ rei existimarent, nulla se ratione offen-

Simul de Parmensi queruntur privatum conventum agitante.

Respondet scripto Terranova.

(Comicurtio de quo supra)

& probant responsum Conciliatores.

offensos; oravere Areschoti Ducem, ut quando 1579
satis velitatum esset, tota nunc acie decernerent: & rei, ad quam convenissent, instantes, excogitarent, atque ad se afferrent rationes & capita, quæ conficiendæ Pacificationi percommoda arbitrarentur. ut ea seorsim antè discussa, utrique dein parti, quod benè verteret, aliquando proponerent. Sed neque hoc sine altercatione cœptum est, affirmantibus Ordinum Legatis, haud sibi inchoandum esse, sed quid Rex à subditis velit, exspectandum, contrà, Regis Legato respondente, meminisse eos debere, provincias pro concordia cum Rege componenda Cæsari supplicasse: hujus postulatu Regem motum fuisse, ut in eam curam intentè incumberet, causæ arbitrio Cæsareæ Majestati tradito, Legatoque suo ab Hispania misso ad ea, quæ peterentur à provinciis, agnoscenda, pacemque, si postularentur æqua, firmandam. Itaque exspectaturum se, quæ illi petant, audire. nullos enim melius, quam ipsos ea nosse, de quibus conquerantur, quæque exposcant à Rege, ut cum eo in gratiam tutò redeant. Quibus illi quamquam ægrè assentientes (namque Cæsareis id æquius visum) concordiæ capita proposuere octodecim, adeò superbè composita, ut & Cæsareis non media, sed extrema visa sint: & Terranova jam tunc conjecerit, nihil ex eo congressu sperandum. Nam ut summatim aliqua referam, *Inituros se se pacem cum Rege Catholico, Principe ac Domino suo naturali spondebant, modò quidquid actum ab Archiduce Matthia, quem penes administratio Belgii mansura sit, ratum habeatur, modo quacunque urbes, arces, ac loca à Ioanne Austriaco, aut à Parmensi Principe captafuerint, in manus Ordinum restituantur. modò reformata religio ubicunque locorum exerceri cœpta jam fuerit, sine cujusquam noxa exerceatur. modò decies centena coronatorum millia supplenda pecunia in bellis à fœderatis provinciis insumpta,*

Tum verò hortantur Ord. Legatos, ut afferant capita pacificationi consentanea.

Sed illi negant à se incipiendum.

Id ipsum de se negat Terranova.

Proponunt tandem Ord. Legati octodecim capita.

Quorum aliqua hæc sunt,

1579 *pta; ab Rege Ordinibus persolvantur.* Nempè hæc condita fuerant Antverpiæ eo tempore, quo illic de infausta Trajectensi aggressione nunciatum est: depressis adeò uti credebant, jacentibusque Hispanorum animis, ut posse illis imponi quæcunque onera conditionum sibi persuaderent. Et quamquam intepuere non parum, audito Alexandrum nihil inde motum, Trajecto acrius instare; evenit tamen tunc aliquid in Farnesianis castris, (ex quorum successibus suam ipsi sententiam in Coloniensi colloquio moderabantur) unde confidentiam resumpsere. Namque stipendiis non procedentibus, (trimestris enim pecunia in mensem Martium promissa, exeunte jam Majo adhuc exspectabatur ab Hispania) miles æris indigens per vicinos agros pagosque raptu victitare cogebatur. Et Alexander quidem, quoniam festinatis sæpè nunciis litterisque nihil exprimebat ab Rege in Lusitanicam expeditionem intento, misso aulico suo Pioraſco ad parentes Octavium, & Margaritam, & ad patruum Alexandrum Cardinalem, propiorem ab iis opem, uti antè acceperat, exspectabat. Interim gliscente inopia, & honestiore ex necessitate licentia, opera in castris segnius promovebantur, deserebantur alicubi stationes, imperia Centurionum ad præsidia revocantium vagum palantemque militem, palàm contemnebantur, donec audacioribus, suspendio paucorum, coërcitis, visa est inpræsens restitui castrensis disciplina. Sed non diu duraturam apparebat: superante metum FAME, quæ nec imperantes audit, nec supplicium se ipsâ majus novit. Jamque Germanorum cohortes, communicatis, consiliis, consueta castrorum munia passim omittebant: non obscuris vocibus minisque, nec ab hoste defensuros se castra, nisi stipendia numerarentur. Et jam Alexander veritus; ne serpens in horas malum, equitesque fortè comprehensurum, serò nempè remedio ante-

immodica illa & confidentiora,

ob auditas in Farnesianis castris turbas:

exortas propter dilata stipendia,

(*Parmenses Duces*)

& egestate exercitus:

anteverteret præsentem pecuniam unde unde possset expediturus, Coloniam ad Terranovæ Ducem misso Gastone Spinula, summam aliquam pecuniæ mutuam rogaverat: denique & argenti supellectilisque suæ partem Leodii oppigneratum dederat. Nec minore videlicet opus fuerat celeritate: nunciatur enim Alexandro, Raitres, conspirante cum peditibus equitatu, postridie ad eum venturos stipendia postulatum, certos à tabernaculo ejus, nisi solutâ pecuniâ, non abire. quum acceptis enim verò in tempore decem aureorum millibus à Colonia, ac multo pluribus auctus aliunde, ea in pedites, quibus miserebatur magis quàm irascebatur, illicò divisit: Raitres verò diem adhuc unum, quasi minarum contemptor, exspectare voluit. In has ergo turbas conversi à Coloniensi conventu Ordinum Legati, pacificationis capita, quemadmodum dicebam, confidentius exposuerant. Nisi fortè ipsi conditiones, uti fit, immodicè intenderant, ut esset, quod in iis postea laxandis, dari Conciliatorum gratiæ videretur. Quamquam erant qui crederent, ab Orangio, cujus consilio Ordines agitabantur, ideò quæsita hæc fuisse conditionum extrema, quo Regii procul dubio offensi, spem omnem protinus abjicerent. Sed à Cæsareis admoniti, ut æquiora proponerent, & Legatus regius ut eorum capitum loco sua proferret; illi quidem multa ex iis interpretantes, pauca detrahentes, quasi nova cuderent, vetera demum reposuere: Terranova autem, re cum Vauxio Funcquioque collata, paucis summam viginti septem distinctam articulis comprehendit. In quibus Regis nomine pollicebatur inter alia, ut quantum ab Rege concederetur, ostendam: *Belgium omne externâ militia liberandum: ad regimina civitatum, ad senatorum munia, ad arcium præfecturas non admittendos nisi Belgas: Buranum Comitem, Orangii filium libertati ac patriæ restituendum,*

[Margin notes: 1579 — sed à Parmensi celeriter compositas. — Aliæ causæ confidentiæ legatorum Ordinum — eorum articulos non probant Pacificatores — Terranova proponit suos: — Eorum summa.]

1597 *dum, eique præfecturas Hollandiæ, Zelandiæ, atque Vltrajecti consignandas: Religionem Catholicam Romanam ubique locorum, exclusa omni alia, ritè servandam; indulgendum tamen iis qui ab ea dissentirent, quadriennii tempus aliò cum fortunis suis commigrandi: denique regii sanguinis Principem, qui provinciis moderetur, propediem ab Rege nominandum, ac statuendum.* Hæc atque alia Concordiæ capita dum ostensa Ordinum Legatis, & quæ Legati correxerant, dum tradita Regiis utrinque expenduntur: adventu Joannis Nassavii Coloniam immissi ab Orangio, post Farnesiana ad Trajectum castra nullo exitu pertentata, iterum de induciis sermo recaluit, novis præsertim ab Imperatore litteris id ipsum suadentibus. Nec cessabant Ordinum Legati Parmensem Principem incusare armorum pertinaciâ, pacis commercia interturbantem: ac provinciarum postulata, Coloniensium Procerum arbitria, Cæsaris imperia contemnentem. Sed Terranova ab Alexandro jam præmonitus apud Septemviros contrà disserebat. *Parmensem quidem Principem regiis armis non aliena invadere, sed quæ Regis essent, repetere. Dividi hæc posse munia ut armis subigantur rebelles, & pactionibus volentes reconcilientur. Sed cessationem armorum non præoptari à provinciis ad pacificationem facilius ineundam: sed iniri tractationem pacificationis ad cessationem armorum callidius obtinendam. Id verò tanto nunc certius apparere, quanto prædura illorum de pace conditiones, quas tamen ipsi nimium videlicet emolliisse se jactitant longius eos abesse à consilio firmandæ aliquando concordiæ persuaderent. Quæ, porrò concordia dum aut nulla speretur, aut incertissima sit: qua ratione posse pro re adeò dubia certum ad detrimentum Regem cogi? summâ per eos dies impensâ à Farnesio Trajectum ultra citraque Mosam, jactu pontibus, frequentibus castellis, perpetuis aggerum molibus, continuatis in modum oppidi castrensibus tectis, incessum clausumque adeò teneri, ut de-*

(Vtrecht.)

(id supra dictum est.)

De Induciis iterum agunt Ord. Legati,

Parmensem accusantes,

Contra differit Terranova, pro Parmensi & contra postulatum induciarum.

ut desperata omni externa ope, nemo jam dubitet, quin brevi casurum sit Parmensis in manus. Nam quantum virium sit in fœderatis provinciis ad obsidionem solvendam, exploratum modò esse, copiis earum ad ejusmodi castrorum aspectum perterritis, nec pugnam, immo nec accessum ausis. Igitur à tanta urbe jam penè capta remisso victoria impetu, atque abjectis armis, supremam manum abstinere, quid esse aliud, nisi spatium modumque obsessis ad pervicaciam suam communiendam, & Fœderatis ad vires, imploratis externorum, uti solent, auxiliis, reparandas elargiri? ac simul regio in castris exercitus elanguente, forsitan (quod in longa obsidione otiosis accidit, tumultuante. Regem interea ad nova opum impendia, pro retentanda ex intermissa, urbe victoria, instaurato iterum bello damnare? Iam verò illud appellandumne provinciarum simplicitatem, an confidentiam? Esse illas in præsentia sine exercitu, sine pecunia: adeò, ut in conatu liberandi paulò ante Trajecti, coacto provinciatim are, nonnisi post menses omnino duos, collectitios aliquot milites in eam expeditionem agrè compulerint. quum eodem tempore Regis copias & virtute Ducum, & numero militum formidandas, modò ad Antverpia usque mœnia, modò latè per Geldriam Brabantiamque Parmensis extendat. In hoc ergo tam dispari partium statu, qua fronte petere provincias, ut arma utrinque deponantur, quum ipsa exercitum non habeant, quem exarment? Et quod genus induciarum esse, uni partium imponere conditionem, cui pars altera subesse non possit? credo istos, si nudi forent, de indumentorum jactura cum bene vestitis collusuros esse. Quod si remotis vocabulorum ambagibus fateri volunt, induciarum nomine, nihil se demum quærere aliud, nisi præsentem armorum tempestatem declinare: cur à se tantoperè discordent, ut cujus clementiam exoptant, superbis illum postulationum articulis offendant? Itaque Legatos ex animo admonitos, atque etiam oratos velle; ut quo ipsi studio connituntur indu- 1579

1579 *ciarum nomine Regis exercitum exarmare, eundem conatum adhibeant, quo provinciis pro sua sapientia, persuadeant, ut aut æquiora ab Rege postulent, aut, quæ ipse Regis nomine proposuisset, accipiant. In id enim si provinciæ propensionem suam sincerè ac seriò commonstraverint, persanctè polliceri se, in seque recipere; quæ nunc jugulo obsessæ civitatis imminent, & quæ mox in alias atque in alias pari successu destinantur arma, intermisso victoriarum cursu, illicò deponenda. Gavisuro nimirum Rege, quod indignationem suam omnes intellexerint, pauci senserint.* Ergò dimissa iterum induciarum spe, ad pactionis capita examinanda reditum est, quorum pleraque à Terranova proposita quum Ordinum Legati tamquam exspectationi minimè consentanea rejecissent, affirmantes, si illa mitterentur ad provincias, verendum esse, ne viso eorum excessu, ad consilium desperatissimum adigerentur: ac proinde orassent, ut ea moderari, sicuti ipsi jam fecerant, ne gravaretur; Terranova, quamvis ab Rege, quem super Religionis capite consuluerat, nondum litteras accepisset, re tamen cum Castaneo, Apostolico Nuncio communicata, dempsit ac mutavit aliqua, votisque provinciarum propiora confecit. Sed neque Antverpiam missa placuere Procuratoribus provinciarum. Itaque Cæsarei, quòd viderent, Concordiæ bis utrimque pactionibus tentatæ, bis utrinque rejectæ finem nullum, animis in diversa trahentibus, unquam fore; suscepere ipsi in se se onus ex remisso utrinque refractoque partium rigore, temperatum aliquid mediumque componendi. Sed antè audire ex Terranova visum est, quo demum ipse pro mandati sui facultate progredi posset. Quatuor è multis erant, in quibus potissimum dissentiebatur. Archiducis Matthiæ confirmatio, urbium aliorumque locorum in manus Ordinum restitutio, verborum aliquorum correctio, & Religionis Catholicæ observatio. Et de

(Mastricht)

Reditus ad articulos pacis.

quos à Terranova propositos rejiciunt Legati Ordinum;

mutat eos Terranova:

non tamen placent.

Quatuor, in quibus præcipuè dissentiebatur.

Religione quidem jam litteras Toleto acceperat Terranova; in quibus revocans ei Rex in memoriam, quæ tum de obedientia sibi debita, tam de avitæ Religionis cultu, nullius arbitrio submittendis, in secretiore commentario jam exceperat; negabat assentiendum Herbipolensi Episcopo suadenti, ut Religionis arbitrium uni Cæsari committeretur. satius futurum, si summo Pontifici, cujus hæ partes sunt, ejusmodi disceptatio reservaretur. sin minus, placere sibi, ut Cæsari, sed non sine Pontificis definitione tribueretur. Quod autem fœderatæ provinciæ viderentur Religionem admissuræ, modò ea, quam vocant *Religionsfrid*, Gandavi, & Antverpiæ, præter alia, in quibus exercebatur jam loca, reciperetur; in duabus hisce civitatibus permitti vetabat. posse tamen, spectata temporum iniquitate, hæreticos earum urbium incolas tolerari ad certum definitumque tempus, nulli pœnarum, quæ in eos à legibus decernuntur, interim subjectos. Ex hac litterarum summa, quum Terranova, quid de Religione posset, Cæsareis Conciliatoribus, Apostolicoque Nuncio significasset: simulque quid in aliis controversis capitibus præscriptum sibi esset, aperuisset; illi collatâ operâ (nam quæ primùm confecerant themata Pacificationis, ostensa Ordinum Legatis, admissa non sunt) demùm iisdem Ordinibus clementiora petentibus, ita censuerunt. *Matthiam Belgii Præfectum non quidem confirmandum, acta tamen ejus rata in posterum habenda. Vrbes, atque alia loca tradenda Gubernatoris in manus, sed ab eo non nisi Belgis consignanda: qui præter antiqua sacramenta Regi tanquam naturali Domino præstari solita, fidem suam pro hujus pactionis observantia, Regi, atque Ordinibus, obligabunt.* In quibus postremis verbis provinciæ magnoperè insistebant. sicut & illud de Belgii Præfecto, qui regii sanguinis esse deberet, in hæc verba concipi volebant: *uti*

1579 (12. Jun.)
De Religione servanda. Philippi Regis sententia.

(*pax & libertas Religionis*)

(*Pacificatores*)

Articuli à Pacificatorib. ipsis pro partibus compositi.

1579 *Rex haud posset; nisi gratum Orcinibus, Gubernatorem Belgio imponere.* quæ illi modico flexu ita commutarunt: *eligendum à Rege Principem, de quo subditi justam causam, qua sibi satisfaciant, habituri sunt. Denique Religionem Catholicam* censuere *per belgicas provincias unice servandam, uti Ordines ipsi in generali, qua appellata est, Vnione, solennibus se se verbis astrinxissent: litterisque ad Imperatorem, ac Regem non ante modò, sed post etiam præsentes turbas sæpenumero scriptis, seriò admissuros se, & curaturos polliciti essent, relictis interim Hollandiâ, Zelandiâque, atque Bommelia conventioni Gandavensis pacificationis. tamen pro temporum necessitate indulgendum subditis, qui hisce provinciis à Religione Catolica recessere: permittendumque à Rege, ut liceat eis in hisce provinciis impunè degere, cessantibus eousque placitorum pœnis, donec aliter super eorum moderatione decretum fuerit à conventu Ordinum, qui jussu Regis, aut Gubernatoris Belgii, legitimè cogantur.* Atque ad horum normam, Cæsarei duobus & viginti capitibus universam Pacificationem iterum accuratè compositam Legatis Regis atque Ordinum tradidere. Et hi quidem non eam probavere modò, sed addidit etiam suo & collegarum nomine Arescotus, sperare se eamdem probatum iri provinciis: quarum sententia quoniam exspectanda esset (tempus enim traditæ sibi facultatis effluxerat) delegaturos se cum hisce Concordiæ legibus, suorum aliquem Antverpiam ad Generales Ordines, atque alios ad eas privatim provincias, quarum Legati Coloniæ adessent. Qua occasione velut obliquè subdidit Areschotus, considerarent interim Cæsarei, quum hæ ipsæ provinciæ, quæ itu redituque nunciorum consulendæ sint, in singulos dies irruptionem Hispanorum exspectent, quàm tardè, aut etiam frustrà successura sint omnia, nisi eis aliquot dierum requies, atque ab armis cessatio concedatur. Qua de re à Cæsareis admonitus Terranova, &

(*Conciliatores*)

Probant illos Legati Ord.

(*sex hebdomadarum*)

& pro eorum transmissione ad provincias poscunt inducias aliquot dierum.

va, & si vanum sanè provinciarum metum respondit, quum sæpè Ordines aut Antverpiæ, aut Ultrajecti, aut aliis in locis tutò convenerint, adstrepentibus circâ Hispanorum armis; tamen mittens ad Alexandrum pactionis exemplar sibi redditum à Cæsareis induciarum mentionem non omisit: non tam quòd speraret, ut ipse scribit, secuturam inde generalem provinciarum pacificationem, quam ut gratificaretur Ordinum Legatis, in regis causam jam propensioribus eorum multis. Hi autem si, quemadmodum polliciti sint, ad Ordines scribant, probasse se quæ mittant pactionis capita, uti decora atque probanda partibus; profectò alterutrum sperari posse, aut repugnantem Orangium (nam procul dubio repugnaturum) à multis deserendum, comperta viri pervicaciâ adversus publicam pacem à provinciarum legatis eò loci perductam: aut certè admittentibus ea capita civitatibus nonnullis, eoque discordibus, Ordinum vires imminutum iri. Atque hinc fuisse causam, cur ipse in iis Concordiæ conditionibus aliquanto liberalius, non sine tamen Apostolici Nuncii consilio, quantum ad Religionem spectat, indulserit. Quid tamen Alexander tam de pacis legibus, quàm de aliquali armorum vacatione sentiat, se perlibenter auditurum. Alexander re ad Senatum relatâ, & si nonnulla è missis capitibus non perinde concilii Proceribus probata respondit, quasi Regis, Ordinumque authoritas æquaretur, in sacramento præsertim à Præfectis locorum in Regis, atque in Ordinum nomina concipiendo; hisce tamen ejus prudentiæ remissis, suspectam sibi ait repentinam Legatorum facilitatem. NON SOLERE illos capi, nisi spe aliquid antè momorderint. Aut falsum animi se, aut Legatos ad eam simulationem ab Orangio inductos, ut hac demum post alias atque alias viâ, belli moram eliciant: eo scilicet tempore, quo tumultuante

1579. (Ftrecht) Quas non spernit Terranova: & mittens ad Alexandrum, (13. Iul.) exponit, cur putet admittendas

Alexander nonnullos è missis articulis non admodum probat: (23. Iul.) Et Legatorum mutationem suspectam habet, ob hanc causam,

1579 præter modum Frisia, ac Neomago, aliisque Geldriæ arcibus malè munitis, magnoperè timeant, si in ea loca inferantur victricia Catholici exercitus arma, ne Regiis se se dedant. Hæc quamquam suspicari se, tamen ne suâ causâ, quæ ea cunque sit Legatorum propensio, corrumpatur; sibi videri, promittendas aliquorum dierum ferias, sed non antè tribuendas, quam ipsi conficiendæ rei potestatem, quam non habere se fatentur, ab Ordinibus accipiant, interim fortasse detectum iri, si quid fraudis mutationi eorum subest, atque inde consilium certò capessendum. Vt autem tutò inter se provinciæ communicent absque regiorum militum metu, præstiturum se Legatorum nunciis (ne quam causam obtendant) tesseras publicæ securitatis: jussis propterea Tribunis ea in re perquam seriò invigilare. Concluditque Alexander, hæc non ita à se dicta, quin sine ulla mora, quidquid Religionis ac Regis interesse ipse, aut Cæsarei Pacificatores interpretabuntur, exequi paratissimus sit. monens interim, ut Coloniam adventantem Philippum Marnixium (à monte S. Aldegundis *Aldegundium* vulgò dictum) sedulò observaret: ab eoque, uti ab homine impiè callido sibi præcaveret. Nec suspicio Alexandrum sua planè fefellit. Etenim ubi à Terranova Alexandri sententiam secuto moram trahi in paciscendis induciis audivere Ordinum Legati, velut alii homines, non tam sua spontè) siquidem eorum nonnulli Regis causam taciti probabant) quàm, ut arbitror, incitatione Aldegundii, palàm denunciant, eam Regiorum tergiversationem non laturas diutius provincias: verendumque, ne, quidquid ad eam diem compositum sit, momento dissuatur. Neque multis pòst diebus, litteris ab Archiduce Matthia, atque ab Ordinibus, jubentur Legati, Septemviros eorumque collegas adire, ac rogare, ut quoniam missa pactionis capita

&quomodo promittendæ sint aliquot dierū induciæ exponit, & publicam securitatem pro transmittendis articulis pollicetur. (*Salvo condotto*)

(*Non erat hic ex nobili familia Audomarensi Comitum à S. Aldegunde*)

Queruntur Legati ob dilationem induciarum.

(24 *Aug.*) & Ordinum jussu postulant à Pacificatoribus

capita certò prævidetur, si provinciatim exponantur, minimè placitura; ne graventur, hujusmodi conditiones proponere, *quæ subditis plenam securitatem, majoremque libertatem, quam quæ adhuc concessa est, animis & conscientiis eorum afferant.* Tum verò Cæsarei ea postulatione subofs fensi, negant alia se fila conquisituros, ad eam telam redordiendam, quam tanto hactenus labore contexuerint, præsertim quum, hoc ipsum nullo operæ pretio jam præstiterint mutatis iterum à se capitibus ad eorum preces. Et auxerant Septemvirûm, ac Terrranovæ in primis indignationem, Ordinum litteræ, Cæsareis per Legatos suos significantes, Se, nisi pax conditionibus aliis conciliaretur, in deliberatione versari, an exutâ, quam ad eum diem tenuere, obedientiâ, Hispanum Regem Belgii principatu depositum pronunciarent: Regisque Galliarum fratri, Domino ac Defensori suo sacramentum dicerent, tanto tunc quidem promptiùs, quanto Angliæ Reginæ matrimonio mox jungendum, potentiorem ex eo Principem clarioremque suscepturi essent. In quam sententiam, Alençonii litteras Antverpiam ad Ordines datas, Legati exhibuere: quibus ipse matrimonii sui, & pactorum conventorumque, quæ cum illis inierat, Ordines admonebat. Nempè abruptura colloquium erat hæc denunciatio, commotione ad eam Terranova, inque Ordines apud Septemviros invecto, quòd tanta fiducia rebellionem, & Gallorum Anglorumque potentiam, Principi Dominoque suo minarentur: quasi Hispaniarum Regi aliæ præter Coloniensem conventum deessent viæ, cum subditis aspernantibus transigendi. Sed satius habuere Cæsarei, continuato interim opere, responsa opperiri provinciarum ac civitatum, ad quas sigillatim suo ipsi nomine transmiserant pactionis capita, se stinatis in omnem partem nunciis: tum verò definiendo, producendove conventu, consilium

1579

hanc additionem.

Indignantur Pacificatores ob hujusmodi postulatum:

& ob litteras Ordinum minantium.

se relicto Rege, Alençonio adhæsuros:

Excandescente, & abrupturo colloquium Terranova.

sed sedatur à Pacificatoribus expectantibus responsa provinciarum. (5. Aug.)

1579 silium ex provinciarum litteris capturi. Iamque toto ferè Belgio & viæ tabellariis, & provinciæ ac civitates consultationibus cœtibusque fervebant. expendebantur singulæ conditionum verba: apices ipsi, ut inter homines falli metuentes, suspectabantur. inde sententiarum dissidia, & consiliorum mora. Donec Cæsarei, exspectatis aliquandiu responsis, ad easdem provincias non sine querela rescribunt, colloquio præfigentes terminum hebdomadarum trium: quem tamen, ad Legatorum utriusque partis preces, alterum tantum producere gravati non sunt. Verùm quum Ordines, datis denique Antverpiâ litteris, & quidem aliquanto acerbioribus, nihil expediti afferrent: solum prorogationem temporis, & gratiores concordiæ leges à Cæsareis postularent: quumque civitatum aliæ ad Delegatos Antverpiæ agentes se referrent, aliæ oblatas conditiones præcisè abnuerent. aliæ etiam execrarentur; soli Buscoducenses, ac Valencenates, illi absolutè, quæ missa essent, pactionis capita, uti æqua suscepere: hi libentius in consimiles Concordiæ leges cum Wallonibus juraturos se, polliciti sunt. Quamobrem Cæsarei postremis hisce collaudatis, Ordinibus autem pernegato novorum capitum temperamento; tantum produxere terminum ad Octobrem integrum: eoque jam expleto, infra dignitatem suam, Cæsarisque Majestatem rati, nullo cum fructu ac magno cum impendio diutius Coloniæ detineri præsertim gliscente intra urbem pestilentiæ metu; advocatis ad se Regio, Ordinumque Legatis, discessus sui rationem verbo, mox & scripto reddidere. ac triduo adhuc superaddito, dissolutum postremo conventum pronunciarunt. Sic Coloniense colloquium tanto Procerum apparatu, tantâ spe populorum, votisque susceptum agitatumque, septimo postquam cœptum est mense, profectu propemodum nullo, finem habuit. culpâ

Provinciæ consultant super articulis ad se missis:

(29. Aug.)

(10. Septēb.)

Earum aliquæ prorogationem ad consultandum postulant:

(12. Septēb.) Aliæ articulos planè rejiciunt:

(19. Septēb.) Soli Buscoducenses & Valencenates admittunt.

Pacificatores certum ultimumq; conventui terminum præfigunt.

Aliquid tamen superaddunt. (13. Nov.)

Denique conventum dissolvunt.

pâ infectæ rei partibus mutuò rejectâ: ab Ordinibus in primis, ut ferè CONTENTIUS invidiam à se removent, qui segnius evitarunt: secutisque sparsim utrinque libellis, consueto nempè malo otiosorum plerunque hominum se se importunè in partem publicarum curarum intrudentium. At Septemviri collegæque, unà cum Cliviensibus Delegatis, partim in relatiône Cæsari facta, atque evulgata: Partim in causis discessionis suæ in ipso conventu prolatis, mox etiam editis, culpam frustrati eventus penes Ordines agnoscunt: Quòd cujus rei definitionem sex intra hebdomadas illi coarctabant, sufficiens legitimumque mandatum ad eam definiendam Legatis suis ad ultimum usque diem nunquam plenè dederint, quòd ex vitiis, quibus illorum subesse mandatum eis explicuerant, nullum, præter addita novo mandato singularum nomina provinciarum, emendaverint. quòd magnam septimestris temporis partem in induciis exposcendis, aut in VVallonnm reconciliatione interturbanda præfervidè, atque indesinenter institerint: de publica verò provinciarum Concordia, ad quam paciscendam Legatos miserant, remissè ambiguèque, ac planè repugnanter agitaverint. postremò quòd pactionis capita à Cæsareis Conciliatoribus proposita, iterumque ad Ordinum preces ita partibus attemperata, ut vel eorum Legatis probabilia tunc visa, mox ab iisdem Antverpiam missa Ordinibus commendata sint, ipsi tamen modò alia atque alia postulando, modò amplius ad consultandum tempus exposcendo, semper elùserint. Quibus effectum, ut Regem Principemque suum subditorum obsequio, Cæsaream Majestatem reconciliati Belgii gloriâ, Cæsareos Delegatos molestiarum atque impendiorum pretio, &, quod caput est, populos optatæ tamdiù pacis fructu ad extremùm frustrati sint. In hunc modum Cæsarei Pacificatores super Coloniensi congressu sententiam pronunciarunt;

1579

re post septem mensium laborê infecta, & culpa ab Ordinibus in regios & à regiis in Ordines rejecta. (18. No. (13. No.) Sed in Ordines rejiciunt illam Pacificatores. & afferunt causas:

1576 runt: ac simul Alexandri Parmensis Principis judicium, quod is à principio aperuerat Terranovæ Duci, de callido Ordinum consilio, specie pacificationis alia molientium, apprimè comprobarunt. Nec Cæsarei modò, sed etiam primores ex ipsis Ordinum Legatis Philippus Areschoti Dux, Joannes Sanctæ Gertrudis, & Federicus Marollæ Abbates, Caspar Grobbendonchii Dominus, & Bucho Sancti Bavonis Antistes, sejuncti ab aliis collegis Antverpiam regressis, Coloniæ subsistentes, Regique suo reconciliati: capitibusque, quæ Cæsarei proposuerant, uti æquis, ac neutri partium aspernandis sua manu subscriptis, Ordinum causam non obscurè damnarunt. Immò, quod mirum magis, Otto ipse Comes Schwartzembergius, longe ab illo Ordinum propugnatore mutatus, Regi se Catholico addixit: filiumque suum, ut in Hispanicam aulam admitteretur, obtulit Alexandro, ac Terranovæ. Sed præter horum reconciliationem, Buscoducensium, ac Valencenatũ ad regias partes accessus, Coloniensis colloquii fructus non exiguus demum fuit. Quòd verò consimilis nonnullarum præterea civitatum propensio exaudiretur, jussus est à Rege supersedere aliquandiu Coloniæ Terranova, in eamque curam, dum interim revocaretur, incumbere, id quod ab illo strenuè præstitum, magna utique approbatione non Regis modò, qui è Germania paucis elapsis mensibus illũ revocans, statim Cataloniæ Regno, inde Mediolanensi provinciæ præfecit: sed etiam Gregorii Pontificis, qui tertio post anno, Terranovæ filium ad Purpuratos adscribens, habitã à se inter alia rationẽ Patris de Religione in Coloniensi conventu probè meriti, præfatus est. Ita Gregorius extendebat ultra aulam urbemq; trans montes ac maria Pontificias curas, ac beneficas manus. Sed hæc quamquam postea evenere, non tamen, super hujus colloquii fine lectorem aliò transferre satius duxi. Jam me Trajecto imminens revocat Alexander.

Et Alexandri in hoc prædictionem comprobant.

Immò præcipui ex Ordinum Legatis contra Ordines sentiunt: (*Terranova ad Alex. 18. Nov.*) ipse etiam Comes Otto:

cum magna Terranova laude,

à Rege, (*Febr. mens. 1585. Gregor. XIII. 1583.*) & à Pontifice non sine remuneratione commendati.

(*Mastricht*)

DE

DE BELLO BELGICO

DECADIS SECUNDÆ

LIBER TERTIUS.

1579 INTER alia, quibus urbem communierant Trajectenses, ante portam, unde Bruxellas itur, molem præstruxerant perquàm validam, portæ Parmam appellabant. Erat illa in modum propugnaculi mucronata, aggere, & loricâ, ex qua defensores jacularentur: & fossâ, quanta sesquihastæ militaris altitudinem exæquaret, præmunita. Hanc intra molem, moles latebat alia, in quam defensores, si fortè loco cedendum esset; ligneo se ponte reciperent, pugnamque ex eo receptu redintegrarent. nam hæc quoque interior munitio consimili vallo, atque altitudine fossæ regebatur. Quin & hoc quoque si potirentur hostes, novus è tergo receptus præsto erat, triangulari fossa, & loricæ munimento vallatus. Hinc ad Bruxellensem portam angustus aditus ponte patebat, super fossa urbis exstructo. Aditum turriculæ tres, & quarta grandior portam complexæ defendebant. Et, ne quid deesset, singulos triplicis hujus propugnaculi aggeres, sudium objectu firmaverant: cæcasque inibi cryptas sclopetariis armatas abdiderant: furnulos per labra fossarum occultaverant: & majorem vicinamque hostibus fossam crebris foraminibus aperue-

DE TRAIECTENSI obsidione.

(Rivellino)

Præcipua obsessorum spes in propugnaculo, pluribus receptibus munito.

(Parapetto)

(Ritirata)

(Casematte)

(Fornelli)

1572 ruerant, erupturi palàm è summo ejus margine, aut subterraneo meatu improvisò in campum emersuri. nam in campi parte fossæ proximâ ignorabiles aliquot egressus absconderant. Hæc porrò munitio quoniam & regiis castris propius admotis infesta erat: & ea si defensoribus adimeretur, in expedito fore videbatur urbis expugnatio; illuc animum operamque advertit Alexander. Et molem illi ex adverso oppositurus, principio arbores è proximis silvis cædi magnamque inde fascium comportari copiam jubet: adhibitis in eam rem, præter alios, mulieribus Germanorum, quarum ingens in exercitu numerus. tum ex ea materia contextæ prægrandes oblongæque cistæ, noctuque contra hostile propugnaculum statui, impactis humi palis, ingestaque glebâ stipati cœptæ sunt. aliisque super alias impositis, atque incurrentium nexu virgultorum, instar sepis, solidè firmatis; brevi tantus inde mons extitit, ut non solùm Bruxellensis portæ Parmam excederet, sed ipsis mœnibus urbis, quasque dicebam, portæ turribus superstaret. Quamvis ubi primùm res apparebat, non sanè quiesceret hostis: sed in operas modò palàm ex urbe, modò è media planitie inopinatus emergeret. Quadrangulari forma moles erat, nisi quòd in fronte projectior paulò intumescebat, ex eoque propugnaculum planiforme dictum est. singulorum laterum latitudo centum, & quindecim pedibus, altitudo centum ac triginta quinque tendebatur. frontem & vicina utrinque latera lorica cingebat texta ex cratibus, atque humenti terra; cespitibusque conferta. quartum fronti oppositum latus subeuntibus patebat: per eumque aditum sublata sunt in molis suggestum obsidionalia ex ære tormenta tria, atque inducta sclopetariorum statio ex omni exercitu lecta. Et verò expugnatio-

(*Sortate cieche*)

Contra hoc molem planiformem construit Alex. materia eius:

forma:

(*Piatta forma*)

præsidiarii.

tionem portæ, atque inde urbis, huic maximè castello deberi certum est. Etenim, dum hinc assiduis, minimèque irritis tormentorum sclo-porumque ictibus & quatiebatur Parma, & ab ejus defensione arcebantur hostes; immissæ in fossam, pluribus è locis operæ, subruere propugnaculi frontem cœpere: cujus parte demùm subruta, defusores, ne reliqua ejus latera, unde ipsi pellebantur, Regiis usui forent contra interiorem Parmæ munitionem; eodem tempore, actis furnulis, ac festinatis operibus, ea ipsimet demoliri, quæ modo defendebant, & regii defendere, ne hostes sua corrumperent, nitebantur. Sed corrupta pleráque laterum parte, atque adeò valli & loricæ opportunitate Hispanis adempta, in eum, qui à tergo erat, Parmæ receptum confugerunt hostes: ac simul eundem in locum, quem isti coacti deserebant, inferentes se se Hispani, à ruinis disjectorum laterum elato utcumque aggere, in fossam, aperto aliquot in locis à fossoribus aditu, irruperunt, ac nonnullâ quidem suorum jacturâ; in quos è muralibus cryptis collineabatur, tamen, fossâ ad extremum potiti, suffossionibus aggressi sunt Parmæ receptum: atque adjumento in primis planiformis propugnaculi in præsidiarios assiduè fulminantis, pulsis ex hoc quoque loco defensoribus, in èum quamvis magna ex parte dirutum Hispani successere. ibi communiti adversus ultimum Parmæ perfugium, fossionum pugnam ex eventu alacres adornant. nec tamen præsidiarii, licèt inter eas munitionis angustias contracti, idcircò animos ferociamque contrahebant. Sed novo subinde aucti oppidanorum auxilio, quod ex urbis porta ponte conjuncta submittebatur, defensionem confidentius agitabant. Donec Alexandri jussu, quatuor muralibus tormentis ex uno pontis latere, totidem ex altero, non procul à fossæ

Marginalia: 1579 — Diruunt externū propugnaculū Farnesiani: & ipsi quoque defensores: — Potiuntur illo Farnesiani — (Casematte) & invadunt internum propugnaculum. — & expugnant. — Invadunt & tertium.

1579 fossæ margine collocatis, intercidi transitus ex urbe in receptum portæ, (gulam vocant) & carpi decutique pinnæ turrium, quæ portæ aderant, cœpta sunt. Tunc defensores, relicto hoc demum receptu, ac ponte properè transmisso, sed utroque quantum potuere corrupto, ad propugnandos muniendosque urbis muros accurrêre. Sic triplex illud, tantumque, ac toties renascens, velut hydra, propugnaculum, multis utrinque suffossionibus, cuniculis, furnulis, in frusta concisum dispersumque, humi denique jacuit, evanuitque: magno Hispanorum fructu, qui Parmâ hostem exarmaverant: majore, si molem stantem, & tanquam inimicum potius vivum, quam emortuum nullumque, cœpissent. Tunc verò Alexander admotis ad urbis fossam militibus, dispositisque in fossæ margine, à Bruxellensi porta ad dexteram Sancti Servatii turrim, passus scilicet trecentos: atque ab eadem porta ad lævam, passus fermè centum quinquaginta, aperiri complura in iis locis ora in fossæ fundum, atque inde muros attentari, subruique jussit. Quod eò facilius factu erat, quoniam ejus portæ turres, portamque ipsam Hispani jam obtinebant, munierantque: atque adeò ab eo latere lædi eorum operæ, bellatoresque non poterant. Igitur in fossam irrumpentes, post acrem in ea pugnam multò defensoribus iniquiorem, quòd è portæ turribus, in quas importata erant campestria tormenta duo, hostes tutò feriebantur; accessere cum operis ad muros, imamque eorum declivitatem tribus simul cuniculis aggressi sunt. Quibus postmodum incensis effractisque, ac multò magis fossorum operâ murum terreum subtrahentium, tanta non procul à Servatiana turri secuta est mœnium strages, ut in eam insilientes Farnesiani communire latè locum

expellunt inde quoque præsidiarios:

& triplici demum propugnaculo potiuntur.

Muros oppugnant:

Ad fossam accedunt.

Pugnatur in ea. (Scarpa)

subeunt muros:

locum, ibique copias explicare abundè possent. primo vexillum regium è muris attollente Camillo Mannellio Picente, magni animi signifero: quem propterea Alexander tunc quidem torque aurea, postea verò, quòd promptam viri operam ubique probaret, ducentorum Wallonum centurionatu donavit. Interea è defensoribus miles haud gregarius desperata, opinor, Trajecti defensione, sive præmii spe, noctu transmisso urbis muro, profugit ad Alexandrum: & quò res loco Trajecti foret, quæ consilia oppidanorum, quæ militum, cuncleatè ac verè patefecit, affirmans, Post expugnatam dirutamque Bruxellensis portæ Parmam, ac post excisas ejus munitionis fauces, captasque portæ turres, aliam jam esse urbis faciem. cecidisse in eo conflictu ex præsidiariis oppidanisque non pauciores mille, præter saucios. inter eos Sebastianum, acceptâ intra lacertum pilâ, dubium vitæ habitum, sed extracto plumbo convaluisse, præsidiarios Gallos, Anglosque, & Scotos, qui supra mille ac ducentos Trajectum intraverant, ad quadringentos omninò redactos: horumque permultos ex vulneribus pugnæ invalidos: reliquos in defendenda urbe remissiores, amissis sociorum fortissimis, ac præsertim primariis Centurionibus septem, supremo cunicularioorum præfecto, ac paris inter cunicularias authoritatis, earum magistra. Itaque illos, Gubernatore adito, de reddenda urbe seriò agitasse. sed oppidanos, quorum multa armatorum millia, perquàm ferociter restitisse, à primariis hæreticorum, qui in urbe dominantur, obfirmatos. populumque omnem, cives, rusticos, mulieres, pueros ipsos, sumptis adversus præsidiarios armis, jurasse, Si ea de re verba iterum facerent, extemplò se in illos, uti in proditores, manus illaturos. animatosque milites à Sebastiano certissimâ spe auxilii

1579

(ex Rocca contrada)

Picente omnium primo vexillum muris imponente.

Transfuga aperit Alexandro statum civitatis,

& multorum necem,

& præsidiariorum consilium dedendæ urbis,

sed mutatum vetitumque in

1579 ab Orangio festinandi, cum civibus convenisse, firmata invicem fide, urbem se ad extremum usque spiritum defensuros. Inde reficiendis mœnium ruinis, parandisque novis intra mœnia receptibus, certatim operam adjecisse. Spem verò multo maximam collocasse in interna contra Bruxellensem portam munitione: quam pridem incœptam nunc summa festinatione, insudantibus die noctuque multis hominum millibus, illatis octo curulibus tormentis, absolvisse: adjecto post tergum aggere, primi stabilimento, aut effugio secundario. Hæc narrantem militem audiens Alexander, agnovit, internam munitionem eam esse, quam è muri ruinis Hispani jam detexerant in semilunæ speciem amplissimè protensam, magnis hinc atque hinc lateribus firmam, ac fossæ triginta cubitorum, ut postea compertum est, altitudine præseptam. Igitur ad eam expugnandam imponere fossæ urbis pontem, ac tormenta sustollere in murum statuit. Id verò quum arduum tardumque opus plerisque videretur: nam fossa non minus quadraginta cubitis alta, totidemque ferè lata jungenda erat ponte muralium tormentorum patiente, in oculis hostium è semiluna assiduè jaculantium; Alexander pauca verbis, plura manibus hortatus, ligonem cum fossoribus tractare, trabes struendo ponti fistucis adigere, tractorias machinas ad subvehenda tormenta versare: denique ipse militibus, ipsis fabris immistus cursitare huc atque illuc, tantâ sui fiduciâ, & cupidine festinandi, ut nec miles, qui lateri ejus hærebat, hostili trajectus plumbo nec faber unà machinam tractans, ferreâ pilâ discerptus, ab opere illum ante dimoverint, quàm secuta Ducis exemplum contentione militum, pons injectus fossæ, grandia tormenta decem in murum protracta, atque in semilunæ propugnaculum obversa fuerint. Sed dum ea securitas impunè Alexandro Principi erat, sua Ægidium Comitem Barla-

Marginalia: ea reparanda. — ac potissimum in interna semiluna. — Hanc Alexander expugnare parat. — Et præit ipse operi, — magno cum discrimine — & nimia sui fiducia.

Barlamontium cautio tutata non est, quin eodem tempore ictu glandis exanimatus occumberet. Adeò non ex vano observatum, curæ esse Deo Principum vitam, quasi NON MAGIS cordi in homine, quàm Imperatori in exercitu, novissimum mori datum sit. Substiterant in muro semilunæ continuo aliqui præsidiarii: atque inde Hispanorum militum, fabrumque interturbare operam adnitebantur. ad eos avertendos Barlamontius, directis in fossæ margine binis campestribus tormentis, dum libratores invisit urgetque, quamvis aggere tegeretur, emissâ ex eo, quem dicebam, muro sclopetarii pilâ, per sinistrum humerum trajectus in dexterum latus, subitò concidit, exspiravitque, majori exercitus regii jactura, quam luctu: quippe nondum exstinctâ penitus invidiâ, ob honores in patrem ejus ab Rege congestos, & post obitum patris, in ipsum pari facilitate collatos. Quamquam muneribus uterque suis haberi par debuerat, si INVIDIA ad felicitatem unicè intenta ad merita non cæcutiret. Quinque supremis Belgii Præfectis operam suam peræque probaverat Barlamontius, præliis propè omnibus legionum ductor interfuerat, regias partes à patre sibi traditas patre bellicosior perpetuò propugnaverat: vir impensè cautus provisorque, sed consilii plus nimiò tenax, & propositi irrevocabilis: cetera splendidus, atque Alexandri in primis cultor, & admirator. Ut meritò Alexander mortem ejus, uti amicissimi capitis, indoluerit: fratresque Florum Flojonem, & Claudium Altapennium solaturus, in hunc Carolomontii administrationem, in illum Namurcensis provinciæ Præfecturam, Germanorumque Tribunatum, quæ Barlamonti fuerant, donec alliud statueretur ab Rege, ultrò contulerit. Ergo dispositis, quæ destinata erant ad invadendam semilunam, Alexander, adorato (uti ante pugnam consueverat) Dei Numine: adscitoque in tutelam

1579

Barlamontii mors:

Elogium ejus.

(*Margarita, Albanus, Requisenius, I. Austriacus, Al. Parmensis.*)

Alexander post propitiatum Numen, Invadi jubet semilunam:

1579 (24. Iul.) lam ejus diei, Præcursore Domini, cujus nascentis memoriam lux illa referebat; dari signum jubet: simulque tormentis quati, simul fossore subrui cœptum est sinistrum semilunæ cornu, Servatianæ turri obversum. cujus exæquata jam parte, atque inde strato per ruinas accessu, dum hi prærapidi signa inferunt, illi connixi repellunt; confertâ cominus pugnâ, atque adeò mortis aut inferendæ, aut subeundæ necessitate coacti, collato pede singuli privatum sibi inimicum destinantes, hastas in pectora, gladios in ora dirigunt: mox cæci irâ, & vindictæ cupidine abalienatis à periculo sensibus, in ferientes irrumpunt, avidius hostem saucîantes, quàm semet tegentes: tum impliciti omnes coacervatique accessu aliorum hinc atque hinc opem afferentium, mutuis sese vulneribus confodiunt, obstinatis usque adeò utrinque animis, vestigiumque semel captum nonnisi morte deserentibus, ut ad duas circiter horas, ancipiti eventu, certamen extractum sit. Sed postquàm in altera semilunæ parte tormentis concussa, subjectisque fulturis aliquandiu suspensa, & in urbem denique revoluta, scandentes Hispani apparuere; trepidari à defensoribus cœptum est. præsertim eodem tempore, Sebastiano muralis ictu lapidis exanimato, atque è pugna palam retracto. tantòque acriùs incumbentibus regiis, illi relato paulatim pede, toto demum propugnaculo cedentes, in proximum sese aggerem, ultimam naufragii tabulam, ejecere. Neque tunc quidem, quum intra urbis paulatim cadentis mœnia hostem haberent, cadebant animis Trajectenses. Immò quum Alexander, qui urbem Regi servare, quàm irato militi permittere malebat, caduceatorem misisset, qui Trajectensibus parte urbis jam exutis, reliquæ partis deditionem suaderet, admoneretque illos fortunæ suæ: ut, quando sat multa pugnacis animi documenta, dum urbs defendi potuit, edidissent; postremum

Conseritur anceps & cruenta pugna.

cedunt denique semilunam defensores,

nec tamen animis cadunt:

Immo nuncium Alexandri missum ad deditionem suadendam,

stremum actum necessitati concederent: neque contumaciæ insisterent, quam frangere in manu victoris esset; Trajectenses, operâ præsertim concionalium hæreticorum, usque adeo contemptim, furiosèque hominem rejecerunt, ut nondum eo digresso, ad aggerem post semilunam relictum procurrentes, novas in eo munitiones certatim exstruere aggressi sint: auctisque etiam per reliqua urbis mœnia stationibus, ibi cibum, ibi somnum, mulieribus alimenta perferentibus, immoti caperent. Verùm, ut morientium vires supremo in actu intenduntur, mox concidunt: sic ardor ille animorum incitatius tunc quidem efferbuit, ac vires exprompsit; brevi tamen elanguit, reseditque. Quum enim ex Alexandri absentia, qui post præliarem Divi Joannis diem, violenta correptus febri decumbebat, multum inter regii exercitus Duces remissum esset; securiores id effecit, indiligentioresque in servandis excubiis, & conserendis præliis Trajectenses: Sebastiano præsertim absente, qui ab eodem quoque Divi Joannis die, ex vulnere quotidie ingravescente, Wicchæ curabatur. At postquam Alexander, qui è tentorio quotidianas belli curas non omittebat, accito ad se Mansfeldio castrorum Præfecto, cum aliquot Tribunis, questus est, tantum laxamenti hostibus dari, exercitumque tot tantarumque molium expugnatorem, circum aggerem unum dies complures hærere: atque à potiunda urbe, quam jam intrassent, objectu modico tumultuarii sepimenti tamdiu arceri; mandavit, eam moram, qua miles satis jam peccasset, consultò verterent in hostium perniciem: in eosque tacitis velut induciis segniores, subitâ nec expectatâ illis impressione consurgerent. Cum hisce mandatis convenere primarii quique Duces apud Mansfeldium, collatisque capitibus decrevere, postero die, qui Principi Apostolorum sacer erat, quanta vi possent, munimen-

1579

superbè rejiciunt:

& aggerem, supremum perfugium ardentius instaurant.

Regii, ob Alexandri absentiam morbo correpti, languidius agunt.

Inde segniores quoque fiunt Trajectenses.

Queritur Alexander è lecto cum Tribunis super hac remissione suorum.

1579 tum aggredi. Animatisque inde militibus non iam ad certamen ineundum, quàm ad fructum tot ad eum diem certaminum capessendum; jussi sunt excubitores vallum noctu ingredi, atque hostium curas, & colloquia (nam hæc quoque è stationibus exaudiebantur) observare. Forte ex iis speculatoribus, Hispanus rima grandiore observata in aggere, quem paucis ante diebus apertum non satis reparaverant defensores; tantum hinc, atque hinc terræ subtraxit, quantum ampliato foramine, audacter se in sepimentum penetravit. Tum circumferens oculos, inalbescente jam cœlo, quum nullas inibi vigilias, circitorem nullum videret, sed stationarios procul ab eo loco sparsim humi stratos, ac somno prægraves; illicò regressus Tribunos admonet, atque hi Alexandrum: qui eos hortatus, occasioni ne deessent, sed auspicatissimo in die, aperiente urbem Petro, vindicemque gladium porrigente Paulo, sequerentur longe quàm se meliores à cœlo Duces; confestim remisit, paucis pro tempore monitis instructos. Tum verò Regii nihil morati, ordinibus silentio motis, summa vi in aggerem vadunt, ac partim suffossum intrant, partim scalis transcendunt: accurrentibusque hinc atque inde defensoribus, pugna committitur, qualis esse solet inter aggredientes, animoque firmatos, atque inter inopinantes, ac perculsos. Pauci Gallorum sustinere impetum irruentium: plures, tanquam desperata urbe, pontem, & Wiccam circumspectare: omnes cunctari magis, quàm resistere. Sed ad famam penetratæ urbis, advolantibus certatim aliis aliisque è vicinis castris, abrupta omnis cunctatio est, ac secuta strages tanto militum furore, ac cædis aviditate, quanta rarò aliàs in hujusmodi excidiis urbium legi solet. Quippe Hispani super alia obsidionis mala, memores acceptæ à Trajectensibus cladis, in qua nemo non propinquum amisisset aliquem, aut ami-

Interim Hispanus miles per aggeris rimam ingressus. (*Alonsius Garsias*)

observat negligentiam vigiliarum & præsidiariorum, (*Sentinelle Ronda*,) & rem ad Alexandrum defert:

qui suos animat.

& ipsi in aggerem vadunt.

pugnant:

urbem intrant.

iram in Trajectenses explent:

amicum, contubernalemve; privatum dolorem impotenter ultum ibant: & , ut plures quasi victimas commilitonibus suis mactarent, in omnes laxato iræ furorique freno promiscue sæviebant: in mulieres autem tanto inclementius, quanto & ipsi turpius ducebant à debiliori se lassos: & illæ viros licentius professæ, debitam sexui clementiam sibi præripuerant. quin etiam ausæ per urbem, intempestiva nempe ferocia, ad defensionem cadentis patriæ viros incendere: aut è fenestris, ac tectis nunc ingentia saxorum pondera regulasque, nunc ebullientes aquas, & fervefactas arenas in subjectos devolvere; authores fuerant, ut ab artificum rusticorumque globo restitueretur aliquot in locis prælium, præsertim in area Servatiana, ubi Bolfius Germanorum Centurio ictus interiit. Ex quo aucta militesrabie, consumptaque omni misericordia, scrutati per domos mulieres juxta ac viros, è fenestris tectisque præcipites agebant: aut nacti per vias quoscunque vel puberes, & imbelles, obtruncabant: aut, ulti mortis genus commilitonibus à Trajectensibus illatum, in amnem Mosam, super alium, alios intorquebant. Nec satis militum ferociæ moderabantur ii, queis ab Alexandro commendata urbs fuerat, Mansfeldius, & Gonzaga, jam pridem inter se discordes: quod ille, vetus sub Carolo Quinto ordinum ductor, honorem sibi à Gonzagæ juventa deposceret: hic favore Hispanorum tumidus, ad eam formam à Belgis obsequium expectaret. Et sanè fœda, nec verbis æquanda urbis calamitas erat, quum omnia armorum sonitu, clamoribusque terrentium aut paventium, misto ejulatu muliebri, ac puerili comploratione resonarent: passim per vias ac fora sanguinis rivi, & variæ morientium formæ, & amputata adhuc spirantium hominum membra viserentur. Nusquam tamen, quàm in ponte, quo Wicca Trajecto jungitur, crebrior aut miserabilior

1579

in mulieres inclementius.

at illæ etiam in morte ferociunt.

Unde major victorum rabies & promiscua in omnes cædes;

(*Cavalca & alii capti & submersi*)

quam Duces inter se discordes non reprimunt.

(*Mansfeld: Gonzaga*)

Misera Trajecti facies.

præsertim in ponte.

1579 (Wicca) cædes fuit. Etenim quum Sebastiani consilio, qui vel capto Trajecto defendi suburbium posse crediderat, asportatæ in illud essent pleræque Trajectensium opes, eòque honestiores quique, & præsidiariorum multi confugissent; reliquam multitudinem, desperata defensione, illuc fuga rapiebat. atque, ut ex omnibus urbis partibus viri mulieresque cum parvis liberis eódem confluebant, pontis angustiis haud accipientibus eam acervatim irruentium turbam, multi mortales & in aditu collisi, & in conatu progressuque, dum alius alium trudit, à valentioribus obtriti expirabant. crevitque strages effracto ponte. Veriti enim Wicchenses, ne hostes oppidanis immisti suburbium irrumperent; pensiles trabes inter extrema marmorei pontis, & Wiccam projectas, illicò interciderunt: ignarique, qui conferti citatique procedebant, ut erant impetu delati, in amnem devolvebantur. neque qui ponè instabant, animadversum periculum effugiebant, impulsi ab iis, qui & ipsi, uti fluctus fluctu premitur, urgebantur. Mortuorum eo die numerus, quos aut flumen hausit, aut ferro in ingressu victor absumpsit, non facilè definiri primùm potuit: deinde tamen non fuisse quatuor millibus pauciores, (quippe multis, præter eos, qui initio apparebant, repertis domi jugulatis) Comes Masius à secretis Principi, rerumque quæ in dies agebantur, observatur apprimè fidus, & prudens æstimator affirmat. cujus etiam viri testimonio non dubie coarguuntur, qui scripsere, Gubernatorem urbis Swartzemburgium Heerlensem, coqui habitu elusisse Hispanorum manus. quod licet ejus vitæ non satis militariter actæ convenire videatur, tamen exploratum sibi ait, in Servatiano foro, quo redintegratâ non leviter pugnâ, ipse hastatus cum multis accurrerat, strenuè dimicantem interemptum fuisse: nec agnitum in eo tumultu, cumuloque cæsorum, in flumen proje-

[Marginal notes: quem, ut in Wiccam Trajectenses confugiant, confusè complent. — ibique obtriti, — aut in amnem prolapsi passim pereunt. — mortuorum numerus. — (In relatione ad amicos 11. Iul.) — (Meteran. l.9. & Isselt in hist.) Mors Gubernatoris. — (Comes Masius)]

projectum, Gubernatoris uxor retulit Alexandro, nec ementitam vir ejus nusquam exinde repertus ostendit. At non par animus fuit Manzano Centurioni: quem, uti nationis Hispanæ dedecoramentum (quinque enim annos pro Orangio non instrenuè arma gestaverat adversus Regem) ipsa statim in urbem irruptione pervestigarunt avidissimè Hispani, inustam nomini suo maculam per se deleturi. tandem inter tectum & lacunar, non sanè ex prioris vitæ ferocia latentem, ab Alphonso de Solis populari suo repertum, extractumque aliorum accursu in publicas vias, infestas inter hastarum culpides jussum decurrere confoderunt. Planè ut ex hujus, ac Heerlensis exitu intelligas, & DESERTOREM rarò fortiter finire: & IN NOBILI pectore generosos spiritus torpere magis, quàm non esse; injecta verò necessitate expergisci. Interea Wicchenses, quum se hinc Hispanis è capto jam Trajecto imminentibus, inde urgenti assiduè Mondragonio impares viderent: ac sperarent oblata deditione clementiora, quàm quæ Trajectenses paterentur; agitare inter se de suburbio dedendo cœpere, discordibus tamen conditionibus, quòd Sebastianus ante omnia suo ac militum decori, oppidani propriæ incolumitati præcautum vellent. hisque pervincentibus (namque ille affixus lecto minus audiebatur) dum ea super re, cum Mansfeldio & Gonzaga disceptatur; repentè in Transmosanis Mondragonii castris tumor spargitur à Burgundis ortus, Hispanos Wiccam ingressos omnia depopulari. sive suspicio ea fuit ex restituto ad colloquium ponte: sive fictus à milite dolus, quo colloquium interturbarent, atque in suburbii præda Cismosanis commilitibus anteverterent. Certè arrepta res est. ac dum oppidani consultant, usi opportunitate milites, (seu decipiebantur, seu decipi volebant) non expectato Mondragonii imperio, sibi quisque dux, & sua cuique

1579

& Manzani desertoris.

(Ant. Herer. 19. hist.)

(ex Oceania uterque fuit.)

Wicchenses populationem veriti, de suburbio suo dedendo agunt.

sed interea Wiccam irrumpunt transmosani milites Mondragonii: (Oppidani)

 cupi-

1579 cupiditas, in muros plerisque defensorum ad audiendas deditionis leges conversis, insiliunt: portam ad Sanctum Ruirinum obtruncatis excubiis revellunt, socios accipiunt: sparsique per interiora suburbii, terrorem, ac cædem inferunt. Id autem ubi Cismosani milites videre, furore acti, quòd Trajectensium opes, Trajecti expugnatoribus prærriperentur ab otiatis trans Mosam Mondragonianis, dirempto colloquio, transmissoque ponte Wiccam frequentes irrumpunt, novo terrore miseros complent. Hic verò, quamquam prædæ magis, quàm sanguinis cupido erat, & Tribuni ab Alexandro increpiti promiscuam illam stragem inhibuerant; tamen Gallorum aliquot, Anglorumque manipuli pugnam ausi, irritavere Victorum animos. illisque, & præsidiariis fermè omnibus interemptis, spargebatur in omnes latè cædes, nisi Ducum interventu factum esset, ut mulieribus puerisque, ac reliquis se se dedentibus parceretur. At longè alia Sebastiani sors fuit. captus enim, atque ad Alexandrum, ut is mandaverat, deductus perhumaniter exceptus dicitur, admiratione militaris industriæ: impensaque perdiligenti curatione, Limburgensem in arcem est amotus. ubi paulò post recrudescente vulnere, sive, ut aliqui scribunt, sclopo appetitus, interiit, magna sanè portio Trajectensis internecionis. Jam verò secuta cædem populatio dies plures tenuit, par scilicet urbi, vel solis panni opificibus paulùm infra decem millia frequenti: commercioque rerum, quæ in Germaniam exportantur, aut importantur inde, quæstuosissimæ. quæ omnia victoriæ additamenta fuere. Constat, militarem prædam ex domestica supellectili, venalitiisque mercibus, atque ex redemptis prætio oppidanis, palàm quidem partam, (nam multa, nox & tumultus involvit) longè decies centena auri millia excessisse. Sanè Leodii, Aquisgrani, Cliviæque, persolutum pro captivorum

(Leprosorum locus)

Idem faciunt & Cismosani.

& dives suburbium simul omnes deprædantur.

(Cosmus Masius in relat. 11. Iul.) Sebastiani exitus.

(drapiers vocant) Tridua Trajecti depopulatio.

quanta:

(supra millionem. Idem ibidem)

tivorum redemptione, præsenti pecunia supra ducenta auri millia certum habeo. Gliscebatque in dies militum avaritia per officinas atque apothecas, si quid reliqui foret, corradentium, mortemque, nisi abditas opes miseri exponerent, comminantium: adeò, ut reperti, qui desperatione vitæ, quasi monstraturi conditæ pecuniæ locum, protinus è torquentium manibus elapsi, de ponte se se projicerent, invitantes, ut se sequerentur, expleturi inexplebilem pecuniæ sitim. duravitque populatio, donec Alexander edicto proposito vetuit; *Ne quis in exercitu regio, cujus illecunque nationis potestatisve sit, audeat ab eo in posteros die, Trajecti suburbiive domos diripere, habitatores capere, captos ad redemptionem cogere, injuriâ damnove afficere. immò relictis quas ad eam diem injussi insederint, domibus, suum quisque ad contubernium in castris se recipiant, nihil earum rerum, quæ domi fuerint, asportantes: nisi facta ad eam rem à supremo Belgii Præfecto, aut à designato Gubernatore Trajectensi potestate: capitis pœna ex edicti violatoribus illicò sumenda.* Præterea vetuit; *Ne quis domos, bona, personas semel redempta, nova iterum redemptioni subjiciat: neve à captivis, præter impositum primò tributum, quidquam sive alimentorum, sive rerum quarumcumque aliarum rursum exigat. secus facientes & tributi jacturâ, & perseverâ animadversione plectendos.* Denique mandavit; *Quicunque mulierem, puerumve apud se detineat, confestim in domum remittam suam: aut dicendam ad causam accedat, quo eam, eumve jure non remittat. neutrum qui fecerit, ut neglecta disciplina reum, pœnas extemplò daturum.* Sic denique Trajectum quarto obsidii mense captum expugnatumque est, octo circiter millibus suorum toto eo quadrimestri tempore desideratis. censu tanto quidem miserabiliore, quanto illum & mulieres non pauciores mille & septingentis confecêre. Porrò magistri præconesque hæreticorum, quos ad suspendium

1579

quàmque avarè exercita:

(*Eques Rinald. qui interfuit.*)

coercet illam tribus edictis Alexander.

(*Franciscus Monte.de-ca*)

In obsidione Trajectensi numerus mortuorum ex Trajectensibus:

1579

(inter hos centuriones fuere Hispani viginti duo.)
& ex Regiis.

quæri potissimùm jusserat Alexander, plerique desperata fuga, furiosè se in amnem, ipsimet sui carnifices, projecêre. Non tamen hæc victoria incruenta Regiis parta est, amissis bis mille ac quingentis militibus: septem ac triginta Centurionibus, supremo rei tormentariæ Magistro, & honorariorum militum ductore. Quin & ipse Imperator, quàm propè fuit, ut præter omnium opinionem, victoriæ suæ immoreretur? Nam perlevis initio credita est febris: sinebatque illum intra tabernaculum, curis interesse belli, ac mandata epistolasque subscripto nomine transmittere: uti postremò fecerat in nunciis victoriæ destinandis, ad Regem quidem in Hispaniam, Tribuno Mondragonio; ad Gregorium verò Pontificem, ad Octavium, & Margaritam parentes, atque ad alios per Italiam Regulos, ac regios Administros, Centurione Hercule Magno.

Nec Alexander longè abfuit à morte. (Ægid. Bu lemontius. Fab. Fanuesius) Primum levi febre corripitur.

destinatque ex lecto nuncios victoriæ ad Regem, ad Pontificem. & ad alios,

Dein tamen increvit immodicè malum, promptis in cute signis vitiati sanguinis ex attracto, mota humo, pestilenti spiritu, continuatisque sub dio, atque humenti in solo noctibus inter operas, quarum laborem non magis exactor intendebat, quàm particeps allevabat. Itaque à spe vitæ desertus, & jam supremis intentus, evocato ad se regio senatui administrationem belli pacisque, quamdiu ipse decumberet: & super hoc, si aliud sibi humanitus accideret, quandiu placitum Regi, confectis legitimè tabulis attribuit. Exinde aversatus humanas curas, expiata iterum à noxis per confessionem anima, (nam quo primùm die lecto teneri cœpit, ante alia in id incubuit) ac Cœli Pane ad subita morbi confirmatus; nihil jam propius erat, quàm ut ultimæ mortalium necessitati concederet. Acciditque post hæc aliquid memoratu sanè dignum. Nam quum pestifero jactatus æstu delirаret, inter varia, quæ militariter insaniens effundebat, erectus paulùm è strato, Gasparem Roblæum ac J. Baptistam Tassium ex adverso intuens, *Quid vos*, inquit,

mox ingravescit,

& desperata valetudine administrationem cedit regio senatui:

seque ad mortem piè comparat.

Mira delirantis Alexandri divinatio. (Billii Dom.)

quit, *hic moramini? An non videtis VVallones Germanosque, versis in se se armis, prælium conserturos? Abite hinc præcipites, mutuaque vestrorum cædi antevertite.* Illi, ut Principi obsecundare viderentur, abiere. vixque Trajectum intraverant, quum ad arma pulsari tympana, magno in forum accursu, audiunt: properantesque, vident Germanos, atque Wallones (nec erant quatuor hominum millibus pauciores) directa utrinque acie, ob incœptam in Wicchensi suburbio litem inter paucos, mox accessu plurium, tanquam ad nationis decus injuria pertineret, exasperatis animis, de summa rei, infestis armis, decernere jam paratos. Tum Billius, Tassiusque medios se se inserunt, minisque & authoritate intercedentes, recipientesque in se controversiam dirimendam, aliorum præsertim interventu, discordes denique legiones complacavere. admirati enimverò, veneratique præsens propitiumque regiis militibus Dei Numen, qui furentis ac vaticinantis ore præmonere voluisset, unde miserabili tot fortium virorum stragi maturè caveretur. Sed de Alexandro, intendente se in horas morbo, tristes interea nuncii ferebantur. Jamque illum obiisse per exercitum rumor evulgaverat: apparuitque eo quidem tempore, quo RES IN exitu æstimantur: & QUUM abeunt ex oculis, tunc videntur, quæ militum in eum caritas, quive sensus. eæ enim voces exaudiebantur tabernaculum ejus obsidentium, atque Imperatorias virtutes certatim, nec sine lacrymis prædicantium, planè ut frui jam tum posset Alexander fama sui, & posthuma de se hominum judicia prælibare. Sensitque adhuc gratius suorum studium æstimationemque, quum præter omnium spem, suppuratione perrupta, periculo defunctus, ac firmatis utcumque viribus, Trajectum intravit. Id enim non privatim, quemadmodum ille designaverat, sed triumphali propè pompa, uti milites evi-

1579

Germanorum atque Wallonum acies certaturas.

dirimunt, componuntque Billius & Tassius.

Militum sensus in Alexandri evulgato rumore mortis:

sed ipse convaluit.

& triumphans in urbem invehitur. (11. Iul.)

1579 cêre, peractum est. Namque ab Alexandri tabernaculo, quò densatis ordinibus cuncti (non pauciores viginti bellatorum millibus) convenerant, Trajectum versus, in turmas, centuriasque distributi, gradario agmine processere, sagulis, torquibus, galeisque plumantibus, pro cujusque copia perornati. Tum interiores aulici, asseclæque, & nobiles è contubernio Principis sequebantur. Ipsum autem impositum sellæ purpurâ auroque constratæ, quaterni Centuriones hispani (namque hæc natio id obsequium præ aliis impetravit) humeris sustulere, sub aurea umbella à primariis quoque militum elata. Ante, circumque sellam, inter explicata vexilla ipsum complectentia, Tribuni, ordinumque ductores & suo, & armigerorum cultu insignes: propiusque castrorum Præfectus, & Magister equitum comitabantur: prætoriana cohorte concludente agmen. Sic transmisso ponte, quem super fossam urbis ipsi paulò antè fabricaverant, Trajectum per apertos ejus muros, juxta Bruxellensem portam, subiere: passim agnoscentes disjectas à se aut extructas moles: viamque, quam sibi suo hostiumque recenti adhuc sanguine fecerant, repetentes. Invectus in urbem hac militari gratulatione Farnesius, exceptusque à Francisco Montesdoca, quem Trajecto Gubernatorem, Senatus regius imposuerat: atque à Clero in templum rectà deductus, solenni ritu Imperatorem Deum, pro recuperato, ejus ope, Trajecto veneratus est. ac secundùm Deum, Apostolis ejus Petro & Paulo gratias, quasi stipendium persolvit commilitonibus Divis.

Triumphi pompa.

(Mansfeldius & Gonzago)

& gratiæ Deo Divisque actæ.

TRAJECTI ad casum, fama longè latèque ruinam deportante, concuti Belgium propemodùm omne visum est. Pleræque Ordinum provinciæ, Brabantia in primis, Transiselania, Frisia, Flandria, tanquam ad eas victore cum exercitu properaret Alexander, urbes quæque suas novis

Expugnatio Trajecti Belgium terret.

(Over-Yssel)

novis præsidiis firmare, annonam advehere, defensionem parare; contrà Catholici hæreticis permisti animos sumere, pro Religione, ac Rege arma expedire, jugum haud ultrà pati. Nec Alexander aut sibi, aut famæ deesse, non ignarus, ALIA victoriâ ad tuendam victoriam opus esse. Tumultuabatur Civitas Buscoducensis, præpoterantque, inducta Religionis libertate Calviniani: sed audita Trajectensium clade, Catholici sumptis armis, ac vicina ab Alexandro missa militum ope præfidentes, ejectis urbe Calvinianis, reconciliationis authore Terranovæ Duce, dedidere se Regi. Mechlinienses, acceptis primùm ab Alexandro legatis, in easdem cum Wallonibus conditiones, amplexi sunt Regis partes: mox immissis ab eodem militibus, eorum ductor Fabius Gatta (cujus à Carolo filio, dum hæc typis mandarem, Orbatellum, Etruscum Hispani Regis oppidum, adversus trimestrem Gallorum obsidionem, aggressionesque defensum, qui hæc litteris tradent, non sine palmaris viri præconio memorabunt;) jubetur Willebroucum petere, ejusque propugnaculum ad caput Bruxellensis alvei situm occupare. Fabius opinione celerius Willebroucum aggressus, cæso Ordinum præsidio, propugnaculum in potestatem redegit. Verùm audito, novis copiis Mechliniam aggressuros Ordinum Duces, festinatis ab Alexandro turmis aliquot, cohortibusque, ductu Licquii; obviam hostibus ire visum est. Interim missâ ad explorandum Zappatæ turmâ, quam Contrera vicarius ducebat; inter Mechliniam, & Willebroucum, castra posuere Licquiani. Sed ante expectatum apparentes Ordinum copiæ (erant pedites quatuor millia equites octingenti) in Contreræ turmam, nondum illucescente die incurrêre. Contrera, relato protinus pede, non antè ad suos se recepit, quàm hostes fugientibus immisti in castra simul penetrarunt: territique improvisa aggressione

1579 (Bolduc Regions fid) Buscoducen. ab Alexandro, & à Terranova adjuti se regi dedunt. Mechlinienses ad Regem transeunt. (Neapolitanus) & alios in auxilium milites accipiunt: cum propugnaculi expugnatione (Roderic. Zappata) sed postea ab Ordinum copiis invaduntur.

1579 sione milites, vixque nacti tempus coëundi, post leve certamen, alii ad defendendum vicinum Willebroucum, alii aliò fugam arripuere, victoribus per relicta contubernia ad prædam versis. Eodem tempore Garsias Olivera, turmæ vicarius Antonii Oliveræ patrui sui, Willebroucum versus, sclopetariis equitibus comitatus properabat; quum ex fugientibus audito quod acciderat, indignum ratus, ejusmodi notam regio inustam militi, inultam pati, instare apud eorum primarios cœpit, precarique, paulùm subsisterent: considerarent, posse ab illis, si consilia viresque secum jungerent, haud dubiè recuperari amissum decus. hosti ad prædas intento, aut spoliis implicito, non spatium, non animum resistendi futurum. quippe EXPERIENTIA compertum, nihil esse vilius adversus invadentes, prædatore milite. resumerent itaque generosos ad eam diem spiritus, occasionemque repræsentandæ Hispanæ virtutis ne omitterent. se quidem, quamvis præter ferreum collare, cætera inermis esset, (& diloricata veste nudum pectus ostendit) primum in hostes iturum. sperare autem, quam sibi mentem indiderit Deus, & vires eidem menti pares Deum additurum. Nec pluribus agendum fuit apud eos, qui jam fugam ipsi suam taciti damnabant, ac Ducem aliquem reparandæ quoquomodo famæ cupiebant. Ducenti equites sclopetarii, plerique Hispani, & lancearii quinquaginta, regendos se Oliveræ, quocumque is duceret, adjunxere. Ille nihil moratus, hostes enim in conspectum venerant, assumptis prima in acie sclopetariis, jussisque ponè sequi lancearriis. magno tubarum sonitu, quo suorum numerum mentiretur, in præcedentem equitatum pilarum procellam repentinus effundit. Inde addensato gradu, lancearii perrumpunt agmen, eoque bifariam scisso, partem alteram majoremque Hispani equites post repetitam pilarum emissionem,

[Margin notes: & fugantur, | & castris exuuntur. | sed Oliveræ adhortatione, | in prælium redeunt, | & vincunt,]

nem, gladiis cominus aggrediuntur, ac terga vertere compellunt. Sed fugam inhibuit Licquius, qui Willebruchi jam securus, plerosque suorum in pugnam opportunè retraxerat. Itaque circumventi, post aciem, quam necessitas intendebat, pugnam, complures eorum interempti, capti permulti, paucis perfugium patuit, omnes præda, armis, signis exuti. Nec pars altera tutior fuit, aliquandiu per invia saltusque errabunda, postremò à rusticorum manipulis cæsa spoliataque. Oliveram complexi deinde commilites, Restitutorem publici decoris consalutarunt. Et Alexander, tradita illi sclopetariorum equitum turma, in parentibus ejus rei litteris testatum voluit, Id à se dari Garsiæ Oliveræ, quòd res ab hostibus raptæ, illius consilio ac fortitudine recuperatæ fuerint, victis fugatisque paulò antè victoribus. Hæc autem ad confirmandos regiis in partibus, uti jam cœperant, Mechlinienses magnoperè valuere. Nec Brugenses interim quiescebant: abrogatoque factionis hæreticæ Magistratu, Calviniani Euangelii buccinatoribus urbe pulsis, dein reversis, atque adeò secta in partes civitate, rem armis decreturi videbantur. sed jussus ab Alexandro Mottæus raptim illuc trahere Wallonum cohortem, dum paulum cunctatur, octo Scotorum signis, quæ à Calvinianis accita præcucurrerant, posterior fuit. At Martinus Schenchius, nobilis Gelder, militia quàm constantia clarior, ex Blyenbecano castro, tractum omnem inter Venlonam ac Genapum, ad Regis partes, suis Farnesianisque militibus, attrahebat. sed ausus ultra vires Zutphaniam invadere, captus, mox liber, & multa felicius ausurus, emissus est.

1579

& præda hostem spolians,

magno in Oliveram plausu,

& præmio ab Alexandro.

Brugenses ad Regis partes accedere conantur,

sed frustrà.

Accedunt alii opera Schenchii.

SED nusquam, post expugnatum Trajectum, acriores turbæ, quàm in Frisia, incensis oppidis, deletis pagis, eversis arcibus, dein repositis, Nobilibus plebeisque in novas factiones coëun-

FRISIA nutat:

1579 coëuntibus, Regem aliis, aliis Ordines asserentibus. Præerat provinciæ, Ordinum nomine, Georgius Lalinius, Villæ Dominus, Rennebergii Comes: verebaturque, si eò adverteret arma Farnesius, ne Frisia, ac Transiselania (nam utramque Rennebergius moderabatur) Regis haud dubiè partibus accederent. Verentem nutantemque aggreditur Terranovæ Dux, re cum Alexandro communicata, atque assumpto reconciliationis ministro Coudenhovii Domino, Rennebergii amicorum longè intimo. Hic per Baylium & Greyterium, illum Rennebergio à secretis, hunc provinciæ à consiliis, prætentata Comitis mente, hominem invadit: atque exorsus à miseratione periculorum ejus, quibus in horas obnoxius inter homines æquè infimos, ac infidos, precariam traheret non minus vitam, quàm præfecturam; addit, *Constare sibi, missos ad Parmensem Principem à Groningensibus evocatores Hispanorum in Frisiam. Qui si advenerint, & advolaturos esse, haud dubitandum, (Parmensi ad hujusmodi occasiones minimè cunctante) non videre se, qua ratione copiis victricibus, & accitis resisti possit à provincialibus partim inter se discordibus, partim cum Hispano conspiratis. Quin igitur ipse anteverteret? pactusque cum Parmensi, VVallonicæ nobilitatis exemplo, provinciam Principi suo, antequàm cogeretur, ultrò restitueret? An indecorum ei futurum, quod Comiti Lalinio Hannoniæ ac Valencenæ Præfecto, quod Lalinio Montinii Domino cognatis ejus, quod Vicecomiti Gandavensi per honorificum, & conducibile fuisset, Regi reconciliatis, bono provinciarum ac suo: auctisque, super Regis gratiam, novis honorum appellationibus, insignibusque? Eadem ei speranda à Parmensi Principe, cujus Rennebergius, ipse admirari virtutem, & amare ingenium consueverit. Se quidem, pro eo, quem haberet apud illum, atque apud Terranovæ Ducem aditu, non omissurum, quin omnia, conditionibus gratiosis atque*

[Margin notes:]
& ejus Gubernator.

Prætentat illum attrahere ad Regis partes Coudenhovius,

hac oratione.

(*Philipp. Emmanuel Marchio Rubasius.*)

atque magnificis, *peragantur*. Post hæc Coudenhovius, permisso sibi negotio, conditiones cum Terranova componit, sed ante ad Alexandrum transmissas, in hanc sententiam. *Permittendas Comiti Rennebergio, asserendasque diplomate Regio, Frisia, ac Transiselania præfecturas. Eundem annuo reditu donandum viginti millium florenorum, qui è regio harum provinciarum patrimonio petantur. Villa Dominioinsignia, ac jura Marchionatus ab Rege tribuenda. Instandum efficaciter apud Regem, ut Comitem prima equitum aurei Velleris creatione, in eum ordinem adscribat. A Parmensi Principe tradendas ei peditum legiones duas, quas ipse, uti earum Tribunus, per provincias sua ditionis, præsidiorum loco, dispertiat. Viginti aureorum millia eidem adnumeranda statim atque pactis conventisque firmatis. sacramentum Regi dixerint, ipse, locorumque Drossardi* (Sic Satrapas seu Præfectos Frisii vocant *qui Harlinga, Stauria, Leovardiaque arces, Regis nomine tutantur. Drossardis autem, præter diplomata à Rege mittenda, quibus sua cuique maneat Satrapia, ipsique in Gritmannos*, ut Frisii loquuntur, *assumantur; florenos mille ac ducentos, annuo censu, tribuendos. Nec prætereundos Greyterium & Baylium, sed sexcentorum singulos florenorum reditu remunerandos. Immò quum tam hi, quàm Drossardi jacturam fortunarum à partibus facilè passuri sint, tunc eis tantundem in Frisia rependendum, fruituris ea compensatione, quandiu loca, in queis bona illorum sunt, non recuperentur. At vero Coudenhovii Domino, qui hujus reconciliationis author ac sequester in primis fuit, hæc offerenda: primùm Regis epistolam approbantis commendantisque operam ejus hoc in negotio adhibitam Catholica Majestati: dein censum annuum duorum millium florenorum, si in hanc reconciliationem intendendo, ejus bona ac dominia à conjuratis provinciis publicentur, etiam si reconciliatio ex sententia non succedat: non solvendum autem hunc censum, si forte*

1579

Conditiones Rennebergio propositæ à Terranova, (*Patente*)

(*Preterea magni*)

1579 *fortè suis ille bonis non spolietur: nec processurum, ubi in eorum possessionem aliquando reducatur. denique octo adjungenda aureorum millia, quæ Condenhovio, eodem tempore, quo Rennebergio, in Coloniensibus nundinis adnumerentur.* Alexander, & si hasce conditiones animadvertit aliquanto liberalius compositas eo tempore, quo cogi poterat, qui rogabatur: contrà tamen apud se reputans, TUNC offerri absque necessitatis suspicione concordiam, quum à superiore offertur; ad colligendam Regi apud populos clementiæ famam, re statim probata, conditiones ad Terranovam remisit. Quibus à Cornelia Lalinia Rennebergii sorore ad fratrem (cujus reconciliationem magnoperè optabat) allatis, gavisus ea liberalitate Rennebergius, dissimulato aliquantisper consilio, tum audito adventare Orangium, rem, uti erat, suspicatum, regias partes palàm professus, se Regi ac provincias addixit. Et verò præter hoc additamentum, motis jam ubique provinciis, sperari potuisset, uti speravere permulti, Belgium propemodum omne ad Regis partes aut spontè accessurum, aut armis attrahendum, ni pecunia, minimè profectò in tempore, ab Hispania defuisset. Sed Lusitanica expeditio animum occupabat, & pecuniam Regis, facilè patientis differri recuperationem Belgii, dum interea in potestatem redigeretur Lusitania, ex qua pecunia non unius tantummodò Belgii, sed plurium victrix regnorum, in longum hauriretur. Etenim ex pactionibus in VVallonum reconciliatione pridem initis, externi milites emitti Belgio debebant, eorumque loco novus confl[a]ri Belgarum exercitus. dumque hic æris inopia scribi non posset: & veteres, qui missionem instare sibi inaudierant, nisi solutis stipendiis ad opera ægrè interim adhiberetur; Alexandro à pecunia vacuo, qui præter Hispanum obsequii retinentem, cæteros turbidos ac propè contumaces habebat, multa videlicet omittenda

Sensus Alexandri super his conditionibus.

Accipit illas Rennebergius

& Frisiam ac Transisselaniam Regi addicit.

Inde spes Belgii universi ad Regem attrahendi:

nisi pecunia defuisset in Lusitanicam expeditionem versa.

Difficultas conflandi novi exercitus, abeuntibus Hispanis.

da erant, quæ essent sub manu. Hinc missis in Hispaniam Alphonso à Sotomajori, & Octavio Comite Lando, Regem docuerat, quanta in præsens opportunitate rei benè gerendæ fraudarentur Catholicorum partes: quantoque exinde periculo subessent amittendi, quæ parta ad eam diem, abeuntibus Hispanis, nec suppeditata ad novum exercitum pecunia. Quin & eandem quoque operam Hispanos in Belgio retinendi, novo apud Wallones conatu non omisit, instantibus comitiis.

1579 (18 Aug.) Ideo missis ad Regem nunciis pecuniam rogat.

Etenim Montibus, in quam Hannoniæ urbem indictus erat earum provinciarum conventus, Proceres Legatique jam aderant; ut inceptam Atrebati reconciliationem, temperatis aliquot, Alexandri postulatu, conditionibus, aliqando conficerent. Et pro Artesia quidem Legati venerant ejus Gubernator Robertus Melunius Marchio Richeburgius, & Joannes Saracinus S. Vedasti Abbas, & Franciscus Doignius Beaureparii & Beaumontii Dominus, cum aliis nonnullis. Hannoniæ autem nomine agebant Philippus Comes Lalinius provinciæ Gubernator, & Jacobus Froyus Abbas S. Petri Hasnaniensis, & Jacobus de Croyx Saumontii Dominus, & Franciscus Gualthierius syndicus Montensis, aliique ex eadem provincia. Denique pro Insulis, Duaco, & Orchiano, quæ sunt Flandriæ Gallicanæ, aderant earum Præfectus Maximilianus Vilanus Rassinghemii Dominus, & Hadrianus Ogniacensis Villervallius, & Florentius Vander Haer, & Eustachius Jumellius, & cum iis aliis. Cum hisce provinciarum Legatis aucturos immiserat Alexander Regis nomine, Petrum Ernestum Comitem Mansfeldium, Joannem Noyellum, & Adrianum Gomicurtium, illum Rossignolii, hunc cognominis loci Dominos: unà cum totidem Jurisconsultis, Joanne Vendevillio, quem postea Episcopum Tornacenses habuere, Antonio Haustio, ac Georgio Vestem-

CONVENTUS provinciarum Wallonum. (*Arras*)

Legati pro Artesia. (*Marchio Rubasius*)

Pro Hannonia.

Pro Insulis, aliisque. (*Lilla*)

Legatos quoque suos mittit Alexander.

1579 Vestemdorpio, quorum hic concilii provincialis in Frisia, priores duo privati concilii senatores erant. His impensè mandaverat, in id sedulò insisterent, ut contenti Wallones, provincias suas externorum militum onere accessuque exemptas habere, ne vellent è reliquo Belgio emitti eos, quos ad arcendum ex ipsis Wallonum provinciis hostem, socios aliquando desideraturi essent. Sed frustrà erant Alexandri vota, ejusque Legatorum opera: obfirmatis omnium animis, in externa militia ab omni Belgio removenda, quum tamen in plerisque aliis haud gravatè Alexandri petitiones admitterent. Accessitque eodem tempore responsum Regis ab Hispania, jubentis non modò à provinciis omnibus abire Hispanos, sed ceteris in rebus nihil eorum immutari, quæ Atrebati cum Wallonibus composita jam essent. Hoc autem posterius clam Wallonibus habens Alexander, ne per hujusmodi Regis indulgentiam irrita fierent, quæ magno ipse labore Regi jam acquisierat; ex altero Regis diplomate, generatim acta Atrebati confirmante, reconciliationem cum provinciis Wallonibus tandem conficit: ac duodetriginta capitibus comprehensam, ineunte Octobri mense, Trajecti primùm mox aliis in locis, ingenti populorum lætitia evulgat. Leges, in quas conventum est, hæ fuere inter alias præcipuæ. *Ut reconciliatarum provinciarum Præfecti, Magistratus, copiarum Duces, milites, cives, incolæ omnes munere quopiam fungentes, fidem suam sacramento obligent, Religionem Catholicam Romanam, & obedientiam regiæ Majestati sese perpetuò servaturos. Ut milites Hispani, externique alii provinciis haud grati, sex intra hebdomadas ab evulgata reconciliatione, Belgio excedant, nunquam in posterum redituri, nisi aut belli cum externis occasione, aut alia reconciliatis provinciis æstimanda necessitate. Ut hoc ipso discessionis tempore, ad Religionem tuendam, ære tam Regis, quam harum provinciarum, confletur*

cum mandatis pro retinendis Hispanis.

sed non impetrat

Immò jubetur à Rege nihil ultra tentare. (12 *Sept.*)

Itaque reconciliationem Wallonum conficit, (*capita* 28.)

in has leges.

fletur exercitus defensioni oppugnationique par is- 1579.
que ex militibus indigenis aliisve, qui Regi, ac pro-
vinciis accepti habeantur. Ut Rex non alium uni-
verso Belgio Gubernatorem, nisi sui sanguinis Prin-
cipem in posterum præficiat. interim sex spatio men-
sium, Parmensis Princeps reconciliatas provincias,
uti reliquum Belgium, administret: quo semestri
elapso, nisi Gubernator à Rege nominetur aut ipse
Parmensis, aut alius Princeps regii sanguinis; pro-
vinciarum regimen penes reconciliatorum Ordinum
concilium fiet, conciliumque arbitrio Regis, modò
ex indigenis, eligatur. Hisce aliisque conditioni- Evocant
bus utrinque firmatis, decreta ab Wallonibus Wallones
honorifica legatione, Montes evocatur Alexan- In suas pro-
der capessendo regimini provinciarum. Ille ta- vincias
men, dilata paulùm profectione, dum instantia Alexan-
componeret; opperiebatur responsum Regis, à drum
quo reditum in Italiam cùm abeuntibus è Bel- (*Mons de Enau*)
gio Hispanis enixè postulaverat: jusso Comite
Lando, pòst Regem, edocere Joannem Idiaque- (*Off. Com. Landus*)
sium belgicarum rerum consultationibus præfe-
ctum. Id Regiæ Majestatis interesse, ne in ea mi- qui à Rege
litum abalienatione & querimoniis, atque adeò petit redi-
in eo periclitantium statu rerum, ad certam rui- tum in Ita-
nam accederet Gubernatoris contemptus. Exer- liam.
citus egestatem ab se diu sustentatam, dum li-
centiam authoritate coërcuerit: jam semestri
Duci non eandem authoritatem fore. Itaque
quum paucis pòst mensibus abeundum sit, satius
futurum, si & provinciis novi Gubernatoris
anticipatione, qui non arma adversus eos, quos
recturus sit, exercuerit, consulatur: & sibi inte- Sed Rex
gra authoritate exire Belgio haud negetur. At negat, ju-
Rex, cui super Alexandro alia mens erat, gemi- betque ut
natis eum litteris, quanta ejus præsentiæ neces- externis
sitas, quantum in illo spei collocarit, admonuit. dimissis,
addiditque Regis nomine Idiaquesius, *Missionem* novum
externorum, novumque in eorum loco delectum exercitum
VVallonum, Regi adeò cordi esse, ut in utroque con- scribat.
ficiendo pro certo haberet Alexander, se gratius (13 *Octob.*) (13 *Octob.*)

ejus

1579 *ejus Majestati facturum, quàm si duas pariter urbes expugnaret.* Nempè Rex per eam militum mutationem, simul provinciarum animos devinciebat sibi, simul Alexandrum ipsum victoriis & veteranorum studiis quotidie majorem in potestate habebat magis. Sed Alexandro quàm fixum erat Regi parere, tam arduum aggredi ad parendum fuit. Etenim rarò absque militum querelis, atque aliorum terrore ac damno, dissolvitur vetus atque ingens exercitus: uti nec magna ædificii moles sine cadentis fragore, vicinarumque ædium noxa destruitur. Præterea novum repentè conflare exercitum, & tanquam uno pedis pulsu equestres, ac pedestres tyronum copias de terra extundere: ac subitâ adversum veteres hostes disciplinâ firmare, Magni olim gloriatio Ducis est habita. Hæc autem ipsa duo difficultatibus semper implicita, tam multæ hoc tempore res adversæ circumstabant, ut militarem Alexandri prudentiam non minus in eo veterani exercitus corpore dissuendo, novoque conformando; quàm in arcibus sive hostilibus diruendis, sive adversus hostem fundandis, Rex meritò agnoverit, commendaveritque. Ex militibus abituris veteres Germanorum legiones, Burgundorumque, à reconciliatis provinciis, uti gratæ, in partem novi exercitus admittebantur. Sed Burgundi admitti renuebant: Germani operam suam seu Regi, seu provinciis contumacius pernegabant, tantùm in patriam redituri stipendia poscebant. Itaque deficientibus Germanis ac Burgundis, ex Wallónum provinciis conflari exercitus oportebat. at hi, præterquam quòd, nisi solutis stipendiis, militiam palàm detrectabant, pauciores erant, quàm ut ex eis componeretur exercitus, qui unus in Belgio & Wallonum provincias defensaret, & Orangio multis in locis arma inferenti occurreret, & Mechliniæ, Buscoduco, Groningæ, aliisque urbibus, ac provinciis in Regis partes jam transgressis, aut trans-

Alexandri difficultas,

(*Pompejus Magn. apud Plutar. in vita.*)

in conficiendo novo exercitu:

& in veteri dissolvendo.

transgredi meditantibus, opemque ab Alexandro quotidie poscentibus subveniret. Sed in altero plus adhuc operæ Alexandro erat. Constabat eo tempore, quo dissolvendus erat, Farnesianus exercitus legionibus omninò quindecim: Germanicis quinque, totidem Wallonicis, Burgundicis duabus, tribus Hispanis, (præter Italicas aliquot extra ordinem cohortes) non eodem numero militum pariter refertis: quippe Hispanicæ, Germanicæque longè ante alias ibant. Equitatum conficiebant turmæ seu vexillationes quadraginta duæ, ex Raitris potissimùm, Burgundis, atque Epirotis. Erat hic exercitus ut prius hosti, ita nunc Duci suo formidandus: quantoque & numero militum, & veteranarum legionum robore præstabat, tanto, si exuto obsequio hostilia moliretur, augebat Alexandro curas, timebatque ipse vires suas. Nec temerè: namque nationes certatim omnes, quum instare sibi Belgicæ militiæ finem viderent, confici secum rationes, & quæ ad eum diem stipendia utcunque differri passæ erant, partim compensatione prædarum, partim honores & rem auctutæ, continuatione militiæ; ea nunc numerari semel omnia armatæ poscebant. Et Alexander, cui jampridem ne ad unam quidem legiunculam dimittendam pecuniæ satis aderat; metu futuri, aliquot ante mensibus per Tribunum Mondragonium; postremò per Comitem Landum, ac Sotomayorem, de rerum statu Regem anxiè commonuerat. Quumque plus interim spei, quàm pecuniæ mitteretur ab Hispania, advocato regio senatu, quid consilii capessendum inter extrema illa, disquirit. Placuitque Serbellonii sententia: qui, (post aliquorum magis querimonias, quàm consilia) & si causam tardioris ab Hispania subsidii negavit in Principem referendam, tanquam ei Belgium minus cordi foret; nec de ejus potentia dimisse adeò sentiendum, quasi regium ærarium expe-

ditione

1579

Quantus regius exercitus effect.

Duci quamque formidandus. (Albanesi)

si, quum se dimittendum audit, stipendia petat à Duce pecunia vacuo.

Ipse consulit super hac difficultate senatum.

Serbellonii sententia.

1579 ditione una Lusitanica exhauriatur; adjecit tamen, *In eo falli Principis parsimoniam, quod persuasum habeat, liberalius opem Gubernatores petere, ut habeant unde è pleno semper hauriant: quum contrà Rex sentiat, solitus dicere, ADÆQUANDUM esse necessitati subsidium, ne si abundet, effundatur. Itaque ad ostendendum, quam infra necessitates auxilia sint ab Hispania, optimum factu, si per regios hujus exercitus Quaestores, certus equitum peditumque numerus, ac stipendiorum summa cuique centuria in singulos menses pendi solita, quantumque debiti, subductâ cum legionum Tribunis ratione, adhuc supersit, ineatur: atque eorum indice per certum hominem in Hispaniam misso, Rex oretur, ut quando tam longè res distent à copia, intelligat non alia peti subsidia, quam quæ necessitatibus, & quidem extremis adæquentur.* Addidit Alexander, non hunc modò publicum, sed privatum etiam domus suæ statum, atque impensas, velle Majestati ejus, cui sua omnia patere cupiat, accuratè perscribi. uti factum est festinata domi militiæque censione. Et primus quidem militaris index, nam plures missi sunt, summatim referebat, Hispanorum peditatui ex tripartitis Toletani, Valdesii, & Figueroæ legionibus composito: centuriasque unam & quinquaginta complexo, pendi pro stipendio menstruo aureos unum & triginta millia, octingentos quadraginta septem. Equitatui leviter & sclopis armato ex variis nationibus, in unam & viginti turmas secto, aureos quatuordecim millia, trecentos & nonaginta. Wallonum peditum signis octo sub Altapennio, quatuor sub Reusio, & sex Germanorum recens scriptorum sub Fronsbergio, aureos tredecim millia, quadringentos ac novem. equitatui germanico ferreolorum, in quo (*Cornette*) vexilla tria Sanblemontii, quinque Saxonis Ducis, duo Billii, unum Bilzii, ac Brendelii decem, aureos sexaginta tria millia, septingentos quinquaginta duos: subductâ in fine omnium summâ,

mâ, aureorum centum viginti trium millium, & trecentorum nonaginta octo. Tantum erat unius mensis stipendium, & non totius exercitus: omissis videlicet in hoc censu peditibus Burgundis, Italisque omnibus, Wallonum parte, ac Germanorum plerisque: quorum vel uni Altempsiæ legioni stipendium supra triginta aureorum millia singulis mensibus solvebatur. At index Farnesiæ domus particulatim censæ ostendebat, in aula Alexandri Principis constante hominibus ex familia quidem, ducentis quadraginta novem, cum equis duodecim supra ducentos: ex aliis autem Nobilibus quinquaginta, qui honoraria Regis stipe detinebantur in Belgio, sed Alexandri mensâ impensaque excipiebantur, impendi singulis mensibus nummos ex aurea moneta quinquies mille, nongentos sexaginta. Ad hos autem sumptus sustentandos habere Parmensem Principem menstruos reditus partim à se, & ab Octavio, & ab Austriaca parentibus aureos bis mille ac trecentos quindecim: partim à Rege bis quoque mille quadringentos triginta septem: nempè acceptis expensas non æquantibus. Sed nihil expeditius necessitatem pecuniæ arguebat, atque relata alio in indice æris summa ad eum diem veteranis debita: quæ absque Wallonibus, Italisque, pro Hispanis decies centena milla, pro Germanis verò ac Burgundis millia tricies centena longè superabat. Quibus tum publicis, tum privatis minutissimæ diligentiæ taxationibus, traditis, (quo plus authoritatis inesset) Petro Aragonio, qui Carolum patrem Terranovæ Ducem postea secuturum præcedebat in Hispaniam, Regem oravit Alexander, ut quando eo loco res essent, monstrare dignaretur, unde sibi tantum æris hauriendum, ut externas legiones, solutis stipendiis, emittat: unde ut pactam Frisiis pecuniam dissolvat: unde ut novos militum delectus habeat, qui tot arces, abeuntibus externis, intrent, provincias

[Margin notes: 1579 — quam pro domo sua. — Mirum de alio indice: — (*Millio unus*) — (*milliones tres.*) — Mittit hos indices ad Regem: — eumque subsidium, orat:]

vincias

1579 vincias armati defendant, hosti non impares occurrant. constare in eo Germanos, ac palàm edicere non moturos se Belgio pedem, nisi stipendiis in Belgio numeratis. eadem Hispanorum, sed modestiora postulata esse. urgere interim provincias, appetente præfixo jam tempore, ut externi atque ante alios Hispani Belgio cedant. at iis cedentibus verendum esse, ne Germani jam pridem seditionem minitantes, metu Hispanorum liberi, adjunctis sibi Wallonibus, populabundi per agros excurrant, urbesque sibi, stipendiorum loco, despondeant. Id verò si accidat, eodemque tempore Orangius, occasionum minimè negligens, reconciliatos invadat; dubitandum non esse, quin populi, ne suo ære conflare, atque alere exercitum cogantur (quod ut evitarent, Regi se se potentiæ commiserint) spe dejecti regiæ defensionis, aut in gratiam cum reliquis conjuratis provinciis redeant, aut in alicujus vicini Principis manus tutelamque confugiant. Porrò hisce malis omnibus non alia via occurri posse nisi festinatione pecuniæ, cujus in præsens inopia sibi adeò dolori esse, occasiones præclarissimas corrumpi, ut non dubitaret largè sanguinem dare, si sanguinem vertere in aurum posset, quo Belgium Principi suo ea opportunitate redimeret. Verùm jam anteverterat Rex, missis sexcentis aureorum millibus, factaque spe secuturæ accessionis. quibus ut nonnihil respiravit Alexander, ita nova illum excepit cura, excitatis nationum Tribunis ad stipendiorum famam, metuque non suffecturæ pecuniæ festinantibus. Et quamquam ut aliis præhaberet Hispanos, admonebant Alexandrum eorum fides, militiæ diuturnitas, laborum constantia, & in Hispani Regis exercitu prærogativa nationis, illos tamen postremos ab se demittere consultius habebat, usurus eorum objectu, si quid fortè hostile molirentur alii, & occasio præsto fuit. Etenim dissito rumore inter aliquot Germanorum

& pericula dilationis ob oculos ponit.

Rex mittit pecuniæ partem.

Alexandri difficultas in ea distribuenda.

Seditio Germanorum ob eam causam.

norum centurias per oppida pagosque Traje- 1579
ctensis agri distributas, militaria æra partim
Hispanis, partim novo delectui ex reconsiliatis
provinciis destinari; fremere primùm variis in
locis miles, mox coire, & furorem consociare.
Erant Trajecti signa veterum Germanorum tria, & eorum
præsidio urbis apud Alexandrum: horum op- consilia
portunitate Germani, qui circa Trajectum age-
bant, consilium ineunt urbem invadere, ca-
ptâque, ad Parmensem Principem allegare Cen-
turionum aliquem (nam Tribunis non satis fi-
debant,) qui missionem, & stipendium flagi-
tet: abnuentem, aut tergiversantem tandiu ob-
sessum habere, donec diuturnæ militiæ merces
aliquando solvatur. Nihil horum latebat Ale- Quibus
xandrum; prævidensque tantò eis rem pronius postquam
successuram, quantò & aperta alicubi urbis mœ- antevertit
nia aditum præberent, & eorum ipse vires ani- Alexander:
mosque non ignoraret; illicò jubet, sex Hispa-
norum centurias intrare urbem, & aliquot Italo-
rum, Burgundorumque signa obequitare mœ-
nibus: simul fabros reficiendis murorum hiati-
bus jam inductos festinare opus. tum verò advo- cum eorum
catos ad se Polvillerium atque Altempsium Tri- Tribunis
bunos, qui Trajecti fortè aderant, dissimulato conqueri-
metu, ac magis eorum, quàm sui anxius in hunc tur in hunc
planè modum, ut ad Regem scripsit, alloquitur. modum.
Scilicet milites vestri perquàm honesta missione fi- (21 Dec.)
nem militiæ, reditumque in patriam moliuntur. &
ego in Hispaniam scribens, læta enimverò Principi,
honorifica de vobis adjungam, flagitando ab Rege
pecuniam, qua ille urbem suam, qua sororis suæ fi-
lium redimat à Polvillerianis Altempsianisque mi- (Alex. ipse)
litibus. Sed neque isti, quantumvis feroces ac sce-
lesti, aut potiundæ urbis, aut mei compotes erunt.
Quin ego, aderit enim mihi violati sacramen-
ti ultor Deus: aderit fortuna Regis, si unquam
aliàs, hoc maximè tempore, additamento regnorum (Lusitaniæ
felix: aderunt tot fidæ legiones hac in primis tutela & India-
gratiam Regis emeritura: adero ipse mihi cujus rum)

1579 *quam pervicacia flecti nescius; si quid eorum, quæ improbè decreta sunt, attentaverint, illos non modò vi atque armis coërcebo, sed ne asse quidem ex hac summa; cujus adipiscendi jure ipsi se ob novissimum scelus exuerint, persoluto, è Belgio ejiciam, tam pecuniæ quàm fidei inanes. Nam, quæ isthæc intemperies? dum stipendiis per Quæstores ordinandis insisto, sollicitus ne ex ea quantulacunque nummorum copia, centuriam aliquam sua portione defraudem, nullo consilio præcipites ruere pecorum more, vanisque captos rumoribus, velle per scelus extorquere, quæ accipere innocenter queant? Hæc ne ego speraverim à Germanis? quorum nationi tantum tribuerim, ut vel Casimiri hostis milites meis armis & ultioni, ut scitis, expositos, liberos tamen ac securos emiserim, testatus id à me honori Germanorum dari. Quid quotidiana meos erga milites sollicitudo, pro quorum necessitatibus toties Regis curas, odiose propemodum oneraverim? quorum inopiam, cessante ab Hispania subsidio, toties ære meo, meoque demenso, immò & ære interdum vestro sublevaverim? testes enim vos habeo, qui mihi super egestate meorum militum sollicitè omnia circumspicienti, præsentem opem offerentes, curas meas introspexistis atque allevastis. Quod si hujus rei gratiâ, perhumanas ab Rege litteras, benevoli in vos animi ejus, memoriaque (ut ipse loquitur) non abolendæ pignus accepistis; quid in præsentia sperare vos à liberalitate Principis æquum est, si istorum conatibus antevertentes, consilio operâque vestrâ efficiatis, ut exempta ex eorum animis, quasi prætereantur, opinione, modestiâ admonitu, & obsequio redditis, felix, quem tenemus, victoria cursus per hujusmodi turbamenta non retardetur? Sic enim vos & dignitati vestræ, magis extra facti conscientiam futuræ, quàm extra culpæ opinionem: & militibus vestris, si insanire pergant, nil nisi egestatem & dedecus in patriam relaturis, opportunè præcavebitis.*

componitur tumultus. Ad ea, qui evocati, quique supervenerant Tribuni, quum ejusmodi suorum facinora sibi nequa-

quaquam probari respondissent, eoque se ab eis non minus præsentiâ, quàm consiliis separassent; spopondere, nullam se se operam omissuros, quo tumultuantium conatus sisterent, componerentque: præsertim quum pro certo haberent, paucorum ea esse tentamenta, atque inanes minas. Nec illi, quod promiserant, omisere. Plus tamen apud turbidos valuit præsidium festinanter illatum urbi, & præsens intrepidusque animus Alexandri. Itaque tumultuandi locum magis quàm animum mutantes, transferunt aliò furorem, per agros prædabundi, pagis tamen non ultra rem cibariam graves, neque pecuniâ supra necessitatem extortâ. Plus periculi à locorum præsidiariis fuit: gliscentibus in dies, auresque Alexandri everberantibus civitatum & Gubernatorum querelis, A præsidiariis ob alimentorum inopiam, domos civium spoliari, præsidiis relictis per agros excurri, arces, urbes, omnia hostibus exponi. Et vera dicebantur, Jamque Licquius Lovanium deserere meditabatur, ne, se Gubernatore, urbs hosti dederetur: Mechlinienses, raris neque fidis præsidiariis, nihil propius, quàm casum urbis pertimescebant; eundem metum pleraque Frisiorum oppida denuntiabant. Lucemburgenses, compleri divexarique provinciam confluentibus eò Germanis, lamentabantur: reconciliati, in quos antè alios ferebantur Orangii minæ, assiduis Alexandrum precibus fatigabant, Veniret aliquandò, præfecturam capesseret, exercitum exauthoratis externis, ex indigenis conflaret. Sanè ad tam multa, uno simul tempore componenda, non sexcenta aureorum millia, quæ missa fuerant, sed neque decies sexcenta millia satis erant. Ergo Alexander diviso partes in omnes animo, ingruentibus tot undique acervatim malis ordine prospecturus, primò Namurcum ad Hispanos, tum Limburgum, ubi seditionis germanicæ caput, inde Montes Hannoniæ adire statuit: non

Margin notes: 1579. — Tribunorum opera, — & metu ab Alexandro. — *Ianuar. mense.* — 1580 — Queruntur aliæ civitates à suis præsidiariis divexatæ: — Quarum remedium difficile Alexandro, non sufficiente pecunia ab Rege missa. — Conatur tamen ille

1680 & primum res Trajecti componit. tamen antè, quàm Trajecti statum ordinaret, creato Magistratu, ac pro Hispano Montesdoca, Adriano Gomicurtio Gubernatore urbi dato. Arcem, quam fundari cupiebat Rex, quoniam neque temporis, neque facultatis præsentis existimabat Alexander, Regi scribit, se propugnaculum multò validius quàm quod Majestas ejus mandaverat, Trajecto impositurum, Collegium Patribus Societatis Jesu fundando: cujusmodi arce, sub Austriaca parente, Trajectenses in fide erga Deum Regemque egregiè retentos, adversus utriusque hostes, non ignoraret. Annuente Rege, simulque Leodiensi Episcopo in eandem cum Alexandro sententiam conspirante, missis Leodio Patribus, attributo ex Servatianis sacerdotiis proventu, (nam & multi ejus loci reditus, & pauci ex sacro ordine supererant in civitate ab hæreticis administrata, iis Sacerdotiis pares) Alexander Trajectense collegium stabilivit: Gregorio Pontifice translationem censuum, & Alexandri consilium comprobante.

Collegio Patrib. Soc. Jesu ibi fundato. arcis loco.

(Greg. xiij. 2 Mar.)

EMISSIO Hispanorum aliorumque

Equitis facinus,

astu ab Alexandro detecti,

& castigati:

REBUS Trajecti compositis, novo ab Hispania argento auctus, statim Namurcum petiit Alexander, educturus Hispanorum præsidium ex ea primum arce, qua illi maximè, si quid fortè tumultuarentur, niti poterant. Et quidem in ipso urbis aditu, suspectandi occasione non defuit. Namque Namurcum intranti quum occurrisset equitum hastatorum turma, Ninovam Flandriæ oppidum contendentium, inter eos militari more lanceas supremo Duci submittentes, unus appensam cuspidi hastæ crumenam, cum hasta submisit. Alexander equitis audacia peroffensus, sed offensione paulisper compressa, dum inter confertos latentem, (quippe exitus incertum,) extraheret, agnosceretque; subridens, *Lepidum enimverò*, inquit, *festivi capitis commentum.* Ille plausum Ducis interpretatus, impulso ante alios equo, securus apparuit. Tunc Alexander homi-

hominem torvè intuens, illicò ferrum stringit, 1580
ac plagâ ori luculenter inflictâ, *Disce*, inquit, *hastam mihi reverentius inflectere, nec per hujusmodi deridicula ad seditionem quietis militibus signum attollere.* simul duci equitem imperat, ac suspendi: ipse interim tot inter lanceas in se unum inclinatas, & ab honore Ducis ad commilitonis defensionem facilè transituras, majestate sua tutus, & timoris contemptu timendus. At ille, quòd suspendii minister non statim repertus, dilato supplicio noctu aufugit, Alexandro, uti est creditum, permittente. Nam, quòd militem ceterà strenuum æstimaret, paulò post revocatum non modò in gratiam recepit, sed etiam centuriæ peditum imposuit: contentus, læsam militaris imperii majestatem lictore metu vindicasse. Primi ad stipendia extra ordinem vocati (nam in ea re cura Parmensi non levis adhibita) Hispani fuere arcium præsidiarii, Namurci in primis, Trajecti, ac Philippopolis. (*Philippe ville*) nempè ut facilius eâ prærogativa deliniti, arces desererent: in quas intrare Wallones Reusii Comitis, uti fideliores inter suos, jussi sunt. Abeuntibus autem non ægrè persuasum, ut quaternis præsentis pecuniæ stipendiis contenti, reliqua Mediolani, fide regia expectarent. Tum Burg:di domum emissi, pecunia quidem leviter asperfi, sed Tribunorum opera non inviti. At verò Raitrum plerisque, & Altempsii, & Polvillerii legionibus, quæ diutius Germanis aliis militaverant, sena in præsens stipendia enumerata, bina in proximis Francofurdianis nundinis, reliqua tres intra annos, certis cautionibus, promissa. Eadem conditione cum veteranis Fronsbergiæ legionis, aliter cum ejusdem tyronibus actum est. sola Fuggeri legio, ac pleraque, quæ Barlamontii fuerant, signa, cum tyronibus Fronsbergii, nullis Tribunorum flecti precibus potuere, ut partem tunc quidem acciperent: postea acceperunt. Ceteri haud facilè di-

Stipendiis donantur, ex præsidiis removentur primi Hispani:

Tum Burgundi: postea Germani.

(*Ceraujius & marchio Varambonius Tribuni*)

(*Carolus*)

1580 || Aliorum omnium amor erga Alexandrum in discessu. || (*Colmnel.*)

ctu est, qui reverentiæ amorisque significatione suo ab Imperatore divellerentur, ad genua ejus accidentes, dexteram exosculantes, ad pedes vexilla submittentes: alii procul venerantes, oscula jacientes, Alexandro victorias, Alexandro felicitatem comprecantes. Exploratum habeo, plerosque Germanorum Chiliarchos, equitumque ductores, Alexandri Principis vultum coloribus expressum retulisse domum: aliquos numismate cælatum aureo, suspensum è collo perpetuò gestasse.

|| & in illos benevolentia Alexandri. ||

Nec Alexander ullum liberalitatis officium, ut inter eas angustias, omisit erga primiores exercitus: alios torquibus annulisve, thorace alios galeave, aut etiam gladio ac pugione donatos. Hispanos præsertim atque Italos, quibus universim Regi commendatis, aliquos selegit militaris virtutis fideique præcipuos, quorum haberi ab Rege ante alios rationem enixè laboravit.

|| qui Regi eos commendat, || & multa eis impetrat. ||

Quin gregariis quoque militibus impetravit ab eodem annuos aureorum census, à Neapolitano Prorege solvendos iis, quos ipse præ reliquis meritos nominavit; misso in Hispaniam Francisco Guillama aulico à secretis, qui & eorum perferret ad Regem nomina, & belgarum qui apud se erant, Procerum causam eidem commendaret.

|| præcipuè Belgis, || (30. *Mart.*) || ob hanc causam. ||

Horum enim nonnullos quamvis Alexander, ut scribit ad Regem, inexplebiles sciret, ex eorumque numero, qui INIURIAM putent, finem accipiendi, tamen, quum eorum se manibus, post abitum Hispanorum, relinquendum videret, referre permagni putabant, recenti eos beneficio obstrictos habere. uti factum est: plerisque eorum, ex Alexandri designatione, aut præsente subsidio, aut perpetuo reditu, aut honestiore Dominii titulo ab Rege sublevatis.

|| abeunt externi alii in patriam, ||

Atque in hunc modum acceptos milites, inque varia dein loca disparatos, Germanos quidem Trajectum versus, inde Coloniam, atque in Germaniam profecturos suis sub Tribunis: Hispanos autem atque

Italo-

Italorum partem per Lotharingiam ituros in Italiam, ductore Octavio Gonzaga, è provinciis Martio exeunte dimisit. Sed Hispani paululùm in Burgundia subsistentes, dum Parmensis cum Sabaudiæ Duce transigeret de exercitu per ejus provincias iter facturo, in manipulos quingenis constantes militibus distracto; Mediolanum, ineunte Junio, devenêre. Ubi senis stipendiis acceptis, quæ (uti Gonzaga scribit ad Alexandrum) in arma, vestesque, & versicolores cristas insumpsere omnia, è Finali portu solventes, præter sex peditum signa, quæ mansere in Insubria sub Gamboa; in Hispaniam intendêre cursum, inde in Lusitaniam, nondum absoluto bello, transferendi. sed in via, mutato Regis consilio, repetere Italiam jussi sunt, distributis legionibus, Fœderatâ per Insubriam, Valdesiâ per Siciliam, Insubricâ veteri per Neapolitanum regnum.

1580

Hispani Mediolanum, (ex litt. Sabaudiæ Ducis 12 Apr.)

(8 Aug.)

inde in Lusitaniam destinantur.

sed denique per Italiam distribuuntur.

DUM emittuntur externi, Cortracum vetus Flandriæ oppidum à Malecontentis recuperatum est, Montinii ductu astuque. At Ninova, oppidum Alosto proximum, nec post multò Mechlinia, amissæ sunt. Illam Franciscus Lanua, supremus militum in Flandria tunc Præfectus expugnavit: capto in ea Comite Egmontio loci Domino, cum fratre, atque uxore. hinc Joannes Norritius Anglorum Tribunus, aliquorum dolo, ac præsidii parte in proditionem assumpta, inopinatus intravit: nec, nisi redintegratâ aliquoties pugnâ, amissis suorum circiter ducentis, tandem obtinuit, continuata mensem integrum direptione, tam profundâ Victorum avaritiâ, ut post abrasa, expilataque templa pariter, ac domos: post cives non semel vitam libertatemque redimere coactos; in mortuorum quoque monumenta sævitum sit, humo revulsis ablatisque inde sepulcralibus lapidibus, atque in Angliam avectis, ac pa-

Cortracum recuperant Malecontenti.

(1 Mar.) Fœderati (10 Martii) capiunt Ninovam,

(9 Apr. & Mechliniam,

furiali depopulatione,

 lam,

1580 lam, hæresi ipsa erubescente, divenditis. Quibus profectò spoliis, & sibi Norritius non leve dedecus, vel apud gentis suæ scriptores: & in Anglos omnes odium Belgarum, eam populationem, novo nomine, Anglicanas furias hodieque execrantium, comparavit. At Alexander, qui Mechliniensium infortunio eo magis indoluit, quo majore illorum confidentiâ id acciderat, non receptis intra urbem, quos ipse immiserat, Epirotis equitibus Georgii Bastæ; properavit Montes ingredi: ibique in principe templo Gubernator provinciarum, prisco solennique ritu salutatus, confestim ordinando civili militarique statui animum adjecit: ac suppleto principali consilio, in Octavii Gonzagæ, Serbellonii, ac Tassii locum, qui senatorium munus obierant jussu Regis in senatum inducti, non tamen ejusdem diplomate inter consiliarios adlecti; Marchionem Rubasium, Comitem Lalinium, & Rassinghemium nominavit. Ut verò Sanctæ Gertrudis, ac Marollæ Abbates in regium hunc senatum admitterentur, quamvis utrique, ob egregiè præstitam in Coloniensi conventu operam, Terranovæ Dux id spopondisset, & Rex inter consiliarios destinasset, & Alexander institisset; adduci non potuere provinciarum Delegati: opponentes simulato in præsens unius diei obsequio, præterita eorum facinora regiis partibus perpetuò noxia: TUTUM autem non esse, ingenia odiis innutrita, novo conciliata beneficio, velut delinitam lactis hausta viperam, in sinum admittere. Acrius de novo militum delectu disceptatum: decretumque, ut exercitus triginta peditum millium, quinque equitum conflaretur, stipendio menstruo ab Rege quidem ducentorum quinquaginta millium aureorum, reliquo autem à provinciis persolvendo. Equitatui, nam hujus præcipui duces abierant, Gubernatorem imposuit Marchionem Rubasium, promptum animi ducem

præ-

Margin notes:

inde Anglicanæ furiæ. (*Camdenus Annal. Angl par. 2.*)

Alexander provinciarum Wallonum regimen capit. (*29. Apr. concil. status*) senatum supplet eorum loco qui discessere:

Duos tamen admitti repugnant Wallones,

De novo exercitu conflando agit Alexander. (*Vicecomes Gandaven.*) magistrum equitum creat:

1580

præfervidumque. Equitum levis armaturæ Legatum addidit Marchionem à Monte, notæ jam pridem fidei, bellicæque virtutis: & Commissarium generalem dixit Georgium Bastam, origine Epirotam, in pago tamen Tarentini agri natum, militari scientia clarum: quem è Farnesiana schola supremum Cæsarei exercitus Ducem vidimus in Pannonia ex Othomannicis copiis perpetuò victorem. Utrumque autem horum, quos nominavi, & Epirotas omnes, & Italorum multos tanquam è Gubernatoris domo, provinciæ, quamquam externos, non abnuebant.

(Tenente) & vicarium ejus: & Commissarium generalem. *(Rocca. pagus;)* *(qui postea Hustæ Comes.)*

Et RUBASIUS quidem Alexandri judicium citò commendavit. Etenim post captam Ninovam, Engelmunsterum, castrum fluvio Mandræ vicinum, obsidione cinxerat Lanua. commissâque Marquettio Vicario quatiendæ arcis curâ, ipse Insulas, oblata subitò spe intercipiendæ urbis, cum parte copiarum clam divertit. Sed audito, Rubasium liberando Engelmunstero cum quindecim turmis Epirotarum Italorumque, & selectis aliquot Wallonum cohortibus adventare; mutato consilio, relictis ad celeritatem nonnullis suorum centuriis, in castra extemplò redit: ac Marquettio mandat, ut arreptis quinquaginta majoribus sclopetariis, Isinghemium contendat: ac pontem, quo Mandra ibi trajicitur, interscindat. Eodem tempore Bica equitum ductor: qui cum duabus sclopetariorum turmis præmissus fuerat à Rubasio ad occupandum pontem, Isinghemium festinaverat: jussisque suis equo descendere, commissâ confestim pugnâ, ponte Marquettium expulit. ac superveniens interim Rubasius, relictis custodia pontis aliquot Wallonibus, aggredi statuit hostium castra prius, quàm Odettus Telinius Lanuæ filius quàm ocyssimè Wacchanam missus à patre, advocaret inde relictas cohortes. In iis castris Lanua delegerat equitatui suo armorum aream aliquanto quidem angustio-

PUGNA apud Engelmunsterum. Lanua obsidet Engelmunsterum. *(Lilla)* cui liberando advolat Rubasius. *(Moschettieri.)* ejus milites pro occupando ponte confligunt cum Lanuianis: & pontem obtinent. Castra Lanuæ.

1580 gustiorem, sed situ percommodam, ac fermè inaccessam, nisi aditu uno, eoque à quingentis majoribus sclopetariis, proximas molas insidentibus, præmunito. Per hunc aditum in castra Bicam irrumpere, unà cum Georgii Charisææ, ac Nicolai Bastæ, lancea riis turmis, additis aliquot peditum cohortibus, Rubasius jubet, ipse cum reliquis copiis in tempore affuturus. Erant equites Lanuæ circiter octingenti, veterani fermè omnes, per turmas aliis alias successuras ita dispositi, ut in aditum, quem satis tutum dicebam, latus obverterent. eo consilio, ut dum commilitones apud molas pugnarent, ipsi, si opus foret, ex alia castrorum parte prodeuntes, Rubasianos à lateribus aggrederentur. Sed Bica, superatis multo, quàm hostes crediderant, celerius iis, qui ad molas stabant, eodem impetu illatus in castra, directa in primam, quæ Scotorum erat, turmam pilarum emissione, eam paululùm turbat: turbatam, Charisææ Bastæque lancearii protinus invadunt, motamque in turmas ponè astantes reflectunt, inclinantque: inde equitatus omnis instar connexi consertique corporis, ab unius impulsu partis, nutare ubique, distrahique cœpit: frustrà nitentibus inter eas angustias restituere ordines, inque locum gradumque reponere Lanuâ, ac præcipuis quibusque Gallorum. Quum subitò arma inferente Rubasio, recenti cum equite pediteque, ductoribus Camillo à Monte, ac Nicolao Cæsio: aucto cum cæde metu, pars in fugam conjicitur, pauci hostium impetum constanter excipiunt, Lanua expectatione filii pugnam sustinens, à plerisque desertus, ad extremum capitur. Dux, si quisquam alius, belli sciens, sed fortunam expertus plerunque improsperam, partibusque ab eo sumptis meritò iratam. Captus est semel in Tornacensi prælio, iterum ad Monconturnum, rursum captis Hannoniæ Montibus inter deditos obses retentus, quartùm

ejus militum numerus & ordo.

Castra invadunt Rubasiani:

frustra defendente Lanua,

(12 Maji) qui & ipse capitur. Virtus bellica & fortuna ejus. 1569. 1569. 1572.

tùm hic, & quidem suis in castris: rarò sine privato infortunio pugnam ciens, quippe aut corpore saucius, aut brachio toto sectus, aut demum capite glande ictus extinctusque. Desiderati ex hostibus dicuntur in hac apud Engelmunsterum pugna, paululùm supra sexcentos, capti cum Lanua Marquettius, ac nobilium multi: capta septendecim signa peditum, equitum vexilla quatuor, ac tormenta muralia tria, cum omni bellico in castris apparatu. Sed spoliis omnibus carior Alexandro fuit ipse Lanua à Rubasio velut in triumpho Montes adductus ad Alexandrum. Qui postquàm illum perhonorificè aliquandiù habuit, incertus animi de hujusmodi captivo quid ageret, Regem consulit in hæc verba. *Quum primùm Lanua venit in manus meas, homo & sacramenti violator, (quo sacramento, è Montensi urbe ab Duce Albano capta non prius emissus est, quàm se cum reliquis obstrinxit, Nunquam se militaturum adversus Hispanum Regem: & hæresis, hæreticarumque partium ubique locorum ductor: & in primis rebellium Belgarum incentor, ac propugnator; reputans ipse mecum, huic uni non minus ab ingenii sagacitate, quàm ab assidua civilium discordiarum tractatione, artes inesse omnes, quibus consilio manuque bellum alere adversus Deum, Majestatemque vestram, diuturnum queat, decreveram, sumpto de eo supplicio, uti meritus est, externis hominibus documentum dare, ne spargendis per alienas provincias turbarum facibus, venalem operam cuiquam præstent. idque peragere præmature avebam, antequam Majestati vestræ integrum foret, in ea re quidquam certi præcipere: quo intelligerent omnes, sumptum in Belgio, non acceptum ab Hispania consilium. Sic enim sentio, FIDELIS ministri partes esse, si quæ ex animadversionibus ac repulsis timentur odia, ea in se transferre, objectuque sui, Principem tegere ab invidia: illi beneficentiæ materiam, illi gratias seponere. Verum quum*

[Margin notes:
1580
1591. Numerus occisorum captorumque & spoliorum ex Lanuianis.
(*Mons de Enau*)
(*26 Iun.*) Alexander incertus quid agat de Lanua, consulit Regem in hæc verba:]

1580 (à Lamua à Villersio.) *planeprospicerem, quid hac animadversio effectura esset in Egmontio Comite, in Norcamio Sellæ Domino paucis antè diebus in fraudem inducto captoque, inque aliis regiarum partium constantissimis viris, apud Orangium jamdiu detentis: in quos si quid gravius statueretur, non leves profectò turbæ à Nobilitate cum iis sanguine conjuncta timendæ essent; satius duxi, non aliud super eo consilium capere, quàm quod Majestas mihi vestra suggerere non gravabitur. Interim Namurcum brevi profecturus, illuc hominem mecum traham, traducendum inde Limburgensem in arcem, & Gaspari Roblæo Billii Domino committendum: cujus fidei, si quid arcani de eo Majestas vestra mandaverit credere unice possumus.* Ad ea Rex animo hærens, eoque nihil certi in hac causa respondens, (quod Regi solitum, quum dubiam laudis aut culpæ aleam ministro cedere satius ducebat) solum Alexandro mandat, ut Marchioni Rubasio victoriam suo nomine gratuletur: spondeatque, memorem se virtutis ejus industriæque futurum, uti mox fuit. Sic regis nihil de Lanua expedientis hæsitatio, in quintum usque annum, hominis captivitatem remorata est; donec eum Egmontio Comite commutari demum placuit.

Rege nihil respondente de Lanua.

Inter captivos asservari Alexander illum jubet.

INTEREA Namurcum advenerat ab Italia Margarita Parmensis, Caroli V. filia, Alexandri mater, ab Rege destinata provinciarum Gubernatrix. Etenim Rex, ut initis in Wallonum reconciliatione capitibus satisfaceret, non diu super sorore dubitaverat, Belgarum populis perquàm grata, & ab ipsis sæpius ad illud regimen repetita. Hæserat quidem à principio, an inter eas bellorum tempestates, ac multorum naufragia, rei bellicæ clavum feminæ quamquam gubernationis nequaquam ignaræ, tutò committeret. Sed hærentem Cardinalis Granvellanus in consultationem adhibitus cum I. Idiaquesio rerum belgicarum in Hispaniæ consilio moderatore, in suscepta prius sententia firmaverat:

MARGARITAM Alex. matrem mittit Rex in Belgium Gubernatricem. (sub initium Augusti)

verat : modò juberetur Alexander Gubernatrici adesse, & armorum imperium retinere. Sic enim & feminæ addi virtutem viri, & quidem Alexandri virtutem : & unum ex utroque Gubernatorem Belgicis necessitatibus parem aptè componi. neque enim verendum, ne unus futuri non essent, talis parens, natusque : quorum illa unicum hunc unicè diligeret, hic illam supra omne filii obsequium adoraret. Rex probato consilio, quid decrevisset, Alexandrum admonuit : jussitque provinciis exponere, Motum se ad sororem suam, quamvis ætate gravem, eo insuper onere gravandam, unico Belgarum bono, quibus acceptam fore illam non dubitaret, cujus diuturnam in eo regimine prudentiam comitatemque ad eorum mores accommodatam, experti jam essent, ejusque reditum conjunctis populorum votis sæpius expetiissent. Et verò non falsò expetitam, insolita provinciarum gratulatio, Nobiliumque ad eam certatim invisendam venerandamque frequentia palàm fecit. Nisi quòd publicam Namurci lætitiam interturbarunt veteranæ aliquot Germanorum cohortes, quæ urbis præsidio destinatæ, sumptis armis, atque occupato mercatorum foro, stipendia, ut in novo regimine, licentius ac minacius efflagitabant. Id quod animum perculit Alexandri, ad matrem salutandam Namurcum ex Hannonia contendentis : eo magis, quòd in itinere nunciatum est, haud procul esse centuriam Lovanio egressam, properantemque, ut se seditiosis Namurcensibus immisceat. Erant Alexandro turmæ Epirotarum duæ : cum his transversa per itinera incitatis equis, centuriæ Lovaniensium improvisus occurrit. sumptoque protinus de subcenturione supplicio, nam Centurionem fuga procul abstulerat, milites paucis increpitos, velut unius pœna placatus, Lovanium remittit. Sed accitum ad se Licquium Lovanio præfectum, tradita-

1580 eique Ducem armorum destinat Alexandrum :

& consilium suum provinciis exponit :

quæ summa illam gratulatione suscipiunt.

sed lætitiam turbat seditio Germanorum Namurci orta. (*Namurcum*)

Ad quam disturbandam occurrit ex Hannonia Alex.

Et in via alios seditiosos plectit.

1580. ditaque ei ſtipendiorum parte in præſidiarios dividenda; jubet, habita quæſtione haud impunitos omittere reorum duces. Ipſe interim, ut erat equitibus comitatus, Namurcum intrat: rectâque in forum tendens, conglobatis illic cohortibus inter preces ac minas ſtipendia confusè poſcentibus imperato ſilentio, exprobrataque perquàm acriter importuna inverecundaque licentia, quâ inter ea populorum gaudia, ac venerantium officia, Caroli V. filiam, Philippi Regis ſororem hoſtiliter obſediſſent; jubet venire eorum aliquem, ac per modeſtiam poſtulata militum exponere. Diſcordes quem mitterent, turbidos atque impacatos relinquit minitabundus, ac certus omiſſis aliquando mollibus remediis, præſente animadverſione contumaciam ulciſci. audierat enim propè jam eſſe, quos periculo matris anxius advocaverat è Carolomontio ſclopetarios equites, ac peditum Wallonum ſigna. Quum ecce mutati repentè Germani, ſive meliorum ſuaſu, ſive aliquid de accitis auxiliis ſuboluerat; conferti, reverenteſque, Alexandrum circumſtant, neceſſitati factum imputant, undanteſque corpora cicatrices oſtentant, ætatem hiſpanis in caſtris actam, duriorem in dies militiam, nec ſtipendiis allevatam objiciunt: orant, ne ſecuturis mox annis militiæ invalidis, inopem adeò finem miſerumque, ipſe militum pater imponat. Motus ad ea Alexander, ſecumque reputans (ut ad Regem ſcripſit) quàm male apud omnes auditura eſſet belgica Regis militia, ſi externus miles, poſt annorum complurium labores, emerito ære vacuus è regiis caſtris exigeretur; ſtipendiis partim enumeratis in præſentia, partim in Germania enumerandis, è Belgio dimiſit. Valuitque exemplum, ut quæ Lucemburgenſem Provinciam vexabant Fuggeri, & Barlamontii legiones, tanto quotidie pervicacius, quanto poſt Fuggeri obitum, exuto omni obſequio licentius prædabantur;

Marginalia: Tum Namurcum ingreſſus tumultuantes objurgat. — (*Sciarlemont*). — Illi neceſſitates ſuas Alexandro repræſentant: — eumque movent. — (*6. Aug.*) — & ſtipendiorum parte accepta Belgio abeunt. Horum exemplo alii alibi componuntur:

tur; missis ad Alexandrum legatis clementiam ejus, opemque diuturnæ militiæ debitam imploraverint. Sic acceptis, sed eâ, quam prius abnuerant, conditione stipendiis, pars domum abiit: pars, non sufficiente quamvis grandi pecunia, (siquidem quæ Germanis debebantur, vetera erant ab Ducis Albani, ac Requesenii, Austriacique temporibus) Limburgensem agrum infensa retinuit. auctâ ex eo Margaritæ curâ: quæ quoniam Belgium ingressa, se se vidisset per Limburgensem provinciam, velut per hostile solum, præsidio deductam, ac Namurci statim obsessam; longè profectò, quàm sibi persuaserat, turbis agitatum gravioribus Belgium nacta, damnare apud filium cœpit facilitatem suam. Sed Alexander, ut malum non inficiabatur, ita prudentiam ejus extollebat, cui, modò Rex ab Lusitanica expeditione liber, Belgium liberalius aliquando respiciat, procliviora in posterum omnia augurabatur. Sic ille tunc quidem apud matrem. ceterum Cardinali Granvellano scribens, quem consilii authorem ex ejus litteris deprehenderat; *Negat ea partitione regiminis, Belgio consultum, aut sibi: cui arma tractanti apud homines ægrè parentes, & libertatis immodicos, addi non distrahi authoritatem oportuerat. Matri omnia se debere: nec opinari se; quemquam esse mortalium proniorìs erga parentem obsequii venerationisque. idque non propter naturæ solum jura, sed etiam ob singularem sapientiam dotesque maximi Cæsarum filiæ, Regumque maximi sororis, cui vel hastati peditis in munere deservire, laudi nimirum sibi decorique ducturum. Verùm diviso cum ea imperio Belgium moderari, Regis causæ conducibile non esse. Itaque quum sextus jam instet mensis, ex quo ipse præfecturam inierit apud VVallones, ideòque ex eorum conditionibus novus in provincias Gubernator inducendus sit; obnixè orare, cum Rege transigeret, ut sibi Belgii curâ mox libero regias manus deosculatum adire*

1580. (9 Maji) (Alex. ad Regem 11 Aug.) At Margaritam hisce turbis motam pœnitere incipit admissi regiminis. Alexander illam animat; (1. Sept.) non tamen probare se hanc imperii divisionem scribit ob has causas. (à die 25. April.)

re

1580 *re permittatur*. Accessit ad Alexandri sententiam Margaritæ voluntas, quæ novis quotidie turbis offensa, semestri quamvis elapso, regimen adire non sustinebat: precata filium, onus ne deponeret, dum responsa Regis opperiretur; cui pridem compositis litteris ostenderat, regimen provinciarum quacunque ratione divisum, præsenti rerum statui opportunum non esse. ac falli, qui ob matris filiique conjunctionem indivisum putent: satis dividendum, (si cetera desint) contentionibus ministrorum. urbana quippe negotia eo maximè tempore ita armis innexa implicitaque, ut dubitari non possit, quin in eorum separatione, certamen inter bellicos politicosque consiliarios ad se se illa trahentes, assiduè futurum sit, ingenti negotiorum morâ, atque pernicie. Ita quoque visum Alexandro filio, quem administrationem interim continuare compulerant & ipsa, & Procuratores provinciarum, testati, si quid Belgio adversi contingeret, Alexandro Principi tribuendum. Verùm quum à Cardinali Gran-

Ita quoque sentit Margarita.

In eamque sententiam Regi scribit.

1581 vellano, atque à Petro Aldobrandino Margaritæ aulico, (quem ipsa quatuor antè mensibus ad Regem allegaverat nuncium adventus sui in Belgium, eique nuper hanc regiminis causam cum Rege transigendam imposuerat) aliquoties responderetur, Regem in sententia perstare: Rexque ipse, festinatis ad Margaritam, atque ad Alexandrum litteris, huic mandaret, ut matri persuaderet Belgii præfecturam capessere: illi, ut filium induceret ad operam ei in armorum administratione præstandam; Margarita quidem expugnata est. ostensisque Alexandro litteris tum à Rege postremùm datis, queis jubebatur, cum filio administrationem inire: tum à Granvellano non obscurè significante offensionem Regis, si obluctarentur; denunciat Alexandro, se onus exinde subiturum, sed cum ipso partitam. proinde orat, ne Regi acrius obnitens,

sed Rex non movetur, (1 *Febr.* 1581.) & ad Margaritam atque ad Alex. scribit.

Illa dat manus:

tens, judicium Principis, dissentiendo, damnare videatur. immobili ad ea Alexandro, quòd diceret, ejusmodi regimen nec publicè utile, nec privatim decorum, atque adeò nec Regi denique probandum. Ad quem ipse in hanc sententiam multa quum perscripsisset, quibus ex ea bipartitæ administrationis forma certam provinciarum perniciem conficiebat, non dissimulans honoris inde jacturam sui; Cardinali Granvellano mentem prorsus omnem denudandam putavit. Namque post cursim expositas dissensionum occasiones, se inter, ac matrem, haud dubiè secuturas, partim ipsa negotiorum necessitate, ubi eorum ratio uni non redditur: partim æmulatione inter arcium urbiumque Præfectos solito majore, quasi eorum jura, quorum personam referant, defensuros: partim aulicorum culpâ non nullorum, quos matri percaros, sibi parùm benevolos non ignoraret; queritur, operam suam adeò malè collocatam in Belgio visam fuisse Regi, ut, quo maximè tempore dignum aliquid liberalitate Principis expectaret, de gradu positus (quod in militia inusitatum) dimidiata administratione plecteretur. *Et quid enim ad eam diem ab se factum, quod accessionem gratiæ apud Regem, omnium gnarum memoremque, non meruerit? Initio præfecturæ repertas à se provincias regiarum partium ex universo Belgio omnino tres, quarum tamen unam ipse Austriaco Gubernatore, subjecisset. in præsentia, & quidem intra biennium, septem sive octo numerari, præter urbes in Brabantia aut obsidione domitas, aut officiis & curâ ad obsequium traductas. Hæc autem peracta cum exercitu, ut ab Austriaco acceperat, primùm modico, atque intra munitiones obsesso: mox aucto quidem, sed stipendiis imminutis: tum, remotis Hispanis externisque, relictum se in VVallonam manibus semestrem Gubernatorem, atque adeò expositum eorum contumaciæ, tanquam abiturum. glíscentibus interea hostium copiis,*

158

Non Alexander, (6 Mart.)
qui Regi sententiam suam exponit:
At Granvellano planiss. aperia causas dissentiendi;
addit que apud eum querelas:
& conficit divisionem illam imperii nec deberi meritis suis,
quæ largè & ex vero commemorat:
(Limburgum)

1581 *copiis, irrumpentibus paßim in Belgium Gallorum auxiliis, auditu undique defectionibus: inter suspectos, suspectantesque, inter Præfectorum arcium, Tribunorumque diras, stipendiis non procedentibus, denunciationes: inter legionum seditiones ac minas, quas ipse non rarò aut suo ære placaverit, aut periculo suo perterruerit. Et tamen adversus hæc omnia stetisse se semper impavidum invictumque; & , post emissos Hispanos, cum tyrone exercitu, quem armorum rudem componere agmen, ad ordines se recipere, hastam inflectere (quod Tribuni dedignentur) ipse docuerit: pecuniâ ab Hispania suppeditatâ semper parcè, interdum nullâ, rarò opportune; non modò sustentatas à se partes, regiique nominis existimationem, sed etiam additas provincias, amplificatam catholici exercitus gloriam, auctum sibi apud hostes usque adeò nomen, ut profectò, æstimatis, quibus hæc patrata sint viribus, pro milite famam Ducis pugnâsse, & causam Deumque vicisse dicendum sit. An post hæc, æquo posse animo ferri, horum nullam, tanquam ingrata Principi fuerint, rationem haberi? Et ferri tamen posse, si uni res sibi denique obesset. Sed quum hæc imperii diminutio authoritatem imperantis infringat, ministeria confundat, obedientiam pessundet, atque adeò in perniciem provinciarum vertat; decrevisse se, nudam armorum præfecturam non admittere, ratum Regi æquißimo rerum æstimatori non improbandum consilium ejus, qui malit se gratiâ, quàm Principem ditione sua periclitari. Quamobrem obsecrari à se Granvellanum, quem patris semper loco veneratus sit, ut hæc Regi subjiciens, authoritatem quoque suam in loco adjungat. non quo ejus operâ præfecturam Belgii integram sibi continuatam velit, id enim aversari se, ac deprecari: sed ut sibi per Regis clementiam liceat, aut in Hispaniam ad ejus conspectum ire, aut in Belgio privatum militem matri adesse: certè ne intra provincias sistatur cum eo dimidiati regiminis dehonestamento, ex quo detrimentum Regi, dedecus sibi procreetur.* Hæc à

> nec præsenti Belgarum statui.

> Itaque aut discessum petit,

> aut privatum militis munus.

Gran-

Granvellano Cardinali perlecta Regi, quamquam is nullo offensionis indicio audiit, velut eodem animo ingenioque scripta, quo gesta: & ea ad fugam concepti dedecoris, non ad prædicationem gloriarum referebat: tamen parùm illis motum esse nunciabatur Alexandro à Granvellano, & Margaritæ ab Aldobrandino. Igitur evulgato inter Wallones Alexandri discessu, tumultuari cœptum à belli Proceribus, palàm edicentibus, si ita desererentur provinciæ, renunciatâ Regi militiâ, sibi quemque consulturum. Unus inter eos lætari Mansfeldius credebatur, non quidem offensus Alexandro, quem potius amabat ante alios, colebatque; sed expertus olim singularem Margaritæ benevolentiam, sperabat armorum onus in se unicè à Gubernatrice inclinandum. quo intentius Rubasius aliique Mansfeldianæ spei non ignari, abscessum Alexandri Principis improbabant. Itaque Margarita, super alias causas, hanc etiam militum denunciationem Regi perscribens oravit Majestatem ejus, ne quid in Belgio immutatum vellet. & Alexander, misso jam in Lusitaniam Adriano Gomicurtio Trajecti Gubernatore, fortunato semper commissorum interprete, discessum suum apud Regem urgere non destitit, ejus clementiam precatus, sibi persuaderi pateretur, hominem tot nominibus Majestati ejus innexum mancipatumque, quique semper occasiones ei parendi vitâ ipsâ cariores mercari vel sanguine consueverit; causam utique habere permagnam, cur in præsentia jussa ejus morando, interpretari potius commoda Principis, quàm exequi verba coactus sit. Rex tot è Belgio litteris, nunciis, deprecatoribusque tandiu fatigatus ac fessus, ne aut persistendo cogendoque, Alexandrum offenderet ægrè parentem, eoque nec diù pariturum: aut illum revocando, tali se Belgiumque despoliaret Duce, cui quem compararet, non facilè habebat; à suscepto consilio desistendum satius duxit.

1581

Rex perstat in sententia.

Vulgatur Al. discessus è Belgio, cum magnis Procerum querelis:

quas Regi Margarita significat. (16 *Mart.*) ad eum permovendum, (*ubi tunc erat Rex*) sed Alex. discessum suum urgeri mandat apud Regem, hisce rationibus.

Rex denique à consilio desistit:

1581 duxit. Ut tamen & sorori frustrà in Belgium inductæ consuleret, & destinationi suæ: quasi ERRORIS confessio sit, mutanda fecisse, alio nomine Margaritam in Belgio detinere statuit. Scriptisque ad eam litteris, ac laudato ejus tum prompto obsequendi animo, tum operâ ad permovendum filium adhibitâ: postquàm exemptam illam onere, quod imposuerat, idque integrum Alexandro restitutum exposuit, addit;

Margaritam tamen jubet in Belgio subsistere sub alio nomine.

(29. Dec. 1581.)

Non idcircò visum sibi, è Belgio illam, uti ipsa postulaverat, liberare: non solum ne sermonum materia præbeatur multis, subitum ejus abscessum in matris filiique contentiones, ac dissidia relaturis: sed etiam ut, quum rebelles ita vi armisque domandi sint, ut simul locus aliquis pœnitentiæ ac regressui commonstretur: quumque illud nemo melius Alexandro impleat; sit ipsa veluti ara fugitantes alliciens, retinensque. sic enim expertum se, RARÒ impunitatem frustrà proponi: & plerumque spe veniæ scelera disparari. Belgarum in eam studium & observantiam summam esse; & parem ei prudentiam, ex quibus futurum, ut ceterà contumaces sequestrem illam ac mediam non refugiant: & ipsa patrocinium offerendo, reduces componat, & obedientiæ ac paci restituat. Capesseret igitur libenti animo provinciam: delectaque arbitratu suo urbe ad hoc clementiæ tribunal accommodata, sibi persuaderet, nullam ex omnibus rem esse, in qua fratri obsecundare gratius unquam possit. Eadem Alexandro Rex scribens, causisque sustentati ad eam diem consilii sui redditis; quid de sorore in Belgio retinenda statuerit, quantumque repositum in eo putet, admonuit. Ac post commendatam ei rem belgicam, sua Rex manu addit, *In provinciarum administratione nihil esse, quod ab eo partes omnes explente desideraret, præter id, quod aliàs admonitum voluit, ut in posterum vita sua parcior, imperatoriis artibus, quibus potest polletque, contentus sit.* Et quoniam ex præfectura Margaritæ tradita, abrogatum jam erat imperium Alexandro, Rex novum ei diplo-

quod ipse Margaritæ exponit in hunc modum.

Idemque Alexandro significat,

cum hoc monito.

ma transmisit quod ut factum est rogatu provinciarum, Alexandrum Gubernatorem deposcentium, (hæc enim afferebatur in diplomata causa) ita hoc ei supra omnes retrò Belgarum Præfectos honorificum gratulatur ab Hispania Funcquius rerum belgicarum curator apud Regem. At Margarita parendi quidem anxia, sed Namurci quum diù morata, vix operæ suæ locum, cunctis arma respicientibus, videret; reditu impetrato, ac relictâ, quam supra triennium habüit, non exercuit, præfectura; Septembri mense anni sesquimillesimi octogesimi tertii in Italiam profecta est. Atque in hunc modum designatio illa Regis, tres ipsos annos conati inter matrem natumque distribuere imperium, (seu causam referas ad non dividuum Belgii regimen, seu potius ad hominis animum in regimine non dividuum, frustià ad extremum fuit.

1581 Ac simul novo illum diplomate Gubernatorem honorificè confirmat: (19. Dec. 1581.) & Margarita impetrat ab Rege reditum in Italiam.

DE

DE BELLO BELGICO

DECADIS SECUNDÆ

LIBER QUARTUS.

1581 DEFECTIONES aliquot civitatum & Nobilium,

SED ME necessitas rem simul omnem non interruptè comprehendendi, ad tempora postea memoranda transduxit. Vnde, retracta narratione, redeo ad intermissas cum tumultuantibus curas Alexandri. qui vix diem septimum hæserat apud matrem, quum de Alosti periculo, deque aliquorum Nobilium tentamentis sollicitè admonitus, *(Mons de Ennac.)* Montes confestim repetiit, propius inde cum regio Senatu consulturus. Et gliscebant in dies hinc atque inde suspiciones, trepidis offensisque, ut memoravi civitatibus, ex militum querelis arces deserentium, deditionesque minitantium: *ex pecuniæ inopia,* Rege interim novis Imperiis intento, ac vetera securius posthabente. Accessit & Regis morbus, *& Regis morbo, (Lusitan.)* qui ut ingravescere ab aula nunciabatur, ita pernicialis ac supremus vulgò est creditus. Immò (facili persuasione multorum, occultari Principum fines nominibus ingravescentis morbi) *famaque mortis ejus* mors Regis toto statim Belgio evulgata: festinante per hæc turbida Orangio, ritu aranei nubilo texentis. *(Plin. l.9. c.24.)* Et verò vix ulla in provinciis Regi parentibus urbs, pagusve, aut castrum erat, quò *Orangio occasiones non omittente* ille turbarum fila non deduxerat. Jamque ejus astu Diestemium, Sichemiumque in manus Ordinum devenerant, sinistrâ Wallonum præsidiariorum famâ: jussisque ab Alexandro arcis utriusque Gubernatoribus attineri. *(Mastric)* Quin & Trajecti præsidiarios palàm denunciantes, portas se *(Alex. ad Reg. 2. Aug.)* se sollicitanti Orangio reclusuros, nisi pecunia

actutùm

1581

actutùm solveretur, Alexander transmissâ ad Gomicurtium Gubernatorem duorum millium aureorum summâ, quam fortè per eos dies ab Octavio parente, ceterâ vacuus, acceperat; utcumque sedavit. Sed multo altius perculere animum ejus subitæ primariorum aliquot defectiones. Namque Auxii Dominus, Comitis Bossuvii frater, præter omnium expectationem conatus Alostum præfecturæ suæ urbem Orangio tradere, repulsus à Magistratu, ac loci præsidiariis, in castrum suum Licherchium se recepit, ejecto inde Regis præsidio, Ordinumque admisso: ipse interim exutus & patriâ turmâ belgicorum equitum, & Alosti regimine, & præfecturâ silvarum, immò & uxore ipsa mariti transfugium exsecratâ, atque Alostum cum filiis clàm digressa. Majus adhuc aliquid molitus est Gulielmus Hornanus Hesii Dominus, cum Chrecquio, Inchioque. Summa consiliorum erat: ut Hesius suam, & quæ captivi Egmontii fuerat, sibique tunc parebat, legiones in seditionem excitaret: atque à Regis partibus abstractas venienti è Gallia Alençonio adjungeret, eumque Armenteriæ primus exciperet. Chrecquius Ariam, vicinaque loca in Alençonii nomen adigeret. Et eundem Inchius arcis Cameracensis Præfectus in urbem, uti jam erat pactus, admitteret. Addunt aliqui, Hesium de Alexandri nece cogitasse: quem orare decreverat, ut se, sequenti die, explicaturum legiones Cameracum versus destinatas aspectu suo dignaretur, alacritate militum haud dubiè gavisurus. Convenisse autem illum cum aliquot legionariis in scelus coëmptis, ut inter salutandum festa sclopeorum explosione Ducem, ipsi aliis immisti ignorabilesque, Alexandrum pilis impeterent, sternerentque. Consilium cum aliquot Gallis initum primus omnium Alexandro aperuit Wallonum ductor Montinius, admonitus à Centurione suo Gallo, cui in partem ascito Hesius destinata communicaverat, ac litteras

Trajecti præsidiarii accepto ære sedantur. Relinquunt Regis partes, (*Maximil. Hennin. Bos. Com.*) Auxii Dom (*Baliage de Boschi.*) & Hornanus, Chrecquius, & Inchius, conjurati tradere Alenconio legiones, & arces, (*Ev. Rinal. Alexandri aulicus in comment.*) & moliri necem Alexandri, in hunc modum,

1584 teras transmittendas ad Orangium, Alençoniumque tradiderat, Alexander, licet Montinius, mox & Rubasius affirmarent, posse Hesium in potestatem haberi, idque in se reciperent; tamen laudata eorum fide, actisque Regis nomine, gratiis; addidit, cautius & procul ab invidia sibi quidem videri, si, quæ eacunque esset proditio, novis adhuc indiciis exploraretur. id enim haud dubiè gratius Regi futurum: ne per speciem novæ culpæ ulcisci veterem videretur. se certè ad hujusmodi animadversionum ministeria ægrè adduci. Interim ipse, quamvis ob vetus Wallonum in Gallos odium, illorum industriæ non parùm in ea causa tribueret, attamen nihil cunctatus, Armenteriam, aliaque suspecta in oppida fidos sibi homines, strenuosque festinavit; qui ad omnia intenti, si quid uspiam moveretur, prompta vicinis è locis præsidia evocarent. Quum Rubasius occasionem nactus invisendæ matris in castrum non procul Condæo nuper advectæ, illuc Hesium adduxit. nobiles apud matrem mulieres libenter salutaturum, atque ibi captum (namque alibi quidquam in eum attentare militibus suis septum, arduum habebatur) jussit illicò traduci Quercetum proximum oppidulum, sed munitum, ibique asservari, dum Parmensis admoneretur. qui successu lætus, præsertim; quod liberum se, Regemque ab invidia videret; delectos ex rèconciliatis Regi provinciis singulos causæ cognitores Quercetum immittit. à quibus expressa primos inter congressus rei confessione, eaque in earundem provinciarum conciliis expensa, reus Majestatis est habitus. Nec post multò accessere ab Rege litteræ supplicium imperantes. Sed cunctabatur Alexander, commiseratione in sororem ejus: quæ nupta Egmontio, eodem tempore virum apud hostes captivum, & fratrem capitis damnatum lamentabatur cum Margarita Alexandri matre Namurci agente:

Montinius & Rubasius detegunt insidias Alexand. (*Emanuel Lalin.*)

qui oblatam eum capiendi operam non admittit:

Hesius tamen astu capitur à Rubasio.

(*Quesoy*) & à judicibus reus pronunciatur.

Alex. differt aliquandiù supplicium.

PHILIPPUS COMES HOLACHIUS
BARO IN LANGENBERG etc. L. GENER.

agente; quam & Hesius compositis è Querceten- 1581
si custodia litteris precatus est, Avocaret ad se (24 Septembris)
cognitionem: aut saltem, pro sua apud Regem
fratrem gratia, laxius aliquod festinatæ damnationi spatium impetraret. Sed elapsis, qui inter
conjuratos custodiebantur, Hesii Oeconomo, (8 Nov.)
Chrecquioque, Alexandri jussu Hesius, quinto tandem gladio plecti jubet.
postquam intra Quercetanam arcem attinebatur
mense, securi percussus est: nulla Belgarum in
eum commiseratione, quorum multos ex primoribus in senatu olim capi, & in custodiam (1576.) (Vide l. 8. Decad. 1.)
trahi ipse tunc Bruxellensis urbis Gubernator
imperaverat, superbo juvenis ingenio, & commutabili, quique semper alibi, quam quo loco erat, esse mallet. Ejus bona, quæ fisco debebantur, deprecatore apud Regem Alexandro, sorori attributa sunt: Chrecquii verò, & Espinoii Principis, si absentes damnarentur, uti agitabatur; illa Comiti Reusio tanquam ex eadem Croyorum familia, hæc Marchioni Rubasio Principis fratri ab Rege destinata. Aucto interim tàm Regi, quàm Alexandro gloriæ censu, quos ab alienis facultatibus intactos, facilè constaret in perduellium suppliciis jus & æquum sectari, non judiciorum retibus, vindicisque justitiæ telis venationem exercere.

Hominis ingenium & bona non fisco sed consanguineis attributa.

Nec minus sollicitum jampridem res Frisiæ Alexandrum habebant, obsesso Groningæ Rennebergio, desertumque se, postquàm regias partes sequebatur, conquerente: præsertim audito, Philippum Comitem Holachium novis instructum copiis ad castra ante Groningam advolare, aggrediendæ urbi ab affini Orangio destinatum. Discruciabatur ad hæc animo Alexander, pecuniæ inopiâ tristibus undique nunciis occurri non posse. Tamen venalem se ante passurus, quàm tradi in manus Orangii Rennebergium; ære undecumque conquisito, cohortibus aliquot in Campensi territorio contractis, adjunctisque ad tria hastatorum signa Thomæ Epirotæ, prænobilis equitum

HARDEMBERGENSIS pugna, (Georg. Lalin.)

Ad aggrediendam Groningam jam obsessam tendit Holachius: contra quem suos mitti Alexander.

H ducto-

1581 ductoris admonuit Jacobum Coudenhovium, Rennebergii amicissimum, ut Germano Frisioque cum milite, quem acceptâ à Terranova Duce pecuniâ conflaverat, præstò esset; præficitque his simul omnibus (erant autem tria millia peditum, equites fermè sexcenti) Martinum Schenchium, strenuum scientemque militiæ Ducem: & contendenti in castra Holachio matùrè antevertere, intercludereque aditum jubet. Sed Holachius, omissis castris, occurrere Schenchio, & pugnæ necessitatem inferre decreverat. Et jam uterque ad Hardembergam, extremæ Transiselaniæ pagum, propè Vidrum amnem venerat, militibus festinato cursu, & intentissimo solis ardore fatiscentibus, aliquibus etiam, præsertim ex Holachianis, æstu sitìque, nam rivi passim aruerant, extinctis. Erat Holachius equitum numero, & campestribus tormentis septem, quæ apud Regios nulla, non paulò superior: ductorum tamen virtute longè post erat. Et Schenchius specimen sui statim dedit. Nam dum uterque aciem instruit, ita suam ipse circumegit, ut solem sibi à tergo relictum, hostibus in oculos objecerit. Tum pugnam aggressurus, quòd ejus equites, depositis paulisper galeis, elatisque in cælum manibus, Dei opem militariter implorarent; irrisione hostium exceptus est: quasi jam, ut Holachius animans suos ajebat, manus darent, nudaque capita victori submitterent. tantoque id magis, quanto ad primam tormentorum emissionem, loco mota Epirotarum ala, excussoque ex equo Coudenhovio, inclamare victoriam cœpere Holachiani: frustrà interim Schenchio firmare trepidos adnitente, suamque illis virtutem, ac Rennebergii intra urbem obsessi salutem in eorum manibus sitam repræsentante. Et verò ab ejus eventu pugnæ, deditio pendebat urbis tertium jam obsidionis mensem ægrè sustinentis. Atque inde attentandæ fraudi quæsitus est locus. Nam dum eos, qui Gro-

Schenchio duce:

(*Vidum seu Vechta.*)

(*circa finem Iunii.*)

copiæ utriusque exercitus:

Schenchii astus:

& militum pietas, irrisa ab Holachianis.

Pugna procul à castris.

Groningam obsidebant, quique obsidebantur, suspensos æquè haberet Hardembergensis pugna, & utrique in horas nuncios instantis eventus expectarent; ecce in Fœderatorum castris festi collucere ignes, circumsonare plaudentium murmura tormentorum, tubarumque cantus: omnia in lætitiam composita, velut acceptæ argumenta victoriæ Groningensibus ostentare: quin & misso tubicine, sollicitari ad deditionem obsessi, gratiosisque ad celeritatem conditionibus adurgeri. Et procedebat, mœsta cessuraque civitate, jam dolus; quum repente festinatus à Coudenhovio nuncius ad Renneberigum, ordine uti gesta erant in prælio cuncta, in hunc modum commemorat: Pugnæ initium arrisisse Holachianis, ob perniciem Epirotis illatam à prima tormentorum impressione: aucto dein metu à Coudenhovii casu duabus pariter lanceis impetiti. sed turmis in gradum repositis ab ductore Epirotarum Thoma, cui cum hastata Germanorum cohorte accesserat Rinelfeldius, & mutato equo redierat cum Frisiis suis Coudenhovius, redintegratam esse utrinque pugnam. At urgente provectas hostium centurias Schenchio, trepidationemque, mox & cladem in peditatum inferente; non diù eventu dubio certatum esse, fugam arripientibus Holachianis, eoque pluribus interim cæsis. &, quantum colligi tunc quidem potuit, desideratos ex victis non pauciores mille ac quingentis: exceptoque Holachio, plerosque ductorum aut cæsos, aut captos. ex victoribus non majorem quàm duorum & quinquaginta jacturam hactenus repertam. ceterum tormentis hostium impedimentisque omnibus in potestatem redactis, eodem impetu Covordiam victores movisse, atque oppido atque arce haud dubiè potitos jam esse. Enimverò tam opportuno, insperatoque nuncio revixere Groningenses, statimque excitantes per mœnia

1581 Calliditas obsidentium, ut Groningenses ad deditionem impellant,

sed detegitur à nuncio, qui narrat obsessis pugnam,

(*Albanenses*)

& regiorum victoriam,

& numerum utrinque cæsorum.

Unde verioris lætitiæ signis Groningenses illudunt hostibus.

1581 *qui obsidionem solvunt.* *Schenchius urbem intrat.*

nia passim ignes, pari tormentorum tubarumque responso, adhuc læta agitantem irrisere hostem: eumque, ut raptis properè signis castra desereret, audito præsertim adventare Schenchium, perpulére. Et Schenchius cum victricibus copiis triumphantis in modum urbem intravit: nonnullis eundem illum esse mensem memorantibus, quo ante hoc tempus annis quatuor & quadraginta, Georgius Schenchius Groningam ingressus, Caroli V. nomine in deditionem accepit.

Rennebergius cum hoste sæpè conflixit, *non ex voto in Stenovicensi obsidione:* *(Norritius Tribun. Anglor.)* *(lib. 6)* *in qua transmissæ sunt litteræ ad obsessos* *miro sane modo.*

At Rennebergius & animis à victoria, & militibus ab Alexandro auctus, Groninga confestim egressus multa cum Orangianis prœlia plerumque feliciter commisit. solum in Stenovicensi obsidione non perinde ei cecidit alea, hostili præsidio in oppidum immisso per amnem Brocsilam repentè glaciatum. Qua in obsidione initam à Norritianis fuisse viam transmittendi litteras ad obsessos, per tabellarios ab interceptoribus securos, refert in sui temporis historia Bulingerus. Nam plumbeo globo duarum fermè librarum ex una parte perterebrato, intra eam latebram litteras includebant, ac foramen alio plumbo ferruminabant. in altera parte, aperto angustiore foramine funiculum, qui diù ignem aleret, appendebant. Tum globus tormento in urbem excussus, atque indicio coruscantis funiculi tanquam nuncius ex amicis castris agnitus exceptusque, litteras resignabat.

(1640.) *(Princ. Thom. & Loganus)*

Hanc porrò viam per hujusmodi tabellarias pilas arcana perferendi, usurpatam ampliatamque nuper vidimus in obsidione Taurinensi: diu continuato inter Sabaudum Principem, & Insubriæ Gubernatorem, per igneos hosce cursores, commercio litterarum. Quæ libenter ipse memoraverim, quòd æquius sit, transmitti ad memoriam posteritatis illorum inventum, qui hæc mortis instrumenta transtulere sapienter ad alendas firmandasque obsessæ civitatis spes: quàm qui eadem ad inferendam mœni-

mœnibus ac domibus stragem, dirè ingeniosi, 1581
protulere. At Rennebergius, præter Stenovicum frustrà tunc quidem attentatum, ceterùm Delfzili valido ad Amisiam castro potitus, classe ad loci auxilium nequidquam ab Hollandis immissa: Covordiâ recuperatâ, Oldensiliâ captâ: victo rursus ad Burtangas paludes Holachio, relatis in ea pugna uno equitum, octo peditum signis, cum tormentis sarcinisque omnibus; multùm profectò regias partes per Frisiam, Transiselaniamque firmavit. Hæc quamquam læta prosperaque, non tamen ab Wallonibus sine querela in vulgus audiebantur: quasi Alexander, milite in Frisiam subinde misso, posthaberet eorum provincias, in dies magis ac magis expositas incursionibus, ac prædis hostium, Cameraco, ac Tornaco impunè prodeuntium: immò, quod pudendum esset, pressa vexataque adeò Valencena, hinc à Bouchemio, inde à Condæo, arcibus utique non Antverpianis; ut jam cives egredi urbe, nisi armati non auderent.

(Ems flu.)

ceterum semper victor.

ET SANE Bouchemii proditus captusque à Villersio anno superiore Norcarmius Sellæ Dominus, stimulabat Alexandrum ad urbis, Præfectique ultionem. Itaque lætus, usurusque earum opportunitate querelarum, ad eam expeditionem suscipiendam; adjumento pecuniæ aliquo à Valencenatibus oblatæ, Mansfeldium illuc protinus immittit, cum Montinio, & copiarum parte, jusso cum tormentis aliquot sequi Mottæum: & Rubasium, qui non procul equites habebat, propiùs accedere. Validum habebatur & urbis situ ad lævam Scaldis ripam, & arcis munitione Bouchemium. Accedebat Cameraci, fœderatæ urbis vicinitas, & Villersii Gubernatoris præsentia. Sed Regiorum ardor invadentium tantus fuit, ut simul mœnia quassari, simul aperiri cœpta sint. Hinc, desperata defensione, Villersius festinavit urbem ar-

IN BOUCHEMIUM expeditio.

Cur eam suscipit Alexander.

(Ipsius Villersius Norcar Baro di Sellis)

Bouchemii firmitas.

oppugnatur,

deditur.

1581 cemque dedere, impetrato ut ipse ducesque cum gladio, familia cum supellectili, milites si non armati, saltem incolumes Cameracum emitterentur. At vastatio illa, non deditio urbis fuit.

dolose. Etenim præsidiarii antequàm abirent, jussu Villerii, effoderant aliquot in locis, ignaris

Doli artificium: consilii oppidanis, fundamenta arcis ac celebrium ædificiorum, bellicoque pulvere oppleverant, applicitis illuc prælongis sub terram incendiariis funibus, qui admotum ad eorum capita à discedentibus ignem ita attemperatè, se se consumendo, devolverent ac sustinerent, ut horæ spatio, (aberat autem à Bouchemio Cameracum itinere circiter horario) pulverem contingerent inflammarentque, cum hominum, urbisque pernicie. utque strages intrantium certior esset, ante ea maximè loca, ubi locatæ erant insidiæ, arma, vestesque, prædandi irritamenta passim quasi per incuriam, aut festinationem reliquerant. Quibus ita dispositis, haud multum viæ confecerant Villersiani, quum tonitru admonente, respiciunt collucere flam-

flagrat urbs mis urbem; tecta sublimè ferri, saxorumque ac trabium collisu latè fragorem edi. Fruebantur illi fraudibus suis: sed procul visâ equitum turmâ, quam comperto hostium scelere ad eos insequendos contento impulerat cursu Rubasius; rati id quod erat, præcipiti se se gradu Cameracum projecere: majore apud se concepto gaudio, quàm illato Regiis damno. siquidem & arx incolumis stetit, extincto intra cuniculum

damno regiorum nullo, fomite: & ex Regiis, quippe lentius inductis, omninò neminem ignis absumpsit. centum circiter domus incendio conflagrarunt, inque op-

oppidanorum magno pidanos flamma, & ruina sæviere. urbs tamen prostrata licet atque deposita, vivâ nimirum

(*Thuan.lib.* 71.) arce, animati non desiit, rursumque in corpus ac vires excrevit. Ferunt insequentibus Rubasii

& magna Gubernatoris perfidia: equitibus denunciasse Villersium, fidem sibi, hostili illo insequendi conatu, violatam: atque

adeo

adeo se promissis pactisque non ultra teneri, multum irridentibus Rubasianis, mentionem fidei pactorumque factam ab eo, qui æquè se perfidum in dedenda urbe, ac vilem in propugnanda præstitisset. tamque jus fasque illum servasse, urbem ea ratione dispositam pro vita ac libertate paciscendo, quàm qui mancipium veneno antè imbutum, pro pecunia emptori tradat. At verò Alexander, audita Bouchemii deditione, non omisit Mansfeldium litteris increpare, quòd conditionibus longè mollioribus cum homine transegisset, cujus præsidia merebatur, ut qua in urbe Sellium dolo malo cœpisset, inde ipse non impunis emitteretur. Sed Mansfeldius plerunque culpæ in gliscentem in exercitu discordiam transferebat. 1581 (*ita Alex. ad Reg. 8. Sept.*)

QUÆ fuit causa, cur Alexander, quem magis hoc militare incendium, quàm Bouchemii perurebat; continuò Valencenâ eò contenderit: compertis inter Proceres discordiis longè quam inaudierat latiùs proseminatis. Namque inter Comitem Mansfeldium, Marchionemque Rubasium, hunc equitum Magistrum, illum castrorum Præfectum, adeò suspiciones, atque æmulatio percrebuerant, ut jam in studia, inde in factiones paulatim scinderetur exercitus, præpollente Rubasio ob Montinii, Mottæique, & aliorum Wallonum amicitias, ac necessitudines. Itaque Alexander quasi ad reparandum oppidum, & in commune consulendum, non ad eorum audiendas querimonias advenisset; advocato belli consilio, quærit inter alia, quando exercitum illic expeditum haberent & victorem, quò dirigenda arma viderentur? ratus haud dubiè illos in diversa tracturos: ideoque posse se, expeditionem quam quisque anteferret, ei committendo, alium aliò disparare: melius deinde, non ita calentibus animis, reconciliandos. Nec falsus consilii fuit. Nam quum Rubasius Cameracum

DISSIDIUM in castris, inter Mansfeldium & Rubasium quos Alex. disparat. (*Bouchemium*) consilio belli habito: in quo Rubasius sentit. Invadendum esse Cameracum.

1581 monstraret invadendum, antequàm Gallorum armis firmaretur: contrà Mansfeldius, supra vires in præsentia id affirmaret, quando vix quadraginta hominum millibus urbs claudi posset: at Nivellensem expeditionem & effectu promptam, & Namurcensibus, Hannoniisque juxtà gratam. Alexander & si cum Mansfeldio sentiebat, tamen utriusque sententiam complexus, sibi videri dixit, Gallis Cameraco auxiliaturis, uti Rubasius censuerat, antevertendum: ideoque iret ipse, & cum Egmontia legione, turmis quatuor levis armaturæ, una equitum sclopetariorum, & cataphractorum duabus, Marcquojum pagum in limite Artesiæ contra Veromanduos insideret, muniretque. Ex quo & opem è Gallia, importationesque in urbem inhibendo, & ex altera parte Bouchemii præsidiariis idem satagentibus, clauderetur ex longinquo Cameracum: prætenderentur certè primæ retis lineæ, quæ postea majore accessu virium, ipsa circum mœnia expanderentur. Nec ideo Nivellæ aggressionem omittendam: quòd eâ in potestatem redactâ, non illa modò commoda Namurcensium sequerentur à Mansfeldio indicata, (quæ eo quoque nomine magnificienda essent, quod Namurci degeret Regis soror) sed sumi etiam de Nivellæ Gubernatore ultio posset ac deberet, ob captam ibi prænobilem domicellarum virginum Antistitam, atque in triumpho Bruxellas abductam. Est enim in ea urbe perquàm celebre canonicarum collegium, flos planè delibatus belgicæ nobilitatis, addictum Divæ Gertrudi sodalitium, inque subsidium levamentumque principum familiarum institutum. Harum Præsidem, quam Nivellæ Dominam appellant, quòd ad eam jus spectet urbis, agrique Nivellensis; sub anni hujus initium, Dionysius Templæus, Nivellâ, & Glimesio loci Gubernatore potitus, inter captivos adnumeraverat, & Bruxel-

Mansfeldius Nivellam:

Alexander sententiam Rubasii probat,

& Cameraci expeditione ei committit.

& NIVELLENSEM expeditionem probat, (*Marg. Austriaca*) ob has causas.

Collegium canonicarum virginum Nivellæ,

Bruxellas cum aliis unà transmiserat. Igitur Alexander hujus recuperationem urbis, attributa reliqua fermè exercitus parte, committit Comiti Mansfeldio, commendatque in primis, ne sibi elabi è manibus Templæum patiatur, quo videlicet capto, benè de Antistita sperari possit. Ad extremum Mottæo Gravelingam ad præfecturam suam remisso: & Montinio cum paucis aliquot cohortibus equitibusque secum Valencenam ducto; non modò illos & quidem volentes dissociavit in præsens, & postea utcunque composuit: sed etiam expeditionibus ipsis in eum modum distributis apprimè consuluit. Namque auctâ per æmulationem industriâ, Mansfeldius quidem tertio post aggressionem die ad deditionem Nivellenses adegit, præsidiarios vitam libertatemque pactos, emisit, paucos suspendio affecit, Templæum tamdiù retinuit, dum pro Glimesio, & Nivellæ Domina commutatus est. Rubasius autem, præmisso Vicario Marchione à Monte, qui Marquojum pagum, adjuncto sibi machinatore Plato communiret; absoluto opere cum equitatu peditatuque munitionem ingressus, atque inde Cameraco imminens, modo infestis agrum excursionibus depopulando, modò cum auxiliaribus è Gallia copiis congrediendo, ingentem in urbe metum, sæpè & tumultum concitavit.

1581
Harum Antistitæ liberationem, & Nivellensem expeditionem committit Mansfeldio:
qui urbem ad deditionem cogit:
(5 Octob.) & Gubernatorem pro Glimesio & Antistita permutat.
(1. B.?pt.) Rubasius operibus & excursionibus Cameracum terret.

NEC Emmanuëlem Montinium Alexander otiosum habuit, Condæo recuperando properè immissum. Expugnaverant illud Tornacenses: quòdque inde sibi gradum facere ad proximam urbem Valencenam moliebatur Princeps Espinojus Tornaci Gubernator, locum præsidio octingentorum peditum ex Gallis, Anglis, Scotisque composito, & quatuor equitum vexillis communierat, plùra in dies ad Valencenatem expeditionem introducturus. Quo celerius Alexander, fabricato ponte ad transmittendum Scaldim, in cujus dextera ripa situm est

CONDÆI oppidi recuperatio.
(6 Dec. 1686.)
loci præsidium.

1581 Condæum, Montinium cum peditibus mille, & equitibus trecentis illuc festinare jussit: muralibus tormentis, secundo Scaldi, ponè secuturis. Sed Condæi milites eo apparatu territi, auditoque adesse Alexandrum (audierant autem à præcursore equite, quem inter exploratores à Montinio missum astu ceperant Condæani) clam cum præda Tornacum abeuntes, Montinio nondum flumen transgresso antevertunt. At Camillus à Monte J. Baptistæ frater cum ducentis equitibus, qui pontem primi transmiserant, insistens fugientibus, eorum peditatum, ut erat præda gravis, in aditu silvæ assecutus est: injectaque pugnæ necessitate, cum parva suorum jactura, non pauciores quadringentis hostium interfecit: ablataque præda, reliquos per nemorum incerta non est ausus insequi, præsertim equites, qui jam prægressi, præter quatuordecim captos, evasere omnes. Secuta statim est, ubi suorum audivere cædem ac fugam, Condæi deditio: magno utique, ac supra rem gaudio Valencenatum, qui Alexandri celeritatem extollentes, ejus nominis fama perculsos eo numero præsidiarios, paucarum horarum spatio captum oppidum arcemque, cæsos ac fugatos hostes, se assidua excursione metuque liberos gratulabantur.

contendit illud Alex. cum Montinio: Præsidiarii Condæo abeunt cum præda. (Dominicus Rapetius.)

Assequitur eos Camillus.

qui pugnat vincitque, & præda eos spoliat.

magno Valencenatum gaudio celeritatem Alexandri extollentium.

DE DEPONENDO Phil. Rege à Belgii principatu agitat Orangius in ordinum conventu.

JAM mihi dicendum est facinus, cujus à commemoratione, quasi abhorrente animo, hactenus supersedi. Anni superioris initio Princeps Orangius præsentium successu perculsus, & futurorum anxius, apud Ordines Antverpiæ de statu rerum pluribus dissèruerat, confeceratque, *Quoniam regiis partibus potentia ac fama in dies accresceret ipsi tot urbium quotidie deficientium tributis imminuti, viribus imminuerentur ad novas clades avertendas; aut in gratiam cum Rege redeundum, dominatumque Hispanorum tolerandum: aut, si conditiones, quas illi imponunt, uti in Coloniensi congressu observatum est,*

est, liberis hominibus ferenda non sunt; inciden- 1581
dum aliquando vinculum cum hujusmodi Domino,
qui & obedientiam à populis exigat ut à suis, & eos-
dem bello prosequatur ut alienos. ejurataque Hispa-
ni Regis dominatione, Principem adoptandum, cu-
jus præsentiâ provinciæ animentur, & potentiâ
defendantur. Nec, qui aliis præhabendus sit, diù & Alensonium in Principem proponit, quatuor ob causas.
deliberandum, quum jam publico nomine cum Alen-
sonio Galli Regis fratre conventum sit, si ad mu-
tandum Principem Ordines adigerentur, se ce-
teris illum prælaturos. idque in Coloniensium con-
sessu Procerum, prolatis Ordinum litteris confirma- Prima (4. Iul. 1579.)
tum. Quamquam, vel si nulla fides publica, &
promissio intercederet, multa sanè invitare ad eum Secunda
aliis præhabendum. Invitare vicinas Galliæ vires,
Regisque haud dubiè ad partes attrahendi, si non
amore fratris, certe odio Hispanorum, & Regni su- Tertia
râ, cujus intersit, alibi Alensonium abstineri. In-
vitare auxilia ab Angliæ Regina, quæ sive uxor
Alensonii, res agi suas in Belgio existimabit: sive
offensa Hispano Regi, motas nuper in Hibernia, Hi-
spano incentore turbas, turbis in Belgio redditis, ul-
tum ibit. Invitare spem, VVallonum provincias Quarta
recuperandi: quando ipsimet Alensonium sua si-
bi sponte jam ante delegerint vindicem libertatis,
tanto infensiorem hostem, si nunc spreverint, for-
midaturi. Denique invitare ingenium juvenis, ut Quinta
vividum atque imperio natum, ita minimè im-
periosum aut pervicax, sed bonis consiliis pronum,
aptumque regere & rectorem pati. Nempe hoc Omittit propriam.
postremum ad votum erat Orangii, vanis apud
alios titulis solidè dominaturi. quum interim
omitteret, habere se Arausiensem Principa-
tum in Gallia, ex Gallia uxorem, ac veteres
inde necessitudines, quæ hominem utilitati
suæ unicè invigilantem ad accersendum è Gal-
lia Principem efficacius impellebant. Ergo,
dum res tanta per fœderatas sigillatim provin-
cias, erectis expectatione omnium animis, agita-
tur, Rex non ultra laturus unius contumaciam

1581

Rex Orangium proscribit: & Alexand. proponit proscriptionis edictum. (15. *Mar.* 1581.

cui Orangius prius facto, postea litteris respondit. (4 *Febr.* 1581)

Interim consultatur à provinciis de Rege deponendo. sed timidè, ob publicam infamiam: (*Namur. Limbur. Lucemburg. Artesia Hannonia Flandriæ pars Brabantiæ pars Frisiæ pars, &c.*) ob mercatorum dispendia: ob commiserationem erga Matthiam.

ob metum ab Rege.

clientis, tot à Cæsare patre, tot ab se beneficiis, uti memorabat, obstricti; illum denique edicto à Parmensi principe, Martio mense, Trajecti proposito, atque inde per Belgium publicato, uti perduellem hostemque publicum proscribit: occisoribusque, aut eorum hæredibus, viginti quinque millium aureorum præmium decernit. Nec omisit proscriptioni respondere Orangius. distulit tamen in decimum mensem. interim, dum differebat, satius habuit urgere provincias, Regique, belgica illum possessione dejiciendo, respondere. Sed consultationes lentiùs promovebantur, rei magnitudine, & dissidio consultantium. Etenim aliqui ad præpositæ deliberationis titulum inhorruerant: timebantque publicum Europæ convicium proscissuræ desertam à Belgis illam, quam singulis natura ipsa nationibus inseruit in Principem suum fidem: simul irrisuræ præposteram judicii formam, deponi à subditis regno suo Regem, non appellatum, non conventum apud aliquos causæ arbitros; sed populum actorem, populum judicem esse. neque obtendi ab eis posse, ubi superiorem non agnoscas; ad quem provoces, jus arbitriumque superioris penes populi concilium esse; quum (quidquid obtendant) legitimum certè habere nequeant ejusmodi concilium, in quo tam multæ Belgii provinciæ desiderentur. Mercatores aliud angebat: Hispanos ex Lusitanica victoria Indiarum dominos navigationem Hollandis Zelandisque interdicturos: at quanto cum impendio commercii fortunarumque? Non pauci Matthiæ Archiducis miserebantur. reputantesque injuriam toti familiæ factam, quæsito extra domum Austriacam Principe, indignationem Cæsaris metuebant. Plerique implacabilem propiùs offensi ea ignominia Catholici Regis iram formidabant, secuturaque inde calamitatum extrema, Belgarum populis præcinebant. Auxit metum ingens

gens per eos dies insolitusque terræ motus, 1581
quo Belgium universum, Lutetiam usque, Auget formidinem
tanto graviore pernicie concussum est, quanto ingens terræmotus.
minus dabatur aut in aperta prorumpere, de- (7. April.
hiscentibus passim campis: aut stabilitatem in 1580.)
undis quærere, assurgente ac minante horrendum in modum mari. Quæ sanè velut prænuncia malorum terra marique impendentium, complures interpretabantur. At non ideò aut non tamen
prodigii metu, aut bonorum consilio, relatio- desistentibus Orangio,
ni Orangianæ intercedebantur: Orangio nusquam cessante, assiduisque litteris ac nunciis provincias urgente, morasque earum increpante, quòd dum sine fine consulerent, Princeps Parmensis Frisiam expugnaret. Itaque magna jam anni parte consultationibus circumacta, pervincentibus hæreticis, quorum videlicet ante & hæreticis.
omnes intererat, excuti Regem è Belgio, in quo stare non posset hæresis, & Hispanus; tan- Quorum
dem in Ordinum conventu Antverpiæ, conces- impulsu conficitur
sere in sententiam Orangii: definitumque, depositio
Philippum Regem, quòd jurata Belgis privilegia non Regis,
servaverit, principatu Belgii excidisse: ob eamque causam, Belgarum populos, (ipso Philippo in & electio Alenconii:
Belgii inauguratione id permittente) à fide obedientiaque jam liberos novum sibi Principem, Franciscum Valesium Alensonii Ducem Galli Regis fratrem volentes libentesque deligere. Ad quem ac- ad quem
cersendum, altero pòst mense, Philippus mittitur
Marnixius vulgò Aldegundius appellatus, & nuncius delati Prin-
cum eo Nobiles aliquot in Galliam allegantur. cipatus.
qui principatu certis conditionibus oblato, ma- (2. Aug.
gna spe secuturi mox Alençonii cum exercitu, 1580.
in Belgium revertuntur. Aldegundium autem (1. Mart.
transegisse (clam ceteris legatis) cum Alenço- 1581.)
nio, ab eoque litteras expressisse, quibus ipse simul magnum quid
pollicebatur, se Hollandiam Zelandiamque, conficitur
Orangio ejusque liberis beneficiarias traditurum, pro Orangio.
legi ego in arcanis ad Alexandrum notis. At *in feudum*
vero Archidux Matthias, cujus in oculis hæc Matthias abdicat se
age- Magistratu,

1581 agebantur, novum Principem haud exſpectaturus, abdicata in eodem Ordinum conventu, perſonata quatuor annorum adminiſtratione, non omiſiſſe dicitur delegatos Ordinum admonere, *Nimium quàm audacter illos ab Auſtriaca Domini ſui domo receſſiſſe, non ſatis reputantes, in quos caſus vitam, fortunaſque conjicerent. Sibi quidem jam pridem pertaſo aliquorum impotentiam, grave eſſe illum rerum ſtatum videre, & indecorum ferre.* Hæſit tamen aliquot poſt hæc menſes in Belgio. quo tempore quum de Antiſtite Leodienſi ageretur, mortuo Gerardo Gronsbechio, qui paulò ante Cardinalis creatus, ſexdecim annos eam Eccleſiam, Principatumque, pari pietatis ac prudentiæ laude gubernaverat; Orangius, Ordineſque Archiduci Matthiæ, quaſi offenſum emolliturі, apud Leodienſem conventum ſuffragari conati ſunt. Sed à Parmenſi Principe, illuc miſſo Vandemburgio conſiliario, tribuſque Catholici Regis nomine propoſitis, Erneſto Bavariæ Ducis filio Friſingenſi tunc Epiſcopo, & Antonio Granvellano Cardinali, & Barlamontio Archiepiſcopo Cameracenſi; Bavarus prælatus eſt. Nec poſt multo Matthias & nullam ab Ordinibus gratiam conſecutus, & longum Hiſpani Regis odium promeritus, abiit in Germaniam, relicta Alençonio perſona, in eodem Belgii theatro nec diutius, nec feliciuſ ſuſtinenda. Jamque quod in Antverpiæ conventu decretum fuerat, foris ad populum exponi, & imperari placuit. Atque Hagæ Comitis, quod eſt princeps Hollandiæ oppidum, publicato edicto, quo multas ob cauſas in eo congeſtas, fœderatarum provinciarum nomine declarabatur, Philippum Hiſpaniæ Regem dominiis ac præfecturis provinciarum excidiſſe; continuò Regis imagines ubique locorum ſublatæ ſunt, dejecta inſignia, eraſa nomina, fracti ſignatorii annuli: cautumque, ne quid Philippi Regis nomine

admonitis in hæc verba Ordinibus,

(29. *Decembris* 1580) Leodienſis epiſcopus moritur.

ejus locum in Matthiam transferri laborat Orangius, contrà, pro Bavaro evincit Alexander: (*Lud. Barlamont.* 18. *Jun.* 1581.) Matthias Belgio abſt.

Publicatur edictum depoſitionis Regis: (27. *Jul.* 1581.)

ejus imagines & inſignia dejiciuntur:

ne

ne in poſterum obſignaretur. Mandatum præfectis monetalibus, ne aurum, argentum, æs, cum regiis inſignibus, aut nominibus ferirent: exacta è locorum Gubernatoribus, Magiſtratibus, ac militiæ Ducibus ejuratio Hiſpani Regis, & novum ſacramentum in verba Ordinum fœderati Belgii, dum Princeps Alençonius adveniret, imperatum: permiſſum tamen interim Hollandis, Zelandiſque, ut in Orangii, ac provinciarum ſuarum nomina jurarent. mandatum denique omnibus, qui forenſia, quique urbana munia ab Rege impetraſſent, diplomatis allatis reſciſſiſque, alia ab Ordinibus eorundem munerum diplomata poſtularent. pleriſque ad eam ſcenæ cataſtrophen exhorreſcentibus: nec paucis ſacramentum palàm detrectantibus, eoque ad regias partes & Farneſii caſtra diſcedentibus. Obſervatum, multos inter jurandum horrore correptos hæſiſſe, & quaſi faterentur à ſe deficere, dum deficerent à Principe, ſua ſe conſcientia prædamnaſſe. Inter quos, Raldam nobilem Friſiæ conſiliarium, Levardiæ in ipſa ejuratione deſtitutum repentè viribus concidiſſe, ac ſtatim expiraſſe, memorant ſcriptores Belgæ. agitante interim convivia cum Ordinum delegatis Orangio, ſpeſque ſuas imperio propiores ſuper Hiſpanorum ruinis attollente: ſimul hæreticis funeſtè cum eo geſtientibus, eodemque tempore è provinciis Regem, eodem è templis Deum exturbare feſtinantibus. Namque per eos dies Antverpiæ, Bruxellis, multiſque in urbibus, ſacræ imagines aut dejectæ laceratæque, aut ob artis præſtantiam, è cultu in templis, ad ornamenta domorum tranſlatæ: ſacerdotibus ſacroſanctæ Hoſtiæ immolatione interdictum, mox ſacerdotes ipſi urbibus ejecti. inde vetus Catholicæ Religionis cultus, majorum ſacra, priſci Eccleſiæ ritus paſſim abrogata, alia demum Belgio facies, ipſi non agnoſcenda Belgio, dein certè deplo-

1581

exigitur à magiſtratibus aliiſque novum ſacramentum.

nova diplomata, reſciſſis regiis conduntur.

quæ aliqui palam improbant. alii ad partes regias abeunt, aliqui inter jurandum exanimantur.

Mirum.

(*Franc. Haræus, Meteran; & alii ferè omnes.*)

Ab ejurato rege tranſitur ad ejurationem ſanctorum. eorum imagines eradunutur.

1581 deploranda inducta est. Adeò in ambitiosi hominis manu, quod olim dicebam, nullum repertum est aliquando perniciosius hæresi telum, cujus ancipiti semper ictu, sacer æquè, ac civilis status unà transfigitur, atque ad terram cadit.

Status civilis & sacer immutatur.

BREDÆ expugnatio.

SED Orangius ex eo tempore non uno mulctatus infortunio, ad extremum vitâ privatus est. Et Bredam quidem ditionis suæ urbem, deliciasque Nassaviæ domus, dum ipse Regem Belgio spoliabat, amisit. Etenim Decurio præsidiariæ in ea urbe cohortis, sive sua sponte, sive suadente Carolo Gaurio Fresini Domino, qui captivus Bredana in arce ab Ordinibus attinebatur, statuit urbem Regi tradere. emissoque milite rusticum ementito, rem cum Alexandro communicat. Alexander hominem remittit ad Claudium Altapennium Barlamontii fratrem, jussum occasionem, si effectu promptam judicet, haud negligere. Erat non procul Buscoduco sua cum legione Altapennius, obviàm iturus Gardæ Gallorum Tribuno, qui Hochstrata, & Tornahuto recuperatis, aliisque circà locis in potestatem redactis, Buscoduco minabatur. Sed Altapennius, dum ad avertendum ab ea urbe periculum properare credebatur, Buscoduci securus à via illico deflectens, Bredam versus iter intendit: præmissa equitum turma, ductore Pompejo Bardo Florentino, qui noctu festinantes, nondum albescente die, in conspectu arcis adfuere. Arx Bredæ, quòd Bercha amne vallatur, haud perinde, ac reliqua urbis mœnia, à præsidiariis servabatur. ideòque admotis hac parte scalis, posse Bredam intercipi Decurio monstraverat. Nimirum FACILIUS plerumque expugnatur, quod sua munitione nunquam creditur oppugnandum. Ergo descendunt ex equis Altapenniani: & primus uno cum comite Pompejus, transmisso fluvio, atque ad arcem scalis injectis, edocente locum

(*Caporale*) ejus præsidiarius Alexandrum & mox Altapennium adit.

(*Bolduc*) Altapennius rem suscipit,

præmisso Bardo cum turma, qui arcem Bredæ,

scalis admotis primus ascendit.

cum milite Decurionis interprete, scandunt, ipse 1581
bipenni hasta, comes sclopo armati. progres- (*Alabards*)
susque Pompejus, non inde procul stationarios
conspicatur (erant omninò decem) somno pres-
sos, & excubitorem tantummodò vigilem. re (*Guardia*
sociis scalas admoventibus tacitè indicata, ac- *Sentinella.*)
cipit ex eis subeuntes primùm quatuor, mox se-
ptem, donec viginti quatuor se conglobavere. eamque
tum Pompejum propiùs factum excubitor ra- ipse & Al-
tus circitorem esse, more militari, *Quis illac* tapennius interempto
vadit? interrogat. Pompejus non alio, quàm excubitore.
bipennis hastæ in latera adactæ responso, in statio- (*Ronda*)
narios fertur: qui ad morientis gemitum exper-
recti, se se ad vicinos eadem in arce præsidiarios
adjungentes, confertique, accurrente Stachem- & reliquis
brochio Præfecto, vim parabant. Sed (ut PRO stationariis capiunt.
semivicto habetur, quisquis semisomnis inva-
ditur) subita aggressione perculsi, tenebris non
satis numerum hostium aperientibus, partim pu-
gnando cæsi, partim positis armis dedidere se.
Jamque ipse Altapennius arcem ascenderat:
eaque, oppressis præsidiariis, potitus, suos ad
prælium instructos, promoto jam die, educit ex Tum pro
arce in forum, magno oppidanorum numero, urbe certatur in foro.
sumptis armis infessum. cum quibus continuato
duabus circiter horis certamine, refracta Alta-
pennii jussu porta urbis, ex eaque irrumpente
equitatu, ac fuga elapso arcis Præfecto, Bredani Bredani su-
numero magis quàm virtute impares, ad extre- perantur.
mum cessere: paulùm supra centum quinqua-
ginta suorum interemptis, atque urbe prædæ mi-
litum relicta. Una in re clades benè Bredanis ver- (28. *Iun.*)
tit, quòd invitatus illuc ab Alexandro Rutemun- Urbs in prædam
dæ Antistes, Joannes Lindanus, cum aliquot So- victoribus
cietatis Jesu Patribus, Religionis cultum, hæ- cedit.
resi dominante jam desitum, egregiè instauravit:
reddita non magis urbe Regi, quàm civium ani-
mis Deo.

INTEREA ut cum exercitu adventaret, DE ADVENTU
sollicitabatur Alençonius à fœderatis provinciis, Alensonii
maxime ex Gallia.

1581 maximè à Cameracensibus, quos Rubasianus miles à Marquojo pago, aliisque circà munitionibus Cameraco imminens, intercluso commeatu, extremas in angustias, intestinumque

Evocatur à Cameracensibus malè habitis à Rubasio:

diffidium adegerat. Quo impensius Balduinus Gaurius Inchii Dominus, qui urbem obtinebat Ordinum nomine, ad opem Cameracensibus festinandam nuncios subinde alios atque alios Alençonio submittebat: haud ignarus, quanta sibi malorum moles ab Regiis impenderet, ca-

& ille præmittit partem suorum: *(Fery primus Campi Mareschal)*

ptâ urbe. Nec ultrà distulit Alençonius, misso Gulielmo Fervacio veteri Duce, cum quatuor Gallorum millibus, qui secuturo dein exercitui præirent. Fervacius, transmisso amne Soma, qui limes est Galliæ, Castelletum insedit, arcem Veromanduorum in aditu Hanno-

(Mons de Balanson.)

niæ. Inde in occasionem intentus Joannem Monlucium Balanii Dominum militiæ impigrum,

qui Cameracum tendunt: *(Corvinus Tiphernas Passerus Senogallien)*

cum peditibus mille Cameracum immittit. quem urbi jam proximum insecuti, jussu Rubasii, hinc Nicolaus Cæsius, & Matthæus Corvinus; inde Ascanius Passerus cum suis turmis, non modò non retardarunt, sed Balanio faciem vertente, quippè eruptione Cameracensium animato, consertâ pro mœnibus urbis pu-

& commisso prælio intrant.

gnâ, non sine Regiorum clade, ac Passero inter alios capto, rejecti sunt. Quo successu, Gallis non minore confidentia elatis, quàm Regiis pu-

Rursus alii idem tentant,

dore suffusis, pervicit Schamveus Balanii æmulus, idem ut pertentaret. acceptisque aliquot à Fervacio peditum equitumque signis, Cameracum iter intendit. Sed noctè retardatus, in pagum templo tanquam arce communitum se se includit. Manè dum abitum adornat, Rubasius multò quàm ante attentior, (nempè MAGISTER est hodiernus, hesternus error) raptis summa celeritate septem equitum turmis, jam pagum circumdederat. Nec prælium ab-

sed infeliciter.

nuentes Galli, primùm intra pagum multis amissis repulsi: mox qui supererant circiter quingenti,

genti, in templum se se recepere. sed admoto 1581
igne ad deditionem coactos, Rubasius nullis conditionibus auditis, omnes trucidari jussit. præter Schamueum ejusque fratrem, ac decem eorum primarios, quos apud se retinuit, donec magno Alençonius pretio redemit. Neque fortunatius iter per eosdem dies tenuit Inchii aulicus à secretis: quo ductore octoginta equites cum sacculis sale refertis (namque eo civitas condimento extremè laborabat) dum intento cursu non procul à Navi pago, Cameracum petunt, à Nicolao Basta, qui propter ea loca cum ducentis Epirotis equitibus excubabat, illicò circumventi, duodecim exceptis, qui dimissis equis pedites ingressi sunt urbem, ex reliquis pars in pugna interfecti, plures ad Rubasium abducti sunt.

Idem fatum aliorum fuit.

(*Albanenses*)

HÆC porrò animadvertens Gallorum dux, amissa liberandæ urbis spe, Castelleto Bræjam movit, auditoque adventare cum exercitu Parmensem, inde quoque in Galliam præpropere turbatéque copias rapuit, atque Ambianum usque, nulla admissa requiete contendit. Quæ res adventum Alençonii maturavit. Et jam apud Castelletum lustrato exercitu, ex duodecim peditum, quinque equitum millibus constante, quorum permultos in Farensi expeditione adhibuerat Rex, eâque absolutâ, ac pace inter ipsum protestantesque in collatione Flexiana composita: opportunè secum traduxit in Belgium Alençonius. Habitoque belli concilio cum Fervacio, Belagardio, Lavallo, Turenæ Vicecomite, Gilberto Ventadurii Ducis filio, aliisque Proceribus, statuit, postridie copias ad Vaucellense cœnobium, quod spatio trium horarum Cameraco aberat, promovere. Quo tempore Alexandro arma Valencenæ expedienti, ut obviàm Alençonio fieret; occurrit Pomponius Belleuræus intimi concilii senator, ab Henrico Rege, Regisque matre missus cum litteris,

(*Fervacius*) Reliqui in Galliam, desperato ingressu redeunt.

(*Amiens*) Venit Alenconius, (15. *Aug.*) quanto cum exercitu?

& cum nobilitate.

cùi Alexander occursurus legatum gallum audit:

1581 litteris, quibus persuasum Alexandro volebant, nullam sibi in Ducis Alençonii consiliis partem esse. Quem Alexander brevi responso (quippè evocando militi perintentus) honorificè ab se dimittebat. quum is alia sibi esse mandata significans, quæ cum illo conferret, cessationem armorum proposuit: quam idcirco Rex & mater offerrent, quòd vererentur, ne procedente bello, pax, quam ipsi inter utrumque Regnum æternam vellent, brevi læderetur. quo enim animo passuros se, fratrem filiumque, unicam regni spem, ac Valesiæ domus reliquum interire? Et quamquam difficile esset abstrahere ab armis Alençonium, fide liberandis Cameracensibus obligata: tamen si Cameracum, atque arx ejus in pristinum statum restitueretur, posse Alençonium honestè arma deponere, cujus videlicet opera Cameracenses liberi in posterum victuri essent. Alexander, sicut ex his unum excedere facultatem suam respondit, ita alterum gratum Catholico Regi non dubitabat: agereque propterea Majestati ejus, matrique gratias ob studium perpetuandæ pacis, oblata armorum cessatione monstratum. Quamquam satius futurum fuisse, si sumpta non fuissent arma: non solùm Hispani Regis causa, quem profectò non meruisse, ut qui laboranti Galliarum Regi non defuerat, nunc Belgis rebellibus auxilia provenirent ab Regis domo: sed etiam ipsius Alençonii, non habituri Orangium fideliorem erga externum Principem, quàm se adversus Regem dominumque suum præstitisset. respiceret ad Archiducem Matthiam, habitum ab Orangio stipitis loco magnificè sustinentis titulum Belgici Gubernatoris, & paria ipse cogitaret. Quumque Belleuræus alia rursum adderet, ac multa polliceretur, Alexander, qui jam suspectaverat, uti ad Regem scribit, sermonem de industria ab illo trahi, ut dum ipse colloquio implicitus regiis

cui Regem & matrem excusat, & cessationem armorum proponit. Respondet ad ea Alexander, (15. Aug.) & brevi legatum dimittit,

giis copiis non interesset, Alençonio ad urbem properanti aditus pateret; conscenso equo, excusata festinatione, quòd ubi facto opus sit, verbis teri tempus haud possit, legatum non sine Nobilium comitatu remisit. Ac statim ordinato exercitu, quem dilapsis multis, duo equitum millia, quinque peditum conficiebant, ante Cameracum apparuit, duobus circiter milliaribus procul à Gallorum copiis: qui jam Castelleto progressi, Vaucellense cœnobium circumsederant. Hîc Alexander, dum in bellico senatu disserit, an cum hoste confligendum, id quod plerique abnuebant, uti numero longè post vires hostium; litteris ab Duce Guisio admonetur, præter copias, quas Alençonius ducebat ex Fara, motas esse ordinarias regni turmas, ut terga Alençoniani exercitus procul adequitantes, in pugnam se se, ubi opus esset, inferrent. Quumque adderet ad ea Tassius Philippi legatus apud Henricum, in eo exercitu florem esse Gallicæ nobilitatis, atque equitum robur; Alexander omissa interim & consultatione, & spe intercludendi Gallis aditum, de revocandis impunè copiis, ac protegendis circà urbibus cogitare cœpit. Itaque exercitum tribus circiter horis quum in hostium conspectu, interjecto Scaldi amne continuisset, instructa acie quasi mox pugnaturus, silentio præmissis Bouchemium versus impedimentis, ac parte campestrium tormentorum; tum ipse ad tympanorum pulsum tubarumque cantum traducit exercitum, atque incedentibus eodem tempore ad alteram fluminis ripam Alençonianis, Bouchemium movet. Ne vero novis Gallorum copiis, quas secuturas audierat, premeretur, Rubasio mandaverat, adventantibus occurreret, ac moram festinantibus opponeret. A Rubasio præmissus Bica sclopetariæ turmæ ductor, aditum apud Palvetium pagum Senseto amni adjacentem, quà transiturus erat hostis, celeriter

1581

intentus comparandis copiis.

cum quibus Alensonio propè Cameracum occurrit.

Consultat cum suis de pugna, (14. *Aug.*)

plerique abnuunt.

& nuncii varii dissuadent. (*I. Bapt. de Tassiis*)

Itaque ostenso non intentato prælio suo revocat.

(*Melz ius l. 2. de milit.*)

injecta simul mora Gallicis auxiliis.

1581 leriter insedit. jussisque turmalibus suis ad pedes desilire: ac erecto ante amnem trium pedum altitudinis aggere, labore incredibili, quippè ex silicibus composito, quos pugionibus eruebant à proxima via hujusmodi lapidibus instrata; tamdiu Gallos illic transmittentes attinuit, donec Alençonio non se prius adjungerent, quàm Farnesiani extra necessitatem pugnandi forent. At Alençonius, qui primò incertus de Alexandri consilio fuerat, pòst ubi illum abire animadvertit, expeditionis securus, duos ex belli ducibus Cameracum immittit, qui postridie (namque nox aderat) ingressurum se urbem, pulso jam hoste, denuncient. Fuere hi Turenæ Vicecomes, & Ventadurius: qui assumptis secum equitibus circiter octoginta, plerisque Nobilibus id honoris certatim sibi deposcentibus: quum per tenebras à via deerrassent, in turmas incidere Joannis Comitis Bossuvii, qui turrim duobus passuum millibus Cameraco distantem insederat, necdum eum inde removerat Alexander. tunc expeditis utrinque armis, fortiterque collatis, Turenius ac Ventadurius cum aliquot Nobilibus capti sunt. Sed Ventadurius, deceptâ seu corruptâ custodiâ profugit: Turenium à militibus, qui eum ceperant, pactus decem florenum millia emit Marchio Rubasius, improbante negotiationem Alexandro, qui propterea tradi sibi captivum, ac Regis arbitrio asservari voluit. traditumque excepit primò quidem perquàm humaniter: sed quum is aversaretur inofficiosè omnia; interrogantique comiter Alexandro, quid ageret Dux Alençonius, contemptim ac superbè respondisset, Nescire id se: neque, si sciret, elocuturum; Alexander offensionem modico risu transmittens, *Tu verò, mi juvenis*, inquit, *magnos istos spiritus hesterna nocte, quum miles te meus cepit, adhibere debueras.* statimque amoveri illum inter captivos imperavit, non nisi post annum

Alenconius ingressurus Cameracum præmittit Turenium & Ventadurium:

qui à regiis vincuntur.

Ventadurius elabitur: Capitur Turenius.

(*Alex. ad I. Idiaquesium 17. Novembr.*)

carpiturque ab Alexandro.

annum emissurus. At verò Alençonius audito captos aut fugatos cum Turenio ac Ventadurio, quos præmiserat, comites, ipse sui nuncius Cameracum xv. Kalendas Septembris, obviam progressis Inchio, ac reliqua nobilitate, triumphantis in morem inter faustas hominum voces, patriæ liberatori acclamantium, ingressus est. Biduoque pòst, solenni pompa, in civitatis leges, ac privilegia juratus, Reipubl. regimen summa omnium gratulatione capessiit. At ubi conspectum est, revelli tota urbe Imperii signa, & Gallica imponi: quin & removeri Wallones ab arce, inducto Gallico octingentorum militum præsidio; deferbuit enimverò refrixitque multorum gaudium, Inchii ante alios, quum se arcis præfecturâ dejectum vidit, impositumque Alençonii jussu Balanium: multis haud vanè observantibus, eum, qui primus accersendi in Belgium Alençonii author incentorque fuerat: qui Licquium Cameraci Gubernatorem olim præfecturâ callidè spoliaverat: qui nuper adactis in Gallicum nomen Cameracensibus, Barlamontium urbis Archiepiscopum jurare abnuentem Cameraco expulerat; inde ruinæ suæ fabrum ejectum esse, unde extollendum se, spei falsus sibi persuaserat. Vsque adeò verum est, CALLIDITATEM ad extremum se ipsam perditum ire, & magnam veneni sui partem bibere. Neque hîc stetêre, ut fermè SOLITARIA non incedunt infortunia. Namque post paulò, dum Cameracesio asserendo armatus contendit, pilâ à gregario milite in pectus explosâ, ardente thoracis gossipio, extinctus est: multâ per Artesiam Hannoniamque lætitiâ, quas ille provincias validis continenter excursionibus obnoxias habuerat, ac divexaverat. At Alençonius, ut Cameracum pluribus veluti munimentis circumvallaret, ducto ad Artesiæ limitem exercitu, primò Arlusium, & Esclusam in potestatem redegit:

1581
Alensonius triumphans Cameracum ingreditur:
(18. *Aug.*)
& urbis Dominus inauguratur.
Inchius præfectura arcis dejicitur;
(*Mons de Balanson*)
merito.
(1576.)
(*Ludovic. Barlamont*)
(1580.)
postea & vita spoliatur,
(*Cambresi*)
Alensonius imperium firmat multorum expugnatione locorum.

1581 degit : tum Cameracesium castrum non instrenuè à principio defensum, ad deditionem compulit : omnem denique tractum illum pagis arcibusque consitum, armis celeriter aggressus, juris sui fecit : magna inde spe apud fœderatas provincias excitata. Jamque Orangii litteris invitabatur, *Omitteret Belgii extrema, motisque castris in interiora Flandriæ, conjungeret triumphalem exercitum cum Garda & Stuarti legionibus, qua illum inter Insulas & Quercetum opperiebantur, non ausurum profectò pugnam Alexandrum: &, si auderet, qui par tribus exercitibus futurus sit, qui uni cesserit?* Gnarus omnium, quæ destinabantur Alexander, imperaverat jam Altapennio, infestis cum armis Flandriam irrumpere, & hostium consilia morari. sed non magnoperè laborandum Altapenniofuit, turbato imminutoque adeò Alençonii exercitu, ut non jam ille novas expeditiones, sed regressum & Galliam cogitaret. Namque Gallica Nobilitas & sua natura in patriam redux, & absoluto ex sententia Cameracensi bello, in quod fidem suam obstrinxerat, passim dilabebatur : & reliquus exercitus, stipendiis non procedentibus, imperia detrectabat. Itaque parte suorum Cameraco relicta, ipse cum mille & quingentis equitibus, quinque peditum millibus, tot enim superant, Castelletum rediit, consilium inde pro re nata capturus. Interim Alexander, etsi alto apud animum dolore Cameracum respiciebat, ereptum sibi militum inopia magis quam ignavia, id tamen commodi ex eo sperabat, quòd intellecturæ aliquando essent provinciæ (& jam aliquorum voces erumpebant) solas Wallonum vires ne defensioni quidem pares esse, si hostes externis Gallorum auxiliis firmentur. id, quod principium fore prævidebat, Hispanæ militiæ revocandæ. Juvitque amissio Sangislenii : quod oppidum Tornacenses per Hainum fluvium, qui locum interluit, & Hannoniæ

[Margin notes:]
Invitatur ab Orang. ad prosequendam victoriam. (*Lilla Quiesnoy*)

sed nobilitas dilabebatur.

& ipse relicto capta in urbe præsidio, Galliam cogitare cœpit.

Ex hac hostili victoria quid boni speraret Alexander.

qui nec inter adversa numerabat amissionem Sangislenii. (*Alençonia.*)

noniæ fecisse nomen fertur, noctu ingressi cum 1581
cæde prædaque obtinuerant. Id enim oppidum & si modicum, & Benedictini celebritate cœnobii magis, quàm oppidanorum frequentia nobile: quia tamen in media situm Hannonia, Montibus in primis infestum erat, mirum profectò, quo sensu eam super alias jacturam Montenses, Valencenates, aliique circà populi tulisse visi sint, adeò ut adversus Comitem Lalinium Hannoniæ Præfectum, palàm Montibus exclamatum sit, *Perditum ire omnia, ni Comes abire è provincia, aut potius è vita juberetur, quin mitteret arbitratu Rex suo Hispanos, aliosque quos mallet in Belgium; Hannonios certè accepturos.* Has porrò voces, quæ Duaci, quæque Audomari pariter auditæ referebantur ad Alexandrum, ipse quàm avidè, tam dissimulanter accipiebat, maturitatem opperiens, & non ignarus popularia hæc esse vota, non autem Nobilium; ex quibus Areschoti Dux multis audientibus dixisset, Alexandrum declinato prælio, permisisse Alençonio Cameracum, ut externæ militiæ necessitatem VVallonibus ostentaret. quod à Magistratu Montensi relatum contempsit Alexander, cognito hominis ingenio parum fidei, ut scripsit ad Regem, conciliaturo dictis ejus: præsertim bellicis consiliariis facilè testaturis, quàm unanimi ipsi consensu certamen abnuerint. Statimque secuta est Sangislenii recuperatio: Tornacensibus, qui non pauciores peditibus trecentis, cum Espinoji Principis turma oppidum intraverant; ad primam tormentorum impressionem territis, seque urbemque Alexandri arbitrio dedentibus: quos ille armis, equis, ac omni præda exutos, vitâ ægrè donatos, quippè sacrarum imaginum violatores, Tornacum remisit: decreta jam tum apud se superbæ infestæque urbis obsidione.

(*Alençoniani*) (*Mons de Enau*) Ob id querelæ Wallonum in Præfectum provinciæ; & multorum desiderium, ut revocarentur Hispani: (*S. Omer.*) Dictum Areschoti. (*11. Sept.*) Recuperatio Sangislenii (*13. Sept.*)

SUPER ea tamen obsidione ad belli senatum retulit. In quo Procerum multi partim hiemis

(*Tornacum.*)

1581 ingressum, partim suorum numerum tantæ urbi circumvallandæ perquàm imparem, partim vicinas Ordinum copias, & Gallorum auxilia memorantes, expeditionem gravatè subire videbantur. Sed stabat Alexandro sententia, audaci aliquo inopinatoque facinore maculam, si qua erat, concessi Alençonio Cameraci quamprimùm eluere. maximè quòd ad eam obsidionem, multarum circà civitatum opem exspectaret. Insularum certè legati, questi apud illum, à Tornacensibus impunè vexari Insulensem agrum, ultrò ad subigendos hostes obtulerant & tormentarium pulverem, & fossorum manipulum, & quinquaginta florenûm millia. quâ statim ille pecunia, cum ea, quam ab Hispania nuper acceperat, Germanis persolutâ, qui in Lucemburgensi provincia adhuc impacati supererant, partem ejus militiæ apud se ad hanc expeditionem destinavit: sic aucturus suorum numerum, quo non minus obsessores circumvallandæ urbi, quàm obsessi defendendæ ejus amplitudini pares essent. Gallorum verò auxilia non iterum tunc quidem cogenda, pro certo habebat. Plus sibi negotii futurum verebatur tum à militibus suis, quos sine externæ militiæ societate nec excitare desides, nec coërcere contumaces facilè posset: tum à primariis belli ducibus, ex quibus equitum Magister Rubasius, & Maleconientorum dux Montinius, ille Espinoii Principis, hic ejus uxoris fratres, timendum erat, ne caritate suorum emolliti, remissius aliquanto Espinoii præfecturam obsiderent. Quamquam Alexander utrinsque fidei, & morum dissimilitudini inter Montinium & sororem haud parum tribuebat. quin & sperabat, illos ad hanc ipsam suspicionem avertendam, uti sæpe fit, acrius inde curaturos. certè non defuturos Mansfeldium aliosque, qui ob veteres simultates tanto impensius Rubasii fratrem oppugnatum irent. Nondum Alexander è senatu,

CONSILIUM bellicum de Tornaco obsidendo. Multi non probant, contra sentit Alexander, (*Lillia*) & cum eo plures civitates: quæ opem offerunt.

Plus timebat Alexander à militibus, & à ducibus suis.

(*Tornacum*)

tu, decretâ jam obsidione, discesserat, quum ecce superveniens Galliæ Regis tubicen, orat liberum per ea loca commeatum pro Monmorini Domino, supremo regii stabuli Præfecto, qui missus ab Rege ad Alexandrum, Peronæ substiterat. Qua data commeandi fide (quamvis negaret Alexander tali viro legatoque necessariam) ille admissus est, cum hac denique legationis summa: Regem, Reginasque, uxorem ac matrem, excusatos velle se apud Parmensem Principem, quòd ultra quàm optassent, Alençonius processisset. petere ab illo, ut idem litteris suis Catholico Regi persuadeat: efficiatque, ut profectionem Belleuræi in Hispaniam ad idem officium peragendum, Rex boni consulat. Ad ea Alexander quid responsi retulerit, Regi accuratè perscribens, ad extremum addit; *Sibi certum videri, Monmorinum non excusatum venisse, sed exploratum, an ingressu Alenconii in Belgium, recepto Cameraco, violatam inter Reges pacem hîc sentiretur, & an idem sensus in Hispaniam transmissus hinc esset. Ad eam quoque rem expiscandam venturum in Hispaniam Belleuraum, virum Regi suo perquàm gratum, atque ad ardua quaque allegari solitum. quippè solertem, morumque ac temporum in primis callidum: ad simulanda verò negotia mirè compositum, nec minus aliena arcana, dexteritate inobservabili penetrantem, quàm sua opportunè condentem. Qua indicare ad viri notitiam, existimasse se, muneris sui esse*, còncludit Alexander. Neque post multò allegatum ex Gallia Abbatem Guadagnium ad eadem Regis nomine confirmanda, quum Alexander utrumque honorificè quidem, sed responsis, eâ, quâ ipse petebatur, arte temperatis dimisisset; compositis rebus, exercitum ad mœnia usque promotum, Tornacensibus ostendit.

1581

Legatio Regis Galliæ ad Alex.

Legati postulatum.

Alexandri suspicio de ea legatione. (9. Octobris)

Belleuræi ingenium Regi, descriptum ab Alexandro:

nova Legatio.

idemque de ea judicium.

TORNACUM urbs Flandriæ in aditu Hanoniæ, si qua inter Belgas alia, perantiqua, quam Nerviorum sedem apud Cæsarem agnoscunt aliqui,

DE TORNACI obsidione: (*l. 2. bel. Gal.*)

1581 aliqui, amplitudine, elegantia, atque opulentia celebris est: nec minus opere situque valida contra hostium incursus, quos sæpe à Gallis, interdum ab Anglis, non semel à Belgis sustinuit. Perlabitur illam, dividitque Scaldis fluvius: concludunt mœnia, octo & sexaginta turribus opere antiquo firmata: circumvallat ingens, atque è Scaldi magnam partem restagnans fossa, in quam propugnacula undecim excurrunt à mœnibus paulùm abjuncta, ac ponte pervia: tuetur ac terret arx in extrema urbe ad Scaldis ripam ab octavo Henrico Angliæ Rege, quum Tornacum Gallis eripuit, ædificata. Porrò Tornacenses, quam olim in Nerviis armorum ferociam supra ceteros Gallos expertus est Cæsar, eam ne nunc quidem, quamvis mercatura implicitі, ut reliqui Belgarum populi, penitus exuerunt: quippè civilibus externisque perpetuo bellis exerciti, atque ab hæresi licentiùs efferati.

Urbis celebritas.

& munimenta:

(Rivellini.)

(1511.)

Civium ferocia,

(lib.2.)

Et refertum erat hoc tempore Tornacum hæreticorum familiis: quarum pleræque ex reconciliatis Regi VVallonum provinciis ejectæ, in hanc urbem tanquam in sentinam magna sectarum colluvione defluxerant: accipiente illas avidè Petro Meloduno Espinoji Principe, qui ut Tornacum ac Tornacesium, Domino quàm Gubernatori propior administrabat, ita ad magnitudinem urbis, asylum in ea aperire, potentiæ ducebat. Aberat tunc ipse ab urbe cum militum suorum parte adjuncta Ordinum copiis ad Gravelingam: reliqueratque vicarium Franciscum Diovionum Estreellæ Dominum, & Principem uxorem Philippam Christinam Laliniam, ferocis animi feminam. Quum Alexander maturata ob id expeditione, sub initium Octobris, positis ad urbem castris, tormentisque ac reliquo obsidionali apparatu, Valencenâ, Montibus, ac Duaco per amnes importatis, obsidione Tornacum repentè cinxit: Orangio, ubi rescivit, admirato consilium Alexandri, qui se lento

& hæreticorum advenarum frequentia:

(Rubasii frater) loci Gubernator.

Urbem obsidet Alexander.

(Mons) Orangio non satis laudante consilium:

lento tunc negotio, nec processuro implicuisset: exercitumque ingruente jam hieme, validam apud urbem frigori egestatique damnasset: consolatusque Espinojum Principem, qui ad eum accurrerat, securam affirmavit urbem à milite, quem traheret Alexander: addiditque subridens, Tornacum haud esse cibum ad Wallonum dentes. Facta tamen prudentiora dictis erant. Eodem enim tempore subsidia solvendæ obsidioni Orangius, & Espinojus anxiè festinabant. Sed jam Alexander, æstimata prius urbe, propugnaculum apud Divi Martini portam designaverat ad invadendum: quoniam & altior eo loco urbs, ideoque fossa quo minus Scaldim accipiebat, eò faciliorem militi accessum præberet: & editâ eâ munitione si potiretur, in urbem dominari tutò posset. Sed à quatiendis mœnium turribus, quæ Martinianum propugnaculum utrinque defensabant, incipiendum fuit; ac facilè demolitus earum quinque, propugnaculum, versis illuc tormentis, aggressus est. quo alicubi aperto, subeuntes Farnesiani circiter octoginta tàm feliciter inde hostem ejecere, quàm improvidè mox ipsi ejecti sunt; quippè improtecti, expositique tormentis, quæ è ponte propugnaculum cum mœnibus urbis conjungente, explodebant hostes, eo pontis aditu plures ab urbe recentesque succedentes. Nec ideo à Regiis desitum est: sed quidquid PECCATUM, pro disciplina fuit. Noctu enim ducto aggere ad propugnaculi fossam, jussit Alexander meantes illac tutò fossores ad propugnaculi rostrum binos furnulos moliri: simul milites præstò esse cum fascibus cratibusque, quarum se se objectu, conscenso propugnaculo, tuerentur: tum quatuor majoribus tormentis pons quasi cœptus. cujus partem quum jam rescindi viderent hostes, veriti ne intercluso aditu redituque, deserti ipsi opprimerentur; in urbem se se, relicto Regiis

1581

& obsessores irridente.

Sed Alexander propugnaculum quatit.

subeunt illud Farnesiani: (*Gulam vocant*) expelluntur.

Accuratius redeunt:

& quatefacto ponte,

1581 giis propugnaculo, recepere. quod illi subeuntes, fasciumque & corbium lorica munientes, mox & quinque tormentis muralibus firmantes, munimentum ad urbis oppugnationem exinde maximum habuere. At exercitus lætitiam novus repentè casus interturbavit. Consueverat Alexander, quum in aggere, aut inter operas non versabatur, divertere ad casam veteris furni, stantibus utcunque parietinis, & ligneo tegumento refectam, viginti circiter passus procul à loco tormentorum, quorum ictus ex rimis in ea apertis introspiciebat. Hic dum agit sub vesperam, hostes sive per exploratores admoniti, sive ex frequentia multorum ad imperia accipienda illuc ventitantium, interpretati quod res erat, tormento in eam partem collibrato, ac parietinis, transvolante ferrea pila, perterebratis, excussisque; cæmento, saxis, lignis, Alexandrum, quique cum eo aderant, opprimunt, conteguntque. Id autem ubi in castris auditum, accurrentibus eò militum primoribus gregariisque, viso ante casam Hispano Farnesianæ familiæ procuratore exanimato, mox & extincto; crevit enimverò sollicitudo, &, tanquam erepto Duce, consternatio. tantóque timidiùs congeriem saxorum lignorumque dimoventes, militem eruunt animam exhalantem, juxtáque alium abrupta parte corporis ingemiscentem. Nimirum jam complorabatur Alexander: quum ille è ruderibus semiconspicuus, capite quidem humeroque saucius, & sanguinem pluens, doloris tamen aut dissimulator, aut victor; Dei se ope vivum & hostium malo victurum inclamans, redire quemque ad stationes jubet: veritus, opinor, ne quid per eam occasionem obsessi tentarent. Nec pòst multò, adhibitis brevi curatione fomentis, militum se se conspectui, operæque, non minori exercitus gaudio, quàm admiratione, restituit. At Princeps Espinojus, Tornaci sui anxius Aldenardam profectus, ut ex ea

[Margin notes: propugnaculum conscendunt, & muniunt. — Magnum Alexandri periculum, ejus casa hostili globo trajicitur. — Ipse, aliiq; ruina conteguntur. — occumbunt aliqui. — saucius ipse è ruderibus existit: — & brevi sanatur:]

ex ea urbe, ſeptem horarum itinere procul Tornaco, ſubſidia provideret, tres equitum turmas immiſit, tentabundus qua caſtrorum parte viam ſibi in urbem aperire poſſet. Fortè Alexander, qui quotidiè procurſores in omnia circà loca diſtribuere conſueverat, eo die plures ſolito, ex ſelectis equitibus lancearios octoginta, & ſclopetarios fermè totidem, Aldenardam verſus exploratum miſerat. occurſanteſque, brevi acrique prælio victores Farneſiani, cæſis hoſtium ſexaginta, captis quadraginta ſex, equos, ſigna, atque arma in caſtra ad Alexandrum attulere. qui ea ſtatim ſpolia ac vexilla ex Martiniana munitione ſuſpendi juſſit, ut prædam Tornacenſes agnoſcerent, ac nova inde auxilia deſperarent. Non tamen deſpondit animum Eſpinojus, miſſo qui è Gravelinga, & maritima Flandria revocaret copias ſuas, Tornacenſium auxilio deſtinatas.

1581. Gubernator Eſpinojus auxilium Tornaco mittit. Sed pars capitur, reliqui fugiunt.

INTERIM auxit in caſtris gaudium Pedroſſa Centurio, cum litteris à Verdugo ad Alexandrum de victoria ex Norritio relata. Etenim poſt mortem Georgii Lalinii, Comitis Rennebergii, Friſiæ Gubernatoris, quæ Groningæ contigerat XI. Kalendas Auguſti; quum præſenſiſſet Alexander, petituros eam præfecturam pro Comite Arembergio Lalinios ejus affines: quamvis patris merita. qui illam adminiſtraverat, proque Rege dimicans adverſus Ludovicum Orangii fratrem fortiter occubuerat, omnia mererentur; quia tamen ætas filii, generoſa quidem illa, atque experrecta, ſed immatura ran to regimini videbatur: præterquam quòd is ſerò Regis partibus acceſſerat, diù medius incertuſque; idcircò ne repulſa ipſum, & Lalinios ſimul offenderet, Groningam præmiſerat Franciſcum Verdugum, Hiſpanum hominem, Talaveræ natum, inter Belgas tamen innutritum, ductaque in matrimonium notha Mansfeldii filia, Belgico ſanguini jam innexum, certè Belgis

VICTORIÆ nuncius ex Norritianis. (22. *Iul.*) Rennebergii mortui præfecturâ mandat Alexander (*Io. Lignjus C. Aremberg.*) non Arembergio, ſed Verdugo:

1581 gratum. Hunc autem, uti veteranum militem, (*ab anno* consilioque ac manu promptum, qualem pro- 1556) vincia longè posita, hostiumque viribus perpetuò appetita requirebat; ceteris ante habuit Alexander, armorumque Ducem per Frisiam ita constituit, ut provinciæ regimen esset penes Groningæ Magistratum, Præsidem, & Regios (11. *Aug.*) quatuor consiliarios, dum aliter ab Rege, ad à quo provincia strenuè defenditur contra Norritianos. quem omnia retulit, statueretur. Et Verdugus quidem auspicatò iniit præfecturam. Namque post aliquot minora prælia adversus Ordinum copias, partim ab ipso, partim à Martino Schenchio prosperè gesta, cum à Levardiæ conventu missus iterum esset Joannes Norritius cum Gulielmo Nassavio, ad reprimendos Verdugi Pugnæ locus. conatus; in Groningensi agro inter Nienzilam munitionem, seu cataractam novam, & Northornum pagum, instructâ acie certatum est. Quod, uti alia præfecturæ suæ memoranda, edito Verdugus ipse commentario complexus est. Norritii copiæ. Duxerat secum Norritius è selectis militibus tria peditum millia: inter quos undecim Anglorum, Scotorumque cohortes, & turma Anglorum una, præfecto Morgano, ceteris ante ibant. equitibus, paulò supra quingentos, Echius imperabat: Nassavius turmas aliquot extra ordinem habebat. At Verdugus, qui tunc quidem non confligere nisi coactus apud se statuerat: quippè equitatu minor, & nullis majoribus tormentis validus, quæ multa apud ho- Verdugi castra. stem; locum castris ceperat, fossis voraginibusque præseptum, quo accessum hosti præcluderet; acie in hunc modum instructa. In medio, & aciei distributio. quantum loci angustiæ patiebantur, legiones duas extendit, Rennebergiam, & Billiam, Moceano Tassioque ductoribus, quibus suorum partem Wallonum addidit: partem ad latera, ubi laxior, & equitabilis campus, cum Raitris ac lancreariis, sub Volfango Prengero distribuit. Pugnatur: Et primùm in utroque cornu commissa est pugna,

gna, quiescentibus in medio legionibus, quòd hiatus labesque terræ transcendere illi non auderent, hi nollent. Verùm ubi ab equitibus Naslavii fundi fugarique Northornam versus, Raitrum alas videre Norritiani, victoriam secuturi, majore animo quàm consilio conglobati fossas irrumpunt: atque inde ægrius, quàm putaverant, eluctatos fessosque, retentus ac recens Verdugi miles aggreditur. Eodem tempore quum à præsidio, quod apud Northornam Verdugus seposuerat, rejecti victores Naslaviani hinc à Northornianis, inde à Raitris, qui equos circumegerant, medii premerentur: simul equitatus Echii loco motus à lancearriis, fugam respectaret; tanta repentè cæde Norritiani pedites equitesque repulsi sunt, ut non antè dissipari cædique desierint, quàm eorum reliquias munitio Nienzila, in quam se se certatim projecêre, contexerit. amissis tormentis omnibus, & signis militaribus plerisque: cæsis ordinum Præfectis quatuordecim, nec paucioribus primariorum captis, sauciisque perquàm multis, interque eos Nassavio, atque Norritio recisa manu. quum tamen ex Regiis, qui ante pugnam in terram prostrati opem de cœlo, irridente Norritio, postulaverant, nemo alicujus in exercitu nominis, aut muneris desideratus sit. Adeo DIVINA se dextera libens adjungit supplicum pietati, ubi superborum impietas vindicanda est.

1581
(Norritiani Verdugiani) prosperè primum à Norritianis
postea funduntur.
Summa cladis & victoriæ,
(Franc. Verdugus l. 1: commentar.)
propè incruentæ.

HOC igitur lætus nuncio Alexander, communicatis victoriæ litteris in bellico senatu, ibique sumpto urbis aggrediendæ consilio, jubet, à Mansfeldii fossoribus ad mœnia, tribus in locis, cuniculos agi, fossores protegente Martiniano propugnaculo, cujus tormenta trecentos circiter passus in muros dominantia, raros inibi propugnatores patiebantur. Sed, quod in aperto non poterant, sub terram ignoti inobservatique tuebantur urbem Tornacenses, actis non uno in loco, Gubernatoris Estreel-

Hujus victoriæ nuncio læti Farnesiani.
Tornaci mœnia cuniculis aggrediuntur.

1581

& Tornacenses simili suffossione occurrunt Farnesianis.

lii consilio præsentiaque, cuniculis. Inter quos operosiorem vastioremque divexerant in eam partem, in qua Mansfeldianos moliri humum animadverterant, eorum operam transverso meatu corrupturi. Jamque suffossionibus eò utrinque processerant, ut quo minus cunicularii militibus comitati sibi invicem occurrerent, terra non magnæ utique molis intercederet, tunc Mansfeldiani auditis ex adverso suffodientium ictibus, subito cæcoque metu milites operæque ad cuniculi caput aufugiunt, repertumque inibi militum globum suo timore ac fugâ involvunt. Fortè accurrerat eodem tempore Alexander ad Wallonum contubernium, in quod Tornacensium turma clam egressa, repentè invaserat, cæsisque nonnullis stationariis, in vicina quoque Germanorum castra terrorem extenderant. Vixque hostem, immissis illicò Epirotis aliquot equitibus, compulerat in urbem Alexander, aliquibus Tornacensium captis; quum nunciato, fossores suos militesque, relicto opere, fœdè fugatos; advolat illuc, comitante eum Maximiliano Vauxii Domino. Dumque trepidationem suorum sistit, effusa è mœnibus subita saxorum procella, corripitur ipse, Vauxiusque: &, quamvis galea armisque tecti, tamen Alexander brachio ictus, ea corporis parte prætumida invalidaque diù doluit: Vauxius autem majore vi molaris eliso capite, semianimis inde avectus, ac reliquo obsidionis tempore curationi frustrà adhibito, in urbem jam captam illatus, paucis pòst diebus piè decessit, mœrore quàm maximo Alexandri, qui virum diligebat, atque observabat, eique Comitis appellationem ex Bucquojo, gentilitio in Artesia dominatu nuper impetraverat à Rege. Ad quem de Bucquoji fine scribens, negat amisso tali viro facilè reperturum se, qui & in regio senatu, & in ærario, cui præerat, consilio, pari fide prudentiaque sustineat

qui relicto opere fugiunt.

(quartier)

eodē tempore contubernium Wallonum invaditur.

(Albanēses)

invadentes Alexander reprimit:

cum ad sistendam fossorum militumq; fugam advolat, sed interim saxorum procella è mœnibus sauciatur:

& comes ejus Vauxius paulò post ex ictu moritur, magno Alexandri mœrore.

(7. Dec.)

1581

neat Regis causam. Additque, ob hujus merita, tradita à se decenni filio ordinariam, quæ patris fuerat, Wallonum turmam; & Artesiæ Gavenam, sive magni Luparii munus. Quin & Regem orat, ut equestrem censum gradumque, quo pater ex militari Divi Jacobi ordine fruebatur, in filium, eodem patris animo, & indole adhuc majore adolescentem, translatum velit. Atque hic ille est Carolus Longuevallius Bucquoii Comes, qui è militari sub Alexandro disciplina, accitus aliquot, ante quàm hæc scriberemus, annis à Cæsare, multis per Germaniam partis victoriis, militiæ supremus inclaruit. Ergo Alexander, represso fossorum terrore, rejectisque in urbem Tornacensibus, nihil ipse tardatus ex vulnere, quasi doloris sensum in aliud tempus differret; ad aggressionem, quam destinaverat, animum advertit. & contra urbis fossam, ducentos fermè passus procul à mœnibus disponit octodecim muralia tormenta, quibus turres quatuor, interjectusque paries quaterentur. Quassatis autem triduo turribus, ac murorum parte, ascensuque ex ruinis adæquato, indicit in sequentem diem, cuniculis tunc incendendis, oppugnationem. præfecto fossoribus, & aggressuris ea cuniculorum parte, Mansfeldio: oppugnatione verò ad turres Montinio injuncta. Jamque manè daturus erat Alexander aggressioni signum, quum præter exspectationem affuit missus ab Altapennio Petrus Bardius, expugnationis Eindoviæ nuncius. Ceperat hoc Campiniæ oppidum duobus antè mensibus Holachii miles, atque inde Helmontio, ac Buscoduco infestus erat. Ideoque Alexander, jussis è Frisia properare illuc sub Schenchio Tribuno aliquot Raitrum turmis, atque Italis lancearii; mandaverat Altapennio, oppugnationem oppidi quamprimùm aggredi. Et ipse auctus hisce militibus auxiliaribus, (erant paululum supra octingentos) postquam Hola-

ob viri merita.

(caput finantiarum) quæ Regi repræsentat. (Grand Louvier)

ut extendat in filium.

quem Germania multis clarum victoriis Ducem vidit. (Ferdinand. Secund)

Reddit ad oppugnationem Alexander.

ac disponit aggressionem.

& nuncio Eindoviæ ab Altapennio expugnatæ recreatur (9. Aug.) Boldue)

(Altapen.)

1581 chianos ejecit ab Helmontio, cujus arcem capto jam oppido pertentabant, Eindoviam aggreditur: ac post aliquam, tormentorum vi, factam murorum stragem, oppidum invadit: ac, ne uno quidem suorum cæso, læsove, præter Gastonem Spinulam, amisso oculo, & Georgium Rinaldinum, trajectis pila renibus sauciatos, Eindoviâ potitus est: præsidiariis, qui se dedidere, supellectili omnique armorum genere spoliatis, atque abire permissis. Grata enimverò talis opportunitas Alexandro fuit, qua desides VVallonum animos excitaret. Conversusque per eam occasionem ad Mansfeldium, aliosque è cuniculorum parte subituros. *Ergone*, inquit, *in Frisia, Campiniaque miles noster fortiter agendo, prospera quæque patraverit: nos hic indecores, inglorii que ante mœnia sedeamus? Plura Verdugus, aut Altapennius cum paucis militum cohortibus, quàm Alexander cum primariis belli Ducibus, cum ipso regii exercitus robore perfecisse glorientur? Geminatos hosce victoriæ nuncios in hoc rerum articulo perlatos, equidem non tam incitamentum ipse interpretor, quam convicium. Quid enim? urbem obsidemus, quàm refertam hominibus, tàm militibus inanem, turbâ fugitivorum impeditam, quos non caritas patriæ, non penatum cura tenet: ne Ducis quidem sui, qui timidos, & mutare solum consuetos regat, præsentia sustentatam. Nisi fortè unius impotentis fœminæ consiliis, in officio contineri populum moribus, patria, religione, discordem arbitramini. Hoc autem desertorum asylum, hac vicinarum ejectamenta civitatum, hanc Flandricam Genevam tandiu stare, deque proculcata Religione trophæa hic conspici, nos armati atque inulti patiemur? En urbs turrium casu aperta, ac disjectu lapidum complanata subeuntes invitat. Rari hic externi milites, Hispani hic nulli. Tota recepta urbis gloria VVallonum nomini patet. Ostendite, contra, quàm vos contempsit Orangius, scire VVallones Tornacum expugnare. Postremò, ne Hispani meritò*

(Rinal. Vicent. centurio.)

eaque occasione animat Wallones ad invadendum, hac oratione.

vitò desiderentur, vestra in manibus est. Hæc 1581
ubi dixisset, incendi cuniculos extemplò jussit. Eorum vi moto atque excusso terreno solo, evibratisque superstantibus circiter quinquaginta propugnatoribus, quorum quinque relabentes ex alto, ante Mansfeldii pedes turbo dimisit: æquatoque inde, atque emollito in interiora urbis, ascensu; invadendi signum ex utraque parte aggressuris dedit. Neque sibi antè defuerat urbis Gubernator Estreellius. Nam & vicinas turres, aucto sclopetariorum numero, communierat: & tumulum contra Martinianum propugnaculum tumultuario aggestum opere, mœnibus imposuerat: & in mœnia, inter pinnas, crebros lapidum acervos, corbesque, & dolia saxis farta in subeuntes devolvenda comportaverat. Post urbis verò murum, si fortè is cuniculo, aut alia vi subrueretur, interius munimentum cespite & glebá firmandum sibi sumpserat Philippa Espinoii uxor. Quam toto illo obsidionis tempore, munia Ducis induisse: cives, milites, operas, animasse: ac bellatoribus immistam brachio vulnus accepisse; ego ex Comite Egmontia, cujus tunc parens Obignyus urbem obsidebat, exploratum habeo. Et quamquam adversus hæc provisum ab Alexandro, tormentis partim ex aggere ante fossam, partim ex Martiniano propugnaculo fulminantibus in eos, qui è turrium statione, atque è tumulo propugnabant; tamen uni, in ea aggressione, caveri satis haud potuit Wallonum sive inertiæ, sive contumaciæ, quam madefacta imbri tellus, lapsante vestigio, fovebat. Etenim quum per turrium ruinas, hinc Boursius, inde Obignyus VVallonum Tribuni suos impulissent: videretque Montinius, eos relanguescentibus à prima aggressione animis, restitare, nec ulla aut sua, aut Tribunorum adhortatione, atque exemplo incalescere; festinato ad Alexandrum nuncio, opem efflagitat. qui

Strages à cuniculis ante aggressionem.

contra quam munierat urbem Gubernator, (Cavaliere)

& uxor Espinoii Principis,

militaris femina.

Invaditur urbs.

male ab Wallonibus:

frustra eos impellentibus Tribunis:

pro-

1581 prospecta suorum trepidatione, recentes illicò milites, plerosque honorarios, atque ex aula, sub Marchione Rangono, & Pistoletto Gattesco submisit: inter quos se se Marchio Varambonius, ac Pompejus Bardus, Alexandro non animadvertente, immiscuere. Et hi quidem ceteros antegressi, nec ullâ aut pilarum, aut saxorum procellâ retardati, adeò ut si plures sui similes nacti essent, haud dubiè capi eo Tornacum die potuisset; magis hosti metum, quàm suis animum attulere. quippè parùm inde permoti Wallones, Germanique, ubi Tribunum Boursium, qui pugnam inter primos ciebat, extinctum videre, desertis, qui progressi strenuè pugnabant, causati instabile solum, & interiorem aggerem tormentis antè non dirutum; ad castra & contubernia retulere ipsi pedem, & referre demum alios coëgerunt. Quorum aliquos, ipsumque Montinium traducturus erat Alexander ad alteram oppugnationis partem, in qua, curante Mansfeldio, Marcosanius Samblamontii frater, cum sex Germanorum signis, Billiusque cum suis, & Bucquoii Wallonibus, latiore ascensu ob majorem à cuniculis stragem dimicabant; sed ingruente jam nocte, & præcipiti nimbo, ab utraque oppugnationis parte cessatum est. Cecidere ex Tornacensibus in utraque aggressione paulùm supra ducentos, ex regiis haud quidem multi, sed multorum instar Philippus de Stavele Glajonii Dominus, Tribunus Boursius, Comes Pioppus, Pompejus Bardus, Hieronymus à Marra Margaritæ Ducis Parmensis aulicus, & Ajax Cæsius Alexandri ephebus. præter saucios fermè sexaginta, interque eos Varambonium, Montinium, Billium, utrumque machinarum Præfectum, Barocium, ac Platum.

(Pistolett. Pistor. ien) & honorariis militibus exemplo præeuntibus. (Varam. Burgund)

sed illi non permoventur præsertim mortuo Tribuno. immo ab arggressione recedunt trahuntque alios.

Mortui in ea oppugnatione ex Tornacensibus: ex Regiis mortui, (Hier. Neapol.)

saucii:

GRAVELINGÆ periculum à proditione.

INTEREA festinatis nunciis evocabat Espinojus Princeps è maritima Flandriæ ora auxiliares copias: quarum ope intentos invadendæ urbi

urbi Farnesianos aggrederetur. Sed nova illos, quæ repentè affulsit spes capiendæ Gravelingæ, remorata est. Gravelingæ præerat Valentinus Pardiæus Mottæ Dominus, non minus Angliæ Reginæ, quàm fœderatis provinciis jam pridem invisus. Hujus præsidiarii sexdecim, paucis ante mensibus propter littus agitantes, a Britannicæ navis classiariis illac appulsis per insidias capti, Londinum abducti fuerant. Ibi perdiu detentos, Belgæ aliquot exules, initâ, ut inter populares, amicitiâ, aggressi sunt avertere à Mottæi militia, à quo non redimerentur. haud ignari, FACILE captivos transire animo in eas partes, unde nequeant expedire corpus. Denique eò ventum est, ut ingentis pecuniæ spem facerent, ostenso Orangii chirographo & signo, si in Flandriam reversi, Gravelingam Orangianis traderent. Illi cautione accepta, nec pòst multo à Mottæo redempti, reversique rem omnem ei denarrant. à quo laudati animatique, jubentur in ea cum hoste communicatione persistere, parique dolo dolum plectere. ipse interim arcem majore præsidio firmat. Et jam Varouxius Orangianorum dux, intempesta nocte cum sexcentis peditibus, & equitibus trecentis, contra Gravelingam stetit: eodemque tempore Britannica navis auxilio his futura, tormento ter exploso, & præsidiarii igne ex arce ter elato, omnia, uti conventum erat, utrinque in promptu esse indicarunt. Tunc pedites quadraginta ad arcis fossam progressi, prolato militari nomine, à conscijs admitti in arcem postulant. sed jussi plures adesse, triginta secum adductis, muros subire certatim incipiunt. idemque alii subinde, atque alii dum parant, inalbescente jam die, veriti ne fortè erumpentibus ab arce Mottæanis, ipsi impares forent, (namque decrescente mari, navis ægrè transmittere in terram auxiliares poterat) recedendi consilium properè capiunt. quum illicò Mottæus

1581

Capti aliquot ejus loci præsidiarii abducuntur in Angliam. (*Londra.*)

(*Præsidiarii*) Ibi accepta pecunia redeunt Gravelingam tradituri eam Orangianis. (*Mottæo*) sed Mottæo Gub: rem detegunt.

& alliciunt Orangianos in arcem,

quam ingressi aliqui.

1581 cæduntur, cæduntur & alii, aut capiuntur, pauci evadunt.

tæus cum aliquot cohortibus, ac turma selectorum militum, dum intra arcem, qui ascenderant, jugulabantur omnes; ipse hostes recedentes assecutus aggressusque, partem eorum cædit, partem capit, paucos victori fuga subripuit. Inter quos Præstonius, vetus equitum ductor, cum Scotis equitibus fermè centum, dum ad Espinojum Principem quàm celerrimè contendit, assequitur festinantem, ac sistit propè Rubasium pagum concitus repentè nuncius à Farnesianis castris, incertum à quo missus: ac post breve alloquium, persuadet, ut cum eo equitatu Tornaci aditum pertentet: illa nocte ut castris datam excubiis esse militarem tesseram, *Divam Barbaram*: eâ pronunciata, ac se viæ duce, aleam felicissimè casuram. Præstonius præsidenti vir ingenio, quique malebat successum sibi deesse, quàm videri animum defuisse, nihil moratus, animatisque turmalibus suis, Tornacum quanta maxima potest celeritate contendit. ac duobus lancea[r]iis procul à castrorum septo excubantibus nocturni signi prolatione deceptis, pervenit ad castra sub mediam noctem, quo tempore equestrium stationum vices permutabantur. Agebat extra circumvallatæ urbis ambitum regius equitatus: nec intrabant equites castra, nisi cum vigilias inibant. Igitur Scoti, quasi è proximis equitum contuberniis ad stationes adessent, prolato Divæ Barbaræ symbolo, excubias hic quoque intrepidè transmittunt. quin, ut noti magis, ac Farnesiani haberentur, apud ipsum Farnesii tabernaculum hastatorum manipulo custoditum, perque angustias pontis ægrè binos equites admittentis, tanta securitate prætereunt, ut confidentia suspicioni locum præcludente, non ante intellecti sint hostes, quàm in urbem jam confertim inferentes se se, frustrà Farnesius ipse conscenso protinus equo, ac turmam lanceariorum trahens, duobus tantummodo captis, insequutus sit.

Ex his Præstonius invitatur ad ferendum auxilium Tornaco;

& docetur tesseram illius noctis.

qua prolata fallit excubias.

& eadem fallacia per media castra

Tornacum intrat: frustà Alexandro ipso insequente,

Ex

Ex hiſce captivis edoctum ſe eſſe de nuncio ad 1581 Præſtonium miſſo ſcripſit poſt urbis expugnationem ad Regem, queſtus, *Proditorem in caſtris fuiſſe, & ſciri ab ſe adhuc non poſſe. Marchionem Rubaſium eſſe quidem Eſpinoii fratrem, & Lalinium eſſe fratrem Eſpinoii conjugis; ideoque vulgò credi, agrè illos ferre Tornaci caſum; tamen neutrum tanta reum perfidia accuſari à ſe, qui utrunque dignitatis ſua perquam tenacem expertus ſit.* Ex hoc eventu motum Alexandrum mandaſſe, ne nomen excubiis in poſterum traderetur: ſatis illis muneri ſuo facturis, ſi neminem in caſtra progredi, niſi agnitum à decurio. ne paterentur. idque conſilium tanquam Ducis, qui rem bellicam præceptis exemplisque perfecerit, à caſtrenſi diſciplina exceptum eſſe, nobilis de equeſtri militia ſcriptor affirmat. Scotorum qualicumque auxilio in urbem illato haud facilè dictu eſt, quanta Gandavi, & Antverpiæ, perque Flandriam omnem edita ſint publicæ gratulationis argumenta, feſto tormentorum plauſu, æris campani ſono, atque ignium hilariis: Orangii in primis operâ, qui Gandavi tunc agens, excitatam in ſe multitudinis ſeditionem, velut indormiret Tornacenſium malis, tracturis (uti ajebant) Gandavi ruinam, reprimere haud valuerat, quamvis duobus, ejus imperio tractis in carcerem, ſtatimque à furente populo extractis. Idcirco ubi Scotos Tornacum ingreſſos audiit, litteris, ac nunciis partes in omnes immiſſis, Trecentos equites in urbem intraſſe: Alençonianos florenti cum exercitu Duncquercâ, Tornacum verſus jam moviſſe: Parmenſem, deſperata urbis expugnatione, amiſſis præcipuis ducibus abitum imperaſſe: atque alia in hanc ſententiam falſa veris immiſta comminiſcitur, præſentia metuens, futuri ſecurus. Et tamen dum hiſce ubique lætitiis, ceu libero jam Tornaco effusè geſtiebatur; eodem tempore de urbe Alexandro Principi

(7. *Dec.*) qui proditionem agnoſcit proditoris ignarus.

(*Emmanuel Montin. Dom. poſtea March. Renthiacus.*)

Hinc nomen tradi excubiis ceſſatū eſt. (*Caporale.*)

(*Lud. Melziiul. 3 c 6*)

Magna ob auxilium Tornaco illatum lætitia, ſparſa Orangii opera.

qui mira de Tornaco à ſuis militibus liberato fingit.

cipi

1581 cipi dedenda transigebant Tornacenses. Etenim inaudierant ab auxiliaribus Scotis, qui urbem ingressi erant, malè pugnatum ad Gravelingam, Ducem Alençonium Angliæ nuptiis inhiantem in Britanniam solvisse, nec inde opem in præsens exspectandam. Et Præstonius contemplatus internas munitiones, militum infrequentiam, raros ex veteranis, plus minarum ubique, quàm virium; palàm edixerat, nisi Martinianum propugnaculum reciperetur, urbem adversus Alexandri vim defendi diù non posse. Accessit & alius timor. namque Farnesius ab inducto Scotorum subsidio parùm motus, magis ab hieme in dies sæviente perculsus, festinatis operis, queis in præsentia plus aliquanto quàm militi tribuebat: actis non uno in loco furnulis cuniculisque, adeò interiora urbis intrabat, ut Tornacenses, qua parte sibi caverent ignari, ubique trepidarent. Et jam res in hunc modum ipse disposuerat, ut post secundam noctis vigiliam, ante fossam apparerent milites: ac prima luce, postquàm cuniculos incendissent, si ruina viam sterneret, Deo duce, Divique Andreæ Burgundiæ tutelaris auspiciis, cujus pervigilium aderat, urbem hæresium altricem aggrederentur, Deique Divorumque injurias ultum irent. Quum ecce unâ ante mediam noctem hora, nuncius ab Estrellio Gubernatore urbis, cum litteris ad Rassinghemium veterem amicum: quibus denunciat, cives ac milites de dedenda urbe, æquis modò conditionibus, convenisse. Rassinghemius illicò ad Alexandrum: hic quamquam veritus, ne obsessi ad declinandam, quam fortè præsensissent, sequentis diei tempestatem, consulto moram traherent; tamen quòd hominum stragi, atque urbis excidio magnoperè cautum vellet, concesso ad consultandum toto illo pervigilio, oppugnari interim urbem vetuit. Et res confecta protinus foret, nisi Espinoii uxor con-

sed illatum auxilium frustra fuit. *immo Præstonius ipse deditionem suadet Tornacensibus:* *qui urgente illos Alexandro,* *de deditione agunt,* *repugnante Espinoja Principe,*

conditiones, modò hanc modò illam excipiens, 1581
deditionem protrahendo, interturbaret. Hæc enim, præter præfecturæ opulentissimæ jacturam, ut erat Mariæ Momorantiæ sororis Comitis Hornani, ab Duce Albani interfecti filia, hæreditariam ab regiis partibus abalienationem animo fovebat adeo, ut dedita pòst urbe, Lalinio fratri, qui eam Alexandri nomine invisebat, nihil aliud adverso ac præferoci vultu responderit, quam, Si rem eò venturam providisset, profectò se immisso in quatuor urbis partes igne, Tornacum omne fuisse incendio deleturam, se ipsa incendio superjecta. Non tamen dies abiit, quum in hasce potissimùm conditiones conventum est. Ut Espinoii Principis uxori integrum esset, aut in urbe subsistere, aut cum familia ac supellectili, quò volet, abire: ut præsidiariis egredi cum armis liceret: ut ducenta florenûm millia ad regii exercitus impendia civitas persolveret: ut in urbem, inque arcem præsidia immittendi penes supremi Belgii præfectum potestas foret: ut hæreticis, interdicto omni sectarum usu, urbs permitteretur; migraturis autem, parte tamen mulctæ persoluta, liberum esset ad bona distrahenda tribus Tornaci mensibus commorari. Rebus ita compositis, vix dum processerant ex urbe Estreellius militesque, & Principis Espinoii uxor, unà cum ingenti concionalium hæreticorum caterva, partim Aldenardam, plerique Gandavum digressi; quum festinavere ad Farnesium Tornacensis clerus, primarii quique mercatores, ac Nobiles complures, anxiè ac dolenter expostulantes, Aurum omne, argentumque civitatis, ab iis, qui urbe abibant, asportari. obsidionis tempore pretiosa quæque ad divinum cultum, atque ad privatorum usum splendoremque spectantia, præter multas multique pretii merces, à templis atque ab aliorum domibus translata in arcem fuisse: ea nunc omnia, inter

femina præferoci.

sed deditur in hasce conditiones.

Dolus abeuntium,

clam eimbis asportantium pretiosa quæque Tornacensium.

res

1581 res ſupellectilemque Principis Eſpinojæ, per Scaldim cimbis avehi, ſummo Tornacenſium damno atque dedecore. Alexander flagitium deteſtatus, milite confeſtim emiſſo ad Carandoletum, qui duabus cum turmis Eſpinojam comitabatur, jubet illum extemplò cimbas Tornacum omnes remittere. Remiſſis, atque à Magiſtratu, Farneſii juſſu, diſcuſſis, ad ſuos res quæque dominos adeò cum fide rediere, ut ne uncia quidem argenti cuiquam deperierit. mota ex eo civitate, ut partem imperatæ pecuniæ ſtatim exſolverit: nec differente Alexandro, quin protinus eam ſummam inter milites prælargè diſtribuerit. Ceterùm dicere non eſt, quantâ triumphalem ejus in urbem ingreſſum gratulatione milites juxtà ac cives certatim proſequuti ſint, hi virtutum admiratione capti, cuncti beneficiis. Feruntque hoc primùm tempore non tàm militari impetu, quàm ex regii, bellicique ſenatus conſulto, nova appellatione, ab univerſo acclamatum exercitu, *Sereniſſimo Principi vitam & victoriam: fortiſſimo Imperatori vitam & victoriam*, idque à Tornacenſi populo, exemplum excipiente, ſæpius ingeminatum. Quin & ab ipſo Magiſtratu urbis, inter ſacramenta Alexandro dicta, non aliis eum dignationum titulis, (*Altezza*) quàm, Sereniſſimæ Celſitudinis nomine compellatum. renovato veterum more, quo fortibus in bello Ducibus, ex ſenatus decreto, & acclamantium favore militum, Imperatorium nomen imponebatur. Certè decorum fuerit Farneſiæ domui, non ſolùm in natalitiorum ſiderum incidiſſe lucem, ſed ex bellorum quoque nubilo ſerenam ſibi claritudinem, victrice fortitudine, aperuiſſe.

Revocantur eorum cimbæ.

& ſua cuique redduntur.

civitate imperatam pecuniam ſtatim ſolvente, & illam diſtribuente Alex.

qui nova appellatione ſalutatur.

INGRESSUS urbem Alexander, poſt actas in principe templo Deo, Divoque Andreæ grates: poſt creatum ex Catholicis, fidiſque civibus Magiſtratum, reſque ſacras ritè atque ordine procuratas; allegato in Hiſpaniam Petro

Franciſco

Francifco Cóm. Nicellio, fupremo ftabuli fui Præfecto, gratulatus eft Regi, *Traditam Majeftati ejus à Deo Tornacenfem victoriam, ingreffis urbem regiis militibus eodem die, quo ante annos fexaginta, parens ejus Carolus Imperator armis Tornacum ceperit, fibi quidem labores, quos in duorum obfidione menfium permultos & prægraves non minus in fuorum cura, quàm adverfus hoftem cum vita difcrimine perpeffus fit; per leves in præfentia videri, ac penè nullos, quibus videlicet parta fit Regi fuo urbs, quæ Flandris in VVallonum provincias fores claudat, VVallonibus in Flandriam patefaciat, præfertim quod hæc (non ut aliæ VVallonum urbes externorum militum immunes) regio firmari præfidio, atque in fide contineri tutò poffit.* 1581. Nuncium victoriæ allegat Alexander ad Regem cum hac gratulatione:

Et verò firmavit Alexander, immiffis in urbem cohortibus VVallonum duabus, ac totidem Germanorum: atque horum tertiâ arcis præfidio attributâ. fibi, qui fedem in ea urbe defignabat, Burgundorum turmam, ac Germanorum centuriam delegit: impofito his Piftoletto Gattefco, & urbis Gubernatore Licquii Domino renunciato. ægrè id ferentibus Procerum nonnullis, quafi Alexander adverfus conventa, in VVallonum provincias præfidiarios inferret. quos ille in fenatu perftringens, negavit fibi non licere, fuo arbitratu præfidium urbibus imponere, quæ inter reconciliatas Regi non fuerint. affirmavitque, idem fe in aliis locis præftiturum, quæ Dei ope, armis in pofterum fubegiffet. nemine contra differere quidquam aufo. Obfervavere aliqui, quibus hæc admirari mos eft, feftam Divi Andreæ lucem fuiffe Tornacenfibus fatalem. Nam quo die urbem victor intravit Parmenfis Princeps, uti ad Philippum Regem ille fcripfit; eodem olim Carolus imperator, eodem ante Carolum annis fexaginta octo, Maximilianus Cæfar Philippi Regis proavus: eodem duobus ante Maximilianum annis, Henricus Angliæ Rex Tornacum expu- & urbi præfidium imponit: (*qui paulò poft Namurci obiit*) ægrè id ferentibus procerum nonnullis: quos redarguit Alex. Mira de die quo captum eft Tornacum: & de prædictione cauponis.

1581 expugnarunt. Sed ea maximè res admiratione multos tenuit, quam tabellarius Mediolano ad Alexandrum missus, exercitu præsente narravit accidisse sibi, apud Genevam. Namque dum ibi, ajebat, mutandis equis paulùm in taberna subsisterem, cauponem audivi cum Genevensi cive ità colloquentem: *Heu quale vobis, religionique vestræ infortunium hic creat dies. Hodie*, (& erat Divi Andreæ pervigilium) *in Parmensis Principis manus Tornacum venit.* Ad eam hominis vocem, qui tot locorum intervallo distracta ceu præsens inspiceret, risi enimverò ebrii cauponis deliramenta: tantoque deinde magis, quanto per Burgundiam porrò pergens, nihil uspiam de Tornaco accipiebam: donec in Lotharingia obvium habui tabellarium in Italiam è Belgio festinantem, ac læta se perferre prædicentem. cui quum subderem quasi per jocum, ac tentabundus, haud ignotum mihi, quid læti afferret, nempè Tornacum ante quatuor dies captum esse: admiratus ille unde hoc scivissem, quum primus ipse è castris evolasset, videt majori me admiratione defixum, qui cauponem tam longinqua, tam definitè spectasse recolebam: uterque autem, ubi rem contulimus, non dubitavimus præventam operam nostram ab aëriis cursoribus, quorum alis non paulò major, quàm equorum pedibus, pernicitas insit.

(*simile quid apud T.Liv. l.45.*)

(*Dæmones*)

DE NUPTIIS Alençonii cum Angla:

INTEREA Dux Alençonius alterum jam mensem in Anglia inter hastiludia, nocturnasque pompas, ambitis diù nuptiis securè præludebat. Nam licet Elisabetha Angliæ Regina ludificare plures solita, eodem tempore Sueciæ Regem, & Archiducem Carolum, & Leicestrium Comitem, matrimonii sui spe pasceret; cum Duce tamen Alençonio, eò processerat, ut jam pedem retrahere non illi perinde liberum foret. Etenim ut rem altius accersam, Catharina Galliæ Regina, quæ quatuor filios, quatuor Reges futuros à Genethliaco acceperat, credebatque,

In quas Regina mater, credula primùm incumbit:

1581

batque, quòd jam tertium Poloniæ Regem videret; Alençonio natu minimo Elisabethæ nuptias avidè petierat. Et quamquam retulit tunc ab illa ambiguum responsum, causata disparem ætatem, ac Religionem; Catharina tamen non ideò destitit: nempe ut si minus Angli Regis titulum filio pareret, quod in primis avebat, saltem per hujusmodi affinitatum dum agitarent officia, à Protestantium in Gallia patrocinio Reginam abstraheret. Quum ecce tibi Elisabetha, præter opinionem, in Alençonium pronam se perardenter ostendit: idque Galliæ, Regi matrique significari quamprimùm voluit: quo videlicet illos à nuptiis removeret, quas inter Hispani Regis filiam, atque Alençonium, clàm agitari cœptas inaudierat. Sic mutua simulatione captæ captantesque Reginæ colludebant. quum TURPE tamen sit, non animadvertere, eâdem te arte petendum, qua provocaveris. Jamque amatoriis utrinque litteris nunciisque, interprete in primis Bertrando Salignaco, regio in Anglia legato, res usque adeò incaluit, ut Alençonius ipse, præmisso aulico Semihero nuptiarum incentore, Angliam ignotus adire cogitaverit. unde sparsâ rei famâ, Oratores Hispani tum Romæ cum Pontifice, tum Parisiis cum Rege, & Nuncius ipse Pontificis cum Alençonio, quo nuptias distraherent, accuratè peregerint. Sed is nihil propterea retardatus in Angliam properavit, excepitque regiè quidem illum Regina, sed minimè capta hominis præsentia, solitis artibus eluso persuasit, in Galliam rediret, dum res à consiliariis suis, uti ajebat, expenderetur, conficerenturque matrimonii tabulæ. Verùm postquàm illa accepit, Alençonium regio cum exercitu iter sibi in Belgium aperuisse, Cameracum fugatis obsessoribus intrasse, Brabantiæ Ducem, provinciarum decreto, designatum esse; nimirum verita, ne vetus Gallorum potentia per Belgium resurgeret,

(*Camdeni ann. l. Anglicorum l. 2.*) (*discrimen annorum 22. erat inter eos*) dein specie nuptiarum aliud tentur ab Angla,

& hæc pari simulatione aliud quærit ab illa.

Crescit opinio nuptiarum,

& Alenconius in Angliam cogitat.

sed non placet ejus forma.

Remittitur in Galliam.

1581 ret, cursum victoriæ in præsens interturbatura, elicere ad se juvenem è Belgio, quasi jam confectis tabulis sollicitè statuit. missisque primariis in Galliam viris ad Regem Reginamque matrem: atque è Gallia honestissima legatione accepta, legationis Principe Francisco Borbonio Arvernæ Delfino; non pòst multo Alençonium, relicto Belgio & militiæ cura, è Castelleto in Angliam attraxit: tanta in eum conjugalis amoris, uti modò dicebam, significatione, annulo sibi aliquando in magna Procerum corona detracto, & in Alençonii digitum inserto, ut omnes contractas jam nuptias ea sponsione interpretarentur. Certè Philippus Marnixius Aldegundius, qui Alençonium comitatus fuerat, properatis in Belgium litteris, Orangium atque Antverpiæ Magistratum peracti tandem aliquando matrimonii non dubitanter admonuit. Ex quo & publica lætitiæ signa per Brabantiam edita sunt: & è Gallia ab Rege ac matre, per speciem gratulationis, facti explorator allegatus est. Hîc verò Elisabetha, quæ plus aliquantò, quàm voluerat, simulando processerat, animo anxia, quasi jam deprehensa, reputare secum seriò cœpit, ex una parte, nisi Alençonio nuberet, offensionem Regis Galli tandiù ludificati: qui si ab Hispania uxorem fratri in Anglia neglecto peteret, imparem se adversus utriusque Regis potentiam verebatur. ex altera parte admisso in Angliam Catholico Principe, prævidebat Catholicam religionem excitandam, firmandamque: nec posse inhiberi Gallorum in insulam ventitantium frequentiam, tam Angliæ infidam, quàm Scotis Gallo innexis optatam: denique Alençonii armis in Belgium motis, se maritali bello damnosè involvendam considerabat. quæ postrema ab Oratore Hispano, ac præsertim à Comite Leicestrio nuptiarum spe nondum excusso, in majus per Reginæ familiares illis suggesta, firmavere animum ejus,

Astutè revocatur.

signa nuptiarum certo credita. (*è monte S. Aldegundis*)

& magno gaudio excepta per Belgium

Elisabetha hæret, ulterius quàm voluerat, progressa.

1581

ejus, per ſe à nuptiis alienum, ex eaque neceſſitate, in quam ſe conjecerat, hiſce ſtimulis acrius incitatam expedivêre. Ipſa autem, cui plures fallendi artes, non aliàs intentiore cura feſtinare nuptiarum ſolennia: objurgare, Alençonio coram, ſapientiam cunctationemque ſuorum, conjugales tabulas quotidie commutantium: poſtremò aliis omnibus ſuper ea re amplius diſceptare vetitis, definitionis ſummam ſenatui tradere. Interim ſpectaculis, venationibus, conviviis, ad faſtidium uſque oblectatus diſtractuſque juvenis, dum ſenatu ſine fine rem trahente, videt ſe in mediis nuptiis celebrare omnia præter nuptias, animo quàm fronte commotior; quippè ad famam pertinere intelligebat, ſi Reginæ gratiam potentiamque, integro nuptiarum negotio, referret in Belgium; abeundi veniam ab ea impetrat, ad Belgarum imperium, quorum novis illuc querimoniis evocaretur, in præſentia capeſſendum, mox cum illo dominii additamento tantâ dignior Reginâ rediturus. Et ſanè auctus ab ea ingenti pecunia, quæ dotis videlicet loco Alençonio fuit, & Anglorum primoribus Antverpiam uſque regiè comitatus, opinionem de conſtante Reginæ benevolentia apud Belgarum animos planè firmavit.

Sed expedit ſe conſuetis artibus.

Et Alenſonius expectando leſſus.

abeundi veniam petit.

FEBRUARIO menſe Fliſſingam appulſus Alençonius, obviis Orangio, Eſpinojo, atque Ordinum legatis, Antverpiam quæſitiſſimâ pompâ triumphalium arcuum, pegmatum, carminumque, plurium paratu menſium exornatam, cum ſplendido Anglorum, Galiorumque, & Belgarum Procerum comitatu invectus eſt. Ac poſt ſacramenta ex conditionibus Burdegalæ pridem conceptis utrinque dicta, ipſe clamide, ac pileo, Ducum inſignibus, indutus, inter tubarum, tympanorum, & tormentorum plauſus è Scaldi amne, atque in urbe reſultantium: inter feſtas infinitæ multitudinis acclama-

(10 die.)

1582

DE INAUGURATIONE Alenſonii.

Ipſe Antverpiam apparatu maximo ingreditur.

(19 Febr.)

Ibi Brabantiæ Ducis accipit inſignia & nomen.

1582 tiones, ſparſis in populum auri argentique miſſilibus, Brabantiæ Dux ab Orangio primùm, pòſt ab Ordinum legatis, urbis Senatu, ac reliquis militiæ paciſque Magiſtratibus, eſt ſalutatus. Inauguratum excepêre in ſequentes dies è ſingulis provinciarum urbibus magnificæ legationes, novo Principi adventum, novum ſibi patrocinium gratulantes. Donec Antverpiæ lætitiam menſe fermè integro repetitam dies clauſit Alençonio natalis. quo die, qui fuit quintus decimus ante Kal. Aprilis, apparaverat ille cenam planè natalitiam, poſt militares decurſiones cum primaria nobilitate celebrandam. Sed intercesſit repentè aliquid, quod gaudiorum extrema funeſtavit.

ingenti plauſu.

(18. Mart. Cenam apparat natalis ſui die, quam funeſtus caſus perturbat.

De Orangii SAUCIATIONE

(*Biſcaino*) Cantaber adoleſcens ab Anaſtro mercatore (*Anaſter*) inducitur ad Orangii cædem.

ADVENERAT Antverpiam haud multò antè Cantaber adoleſcens, Joannellus Jaurengius: adhæſeratque Gaſpari Anaſtro populari ſuo, prædiviti olim mercatori. qui ſicut cædem Orangii, poſtquam proſcriptum audiit, animo volvebat; (ſive illum impelleret concepta publici boni ſpes, namque pius, hæreticiſque apprimè infenſus habebatur: ſive privatum ex proſcriptione commodum, & qualiſcunque fortunarum, quarum jacturam fecerat, reparatio) ita, ubi adoleſcentis indolem introſpexit impavidam, atque ardua quæque promittentem; communicato conſilio, facilè illi patrandum facinus perſuaſit, ac remiſit. Igitur Iaurengio opportunitatem circumſpicienti, placuit deſtinata exſequi inter hilaria, quæ parabantur, natalis Alençonii, quòd ſperaret, occupatis in promiſcua gratulatione animis, promptiores aditus, & laxius effugium. niſi fortè à celebritate diei gloriam facto quæſivit. Quamquam ſaniora ille ſpectaſſe, ex eo viſus eſt, quòd non antè aggredi facinus ſuſtinuit, quàm expiatam noxis animam apud Dominicanum ſacerdotem, cœleſti Pane firmaverit. Biduo pòſt, aulam Orangii ferrea fiſtula, ac pugione armatus adiit: immiſtuſque

iſque eligit diem natalis Alenſonii ad facinus.

Cur?

(*Anton. Timermanus*)

(*Fiſtula.*)

ſtuſque famulorum ſtipatorumque turbæ, op- 1582
peritur convivii finem, quod Orangius cum
Holachio, & Egmontio, & Bonivetto gallo,
aliiſque Proceribus celebrabat. Tum ſurgenti à
prandio, atque in conclave ſecedenti propior
factus Iaurengius, ſupplicem libellum offert. le-
genti ſclopetum ſub lævam aurem admovet: ex-
ploſâque pilâ trajicit per palatum utramque ma-
xillam, excuſſo uno alterove dente. ſed tubo
ex nimio pulvere perfracto, atque inde polli-
ce amiſſo, dum non ita expeditè pugionem ſtrin-
git; accurrentes medium corripiunt; ac ſtipa-
torum unus bipenni haſta transverberat: mox
alii multis vulneribus, quorum primùm à Mau-
ritio filio illatum ferunt, momento confi-
ciunt. Ad inopinatæ rei famam ingens urbem
terror invaſit: cædiſque author quia ignotus,
variè deſignabatur. Plerique Alençonium ſuſpe-
ctabant, tanquam ſecurius dominaturum, amo-
to moderatore, & imperii velut conſorte.
Sed cura hæreticos acrior angebat. Bartholo-
mæanam iterum ſtragem pertimeſcentes. illam
cœptam fuiſſe à Colinii cæde: huic ab interem-
pto Orangio initium fieri. utque illic Henricum
Regis fratrem, ita hîc Alençonium fratrem
Henrici delectos facinori miniſtros. Itaque cre-
dito in hunc modum authore, hæretici mer-
catoreſque, illi capitum ſuorum, hi fortuna-
rum metu armantur: Galli intra domos; dem-
ptis armis, concluduntur: facto agmine rectà
ad hoſpitium Alençonii, telis facibuſque, con-
tenditur. Degebat is ad Divi Michaëlis cœno-
bium, intentus natalitiis ad populum ſpecta-
culis adornandis, ignarus quam ei emortualem
pompam populus appararet. Et verò exhibuiſ-
ſet, niſi Orangius de Alençonii periculo ad-
monitus (quippe compertum jam erat ex epi-
ſtolis & codicillis apud percuſſorem inventis,
Hiſpanum illum eſſe, & ex Anaſtri familia
immiſſum) confeſtim ſcripto teſtatus eſſet,

Orangium à prandio ſurgentem ſclopo aggreditur, (Egmon. captivus tunc attinebatur) ferit.

(Alabarda)

ipſe ab Orangii filio famuliſque confoditur. (erat tunc, 17 annorum vide l. 4. Decadis 1.)

Alenſonius creditur author facinoris, præſertim ab hæreticis.

Periclitatur ipſe ejuſque domus.

liberat illum Orangius.

1582 neque enim propter obligatum vulnus loqui multa poterat, Alençonium, Gallosque omni vacare culpa. Sunt hic qui referant, addidisse Orangium ad Alençonium litteras, queis orabat, ut sponsionem per Aldegundium transmissam, qua ejus Celsitudo se obstrinxerat, Hollandiam Zelandiamque fiduciario jure se cessurum Orangio, liberisque ejus; in præsentia ratam haberet, ac donationem utriusque provinciæ legitimis conficere tabulis ne gravaretur. sic enim se, si quid sibi humanitus contingeret, liberis suis, per ejus liberalitatem, abundè consulturum. has verò litteras Aldegundio traditas fuisse ab Orangio, addita uxore Carlotta Borbonia Montpensferii filia, quo plus dignationis haberet postulatio apud gallum Ducem. illum autem & si invitum, eo tamen rerum articulo deprehensum, uti rogabatur, effecisse. At Orangii testificatione de Alençonii innocentia per eundem Aldegundium ad primores civitatis ultrò citróque prolata, composito populi tumultu, & Alençonius à suspicione facinoris eâdem vulgi mobilitate, quâ damnaverant, absolutus est: & vis omnis in Gasparis Anastri domum versa. Quo non reperto, (ancipiti enim eventui procul ille se ante subduxerat) rapti arcarius Anastri, & Dominicanus sacerdos, (intactis reliquis ex eodem Dominicanorum ordine) damnatique, & quatuor in partes secti, unà cum Iaurengii cadavere, è turribus, portisque urbis, quadriennio, donec ab Hispanis capta est Antverpia, pependere. Interea Princeps Orangius, præter omnium opinionem, paucos intra dies, magnâ sanè medentium industriâ & ipse convaluit, & Alençonii quoque securitati (in quem nondum suspicionum turbæ ubique consederant) planè consuluit. Sed uterque ex eodem infortunio variè affectus est. Orangium persuasio exinde tenuit, violentâ se morte casurum, non minus quàm qui cœperint apoplectico

sed repetit sponsionem donationis Holland. & Zeland.

(uxor Orang.)

& impetrat.

Authores comperti plectuntur. (cassiere)

Orangius convalescit:

sed timet in posterum quod evenit. (secceia)

1582

ctico humore semel percuti, satis intelligunt, non defuturum intestinum hostem, donec repetito sæpius ictu, aliquando perimat. At Alençonius ex iis, quæ fecisse falsò est insimulatus, creditus est seriò didicisse quid faceret. nempè quam paulò post attentatâ Antverpiâ stabilitatem precario imperio quæsivit, eam, ab hoc rumore vulgi admoneri se sensit, ut quæreret.

& Alençonius discit audere quod effecit. (vide infra)

AT VERO in præsens fama properantium è Gallia copiarum ad Gallum Principem Belgio receptum, quantum fœderatis Ordinibus animos extulit, tantum regiis Wallonum provinciis curas intendit, reputantibus, primos se Gallici furoris incursus, qui ab ea gente validissimi, excepturas. præsertim quòd auxiliaris ab Anglia miles Alençoniani addendus expectabatur. Nec sollicitudinem Farnesius imminutum ibat, audito crebrescere per eam occasionem, Hispanorum desiderium apud populos. quin & captum iisdem diebus in Cliviæ provincia Martinum Schenchium, rejectum Altapennium, amissam Winocibergam, cæsam Italorum cohortem, atque hujusmodi aliquot adversa non omittebant in colloquiis inserere viri graves fidique partibus, qui externorum reditum provinciis necessarium sentiebant ipsi, & eodem sensu ut imbuerent alios, rogati sparsique fuerant ab Alexandro. Et popularis quidem, ac sacer ordo id ultrò avebat, poscebatque: Nobilitas solùm, quæ tribus è classibus una est, pleraque dissentiebat; partim ne in redeuntes Hispanos militiæ decora transferrentur: partim ne Rex pridem læsus, promptis in Belgio Hispanis uteretur ad ultionem. Id verò ante alios Comes Lalinius Hannoniæ ac Valencenæ Præfectus pertimescebat: quippe eorum memor, quæ cum Margarita Valesia Navarræi uxore super evocando in Belgium Alençonio primus egerat, & verò primus Alençonium evocaverat:-

De REDITU externorum auxiliorum.

Timent Wallones ob Alençon. creatum Principem.

inde ad externorum auxilium suspirare incipiunt

populus, & ecclesiastici,

non tamen Nobiles.

(vide lib. 1.)

maximè Lalinius Hann. præf.

K 3 hæc

1582 hærebatque quasi in medio deprehensus, quòd æquè periculum sibi metueret à Gallis, quos reconciliatus Hispano Regi nuper offendisset; atque ab Hispanis, quibus in Belgio armatis victoribusque exponi se conscius formidaret: Erat in ejus familia Hispanus, hero uxorique perquàm gratus. Hic haud ignarus invisum se Parmensi Principi esse, eademque sibi, quæ Comiti Lalinio, & quidem invidiosius imputari; ut insigni aliquo merito offensionem Farnesii placaret, agere de reditu externorum apud Comitis uxorem, à qua Comes, homo uxorius regebatur, impensè institit. Mox ipsum Comitem aggressus, tantum apud utrumque valuit, ut Lalinius adito Alexandro aperuerit, Considerantem se quotidie magis magisque rerum præsentium statum, in eam denique sententiam devenisse, absque sociali externorum ope adversus hostem novis auxiliis increscentem, impares esse Wallonum vires. Itaque gratum sibi, gratum (pro quo pollicebatur) Montinio fratri, si & Hispani circiter quinque millia, & Itali ferè totidem, advocarentur in Belgium: modò ab adeundis Wallonum provinciis, uti antè conventum inter eos erat, abstinerent. Alexander, & si nihil eo sibi gratius accidere unquam potuit, tamen opportuna moderatione, Comitis fratrisque pollicitationem nec respuit, nec admisit, Regis arbitrium obtendens: ad eum litteras se compositurum: neque ambigere, quin ab optimo Principe, Belgiique amantissimo, suorum necessitatibus consulendum sit. Nec post multò, ut hominem in sententia forsan haud duraturum stabiliret. Valencenâ pertransiens, Margaritam Lygniam Comitis uxorem sub Natalitias ferias invisit, ratus sermonem ab ea de Hispanis facilè injiciendum. Et verò illa hùc statim, nec sine suspiriis prorupit, confessa absque externorum militum auxilio nihil posse confieri: sed metuere, ne hoc ipsum auxilium viro suo perni-

sed hic à famulo mutatus.

agit de illorum reditu cum Alexandro.

qui speciem dubitantis rem arripit:

& ut consilium hominis stabiliat,

uxorem ejus confirmat:

perniciem aliquando crearet. unam in Parmensi Principe spem Nobilitatis sitam esse: ceterùm timeri posse, ne rursum in Belgio Comitum Egmontii, Hornanique exempla spectarentur. Quam ille, multa de Regis clementia disserendo, quum ad meliora sublevasset; postremò in se recepit, quam præteritorum oblivionem reconciliatæ Nobilitati ipse jam pridem Regis nomine spopondisset, eam se vel cum capitis sui periculo asserturum. Ex quo animata muliere, ac firmato inde viro, brevi sequutus est per Hannoniam, Artesiamque mirus ordinum ferè omnium consensus: multis Nobilium Alexandrum ultrò adeuntibus, aliisque alios prævertere festinantibus, ne viderentur nolente animo velle, si postremi voluissent. Tunc Alexander aggrediendum sibi Marchionem Rubasium, qui cum paucis unus superearat, existimavit. Accitumque hisce planè verbis ut ad Cardinalem Granvellanum scripsit, affatus est. *Ego, te, inquit, in præsentia, Rubasi, non uti Belgii Præfectus, Regis subditum: neque uti Imperator, equitum Magistrum; sed tanquam amicus amicum alloquor. fecissemque antea, nisi immaturum, certè ingratum vulgò animadvertissem reditum externorum. Iam verò mutatis multorum animis, ac plerisque Nobilium in revocationem Hispanorum ultrò conspirantibus, profectò ferre non potui, ut te, quem in Regis gratia principem locum inter Belgas obtinere semper studui, nunc posthabitum omnibus viderem. Quam necessaria nobis hac tempestate sint externorum auxilia, ingens hostium apparatus ex Gallia, Angliaque satis ostendit: & vestra VVallonum provincia Gallis objecta in primis intelligunt, &, ut undique auxiliaris miles advocetur, efflagitant. ut jam ipse dissentire unus ab omnibus, sine omnium offensione, non possis. Quamquam non dubito, quin idem & tu sentias: sed, ne cum aliis idem postules, duæ tibi res (fatendum est enim) moram ac metum injiciunt: quæ tamen ambæ, ut apertè simpliciterque tecum loquar, in-*

1582

maximo provinciarum accessu in eandem sententiam.

Demum & Rubasium pertentat

(19. *Apr.*) hac familiari oratione.

1582 *citare te potissimùm debent. Nam neque tibi reditus Hispanorum de militari tuo munere quidquam adimet, aut decerpet: dumque hic ego armorum Dux adero, tu post me equestrem militiam temperabis, tantò sanè gloriosius, quantò ex accessu externorum, pluribus simul nationibus, & quidem uni earum dominanti imperaturus es. Neque illorum arma ad cujusquam, nisi ad hostium perniciem destinantur. tibi certè, quidquid ob præteritorum conscientiam reformides, non modò fraudi nunquam erunt, (quippè pro tui securitate vel filium ipse meum tradere obsidem non vererer) sed etiam magnum tibi gratiæ honorisque additamentum allatura sunt. Tantùm me audi, & fidele consilium sequere. De mutata VValloneum voluntate admoniturus sum Regem, nuncio in Hispaniam properè immisso. tu compositis ad regem litteris, externæ militiæ restitutionem ora. ego meis litteris tuas inseram: rescietque Rex abs te ante alios consensum VVallonum; (quorum postulata nominatim non aperiam Regi, nisi post convocationem provinciarum) atque in hunc modum & ille abs te gaudium, & tu ab illo facti gratiam prælibabis.* Nondum finierat Alexander, quum Rubasius, pudore simul atque impetu actus, ad ejus genu demissus, dextramque exosculatus, brevi responso, quasi rebus adimeret quidquid in verba consumeret, facturum se, quod tam benevolè admonebatur: tarditatemque consilii, contentione industriæ compensaturum spopondit. sponsionem res æquavit: permotâ usque adeò ejus alloquiis & exemplo, quæ supererat, Nobilitate, ut coacti provinciatim Ordines summa animorum incitatione decreverint, *Rogandum enixè Regem, auxiliares belli socios in Belgium mitteret: ipse sapientiâ suâ nationes, ipse numerum definiret.* simul permisêre Alexandro, ut aliquem, qui provinciarum mandata perferret, eligeret. Is delecto protinus & emisso in Hispaniam Joanne Saraceno Sancti Vedasti Abbate, gratulatus est reditum Hispanorum, nationi perhonorificum, regiisque

[Margin: expugnatur Rubasius: & cum eo Ordines Wallonici. qui negotium revocandi exterorum permittunt Alexandro. (1. Maji)]

giisque in Belgio partibus, de quibus nunc demum bene sperari possit, perquàm necessarium. Interim ipse, ne novo ille galli Principis apparatu deterreri videretur; ultro occurrendum, utendumque consensu, atque alacritate suorum existimavit. 1582.

Ipse interim alacritate Wallonum utitur ad novam expeditionem.

SPARGENS itaque per exercitum, meditari se expugnationem Meninæ, Malecontentorum olim sedis, eoque gratam Wallonibus expeditionem; jubet Magistrum equitum illuc cum parte exercitus præire, secuturum se cum tormentis, ac reliquo obsidionali apparatu. Hæc, multis coram, imperata: clàm tamen homini mandat, è Meninensi via, Aldenardam, quanta maxima potest celeritate deflectat, repentinumque urbi terrorem, atque obsidionem importet. Et destinata ex voto provenere. Nam Meninenses ab exploratoribus admoniti sollicitique, opem ab amicis circà oppidis poscebant. Jamque militum centuriæ tres Aldenardâ egressæ Meninam festinabant; quum obvius transversis itineribus Rubasius, parte eorum cæsis, pluribus Meninam fugatis, Aldenardam repentè movens, urbem sui securam, ac præsidii parte diminutam, obsidione circumdat. Jacet inter Gandavum atque Tornacum Aldenarda, interfluente Scaldi amne bipartita: & ponte, non nomine, aut administrationis jure, conjuncta. nam quæ pars montibus obversa est Pamela, Dynastæ suo separatim paret. Porrò Aldenardam ut transiens amnis mercimoniis ditat, ità retentus communit, prompto inde artificio obruendi subitâ navigabilique inundatione camporum adjacentium partem, partem crebris paludibus stagnisque corrumpendi. Auxerat eam recenti opere Lanua, vetus armorum dux, ac militum per Flandriam Præfectus, & instauratis firmatisque mœnibus; ac receptibus: atque septem ante mœnium fossam molibus præstructis, quibus urbs extra urbem defenderetur, propè inexpugnabilem effe-

ALDENARDÆ obsidio.

à militari dolo incepta.

Aldenardæ situs,

aucta magnopere à Lanua.

(rivellini)

 cisse.

1582 (*le petit Rubelle*) qui deterrere conatur Alexandrum ab ejus obsidione. (11, Maji)

cisse illam gloriabatur, imposita ei *Rupellæ minoris* appellatione. Exploratumque habeo, ubi is audivit, obsessam à Rubasio Aldenardam; ex Limburgensi arce, in qua detinebatur, scripsisse ad Alexandrum, *Videret, ne collectam ad eum diem fortissimi sapientissimique Imperatoris famam infringeret ad urbem, sustinendæ plurium annorum obsidioni parem*: sive id benevolentiæ aliquid fuit in Alexandrum, cujus virtutem admirabatur: sive potius Rupellæ suæ metus. Et verò profectus in castra cum reliquis copiis Alexander, exercitum reperit non satis animorum præferentem, quippè subita exceptum alluvione, quam è Scaldi ante urbis ingressum retento revolutoque Fridericus Borchius Aldenardæ Gubernator superfuderat suburbanis campis. Quo nihil motus Alexander, sed aggeribus altius aliquanto sublatis, jubet armatas aliquot cimbas, vigilum ritu, circumire castra. tum militibus suis expugnatarum jam urbium admonitis, erectisque; primùm curas suas intendit, quo spem omnem auxilii à Gandavo, ubi Alençonius cum exercitu expectabatur, Aldenardæ præcideret. [illegible]ptapropterea Gaverâ, olim Lamoralii Egmontii principatu, ut ex ea arce, trium horarum spatio Gandavo abjuncta, auxiliaturis facile Gandavensibus obsisteret. Ob eam causam, non procul à castris, Gandavum versus, Scaldi pontem imposuit, & gemina statione munivit. Simul castellis aliquot partim contra Alostum, quæ urbs dolo civium per speciem securitatis auxilia respuentium, Duci Alençonio nuper accesserat: partim in reliquo castrorum ambitu per intervalla, sed altius à solo dispositis, perpetua urbem militari sepe conclusit, & militibus suis ab aquarum inundatione consuluit. Post hæc explorato civitatis statu, certior non esse in ea præsidiarios haud quidem multos, at veteranos & fidos: cives armis, annonâ, & odio Religionis abunde instructos: accessisse colonorum agrestiumque turbam, ob merca-

sed ipse neque ex his,

neque ex metu suorum movetur.

Præcidit à Gavera auxilium urbi.

eamque castellis & operibus circumcingit.

De statu urbis cognoscit ex captivis.

mercatum eo die, quo clausa est urbs; (uti Trajecti planè contigerat) celebrari cœptum. cujusmodi tempus opportunum ipse rebatur obsidendis urbibus, multitudine annonam citius consumptura. Inde ex bellici senatus consulto, Pamelam versus, oppugnationem è colle decernit, feliciore principio, quàm processu. Nam columbrinis ex edito loco in urbem dominantibus, ingens quidem domorum strages edebatur, sed conanti dein militi promovere ad fossam aggerem, aquæ altè stagnantes obstabant: & promoto etiam opere, fossa rapido amne & pluviis aucta deportabat aliò, quæ immittebantur, explementa: ac doliaribus vimineisque nequidquàm pontibus injectis, omnem ad muros aditum arcebat. Quare mutato consilio, translata est (non tamen priore penitus omissa) in contrariam partem oppugnatio. Sed quoniam animadvertêre, semilunare ante portam Gandavensem propugnaculum, quod destinabatur ad invadendum, adiri haud posse; nisi transmisso rivo, qui ex continuis imbribus prætumidus illac fluebat; ideoque non nisi ponte, qui tenebatur hostili statione, transiri poterat; Alexander aggerem ad hunc amnem ducere hoc astu cœpit. Noctu partem ejus moliebatur, ac manè ramalibus integebat, fascesque ex eis aliquot ad amnis ripam deportabat: ac stationariis facilè interpretantibus, ea virgulta fasces que ad explendum amnis alveum transmittendumque, comparari: eoque nec labori, quem insanum irridebant, obviàm euntibus, tanto citius ad amnis oram aggere perventum est. Tum verò detecto opere, ac directis inde in stationarios campestribus tormentis, Farnesiani fugato hoste transiêre pontem: admotisque adversus propugnaculum majoribus machinis, post tertium oppugnationis diem, magna molis parte, ac vicina turri labefactatis dirutisque, propugnaculo potiti sunt: exciso prius à loci præsidiariis ponte, per quem ab ea munitione ad urbis mœnia iter erat.

1582

Oppugnatur urbs ex una parte.

haud feliciter.

Mutatur oppugnatio, & contra semilunam dirigitur. (Rivellino.)

sed hic quoque rivus accessum arcet:

Astu tamen acceditur.

& semiluna capitur.

1582 Facinus quatuor Italorum. IN HUJUS aggressione molis haud omiserim aliquorum facinus, audax quidem illud, & in ore militum ostenta hæc audaciæ demirantium, diù versatum. Elacunis altè propugnaculum ante stagnantibus, terreus exstabat limes, qui usque ad fossæ marginem pertinebat: inde in latus propugnaculi trames excurrebat alius, aquis occultatus, sed notus Aldenardensibus ad subitas eruptiones. (Sortie) His super aggeribus quo brevior erat via ad suffodiendam molem, eo erat inevitabilius exposita missilibus defensorum. Obtulere tamen se Alexandro Principi, ex ejus prætoriana cohorte, Itali quatuor: Horum arma. armatique pectus loricâ à sclopetorum pilis innoxiâ, præterea clypeo, ligone, ac pala, & super hæc armati adversus pericula, contemptu periculorum, limitem, quem dicebam ab aquis paulùm eminentem, singuli ob viæ angustias ingrediuntur. jussis interea ab Alexandro majoribus sclopetariis in propugnatores indesinenter explodere. Primus, is fuit Octavius à Voghera (placet enim fortium nomina à fortibus ausis non sejungere) parùm viæ confecerat, & successus. quum plumbeâ è mœnibus procellâ correptus, fractis primùm cruribus, mox pilâ subter loricam latus hauriente, procubuit, interiitque. Neque casu commilitonis absterritus J. Paulus Ferrarius, Cremona vulgo dictus, nec quidquam moratus, nisi quantum afferri sibi voluit fasces aliquot virgultorum, quibus latus hosti obversum, & clypeo caput obtegens, ad fossæ labrum intrepidè pervenit: repertoque fossæ limite ex indiciis antea commonstrato, ad propugnaculi latus, crebras inter glandium emissiones, illæsus accessit. ibi ligone terram subtrahere festinans, tantum sibi munimenti circumdedit, quantum & terræ & fascium objectu jam crura genuaque, & mediam corporis partem absconderet, subduceretque hostium injuriis. Nec fossione intermissa, socio iter ingresso annuens, is erat I. Paulus Caporalis, ut properè succederet, animabat. qui eorumdem

&c.

& ipse armorum genere, nec disparis animi firmitudine munitus, ad commilitonem, pilis suprà circumque sibilantibus, impavidè ac fortunatè perrexit. Secutusque mox quartus, nulla re magis armatus, quàm se ipso: ac sociis feliciter additus, omnes operi pariter accincti, tantam ex ruinis complevere subjectæ fossæ partem, ut accedentibus jam fossoribus aliis, atque aliis, simulque muralibus tormentis propugnaculum quatientibus, primum expugnatæ molis decus meritò tulerint. Quos Alexander, exercitu coram, non contentus præcipuis extulisse laudibus, singulos centenis insuper aureis donatos; ex gregariis militibus, Cremonam quidem ad Centurionis Wallonum, reliquos autem duos, alterum ad instructoris, alterum ad signiferi gradus evexit. Neque Vogheram illaudatum, indonatumve præteriit: nam corpus ejus militari pompa efferri, proque anima mortuale sacrum præsens ipse cum aulæ, bellique Proceribus, celebrari voluit. Remuneratus fortassè liberalius immodica suorum ausa videri cuiquam potuit, nisi projectas istas & devotas morti animas ad manum esse in exercitu ad insolita quædam tentamenta sæpius expedire cognovisset.

1582

& remuneratio.

(surgenit,)

DE

DE BELLO BELGICO

DECADIS SECUNDÆ

LIBER QUINTUS.

1582. Seditio in regiis castris.

INTEREA ferox in castris seditio cœpta est, occasione à stipendiis sumpta. Etenim ex pecunia, quam à Rege acceperat Alexander, visum est ad alacritatem exercitus inter obsidionis labores excitandam, singula stipendia viritim dare. Et jam peditibus, equitibusque per centurias ac turmas accedentibus, nunciatur Alexandro, veterum Germanorum legionem, secessione facta, post castrorum septa infesto agmine constitisse, certam stipendium non accipere, nisi duplum, uti debebatur. Alexander, ut erat equo insidens, illuc unà cum Rubasio equitum Magistro confestim advolat. videt nihil pacata ad Imperatoris præsentiam legione, inter minas strepitusque, & concussiones armorum, duos milites raptum è signiferi manu vexillum ad terram affligere: & hastatos in fronte agminis, obversis in accedentem cuspidibus, vim parare. Enimverò ira incensus, incitato equo, primas hastas gladio submovens, atque agmen aperiens, terroremque & plagas ingerens, ad signiferum penetrat: vicinumque inibi militem è collari arreptum tractumque extra agmen asportat, ac suspendi illicò jubet. sed comperto innoxio, ideoque ad suos remisso, Rubasio mandat, equitatum protinus explicet, ac seditiosæ legioni circumducat. Tum advocato ad se legionis Tribuno, *Abi*, inquit, *& antequam in pervicaces promiscua cæde utar, è singulis centuriis binos milites*

Orta à Germanis ob stipendia.

Vexillum legionis ad terram projiciunt,

& vim parant.

(nam tres sauciavi) Audax Alexandri factum,

ejus verba ad Tribunum legionis:

1582. (Alexander) & pœna seditiosorum.

lites, quos culpa propiores comperies, in præsentia ad me mitte. viginti missi sunt: omnesque eodem loco in furcas agi, legio ne hiscere quidem ausa spectavit. Quin ad censum statim rediens, evocari eos jubet ad militare æs cum aliis accipiendum. veneruntque attoniti turbidique: non plus tamen æris, quàm quod oblatum antea fuerat, acceperunt.

& compressa seditio: magna cum admiratione primariorum belli ducũ. (*Alph. Vasquez sergent. mag.*) Unius ex his dictum,

Admirantibus Rusasio, Mansfeldioque, atque aliis belli proceribus, qui Alexandrum me diis Germanorum hastis immistum viderant inhorruerantque tantum animi tot contra armatorum vires uni fuisse. certè Hispanæ legionis instructor, facti ferociam cum magnis olim Imperatoribus committendo, affirmare in suis commentariis non dubitavit, Nullum ex omni retrò antiquitate facilè dari qui militarem seditionem audaciore unquam aggressione compresserit. Ut meritò observatum sit, diuturnam post hæc in regio exercitu serenitatem, vix ulla seditionis infectam nube, ab insolitæ hujus fulgurationis virtutis provenisse. Adeò NECESSE EST ut

& secutus hinc effectus.

mediocritatem humanæ virtuti præscriptam excedat, quisquis homine major habendus sit.

Eruptio Aldenardensium, (*Rivelino*)

COMPOSITIS in hunc modum rebus, captaque, uti dicebam mole portæ Gandavensi præstructa, inde ad mœnia produci cœptus est agger. Jamque pluribus viis intrabatur fossa, quum repentè Aldenardensium manipulus urbe egressus in fossores incurrit, interfectisque eorum nonnullis, omnibus fugatis, per centuriam Germanorum apud fossores agentium, terrorem ac cædem spargit. Aderat imminens operi Alexander, arreptâque hastâ è fugientis militis manu, ante fossæ marginem constitit, caputque viæ quam insederat, tandiu strenuè intrepidèque defendit, dum ad arma in exercitu conclamatum, ac milite undique procurrente, Aldenardenses intra urbem, non paucis amissis, rejecti sunt. Eodemque militum, qui accurrerant, impetu usus Alexander, compleri ce-

reprimitur ab Alexandro.

spite,

1582 Fossores ad subruendos muros sub tegumentis accedunt, spite, virgultisque fossam, additumque subruendis mœnibus sterni jubet: mox fossores, ac milites sub cratibus in modum vinearum ac pluteorum antè comparatis, immittit in muros. Sed obsessi, jactis crebrò malleolis, fascibusque pice ac bitumine illitis, ac fervidâ arenâ con- repelluntur, spersis ardentibusque; lignea accedentium tegumenta inflammabant, & corrumpebant: nec tabulas tantùm ea pestis, sed & militum corpora penetrabat, laceratisque artubus plerosque ab opere absterrebat donec cratibus recenti boum corio glebâque tectis, securius inde mœnibus redeunt melius tecti & muros alicubi suffodiunt. succeslere. Quibus alicubi jam suffossis, visum est majoribus tormentis oppugnationem urbis, mox & aggressionem ascensumque, si mœnium ruina pateretur, adornare. Sed intervenit hîc aliquid, quod sicuti horrore præsentes, ita qui hæc legent, haud dubiè admiratione suspendet. Intendebat Alexander, unà cum Valentino Mottæ Domino, locandis muralibus tormentis: &, ne longius à vallo operibusque discederet, imperat eodem loco sterni convivalem mensam. Atrox Alexandri periculum. Illicò super aliquot tympanis explicantur lintea, inferuntur epulæ: accumbit ipse, juxtàque Rubasius, Arembergius, Montinius, Convivæ. & Mottæus: convivium, & senatus. Parum à principio aberant; quum emissus ingenti fragore ferreus globus, mensamque supervolitans, Globus hostilis adstantes caput Wallonum Centurioni (hic eò advenerat, ab Alexandro impetraturus inter primos in urbis aggressione locum) impetu frangit: excusconvivio descerpit: soque osse ex ejus capite, oculum eruit Manuini Domino, qui fortè illic aderat: præterea Præfecto custodiæ Germanorum cum aliis adstanti mediam abripit faciem: fratri Quæsitoris judicialium causarum cerebrum comminuit: inde (Auctore del campo) dapes fœdat. epulas cruore fœdè commaculat, & convivas sanie cerebroque aspersos surgere ferali à mensa compellit. Immotus Alexander, sterni iterum mensam jubet. solus Alexander nec sedem, nec vultum mutavit; tantummodo cæsorum casu,

præ-

præsertim Centurionis (erat hic Licquii filius, spei magnæ adolescens) paulo commotior, jubet auferri illinc, humarique cadavera, alia induci in mensam lintea, alias dapes. precantique anxiè Mansfeldio, qui accurrerat, ut sibi Alexander, ut suis cautum vellet, placidè respondit, Consulerent sibi, ut vellent, alii: sibi certè fixum esse, non pati, ut rebelles aliquando glorientur, Alexandrum ab eis loco motum. perseveravitque eadem, qua cœperat, sui securitate convivari, magis extra ictum timoris, quàm tormenti. At conceptam in Aldenardenses iram effusurus, decretæ oppugnationi urbis institit, tanto quidem incitatius, quanto majore Alensonium vi reversurum solvendæ obsidioni fama vulgaverat. Tentaverat id Alensonius à principio, Farnesiana castra contemplatus verius, quàm aggressus; inde verterat alio vires, adoriendo nunc Cortracum, nunc Bredam, nunc Bapalmam: si forte ab obsidione illum extraheret, quem expellere non potuerat. Sed frustrà omnia expertus; adjecisse rursus animum ad eam expeditionem, certè significasse obsessis, Gandavo moturum se propere cum exercitu, ac perruptis Hispanorum castris, Aldenardam intraturum palàm ferebatur. Id quod obsessis non tantum spei ad obsistendum, quantum Alexandro celeritatis attulit ad oppugnandum. Nam quatefactâ jam, inter turrim ac portæ molem, magnâ murorum parte, exæquatâque ruinis fossâ, subière milites: ac post acrem ancipitemque ad noctem usque pugnam, cadentibus utrinque compluribus, denique cedentibus loco præsidiariis, Farnesiani super hostili muro vallavere se se. Manè complures ex adverso trabes, sudesque prægrandes ac præacutas comportatas vident: quibus in hunc modum utebantur obsessi. singuli milites sudes singulas humi pangebant, pactas transversis clathris firmabant. eodemque tempore post hanc sudium sepem fossores terram molien-

1582

(trium quos nominavi.)

& securus convivatur.

Inde ad pugnationem ardentius redit,

præsertim reversuro ad opem ferendam Alensonio:

qui prius frustra id conatus, retentaturus dicebatur.

(Rivellino) Sed Farnesiani partem muri jam subeunti

eoque potiuntur.

Ultra tamen progredi prohibentur à sudium sepe ingeniose fabricata.

1582. mollientes, aggerem attollebant, postremumque militi receptum parabant. Sed jussis ab Alexandro militibus fossoribusque, sub coriaceis tegumentis, palorum ima suffodere, brevi eversis transmissisque cancellis, ad aggerem receptumque in extrema muri parte ventum est. Tum vero de conditionibus dedendæ urbis agi cœptum: Aldenardæ primum, mox in castris: utrobique dissentiente milite. quod & cives populationi fortunarum suarum præcaverent, quarum extra metum erant præsidiarii: & regii milites Aldenardæ prædis inhiarent, quam tamen urbem Margaritæ matris patriam à cædibus, incendiis, aliisque flagitiis tueri, pietatis ac famæ ducebat Alexander. Itaque triginta tantummodo millibus florenûm civitati imperatis, ac statim in exercitum distributis: ceterum conditionibus, in quas Tornacum est deditum, Aldenardæ impositis, post secundum obsidionis mensem, in oculis Alensonii Ducis, qui sesquihoræ itinere inde cum exercitu tendebat, urbe Flandriæ munitissima, celeritate summa, provisuque operum dies noctesque irrequieto, potitus est. Sanè Lanua, audito Rupellæ suæ casu, scriptis ad Orangium litteris ex Limburgensi arce, monuisse hominem dicitur, *Ut, quando Princeps Parmensis in potestatem redegerat Aldenardam, quascunque ad arces in posterum ille admoveret exercitum, juberet ipse, non expectata impreßione, portas illicò pandi: neque enim munitionem ullam virtuti fortunæque Alexandri inexpugnabilem fore, post expugnatam tam celeriter Aldenardam.* Postero die urbem ingressus Alexander, atque inter divini solennia sacrificii, quo per annos quatuor Aldenarda caruerat, actis Victori Deo gratiis, mox præfecto urbi Manuyno Aubermonte, additis præter ejus milites, Germanorum uno, ac duobus Wallonum signis, reparandæ urbi Religionique, dies aliquot insumpsit. donec audito, Hispanos, Italosque Lucem-

Margin notes:
qua eversa se dedunt Aldenardenses,
hac mulcta imposita.
(5. Julii.) atque in milites distributa.
laus Alexandri ab hac urbe capta:
Lanuæ litteris confirmata.
DE EXTERNIS militibus in Belgium redeuntibus.

cemburgum attigisse, lætus ea armatorum accessione, obviàm illis profectus est. 1582.

ETENIM de reditu externorum transegerat jam cum Rege Vedastinus Abbas; sed ante illum acceptis Alexandri litteris Rex statim rescripserat. Definiret ipse Alexander quantum ab Hispania militum, quantum ab Italia mittendum. addideratque, Petrum Mediceum magni Etruriæ Ducis fratrem obtulisse ad eam rem operam suam, ac significasse, libenter Italos in Belgium ducturum se, jampridem cupidum sub Parmensi Principe militandi. hisce de rebus nihil ab se adhuc statutum, neque statuendum ante responsum ejus. Et Alexander significato militum numero, indicatisque ductoribus, de Mediceo perhonorificum id quidem sibi respondit: tamen sapientiæ Majestatis ejus reputandum relinquere, an expediret, per hanc qualemcumque patrocinii occasionem, aliter cum Italorum natione agi, quàm agatur cum Hispanis: quibus simul omnibus nemo unus, præter universi exercitus Ducem, salutari consilio præficitur, ne videlicet miles turbis ac factionibus obnoxius, habeat sub quo licentius peccet: præsertim quum hoc idem munus nonnullis Belgarum Proceribus non semel petentibus denegatum sit. Rex secutus Alexandri sententiam; millia Hispanorum quinque, quatuor Italorum, in legiones quatuor distributa, misit in Belgium: præfecitque legionibus Hispanis Petrum Pacium, qui eas duceret, & Christophorum Mondragonium in Belgio degentem: Italis Marium Carduinum Neapolitanum earum ductorem, & Camillum à Monte in Belgio commorantem. Atque hæ duæ, (additis iis Italorum centuriis, quæ jampridem in hisce provinciis militabant) primæ fuerunt ex Italis conscriptæ in Belgico exercitu legiones. tanto majore Tribunorum laude, quanto tunc severiore suffragio lectissimus quisque ad id muneris præha-

(10. Maji)

Dubitat Rex an Mediceo tradat ducendos Italos.

Dissuadet Alexander: causa.

Numerus Hispanorum Italorumque: (Petr. de Paz.) eorum præfecti.

1582 præhabebatur. At vero equitatum, quem Rex legionibus adjunxit, Antonio Oliveræ, ante Hispanorum è Belgio discessum, equitum Commissario commendatum voluit. Ergo Alexander, præmissis Camillo, & Mondragonio, qui legionibus suis occurrerent, ipse assumpto Rubasio, aliquantum progressus, Hispanos, namque Itali pòst venère) magna amoris significatione suscepit. Quod verò turbatum videret in ea gratulatione Rubasium, quasi in manus ac potestatem Hispanorum callidè adductum, Alexander multa de viri virtute, ac fide, apud Hispanorum ductores prolocutus, jussit eos in Rubasii complexum ire, illumque generalem in catholico exercitu Magistrum equitum consalutare. Quod ubi militariter factum, ipse ante Alexandrum provolutus, tantò ei obsequentius grates egit, quantò equitatus præfecturâ, quam dubitanter ad eum diem obtinuerat, tunc denique firmatum se vidit. Pari benevolentia exceptæ dein Italorum legiones: quas secuti sunt ex primaria Italiæ nobilitate complures, qui audito patere jam externis aditum in Belgium, quotidie adventabant. Namque inter primos adfuere Appius de Comitibus Ducis frater, & Comes Carolus Sanvitalis: mox Petrus Caëtanus Ducis filius, Ludovicus Marchio Rangonus, Comites Cæsar Pepulus, ac Vinciguerra Sancolombanus: nec pòst multo Alexander Comes Sfortia, Rodulphus Baleonus, I. Vincentius Vitellius Chiappini filius, & Comes Achilles Triffinus, aliique nonnulli, quos & bellicæ cupido laudis, & Alexandri nomen honorarios milites attrahebat. Et in tempore hæc erant crebrescente in dies fama auxiliarium è Gallia copiarum. Idque Parisiis Hispanus Orator Tassius adnotato militum, qui parabantur, numero confirmabat. Addebatque, *Compertum sibi, ad hujus, & qui cum Alensonio erat exercitus, stipendia in singulos menses, quinquaginta*

Fit obviam Hispanis Alexander,

& metu liberat Rubasium.

occurrit & Italis,

eorum primarii. (qui post Dux fermonata.)

(Venturieri) opportunus hic externorum accessus fuit: (I. Bapt.) ob famam tum militum ex Gallia pro Alensonio,

ginta aureorum millia clàm promisisse fratri Henri-cum Regem, coactum videlicet à Medicea matre, qua etiam stipendium Helvetiis solvendum in se receperat. Armannum verò Bironium ab aliquot diebus simulare se offensum Regi, ut discessionem, quam è Gallia meditatur in Belgium, non jussu Regis, sed odio aula obtendat. Et aliquanto pòst admonetur à Mottæo Gravelingæ Præfecto, visam per ea maria Gallorum classem: atque ex nonnullis, qui Gravelingam appulsi, capti fuerant, intellectum, esse in ea Gallos sclopetarios circiter septem millia, & hastatos Helvetios tribus millibus non pauciores, præter Gallos equites duo millia, & quatuor labara ex ordinariis regiis turmis: ductoribus omnium, Delphino Arvernorum Principe, atque Bironio, illo ad famam, hoc ad regimen assumptis. quin & profectionem Henrici Regis hoc tempore Lugdunum non aliò referebant aliqui, quàm ut invidiæ se ille subtraheret ob auxilia, quæ Reginam matrem Alensonio filio liberius per absentiam Regis submissuram intelligebat. Itaque Alexander militum, quos acceperat, plerisque in præsidia distributis, paucis secum ductis, post minora aliquot oppida cursim recepta, aditum hosti præclusurus, movit Aldenarda Cortracum versus. Ac primis castris Harlebecum Lisæ pagum tenuit, alteris non procul Menina stetit, tertiis Verovicum, inde Vormeseliam venit, tum Poperingam dies aliquot insedit exercitum in hostico alens. Hîc nunciatur ei, quadringentos Anglos, in queis nobiles multi, & Catholici complures, dissidio cum Gallis orto, petere, ut in Farnesianum exercitum admittantur. & Alexander admisit, usurus illis (ut scribit ad Regem) tamquam domesticis avibus ad alios evocandos, atque ad hostem suis interea militibus exuendum; forsan & ad arcem aliquam occulta illorum opera pertentandam. Nec spei falsus fuit. Namque ad illum Poperin-

gâ

[Margin notes: 1582 adjuvantibus Rege dissimulanter: & Medicea matre aperte: | visum classis Gallorum: | Eorum numerus, | (*Cornette*) | (*Monpensier Dux*) & Duces. | (*Card. Granvel. ad Alex. 12. Sept.*) | Alexander occurrere hostibus venturis parat. | (*Lisæ flu.*) (*Vervi*) | Addunt se ei centuriæ aliquot Anglorum, desertis Gallis. | (*7 Sept.*)]

1582. De tradenda Lira Alexandro propositum Scoti.

gâ discedentem clàm venit nobilis Scotus cognomento Simplius, centuriæ pro fœderatis provinciis præfectus: aperitque, jampridem sibi decretum, patrare aliquid, quod hominem Regi addictum deceat. eo consilio Centurionis officium in Lirinensi civitate ab se emptum, posse proinde se, aditum in eam urbem, reclusâ portâ, quo tempore, quâve occasione condictum fuerit, aperire. pro successu nullâ mercede se pacisci, facto contentum. Alexander multis interrogationibus explorato consilio juvenis, adjungit illi. Matthiam Corvinum Tiphernatem, veteranum solertemque Centurionem, sexque alios Italos spectatæ fidei milites: mandatque Corvino, educat è præsidiis Namurci, Philippopolis, Lovaniique, quæ ad rem opus fuerint, copias. Simplius Liram statim reversus, petitâque à Gubernatore potestate exeundi ad insidias Regiis, quos illac ituros accepisset, instruendas; sub mediam noctem cum viginti suorum urbe egreditur. Ac manè nondum albescente die, cum plaustris aliquot & captivis, qui videlicet se ex composito dederant, Liram redit, portam sibi suisque prædâ onustis aperiri quamprimùm postulat, ne fortè hosti superventuro expositi relinquantur. Dubitante Gubernatore, pervicit Simplii frater, qui Liræ & ipse præsidiarius agebat. reclusâque primâ ante vallum portâ admissus Simplius cum suis, extemplo Consulem, qui attulerat claves, obtruncat: portulisque reliquis apertis, Corvinus cum turmis equitum quatuor, ac totidem peditum cohortibus protinus accurrit: cæsisque, aut fugatis in aditu custodibus, jubet duo equitum signa obequitare urbis mœnia, cohortem unam insidere portam, ipse Simpliusque cum reliquis copiis in urbem irrumpit, & Gubernatore, ac primariis quibusque diffugientibus, paucis præsidiariorum pugnam ausis, ac facilè oppressis, omnibus repentinâ aggressione perculsis,

(Città di castello Philippe vill.) Scotus factum componit:

& regios Liram inducit:

sis,

ſis, Lira potiuntur: urbe haud quidem magna, 1582.
ſed egregiè munita, quæque ut Alexander ſcri- non contemnendo
pſit ad Regem, ſi admoto milite expugnanda vi- eorum
fuiſſet, profectò & multo ſanguine, & impen- emolumento.
dio non minore decies centenis florenûm milli- (7. Sept.)
bus conſtitiſſet. præter ingens commodum, quod
ex ea ad Antverpiam Mechliniam, Bruxellas,
aliaſque circà urbes, infeſtis excurſionibus fati-
gandas, trahi poſſit. Quo æquius habuit Alexan-
der, Scoti facinus ab ſe magni fieri, &, uti factum
eſt, abundè compenſari.

INTERIM ipſe audito, aliqua Gallorum PUGNA
ſigna, quæ præceſſerant, Dunquerchæ jam exce- apud Bergam ad S.
pta, & inde reliquis Alenſonianis copiis adjun- Winoci.
cta, muniviſſe ſe Winocibergæ; rapit illuc exer-
citum, inſtructoque, hoſtem ad pugnam evo-
cat. Is nihil primum motus, ubi traduci copias Alenſoniani muniunt
ante oculos quaſi per contemptum videt, im- ſe Bergæ.
miſſis repentè aliquot ſclopetariorum haſtato-
rumque centuriis ex Gallis Angliſque, cum dua-
bus turmis Raitrum, terga abeuntium invadit extrahuntur ad pu-
quibus in hoſtem verſis, eoque incaleſcente gnam:
pugna ex multorum utrinque acceſſu, uni-
verſa decernendum acie credebatur: ſed multis pugnant,
ſuorum cæſis, caſtra repetere Alenſoniani co-
acti ſunt, ducto tamen captivo, quod Alexan- & fugantur, non tamen ſine
der indoluit, Balanſonio Marchionis Varambo-
nii fratre, Burgundorum equitum Præfecto: inſigni
Salvago autem Matalonio Cæſiæ turmæ du- captivo,
ctore, dum haſtatos Anglos pugnam redinte- & viro forti
grantes intrepidus excipit, oculo haſta transfi- cæſo.
xo, hærenteque intus fragmine, poſt biduum vi
doloris extincto. Verum quum neque hi ex mu-
nitionibus Winocibergæ extrahi poſſent: ne-
que promptum foret intercludere aliis acceſ-
ſum in Flandriam è mari, cujus portus in pote-
ſtate ipſi haberent; una ſpes reliqua erat, in
eorum conſilia ubique intendere, atque inde oc-
caſionem congrediendi captare. Et occaſio ſe ſe
dederat, motis ad recuperandam Gaveram Alen-
ſonia-

1582 PUGNA ad Gandavum cum Alenfonianis. (*Tenente*) eorum consilia explorat Alexander. (*Ante mediam noctem*) fonlanis. In quos illicò dum fertur Alexander, audit eos mutato consilio, instructa militariter acie Gandavum petere. tantoque ipse concitatius præmittit cum quadraginta equitibus partim lanceariis, partim sclopetariis Cabreram Hispanæ turmæ Subpræfectum, qui hostem insequatur, locumque & consilia ejus exploret, atque ad se referat. interim jubet milites curare corpora, & ante tertiam vigiliam instructos itineri, armorum in area præstò esse. Et Cabrera, inspecto hostium exercitu, c ptisque eorum tribus, jam retulerat, non procul inde exercitum constitisse, plaustris vehiculisque, aggerum loco, septum: ac mane Gandavum, motis castris, suos armat: abiturum. Tunc Alexander, relictis Aldenardæ impedimentis, post mediam noctem præire jubet equites sclopetarios, ponè sequentibus lancеariis, quibus pedestres aliquot cohortes (*moschettieri*) hastatorum, totidemque sclopetariorum furcillis tubos librantium immiscuit, sed ad celeritatem equis sarcinariis imposuit: ductoribus Georgio Basta equitatus universi Commissario, Antonio Oliverâ, & Marchione à Monte, Rubasii vicariis. Rubasio autem mandat, ut extre- & in hostem abeuntem immittit. mum hostis abeuntis agmen subindè carpendo, moretur, dum reliqua peditum accedat acies, cujus partem Mondragonio, partem Petro Pacio attribuit. ipse turmas aliquot sclopis leviter armatas sibi seponit, ad subita usurus. At Rubasius, & Montius cum equitatu progres- (*Baracche*) si, vident incensis castrensibus tuguriis Gandavum versus incedere agmen, non ausi hostem cujus extrema invadere non audent: acrius lacessere, vicinitate urbis confidentiorem. Et quamquam superveniens Alexander, increpitâ eorum morâ, ire eos compulit in extremam hostis aciem, paulum ab exercitu abjunctam; hæc tamen acies impetum validè su- invadunt Alex. jussu: stinuit, dum interim reliquæ suorum copiæ Dispositio copiarum Alensonii, sub Gandavi mœnibus constitere. Ibi dispositis ad pugnam ordinibus, atque objectis in fronte plaustris

plaustris carrisque communiti; Hispanum, si forte auderet, opperiebantur. Nec ideo destitit Alexander: sed quum jam pedestris acies adventasset, statuit sub ipsis Gandavensium oculis auxiliisque adoriri castra, sperans consertâ pugnâ, suis cum hoste implicitis haud multùm à mœnium tormentis noceri posse. Itaque bipartito peditatu, selectis hinc hastatis centum quinquaginta, Hispanis Burgundisque, & quingentis earundem nationum sclopetariis: illinc sclopetariis totidem, Hispanis atque Wallonibus, atque hastatis trecentis plerisque Germanis; jubet Mondragonium ad dexteram, Pacium ad lævam moletrinas ac domos, quas ante castra insederant Alensoniani, simul aggredi, atque inde in curruum septa impressionem facere. Et fecêre illi audacter, ac strenuè: raròque aliàs Hispani ferociùs invasere hostem, ostensuri, opinor, Belgis, quantum virium partibus accrevisset, Hispanorum accessu. Namque non domibus modò, ac moletrinis expulere stationarios, sed etiam in vehicula & carros invecti, duas ferè horas, nunc pulsi, nunc pellentes, tanto periculorum contemptu pugnarunt, ut eodem tempore & plaustris defensos invaderent, & plaustra aliqua, obnitente nequidquam hoste, diriperent. Donec experti inexpugnabile vallum esse: & cadentibus suorum multis, qui ultrà progressi destinato ictu petebantur è mœnibus, Alensonio Orangioque inde pugnam incendentibus; ad signum ab Alexandro datum recepere sese, relatâ nonnullâ è curribus prædâ, & equis eorum aliquot abductis. majore utique ostentatione virtutis, quàm hostium clade. Quamquam hanc ipsam non fuisse minorem octingentis hostibus peremptis legi in Alexandri litteris ad Regem. quum tamen aliqui, & quidem ex iis qui interfuere, ad duo ferè millia extendant, nisi forte secutis diebus, post Alexandri litteras statim missas, hic

[Margin notes: 1582 — & Alexandri. — Pugnatur, — felicius ab Alex. — Numerus utrinque interfectorum: 30 Aug.]

1582 (Eq. Rinaldus, & Alphons. Vasq. in comment.) demum numerus compertus est. Ex Farnesianis autem desideratos non supra ducentos, propemodum omnes affirmant. Immo potuisse eo die omnem Alensonii exercitum deleri, si regius equitatus paulò à Gandavo remotius lacessendo tenuisset hostem, Billium ac Mondragonium, ac Procerum plerosque, ex insolito Hispanorum ardore conjectasse, scribit Alexander. (30 Aug.) Alensonius inauguratur Flandriæ Comes: Interea dum Orangii operâ, ad avertendum acceptæ cladis sensum, festinato Alensonius apparatu, Gandavi sparsis in populum missilibus, Comes Flandriæ salutatur; Alexander ad cohibendas excursiones cùm Meninensium in Insulensem agrum, tùm Cameracesiorum per Hannoniam; Alexander capit Cameracesium, & Clusam, (Cambresi) & Ninovam & Gaesbecum: castellum ad Lisam fluvium in conspectu Meninæ apud Helvinum attollit, ac præsidio munit: Cameracesii castrum, Clusamque repentino accessu territa in deditionem accipit. ad hæc Ninovam Egmontii Comitis arcem, & Gaesbecum, illam nuper à Lanua, hanc modò ab Alensonio captas recuperat: aliasque alibi munitiones aut conditionibus, aut vi capit. quum tamen tantâ hoc tempore fame premeretur Catholicus exercitus, ut in Ninovæ obsidione, ex qua *Ninovensis fames* proverbio locum fecit, equis passim vescerentur. fames Ninovensis. Narrabatque Consalvus Gironus Pacianæ legionis instructor, (Sergente Maggiore:) quum ad mandata, uti solebat, accipienda adiisset Alexandrum, relicto ante ejus tentorium equo, reversum nihil præter lora & ephippium reperisse: ex equo autem in frusta à militibus discerpto, beneficii loco, pro nocturna cena, partem impetrasse. Alensonius expugnat Bronchorstium, & Espellium: & alia nonnulla. non cessantibus per eosdem dies, quamquam similia paterentur, Alensoniis atque Ordinum copiis. Nam præter alia loca, Bronchorstium & Espellium in Geldria expugnarunt: parùmque ab intercipiendo Lovanio abfuêre. Res ita se habuit.

LOVANII periculum ab Alensoniani. (29 Oct.) COLLECTUS clàm Ordinum exercitus partim è Bruxellensibus, Vilvordianis, ac Mechliniensi-

nienſibus præſidiis: partim ex Gallis, Angliſque 1581
Alenſonianis, (fuêre circiter octo peditum millia, cum aliquot equitum ſignis) intempeſta nocte, Lovanium contendunt: ac ſub auroram ſcalis admotis, tribus è locis urbem invadunt. Erant in urbe veteranæ Italorum centuriæ duæ, Wallonum una, atque una Germanorum, cum Burgundica Balanſonii turma, Fabio Matalonio urbanæ militiæ Præfecto. Hic ea nocte vigiles inſpecturus mœnia circuibat, quum ecce circumſeſſam militibus urbem, hærenteſque muris ſcalas videt. protinus ad arma conclamat, oculis, ore, conſilio verè caput, accurritur: rejectiſque uno aggreſſoribus loco, alio plures apparent: jamque alicubi ſuperantibus Gallis, vexilla Alenſonii Ducis infixa mœnibus aſpiciebantur. Enimverò armatis tota urbe civibus, inque muros undique procurrentibus, incaleſcere pugna: Fabius modò auxilia diſtribuere, modò ad portas ſtationarios immittere: ubique ſuos proviſu, manu, voce animare. donec, advectis in mœnia tormentis, ceſſere Alenſoniani: gradumque tanquam juſſi paulatim referentes, fugam militaris obſequii ſpecie occultabant. ſed egreſſi urbe cives præſidiariis immiſti inſecutique, fugæ confeſſionem expreſſere. Compertum eſt, ex aggreſſoribus præter complures caſu aut ferro ſaucios, interiiſſe circiter ducentos: ex iiſque deſideratos primarios Centuriones duos, & quatuor vulneratos. paulò antequam hæc in Brabantia gererentur, magnis copiis apud Lochemum, Zutphaniæ provinciæ oppidum, certatum erat. Obſederat illud Franciſcus Verdugus Friſiæ moderator, præmiſſo Jacobo Bronchorſtio, Anholti, & Bredefortii Dynaſta, Germanicæ legionis Tribuno: evocatuſque ex arce Crychembergenſi Rogerius Veronicus loci Gubernator, ſuas Wallonum centurias nuper addiderat. atque horum opera, Lochemum aggeribus, caſtellis, recepti-

earum exercitus.

muros ſcalis aſcendunt.

pugnant in mœnibus,

impares recedunt:

& fugantur,

(Alex. ad Reg. 3. Novem.)

non ſine cæde:

LOCHEMUM à Verdugo obſeſſum

(Tudertinus)

1581

ac post varia tentamenta,

busque, Verdugus perquàm validè circumsepserat. sed recente subsidiorum ope, ductoribus Com. Holachio, & Gulielmo Nassavio, captis aliquot ex iis munitionibus, commeatus in urbem illatus est. Et quamquam novo Anholtii, & Veronici conatu, sub adventum Com. Mansfeldii, atque Altapennii, ea rursum castella recepta sunt; longè tamen majoribus legionum auxiliis, quæ Alenius, & Norritius Gallorum Anglorumque Tribuni ab Duce Alensonio attulere, obsisti diutius haud potuit: præsertim desiderato, magna utique jactura, Anholtio, dum castellum collustrat, pilâ trajecto, ejusque legionis Subtribuno lethaliter saucio, postea extincto. Itaque amissa in præsens Lochemi expugnandi spe, Verdugus Grollam, Altapennius, ac Mansfeldius in Brabantiam, Veronicus in Subtribuni locum delectus Bredefortium ad Anholtii uxorem, in regiis partibus continendam concessere. Verùm aliquanto pòst capto à Verdugii copiis Stenovico, Transiselaniæ oppido, Lochemianæ jacturæ satisfactum est. Quod oppidum tot pridem viribus ac sanguine frustrà tentatum, mirum profectò, quàm levi paucorum conatu repentè ceciderit: dum plus nocet sua cuique incuria, quàm aliena violentia.

amissa potiundi spe, ab eodem relictum (*in fine Septembris.*)

(*Overissel.*)

(*Stenovicum.*)

STENOVICI expugnatio, (*Brocsila amnis.*) Altitudo aquæ circa urbem lepido astu exploratur: (*Verdugus in Comment. l. 3. I. Bapt. Tassis*)

ADMONITUS Verdugus, Stenovicum, hostium securum, posse certa ejus parte scalis applicitis conscendi; ad explorandam fossæ, in quam amnis influit, altitudinem, rusticæ puellæ astu usus est: quæ projectum in fossam pileum, quasi à vento excussum extractura, dum aquam intrat, atque hac atque illac errabunda alveum metitur; animadvertit, aquam alicubi non genibus altiorem. Secutusque relationem puellæ Tribunus Tassius à Verdugo cum parte copiarum eò missus, sub primam per obscuræ noctis horam ad muros accessit, locum agnovit, scalas apposuit. Fortè ea nocte, magno apparatu

cenam

cenam instituerant victores Stenovicani: nam biduo antè, Hasseletum vicinum oppidum Catholicumque, eoque invisum ceperant, ac diripuerant. multisque in sacras Cælitum imagines impiè debacchati, aliquot eorum simulacra, cum reliqua præda Stenovicum asportaverant. ac post agitatum per varias contumelias diem adversus ea Divorum signa, appetente jam nocte, alia editis in locis è furca suspendunt, aliqua armis induta jubent homines insani excubias in mœnibus agere, dum ipsi ad reliquum Hasseletanæ victoriæ assumendum opiparè cenatum irent. Sed impii perduelles in perniciem nempè suam Cælites armarunt. Eâ ipsâ cenæ horâ, eaque planè mœnium parte, in qua Divorum signa ad stationem disposuerant, Tassiani milites, quasi porrectâ à Cælitibus jam mœnia obtinentibus manu, muros scandunt, obsistente nullo: atque ab inspecto sacrilegorum scelere ferociores oppidum invadunt, ultionem ac stragem partes in omnes ferunt, militibusque supra trecentos interfectis, oppidanis post prædam populationemque pecunia mulctatis, ne uno quidem suorum amisso, nec alia quàm triginta aureorum impensa, queis rusticam puellam donavere, prævalida Transiselaniæ arce, pro qua toties dimicatum fuerat, potiuntur.

1582 Securitas Stenovicanorum post captum Hasseletum & eorum impietas in simulacra Sanctorum.

Quorum non dubia ope muros scandunt Tassiani: multisque hostium interfectis,

Ipsi ne uno quidem amisso, oppido potiuntur.

AT VERO Dux Alensonius, qui ob liberatum, Gallorum in primis ope, Lochemium, gaudio gestierat, auctus expectatis dudum è Gallia copiis, (nequidquàm aditum illis intercludere conato Parmensi Principe) Antverpiæ insolita pompæ significatione testari lætitiam voluit: occasione accepta ex natalitio Domini die, nova dierum anticipatione celebrando. Etenim Pontifex Gregorius Tertius decimus, correcta erratione anni, novum ad sacros præcipuè fastos ordinandos Kalendarium Christianis populis proposuerat. Id sibi & imitatione Henrici fratris Galliæ Regis, & sua in Romanum Ponti-

De INVASIONE Antverpiæ à Gallis attentata. (17 Nov.) Alensonius lætus ob liberatum Lochemum & ob novas Gallorum copias, juxta novum Gregorianum Kalendarium,

1582 ficem veneratione suscipiendum putavit Alensonius. eodemque authore à plerisque fœderatis Belgii urbibus ea suscepta est anni correctio, præterquàm ab una alterave provincia hæreticorum, quibus toto cælo, atque anno errare toto, grave non est. Jamque instabat quintus decimus Decembris dies, qui, quòd expunctis diebus decem, pro vigesimo quinto numeraretur, Domini adscribendus Natali erat. Ergo in summo hominum concursu ac Divi Michaëlis templum Alensonio attributum, ipse gallica nobilitate comitatus egit ibi pro rebus feliciter gestis nascenti Deo grates: secutisque diebus, Ordinum legatis epulo aliquoties exceptis & gratulationem extendit, & simul occasionem magnum quid aggrediendi nactus est. Nam qui recens è Gallia venerant belli Proceres, animadverso Alensonii Ducis imperio longè, quàm sibi persuaserant, restrictiore; Regii juvenis servile regimen, & aliorum, qui apud illum agerent, vilem patientiam indignabantur. Idque quum apud Joannem Bodinum, Duci apprimè gratum, ejusque secretioris scrinii custodem quererentur, is haud cunctatus exponit Duci suorum querimonias: *Admirari omnes, in precario illo imperio, tolerantiam ejus, qui regendis populis natus, & quem aliquando Regem adoratura sit Gallia, nunc se intra inania Brabantiæ Ducis, & Flandriæ Comitis nomina, sine imperandi potentia, sine subditorum obsequio, sine armorum arbitrio, contrahi passus sit. Ærarium, vectigalia, pœnas, præmia apud Ordines esse. Quid ei relictum, non concesso arcano Senatu, uti aliis retrò Principibus: non admissis intra arces militibus, non decretis pro aula proventibus? Aspiceret ad Archiducem Matthiam in Germaniam indignè remissum: Philippum ipsum Regem principatu belgico superbè dejectum consideraret. immò sui meminisset, secumque reputaret ipse, quàm propè fuerit in proximo Antverpiensi tumultu, ut ei non imperium modo, sed etiam vita, unà cum omni* Gal-

[Margin notes: celebrat natalem Domini diem. — Gallis displicet restrictum & precarium imperium Alensonii, — eumque ad Brabantiæ principatum vi firmandum animat suorum nomine Bodinus, in hunc modum, — (In Orangii sauciatione)]

Gallorum gente, à furente populo eriperetur, nisi perniciem avertisset Orangius? futurus proinde hujus beneficii non minus superbus ostentator, quàm gravis exactor. Quapropter excogitaret aliquando rationem, quâ ita regimen constabiliret, ut quod tunc authore Orangio Antverpienses non perfecere, in posterum in aliena non sit manu, ne non possint. Sibi quidem in præsentia promptam firmandæ potentiæ occasionem videri: si legatos provinciarum, quos unà coactos tanto ipse nunc honore, epularumque magnificentia excipiebat, rogatos vellet, ne gravarentur ad provincias referre, ut, quando à Galliæ Rege tantum auri hominumque insumeretur, insumendumque dein esset ad Belgarum patrocinium, neglecto periculo evocandi in Galliam Hispanorum arma; Ordines publico decreto definirent, Belgium, decedente absque liberis Alensonio, regno adnexum gallico manere. Sic illos & Regi pro bello, quo se gravissimo implicet, proque sumptibus, queis regnum oneret, relaturos merito gratiam: & Belgio Galliæ inserto stabilius adversus hostem consulturos. Id si legati probent, & Ordines decernant; Regem longè intentiore cura belgicas provincias respecturum, ut Galliæ suæ partem: & Regis fratri novis è Gallia subsidiis aucto aliam prefectò securitatem, aliam à Belgis dignationem accessuram. Si renuant, ac deprehendantur, velle gallicum aurum & militem, non imperium nostrum; vim intrepidè parandam, neque permittendum, ut Brabantiæ Duce à Belgis eluso, Hispania bono, Gallia exhauriatur. Bathoreum Poloniæ Regem similia à Nobilitate passum, armatis aliquando munitum, post evocatos increpitosque senatores, in hac verba concionem demisisse; Quando se in Regnum ultrò advocassent, sibique non ut in ludo personam Regis imposuissent, velle sibi extra scenam ac fabulam à Polonis obsequium seriò præstari. Quantò id usurpari tutius in præsentia ab eo posse, tot è Gallia copiis, Ducibusque subnixo? Quorum armis asserendum aliquando in libertatem esse Belgii Prin- 1582

1582 *cipatum, ne illum populi & se ded ipse imputent, & retineant. Denique rarò sine vi ac sanguine dominia parari: nec alia Regum principia fuisse. sed quos initio Dominos pati coacta sunt provinciæ, eos deinde Augustos, ac Patres patriæ certatim veneratas esse.* Plura hæc erant, quàm ut his opus haberet Alensonius, ad præceps quodque consilium pronus. Nec deerant, quæ illum per eos dies irritaverant. Nam quum Philippum Plessii Dominum, qui Navarræi legatus advenerant Antverpiam, secretis congressionibus cum Orangio, ac provinciarum Procuratoribus multa quotidie agitantem obscrvasset: ac certi aliquid exprimere ex illo nequivisset; offensus, quòd inscio inconsultoque se, pleraque & magna conficerent; non modò ex eo Gallorum pari, quos in senatum adlegere ei facultas erat, nullum delegit, ne deligeret Plessium, uti rogabat Orangius: sed etiam simulato negotio, per notæ fidei hominem ad Margaritam sororem transmittendo, Plessium Antverpiâ submovit. Ergo tergiversantibus provinciarum legatis ad ea, quæ de Belgio Galliæ adnectendo ex Bodini consilio proponebantur, ipse tanto faciliùs ad vim animum appulit, quanto eadem sibi à pluribus belli ducibus, (aliqui tamen ac meliores improbabant) non dubio eventu suggeri audiebat. quorum arbitrio rem in hunc denique modum compositam, atque peractam, uti fidus homo Antverpia scripsit ad Alexandrum, atque hic ad Regem, ego summatim hîc expediam. Tribunis, qui Dunquerchæ, quique Brugis, quique Teneramundæ, quique aliis Flandriæ in urbibus, cum gallicis cohortibus agitabant, mandatum est, ut uno omnes die, is fuit xvj. Kal. Februarii, ea loca excitatis pro ingenio tumultibus, armis occuparent: debitamque Alensonio, tanquam Flandriæ Comiti, provinciam jure belli captam, gallico nomini assererent. Alensonius Antverpiam sibi delegit subigendam:

[Margin notes: Movetur per hæc ad facinus Alensonius: (Mons du Plessis) præsertim offensus adventu Plessii. (Conjux Navar. Regis) Invadendas Flandriæ urbes aliis committit. (16 Ian.) 1583 sibi seponit Antverpiam,]

capta occasione ex Eindovia Brabantiæ oppido, 1583
ad quod expugnandum per eos dies immiserat Bonivettum, cum parte Gallici exercitus: quæ tunc expeditio quoniam feliciter processerat, majores ad se copias festinare jusserat, veluti moturus eas in hostem, ad victoriam prosequendam. Postquàm illæ advenêre, & apud Burgerhoutum Antverpiæ pagum posuere castra; ipse per speciem lustrandi ac recensendi exercitus, Nobilibus suis comitatus, aliisque Gallis Helvetiisque militibus, qui Antverpiæ tunc erant, circiter quadringentis, ex suis ædibus ad portam urbis Chipdorpiam tendit. ibi repertis, qui è Burgerhouto aderant, equitibus ferè trecentis, super ponte, ac fossæ margine Ducem operientibus, egressus prima interiore porta, in aditu secundæ, ad suos conversus urbem manu monstrans, ac donans; *Ejafilii*, inquit, *vestra est Antverpia.* statimque cœpta custodum cædes à Prætorianis, ipse incitato equo contendit in castra, Galli in mœnia portæ vicina conscendunt, captam urbem inclamant. Quorum ad vocem tesseramque, qui è castris, urgente Alensonio, properabant, sexcenti primùm equites, mox tria peditum millia, explicatis signis in urbem irruunt. pars Cæsaream ad portam, pars ad rubram, occupatis propugnaculis, tormenta in urbem convertunt: equites, peditesque per vias ac fora sparguntur, *Missam, ac Ducem*, confusis clamoribus ingeminantes. attonitâ ignarâque civitate, quo voces, quo arma spectarent: cur eos, quos modo quietos & amicos in iisdem sedibus habuerant, nunc hostes, & cruentos aspicerent? Erantque, qui tumultum interpretarentur à rixa hæreticos inter, & catholicos Ducis aulicos exortum. Verùm ubi, tumultu increbrescente, sterni cives, intrari expilarique domos, mercatorum Basilicam (Bursam vocant) hostiliter invadi animadvertunt, intellectâ jam proditione,

cujus invadendæ signum dat.

Invaditur urbs.

Pugnatur.

1583 æris campani signo ad arma cives evocantur: catenæ in aditu viarum illicò tenduntur: plebs, nobilitas, viri, feminæ, religione institutisque quantumvis inter se diversi, consociatis omnes animis, pro fortunis, pro patria, pro suis capessunt arma, miscent iras, junctisque dexteris mutuam sibi, ad mortem usque, fidem vovent. Ac momento tota passim urbe conglobati civium atque externorum manipuli, Gallis se se objicere: artifices operæque ex officinis prosilientes, arreptis, quæ aut in manibus erant, aut fors offerebat, instrumentis, in hostem ferri: mulieres ex ædium fenestris, ac tectis saxa tegulasque devolvere: alii ex abdito domorum sclopos in subjectos dirigere, tanta aliquorum ferocia, ut non deessent, qui deficientibus plumbeis pilis, nummos è crumena promptos, dentibusque utcunque mansos, atque in tubos raptim injectos exploderent, hostemque auro inhiantem, auro conficerent: donec Galli, capto eorum duce Fervacio, nec novis auxiliis succedentibus, paulatim languescere, ac reditum respectare: mox effusè Chipdorpiam repetere, plus ibi stragis, quàm effugii reperturi. Namque Helvetii ab Alensonio jussi per Cronerburgensem portam inferre in urbem signa, eâ clausâ, longo circuitu ad Chipdorpiam serò tendentes, dum illic jam fugientium multitudinem offendunt, obversisque hastarum spiculis eos sistere, & ipsi urbem intrare connituntur, supervenientibus à tergo aliis aliisque, mutuo hominum equorumque occursu impulsi implicitique, tam multi angusto in aditu proculcati ac protriti cumulabantur, ut duorum altitudinem hominum exæquaret cadaverum strues. Et aggerebatur strues, dum super ea nobiles complures relictis equis transcendere pertentantes, ab insequentibus civibus, non irritis glandium emissionibus trajecti, ad cæsorum acervos addebantur. Interim Alensonius incertus

Repelluntur Galli, (Urbis porta)

magna cum strage,

tus

tus animi, quo res loco intus foret, variè fluctuabat. quódque è longinquo prospiceret, multos è mœnibus præcipites ferri, neminem urbe egredi, cujus portam sui tenerent; modò faustum id sibi, modò secus interpretabatur. At ubi observavit, eos, qui à se mittebantur, tormentis ex urbe peti: atque Helvetiorum legionem Gallis permistam in castra perturbatè contendere; tunc enimverò ex infelici successu temeritatem consilii sui primùm sensit, ac damnavit. Crevitque immensùm dolor, audita strage Nobilium tanta, ut non pauciores ducentis quinquaginta interempti ex eo ordine nominarentur, præter captos ex eadem nobilitate complures. Quippe occurrebat animo dedecus odiumque, quo per Galliam apud præcipuas quasque familias laboraturus esset. Accedebat reliqua Gallorum cædes, quam initio ad mille quingentorum octoginta trium omninò pervenisse affirmarunt aliqui: cladem, opinor, eò extendentes, ut anno, qui tunc agebatur, millesimo quingentesimo octogesimo tertio, cæsorum numerum adæquarent. Ego ex litteris, quas laudavi, compertum habeo, biduo, quod humandis corporibus insumptum est, ex urbis quidem fossis, in quas aut acti sunt, aut egêre se Alensoniani, circiter quadringenta hominum cadavera extracta esse: per urbem verò, intraque domos, ac potissimùm in porta, apud quam Gallorum tumulus hodieque monstratur, ac busta Gallica non nemo appellat, paulò supra nongentos occubuisse: ex civibus autem ferè centum interfectos. præter saucios, quos utrinque permultos continuata in dies funera ostendebant. Quorum ad numerum adjungentes aliqui eos, qui fugiente Alensonio cum exercitu, ac tranante Diliam amnem magnis tunc imbribus, ac retentis aquis à Mechliniensibus immodicè inflatum, submersi sunt; duo Gallorum millia desiderata esse in Antverpiensi clade non absurdè

1585

Nobilium,

& aliorum.

(*Mirem in Chronico Belgico.*) nec sine aliqua civium.

(*Mille submersos scribit Reidanus l. 3.*)

Numerus mortuorum Alensonianorum.

 con-

1583 1576 (Vide l. 8. Decad. 1.)

Comparatur hæc invasio Gallica cum Hispanica. (Galli)

confecerunt. Fuere multi, qui aggressionem hanc componentes cum ea, qua paucis antè annis, Hispani eandem urbem invasere, magnoperè admirarentur, unde illa feliciter Hispanis, hæc Gallis secus acciderit? quum, uti ajebant, contrà esse debuisset: quando hi civitatem inopinantem atque imparatam, civesque per suas quemque domos prandii hora (nam hæc delecta) desidiosè agentes aggressi sunt: Hispani autem jam hostes habiti eandem attentavere multis armatorum millibus instructam, multis ubique stationibus firmatam, hostesque non exspectantem modo, sed etiam excitatis validè munitionibus irritantem. Et tamen Galli penetrata jam pleraque urbe, obsistente nullo; unius horæ spatio, accepta clade ejecti sunt: Hispani post acrem à principio pugnam, superatis munitionibus, cæsis urbis præsidiariis civibusque, captis militiæ ducibus, edita ingenti strage, Antverpia sunt potiti. Nimirum non virtus Gallis deerat ad victoriam, sed illa ipsa victoriæ securitas, (sic enim conficiebant) ille contemptus hostium, Gallos perdidit. quantoque minorem repugnandi locum in civitate improviso oppressa sibi promittebant, tanto ipsi minore armorum provisu, omissioreque animo adversus vim, quam nullam putarent, totos se ad prædas, tanquam subacta in urbe, transtulêre. Ferunt, aliquot Gallos, paucis ante diebus, visos fuisse per Antverpiensium officinas scrutari curiosè loculamenta arculasque gemmarum, in speciem ut ementes, re autem observantes, destinantesque gressum in urbis aggressione postea dirigendum. Et vero direxere: contemptisque Alenconii vocibus, queis suos admonuerat, ut primas potiundæ urbi curas intenderent, cetera victoriam secutura; plerique eorum, territæ civitatis jam securi, solumque solliciti, ne circumstantes urbem reliquas Galli exercitus copias jam jam ingressuras, in

nimia securitas Gallos perdidit,

parti-

partitione prædarum socias haberent; dum certatum hucillucque festinant, vagi sparsique, atque adeò extenuatis ad pugnam viribus, facilè oppressi sunt. At Hispanos armatam à se civitatem peti reputantes, quæ de hostium viribus opinio sollicitos habuit, eadem victores primum urbis, mox & fortunarum fecit. Usque adeò NIHIL in hostibus vel semivictis tutò despicitur. Quamquam & pugnæ causam, quæ addere, aut adimere in milite vires solet, hîc quoque inter invadentes amicam urbem, & inter hostilem ulciscentes, discrimen habuisse credibile est. Atque hunc Alensonii conatus finem habuit: dignum profectò eorum sapientiâ consultorum, qui se regnorum magistros magnificè jactantes, dum æquo rectoque posthabito, omnia parandæ dominationi honesta putant, deserti à Deo, quem deserunt, non rarò consiliis ipsi suis, fallente successu, capiuntur.

1583

& pugnæ causa.

& Deus politicis hisce consiliis non favens, (I. Bodinus & alii)

HÆC porrò dum Antverpiæ gerebantur, dumque eodem tempore Flandriæ urbes conspiratorum armis attentabantur, eventu vario: nempè Ostenda, Brugis, ac Neoporto prævalentibus adversus Gallum: contrà à Gallo subjectis Teneramundâ, Dunquercâ, atque Dixmudâ; Princeps Parmensis magnis in dies conflictatus angustiis, ob interclusam è Gallia rem cibariam, certum in Hispaniam hominem allegaverat, qui Regi ob oculos poneret catholici exercitus statum, auctas Hispanorum copias, non aucto stipendio: inde multorum transfugia, & disciplinæ contemptum, tantò in præsens periculosiora, quantò adversus recentem è Gallia exercitum milite opus foret alacriore promptioreque, quàm qui tunc esset, æris inanis, & pugnæ dubius. Quum audita Antverpiensi Gallorum aggressione, simul & clade, & Alensonii Ducis abscessu, agnovit, adoravitque propitiam præsentemque Dei bonitatem, quod (ut ad Regem scribit) in eo rerum articulo, quo magna regiis

Invasiones aliarum Flandriæ urbium.

Statui Hispanorum tunc laboranti

opportuna clade audita, agnoscit Alex. Dei clementiam: (25 Ian.)

1583. regiis partibus pernicies immineret, si paulùm crevissent Gallorum vires, (crevissent autem, si potito Antverpiâ & Flandriæ portubus Alençonio, Henricoque Rege victoriam fratris palàm secuto, hùc vis omnis e Gallia incubuisset) tum maximè rebus in contrarium versis, fugatis Gallis, excluso Antverpia novo Brabantiæ Duce; satis profectò curatum, quas Belgæ Gallique inter se hostilem in modum prosequerentur, utrisque injectum esset. Ex hoc autem Gallorum infortunio quid ipse commodi capere posset, illicò versare animo cœpit. Atque evocato primùm secretiore senatu, dein bellico, postremò simul utroque, Tria, quæ sibi in rem præsentem fore viderentur, ad fructum aliquem ex ea oblata feliciter occasione percipiendum, in medium proposuit. Primum vi armisque urgere fœderatas provincias: alterum de pace cum eis generatim componenda colloquium inire: tertium cum Duce Alençonio privatim agere, eumque ad arces Gallico præsidio retentas catholico Regi tradendas inducere. Additque, primum ægrè attentari posse invalido ab exercitu & imminuto: & verendum, si se rebelles invadi sentiant, ne metu Hispanorum cum Gallis in gratiam redeant. In altero plus aliquanto spei apparere, fessis à bello provinciis, pacemque magis optantibus quàm poscentibus. De tertio capi consilium haud posse, donec qui Alençonii status in præsentia sit, amplius exploretur. Ergo pronis in secundum consultoribus, delecti sunt viri aliquot expertæ fidei, qui dissimulatâ Catholici persona, apud Antverpiensem populum recente in Gallos odio furentem; eoque Hispanis placabiliorem, de pace cum Wallonum provinciis, cum Belgis suis, suoque cum Principe, verba sererent. Præterea admoniti Gubernatores urbium fœderatis provinciis finitimarum, ut idipsum cum eis pro sua prudentia pertentarent. Ad hæc Marchio Rubasius,

[Margin: & utroque consilio coacto.]

[Margin: sollicitare ad reconciliationem provincias statuit, in hunc modum.]

sius, Montinius, & Raſſinghemius miſſi ad Hallenſe oppidum: ut inde litteris, colloquiiſque cum provinciarum delegatis, aliiſque ſibi notis affinibuſque de concordia ſermonem inſtituerent, Alençonii proditionem objicerent, vetus Gallorum cum Belgica natione diſſidium memorarent: habitos ſibi honores, collata ſibi ſuper Hiſpanos ipſos bellica munia referrent, aliaque in hanc ſententiam, ſed ſuo, non Regis, aut Alexandri nomine ſubjicerent, quæ componendo jamdiù ſciſſo funeſtè Belgio apta viderentur. In his autem perurgendis quamvis nullam omitteret operam Alexander, obſecuturus animo Regis, à quo ſciret hanc pacandi Belgii viam præoptari; tamen ad eum ſcribens, pro videre ſe ait, conſilium haud proceſſurum, partim nimiâ Orangii nunquam aſſenſuri authoritate, tanto in præſens majore apud Antverpienſes, quanto ipſi ſe ab eo adjutos adverſus Alençonium falſi opinentur: partim egeſtate pecuniæ, qua ſine frigent talium adminiſtri ac tranſactores: atque adeò ægrè penetratur in hoſtium conſilia, QUÆ NISI hac aurea clave non reſerantur. Hinc ille ſe ad Alençonium attentandum accuratè convertit, quod è propoſitis tertium quoniam clam ceteris aggredi apud ſe ſtatuerat, quaſi negligens in ſenatu tranſmiſerat. Et verò magnum opus aggrediebatur, Alençonio ſuaſurus, ut urbes à Gallis captas Cameracum, Dunquercam; utramque Bergam, Dixmudam, Teneramundam, Harentalliam, Dieſtemium, atque Eindoviam, ſponte remitteret, atque Hiſpanis Gallus traderet. Sed multa Alexandrum animabant. Primùm Alençonii deſperatio non redituri in gratiam cum iis, qui hoſtiliter læſi proditique, nunquam profectò ejus ſe fidei credituri eſſent. Dein noviſſima ejuſdem ira odiumque in Antverpienſes, quòd ſibi repetenti veſtes, lecticam, atque è captivis valetudinis ſuæ moderatorem, quo tunc æger

1583

fruſtrà.

(25. Jan.)

Cum Alençonio transigere ſtudet. (ad S. Vinoc. & ad Somam)

hiſce cauſis animatus.

opus

1583 opus haberet, inhumanè denegassent: adeoque videri poterat ulturus suo quamquam dispendio illorum inclementiam, dentemque sibi, modò in hostes excuteret, evulsurus. Sed super hæc, spem intendit nuncius ad Alexandrum hæc ipsa animo molientem missus sanè in tempore à Mario Birago legionis Gallicæ Tribuno in exercitu Alensonii. Hic, scriptis ad Alexandrum litteris, suam ei offerebat operam, si qua in re illam usui Philippo Regi fore inter eas turbas existimaret. mitteretque propterea ad eum, si videretur, certum hominem, cum quo res conferri coràm posset. Alexander, quoniam Marii gratiam apud Alensonium & constantiam ejus noverat non deserturi in eo infortunio Ducem, (quamvis ab eo jam aliqui, velut à sede fulmine tacta, profugissent) suspicari cœpit, id à Mario non utique susceptum nisi Alensonii jussu: præsertim quòd nuncius variis dissimulatisque interrogationibus circumactus, haud negavit. Et eodem tempore certior factus, armatam à Flandris fuisse Gandavensem cataractam, & corruptos fluminum obices, ad iter Alensonio in Galliam intercludendum; facilè sibi persuasit, non aliò spectare Galli Ducis consilium, quàm ut aliquibus cum Alexandro conditionibus viam sibi per Hannoniam, Flandria exclusus, aperiret. Ergo nihil cunctatus Hernandum Acostam, Centurionem apprimè navum fidumque deligit, abundèque instructum, quid ei petendum admittendumvè, Teneramundam ad Marium cum ejus nuncio, clam omnibus, submittit. Marius excepto humaniter Acostæ aperit, *Ex Antverpiensi calamitate id boni captum esse, quod Dux Alensonius (quantum in ejus animum penetraverit) cum Hispano reconciliari non ægrè possit. in eam rem à se, pro suo in catholicum Regem studio, Ducem sedulo animatum: ab eoque datas sibi demum partes rei componendæ. Componi autem posse, suâ quidem sententiâ, si Dux* emissis

[Margin notes:] præsertim offerente se Alensonii Tribuno, — (Sas de Gant.) — (Dicebi). — & conditiones proponente; — (Alensonium.)

omissis armis adversus Catholicum, rediret in Galliam: eâque gratiâ Parmensis Princeps arces aliquot Galliæ finitimas Duci traderet, quales sunt Bapalma, Bucquenium, Quercetum, atque Landresium. At vero Acosta, nimis caro vendere illum Domini sui fugam subridens, satius fore & conficientius respondit, si, quas Galli arces obtineant in Flandria Brabantiaque, Regi restituerent. Neque id videri audacius postulatum, si consideret Alensonius, arces præsertim in interiore Brabantia sitas, nequaquam retinere à Gallis posse adversus aut Ordinum, aut Parmensis arma. Quibus in hanc sententiam ultro citroque agitatis, ac detectis utrinque ex primo congressu animis, ductus est Acosta osculatum Alensonii manus: à quo post breve alloquium, ad Marium remissus, inde ad Alexandrum reversus est. Qui, ne quid prætermitteret, Francisc. cum Lanuam, & Turenæ Vicecomitem captivos aggressus jam fuerat per viros utrique eorum familiares, qui factâ libertatis spe, illos hortarentur, quo compositis ad Alensonium litteris persuaderent homini, ut omissâ rebellium causâ, quam nullo adhuc beneficii pretio adjuvisset, mallet arces Philippo Regi tradere, eoque merito regem frustrà offensum sibi in posterum devincire, quàm Belgis recenti Gallorum laniena gestientibus recuperandas aliquando relinquere. Interea instante Mario, Alexander loco Acostæ morbo impliciti Flaminium Garnerium cum certioribus mandatis legat. congressisque aliquoties. ac Mario ad extremum offerente, Ducis Alensonii nomine, Teneramundam, atque Vilvordiam: Flaminio autem pro Principe Parmensi stipendia ad eum diem debita præsidiariis locorum, quæ Galli possideant, pollicente; nihil propius videbatur esse, quàm ut fœdus utrinque firmaretur. Quum hæsit repentè negotium: hâc ipsâ concordiâ, quæ parabatur, Orangio detectâ, astu videlicet Alensonii: qui

1583

(Quis finey) quæ rejiciuntur ab Alexandri nuncio.

(Alex.) Per alias tentat eandem concordiam Alex.

Novæ conditiones proponuntur & utrinque acceptantur

1583 qui ut sollicitus haberet Antverpienses: eosque adigeret ad captivos reddendos, qui ex gallica nobilitate non pauci Antverpiæ detinebantur, reconciliationis rumorem emanare voluerat. Et sanè Orangius, atque Antverpiæ Magistratus veriti, ne Alençonius irâ ac desperatione præceps, cum Hispano conveniret; dissimulato in tempus odio, præsertim quòd ab Rege Galliæ, atque ab Angliæ Regina id incumbentibus fatigabantur; litteris nunciisque quasi resarciendæ gratiæ vim inituri, agitare cum Alençonio cœpere, verba interim juveni dantes, dum eum ab Hispanis abstraherent. Et ipse verba verbis reddens, tanto operosiùs cum Parmensi, nunciis utrinque acceptis remissisque, negotium trahebat, quanto melioribus interim conditionibus transacturum se speraret hinc cum Ordinibus Hispanorum anxiis, inde cum Parmensi de novæ cum Antverpiensibus concordiæ agitatione sollicito. Sed gnarus Alexander quales demum conditiones, quàmque superbas ad reconciliationem exacturi essent Ordines ab Alençonio; minimè inter illos conventurum, uti planè non convênit, pro certo habebat. Quamquam nec ipse, exstincto Mario Birago, quidquàm cum Alençonio, ad extremum confecit. Quin sparso rumore, (sive ab Alençonio, sive potiùs ab Orangio, qui quod fieri pertimescebat, occurrendum putavit ultrò, ne fieret) Alençonium cum Hispani Regis filia conjungendum, idque cum Parmensi clàm agi; Antverpienses, ac Brabantiæ Ordines, ex Orangi consilio remissis ad Alençonium aliquot captivis, atque annonâ, quâ is miserè laborabat, liberaliter suppeditatâ, Vilvordiam ab eo accepere. Non tamen inter illos ultra convenit, nisi quòd ejus Dunquercam per Flandriam iter antea negatum, nunc Antverpiensium opera & Flandrorum armis assertum est. Itaque Alexander, quando nec cum Alençonio pacisci,

Sed callidè ab Alençonio.

quem reconciliare Ordinibus astu curat Orangius: (*Alex.*)

cisci, nec cum provinciis concordiam inire aliquam successerat, Orangio permiscente omnia, quippe quem turbarum fluctus sustollebant, in tranquillo facilè submergendum; ad arma, quod reliquum erat, animum retulit, sperans vi expressurum se ab Alençonio, quod amicis conditionibus non confecerat.

1583 & Alexander amissa concordiæ spe, vim parat. (*Alençon.*)

Intraverat jam ille Dunquercam, tutius inde de concordia cum Ordinibus transacturus: id enim, Bellieuræo conditionum ministro, agitabatur. Atque huc respexit Alexander, si fortè Ducem ea in urbe concluderet, expugnaretque. In hoc autem ut omni cura liber intenderet, loca prius aliqua in Campinia recuperare statuit: præsertim quòd deportato in hanc Brabantiæ partem bello, securum ab Hispanis armis Alençonium, improvidumque redditurus erat. Nec menses abiere tres, quum Eindoviam, Dalemium, Sichemium, & Vesterloum, arces haud contemnendas: hanc postremam Rubasio, primam Carolo Mansfeldio, duas reliquas Mansfeldio patre ducibus in potestatem redegit. Restabant alia longè validiora in eodem tractu, quem Bironius Gallicæ militiæ moderator, ac paulò antè victor Uvodæ, & Vierseviæ, percurrebat. Erant illi aliquot Gallorum signa: accessuque eorum, qui ex arcibus modò amissis exierant, ad duodecim armatorum millia creverat exercitus. Hi quamquam sub veterano Duce, milites non tyrones, nec instrenui, tamen, ut retulerat Alexandro Serclasius Centurio, qui per eos dies à Bironio captus aufugerat, animis non satis cohærebant, simultate insanabili inter Gallos, & Belgas, ex recenti Antverpiana cæde. Ergo & cum his bello in Campinia decertare, & Dunquerchæ Alençonium aggredi perquàm cupidus Alexander, curas exercitumque ita partitur. Montinio, ac Mondragonio, ac Mottæo mandat, Dunquercam cum parte copiarum, laxa à mari terraque obsi-

PUGNA ad Steembergam, sed antè capiuntur arces aliquæ, hinc à Farnesianis, inde ab Ordinum ducibus. (*Biron.*)

Alexander partem exercitus Dunquercam,

1583 obsidione circumdent. Marchionem vero Rubasium adversus Bironium cum plerisque levis armaturæ equitibus, Rosendaliam præmittit, sequiturque mox ipse cum reliquo equitatu, & peditum Hispanorum parte, quos ad celeritatem singuli equites post se in equos assumserant: jusso Petro Pacio sua cum legione properare; Billio, atque Oliverâ Rubasii vicario, concludentibus cum suis turmis exercitum, quinque bellatorum millibus constantem. Sed Bironius audito adesse Parmensem, Rosendalia movens, Steembergam cum Gallis Germanisque festinavit, relictis Belgis, qui à Gallis abjuncti cum Scotis ponè sequerentur. Steemberga, insigni olim portu potentiâque, claras inter maritimæ Brabantiæ urbes fuerat: nunc aggeribus contra vim maris supra infraque urbem excurrentibus haud invalida habetur. Etenim præter tumulos collesque perpetuos albicantis sabuli, quos assiduo ejectamento congerit mare, sibique furenti ceu compedes parat; accolatum industria, tenaci è solo aggeres attollit, Dunas vocant quos ulnis minimùm decem altos, latos in imo quidem circiter viginti, in summo autem tertia fermè parte angustiores, lignorum fascibus lapidibusque introrsùs firmant, foris adversus arietantium ictus undarum, texta è paleis straminibusque lorica communiunt. Sic Belgæ ab assidua cum oceano pugna, ad hostium aggressiones eludendas erudiuntur. Hisce super aggeribus Steembergam, partem castrorum extenderant Belgæ, Scotique: partem subjecto in campo apud radices lacu præruptas collocaverant: atque ante lacum domos aliquot occultatis sclopetariis insederant. Hæc autem castrorum pars inferior, ne adire aggerum colles à terra possent, obstabat: (è mari enim per se se inaccessibiles videbantur) & aggeres ipsi in summa planicie quum vix equitibus senis pariter euntibus paterent, haud

partem immittit adversus Bironium,

qui Steembergam se recipit.

Steembergæ munitio,

Quarum in summo & in imo castra locant Bironiani.

magnas

magnas hostium vires simul invadentium admittebant. & , si invaderentur , pellerenturque inde Bironiani , proximum receptum Steemberga monstrabat. Alexander à Serclasio, & Garsia Toletano, quos exploratum miserat, de consilio hostium posituque castrorum admonitus, festinatione incredibili exercitum Rosendaliâ Steembergam rapit. tum jubet Sancium Levam, & Carolum Menesium , qui cum suis in equos assumptis primi advenerant , domorum ante lacum stationarios , quos odore ex incendiariis sclopetorum funiculis deprehenderant, ad certamen extrahere, dum reliquus exercitus adventaret. Extractis, ac post leve prælium inde fugatis , ipse in hostem trans lacum apud radices aggeris , Pacianos ac Mansfeldianos legionarios movet. jusso prius equitum Magistro , cum lancearii Augustini Mexiæ , & cum Caroli Lunæ sclopetariis eodem incumbere. Atque hi quidem impetu illati, apertâ sibi per obstantium cædes viâ, in collis summum evasere. Eodemque tempore eques in aggere, pedes in campo strenuè pugnabant. Quos inter , insignis aperta casside Alexander, modò his integros submittens, modò illos voce ac manu moderans, bellum regebat. Jamque inclinabat utrobique Scotorum acies: & Belgarum complures mare ac naves respectabant, passimque in eam se partem, recedente mari vacuam , demittebant: sed hîc quoque obviis ,qui præmissi fuerant, Farnesianis trucidabantur. Verùm dum equites aggeris jam victores (quibus se immiscuerat prædarum spe , colonum , lixarumque turba) diripiendis hostium spoliis immorantur ; Bironius Steemberga erumpens cum delecta Gallorum lanceariorum turma , pugnæ securos aggreditur. atque orta à calonibus fuga trahebat jam equitum aliquos , subita validaque impressione perculsos. Gliscebatque latius pavor , sparso in omnes rumore, universam Gallorum aciem ponè sequi.

[Margin notes: 1583 — (17 Iun.) Utrobique pugna committitur: — (Alexand.) — victoribus primùm Farnesianis — (Belgæ ex Bironiano exercitu.) — mox eosdem prædabundos victi fugant:]

1583 sequi. Quum Alexander, inscenso aggere, fœdam suorum fugam intuens, *Quos fugerent?* interrogat. *paucos ne Gallos, qui non spe victoriæ, victis ubique sociis, sed honestioris curâ mortis se in vincentium manus immiserint?* simul, namque trepidatio, obtestando objurgandoque parùm sistebatur, gladio ferociter elato in obvium quemque defertur: simul Cæsio mandat, (ducebat hic ante Principem præsidii caussa lancearium turmam) obversis cuspidibus fugientes, hostium loco habeat. eodemque tempore, Appio partem suæ sclopetariorum turmæ illuc impellente, primosque fugientium increpante: mox eodem inferentibus sese Billio & Olivera, restituta est tantò validiùs pugna, quantò eluendæ coram Alexandro maculæ acrior sollicitudo stimulabat. Itaque non repulsos hic modò Gallos, sed in utroque latere à terra marique fusos à Pacii inprimis legione Belgas & Scotos, ad Steembergæ usque mœnia tamdiù fugando ac cædendo insequuti sunt, quamdiù & nox ingruens, & arx è propinquo fulminans permiserunt. Pugnatum est horas fermè tres: veneruntque in Victorum manus pedestria signa octo & viginti, equestria duo: cecidêre è Scotis potissimùm ac Belgis, quà ferro, quà mari, si Vasquio legionis instructori accredimus, tria hostium millia: si Centurioni Tuccio, quatuor, quorum uterque pugnæ interfuit. Princeps tamen Alexander ad Regem scribens, mille ac quingentos affirmat. nempè hic eos præteriit, qui Steembergæ aditu exclusi, quum se partim in aliquot casas & aquarias molas, partim in præaltas segetes noctu abdidissent, postero die reperti omnes, & fuêre sanè complures, jugulati sunt. Ex Gallis ac Germanis, qui serò, nec omnes, pugnam iniêre, cæsi omninò pauci, nonnulli capti, plerosque cum Bironio naves ab ipso paratæ ad incerta belli, aliò avexêre. Ex victoribus autem nonnisi octo desideratos, interque eos Menesium,

Margin notes: Fugam increpat Alexander, & sistit, (Nicol. C. Cæs.) (Appio de Comitibus) pugnamque restituit. Vincuntur Bironiani. Numerus cæsorum: (Alphonsus Vasques Sergent.) (I. Franciscus Tuccius) (Alex.) Incolumi cum multis Bironio, Cæsi ex victoribus,

carum

carum militi Centurionem, ac paulùm supra viginti saucios, Alexander, quique adfuere alii, æquè consentiunt. Bironii fugam, Hochstratæ, aliorumque per Campiniam oppidorum deditio secuta est. 1583

LIBER inde Alexander Dunquercam arma festinabat; quum Franciscus Pontius Mirabellus ab Henrico Rege, instigatu Reginæ matris, ad Ordines pro reconciliando Belgis Alensonio allegatus, Alexandrum adiit, questus Regis nomine, Quòd non habita ratione beneficiorum, quæ in Farnesios olim contulissent Galliæ Reges, obsidere oppidum destinasset, ubi Regis fratrem commorari non ignoraret: respondente ad ea Alexandro, *Majores quidem suos haud immemores fuisse regiæ liberalitatis: certè Horatium patruum sibi gloriæ duxisse pro regiis Francorum partibus mortem fortiter obire. At se Hispani Regis ministrum omittere nequaquam posse, ne Principis sui causam ubique non urgeat. Quamquam ut rem ei aperiret, idcircò se obsidere Dunquercha Alensonium Ducem designasse, quod speraret, Regem liberando fratri magnis cum copiis advolaturum, facturumque proindè copiam sæpius optata cum regio Gallorum exercitu dimicationis.* Verum Alensonius audito suorum ad Steembergam successu: atque explorato Alexandri consilio, anxius variusque antevertere obsidioni, ac secedere in Galliam statuit, quasi cum Rege deliberaturus super conditionibus, quæ à Belgis ad reconciliationem offerebantur. Itaque exeunte Junio, relicto Dunquerchæ Camosio Gubernatore, & quingentis præsidiariis, ipse cum reliquis copiis, conscensa classe Caletum abiit paucis ante horis, quàm à triumviris, quos antea nominavi, ab Alexandro designatis; Dunquercha obsidio circumdaretur.

[Margin: LEGATIO Regis Gall. ad Alex. — legati querelæ: — quibus Alex. respondet. — (in Hesdini defensione) — Abit relictâ Dunquerchâ in Gall. Alens. — (Motta, Montinius, ac Mondragonius.)]

ET VERO eâdem propemodum nocte obsessum oppidum, ac desperatum est. Namque divisis inter Duces, ex Alexandri partitione, muneribus,

[Margin: DUNQUERCHÆ obsidio]

1583 neribus, simul Mottæus portum à mari clausit: simul à Marchione Renthiaco (sic enim Montinius ex dotali Artesiæ castro pagoque postea est appellatus) ad amnium cataractas (Exclusas vocant) occupandas festinatum est: magno utique exutis præsidio Dunquerchensibus, quo per hujusmodi emissaria submersis quaquaversum campis, intercludere aditum obsessoribus potuissent. simul, (& jactura quidem non minore) Mondragonius, & Marchio Varambonius castellum invasere, quod impositum amni, Winocibergâ Dunquercham fluenti, stationem habebat cataractæ inter alias præcipuæ tutelarem. Alexander, probatâ omnium operâ, tantùm sub Dunas portui proximas tormenta aliquot transtulit, quæ statim arcendis à portu hostium navigiis, usui fuere: tum missio Renthiaco, recuperatoque ad Winocibergam ponte, quem cæso Anglorum præsidio Bergenses obtinuerant, Dunquercham aggreditur. ac viginti muralibus tormentis ex utraque fluvii parte quatere propugnaculum fluvio adjacens, & turrim propugnaculi munimentum, & interjecti muri loricam, continente decem horarum spatio perseveravit. decussâque propugnaculi projectura, ac lacera caducaque jam turri, oppugnationem adornabat, non tam spe Dunquerchæ potiundæ, quàm inducendi militis in propugnaculum, ex quo imminens oppido, reliquas munitiones obnoxias haberet. Quum Camosius, quòd nec oppidanis fideret, nec externam opem, tentato nequidquàm portu, speraret; ad Alexandrum mittit, ac post breve colloquium, Dunquercham tradit: ipse militesque gladiis tantummodò accincti, sine signis ac supellectili emittuntur: oppidanos victoriis arbitrio relictos benignè habuit Alexander: missoque in Hispaniam victoriæ nuncio, gratulatus est Regi reductum in ejus potestatem sex intra dies, amissis non pluribus duodecim suorum,

clauditur urbs à mari.

à terra munitionibus exuitur.

(Angli pro Rege militantes.)

Quatitur ejus propugnaculum,

Urbs deditur,

(16 Iul.)

magno parvlum fructu.

ac

ac totidem fermè fauciis, portum, oppidumque mercatu ac piscatu locuples, clauso ex ea parte Gallis aditu in Belgium, ac Dunquercanis Hispano jam reconciliatis ad navigationes aperto, fructu in dies magis magisque sentiendo. 1583

NEQUE hîc diù moratus, imposito Dunquerchæ Gubernatore Francisco Aguillario Alvarado, strenuo veterique Centurione, cum duobus Hispanorum, ac totidem Wallonum signis; exercitum Neoportum movit, unum è quatuor Flandriæ portubus, quinque Dunquercha leucis adjunctum. sed oppidani quamvis & situ maris validi, & amnibus circà confluentibus vallati, tamen post dies septem de dedendo oppido transegere. Nempè valuit apud eos Consulis Dunquercham cohortatio, qui missus ab Alexandro cum litteris, Regiorum facilitatem, uti expertus, plurimùm commendavit. Accessitque celeritas Alexandri, qui oppidanos, audita expugnatione Dunquerchæ, quum jam aperire aggeres maris, obices aggrederentur, festinata sclopetariorum equitum turma oppressit: allatisque Dunquercha tormentis, atque ostentato aggressionis apparatu, planè deterruit. Dedito Neoporto, præsidiarii inermes amandati sunt: oppidanis venia impertita: de hæresum tantummodò magistris, qui capi potuere, captum illicò supplicium. oppidumque reparatis templis, nam totum à Religione defecerat, ac relictis ad præsidium duabus Wallonum, una Germanorum centuriis, Deo, ac Principi restitutum est. Ad hæc Alexander, ne quam hosti requiem daret, sed consultandi spatium celeritate prærriperet, bellum huc illucque circumferens, copias ducesque alios aliò distribuit: ac præter Ostendam casu adjutam à classe quinquaginta navigiorum ab Ordinibus auxilio Dunquerchæ destinata; ceterùm Winocibergam, Vurnam, Dixmudam, arces haud invali-

(absque Caroli V. tempore)

Neoportum copias admovet Alexander:

& capit:

(23 Jul.)

mox arces alias in potestatem redigit. (firma)

vali-

1583 validas: mox & Meninam recenti opere perquam munitam, ante Kalendas Augusti in potestatem redegit. Accessit post paulò Steemberga ipsa ab Altapennio capta, magna cum viri laude. Nam quum ad scalas muris admovendas, intrare noctu fossam milites reformidarent, aquâ longè quàm exploratores retulerant, altiore; ipse intrepidus animi, primus per aquam collo tenus scalas inferens, tractisque secum, tacito illo convicio, militum audacioribus, dein aliis aliisque, oppido potitus est, sui, suorumque. & hostium victor. Iisdem diebus quatuor Hollandiæ cohortes, quæ Herentaliâ abibant Antverpiam, improvisò aggressi Lyræ præsidiarii, cæsis eorum circiter ducentis, interque eos tribus Centurionibus, totidemque signiferis, Lyram cum tribus hostium signis, & captivis quadraginta, victores rediere. Quo tempore quadringentis equitibus, ductore Odetto Tilinio Lanuæ filio, Cameracum ad Alensonium contendentibus obviam factus Touresii Dominus cum Burgundis aliquot turmis, assumptisque ex Hallensi oppido præsidiariis, post breve prælium, omnes præter Tilinium, paucosque comites fuga elapsos, aut interfecit, aut captivos abduxit. Sed longè adhuc felicius auxit per eos dies Tribunus Tassius Regis partes, capta Zutphania: cujus urbis præsidiarii duo, multis antè mensibus, à Verdugi militibus capti, postquàm, uti sæpius oraverant, non redimebantur à Zutphaniæ Præfecto, haud reputante, LÆSAM sæpius suorum patientiam nocentius furere, quàm hostium odia; offensi iratique, Verdugo monstravere, qua ratione per molam pateret accessus ad propugnaculum ante portam urbis exstructum. quo usus indicio Tassius, duobus tantummodò suorum amissis, urbem opulentam, atque unius ex septemdecim provinciis caput, majori prædâ, quàm cæde hostium intravit, obtinuitque.

Steembergam expugnat Altapennius.

Alia prospera à ducibus Alex.

Præsertim à Tassio capta Zutphania.
(*I. Baptista Tassius Verdugi legatus.*)

UNUM inter hæc ubique prospera exedebat 1583
Alexandri mentem, quòd rei nummariæ, qua Alexander
supra modum premebatur inopiâ, videret præ- acceptas victorias
sentissimas, & impendio quolibet mercandas occasiones eripi sibi, & nobilium victoriarum palmas pænè inter manus infringi. Itaque misso in Hispaniam Joanne Richardoto Artesiæ senatus Præside, cujus prudentiæ multum meritò dabat, gratulatus Regi novissimas victorias: Regi gratulatus quas ipse, quoniam sinè hominum & munitionum jactura, sinè temporis dispendio, ac sine militari ære partæ essent, mera divinæ clementiæ miracula appellabat; orat enixè, *Considerare ne gravare-* promittit ob has caussas, *tur, quanta rei bene gerendæ opportunitas se se aperiret. Ducem Alensonium milite juxtà atque authoritate diminutum, modò hanc, modò illam sedem frustrà mutare. Orangium sive Ordinibus invisum ob recens matrimonium* (cum Alcysia Ca'pa'is Colinii filia, *cum Galla contractum, sive Zelandis Hollandisque suis ab regiis armis proximè timentem, in Zelandiam concessisse. Rebellium vires, suspectis sejunctisque Gallis: extenuatas, & animos continuata clade perculsos. Sibi modicas quidem adesse copias, atque ad sex bellatorum millia redactas. quippè multis ad præsidia captarum arcium distributis: & VICTORIAM, quo plura victis eripit, eo magis spargere atque extenuare victores: sed si ab Hispania mitterentur auxilia, queis exercitum abundè suppleret augeretque, sperare se, Deo duce, intra annum universâ Brabantiâ potiturum. Immo si vis semel omnis,* se Brabantiam & Belgium omne Regi aquisiturum. *(quanta ab Regum potentissimo exeri potest ad profligandos hostes,) & non parcè, uti nunc fit, partiteque adhiberetur; profectò nec majus impendium ærarii futurum, semel insumptis, quæ in annos plures insumerentur: & hostes, qui divisis nostrorum conatibus pares sunt, conjunctis in unum viribus minores imparesque non dubie cessuros. Nimirum* modo pecunia non adeò parcè suppeditetur. *qui minutim decidunt imbres absorberi facile à terra: at ingenti aquarum simul ruentium vi sterni campos, trahi silvas, obstantia quæque perrumpi*

 ac

1583 *ac rapi. Sic hostibus eventurum, si tota in eos belli mole incumbatur. Alioquin vereri se, ne, dum pugnatur & quasi parcitur, bellum infinitè alatur, & cura Principis in longum onerentur.*

Flandriam victoriis Alexander excurrit.

ILLE interim exstruendo contra Ipras castello animum applicuit. Quum enim tantum non esset militum, quo urbem obsidione complecti posset; satis in præsens habuit, validæ munitionis objectu subvectiones, opemque, Iprensibus à Gandavo, atque à Brugis, fœderatis urbibus intercludere. Utque operis formam ipse præscripsit, ita manum cum primoribus exercitus primus admovit. Breviqùe arcem excitavit, in quam inductis sexcentis peditibus, plerisque Wallonibus, equitibus ducentis, octo majoribus tormentis, re cibaria sex minimùm mensibus suffectura, præfectoque arci Antonio Greneto Uverpii Domino, viro forti fidoque; haud facilè dictu est, quantùm & Iprensibus metum, & Gandavensibus, Brugensibusque de præcipua Flandriæ urbe sollicitis curas intenderit. Auxit verò terrorem, capto munitoque ad Liviam amnem Echeloo, medio Brugas inter, & Gandavum pago. unde in Wasiense territorium intentus, cataractam alvei Gandavensis, fugato equitum præsidio, occupavit. Tum Wasiam ingresso, sparsaque per eum agrum, qui velut insula è canali Gandavensi & Scaldi fluvio efficitur, Farnesiani nominis fama; Wasiæ Gubernator, relictis Ordinum partibus, Rupelmundam vetus oppidum, arcemque tradidit, Antonio Olivera, cum præsidiariis accepto. Mox dedidere ultrò se Axellani, &, quod pluris fuit, Ulstani ipsi, ac reliqui circà pagi arcesque, præter Midelburgum, quod Slusæ vicinitate præfidens, defensionem parabat: ad primos tamen tormentorum ictus in potestatem venit. magno utique non modo regiæ dominationis incremento, sed commodo in primis militum, quos Alexander in Wasiæ tractum, frugum pas-

Ipras castello extructo infestat.

(30 Oct.) Echeloum capit,

& saxum Gandavense, (*Het Sas*)

& Wasiam, & Rupelmund. & Axellam, (4 Nov.)

& Ulstum, & Midelburgum,

pascuorumque feracissimum inductos, sæviente 1583
jam anno tenuit in hibernis. Atque, ut VICTORIAS ægrius incipias, quàm continues; per eosdem dies Alostum, urbs Flandrici dominii princeps in manus Alexandri venit, Anglis præsidiariis, quoniam stipendia ab Ordinibus non solvebantur, urbem dedentibus Orpheo Galliano Liecherchæ Gubernatori: qui assumptis, Alexandri jussu, decem peditum signis, & quatuor equitum turmis, Alostum, nihil contrà ausis civibus, improvisus obtinuit. Ipse inter hæc insumpto anni reliquo invisendis ordinandisque provinciis, ac procurandæ potissimùm Religioni, captis in oppidis usque adeò desertæ, ut Dixmudæ par tantum Catholicorum, Neoporti ne umbram quidem Orthodoxæ Religionis invenerit; Tornacum reversus Richardotum ab Hispania lætus excepit Regis litteras perferentem, quibus sua ille manu, post actas Alexandro gratias ob felices victoriarum nuncios, ad postulata de milite, deque pecunia, respondet in hunc modum. *Peditatum omnem Hispanum, absoluto jam Tertiis in insulis bello, mitti ab se in Belgium, tres in legiones distributum, primam Lopesii Figueroa, alteramque Francisci Bobadillæ (quoniam uterque Tribunus subsistere in Hispania necesse haberet) fuisse Ioanni Gamboa Centurioni, ac Ioanni Texedæ legionis Instructori commendatas. tertiam suo sub Tribuno Augustino Igniquesio venire; omnibus autem ductorem Petrum Tassium impositum, quem Inspectorem universi exercitus nominasset.* Ipse autem Tassius ad Alexandrum scribens, constare ait hasce legiones militibus quinque millibus & quadringentis, uno & quadraginta signis comprehensas. quorum viginti Lopesiæ legioni, tredecim Bobadilliæ, Igniquesiæ octodecim attributa esse. & quamvis ex hac summa, qua Gadis ante conscensas naves lustrati sunt milites, non parùm, uti assolet, inde decreverint; in Insubria tamen à

(Alostum tertia pars Flandrico vulg. Dominium) & Alostum.

(10 Nov.)

(Alex.)

1 *Ian.* 1584.

litteris ab Rege & militibus,

(Veedor general)

(30 *Dec.* 1583)

(Gadiz)

1584 Terranovæ provinciæ Gubernatore abundè supplendos affirmat. At quod ad militare æs attinet Rex in iisdem litteris hoc adjungit. *Jussisse se ex auro classe indicâ recens advecto, in arce Mediolanensi decies centena nummûm aureorum millia deponi: ex eaque summa tercentena millia separari, ac Parmensi statim mitti, ejus ad arbitrium insumenda. reliqua septies centena millia ita divisim extrahi, ut singulis mensibus centum quinquaginta millia ad catholici in Belgio exercitus stipendia suppeditentur.* Postremò Rex addidit, *Colonienses, Bavarumque eorum Antistitem, repetitis litteris, opem adversus Gebhardum Truchsesium imploraſſe. Curaret proinde ipse, ne tam justo patrocinio res catholica, neve spe Bavarus suâ fraudarentur.* Id quod Alexander, ejusdem quoque jussu Regis, antè præstiterat. Admonitusque à Coloniensibus, se non tam militibus, quàm militum ductoribus egere, Marcum Magdalenum Romanum, ac Rogerium Veronicum Tudertinum, illum hastatorum peditum Italorum, hunc Wallonum peditum sclopetariorum, spectatos bello Centuriones immiserat. Postea verò ob iteratas Coloniensium ac Septemviri litteras, addiderat Blasium Capisuccum, quem paulò antè sclopetariorum equitum, mox & lanceariorum turmæ præfecerat, commendatum à fama præclari facinoris, quo in Pictaviensi obsidione, quum Hugonoti, ad invadendam urbem, flumini pontem injecissent, ipse aquis immersus, crebra inter hostium missilia, grandi cultro pontem intercidit, atque aditum subeuntibus interrupit. Dignus, cujus facti memoriam Romanus Pontifex sanctioribus litteris inseruerit. Hunc, uti dicebam, & Nicolaum Bastam, veterem Epirotarum equitum ductorem Coloniam mittens Alexander, Coloniensibus rescripserat. Delectos à se fuisse strenuos adeò, gnarosque militiæ viros, ut horum consilia, si occasio se daret, tutò ipse se qui paratus esset. Nunc autem novo jussu, copias alias

[Margin notes: & pecunia acceptis. (*Milione*) — Jubetur Coloniensibus & Bavaro opem ferre. — Quibus jam per hosce duces opem tulerat. — (*qui postea Menerii Marchio*) — (*Pius V. in Bulla 10. Maji. 1567*)]

alias atque alias, quantum propiores Belgii curæ patiebantur, expedivit, magno uti dein patuit Religionis bono, & regiarum partium fama. Quæ porrò legiones eò destinatæ fuerint, quibusque sub Ducibus, ac rem propè universam, ego non aliena operi excursione (nam Coloniense hoc bellum ipse demùm Alexander absolvit) in conspectum dabo.

1584 sed nunc majora pro iis parat.

COLONIENSE bellum. Initium ejus ab insano Gebhardi Archiepiscopi amore. (*Michaël ab Isselt lib. 1. de Bel. Colon. & alii.*)

GEBHARDUS Truchsesius, Othonis Cardinalis Augustani fratre genitus, vix Archiepiscopatum Coloniensem, & Imperii septemviratum adiit, quum Agnetis Mansfeldiæ amore miserè captus, (erat hæc una ex virginibus, quas in Girresemio gynecæo Canonicas appellant) de potestate mentis abiisse visus est. Amoris initium hoc commemorant aliqui. Transtulerat se se Coloniam è Bonna Truchsesius, componendæ paci inter Catholicum Regem, atque Ordinum Provincias à Cæsare designatus, ut in loco narravi: atque in magna mortalium frequentia ad supplicationem Coloniæ indictam confluentium, Agnes advenerat. Fortè per eos dies Scotinus, notum malas per artes nomen, Coloniæ agebat. is in Truchsesii familiaritatem adscitus, dum hominem ad inania facilem spectris ac præstigiis oblectat, quodam die ab epulis ac vino incalescenti, remotis arbitris, pollicetur, se in speculo, quod illic erat, imaginem formosissimæ puellæ Coloniam tunc profectæ repræsentaturum. statimque Agnetis facies, sed quàm ipsa, venustior, Truchsesii oculos everberavit. Scilicet exarsit ille ad eum aspectum: iisdemque flammis sibi, ac Germaniæ feralibus ex incendiario speculo conceptis, nimis quàm multos involvit. Exinde Agnetem Præsul invisere, apud se invitare, Colonia in Turingiam abeuntem, Bruellæ in oppido Coloniæ proximo excipere, ac longè familiarius, quàm Episcopum, ac puellam deceat, solus solam adhibere, donec evulgato flagitio, fratribusque, nobilibus viris,

Occasionem amoris præstigiis suis Scotinus offert. (*lib. 1.*)

Inde in Agentem Præsul incensus.

1584

ducere illam uxorem statuit renunciato Archiepiscopatu. Sed animatus ab hæreticis,

maculam familiæ illatam sanguine deleturis, Truchsesius promittit, se repudiata Coloniensi Ecclesia, ac remisso Imperii Septemviratu, Agnetem sibi conjugem assumpturum. Visa hæresum magistris opportuna occasio novi Euangelii per Episcopi nuptias propagandi. certatimque Truchsesium adorti, facilè suasere homini ducturo libenter uxorem, & Coloniensis Ecclesiæ præfecturam ægrè depozituro, sacras ut insulas maritali vinculo colligaret. simul ab hæreticis Germaniæ Principibus animatus ad novam sponsam Ecclesiæ spónsæ superinducendam; nihil ultrà deliberandum putavit, quin tot Procerum consiliis, ac votis potissimùm suis obsequeretur. Ac statim firmato in Episcopatum, & conjugium animo, atque (ut SCELUS sceleri viam emollit) ejurata palàm catholica Religione, per quam sacrilegum sibi esse non liceret; infulatus Coloniæ Antistes, jampridem inter initiamenta sacrorum, Deo votus dedicatusque, magno luxu pompaque nuptias, Calviniano parario, cum Agnete Mansfeldia celebravit, nuptamque in sacram Archiepiscopatus aulam maritus Præsul induxit. Atque hisce demùm gradibus, prima illa intemperies ludicras præstigiatoris artes inspectandi, præcipitem egit Coloniensem Antistitem, ignarum non alio dæmonem pretio ludos homini facere, & oblectamenti poculum verè Circæum propinare, nisi ut in obscenos pecudum mores cupiditatesque degenerem, inserto in os freno subactum veluti jumentum circumducat. At verò Senatus, populusque Coloniensis, atque in primis Archiepiscopalis collegii Sodales, *Fideles* (uti in signatorio annulo præ se ferunt) *Ecclesiæ Romanæ filii*, sæpius cum Archiepiscopo de suspicione mutandæ ab eo Religionis mutatam nondum audiebant, questi jam erant. idem Rudolphus Cæsar, rem in Imperio novam minimè passurus: idem summus Pontifex,

retento Archiepiscopatu,

& ejurata Religione catholica,

(*Bonnæ*)

celebrat nuptias cum Agnete.

Queruntur cum Archiepisc. super hac re Colonienses. (*Canonici*)

Queritur Cæsar,

tifex, properato nuncio I. Francisco Bonhomio, Episcopo Vercellensi, ex interioribus alumnis Divi Caroli Boromæi, accuratè præstiterant. Sed præpotuere apud illum, præter impotentem amorem, suasorem omnium potentissimum, Palatinus Septemvir, Comes Nivenarius, Dux Bipontinus, Casimirus, aliique confessionis Augustanæ Proceres: quorum multi per legatos, plerique coràm, ne de suscepto consilio quidquam mutaret, arma ei, ac pecuniam abundè promisere. Et armis videlicet opus fuit. Namque ubi ille audiit, sententia à Gregorio Pontifice per Episcopum Vercellensem, Coloniam transmissâ pronunciatâque, se à fidelium communione sejunctum, atque Archiepiscopali sede motum, adeòque Imperii Septemviratu exutum: ac indictis inde comitiis à sacri Collegii sodalibus, Coloniensem Archiepiscopum, magna populorum gratulatione, creatum Ernestum Bavarum Frisingensem, ac Leodiensem Episcopum; illicò expedivit, quæ jam arma comparaverat. Expedivere cum eo Joannes Palatinus Bipontinus Dux, & Adolphus Solmensis Comes, & Joannes Casimirus, & Carolus Truchsesius Gebhardi frater, auxiliis non è Germania modò, ac per Joannem Nassavium Orangii fratrem è Belgio, sed etiam è Gallia, atque ex Alensonii reliquiis, ductore Carolo Mansfeldio, Agnetis fratre, qui in Alensonii castris militaverat, evocatis. Nec segnius ex altera parte Colonienses, ac novus Antistes, delecto militiæ Duce Salentino Comite Isemburgio, Cum Friderico è Saxoniæ Ducibus, bellum adornabant. Atque ubi primùm aucti sunt tribus peditum millibus, & quingentis equitibus, plerisque veteranis, quos sub Carolo Lignyo Arembergii Comite, immiserat è Belgio Parmensis Princeps; obviàm conatibus hostium ivere. commissisque sæpenumerò præliis, ac prætentatis utrinque arcibus, successu diù vario productum est bel-

1584. (*Gregor. XIII.* & Rom. Pontifex reducere illum conatur. Sed prævaluere hæretici Principes, (*Elect.*) arma & pecuniam offerentes.

Ipse interim exauthoratur:

& creatur pro illo Ernestus:

(*Casim. Electoris frater*) contra quem arma parat Gebhardus & alii cum eo: & pro Ernesto alii.

Variè pugnatur.

1584 bellum. Poſtremò à Gulielmo Bavariæ Duce Erneſti Præſulis fratre, conſcripto exercitu, atque à Ferdinando ejuſdem fratre juniore Coloniam deducto: ſimul à Parmenſi novis primariorum militum auxiliis, Tribuno Joanne Manriquio, ad Arembergium feſtinatis, Truchſeſiani paulatim ceſſere, ac pleriſque oppidis, arcibuſque in Colonienſi præfectura ſpoliati, intra Bonnam, vetus ad Rhenum oppidum, præliis olim Romanarum legionum nobile, compulſi ſunt. Acceſſit in Caſimiri, qui ceteris acrior partes propugnabat, repentina diſceſſio. is enim ſeu Cæſaris edicto perterritus, ſeu potius militiam non minus nunc in Germania, quàm pridem in Gallia, atque in Belgio infeliciter expertus, audita Ludovici Septemviri fratris morte, nactus occaſionem, in patriam contendit. neque id abſque infortunio, inſequente illum Arembergio, multoſque ex diſſolutis palantibuſque ejus ſociis jugulante. Reſtabat adhuc Bonna, belli, & Truchſeſii fortunarum caput. Hanc partim à Bavaris, partim ab auxiliaribus Farneſianis obſeſſam Carolus Truchſeſius Gebhardi frater, ſpe majore quàm viribus, defendebat. Verùm de ſpe quoque multum remiſit, poſtquàm cæſa eſſe, quæ à Gebhardo Bonnam è Veſtphalia mittebantur auxilia, perlatum eſt. Auxitque ſollicitudinem fortuita quidem res, ſed METU anxiis omnia in portenta vertuntur. Nam ferreus globus è caſtris directus in Caroli ædes in Rheni ripa conſtructas, quum intimum conclave perterebraſſet, ejus tantummodò gladium lecto appenſum, baculumque imperatorium in fruſta comminuit. Quod quia eodem propemodùm tempore contigit, quo ex Gebhardi inſignibus Bonnenſi curiæ præfixis, tres gentilitii leones ad terram, impellente nullo, decidêre; crevit Carolo cura, quippe memori, quid ante aliquot annos Gebhardo tunc Colonienſis Collegii ſodali eveniſſet

Sed novis auxiliis auctus Erneſtus arces complures expugnat:

(Tac. lib. 4. hiſt.)

Poſtremo Bonnam obſidet:

defendente eam Gebhardi fratre.

Qui territus ſiniſtro omine,

(Canonicus)

niſſet

nisset Antverpiæ: ubi, dum arcum inspiceret 1584.
Annæ Austriacæ positum, at Cæsaris Septemvirûmque tesseris exornatum; delapsa inde Archiepiscopi Coloniensis insignia in ejus pileum, ille secum quàm lætissimè detulit, quasi omen secuturæ dignationis acciperet. Quæ Carolus animo repetens haud dubiè conficiebat, non minus verè in præsentia monstrari finem fortunæ fratris, quam olim principium non falsò præsignatum esset. Sed certius multo, ac tristius ei portentum fuit tumultus Bonnensium præsidiariorum. ad quos quum Manriquii operâ penetrasset edictum Cæsaris, quo Duces juxtà ac milites, qui à Gebhardi signis non discederent, hostes Imperii pronunciabantur; non ultrà Gebhardo fidi, in fratrem insurgunt: ipsum, ac Centuriones ex primariis duos, vinculis adstringunt: petitoque ad dedendam urbem colloquio, missisque decem è suis ad Septemvirum, ipsi è mœnibus conspicui, ratum se habituros quidquid allegati milites decrevissent, elatâ omnes dexterâ manu significant. Finis colloquii fuit, Quatuor auri millia præsidiariis solverentur: præsidiarii Carolum, utrumque Centurionem vinctos traderent: egredientesque urbe vexilla Truchsesiana discerperent, testantes, nolle se in posterum sub signis edicta Cæsaris, Imperiique, spernentibus militare. Ac secuto die Septemvir Ernestus triumphanti similis, ductis secum captivis Carolo Truchsesio, ac Centurionibus, Bonnam ingressus est. At verò Gebhardus, magis belli causa quàm Dux, reparato utcunque per Cliviam exercitu, à Verdugi copiis obviàm factis, atque ab insequentibus Bavaris; novissima clade affectus, Vesaliam ad amicum Holachium primum confugit: mox amissâ in præsens retinendæ ditionis spe, Delphos ad Orangium in Hollandiam se recepit, sacro Coloniensis Ecclesiæ principatu ejectus, è Septemvirûm numero expunctus, oppidis, arcibus, exer-

& suorum tumultu,

ab iis vinctus traditur Ernesto.

Bonnam ingredien-ti.

1584 (20 Ian.) & Gebhardus ipse alibi victus,

1584 exercitu spoliatus, à Religione Catholica, à Christi fidelium consortio exul, unam secum Agnetem trahens, veluti damnatus ad funestam malorum suorum originem ante oculos semper habendam, semper aversandam.

Spoliatus rebus omnibus in Hollandiam se recipit.

Gaudium ex victoria Coloniensi,

LÆTA hæc victoria Alexandro fuit: non solùm aucta inde suorum militum existimatione, quorum virtuti successum in primis deberi vulgò constabat, & Ernestus ipse gratiis Alexandro luculenter actis contestatus est: sed etiam quòd se liberum à metu videret, ne victores hæretici, occupato Rheno, promissam Belgarum provinciis opem, Casimiro Duce, uti inter eos convenerat, importarent: ideòque dejectis ab ea expectatione hostibus, speraret ipse, quæ in Flandros moliebatur, multo se facilius executurum. Consilium enim erat, principes Flandriæ civitates, Gandavum, Brugas, Ipras, quoniam aggredi, atque obsidione concludere non poterat, quippè ambitu, situque, & defensorum numero prævalidas; certè captis circà pagis arcibusque, erectis contrà munitionibus, obsessis itineribus, infessis fluminibus, tandiù urgere infestareque, dum aut intutas ac fessas ad deditionem flecteret, aut, suppeditatâ ab Rege pecuniâ militeque instructior ipse, potentiorque subigeret. Et opportunè cohortes aliquot advenerant ab Italia, quibus ad legiones italicas adjunctis, novos ex occasione præfectos imposuit. Et pro Camillo à Monte, ac Mario Carduino, veteribus Tribunis, illo ad aliquot urbium præfecturas traducto, hoc è vivis per eos dies sublato, Tribunos nominavit, dum Regi probarentur, (uti postea missis ab Hispania patentibus litteris probati sunt) Gastonem Spinulam militaris animi virum, & Camillum Capisuccum, notum jam sibi, quum is secutus patruelem suum Cincium Capisuccum, Pontificiæ classis. Tribunum in navali prælio strenuè militavit: unde duobus post annis in Tunetana

& fructus.

Tres simul urbes Flandriæ primarias aggreditur Alexander,

auctus ab Italia militibus,

(sequenti anno) & novis Tribunis impositis

expe-

expeditione, quadringentis in puppi Nobilibus ab Joanne Austriaco præfectus est. Advenere eodem quoque tempore ab Hispania è flore italicæ nobilitatis Hippolytus Marchio Bentivolus, Cæsar Davalus Vastii Marchio, Alexander Aquaviva Aragonius, I. Hieronymus Doria Principis frater, & Lucas Maximus Lelii filius: quos ex aula Hispanica in Belgium proficiscentes, Rex primos quidem Lusitanico in bello spectatos, quartum suos inter ephebos aliquandiu enutritum, singulis seorsim litteris, Alexandro belgica erudiendos militia in manus tradidit: quintum, præter Regis litteras cum laude juvenis exaratas, Octavius Parmæ Dux composita ad Alexandrum filium epistola, eo quoque nomine commendatum voluit, quòd is ob aviam Columnam, consanguinitate Farnesios attingeret. Horum autem honorariorum militum, & quas dicebam cohortium auctus accessu Alexander, consilium Flandriæ multis è locis attentandæ maturavit. Jamque Ipræ menses aliquot extremè laborabant, irrito semel atque iterum Brugensium conatu opem sociis ferre molientium. Quumque iidem postremò carros omninò centum alimentis, ac munitionibus onerassent, additis ad præsidium ducentis quinquaginta equitibus, & peditibus quingentis, delectis è singulis nationibus, Ipras cum hoc apparatu obfirmatis animis irrupturi; haud fefellere intentum per exploratores Uverpium, castelli apud Ipras excitati Præfectum; qui educta inde militum suorum parte, parte è vicinæ Dixmudæ præsidio accita, cum lanceariorum turma Caroli à Luna, insidias Brugensibus parat: venientesque repentè aggressus, post acrem, sed imparem improviso circumventis pugnam, hostem fundit, cæsis circiter quingentis, captis vehiculis omnibus, præda partim victoribus distributa, partim in castellum inducta, & quod pluris habitum est, Brugensi civitate mili-

1584 *(Ex patentibus Austriaci litteris 1573)*

(16 Febr.)

Ipras fame premit.

(Brugenses) commeatus ad eos missus à Brugensibus

intercipitur ab Alex. duce, cum Brugensium militum clade.

1584 Gandavum ad famem redigit: militum robore exuta. Nec quies Gandavi erat, annonæ penuriam, ut magno in populo, facilè sentientis. quippè jam captis tum Echeloo ad amnem Liviam, atque adeò direpto cum Brugensibus commercio: tum alvei Gandavensis ostio ad Zelandicum mare, per quem & in urbem advehi, & exportari ex urbe commeatus, ac merces consueverant. Inde multorum voces exaudiebantur; pacem cum Parmensi Principe flagitantium: fovebatque horum partes occultis sermonibus Campinius Granvellani Cardinalis frater, qui etiam tum Gandavi laxâ custodiâ attinebatur. Sed in primis cœpta promovit, qui populum arbitratu suo moderabatur.

non fine civium querelis: quas adjuvat urbis Consul pacem suadens.

Joannes Enbysius Gandavi consul. Hic enim suspicatus, ab Orangio invideri sibi tantum authoritatis apud Gandavenses adepto, ideòque insidias capiti suo ubique tendi; clàm ceteris, Manuyno Aldenardæ Gubernatori aperuerat, se cupidum civitatis ad Regis obsequium revocandæ. Alexander rei admonitus, quo negotium magis urgeret, urgendam magis premendamque civitatem duxit, expertus in hujusmodi colloquiis, nullo efficacius argumento, quam injectâ necessitate persuaderi. Itaque ut Gandavo interclusis jam subvectionibus à mari, spem annonæ ab Antverpia præcideret, collectis equitibus quingentis, & peditibus circiter mille, Antonii Oliveræ ductu, Uvetræum pagum in ripa Scaldis occupat: ac Plati, Bellici machinatoris operâ strato ibi ponte, & castello ad alteram ripam imposito munitoque, atque adeò obsessa navigatione, amicas Enbysio litteras, & Gandavensibus famem mittit. Nec multo post, Enbysio transigente cum Manuyno, ac Centurione Segura, quem Manuyno Alexander addiderat; allegantur civitatis nomine Tornacum ad Alexandrum, Carolus Visenhovius, & Antonius Heymanus, Postulantes ut colloquio locum nominaret, atque interim cessationem armorum

sed suadet magis Alexander spem annonæ undique præcidens.

(Hier. Ruiz Segura) Hinc legatos ad eum mittunt Gandavenses.

rum aliquam permitteret, ac liberam navigationem. Ille Tornaco, aut Aldenardâ ad colloquium propositis, & armorum cessatione haud negatâ, & navigatione ad extrahendas merces, non autem ad importandam annonam, aut munitiones belli, concessâ, legatos cetera humanissimè habitos Gandavum remisit. Gandavenses, prælato ad colloquium Tornaco, ubi erat Alexandri aula, dum de legatis eligendis instruendisque deliberant, prompto opportunè commento certiores fiunt, Ostendæ appulsam esse classem, Gandavensium auxilio destinatam. Et visæ quidem fuerant propè Ostendam aliquot naves, nam FALSIS ex vero fides peti solet: auxiliaturas autem Gandavensibus callidè composuerant Orangiani, ad colloquium cum Parmensi Principe Gandavi dirimendum: simul ad consilium susceptæ expeditionis occultandum. Eas enim naves recuperando Neoporto directas esse à fœderatis provinciis, patuit in hunc modum.

1584 (*Alexan.*)

Mox hærent ac mutant spe novi auxilii:

quod tamen auxilium destinabatur recuperando Neoporto, addita proditione, anu ministrâ, (*Caporale*)

ANUS erat, delira vulgò habita, ultrò citròque Neoportum Ostenda commeare solita, & utrobique ludus puerorum. Hanc quodam die Neoportum ingredientem sistit in porta, præter morem, stationis decurio: & (sive terrefactam vidit, sive potius hanc Deus nescienti mentem indidit) trahit quasi fraudis compertam ad Alvaradum loci Præfectum. Is quamquam nullo doli indicio, excuti illam inspicique extemplò jubet. atque intortos inter cirnes repertæ aliquot epistolarum schedulæ aperuere hostium consilia. Ita enim inter Ostendæ ac Neoporti oppidanos convenerat: ut illi ante hujus portum, appetente nocte, cum aliquot onerariis apparerent: quibus visis Neoportenses ad collapsam jampridem muri partem accurrerent: ibique stationarios, qui non plures viginti esse consueverant, jugularent, simul viciniæ molitor signum rei, quæ in oppido ageretur, conspiratis intra

cum litteris inter capillos.

Proditio detegitur.

onera-

1584 onerarias latentibus expediret: qui intrepidè hiatum muri subeuntes, adjuti protinus ab oppidanis, mox ab accedentibus aliis navigiis, Neoportum occuparent. Hisce directis, actisque in furcas vetula, molitore, atque aliis nonnullis, institutaque in reliquos veri quæstione, proditio nulla fuit: & Gandavenses magis amisere spem præsentis auxilii, quàm retulere animum ad concordiam. Nam prævaluerant jam Orangiani: Enbysiumque velut hispanarum partium manifestum consulatu exutum, domi attinebant. donec Richardoti Præsidis ab Alexandro submissi persuasione, Enbysius libertati, & legatio intermissæ consultationi reddita sunt. Nec Alexander quidquam mutaverat. Sed quæ cessare voluerat adversus Gandavenses arma, ea in Brugensem agrum verterat, magna inde præda quotidie reportata. Unde captus inter alios Denneterius, nobilis Chimacii Principis aulicus, redeundi ad obsequium Regis, initium Brugensibus fuit.

Turbantur rursus Gandavenses: demum placati decolloquio, deliberant. Brugas aggreditur Alex. primùm armis,

REGEBAT Brugensem urbem Carolus Crojus Chimaci Princeps, Ducis Areschoti filius, qui superiore anno Regis partes, multa patris indignatione deseruerat. Chimaco, ejusque arci præerat Denneterius, qui ut se ab regiis armis tueretur, advocare in arcem statuerat præsidium Alençonii, scripto ad ejus Centurionem, veterem amicum, consilio modoque. Et quoniam eodem tempore ad multos, interque illos ad Areschoti Ducem, litteras exarabat, epistolam Centurioni scriptam per indiligentiam Areschoto inscripsit. Areschotus cognito errore, simul & arcis periculo, illuc cum militum manipulo accurrit: reperitque, Denneterium, qui detectum se senserat, Brugas ad Principem aufugisse. Sed Brugas prementibus, uti dicebam, Farnesianis armis, Denneterius in manus venit Alexandri. qui gnarus, quantum is apud Chimaci Principem gratia præstaret, hominem

postea per Chimaci Principis aulicum,

minem clementer acceptum paulatim induxit, ut hero suo reconciliationem cum Rege persuaderet. Et ipse Alexandri benignitate captus, oblatas sibi partes libens accepit, non dubio uti sperabat eventu, ob recentes offensiones, quas sciret Chimacium inter, atque Orangium intercedere: quod hic Brugensi præfectura illum movere clàm attentasset, palàm autem Slusam invasisset, Gubernatore, quem ei loco Chimacius imposuerat, contra Chimacium verso. Itaque Denneterius opportunitate usus, spem ab hero magnam reconciliationis statim retulit: & ab Alexandro cessationem armorum, quam Brugenses exoptabant, dum res agitaretur, impetravit. Nec post multo delecti, qui Magistratus populique Brugensium nomine Alexandrum adirent, Gandavi se cum ejus civitatis legatis consociavere: ac trium eodem tempore populorum legati, Gandavensium, Brugensium; ac Franconatum (sunt hi postremi ex territorio Brugensi, sed inde exempti, & quartum, Flandriæ membrum componentes) Tornacum ingressi sunt. poscebantque, ut cum eorum reconciliatione, Brabantiæ aliarumque provinciarum causa conjungeretur, laxiora sibi in ea plurium societate pollicentes. Id quòd Alexander præcisè negavit, haud ignarus, lenta nimiùm esse, quæ in commune agitentur: & GLISCERE in arbitrantium cætu confidentiam, quasi privatim sibi non timeant, dum multitudine teguntur: dumque elementorum instar, in rerum, quas componunt, mistura non apparent: OBSEQUENTES singuli, contumaces universi. Saltem ut Ipræ, tanquam tertium Flandriæ membrum, reconciliationis negotio insererentur, instabant apud Alexandrum legati. Quem in ipsa disceptatione supervenit ab Jverpio nuncius deditionis Iprarum, conditionumque, in quas urbs Parmensi Principi reddebatur. Quæ conditiones ab ipso paulùm mutatæ,

1584 Chimacium Brugarum Gubernatorem ad regias partes attrahit (*Orang. Chim.*)

cujus opera legati ad Brugenses mittuntur ab Alex.

una cum Gandavensium, & Franconatum legatis.

Ipræ se interim Alexandro dedunt. (*Alexand.*)

1584 tatæ, remissæque ad Uverpium, hæ fuere. *Ut*

in has conditiones.

Iprenses Parmensi Principi, supremo Belgarum pro Hispano Rege Gubernatori urbem dedant, in Vverpii, obsidionis Præfecti manus, militibus quales Rex volet inducendis, Magistratibusque Regis arbitrio creandis. Iidem stipendia sex mensium persolvant castelli Vverpiani præsidiariis: reliquarum verò circa Ipras munitionum militibus stipendia unius mensis. Iidem Parmensi Principi tradent Marquetium loci Gubernatorem, Centuriones duos, & primarios cives quatuor, quorum in libertatem, inque vitam, Parmensi jus erit: quamquam Gubernatori promissum ab Uverpio clàm fuerat, illum trium millium aureorum pretio in libertatem asserendum. *Milites* (supererant illi paulò supra septingentos) *relictis telis, armisque omnibus, ac vexillis, gladio tantummodò accincti emittantur, jurati se nunquam adversus Hispaniæ Regem induturos arma.*

(12. *Apr.*)

Sic Ipræ, post septimum mensem Uverpio cum Italis præsidiariis ingresso, venere in potestatem Regis. Perculit enimverò legatos ea primariæ urbis improvisa deditio, mitioresque tractandis inde conditionibus effecit. Tres huic disceptationi viros imposuit Alexander, Marchionem Renthiacum, Præsidem Richardotum, & Vasseurum à secretis: qui cum legatis agentes ne fortè in Religionis negotio aberrarent, jussit eos colloquium moderari ex Theologorum responsis, quos doctrinâ & fide præstantes ad hanc rem coëgit. Ab his composita demùm deditionis capita, alia Gandavum, Brugas alia legati retulere, successu longè diverso. Nam Brugis, adnitente Areschoto Duce, qui ad Chimacium filium conficiendæ rei gratia se contulerat, magno civium assensu excepta sunt. In iis Religioni catholicæ in primis cautum: Hæreseos exercitium planè vetitum: hæretici ad certum tempus tolerati, dum modestè, ac sine cujusquam offensione degerent, offensionis interpretatione

Cum aliis legatis de deditione agitur: conficiuntur capita: Brugæ excipiunt illa. in has leges (*Hi fuere Episcopi Tornacen. Ruremund. & Brugen. Ib. 8. Vedisti & S. Martini Eleu. Tom.*) (*Rect. Col. Tornac. Soc. Iesu, Io. Fernandez Soc. Ies. Confess. Parmen. & alii.* 25. *Maji*)

p.282

PHILIPPUS CROYUS, ARESCHO-
TI DUX, EQUES AUREI VELLERIS,
FLANDRIÆ PRÆFECTUS.

ne penes Regem, regiumve Belgii Præfectum relicta. Condonatum quidquid in communi provinciarum rebellione adversus Principem à Brugensibus, atque à Franconatibus, (nam una erat horum causa) ad eum diem peccatum esset: ac præscriptum eis novum obedientiæ fidelitatisque sacramentum Regi dicendum, accipiente illud Areschoto Duce, Alexandri nomine: à quo is urbi Gubernator datus est pro Chimacio, curationis causâ Cominium, ditionis suæ oppidum, procul à turbis profecto. Præsidium Brugis nullum, sed Dammæ, oppido Brugis proximo, unde Brugæ custodirentur, impositum. Curatum, ut octo præsidiariis Scotorum centuriis, quæ Brugis egressuræ accipi Farnesiana in castra peroptaverant, stipendia à Brugensibus solverentur; uti solutis, libenter Alexander admisit, quo illum militiæ nervum hosti adimeret, adderet sibi. Postremò inductus Brugensis Episcopus, qui urbem expiaret, majorum sacra restitueret, reduces orthodoxæ Ecclesiæ reconciliaret. Episcopum secutus est aliquanto post Alexander: qui, quòd multis precibus, legationibusque simul ab Iprensibus, simul à Brugensibus evocaretur, postquàm magnâ populi gratulatione Ipras invisit, civilemque statum ordinavit, præmisso Brugas agmine nongentorum peditum Wallonum, Uverpio ductore, ipse tribus equitum signis comitatus ingressus est urbem, apparatissimo gestientem ornatu arcuum, simulacrorum, artis ingeniique operum: ac frequentiâ infinitæ multitudinis ad videndum Alexandrum excitæ, festisque passim vocibus Hispano Regi, ac Parmensi Principi acclamantis. Triduum Brugis commoratus, scriptisque indè ad Regem litteris, gratulatus est ei accessionem amplissimæ pulcherrimæque urbis, quam perspecto populi ingenio, ad pacem obsequiumque erga Principem propenso, fidelissimam Ma-

[Margin: 1584]

[Margin: Tum Alexandrum ad se invitant.]

[Margin: Qui postquàm Ipras invisit,]

[Margin: Brugas magno apparatu gestientes ingreditur,]

[Margin: & Regi successum gratulatur. (5. Iul.)]

1584. At Gandavenses super deditionis capitibus diù certant: (Feder. Perenot. Campin)

jestati ejus, vel fine ullo præsidio, futuram pollicetur. At verò Gandavi longè aliter excepti sunt, qui Tornaco redierant, legati: hæreticis, quorum referta civitas, in foro, in triviis, è suggestibus, pacificationis capita cavillantibus, infidamque omnem cum Hispano concordiam arguentibus. Contrà satagentibus Catholicis: ac modò illis, duce Rihovio Teneramundæ Præfecto: modò his opera Campinii, Seguræ, atque Enbysii, prævalentibus, seque vicissim carcere, exilioque mulctantibus; mare profectò Gandavum erat factionum æstu fervens, ac reciproco se se nisu frangens, haustuque sorbens. Donec inducto in urbem ab Antverpia, ac Bruxellis armatorum auxilio, præpotuere adeò hæretici, ut pulsis urbe plerisque Catholicorum, Campinio in carcerem tradito, Segura elapso, Enbysio tertiùm Consule capitis damnato, Gandavenses novo cum Brabantinis fœdere conjuncti, agitatas de pace conditiones Alexandro superbè renunciaverint. quas tamen conditiones longè duriores fame dein domiti, ut in loco dicam, ab Alexandro petere coacti sunt.

denique rejiciunt,

DE MORTE Alençonii.

HÆC porrò tam multa Belgis fœderatis adversa compulere illos, ut intermissum de revocando Alençonio negotium resumentes, destinatis in Galliam legatis, novas amplioresque multò conditiones offerrent: adeò, ut Alençonio absque liberis obeunte, adjuncturos se Galliæ regno Belgii provincias ultrò spoponderint. At serò hæc agitabantur. Namque ipse morbo ex mœrore contracto, quòd super infaustam, hærentemque animo memoriam Antverpiensis cladis, nuper inaudisset, (nam aliquandiù eum celaverant, compositum Antverpiæ decretum, ut dies quo Galli urbe pulsi fuerant, sacer quotannis, ac festus Antverpiensibus haberetur; ignominiæ impar, quadragesimo morbi die, in Theodorici castro, anno ætatis suæ trigesimo, non

Ad eum revocandum mittunt fœderatæ provinciæ, Sero.

Morbi causa peculiaris. (Haræus in Bel.)

(Thiery 10 Jun.)

1584

non sine pietatis sensu extinctus erat. Medicata potione sublatum prodidere scriptorum aliqui, uti fermè solent in obitu Principum : quasi verò communi privatorum fine decedere, ob æqualitatis metum illis indecorum sit. Ego super hoc affirmare nihil habeo. potiùs crediderim, tum magnam veneni partem Alençonio propinatam à suis, quum ei indignum in Antverpiam facinus persuasere : & multò maximam à Parmensi Principe, quum illum Dunquerchæ pœnè captum Belgio ejecit. Ex eo enim tempore, æger animo, mox etiam corpore, nullum mœroris allevamentum admisisse visus est : sedulò apud se reputans, ubi illa Liberatoris Belgarum adversus injurias Hispanorum, ubi Brabantiæ Ducis, ubi Flandriæ Comitis quæsita nomina? quam dispar exitus è Belgio, atque illuc ingressus? quorsum evocatæ è Gallia tot armatorum copiæ, tot è Regis ærario transmissæ in Belgium opes, tantum sanguinis fusum, tantum Nobilitatis amissum? Et verò omnem ferè Alençonii vitam ex hujusmodi lætis initiis, atque ex infelicibus extremis fuisse contextam, facilè agnoscet, quisquis illum recordabitur aut in Gallia Hugonorum Ducem adversùs regias partes magnificè delectum, ac statim captum, & longa custodia coërcitum : aut Angliam gloriosè ingressum, velut Reginæ sponsum, insulæque Regem, ac paulatim spe nuptiarum evanescente delusum : aut in Belgio inauguratum summa populorum lætitia Principem ; & tamen ex tot urbium, arciumque, ac provinciarum dominatu, nihil postremò consecutum, præter Belgarum execrationem, præproperam è Belgio fugam, trucem animo pœnitentiam, atque inde mortem. Nimirum huc illum traxit fraternæ potentiæ vetus æmulatio, invidiaque : dum non se cogitat summo Regni fastigio proximè admotum, & propediem (nam frater expes liberûm jam) erat in ipso fastigio

Mortem veneno tribuunt aliqui, (*Reidan. l. 3. & Thuan. l. 79 & alii.*) sed in aliud veneni genus referenda mors videtur.

Aliqua super ejus vita:

(*Henr. III.*)

1584 gio adorandum: sed se dum posthabitum uni à fortuito videlicet nascendi ordine omninò non sustinet: atque adeò fortunam suam à deteriore parte dum spectat; animo inquies, fratri ac regno gravis, turbulentis tantùm hominibus in belli titulum assumptus, pro imperio, cujus partem aliquam quoquò locorum quæsivit, fatum sibi inconsulta aviditate festinavit: ac simul intestinas Galliæ discordias, & bella plusquàm civilia post se reliquit. Nam, Valesiorum stirpe exarescente, quum successionem regni ad Borbonios devolvendam, gestientes jam tunc hæretici Henrico Navarræo Regi, factionis Principi gratularentur; Catholici, quorum partes ducebant Guisii Borboniis infensi, inito fœdere, evocataque Hispani Regis ope, (ne ex Hugonotis assumeretur, quia aliquando regnaret in Gallia) conspirarunt: scisso inde, si unquam, regno, secutisque bellis, quorum ego partem, quantum operis mei erunt, quum locus admonuerit, enarrabo. In Belgio sub hoc tempus Principi Alexandro, magnis sanè curis allevato, ex obitu Alençonii, nunciatur Gulielmi Bergensis Comitis ad regias partes accessus. Unus hic supererat è quatuor illis Proceribus, qui Margaritâ Parmensi, Philippi Regis sorore, Belgium moderante, primas turbas captavere. Regebatque tunc pro Ordinibus Geldriam, quum ab iisdem ex suspicione captus, quasi discessum à partibus meditaretur: dein ab Orangio, cujus sorori matrimonio junctus erat, libertati restitutus; paulò pòst Ordinibus palàm renunciavit: relictâque Geldriæ præfecturâ, in quam Adolphus Nivenariæ ac Meursæ Comes inductus est, se, filiosque ad Regis obsequium traduxit.

& post ejus mortem bella in Gallia.

Reductio Gul. Bergensis;

1566

ad regias partes, suis cum filiis.

SED momento longè majori partibus Hispanorum fuit cædes Orangii, Iulio mense, eodem quo Alençonius extinctus est die, patrata Delphis in Hollandia à Baldassarre Girardo ex Villa famensi, oppido Burgundiæ Comitatus.

De ORANGII cæde: (Alencon. mortuus 10. Iun.)

Fuerat

ADOLPHUS SOLMENSIS NIVE:
NARIÆ & MEURSÆ COMES.
PRÆFECTUS GELRIÆ & VLTR

Fuerat hic aliquando Mansfeldii Comitis aulicus: conceperatque jam tunc animo facinus, quum proscriptum Orangium audivit. Quin & operam in id suam Parmensi obtulerat; spretusque ut impar, haud desiit tamen. Quumque eodem tempore homines quatuor è Gallia, Lotharingia, Anglia, Scotia, gratis Orangio nationibus (namque Hispani, Italique ab eo non admittebantur) idem facinus Delphis invicem ignoti molirentur; unus ceteris Burgundus antevertit. Secutus is fuerat Ducem Alençonium redeuntem in Galliam, occasionem inde capturus aliquam ad Orangium penetrandi. Atque extincto Alençonio, obtulit se delaturum ad Orangium litteras aliquorum Alençonii familiarium de obitu ejus. Allatisque, dum velut in Galliam reversurus. Orangii responsa præstolatur; assurgentem ab epulis, exeuntemque in aulam, fistulâ in cor explosâ trajicit, conficitque. Evolantem inde, jamque egressurum urbe, stipatores insecuti retrahunt. Et quæstionibus subjectum, ut quo authore ad facinus inductus fuisset, aperiret, quum divinò tantùm instinctu id à se patratum constanter affirmaret, diù tortum, postremò sectum in partes quatuor, per totidem urbis loca distraxere; admiratis, qui spectaculo adfuere, juvenis (erat enim annorum sex & viginti) tot inter cruciatus ad leniendum populi dolorem truci inanique solatio congestos, animum ubique imperterritum, tormentisque omnibus majorem. At funus Orangii in sequentem mensem publicè indictum, eâ, qua nunquam antea, magnificentia celebratum est. Duxere pompam nobilissimi quique è fœderatis provinciis. Visebantur post legionem militari luctu armatam, equi nigro holoserico instrati: totidemque inter singulos equos insignia dominiorum ejus, in labaris explicata. prælata & imperatorium ejus vexillum, & equestre, ac pedestre signum. traducti clypei, familia-

[Margin notes: 1584 — ejus interfector. (Petr. Ern.) — hac occasione — facinus executus est: (Pistola) — Capitur: — & dirè tortus necatur, — animo imperterrito. — Orangii funebris pompa: — (octo equi) — (quatuor clypei)]

1584 miliarum segmenta, queis Orangii stemma componitur, præferentes. singula dein militaria ejus arma, & paludamentum, & grandior equus Nassavianis symbolis phaleratus, & nudus gladius, & aurea corona. Lectum ejus Nobilium humeris elatum cognati agnatique comitabantur. in quibus spectaculo erat Mauritius filius, laxâ togâ longoque syrmate atratus, medius inter Gebhardum Truchsesium, olim Septemvirum Coloniensem, & Philippum Comitem Holachium: Ordinum Magistratibus nigrum agmen postremò claudentibus. Atque hunc finem ex genethliacorum non semper ementientium responsis, sortitus est Guilielmus Princeps Orangius, post annum vitæ quinquagesimum primum, ac sextumdecimum bellorum civilium, quorum classicum ipse Belgarum populis cecinerat primus: ostentato libertatis signo, assumpto hæreticorum patrocinio, ausus contra potentissimum Regem à principio suis auspiciis exercitum palàm ducere; post, occultis conjurationibus, publicis fœderibus, imploratis undecunque locorum gentiumque subsidiis, attractis ad partes magnis sanè Principibus, ac Belgio impositis, sed sibi submissis; scissas astu provincias, contra quatuor regios Belgii præfectos, hispana potentia subnixos, pertinaci bello in armis tenuit; eo quidem successu, ut ante Alexandri Parmæ Principis adventum, ex provinciis septemdecim, ad duas contraxerit hispanorum in Belgio principatum. Donec resurgentem sub Alexandro regiarum partium fortunam pertimescens, atque in fœderatarum periculo provinciarum cavens nimirum sibi, vanis sedulo terroribus, ac magnificis voce scriptoque promissis, Belgarum credulitatem adeò circumegit, ut eos publico edicto ejurare Principis sui obedientiam, patrimonio exuere Hispanum Regem, Gallum sibi Dominum adoptare ad extremum coëgerit: in spem scilicet adductos,

De eo elogium. (*Vid. l. 2. Decadis primæ.*)

Orangius inventor belli:

Artes illud tamdiù continuandi:

(*Alban. Requesen. 1. Austr. Al. Parmen.*)

Successus artibus pares,

(*Namurcum & Lucemburg. Alex. cepit.*)

Calliditas ejus,

(*Dux Alençon*)

ductos, ob eam causam facilè commissis inter se acri bello Regibus, concussisque limitaneis Belgii Galliæque provinciis: atque ideò respirante interiore Belgio, fœderatos populos vires haud dubiè resumpturos. interim sibi è Batavico littore prospectanti confligantium clades, spatium futurum, imperii sui apud Hollandos, ac Zelandos (quo demum referebat omnia) abundè firmandi. Verùm hunc novæ titulum dominationis dum passuras ægrè provincias suspicatur, ideòque in Belgium revocari Alensonium summoperè studet, ut à quo Zelandiam, Hollandiamque beneficiarias clàm acceperat, eo præsente tutius se earum Comitem provinciarum aperiret ac gereret, intercessit illata mors. repertisque apud illum monetis in solenni, ut ajebant, inaugurationis lætitia publicandis, cum adjectis circùm litteris, *Nova moneta Comit. Hollandiæ, ac Zelandiæ*; intellectum est viri consilium, procuratione publicæ libertatis privatam sibi dominationem fabricantis. Sed miseratio ex infelicitate mortis ejus tunc multa contexit. &, ERROREM suum amantes juvabat non agnoscere errantium ducem. Nec postea mutavere, qui videbant, & gloriabantur, ab unius hominis conatu cœptisque illi utcunque infelicibus, sibi certè quæstuosis, assurgere in dies Hollandicum nomen, imperiumque: confringi ad hoc littus, hostium tumorem: atque indicum denique aurum hùc appelli. Quum inter hæc alii deplorandam enimverò Belgarum lætitiam miserarentur, recordati pristinum Belgii statum, urbium opulentiam, provinciarum tranquillitatem, populorum erga Deum, ac Principem fidem: nunc aliam intuentes inductam provinciis faciem, profligatum è templis veterem sacrorum cultum: sectum distractumque Belgium, sectas cognationes, ac familias: armatos in mutuam perniciem populos: urbes nunc uni, nunc

1584

& privata ambitio.

authori infelix.

Hollandis quæstuosa.

(Orang.)

Belgio deploranda:

1584 alteri Domino in prædam actas: nusquam à proditionibus requiem, ubique hostilium armorum aut aspectum, aut metum. Quæ ab uno potissimùm Orangio tanquam à capite repetentes, non commiseratione flectebantur ex ea morte, in quam ille à Principe suo proscriptus, divinæ humanæque reus Majestatis incidisset: Belgas potius miserebantur, qui privatæ unius ambitioni, odioque in hispanum nomen famulati, malis inde inexplicabilibus involuti, ac bellis perpetuis damnati, si nunc quidem non satis pœnarum ab ejurato Principe sentirent, aliquando certè ab Dei numine, Religionis injurias ulturo, sempiterna supplicia, fidei desertores expectarent.

CONSULTATIO fœderatarum provinciarum. VERSIS post hæc Ordinum curis ad firmandam Reipublicæ navim, excusso Gubernatore fluctuantem, legati provinciarum Antverpiæ convenientes, communi consilio Comitem Mauritium, Orangii secundo natu filium (nam Philippus Gulielmus primogenitus attinebatur adhuc in Hispania) Hollandiæ, Zelandiæque, & Ultrajecto, & mari belgico, quæ patris fuerant, imponendum decrevere. De legato, qui adolescenti novendecim annos nato moderaretur, postquàm diu disceptatum inter Philippum Comitem Holachium, & Adolphum Nivenariæ & Meursæ Comitem, Holachius prælatus est: Nivenario præfecturam Geldriæ pro Comite Bergensi tradidere: resque Frisiorum, quas Joannes Orangii frater administraverat, Gulielmo Joannis filio commendarunt. Tum de advocandis externis auxiliis consultari cœptum: propositæque legationes ad Galliæ Regem, atque ad Angliæ Reginam, ut Principem, atque opem afflictis rebus impetrarent. Sed Bruxellis evocatus Antverpiam Liesveltius Brabantiæ Cancellarius, ut legationem in Galliam obiret, non modò se oneri exëmit, sed ausus reconciliationem cum Hispaniæ Rege suadere; enumeravit, quæ ad eam

In qua Co. Mauritius patri substituitur: (*Vtrecht*)

(*natus est an.* 1565. *Vide lib.*4. *Dec.* 1.) & legatus additur Holachius. Aliæ aliis provinciæ tribuuntur:

De advocando externo auxilio disceptatur.

Cancellarius reconciliationem potius suadet.

eam diem tolerassent, quæque toleranda prævideret bellorum adversa: à quibus parùm differrent ipsæ victoriæ, quas interdum ex hoste retulissent; *Quid enim iis actum* ajebat, *nisi ut plures, & validiores semper exercitus ab Hispania, Italiaque ad hauriendum Belgarum sanguinem advolarent? Nam quàm vanâ auxiliorum spe præfecturam imperiumque Belgii externis Principibus tradiderimus, satis expertos nos esse. Evocato è Germania Matthia, nunquid attractum esse ad fratris patrocinium, uti spes erat, Rudolphum Cæsarem? an potius ejus discessu adversum nos irritatum? Casimirum, illum belli turbinem, quid aliud tanto fragore, quàm turbas in Belgium, ac dissidia intulisse? Nec assumpto in Principem Alensonio, Regem fratrem propterea motum, nisi ut missis è Gallia copiis, quem Ducem acceperamus, hostem experiremur. & tamen inde offensum esse provinciis Regem, indignatam Anglam, aut indignatæ similem, omnes à tutela nostri deterritos ex hujusmodi successuum infelicitate. Quamobrem, quando Principem quæri placet, quanto honestius fore, suo cum Principe in gratiam redire, eo maximè tempore, quo præterita excusari videantur, si ubi primùm per Orangii mortem licuit, festinatum sit. Non damnari à se illa, quæ Orangium sectati fecissent, quandiu prodesse Reipublicæ armati sperassent. Sed separari à se tempora: & ubi obtinendo contra ventorum vim, vela frangantur, sapientis profectò gubernatoris esse, mutata velificatione, naufragio antevertere. Veteres Belgas Cl. Civilem Batavorum Principem secutos adversus Vespasianum Cæsarem, & variâ diu fortunâ usos, ad extremum animadverso, non posse ab una natione dominantem ubique potentiam depelli, salutari Procerum populique consilio, clementiam Cæsaris occupasse. Sperare autem se non modò fœderatis provinciis non imputandum hoc, quo à Rege secesserint, interregnum; sed reditum nostrum, hoc ipso nomine, quasi iterum Austriacæ domui Belgium tradatur, gratiùs ac benignius accipiendum.* Verùm

1584

hac concione,

(Tac. lib.5. hist.)

1584 Non persuadet. Dubitant Consultores, in Galliam, an in Angliam confugiant.

his frustrà, & sine cujusquam assensu auditis, potius dubitatum à nonnullis, Regi nè Galliæ prius, an Angliæ Reginæ Belgii deferrent imperium: quòd & si propiora à Gallo sperarent, tamen religionis similitudo consociatura Belgis Anglam validius crederetur. Sed reputantes, non obfuisse Belgarum patrocinio catholicam Alensonii Religionem: & Henrico Regi sine fratre, sine liberis, haud dubiè Navarræum Calvinianum Principem successurum esse; in suscepto consilio perstitêre: delectosque è singulis provinciis plures (quindecim omnes fuere) & pro Liesveltio Elbertum Leoninum Geldriæ Cancellarium, virum solertem, nec infacundum, in Galliam properè legarunt. Sed jam prævenerat Alexander: eorumque, quæ parabantur, admonuerat Benardinum Mendozam, hispani Regis in Gallia oratorem. Et is, data admissione, Regi exponit, *Exploratum sibi, venturos è Belgio rebellium provinciarum legatos, opem adversus Principem suum imploraturos à Majestate ejus, in ejusque manus certis conditionibus Belgium dedituros. Id quanta cum injuria Catholici Regis attentetur à contumacibus populis: immò quàm indecore irreverenterque se gerant, qui sperare hoc audeant ab æquissimo Francorum Rege, ipsum pro sua sapientia intelligere, & non dubie offendi. Scilicet homines obsequii ignaros, conditiones, quarum potestatem nullam habeant, confidenter offerre: ipsumque Philippi Regis patrimonium, ceu venale imperium ac translatitium modò huic, modò illi subjicere, ac veluti ad hastam præconis elocare: tanto nunc desperatius, quanto continuatis cladibus afflicti, propius timent occasum suum; ideòque, uti morituri solent, anxiè circumspiciunt, cui cadentes incumbant, quosque ruinâ suâ populos involvant. Itaque orare se, Catholici Regis nomine, qui prompto semper animo vires suas adversus Galliæ Regum rebelles obtulit, & in posterum novâ auctus regnorum potentiâ validius oblaturus est, ne ad aspectum suum homines flagitiosè supplices admittat: neve mercem adeò*

Galliam præferunt:

& eò destinant oratores:

(Henr. regi) qui ne admittantur, agit cum Rege hispanus legatus.

(Lusitaniæ, & Indiarum regna)

con-

contagiosam exponi in Gallia patiatur. SPECTARE *ad exemplum, si subditi, exutâ Dei, ac Principis sui obedientiâ, honorificè ab aliis Principibus excipiantur, ac propemodum invitentur. Certè Galliam rebellionibus implicitam non egere hoc invitamento.* 1584
Ad ea Henricus, dissimulatâ irâ in Philippum Regem, cujus operâ novum inaudierat urgeri Guisiorum fœdus, placidè respondit, *In Gallia patere omnibus Regis aram: & insolitum modestiæ suæ, supplices non audire. At rebelles sibi quidem in regno suo hostium loco habitos, & in alienis imperiis invisos. Quamobrem in audienda Belgarum legatione ita se suæ clementiæ memorem fore, ut nihil detraheret Hispaniæ Regis amicitiæ, quam mutuis uterque auxiliis coluisset, bonumque fratrem alter alterum expertus esset.* Nec multo pòst admissis legatis, Leoninus in Procerum coronâ, Regem in hanc, ut accepi, sententiam, allocutus est. *Quos hic vides apud te supplices, Potentissime Rex, à fœderatis Belgarum provinciis legati, oratum venimus, ut cum patrocinio nostri adversus instantem hostem, Belgii principatum eadem potestate, qua Carolus V. Imperator, accipias tibi, tuisque in Regnum Galliæ successoribus. Multa nos ad te movent. Fama tui, supra Reges alios externis audita, nobis te minor spectata: Hispanorum sævitia, à qua læsis Gallicum antidotum natura providit: cognatio Galliæ, Belgiique, non vicinitas modò, aut amicitia, nam & nos gallica origine gloriamur, & prisci olim Gallorum, Belgarumque populi, unum corpus fuere: denique opportunitas auxilii à Gallia transmittendi non ad Neapolitanum regnum recuperandum, aut transmarinas ad expeditiones repetendas. ad quæ loca traducere militem per longinquas hostilesque vias, anceps, ac tardum: traductum procul alere, armatis circà nationibus, operosum: &, ubi viceris, conservare tam longè posita perquàm rarum. In Gallia tua est Belgium: tantum porrige dexteram, Belgium sublevabis. At conducibile non fuerit, irritare in præsentia Philippi*

Responsio Henrici Regis.

Admittuntur Oratores Belg. Quorum unus ita Regem alloquitur.

1584 *Regis potentiam ex Lusitanica victoria, tanta orbis terrarum parte, prævalidam. Verum* NON SEMPER *intenditur potentia, dum extenditur. & nos videmus navigia, quæ mole suâ modum excedunt; regi non posse. Sed creverint Hispano vires: propterea & tibi pluris hæc facienda est, quæ in tempore venit, accessio provinciarum, quibus imperio tuo circumdatis, impenetrabilis profectò Gallia quibuscunque Regum viribus futura sit. Quot sunt apud nos urbes viris militaribus referta, quot arces ingenio ac naturâ inexpugnabiles, quàm multa ex mercaturis opulentia, quanta ex portubus, amnibus, marium finibus opportunitas, quàm latè fusus ex bellicis navibus, nauticisque hominibus in omnes terror; hæc omnia defendendo gallico regno adversus communem tui nostrique hispanum hostem perpetuò excubabunt. Quamobrem, quod bene tibi, Galliæque, & Belgio vertat, age, Rex magne, junge populos non indecores gallico nomini futuros, nosque volens ac libens sub imperium tuum accipe. sic & Belgium, ne Hispanorum ad servitium redeat, prohibebis: & Galliam perpetuo finitimoque hoste liberabis: & regnum valida provinciarum adjectione adversus novam æmuli potentiam ipse gallici amplificator Imperii constabilies.* Henricus, gratiis pro ea legatione abundè actis, doluisse se eorum vicem respondit, & meliora finitimis optasse. ceterùm pro certo haberent, Belgium sibi cordi futurum. Interea dum legati nunc Mediceam Regis matrem, nunc Navarræum conveniunt, festinantque: & hispanus Orator nihil omittit, successum rei frustraturus; qui apud Henricum gratia aut consilio poterant, variè disserebant. Namque alii nec Regi decorum affirmabant, alienis populis adversus legitimum Principem patrocinari: nec opportunum regno, Philippi Regis in subditos suos iram, armorumque tempestatem, ab Hispania in Belgium exonerandam, eo maximè tempore in Galliam evocare. Contrà alii, jura memorabant Galliæ Regum in belgicas provincias, quibus integrare Gal-

De hoc nihil certi respondet Rex:

In ejus aula & consiliis variatur.

Alii non suscipiendum Belgarum patrocinium sentiunt.

Galliam, quantæ & Henrico gloriæ futurum ad posteros, & Regno securitati ab Hispano, è proximis provinciis ad portas usque Lutetiæ procurrente? Addebantque præterea Guisiorum æmuli, Fas sibi putare hispanum Regem, civiles in Gallia discordias consilio & stipendiis alere, & non licere Galliæ Regi in sinum tutelamque suam confugientes excipere finitimos populos? Favebat his Navarræus occultiore consilio. quippè optabat implicari Henricum belgicis auxiliis, ut deductis foras Gallorum armis, sibi Galliæ heredi liberior inde campus relinqueretur. Mediceam multa agitabant. Nam & dolor ob tentatam frustrà Lusitaniæ successionem, infensum ejus animum contra Hispanum impellebat: & metus, ne desertis Belgis, Cameracum amitteretur; (cujus dominium ex Alençonii testamento ipsa sibi seposuerat;) ad Belgarum patrocinium, potentiæ retinendæ avidam stimulabat, tamen ab irritando in præsens Philippo Rege majus aliquid retardare illam credebatur. Quòd enim ex tot maribus liberis videret, prolem ad regnum nullam superesse: neque ex Margarita filia liberos suscepisse Navarræum, immò ab ea divertisse; femina imperio assueta, idque quo modo in sobolem suam transmitteret, anxiè circumspiciens, in spem venit, si Hispanorum armis, Hugonotorum factio in Gallia frangeretur, atque adeò Guisii, ac Lotharingi prævalerent, posse regni successionem in Claudiæ alterius filiæ suæ. Lotharingo Duci nuptæ, liberos pervenire; proniore in eos haud dubiè Philippo Rege, quàm in Navarræum, veterem hostem, atque ob hæresim ægrius ad Galliæ regimen aspirantem. Sic illa spei suæ consilia attemperabat. Nec minus fluctuabat animo Rex, quòd ex una parte metueret, ne Belgarum populi à Gallia rejecti, Angliæ Reginæ se dederent, augerentque accessione Belgii Anglorum potentiam, Gallis semper invisam: ex altera intelligeret, si se

1584 Dissentiunt alii:

Cum quibus Navarræ Rex,

& Regina Henrici mater.

Sed hæc postea mutati

Rex diu fluctuat.

1684 novo Belgarum principatu accingeret, novo quoque adversus Hispanum bello accingendum. At divisa in partes duas omni omninò Gallia, cujus partis adjutus operâ bellum capesseret? Catholicorum ne? quorum multi hispano Regi essent obnoxii. an Hugonotorum? cum magno nimirum dedecore Christianissimi nominis: nec sine metu, ne illi suspectantes, simulatione se in gratiam, atque in militiæ societatem assumi, ad renovandam videlicet Bartholomæanam cædem; bellum aut contumaces abnuerent, aut in acie imperia Ducum suspiciosè interpretantes, destinata præliorum impedirent. Tandem, ut ad otium pacemque super omnia ferebatur, statuit novas in Galliam belli flammas ex vicinorum incendio non attrahere. Nam de civilibus regni discordiis benè sperabat, ratus ad ejurandam hæresim Navarræum Regem, spe gallici regni, adducendum: atque adeò subtrahenda Guisiis, Hispanoque alimenta bellorum. Itaque Legatis postremò respondet, *Gliscere in Gallia quotidie turbas: in eas sedulò intendentem prohiberi se, ne regni vires altò distraheret. iis brevi, uti sperabat expeditum, curas inde suas in finitimos, amicosque populos porrecturum.* Sic Legati, successu nullo, post menses omninò tres in Belgium reversi, qua ratione expositiium principatum suum obtulerint Angliæ Reginæ, ego, postquàm memorabilem urbis obsidionem, maximumque operum Alexandri accuratè narravero, dicere non omittam.

(*Hugonot*) (*Rex*)

Tandem auxilium Belgis oratoribus negat:

(*Antverpiæ*)

D E

DE BELLO BELGICO

DECADIS SECUNDÆ LIBER SEXTUS.

LICEAT nunc mihi, Liviano exemplo, in parte operis mei præfari, quod in principio profiteri consuevere permulti annalium scriptores, obsidionem longè omnium memorabilem, quæ ulli aliquando urbium admotæ sint, in præsentia me dicturum. Nam neque operosioribus unquam molibus frenati amnes, neque armata inventis audacioribus ingenia, neque à militibus, qui plura per obsidia peritiam iramque collegerint, pugnatum est. Jacta hîc rapidis in fluminibus castella, aperti inter undas cuniculi, amnes aggeribus superfusi, rursumque aggeres amnibus superpositi: & quasi modicus videretur unius Antverpiæ obsidendæ labor, extensæ ab Duce in alias quoque partes curæ, eodemque tempore urbes quinque prævalidæ potentissimæque, simul omnes obsessæ, simul circumacto vix anno, omnes in potestatem redactæ sunt. Hæ tantæ res quibus perfectæ sint copiis viribusque, ego jam exponere non indiligenter aggredior. E catholico exercitu partem præsidia urbium arciumque distrahebant: pars in Frisia Verdugo provinciæ Præfecto, Tassioque legato adversus Gulielmum Nassavium, & Martinum Schenchium militabat. Legiones Germanorum duas per Coloniensem tractum Comes Arembergius, ac Manriquus in armis habebant. Zutphaniam cum aliquot equitum turmis, Appius de Comitibus, & Blasius Capisuccus, percurrebant. Marchio Renthiacus cum sua Wallonum legione, Artesiam Hannoniamque, contra Gallorum

1584 ANTVERPIÆ obsidio

quam magna,

(*Antverpia, Gandavum, Teneramunda, Bruxella, Mechlinia.*) Quibus cum copiis cœpta

(*Maurique Hispanus, sed in German. natus*)

1584 motus defensabat. Cum Alexandro in Brabantia Flandriaque, legiones quatuor, & aliquæ extra ordinem cohortes, agebant. Legionesque præterea tres nuper accesserant ab Hispania, quas Philippum Regem, post maritimam Tertiis in insulis pugnam, misisse in Belgium, suprà memoravimus. Atque hisce cum copiis Alexander, quæ decem peditum millia, equites mille ac septingentos conficiebant, (nam legiones quas nominavi septem, quòd semiplenæ essent, in quinque contraxerat) obsidionem Antverpiæ, consulto prius bellico senatu, aggressus est.

(*sic Alex. ad Re. 15. Iu.*)

Urbis habitatores: forma, munitio.

SCALDI fluvio assidet Antverpia, intra ambitum quinque ferè passuum millium, centum circiter millibus hominum, præter nauticum populum, habitata: formam intenti arcus, cujus nervus sit ipsa fluminis ripa, haud falsò refert, quando non alia per Belgium urbs adversus hostem instructior, intentiorque. Qua parte in Brabantiam curvatur, præalta illam mœnia, propugnaculis decem inde prominentibus, seque mutuâ ope respectantibus, ac ingenti circùm fossâ aquis affluente, contuentur. Qua in Flandriam extenditur, pro vallo Scaldim habet, classium, non solùm navium capacem, quas supra duo interdum millia in portu ac fluvio numeravit: commercium inde contrahens cum magna terrarum parte, quarum non modò merces ubique nascentes, sed auxiliares etiam copias bellator simul, & mercator amnis importat. Hæc autem ipsa quantum securitatis Antverpiensibus, tantum sollicitudinis Farnesianis consultoribus afferebant. Consultationi aderant, præter Mansfeldium, ac reliquos ex regio senatu nunquam præteriri solitos, Mondragonius, Billius, Olivera, ac Pacius Hispani: ex Belgis, Mottæus, Goignius, ac Licquius, nam reliqui Belgæ aberant: ex aliis, Camillus à Monte, Georgius Basta, & Camillus Capisuccus. Horum plerique propositæ rei magnitudine suspensi,

Consultatur de ea obsidenda.

ſpenſi, audacius aliquanto conſilium, quàm ut exitum proſperè ſortiretur, exiſtimabant. Nam qui de Antverpia obſidenda cogitet, ei, dicebant, magnoperè conſiderandum, an virium abundè ſit, quibus illam eodem tempore à terra per Brabantiam, eodem à flumine Flandriæ limite concludat. fruſtrà enim à terra obſidendam, cui commeatus ac ſubſidium per amnem ſi minus ſuprà à Gandavo, infrà certè maria perpetuò pateat. At latum adeò amnem niſi à duobus in utraque ripa exercitibus claudi non poſſe: ideòque tripartito exercitu opus eſſe: qui per Brabantiam, Scaldiſque per ripa, auxiliis aditum intercludat. Id verò à modicis adeò copiis, quales ipſi haberent, minimè ſperandum. Neque navium tantum eſſe, ut hoſtium claſſi à mari flumen ingreſſuræ obſiſtatur. Addebat ad hæc Billius, Plus adhuc ſibi negotii faceſſere querimonias militum, qui ſtipendiis ab Hiſpania non procedentibus fraudati, fame enecti, & complures ſeminudi, malè profectò ad hoc non unius videlicet menſis obſidium admoveantur. Nec illud omiſere Pacius, & Montius, Seriò perpendendum, an expediret ad obſidendam Antverpiam accedere, relictis à tergo Teneramunda, Gandavo, atque aliis arcibus, unde promptis excurſionibus, ſubvectiones in caſtra, & ipſa caſtrenſium opera infeſtare hoſtis queat. Denique præter Mondragonium, & Capiſuccum, fortunæ Alexandri omnia tribuentes, reliqui tam multa ſimul invadere tam exiguo militum numero, intutum, atque intempeſtivum ducebant. Itaque ab Antverpiæ obſidione ad obſidendum Alexandrum converſi, conjunctis hominem precibus circumſtant: objectoque periculo exiſtimationis ejus, & ſuæ, velut ad deditionem adigere conſtantem propoſiti animum connituntur. Ille, collaudato eorum ſtudio, præfatuſque, eadem ſibi in mentem veniſſe, quæ ipſi difficultatum præcipua com-

1584

negant fere omnes:

præter duos, & ab obſidionis propoſito removere Alex. nituntur.

1584 plexi essent; tamen opinari se subdidit, ubi pauca differentem audierint, meliora de rei successu arbitraturos. Tum in hunc ferè modum exorsus est, *Consilium Antverpiæ invadendæ non se in animum admisisse prius, quàm Deo id cordi esse, per homines Deo caros, conjecisset: & Regis super ea re mentem explorasset. Nec humana & vicina deesse, quæ expeditionem in præsentia persuadeant. Certum sibi, nunquam hostes æquè trepidasse, tot nempè tantisque, paucos intra menses, ab regio exercitu cladibus afflictos, Orangii consiliis destitutos, gallici auxilii spe dejectos, ac multis per Antverpiæ tractum oppidis arcibusque, spoliatos. Atqui ubi pulsata intremunt proclinanturque mœnia, tunc ruinæ certius instandum. Inde sibi accrevisse animum, in ipsa belli arce, territos jam hostes invadere, terroremque per reliqua Brabantiæ munimenta circumducere: non dubia spe, illos aut Antverpiæ metu neglecturos alia, aut in alia distractos Antverpiæ non suffecturos. Modicas quidem sibi ad tam multa copias esse: sed belli peritas, & victoriæ assuetas, &, quod caput est, magnis à Ducibus administratas. Quem enim esse ex iis, quos in eo cœtu præsentes intueretur, cujus in manus regendum exercitum securè ipse non traderet? PERITIA Ducum, & virtute militum congeminari exercitus. & IN IPSA multitudine paucos demum esse illos, qui bella conficiant. uti ex hasta quantumvis oblonga, palmum tamen ferreæ cuspidis plagam facere. Equidem NON SEMPER ingentes belli copias expetendas: non magis, quàm ingentia corpora, magnis plerunque morbis obnoxia, carius ali solita, motuque tardiora, & accipiendo vulneri latius porrecta. Verum non ita sibi expugnandæ Antverpiæ initam fuisse rationem, ut magno milites numero simul impendi necesse sit. quum & à terra turmæ omnino paucæ, quæ Antverpiensem agrum inter Liram, Hochstratamque, & Bredam, regiarum partium oppida percurrant, impedire commercium facilè queant: & à flumine Oceanum versus (unde tota*

Ipse tamen urbem censet obsidendam.

vis hosti) propositum sibi, expugnatis in utraque ripa castellis, aut novis excitatis, inde tormentis arcere navium accessum, si non omnem, talem certè, ex quo & mercatores detrimenta commerciorum sentiant, & plena populo civitas arctiore annona fatigetur. Ad hac porrò præstanda imparem non videri earum, quas in præsentia haberent, copiarum numerum. Neque eis obedientiam in opere defuturam. Expertum se, militibus suis esse in prælio plus animorum, quàm in castris fuerit querelarum. immò ne eisdem alacritas desit, missam sibi fuisse nuper ab Rege pecuniæ summam, quam veteres inter milites partiatur. nam quæ recens accesserint ab Hispania legiones, stipendiis donatas jam esse. Quamquam haud verendum, ne non libens obsidionem Antverpiæ miles subeat, ex qua tantum prædarum sibi polliceri possit. Esse adhuc in exercitu complures, qui opulentiam ejus emporii ante annos octo satis experti; stimulante memoria, consimilis populationis famem cum sociis haud dubiè communicaturi sint. Postremò, quod ad tutelam exercitus attineat, provisum à se securum ab VVasiensi territorio in castra commeatum. Neque Gandavum, aut Teneramundam ita post relicta, ut magnoperè timere regius exercitus debeat ab iis, quibus à nostro milite per excitata inibi castella disposito, satis curarum assidue inferatur. Quamobrem quum ad eam expeditionem multa in præsens invitare, nulla satis inde retrahere videantur, permitterent ei in hac quidem causa deliberationem. atque obsidium urbis, ex qua universæ accessionem Brabantiæ secuturam prævideret, magno omnes ac fidenti capesserent animo: sperarentque, Patronam Antverpiæ Dei matrem, quam urbe sua impie dejectam ab hæresi, nunc ipsi, contempto omni periculo, in pristinam possessionem restitutum irent; tam piis suorum conatibus non defuturam. Alexandri authoritate magis, quàm oratione, decreta obsidione Antverpiensi, illicò ad eam necessaria imperata sunt. Quæ quoniam multa, multisque in locis fuere: nam simul Antverpia,

1584

Decernitur obsidio.

1584. verpia, simul Gandavum, Teneramunda, Bruxellæ, atque Mechlinia, armis, attentata sunt; horum situs locorum in conspectum dare operæ pretium duxi.

Antverpia quàm tuta esset à Scaldi fluvio, ob castella per ripas ejus imposita: (*Liefkensboeck*)

VALIDAM à Scaldi fluvio Antverpiam, validiorem præstant munitiones ac propugnacula complura ad Scaldis ripas, præsertim Oceanum versus, imposita: ac in primis duo, novem ferè milliaribus ab Antverpia. Quorum alterum, Lilloum à vicino pago dictum, Mondragonius, Albani Ducis jussu, ad Brabantiæ oram excitaverat: alterum Liefensucum appellatum, fœderatæ Provinciæ Antverpiâ potitæ, contra Lilloum in adversa ripa fabricarunt, mox & Lilloum obtinuerunt. Ejusdem commercio fluminis Antverpia Gandavo jungitur, triginta circiter milliaribus abjuncto: firmatque Teneramunda commercium, media inter Antverpiam & Gandavum, ad eundem Scaldim sita. Propiùs, ac spatio milliarium tantummodò duodecim interjecto, Mechlinia respicit Antverpiam: perque Diliam amnem, in Scaldim sub Rupelæ nomine influentem, mutuam inde opem accipit, redditque. Plus aliquanto ab Antverpia recedunt Bruxellenses: sed apertâ sibi fossa, sive alveo navigationi accommodato, in Rupelam inferuntur, atque inde in Scaldim illapsi, Antverpiam intrant. Hæc simul omnia complexus animo Alexander, statuit non quidem castris ad singulas urbes compositis, id enim neque cum centum quinquaginta hominum millibus effecisset, sed, uti jam ad Gandavum cœperat, objectis procul munitionibus & castellis, clausisque amnibus, per quos civitatum alimenta navigant; inferre paulatim, sine obsidionali strepitu, obsidionis damna. Igitur misso Wetteram machinatore Plato, cum militum manipulo, jubet Antonium Oliveram, qui eo loco pontem Scaldi paulò antè impositum contra Gandavum obtinebat, novam munitionem

& ob commercia per eundem amnem. cum Gandavo, cum Teneramunda, cum Mechlinia, cum Bruxellis. (24. *mil.*

Impedire incipit Alexander hæc commercia, à Gandavo

nem versus Teneramundam addere, spemque omnem commercii, Gandavum inter, & Antverpiam, ac Teneramundam, præcidere. Ad Willebroucum pagum, inter Mechliniam atque Antverpiam, Igniquesiæ legionis partem expedit, quæ erectum ibi Scaldis in ripa propugnaculum obsideat, ac Bruxellensis alvei navigationem, cujus tutela Willebroucum erat, intercludat. Tum ipse in Antverpiam conversus, ejus obsidionem inter primores belli Duces in hunc modum partitur. Georgio Bastæ equitum Commissario, viro forti solertique mandat, cum aliquot Epirotarum, Italorumque turmis Antverpiensem agrum in Brabantia tueatur: efficiatque, evocatâ, ubi opus sit, è vicinis arcibus ope, ne quid auxilii in urbem à Brabantia inferatur. Scaldis ripas, Flandricam quidem, in qua parte tunc erat exercitus, Marchioni Rubasio equitum Magistro, Brabantinam autem Petro Ernesto Comiti Mansfeldio castrorum Præfecto committit. Huic Christophorum Mondragonium, partemque exercitus, hoc est, quater mille ac quingentos pedites, atque octo equitum turmas: illi Gasparem Billium, Petrumque Pacium, cum ter mille peditibus & quatuor equitum signis attribuit: imperatque ut, tam ii, qui cis Scaldim remaneant, quàm qui Scaldim transituri sint, impetu in hostium munitiones ac propugnacula hinc atque inde fluvio imposita quàm celerrimè facto, Scaldis ripas Oceanum versus expugnent, atque inde se se hostibus, è Zelandia, Hollandiaque Antverpiam navigaturis, opponant. jusso propterea Mondragonio, cum sua unius & viginti signorum legione, praire, eamque transmisso ad Rupelmundam, & Borchtum Scaldi, in alteram Brabantiæ ripam pontonibus deportare, Mansfeldio cum reliquis attributis sibi copiis secuturo. Et deportavit ille suos sanè quàm prosperè, prætoria Antverpiæ navi, quæ ad inhibendam traje-

ctio-

1584

à Teneramunda, à Mechlinia & à Bruxellis.

Postea obsidionem aggreditur à terra, & ab aquis.

(*Albanenses*)

Terram tradit Georgio Bastæ.

Scaldis ripam Flandricam Rubasio, Brabantinam Mansfeldio:

(*Tribuni*)

cui transmissuro ad suam ripam

præit Mondragonius

(*Mondragon.*)

1584 & accurrentem hostilem navem fugat. (*Antverp.*) Alex. castra ponit in Flandriæ pago.

ctionem accurrerat, tormentis, non sine clade, absterrita: graviter inde irata adversus præsidiariorum segnitiem civitate: mox tamen ira in sollicitudinem versa, ubi sparsas per utramque ripam regias copias, & castra nimis quàm celeriter posita conspexere. Namque Tornaco cum aula jam egressus, Beveræ, quæ Flandriæ est pagus, septem circiter milliaribus procul Antverpiâ, consederat, seque munierat Alexander. Ejus non longè à castris, Galloo in pago, ejectis inde præsidiariis, Rubasius tetenderat apud Scaldim, cum bellici apparatus armamentario. Inter utrumque, sed Alexandro propior, tormentorum Magister Carolus Comes Mansfeldius Ernesti filius, Melsenium vicum elegerat, militarium machinarum sedem. Ex Brabantiæ autem parte apud Stabruchum pagum, quatuor circiter milliaribus à Lilloo distantem, Comes Mansfeldius castrorum Præfectus, transmisso post Mondragonium Scaldi, castra posuerat: eaque, quòd ibi sedem quoque sibi destinasset Alexander, accuratè circumvallaverat. Procul hinc, in Berendrechto pago, stativa tunc habebat Mondragonius: cum quo postea conjunxere propè Santflictum castra uterque Camillus, Montius, & Capisuccus. At verò ubi obsidione Antverpiam à Regiis undique attentari palàm fuit, & si principio conatum irrisere Antverpiani, suorum gnari, hostiumque virium; tamen Alexandri fortunam veriti, defensionem strenuè adornavere. Moderabatur urbi Consul Aldegundius, Orangii amicorum olim primus, ac post Orangium authoritate apud Ordines nulli secundus. Hujus maximè consilio prima muniendis in utraque ripa castellis impensa est cura. Erant, inter alia, hæc præcipua, Lilloum in Brabantiæ ora, & in adversa ripa Liefensucum, quæque Delam propugnacula circumstabant. Defendendi Lilloi munus in se recepit Odettus Tilinius Lanuæ filius, cum recente Gallorum cohor-

circa Alexandrum. Rubasius,

Inter utrumque Carolus Mansfeldius.

In Brabantiæ parte Mansfeldius pater,

& Mondragonius,

& cum Montio Capisuccus.

Defensionem parant Antverpiani: (*Phil. Marnixius à Monte S. Aldeg.*) presertim in utraque Scaldis ripa, (*De la Insula*)

cohorte. Joannes Pettinius vetus Tribunus, novo aggere Liefensucum vallare jussus est. Reliquis munitionibus similiter provisum: scissus ad Safringam atque alibi agger, apertaque Scaldi via, qua Wasianus latè campus ad Antverpiam usque allueretur. Simul missi, qui apud Bergas ad Somam, delectus militum haberent: qui à proximis Zelandis Hollandisque opem efflagitarent: & qui maris Zelandici Præfectum Gulielmum Blosium Treslongum sollicitè accerserent. 1584

SED jam, uti jussi fuerant, Mondragonius adversus Lilloum, Rubasius in Delam, diversa non magis parte, quàm fortunâ ferebantur: dum alter senili cautione cunctabundus occasionem corrupit: alter juvenili festinatione præfervidus consilium hosti, defensionemque præripuit. Delam insulam, quam agger seu diccus efficit contra alluviones circunductus, in eam que definit Wasianus tractus, castella quatuor defensabant. Illuc, præmissa Pacia legione, Rubasius adeò præter opinionem celeriter advenit, ut Antonianum quidem illicò se Rubasianis dediderit: Terventum autem fugientes stationarii, non expectato hoste, deseruerint. At non ita ad Liefensucum gesta res est. Locum obtinebant præsidiarii circiter octingenti: rejectoque ferociter Rubasiano tubicine deditionem exposcente, ad tertium usque diem non instrenuè defensionem extenderunt; donec aperto jam alicubi, tormentorum vi, propugnaculo, superveniens ex Bevera Princeps Alexander, amicisque conditionibus nequidquàm oblatis, Rubasio mandat, non ultrà moretur aggressionem. A quo immissi Hernandus ab Isla, & Gasparinus Lucensis, primarum cohortium ductores, jussique nemini parcere; etsi primo aggressu repulsi sunt, altero tamen, castellum expugnarunt, trucidatis hostium circiter quadringentis, submersis fermè ducentis, signis

Et in utranque ripam invadunt Alexandri duces (*Mondrag.*)

Delam insulam, (*Rubas.*)

(*Anton. & Tervent. castella*) & ejus arces,

1584 signis septem relatis, Pettinio Gubernatore, ipsius Rubasii manu confosso. Eadem nocte ad Noortum, ultimum Insulæ propugnaculum apud Scaldim, properatum est. Sed jam Ferumius loci Præfectus, tormentis in naves impositis, interfecto pecore, atque incensa munitione, Antverpiam enavigaverat. Inde in Safringhæ munitionem, quæ una supererat, translata sunt arma, repertaque præsidiariis vacua, in scissura aggeris obstruenda adversus aquas è sinistro Scaldis cornu irrumpentes, laboratum est. Atque in hunc modum propugnaculis in Flandriæ ripa, omnique Wasiana ad Scaldim regione, Rubasii celeritas Antverpiam spoliavit. Quum interim è Brabantiæ ora Mondragonius in Lilloum progressus, haud ignarus quàm validam situ ac munitione arcem invaderet, nempè quam ipse posuerat; dum hostium vires, quia noverat, pluris facit, tempus admittendi præsidii Lillòo dedit. Nimirum JUVIT interdum ignorare pericula, quæ non superaret, si quis nosset. Duo hominum millia sub Tribuno Scotorum Balfurio, intra arcem recepta sunt: quorum in partem, Tilinio ductore egressam, movit legionem suam Mondragonius, commissaque acri pugna, æquata tunc quidem clade, discessum est. Sed mox subducta, quæ intra arcem erat, cataracta, emissoque in Hispanos Scaldi flumine marinis aquis tunc aucto, ex eadem arce simul tormentorum fulmina, simul aquarum tempestatem non ultrà sustinentes Mondragoniani, desideratis Aloysio Toletano, & Petro Padillia, strenuis Centurionibus, gradum paulùm referre, inque tutiorem locum submovere castra coacti sunt: magnâ in primis Hispanorum constantiâ, curulia tormenta brachiis in hostium oculis asportantium, ac pectore tenus inter aquas enitentium. Nec ideò territi: &, quando à fronte per alluvionem non licebat, à dextero latere subeuntes Scaldis aggerem,

[Margin notes:] expugnat Rubasius: | & tota Flandrica ripa potitur. | Lilloum aggreditur Mondragonius, | novo auctus præsidio: | cum quo arce egresso pugnam committit, | improsperè: | magna tamen constantia Hispanorum:

rem, (quemsuper aggerem constructa Lilloi arx erat) aggressionem obstinatè retentant: captâque munitiunculâ, in arcem ferebantur. Sed intercisus alicubi agger accessum arcebat. Itaque languescente spe arcis expugnandæ, Alexandri jussu Stabrucum repetiere, inde præsidiariorum è Lilloo excursiones cohibituri. 1584

quos revocat Alex.

INTER hæc, metu Lilloi amittendi; Herentalia Fœderatis amissa est. Etenim quum evocassent inde Scotorum præsidium Antverpienses de Lilloo solliciti, Herentalia oppidanorum fidei relicta; Cæsius, qui ea loca, diviso cum Georgio Basta equitatu percurrebat, occasionem non omisit. Atque, ut amicitiam pridem contraxerat cum aliquot oppidi primariis, dum apud eos captivus egerat; facilè iis persuasit, ut non expectato victore exercitu, oppidum Parmensi traderent. Vixque factum, quum admisso jam Cæsio, præsidiarios ab Antverpiensibus, (qui consilium stultè initum serò mutaverant) illicò redire jussos, oppidani occlusis foribus, obversisque tormentis, procul habuere. ob eam gratiam ab Alexandro loci præfectura Cæsio demandata. Verùm Alexander, amissâ in præsens occasione Lilloi potiundi; non ultrà insistendum, terendumque tempus in ejus obsidione arcis existimavit, quâ etiam expugnatâ, unà cum capto jam in opposita ripa Liefensuco, ægrè navium transitus intercluderetur, ob fluminis latitudinem, hostibusque, qua sunt audacia, inter noctis tenebras, expectatoque rapidi fluxu maris, facilè utriusque castelli conatus elusuris. Itaque, quum non nisi injecto ponte claudi flumen posset, perindè esse intelligebat, sive eo loco inter Lilloum, & Liefensucum: sive fabricatis alibi castellis, pontem injiceret. Igitur æstimato alveo, visum est Alexandro, accedentibus in eam sententiam, nautarum veteranis, & Barocio, & Plato Centurionibus, amnem claudere non procul à Lilloo

Herentalia.

Cæsio agente, (Co. Nicol. Cæs.)

regiis partibus accedit.

Alex. ad claudendum penitus aditum per Scaldim, de ponte cogitat.

1584 loo Antverpiam versus, inter Calloum Flandriæ, & Ordamum Brabantiæ pagos. causæ, cur is potissimùm locus sit delectus, ut ad Regem scribit, hæc fuere. Quòd ibi Scaldis angustior aliquanto fluat: porrigatque se à ripa cumulus terræ in morem syrtis (bancum vocant) unde alveus coarctatur. præterea quòd eo loco, flectente se paulùm in dexteram Scaldi, alio propemodum vento in ea flexura naves opus habeant, ideòque nec rectà impetuque invehi tam facilè possint. denique quòd tentatum inibi fundum, arenosum ac solidum, accipiendo sustinendoque operi peridoneum existimaverint. Porrò fabricanda utrinque castella, quæ pontis capita forent, Rubasio Flandricum, Brabantinum Mondragonio committit. illudque à Maria Dei matre, cui expeditionem à principio dedicaverat: hoc à Divo Philippo, ob Regis gratiam, nominavit. simul aliis in locis alia, partim ad castrorum tutelam, partim contra hostium munitiones, castella designat: præsertim quæ adversus Antverpiam à Divis Petro, ac Barbara; quæque tria contra Lilloum, à Sancta Trinitate nomen accepere.

locum eligit inter Calloum, & Ordamum, tres ob causas.

castella ad pontis extrema in utraque ripa construi jubet,

& alia alibi.

IN HÆC opera dum in utraque ripa certatim incumbitur, crediturque curas hîc omnes Alexander insumere; ipse clàm assumpta Pacia legione, cum Italorum manipulo, ad Teneramundæ obsidionem properè fertur. Ad ostium Teneræ amnis in Scaldim influentis, unde ei nomen, sita est Teneramunda: eo maximè situ, opereque, validas inter urbes Flandriæ habebatur. Atque ut media Gandavum inter, atque Antverpiam, utrique opportuna, considebat; ita in ejus expugnationem jampridem intenderat animum Alexander, interjecturus illum veluti obicem, ad navigationem inter eas urbes penitus claudendam: seque simul allevaturus onere distrahendorum militum, quos circum Teneramundam, atque Gandavum perpetuò

TENERAMUNDÆ obsidio.

situs ejus.

finitimis hostibus opportunus.

petuò excubantes habere in campis cogebatur. 1584
Præmiserat illuc cum ea, quæ Augustini Igniquesii fuerat legione, Joannem Gamboam: jussum Teneræ cataractam, quam hostes cum mola propè urbem communierant, & ex qua obruere adjacentia urbi loca facilè poterant, in potestatem redigere. Quod ille vix dum egerat, loci stationariis circiter quinquaginta interemptis, reliquis fugatis; quum Carolus Com. Mansfeldius è Bruxellensi parte, cum equitum quinque turmis, & aliquot Wallonum cohortibus: ex altera parte ad Westermusterum Alexander cum Pacia legione apparuere. Statimque dispositis infra supraque urbem ad Scaldis ripas stationibus, & circumsessa urbe; in propugnaculum, quod ante Bruxellensem portam ab urbe prominebat, tormenta collocata sunt. Præerat Teneramundæ pro absente Rihovio loci Præfecto, Mortagnius cum præsidiariis octingentis, præter armatos oppidanos. & cùm alia omnia, tùm maximè Bruxellense propugnaculum, translatâ illuc pleráque veteranorum parte, contra quamcunque vim hostium firmaverat. Et verò inde in regios utcunque munitos assiduè, nec emissionum irriti fulminabant. Primus ab jaculatoribus terror, mors fuit Petri Pacii Hispanorum Tribuni: qui, dum apud vimineam corbem tormento in hostes librando assistit, pilâ majoris sclopi ictus in capite, momentò occubuit. secuta eodem die Petri Tassii Inspectoris exercitus nece, pilâ quoque in fronte icti, ac statim extincti. tanto Hispanorum mœrore primùm, amisso præsertim Pacio, viro forti pioque, quem, quòd militum necessitati parentis loco invigilaret, Petrum de Pan vulgo nominabant: dein verò tantâ in hostem irâ, atque ulciscendi aviditate, ut nondum à tormentis edita, quæ satis foret, propugnaculi strage, ascensum certatim omnes conclamarent. Adeò NONNUNQUAM plus virium addit ira, quàm

Præmittuntur illuc copiæ; cataracta primum capitur, tum urbs cingitur, (*Bruxellensis, quia Bruxellas respiciebat.*) eam Gubernator accuratè munierat, præsertim propugnaculum ante urbem. (*Pet. de Paz Galecus.*) Ex quo jaculantes Pacium necant, (*Galbiene*) & Tassium. (*Veedor General*) Inde irritantur Hispani,

1584 quàm demit plaga. Accessit & aliud irritamentum. Attulerant præsidiarii in propugnaculum, ludicra cum pompa, ingens unius è Cœlitibus simulacrum: elatumque è pinnis, postquam contumeliis ac verberibus irriserant, projecere. Profectò exarsere ad eam speciem omnium animi. nec jam Centuriones continebant militum furorem, signum in hostem minaciter exposcentium. Quorum usurus ferociâ Princeps Alexander ubi decisam vidit propugnaculi frontem, & dorsi partem; ternos è singulis Hispanorum centuriis milites selegit, (fuere illi non amplius quinquaginta) jussitque duorum ductu Centurionum ex Paciana legione, dorsum aggredi: totidem ex eadem legione, sub duobus quoque Centurionibus ponè sequi: Italis ac Germanis, propugnaculi frontem, latus scalis subeundum Wallonibus attribuit. aggressionem tamen distulit in sequentem diem, qui assumptæ in cælum magnæ Dei Genitricis pervigilium erat, quod eâ luce, (uti Centurionibus edixit) adjutrice Cælitum Reginâ, ulturum se Cælitum injurias pro certo haberet. Nec sua illum pietas fefellit. conscensum est ex omni parte, incredibili Hispanorum in primis audaciâ contemptuque mortis. ac post horas fermè duas, quibus acriter utrinque dimicatum, tandem propugnaculo potiti sunt Regii, desideratis ex his omnino quindecim, ex defensoribus circiter octoginta: reliquos in fugam aversos urbs accepit. In quam licet è superiore jam loco dominarentur Hispani, tamen & firmitas mœnium, & interiores munitiones, & præsertim fossa, quæ aquis præalta arcebat accessum ad muros, expugnationem moratura videbantur. Præterea levis subitò res, sed in majus aucta, civitatem erexit. Mittebantur ex Gaverensi pago ad Farnesii castra carri aliquot commeatu onusti: quum egressi Gandavo, cujus opem imploraverat Teneramunda, circiter ducenti, & quin-

maximè visa cœlitum contumelia.

Disponit eos ad aggressionem Alexander.

ope B. Virg. confisus.

propugnaculum expugnatur.

interea commeatus missus in Farnesiana castra.

quinquaginta milites, fugatis propè Aloſtum, qui plauſtra comitabantur, prædam læti avexere: brevi tamen Gandavi, ac Teneramundæ lætitia. Namque admonitus Olivera, eductis illicò ex Weterenſi munitione turmis aliquot, obviàm factus haud procul Gandavo, victores præter expectationem invaſit, iiſque aut cæſis aut captis, adeò ut ne unum quidem fuga texerit, carros in caſtra ad Alexandrum remiſit. Sed aliud magis Teneramundanos afflixit. Ubi enim averti diſtrahique cœptus eſt amnis, (quod minimè rebantur,) atque adeò exſiccari foſſa, præcipuum loci munimentum; inauditâ celeritate perculſi, quum intra quinque dies feſtinatis impetu operibus vidiſſent ſterni pontes, claudi amnes, figi caſtra, conſtringi urbem, expugnari propugnaculum, exui mœnia aquarum vallo, nullam ſibi die ac noctu requiem ſeponi; victorem non ultrà irritaturi, miſſo tubicine, petitoque colloquio, tradidere urbem. Cives ſexaginta florenûm millibus mulctati: milites (ſupererant circiter quingenti) abſque armis & equis emiſſi: Civitas præſidium quodcunque Parmenſi videretur, accipere juſſa eſt. Et accepit Hiſpanorum ex Pacia legione centurias tres, atque Italorum duas, Præfectum verò urbis ex eadem legione Joannem Rivium, veterem Centurionem, cujus in ea expeditione facinus apprimè probaverat Alexander. Nam quum fabricatos noctu aliquot carros promptiſſimis Centurionum attribuiſſet, qui eos lignorum faſcibus refertos in propugnaculi foſſam immitterent, eorumque objectu ſubeuntes contegerent; primus omnium, hoſtibus haud ignaris conſilii, atque adeò ad jaculandum à propugnaculo intentis, carrum impulit Rivius, excepitque plumbeæ grandinis tempeſtatem primus, mox etiam ſolus. quippe duobus ejus comitibus pila proſtratis, pòſt & ipſe humero trajectus, inſtitit tamen operi, inte-

ger

1584. intercipiuntur à Gandavenſibus. Sed recuperatus cum eorum clade in caſtra remittitur.

Teneramundani civitatem Ale. dedunt, (17. Aug.)

qui Gubernatorem imponit Jo. Rivium, (Io. de Rivas)

(Rivellino)

ob eximium ejus facinus.

1584 ger animi, ac vultu minax, nec antè desiit, quàm plaustrum quò volebat, admovit. quin facturus hostibus convicium, vicinum etiam carrum à sauciis militibus desertum, ad frontem usque propugnaculi, toto connixus corpore adëgit. Tum verò Alexandri jussu in castra relatus, postea præfecturam urbis, præmium spectatæ virtutis accepit. Alexander autem, quamvis à principio diuturnam pronunciasset eam expeditionem Mondragonius, nec prius finem habituram, quam nive tellus, ut ajebat, albesceret; undecimo tamen postquàm Beverensi è pago discesserat die, consilio, imperio, manu, & quæ jam pro Alexandro pugnabat, famâ, potitus urbe per se valida, & Gandavi casum brevi tractura; ad Antverpiæ obsidionem, curarum suarum summam se recepit.

&c re opinione celerius gesta, Antverpiam redit.

CONCEPERAT ipse cum Plato, atque Baroccio (quos seorsim ab aliis post bellicum senatum adhibuerat) formam operis in claudendo flumine servandam. Mandaveratque, arbores, quanta maxima posset proceritate, è Wasiensi tractu, præsertim apud Vorhoteosium castellum, atque aliundè cædi: ac ramalium fasces innumeros, ceteramque materiam in Calloi templum comportari. Quibus magnam partem advectis, dum mali aliquot navium quæsiti longinquius expectantur; ipse interea partim Marianam, ac Philippæam communire arces: partim nova per utramque Scaldis ripam excitare castella, sedulòque præcavere, ne operæ fabrique molitionem pontis aggressuri, hostium adnavigantium impressionibus impeterentur. Hæc porrò, quæ parabantur, allata per exploratores Antverpiam ad Consulem Aldegundium, mirum, quo is risu exceperit, multisque præsentibus, uti vana damnaverit: sive falsus ipse ita sentiret, sive ad alios fallendos ita dici oporteret. *Nimirum plus nimio fidere sibi*, ajebat *fortunâ ebrium suâ Parmensem Alexandrum, qui ponte*

Materiam ad pontem extruendum parat, (*arbores navium*) (*forti di S. Mar. è di S. Philip.*) & Scaldis ripas communit.

Aldegundio irridente.

ponte injecto frenari libertatem Scaldis sibi persuadeat. Non magis passurum Scaldim compedes machinarum, quam liberos Belgas jugum Hispanorum. Patere, si ille nesciat, eo loco flumen pedibus bis mille, ac quadringentis: altum, quum suas vehit aquas, amplius sexaginta. nam quum Oceani æstum accipit, ad pedes præterea duodecim inflari. Et quas Hispano ad manum esse tantæ proceritatis, firmitatisque trabes, quæ hujusmodi alvei altitudinem exsuperent, atque extent ab aquis? Neque hoc à navibus, quæ forte pontem suppleant, expectandum esse: quum & illæ obsessoribus nullæ sint in præsentia, & aliunde accersita ad eos deferri nequeant, nisi ante Antverpiæ mœnia portumque transvehantur. sed nusquam imperitus peccasse Parmensem, quam dilato ad opus faciendum tempore in hiemem jam jam declinante, quo sane tempore, contracto in glaciem flumine, mox ingentes in partes, ac velut natantes in insulas fracto, na illum loci ignarum esse, si duraturum putet lignum subitariumque pontem adversus glaciatos montes, prærapido maris æstu delatos impactosque: qui in urbem altè fundatam si incurrerent, totam haud dubiè aperirent, ac labefactarent. Et quidem spectante, nec quidquam movente Antverpia, eventura. quid si eodem tempore hinc navibus ab urbe, inde ab Hollandia, Zelandiaque, instructa classe, moles invadatur, quo Alexandrum objectu, hiemem, mare, classem, conjuratos hostes, ab instabili in aquis palatione repulsurum? Sic ille dum periculi aut dissimulatione, aut contemptu, animabat; Alexander cœpto jam opere Scaldim premebat. 1584

OPERIS molitionem, quoniam admirationem apud multos magis ex fama, quàm ex notitia reportavit, ego Julii Cæsaris exemplo, qui Rhenanum pontem non indiligentius descripsit, quàm exstruxit; accurate in præsentia partiteque comprehendam. præsertim inspecta à me lignea ejusdem pontis, castellorumque, ac præstructarum molium prægrandi forma à Gandavensi opifice affabre composita, quam ipse Princeps Alexander, unà cum tabula, operarum artificia colo- PONTIS descriptio. (*L. 4. bell. gall.*) (*Modello*) (*Ludovic. Cambien.*)

1584 (Forte di S. Maria) Principium ejus à Flandrica ripa ex trabibus ita dispositis,

ribus referente, Romam misit, magna tunc admiratione omnium observatam. Res erat hujusmodi. Apud Marianam arcem terna primum tigna à ripa æqualiter distantia, inter se verò quinque pedum intervallo, mira expeditaque machinatione in flumen defixa sunt. Post hæc, tigna totidem abjuncta à primis, undecim pedibus, & inter se quinque, succedebant. Ab his distabant tredecim pedibus terna alia: atque ab his alia terna, undecim pedum spatio recedebant, atque in hunc modum alia atque alia veluti juga, alterno undecim, ac tredecim pedum intervallo discreta, continuo ductu fluminis latitudinem protendebantur eousque, dum alvei altitudine, aquarumque incitatione arbores quantumvis proceras non admittente, terminavere hanc palationis seu septi partem trabes duodecim, altæ pedibus septuaginta, in flumen quadrata ferè forma immissæ, castelli materia futuræ. Atque hæc omnium, quæ dixi, tignorum capita, trabibus in longitudinem superjectis, inter se juncta, & asseribus transversariis cancellatim intecta, stratum pontis & solum fuere. Jam extrorsum in medio intervallo, quod erat inter singula tignorum juga, singulæ trabes quinque pedibus à jugis distantes in aquas impactæ sunt: quæ binis trabibus tanquam bracchiis, bina ex adverso tigna comprehendebant, cuneumque conformantes, molem, contranitentibus trabibus colligebant. idque in singulis jugis ex utraque palationis parte servatum est. Adhuc exterius, ex utraque etiam parte, alia trabium series, ea, quæ terno ordine juncta sunt, tigna respicientium, ab iisque viginti pedum spatio distantium, procurrebat. Ab Imo harum trabium circa aquæ superficiem grandes sublicæ attollebantur, quæ subter cuneos transmissæ, inque medium decussatim concurrentes, ceu confibulæ, interna tigna connectebat, atque adeò machinationem omnem mirè firmabant. Rebus ita dispositis, super medio tignorum strato contabulata est pontis via, elatis ad latera pro vallo solidis assibus

pontis via super trabibus contabulata, & munita. (Moschetto)

fidisque

fidisque contra ictum majoris sclopi, pedes quinque altis, ac bipedali loricula superaddita. Simili contabulatione castellum, destinatum armorum sedes, in extrema palatione communitum est. Sed pontis via duodecim pedes lata, homines octo pariter incedentes admittebat: quum stationem hominum fermè quinquaginta castellum caperet, quadraginta pedes latum, longum quinquaginta duos. Porro quo tempore pars hæc pontis ex Flandriæ ora ducebatur, eodem ex altera ripa, apud Philippæam arcem pars altera pontis, & ad pontis extrema castellum, sedes pariter armorum, eadem plane machinatione fabrefacta sunt. nisi quod ab hac Brabantiæ parte, quoniam altitudo alvei patiebatur, longius multo producta palatio est, fuitque longitudo ejus nongentorum pedum: quum altera ad oppositam oram ducentos omnino pedes non excederet. Atq; utraque hæc lignorum septa, STECCATAM milites appellavere. Restabat pars media majorque fluminis, adhuc aperta: patebatque ejusmodi spatium inter utrumque ligneum castellum, pedibus amplius mille ducentis & quinquaginta. Quo loco quum immensæ altitudinis, ac rapiditatis esset amnis, eoque nullas ibi quacunque fistucatione infigi trabes, sublicasq; sustineret; decreverat Alexander interjectis navibus locum occupare: missis qui Dunquerca, si qua essent navigia, ad se deveherent. Sed & illic rara tunc erant, & devehi per Scaldim haud poterant, nisi in Gandavi, Antverpiæque conspectu. Spes tamen illum certa alebat, Gandavum, uti à fidis illinc hominibus admonebatur, brevi in potestatem venturum: atque adeo abundè se educturum inde naves, nautasq;, & bellicum apparatum. Interim satis habebat, contracto flumine, spes quoque Antverpiæ contraxisse, facta ad transmittendum via non modo angustiore, sed etiam munitis utrinque castellis, propemodum inaccessa. Verum quo magis annona laborare obsessos, impedita navigatione, fama vulgabat; eò mercatores compendii spe plures illecti, inferre in urbem cibaria

1585
(Parapetto)
(Piazza d'arme)
Idem factum ex Brabantina ripa.
(Forte di S. Filip.)
Longitudo palationis Brabanticæ, & Flandricæ:
Latitudo fluminis inter utramque palationem.
quæ claudi trabibus præ altitudine fluminis non poterat:
ideoque per relictam eam viam semper aliquæ Antverpiam commeabant auxiliares naves.

1584 baria contendebant. vixque ullus abibat dies, quo nautarum aliqui, expectata maris opportunitate, incitatique rapido aquarum æstu, Antverpiam felici temeritate non penetrarent, licet undique tormentorum ictibus è geminis præsertim castellis intercepti peterentur, mergerenturque complures.

GANDAVI deditio,

SED Gandavi deditio spes Antverpiensium perculit, Alexandri consilium fortunavit. Etenim spes, non solum cibus, deficiebat à mari terraque Gandavenses: premebanturque quotidie magis magisque hinc ab Olivera, inde à Varambonio, qui insesso per eos dies Hevergemio pago, prope Liviam amnem, conjunctis Burgundis suis, Anglisque cum Oliveriano equitatu, tractum omnem, supra infraque urbem, infestus obtinebat; ex quo flecti jam feroces animi occœperant: missoque tubicine Beveram ad Alexandrum, pro fide publica venturis eorum legatis, impetratâque; obtulere Alexandro urbem in eas conditiones, quibus deditionem suam composuerant Brugenses, quæque oblatæ tunc quoque fuerant Gandavensibus. Sed iis illicò pernegatis, quod nova symptomata cogerent præscriptas mutare medicamentorum leges: quin & increpiti quod non modo oblatas antea pactiones superbe neglexissent, sed etiam novis adversus Religionem resque sacras injuriis, novis in regiarum partium homines animadversionibus, Regis ultionem provocassent admoniti sunt, ut ante actorum memores non aliam conditionem, quam clementiam Regis exposcerent, aut expectarent. Quumque illi & culpam in paucos referrent: & validam nempe urbem, laturamque in plures adhuc menses obsidium jactarent: & litteras Galliæ Regis ostenderent à Prunæo legato submissas, cum certa regii auxilii spe: ac demum adderent, vereri se, si domum re infecta redirent, ne seditiosi cives, atque Hispanis infensi, desperatissimo consilio, urbem omnem subjecto igni succenderent, atque exuvias victoribus relinquerent: ab Alexandro nihil

Gandavenses fame domiti,

(Salvo condotto)

(15 Sept.) deditionem offerunt, & certas conditiones orant Alexandrum.

qui eos non exaudit:

sed increpitos remittit.

Illi frustra se excusant.

iis moto ad Præsidem Richardotum missi sunt: 1584
ex quo auditis non sanè placitis conditionibus, quas imponi Gandavensibus agitaretur: præsertim quum is inter colloquendum addidisset, visam à se arcanam ab Hispania epistolam Parmensi Principi suadentem, ne Gandavenses alios reduces modo reciperet, quàm quo avus ejus Carolus V. iisdem supplicibus, fune è collo pendente, ac seminudis veniam impertivisset; legati ea commemoratione suboffensi, Gandavum reversi sunt. (Card. Granvell. 28 Iunii) 1540. & abeunt.

Ac postridie venere inde, civitatis quidem nomine, viri nobiles duo, Petrus de Vos, & Petrus Cortevilla: à milita autem Centuriones tres: utque faciliora omnia apud Alexandrum expedirent, veteri Britannorum exemplo, qui pacem à Cæsare petituri, legatis associavere Comium Regulum Atrebatensem, Cæsaris amicum, quem in vincula paulò ante conjecerant; & isti Federicum Perenottum Campinii Dominum, eductum è carcere secum assumpsere. eoque, & Richardoto sequestribus, in hunc denique modum conditiones emollitæ sunt. *Veniam præteritorum omnium, Regis nomine Gandavensibus in gratiam receptis elargitur Belgii Gubernator Parmensis Princeps, pristinis privilegiis restitutis. Animadversione, quæ in universos exerceri debuit, ad cives tantummodò senos redacta, nunc hisce quoque senis civibus, quos sibi arbitratu suo tradi plectendos quocumque liberet supplicii genere poposcerat, vitam indulget, jure sibi in reliqua reservato. civitatem ducentis millibus florenûm mulctat. Cæsarea arcis, ac Sacrarum ædium restitutionem eidem imperat. Sacrum ordinem urbe ejectum revocari mandat, reducique in bonorum, queis inter postremas hasce turbas exutus fuerat, possessionem. Hæreticis ad sua componenda, migrandumque, biennii moram Gandavi concedit. Præsidiariis militibus* (erant illi paulùm supra bis mille) *cum armis cuique suis abitum permittit. alios eorum loco ex quacunque natione impositurus.* Redeunt. & hoc artificio usi. (Cæs. L. 4. Bell. Gall.) urbem arbitrio Alex. dedunt. hisce conditionibus acceptis:

Imposuit autem, rebus ita constitutis, tria peditum millia, equitumque turmas quinque, Olivera duce: & Alex. statum Gandavi civilem,

1584

(Campan. Granvell. Card. frater.)

Campanium paulo antè carcere occlusum, bisque capite periclitatum, urbi præfecit. simul evocato Mechliniensi Archiepiscopo, qui Gandavi sacra procuraret, Sacerdotes, Religiosofque familias in urbem reduceret, atque Orthodoxæ fidei desertores Religioni, ac Deo reconciliaret; statum, (ut tunc quidem distractus aliò potuit) civilem, ac sacrum ordinavit. Sic urbs in manus venit, qua nulla in Belgio major, mœnibus, fossa, propugnaculis adversus quascunque magnorum exercituum aggressiones præmunita: intusque non minus valida fluminum, & canalium flexionibus sepimentisque, à quibus in insulas quamplures secta, si foris superetur, habet unde se, intra insularum receptus, abscissis pontibus, novissime tueatur; hæc, inquam, tanta opulentaque urbs ab Alexandri terrore nominis magis, quàm à paucis circa stationibus obsessa, minima Regis impensa, jactura militum nulla, accipere victoris arbitrio leges coacta est: tam magno quæstu bellici apparatus, relatis inde tormentis muralibus campestribusque quàmplurimis, militaribus machinis, planstris, fessoribus, fabrisque, præter naves, ac navalem turbam; ut merito Alexander, misso victoriæ nuncio in Hispaniam, cumulaturus (ut scribit ipse) ludorum solennia, quos tunc acceperat in Catharinæ Regis filiæ nuptiis celebrandos; post rei gestæ narrationem, postremo addiderit. *Nunquam inter Belgii prospera, expertum se esse opportuniore loco Dei benignitatem, quàm in Gandavensi victoria, per se magna, & Gandavensi majorem brevi paritura.*

& sacrum ordinat:

& victoriæ ex urbe maxima munitissimaque

nuncium Regi mittit.

(*Duci Sabaudi nuptæ*)

ET VERO statim constitit victoriæ fructus. Eductæ sunt Gandavo duæ, ac viginti naves, quingentis militibus armatæ, cum aliquot onerariis, ut secundo Scaldi, Calloum, deferrentur. Sed quoniam Calloum inter, & Gandavum, Antverpia intercedebat, cujus ante munitiones navigandum erat, hæc inita est ratio vitandæ, hostilis urbis. Inundaverant Antverpiani per Saftingæ aliorumque aggerum scissuras, ut antea dicebam, maxi-

Gandavo naves educuntur ad finiendum pontem.

& per inundatos ab hostibus campos,

maximam agrorum partem ad Borchtum usque 1585
pagum, paulum supra Antverpiam: ac præter
Delaminsulam, & Calloum, & aggeres aliquot (Den Dock)
ab alluvione extantes, certam Flandriæ oram
aquis late contexerant. Hac opportunitate usus
Alexander, ubi naves Gandavo egressæ, Teneramundam, mox & Rupelmundam, captas jam urbes; tuto transvectæ sunt, auctæ insuper aliquot
navigiis atque biremibus; jussit eas relicta ad
dexteram Antverpia, Borchtum divertere, apertoque ibi Scaldico aggere, in campos aquis mersos erumpere. Quod illæ, post breve prælium cum navibus Antverpia illuc festinatis, interempto Joanne Cocco earum Præfecto, tutæque propugnaculo prope Borchtum ad hanc rem excitato, felicissime præstitere. Inde Calloum versus velificantes, ac Borchersem aggerem, apud S. Francisci munitiunculam, perrumpentes; demum apud S. Sebastiani propugnaculum, scisso Scaldis aggere, rursus in flumen illapsæ pervenere ad Alexandrum, tanto majori exercitus gratulatione, quanto auditum erat, vix prætergessis Borchti scissuram regiis navibus, novam Antverpia classem Cocco auxiliaturam advolasse, ductore Tilinio. Hic, paucis ante diebus, dum operas Farnesiano ponti hinc atque hinc intentas assidue incursant hostes, distrahuntque; noctu Lilloo egressus Antverpiam evaserat, tribus Hispanorum ratibus secum tractis. Verum quum regios rejectis Antverpianis navigiis, tranasse jam Scaldis aggerem ad Borchtum vidit, ne aditus ille, ostiumque venturis in posterum Gandavo navibus pateret, cum ea, qua venerat classe, perfossi aggeris ripam insedit, ibique castellum, quod Tilinianum appellatum est, excitavit, ac munivit. Dein Antverpiam reversus, habita cum Aldegundo, reliquisque belli primoribus consultatione, quum advocandum è Zutphania Comitem Hollachium, urgendum cum sua Anglorum legione Morganum, implorandum Gallicum rursus auxilium censuissent; ipse

(Galeotte) vitata Antverpia, (Dieco) commissoque feliciter prælio, ad Alexandrum advehuntur. Sed Tilinius Lilloo Antverpiam navigans, (Lanaa fl.) non sine præda, excitato castello viam navibus Gandavo in posterum venturis intercludit.

1584 onus Hollandos adeundi, sollicitandique eorum classem, ultro suscepit. Atque expectata maris reciprocatione, armata biremi, ac præmissa oneraria, nocte intempesta, ligneos inter pontes elabitur: mox tamen incidens in biremem, navemque Billii; qui Alexandri jussu inter palationem, ac Liefensucum excubabat, commisso prælio vincitur capiturque, ac Tornacensem in arcem post abducitur; non minore Antverpiæ jactura, orbatæ strenuo audentique partium Duce, quam mœrore Lanuæ patris ea captivitate bis capti. Sed non hac compensatum est clade damnum, quod allatum à Tilinio fuerat, infesso Borchto, exclusis inde regiis, atque adeo intercluso navigiis aditu è Gandavensi urbe. Id, quod angebat Alexandrum navium egentem, quarum objectu absoluta pontis molitione, Scaldim aliquando clauderet, viamque hostibus, contempto periculo quotidie illac transmittentibus, semperque commeatus aliquid Antverpiam comportantibus inhiberet. Præsertim, quòd, quò magis in hiemem ibat, eo duriora omnia, imprimisque fluminis glaciem, qua nullam certiorem pestem minabantur accolæ, formidabat. Aliis prætereanavibus opus habebat, ad pontis tutelam armatis contra hostium conatus, à mari aut ab Antverpia, aut utrimque simul invadentium. Ergo sæpè jam frustrà consultis aquarum locorumque peritis, ipse, seu necessitate ingenium exprimente, seu potius, uti scribit ad Regem, Deo hanc illi mentem insinuante, postquam omnes circa flumen tracta æstimasset, statuit, Drusi, & Corbulonis exemplo, qui per ea loca, ille à Rheno in Flevum lacum, hic Mosam inter & Rhenum, non procul à Batavico littore, fossam duxere; à Stechena Wasiæ pago alveum moliri navium capacem, & Calloum usque derivare. Et quamquam magna fossorum parte alibi distenta, tamen haud dubius militaris obsequii, (quippe obtinuerat Alexander, ut quod antea vis, & imperium, jam æmulatio & mos haberetur) ipse consilii sui faber,

Postea ad solicitandos Hollandos renavigans, (*Gasper Rebles Bil. Dem.*) capitur, magna partim jactura: (*Lanua captus ante fuerat. Vide supra l. 3.*

Alex. interclusa à Gandavo via.

aliam excogitat aliunde:

(14 *Nov.*)

(*Suiderzee*)

faber, inter milites fossoresque indiscreto labore manum operi admovet: ac paulum supra Stechenam, quo brachium pertingit Mœræ Gandavensis fluvii, aperit fossæ caput. in eam infuso Mœra, canalem dirigit ad locum, quò inundatio aliquatenus extendebatur, quinque passuum millibus è Stechena distantem. Inde per campos aquis haud ita altis inundatos, apud S. Gislisium pagum iter flectens, inter Verbocchum vicum, & Beverensem arcem, ad Calloum, & castra perducit alveum, ac scisso demum Scaldis aggere in flumen exonerat: extructo ibi Perla propugnaculo, ad præsidium novi ostii, portusque, quem eodem loco suis navigiis designavit. Atque in hunc modum pro ea, quam hostes per Scaldim intercluserant via, ipse nova, breviorique aperta, in quam naves Gandavo per Mœram se immitterent, ac deferrentur in castra, materiam perficiendo operi, & commeatum alendo exercitui, abunde providit. magna & hostium admiratione ex opere tanto, tanta celeritate perfecto & militum lætitia, Parmensi Principi, cujus honori novum alveum Parmam appellavere, diu effusèque gratulantium. Fuit longitudo Farnesianæ fossæ, qua per siccam, qua per aspersam aquis humum serpentis, milliarium circiter quatuordecim: primæque per eum actuariæ naves Gandavo septemdecim advenêre. postea verò, sicuti maxima quæque flumina Flandriam propemodum omnem complectentia, Gandavi excipiuntur, ita ex universis ferè Flandriæ locis deferri cœptæ sunt generum omnium merces in castra; non exiguo sanè quæstu pagorum, oppidorumque, venalia huc multa tuto convehentium, distrahentiumque: & militum in primis commodo, quibus toto obsidionis tempore unus hic alveus rem cibariam, sublata occasione deserendi signa stationesque, præsenti copia suppeditavit. Sed præcipuus tunc quidem Parmæ fructus, naves fuere ad pontis absolutionem adhibendæ. Ne tamen per aliquot dies adhiberentur, gelu deterruit. Diffracto

1584 Fossam molitur.

immissoque in eam flumine,

(Dicco)

usque in castra deducit.

ejus longitudo,

& commoda.

Naves per eam deferuntur ad pontis absolutionem adhibendæ.

1585 enim, qui magnam partem conglaciaverat, Scaldi fluvio, aggerebantur glaciei immanes cumuli: qui si forte delati cum æstuante, rapidoque mari, in pontem incurrissent, haud dubie obstantia hæc in medio amne navigia, ubi major rapiditas, dissipassent, atque obruissent. Sane ingentia aliquot fragmina glaciati amnis in structuram pontis impetu acta, atque intra crassitudinem lignorum fere semipalmo iminissa, argumento fuere, qualis ea firmitudo molis esset, quæ adversus acuta adeò tela furenti ab Oceano contorta, immobilis, atque inconcussa perstaret. Ubi autem mitescere hiems cœpit, & minor à gelu timor, ad molitionem operis reditum est.

& glaciati fluminis impetu

1585

cessante adhibentur.

PATEBAT, uti supra significatum, pedibus paulò minus mille, ac trecentis, pars media fluminis inter castella. Ad eam claudendam duæ, ac triginta naves æquatæ in latera, interjectæ sunt, singulæ sexaginta sex pedes longæ, duodecim latæ. Nec lateribus cohærebant, sed pedes viginti duos inter se distabant: quaterna tamen serie rudentum, & catenarum proras puppesque, ac media latera vincientium, conjungebantur. Præterea unaquæque navis à prora, atque à puppi firmabatur anchoris ita jactis, ut attollente se flumine, laxatis nautarum ministerio anchorariis funibus, inoffensa navium series attolleretur. At spatio inter singulas naves trabibus commisso, ac transversis asseribus constrato, transmittebatur in navium foros: unde continuus inter castella pons, mille, ac trecentorum pedum efficiebatur, vallatus & ipse firmis asserum loricis, uti servatum fuerat in utroque palationis ponte, cui medius hic adnectebatur. Additi & defensores, singulis quidem navibus milites triginta, cratibus pluteisque præsepti, ac nautæ quatuor, cum duobus majoribus tormentis: castellis autem stationarii longe plures: singulis verò castellorum angulis totidem tormenta, quorum duo in palationis, duo in navium tutelam excubabant. fueruntque tormenta majora pon-

Eæ fuerunt naves triginta duæ,

in hunc modum compositæ.

Super his constrata est via,

(Steccate)

defensoribus & nautis & tormentis munita.

tem

tem universum propugnantia, septem omnino, ac nonaginta. Neque hoc perfectum est opus, ante quàm simul aliud perficeretur, quod hujus munimentum, firmamentumque futurum esset. Et quemadmodum ante urbium portas objici solent hostibus aliqua paulùm abjuncta à mœnibus propugnacula, quorum opposito retardentur illi, ac retundantur, ut non nisi fessi, imminutique invadant urbem; sic nova hæc moles (uti inventor ejus Barocćius differebat) ponti præstaret, in quam necessario incurrerent, induerentque se se hostium naves, antequàm integræ, validæque pontem aggrederentur. Et hujus quidem machinæ structura hæc erat. Prætendebantur ante navium pontem; sed procul ab illo ad teli jactum, rates triginta tres, ternæ lateribus aliquantum distantibus compositæ, statisque desuper ingentibus tignis, malisque navium, connexæ: tum ternæ aliæ inter se quidem eodem modo conjunctæ, sed à primis ternis modico interjecto spatio separatæ: sic rursus aliæ, ad undecimum usque ternarium, pari intervallo succedebant. Porrò ex singulis hisce ternariis, dentato extabant ordine quaternæ denæ trabes, prælongæ, teretesque, & ferro acuminatæ: quæ velut hastata, in fronte agminis cohors, prætentis in hostem inclinatisque cuspidibus accedentes territabant. Rates doliis inanibus oppletæ, ne à profluente, aut ab æstu abriperentur, demissis utrinque anchoris sistebantur, laxis tamen rudentibus, ut intumescente amne pariter elatæ fluitarent, eoque *Flottas* appellavere. Harum porro machinarum, quæ geminæ fuêre, alteræ Antverpiam versus, Oceanum versus alteræ, singulæ pedes mille ducentos quinquaginta duos longæ, tantum in fluminis latitudinem extendebantur, quantum & totum navium pontem, & aliquam castellorum partem, objectu, moraque sua contegerent. Postremò Alexander, armata quadraginta navium, biremiumque classe, quarum vicenis circa ripam Flandriæ, totidem ad oram

1585

Tormentorum numerus in navibus & in utraque palatione, & in castellis palationum terminis: (*Rivellini*)

Ponti geminum munimentum præponitur. (*Propertius Baroc.*)

hoc artificio.

1585 & absoluto bis mille & quadringentorum pedum ponte, Brabantiæ, tutelam pontis attribuit ; opus post septimum obsidionis mensem absolvit: ac ponte bis mille, & quadringentorum pedum Scaldi imposito ea firmitate, ut in Brabantiam è Flandria communicatis, quæ utrobique erat, castris peditum equitumque copiæ, cum plaustris tormentisque curulibus ultro citroque ex usu commearent; flumen hostibus interclusit, spemque commercii omnem à mari Antverpiensibus ademit. via Antverpiam à mari penitus intercluditur, (24 *Febr.* 28 *Febr.* *Carolus V. ea die natus, coronatus, & victor apud Ticinum*) magna militum lætitia, diem perfecti operis celebrantium. & Alex. Deo grates ob eam causam peragentis, Diem, quo pons, & munimenta pontis absoluta sunt (fuit autem festa lux Apostoli Matthæi, quam Alexander faustam sibi, ut scripsit ad Regem, auguratus est, ob memoriam Caroli V. avi sui, fortunata quæque eo die sortiti) cunctus exercitus militari pompa celebravit. pars magna militum novo ponte dispositi, quasi misso sub jugum, calcatoque Scaldi jam victores: pars ex arcibus propugnaculisque in utraque ripa constructis, alii ex navibus, plures è stationibus & castris, omnes læta tormentorum explosione, lætis vocibus, Parmensi vitam, Parmensi victorias acclamavere. Dum ipse, qui rei molitionem præcipuo Dei nutu cœptam, atque inter assidua hostium, elementorumque certamina eò deductam intelligebat, actis ei submisso animo gratiis, stabilitatem operi à præpotenti ejus dextera precabatur.

Autverpiensium admiratio absoluto ponte: AT VERO ubi compertum est Antverpiæ, clausum jam ponte Scaldim: ac multi procul prospexêre molem, haud facile dictu est, quæ inde admiratio consternatioque populum invaserit. Fuêre, qui non humano illud artificio inventum, sed dæmonum afflatu monstratam Parmensi formam operis, conductisque ex Orco fabris, ferramentisque perfectam, sibi persuaderent. & Aldegundii de eo judicium Certè Consul Aldegundius, quamvis dissimulato tunc quidem metu, disparem animo frontem explicaret; in libello tamen, quem capta post Antverpiâ emisit, *Supra humanam fidem fuisse* asseverat, *ejus natura amnem mortalium manibus claudi posse.* (*lib. 4. & 6. Bell. Gall.* Et sanè in veterũ annalibus haud facile quis reperiat

reperiat structuram pontis admirabiliorem. Scio 1585
Cæsaris pontem paulùm ultra Belgii fines, super Rheno fabricatum, scriptorum commentationibus clarum esse. Attamen Cæsar longè angustiore loco; tenuique per æstatem Rheno pontem statuit. Alexander alveum duplo ferè latiorem, & Oceano proximum, mistumque Oceano, atque adeò ejus agitatum elementi furiis compressit. Præterea prompta illi materia fuit ex amicis circa provinciis. naves ac ligna offerentibus: Alexandro pauca ad manus, pleraque procul àsportata, semel ab Anglis, iterum ab Hollandis intercepta, semper hostibus obnoxia. Adde quod Cæsar brevem ad usum, nempe ad transducendum semel exercitum, machinam struxit: atque adeò non ea operi firmitas paranda fuit, quæ necessaria erat Alexandro, obsidionem in plures menses facile producturo. Denique ille non metu hostium, qui ubi pons institui cœptus est, fugam arripuêre, ideoque operis securus opus condidit: Alexander in conspectu inimicæ potentissimæque urbis, inter illam medius & possessum hostibus mare, modo hinc, modo illinc, sæpe utrinque infestis navium incursionibus impetitus, molem inter undas æstu Oceani irrequietas constituebat. Ut profectò, si Cæsaris nomen Rhenano ponti demeres, Antverpiano adderes, nostram ætatem suorum, credo, Cæsarum non pœniteret. Auxit obsessæ civitati sollicitudinem explorator àb Aldegundio submissus in castra, relaturus pontis formam, hostiumque consilia. Qui agnitus, captusque, sed contra quam metuebat, à Parmensi exceptus (Scipionem videlicet imitato, qui pari securitate sui, & contemptu hostis, speculatores Annibalis admisit,) jussus est circumire castra, contemplari structuram pontis, numerare naves, tormenta, propugnacula: tum, omisso metu, ad se reverti. Reverso, *Vade*, inquit, *liber ad eos, qui te speculatum misere: & postquam, qua oculis ipse tuis usurpasti, omnia percensueris, adde, Firmum fixumque esse Alexandro Farnesio, ab obsidione non ante discedere,* *quàm*

Comparatio hujus cum Cæsaris ponte.

(*Cæsari*)

(*Cæsar*)

(*Antverpia.*)

Explorator Antverpiensis capitur,

(*Liv. L.* 10. 3. *Dec.*)

& Antverpiam remittitur ab Alex. hisce cum verbis.

1585 *quàm aut ſub illo* (& pontem monſtravit) *tumulum ſibi condat, aut per illum in urbem ſibi viam ſternat.*

BUSCODUCI aggreſſio, (*Bolduc*) (*Io. Bloſius Mons de Trelon.*) decreta in conſilio Fœderatorum:

S E D multo, quàm exploratoris relatio, civitatem exterruerat magis, Buſcoduci infeliciter attentati nuncius. Etenim ex rebus Middelburgi agitatis in fœderatorum Ordinum conventu, ita partiti fuerant ſubſidium : ut, dum Treſlongus Zelandiæ oræ Præfectus claſſem Lilloum adduceret, Hollachius Buſcoducum invaderet, cui defendendo ſi Parmenſis accurreret, (ita enim diſſerebant) haud dubie, tractis è Scaldico ponte caſtelliſque præſidiariis, faciliorem claſſi acceſſum, impreſſionemque in pontem fore; ſin autem poſthabito Buſcoduco, belli caput non omittendum putaret, profectò non duraturam per ſe ſe urbem, præſertim pollicitis aliquot in ea civibus operam ſuam: capto autem Buſcoduco, commeatum Antverpiam à terra inferri poſſe, nulla maris cura. Et jam Hollachii juſſu quinquaginta pedites, ductore Claragio, ante urbis portam, quæ Antverpiam ducit, occultati, quum primum cives eam mane recluſere, demiſſo verſatili ponte; improviſo apparent, fugatiſque, qui venerant, civibus, portam occupant. Inde non procul in ſucceſſum intenti equites trecenti, ſeptingentique pedites, Hollachio ipſo duce, urbem intrant: diviſique, in forum alii tendunt, munitione tormentiſque potiuntur alii, plures quaſi jam victoriæ ſecuri, prædatum urbem ſane opulentam certatim huc illucque funduntur. Quin & Decurio tribus cum militibus ad portæ tutelam ab Hollachio relictus, captam jam urbem ratus, ne fructu victoriæ unus ipſe careret, ſtatione flagitioſe deſerta, ſociis ſe ſe prædabundis adjungit. Forte per eos dies Buſcoduci aderat à morbo recens Altapennius, auditoque invadentium clamore, arma induit, tractiſque ſecum quadraginta equitibus lancea riis ex Italica turma Elmontii urbis Præfecti, in forum prodit, cives conſternatos latitanteſque præſentia ſua extraluit, animatque, ac primo

(*Bolduc.*)

(*Iulian. Clarag.*)

Intrant urbem Hollachius & ejus copiæ,

quæ ad prædas funduntur.

(*Caporale*)

prædabundis adjungit ſe portæ cuſtos.

Occurrit hoſtibus Altapennius mox & alii.

mo

mo hostium manipulo infestus occurrit. Sequitur exemplum Altapennii Praefectus Elmontius: cum utroque se se civium alii adglomerant; alii ducto suo, & mutua adhortatione in hostes vadunt: sumptisque jam ubique armis, tota passim urbe, per vias ac fora, diversis utrinque animis, pari obstinatione confligitur. hinc enim patriae caritas, conjugium, liberorum, ac fortunarum cura, adversum aggressores praedatoresque incendebat: inde potiundae urbis decus, ingeniumque praedarum, quae jam in manibus erant, cupido stimulabat. Verùm, sive quod SUA quisque acrius defendit, quam raptor invadit aliena: sive gliscente civium armatorum numero, ut FERME quam pauci ardua aggrediuntur, tam dein multi aggressos imitantur; Hollachianos non jam diripiendae urbis, sed tegendi sui perurgere sollicitudo coepit. Sustentabat tamen illos spes auxiliarium copiarum, digresso paulò ante Hollachio ad eas è vicino urbi pago, ubi latebant, accersendas. Has autem, quae mille equites, bis mille pedites erant, in urbem properantes, jam jamque portae succedentes, senex unius incustoditam ab Hollachianis portam intuens, è proxima turricula clàm prorepens, incisis retinaculis, demissaque portae cataracta, aditu exclusit, clusitque. Quo factum est, ut qui jam numero animoque impares pugnabant Hollachiani, nullo ad fugam exitu invento, omnes aut intra urbem conclusi, trucidati sint: aut è moenibus in fossam sponte demissos, paucis exceptis, obruerint aquae. Quo tempore ferunt, civium multos adhuc ignaros liberatae urbis, è diversa moenium parte, praepropera fuga, inanique eorum metu, quibus ipsi metui erant, se se praecipites egisse, victoresque juxta, ac victos, aquis haustos esse nisi forte istos non ignoratione victoriae, sed proditionis conscientia ad fugam fatumque compulsos credibile sit. Reperti inter eos, qui desiderati sunt, Ferdinandus Truchsesius, exauthorati Septemviri frater, & nothus Orangii filius, praeter Hollachii legatum, & Germanos

1585

pugnatur.

Hollachius ad novas copias adducendas egressus:

cum iis redit.

Sed porta occlusa non admittitur.

Inde Hollachianorum caedes.

1585 Germanos aliquot peditum haſtatorum duces. Sic urbem jam captam, unus Decurio ſtationis deſertor amiſit, præſenti Altapennius animo ſervavit. Vt merito illum è mœnibus fugientem pœna conſecuta ſit, Holachii juſſu capite damnatum: Altapennium Elmontiumque, commendante utrumque Alexandro, Regis litteræ gratiarum indices. non ſine donativo ad Altapennium miſſo, decoraverint.

& pœna cuſtodis, (Met. lib. 2. & præmium Altapennii.

BRVXELLENSES obſeſſi fame laborant.

Huius infortunii nuncius eodem planè tempore Antverpiam intravit, quo equites aliqui, mox & pedites, reliquiæ cladis à Georgio Baſta, equitatus univerſi Commiſſario illatæ, ſeſe effuſa in urbem fuga recipiebant. Etenim capta pridem à Regiis Vilvordia, Bruxellis proxima, relictoque ad loci præſidium Ambroſio Landriano; fame laborabant miſerum in modum Bruxellenſes. Iis opem ut ferrent aliquam Mechlinienſes, Antverpianique, ita convenerant, ut illi commeatum, hi militem commeatus tutelam adderent. Suboluerat id Parmenſi Principi, ejuſque juſſu ex Tornautho Georgius Baſta, atque ex Lyra Odoardus Lanceavecchia, Lyrani præſidii Præfectus, conjunctis copiis, & circum Vilvordiam ſtructis inſidiis excubabant. Quum per obſcurum cœptæ jam noctis, plauſtris circiter ducentis præire conſpiciunt novem equitum ſigna, & cohortes peditum ferme tredecim, paucis à tergo comitantibus plauſtra, ob vicinitatem Mechliniæ tutiora. Ergo Regii magno repentinoque tubarum, ac tympanorum ſtrepitu numerum ementiti, in primum equitum agmen inferuntur, tum miſcentibus ſeſe peditibus equitibuſque, dum acriter utrinque confligitur, ſpatium nacti plauſtrarii ſubduxere vehicula, ac pleraque Mechliniam, à qua non multum proceſſerant, reduxêre. Ex quo Regii in hoſtes ferocius incumbentes, cæſis eorum minimùm ducentis, plurimis captis, equis maxime Raitrum ſupra quadringentos abductis, reliquis fuſis fugatiſque, ſatis habuêre, Antverpienſium conatum non levi eorum malo

Mittunt illis commeatum multo comitatum milite Mechlinienſes & Antverpienſes,

ſed incidentes in regiorum inſidias,

cæduntur & fugantur,

cum Victorum præda,

malo elusisse, & Bruxellensium famem, alimentorum desperatione, frustrasse. Et verò non ultra tolerabatur fames in civitate perquàm lauta splendidaque, & habitatoribus frequente: quamvis identidem emissis ad eam exonerandam viris feminisque compluribus. quorum tamen plerosque regii equites aut sclopororum ictibus in urbem rejiciebant, aut pergentes suspendio necabant: feminas autem, sectis supra genu vestibus, eam ignominiam referre domum, & cum suis fame commori jubebant. Et commoriebantur in dies, ciborum inopia, sanè perplures: adeo, ut matrem numerosa liberorum prole cinctam, à quibus assiduo ejulatu materna viscera cruciabantur, venenum iis propinasse. mox & ipsam hausisse, ut longæ mortis tædio anteverterent, memoriæ proditum sit. Accessit, famis additamentum, discordia: civium aliis de dedenda urbe consultantibus, aliis ferociam spemque Gallici auxilii retinentibus: illis armato milite aulam, his pari armorum apparatu forum, ædesque prætorias occupantibus. Donec desperata Gallorum ope, interclusо undique in urbem aditu, amissa Vilvordia, ac Willebrouco Bruxellensis navigationis capite, præsidioque ab Igniquesia legione jam capto; Templæus urbis Gubernator, militesque, ac Magistratus, seorsim legatos in castra ad Alexandrum mittunt, qui civitatem ejus clementiæ tradant: tantùm orantes, ut conditiones accipiant, quæ urbem Belgarum Principum sedem non dedeceant: certè inconcussam Bruxellensium fidem erga Parmensem matrem mereri aliquid apud filium. Alexander paucis perstricta ea ipsa fide, quam in matrem, & in Regem matris dominum mutassent, Regemque è sua sede, furiali edicto, ejecissent: attamen de Principis clementia benè sperare jussos ad Richardottum Præsidem remisit: cujus potissimum opera hisce inter alias conditionibus conventum est. *Cives ab Rege in gratiam recepti: pecuniæ onere nullo imposito, tantum jussi templa reficere: pre-*

1585

Crescit Bruxellis dira fames,

miserabili exemplo.

crescit cum fame discordia.

Igitur de deditione,

mittunt ad Alexandrum,

(*Margarita Austriaca Alex. mater*) à quo increpiti,

accipiunt has conditiones,

tiosam

1585 *tiosam Regis supellectilem, regiique sacelli ornamenta Bruxellis direpta restituere, aut eorum pretium solvere. ablata verò ex Granvellani Cardinalis, Ernesti Com. Mansfeldii, aliorumque opulentiorum ædibus, an reddenda essent, judicum sententiæ relictum. Postremo hæreticis, ad sua componenda, biennio in urbe subsistere permissum. At externis militibus*, qui mille, & quingenti pedites, equites quadringenti fuere, *ut liberi cum armis impedimentisque, egrederentur concessum est, sine signis tamen, & cum extinctis funiculis, ac tympanis tubisque silentibus: sacramento prius dicto, Non se induturos arma adversus Hispanum Regem, milites quidem quadrimestri spatio, semestri autem militum ductores.* Quibus abeuntibus, inductus est in urbem ab Alexandro, Gubernator Antonius Goignii Dominus, vetus ab usque Caroli V. temporibus ordinum ductor, cum aliquot Wallonum, Hispanorumque cohortibus. tum Richardotus eò allegatus cum Garnerio à secretis, qui novorum Magistratuum comitiis præesset, statumque civilem ordinaret. ac demum Archiepiscopo Mechliniensi, cujus ditionis Bruxellæ tunc erant, impensè commendata est sacrorum cura.

Postremo civili sacroque statui ab eodem consultum.

NEOMAGI deditio (*Nimega*)

NEC mensis abierat, quum Neomagum, urbs Geldriæ primaria, in Regis potestatem venit. ADEO quæ conserta sunt, si distrahi cœpere, ac plura labi, labant omnia. Ad ceteros Neomagi, præsidiarios (hi erant quadringenti pedites, equites ducenti) alios additurus erat Comes Meursius provinciæ Præfectus, quo suspectis catholicorum in urbe partibus terrori esset. Verū non modo novum præsidium, hæreticis, catholicisque juxtà ingratum, admissum non est; sed etiam de veteri ejiciendo clàm inter catholicos consultatum. Quum admonitus Alexander, ad quem hostium consilia deferebantur omnia, extemplo mandat Altapennio, quem in Geldria adversus tentamenta Comitis opposuerat, ut in eam curam sedulo intendat. Is, initio catholicis cum civibus consilio, fidos ac strenuos

(*Adolphus Meurs. Com.*) ex occasione diffidii inter cives.

Catholicorum partes clam adjuvat Altapennius (*Com. Meurs.*)

nuos subinde viros in urbem occultè submittendo, catholicorum factionem sensim auget. à quibus, ubi satis virium collectum est, patefacta urbis porta, ipse cum præcipuo equitum robore ingressus; se catholicis arma expedientibus adjungit. Inde territi improvisa aggressione præsidiarii, ultrò dedidere se, ac statim emissi. Tum Neomagenses, allegatis ad Parmensem civium præcipuis: impetratisque, quas optabant, conditionibus, ad Regis obsequium rediêre. Actæ propterea, Alexandri jussu, Divinæ benignitati gratiæ, tanta per exercitum gratulatione, quanto Antverpiæ tumultu auditum est, modò amissam principem urbem, & Brabantinorum Principum Regiam: nunc deditam aliam, Caroli Magni olim sedem, ac latè per Geldriam, Vahalis opportunitate fluminis, dominantem. Vt profectò excitatam populi seditionem, male Aldegundius quantacunque esset eloquentia, compressisset, nisi eodem tempore Regiorum in Ostendæ aggressione successus irritus, & cruentus, ac simul Liefenfuchi, aliarumque munitionum recuperatio, depressos non parum Antverpiensium animos sublevassent. Et Ostendam quidem Valentinus Mottæ Dominus, eodem plane principio, processuque, & exitu, aggressus est, quo Buscoducum Hollachius per eosdem ferè dies, uti memoravimus, attentaverat. Namque Mottæus, acceptis ex Italica legione Camilli Capisucchi aliquot cohortibus, & è vicinis locis præsidiariorum parte, cum Wallonum legione, quam Ludovicus Montmorantius Beurii Dominus ducebat pro parente suo Berseæ Dynasta: primum Ostendæ vigiles ad septum maris improvisus oppressit: tum vetus oppidum ingressus (bifariam Ostendam dividitur) cæsis qui armati accurrerant, locum quatuor ferme horas victor obtinuit. Sed illo digresso ad tormenta, queis aditum sibi in novum oppidum aperiret, adducenda, plerosque interea milites huc illucque distraxit aviditas prædæ. consuetum nempe malum, quod infaustis successibus semper

1585 & ab iis prævalentibus armatus admittitur:

& urbe potitur:

magno Antverpiæ tumultu, (*Brux.*)

(*Neomagum.*)

qui sedatur, prosperis auditis.

OSTENDÆ aggressio

(*Bolduc.*)

(*Baron de Beury*)

(*palificata*) Intrat illam Mottæus,

sed milites ad prædas versi.

1585 per in militia damnabitur, semper avaritia prævalente retinebitur. [Centuriones cunctantes, victoriam impediunt:] Accessit, quod ex Centurionibus, quibus certa singulis hora imperata erat ad aggrediendam urbem, aliqui ultra præscriptum cunctati sunt. quo facilius vagos sparsimque prædabundos oppidani, ac præsidiarii conjunctis viribus invasêre. [quam dum urget Montmorantius,] Et quamquam Montmorantius, contractis utcumque conglobatisque suorum multis, nihil omisit, quo pugnam animosè restitueret; affluentes tamen hostes, ipsum prima in acie fortiter obsistentem, multis confodêre vulneribus, [pugnans occumbit.] & projecto in undas corpore, ademêre quidem [(*Sex Liberi*)] qualecumque solatium liberis ejus: at paternæ virtutis memoriam; quæ aquis tumulari haud [Reliquorum clades,] potuit, non ademêre. Cæsi utrimque permulti, ex Regiis longè plures: in quibus Centuriones quatuor, & amissa ex Italica legione signa duo. [(*Imperialis Cinuzius l. 3 de discipl. milit.*)] quæ tamen, quod à signiferis diu strenuèque defensa, non nisi eorum cum morte in hostium venêre potestatem; alia viduis centuriis explicare [& fuga:] signa, ex instituto militari permissum est. Reliqui ex aggressoribus, post meliorem necem, [damnatis propterea Centurionibus.] fugam certamini prætulêre. Tribus propterea Centurionibus ab Alexandro capite damnatis; sed ob unius ex his virtutem in bello sæpè spectatam, post aliquot dierum custodiam, absolutis. Sed longè major Hispanorum castra metus invaserat [Zelandiæ classis.] à Zelandiæ classe, quam in Middelburgi conventu clam designatam nos supra retulimus, & [(*Maris Zelandici Admiral.*)] rumor evulgaverat. Attamen Alexander in Treslongi, ejus classis Præfecti; [Præfectus ejus in ea educenda cunctatur,] cunctatione multum adhuc spei retinebat. Hunc enim quum Ordinibus Zelandiæ non nihil offensum, ob nescio [(*Alexand.*)] quas cum Adulpho Meetcherchio contentiones, inaudisset, ut erat in ejusmodi occasiones intentus, jampridem aggressus hominem fuerat, amicis litteris, nunciisque, queîs illum ad Prin- [invitatus ab Alex. multis promissionibus.] cipes sui partes revocabat, magna offerens, & spem aurei velleris ostendens. Et vero Treslongus sive suspensus animi, sive non satis instructus ad invadendum, segnius videbatur bellicas

nayes

naves adornare, ad commeatum Antverpiam inferendum, ac pontis opus interturbandum: sinistro multorum rumore, liberaque Ordinum querela adversus hujusmodi non simplicem moram. Quod ille tanto intolerantius audiebat, quanto meritis tumidus, ob captam à se olim cum Lumejo Brilam, (caput originemque depressæ tunc primùm Hispanorum potentiæ,) plura sibi deberi à Belgarum Ordinibus sentiebat. Itaque eadem Lumei ferocia minitabundus, quum à probris in Zelandos non abstineret; simili quoque Lumei exitu, ex Senatus Zelandiæ consulto, maris præfectura motus, mox & in vincula conjectus tamdiu hæsit, dum Angliæ Regina opera emissus, in Hollandiam se recepit. ubi suprema ejus provinciæ curia, cui ægrè fuerat, se inscia judicium in Zelandia peractum esse, proposita iterum quæstione, hominem absolvit, sive nullius perfidiæ compertum, sed divitem, & infensum, eoque damnatum: sive metu, ne accensus contumelia, relictis partibus, ad hostes concederet: ideoque honore insuper auctum apud se Hollandi retinuêre. Sed ante hunc exitum, Treslongo adhuc cunctante, Zelandi collectis, quot undique potuêre, navigiis, impositoque iis Justino Nassavio, notho Principis Orangii filio, Scaldim ex mari invehuntur: ac Leifensuchum aggressi, adjutique à Lilloi oppositi Castelli navibus, tanta tormentorum vi munitionem quatiunt, ut jam cadente multis in locis propugnaculo, exscensione facta, post arcem magis quàm constantem Regiorum defensionem, cæsis aut fugatis Wallonibus præsidiariis, non modò Liefensucho potiti sint, sed & Antonianum vicinum propugnaculum, Præfecto pugnam non auso, & totam ferè Delam insulam recuperaverint: magna Alexandri Principis indignatione, à quo submissum auxilium impulsasque illuc, quæ non procul excubabant naves, ille præpropera suorum fuga, prævertisset. eoque implacabilius animadversum est in castelli utriusque Præfectos; illum exilio, hunc

1585
(Isselis in Hist.)

Querentur de mora Ordines; quos ille contemnit. *(Guliel. Com. Lumejus à Marcha.* 1527. *Vide in L. 7. Decad. 1.)*

& ut ingratis intermi- natur.

Sed à Zelandis præfectura maris movetur. *(Reidan. L. 4.)*

Absolvitur ab Hollandis.

honoraturque.

Zelandiæ classis per Scaldim invecta.

Liefensuchum aggreditur.

expugnat;

& castella alia multa capit. *(Præf. Anton)*

punitis ab Alex, eorum præfectis. *(Præf. Liefen.*

1585 hunc capite mulctatos. Hæc porro victoria sicuti liberam præstabat navigationem auxiliarium Fœderatorum à mari ad pontem usque, inter sua in utraque ripa propugnacula, procurrentium; ita eorum consilia maturavit, quibus inter illos conventum erat, ut, quo tempore Antverpienses destinato pridem artificio pontem invaderent: subruerentque; eodem auxiliares Zelandi, Hollandique, admota classe, per aperta pontis transveherent commeatum. Et ne his, quæ parabantur Antverpiæ, impedimento forent objecti ante pontem, stratique super ratibus mali, quos flottas, uti diximus, appellabant; adhibita est nautarum opera, qui per tenebras citis lintribus illuc invecti, aut occulto sub aquas meatu inobservati, grandibus cultris falcibusque incidebant anchorarios funes, malosque in pontem, cursu fluminis obvertebant. Sed catenis, funium loco, subjectis à Baroccio: accensisque, ejusdem inventu, per ripas ignibus, sufficiente integris noctibus materia, repressi sunt.

(Pref. Anton.)

Consilium Fœderatorum de invadendo ponte.

prius de removendis flottis ante pontem.

jamque removebant.

Sed repressi.

NAVES Antverpienses septemdecim:

AT VERO Antverpienses perfecto jam navium opere, quod ipsi dudum ad certam Scaldici pontis perniciem moliebantur, sociorum classem trans pontem agentium admonuere, *Egressuras urbe, quas paraverant naves, quarto Aprilis die, appetente nocte proinde prompta instructaque alimentis classe sedulò intenderent, perque pontis haud dubiam stragem, hostium securi transmitterent.* Earum ergo navium machinamentum, effectumque, quoniam ab omni sæculorum memoria nunquam portentosius aliquid auditum; ex Alexandri ad Regem litteris, brevique super hac re commentario Centurionis Tuccii, non incuriose memorabo. Federicus Jambellus, mirus bellicorum operum faber, ab Italia profectus in Hispaniam, diu pertentasse dicebatur aditum ad Regem, ut ei operam suam in Belgio perutilem polliceretur. Sed admissione infinitè dilata, postremò etiam spretus, ut non erat ab aula subactus ad patien-

(Io. Franc. Tuccius ep. S. Stephani)

Inventor.

tiam, abſceſſit inde ferox, interminatuſque, 1585
effecturum profecto ſe, ut ſpreti hominis nomen aliquando cum lacrymis Hiſpanus audiret. perrexitque Antverpiam, nactus abundè per eam, quam dicere incœpi, occaſionem, expromendi hoſtilis animi opportunitatem. Naves ille quatuor, planis carinis, ac lateribus prælatis, ſed utriſque ultra ſolitum craſſis firmiſque fabricatus, cuniculos in aquis fodere, in hunc modum commentus eſt. Principio in navis alveo murum ex calce, ac lateribus, ceu ſolum, ac fundamentum poſuit, uno altum pede, quinque latum: eumque quantum navis in longum porrigebatur extendit: dein parietibus quaquaverſus pro fundamenti modo ſuperſtructis, atque opertis, cuniculum formavit, latum æquè atque altum pedibus omnino tribus, indiditque prælargè bellicum pulverem, quæſitiſſima perfectum opera, ſibique unicè nota. Operimentum ex lapidibus pleriſque ſepulcralibus, atque ex frumentariis molis, ſaxiſque immanibus fuit. Hoc ſuper operimento tectum extulit, concameravitque ex grandibus quoque lapidibus molaribuſque in culmen, acutumque in angulum proclinatis, ut ſtrages non rectà tantum, ſed etiam ſparſim, & in utramque partem latè funderetur: congeſtis conſtipatiſque intra tecti cameram globis ferreis marmoreiſque, catenis, uncis, clavis, cultris, & quidquid nocentius, homo dirè ingenioſus adinvenit. Poſtremo quantum patebat inter latera navis, & parietes tectumque cuniculi, coagmentatis in quadrum lapidibus, & commiſſis ferro trabibus, explevit, atque arctavit. Hæc autem omnia poſtquam ſolidis aſſeribus, ac lateritio tabulato contexit, occultavitque; in ejus medio compoſitam lignorum ſtruem igne ſuccendit, (ut immiſſæ ad comburendum pontem eo apparatu naves viderentur) ſubjecta lignis picea ſulphureaque materia non ante deſitura, quam recepto igniario fomite cuniculus arderet. Bifariam enim incendendi cuniculi rationem iniit machinator.

Structura earum quatuor, cuniculi in eis fabricati.

Incendendi cuniculos modus duplex.

1585 chinator. Nam in navium aliquibus incendiarium funem sulphureo pulvere oblitum, qui clam per carinæ partem explicatus intra cuniculum porrigebatur, tanta longitudine definivit, quanta comburi posset eo temporis spatio, quo perventuras ad pontem naves, explorata dimensione, compertum jam habuit. In aliis, eo genere horologiorum usus est, quæ nocturni excubitoris loco lucernam accendentis, admirabili, lepidoque artificio adhiberi solent. Nam ita molem attemperavit, ut tamdiu lenta rotarum conversione cunctaretur, dum ad pontem navis accederet: tunc festinato rapidoque rotæ, ac silicis occursu, scientillas aliquot excuteret, quæ exceptæ inter ramenta nitri, pulveremque inibi dissem inatum corriperet, emicante illicò flamma, sulphuream lineam: atque hæc, ut erat in os usque cuniculi porrecta, serpentem celeri pabulo ignem illuc inferret, cuniculumque succenderet. Compositis in hunc modem navibus quatuor, minores tredecim Jambellus adjunxit, nullo intus machinamento noxias, sed multo igne per foros, ac tabulata conflagrantes. Nec latuerat Regios ille navium apparatus, artificium ignorabatur: credebaturque adornari in urbe classem, qua pons eodem tempore supra ab Antverpianis, quò infra ab Hollandis Zelandisque impeteretur. Ideoque Alexander auctis per castella aggeresque præsidiis, atque ad pontem præcipuis militum evocatis, in hostium consilia expeditus intendebat: tantæ accipiendæ cladi propior, quanto avertendæ paratior videbatur. Quum ecce ab urbe naves primùm tres, igne collucentes apparent, mox aliæ, aliæque. Tunc ad arma in castris conclamatum: & pons conferto milite insessus. Ferebantur illæ secundo flumine binæ ternæque, ordine velut ad speciem æquato; namque à nautis tunc regebantur: ardebantque singulæ tam luculentis flammis, ut non ferre ignem, sed ipsæ comburi naves, atque adeò incendia navigare, & inter aquas ali viderentur. Et verò ea fuit noctis

Adduntur ad has quatuor majores, minores tredecim.

Sollicitis interea regiis:

Apparent emissæ ab urbe naves, (8 *Apr.*)

noctis illius scena, quæ jucundissimum præbere spectaculum potuerit, si spectatores à metu & curâ vacuos habuisset. Nam fluminis aggeres, impositaque aggeribus castella perpetuis ignibus collucebant: renidebant dispositæ per ripas armatorum cohortes: igneæ per Scaldim naves, incendia impunè vomitantes, incertum erat, ludos ne darent, an dolo gravidæ perditum venirent. Augebat speciem conspectus, ac pompa Ducum militumque, longo in ponte splendentibus armis, promptis telis, explicatis vexillis emicantium: omnia demum ad ancipitem novi theatri voluptatem composita, & horrorem incutiebant, & oblectabant: iidemque metuebant, & metus sui materiâ fruebantur. Jamque navium classis duobus passuum millibus à ponte aberat, quum, qui eas agebant nautæ, clavos moderati, per medium Scaldis alveum direxêre adversus pontem cuniculis instructas naves, minore aliarum cura: statimque accenso fomite, in scaphas desiliêre, successum procul observaturi. Et illæ quidem rectoribus destitutæ non eundem cursum tenuere omnes. Pleræque ex minoribus aut impegere in objectas procul à ponte machinas cuspidibus præmunitas: aut ad terram appulsæ, ripis adhæsere. Ex quatuor autem cladem utero gerentibus, una medio in amne, acceptâ per rimas aquâ, emisso tantùm fumo, ac fulgore, absorpta est. Alteram, ac tertiam, Calloum versus (nam illic altius rapidiusque ferebatur amnis) subcrescens à Brabantia ventus ad Flandriæ ripam adegit, ac fixit. Neque sors melior quartæ videbatur in eandem propemodum Flandriæ oram obversæ, inque extremam fluitantium machinarum partem violenter impactæ. Itaque Regii, excusso jam timore, præsertim quòd languebant in cimbarum multis, & extinguebantur ignes; admirabantur hostium consilia, tamque magnum successu nullo apparatum militaribus jocis irridebant. Quin ausi nonnulli è Flandriæ ripa, navium unam illic hærentem scandere, quid tandem lateret

1585 mirum in nocte spectaculum ex earum incendio, & ex armatis per ripas,

Naves propius accedunt,

irrito successu minorum, (Flotte.)

& trium ex majoribus

Quarta à flottis retinetur. (Flotte.)

Inde Regiorum sollicitudo in jocos versa,

 teret

1585
Sed flottis à quarta perruptis redit metus.

Accurrit ad evertendam à ponte navem Alex.

(Succedit.)

Ipſum removere à ponte conatur Hiſpanus ſignifer.

rejectus inſtat:

ac penè cogit.

Recedit à ponte Alexander:

teret intus, ſpiculis ſcrutabantur. Quum ea, quam dicebam poſtremo loco, navis ut erat aliis vaſtior, ac validior, cuſpidatas facilè machinas eluctata, perrupit obſtantem molem, ac minax in pontem ferebatur. Tunc verò ſublatis clamoribus, rediit militi ſollicitudo & cura. Et Alexander, qui diviſo in partes animo, nunc maritimam à Lilloo claſſem reſpectabat, nunc in Antverpienſium conatum propiùs intendebat, ad eos clamores, illuc, quò tendere incendiaria navis videbatur, ſtatim convolat: imperatque nautarum alios, eâ conſcensâ, ligna ſpargere, atque ignem exſtinguere: alios contis haſtilibuſque perniciem procul avertere. Stabat ipſe in ligneo caſtello, quod palationis è Flandriæ ripa pars erat extrema, eique principium navalis pontis adnectebatur, erant cum illo Rubaſius, Caëtanus, Billius, ac Vaſtius, aliique ordinum ductores, præter loci præſidiarios. Inter quos Hiſpanus ſignifer, Farneſianæ aulæ vetus, nec ignarus conſimilium machinarum, ſaluti Alexandro fuit. Nam ſive is exploratum haberet, quantum in ea arte præſtaret Jambellus, cui quid accidiſſet in Hiſpania, forte inaudierat: eoque molem illam ex irati hominis officina prodiiſſe ſuſpicaretur, ſive non humana id ageret ratiocinatione, ſed injecta à Deo mente, cui decretum jam eſſet, tam forti pioque Duce Antverpiam capi; Alexandro propior factus, enixè illum rogat, ut quando jam, quæ in rem præſentem uſui forent, opportunè mandaſſet, ſubduceret inde ſe, neve loco minimè tuto crederet vitam ſuam, ex qua miles omnis, ac militia ipſa vitam traheret. Sed rejectus, quum iterum, ac tertio inſtaret, nec audiretur, ad genua illius accidens, *Per ego*, inquit, *ſalutem tuam, Princeps, quam video periculo proximam, oro quæſoque, conſilium ſemel à ſervo cape.* ſimul hæc dicebat, ſimul arrepta reverenter ejus veſte, ut ſe ſequeretur, imperans obſecrabat. Alexander inſolitam hominis libertatem altius quàm hominis imperium interpretatus, monenti de-

mum

mum patuit: ſequentibus illum Vaſtio, & Caëtano. Vixque in Marianam arcem ad Flandriæ ripam intulerat pedem, quum repentè horâ præmenſi temporis jam admorâ, ferale navigium horrendo uſque adeò fragore concrepuit, ut ruere cœlum, miſceri ſuperis infera, ipſa quati terrarum moles videretur. Nam ejecto, inter fulgura tonitruaque, lapidum, catenarumque, & globorum, nimbo, ea ſecuta eſt admirabilis ſtrages, quam non aliter evenire potuiſſe quis credat, niſi quia evenit. Caſtellum, cui tartarea navis incubuit, pontis ſepta Marianam verſus arcem, proximum caſtello navalem pontem, milites, nautas, Duces, tormenta ubique multa, arma, ac tela, uno omnia involuta impetu in ſublime violenta vis rapuit, diſperſitque quaſi ventus folia. Scaldis prodigioſe dehiſcens, fundi ima patefacere primùm viſus, mox ſuper ripas effuſus, atque aggeribus æquatus, Marianam munitionem uno pede altior implevit. terræ ſubſultantis motus ad novem paſſuum millia vires, ac metum extendit. lapides & quidem ſepulcrales, ac prægrandes, mille paſſus procul à flumine reperti, humo palmis alicubi quatuor infixi. Sed nulla, quàm hominum miſerabilior clades fuit: quorum alios inferna vis ignium, aut illicò peruſſit, aut ſecum ipſos furiali occurſu colliſuque commiſit: aut inter lapides, ac ligna ſublimes evibravit, mox projecit, atque afflixit ad terram, aut in aquis exſtinxit. alios peſtifer halitus, cætera incolumes exanimavit: non paucos ſublatus amnis ardentium aſperſione aquarum diu torſit: multos redeuntium ſaxorum tempeſtas oppreſſit, ac non neminem ſepulcrales ipſi lapides proſtraverunt ſimul, ac tumularunt. Nec tamen in tam luctuoſa tragœdia ludos facere omiſit dira hæc Erynnis. Vicecomitem Bruxellenſem ſubita vi è navi pulſum ejaculatumque, navis alia longè poſita, in quam tranſverſus offendit, innocenter excepit. Centurionem Tuccium armis gravem è Mariana munitione ſuſtulit avernalis hic

1585.

& ſimul erumpit è navali cuniculo peſtis.

Prodigioſe vis ejus.

Varia mortis genera.

eventus aliorum varii.

1585 turbo, ceu levem per aëra paleam: libratumque
(ipse scribit) aliquantisper, medio in amne deposuit. quem
ille, ut erat nandi haud ignarus, loricâ exutus, ac
patrocinio tectus magnæ Dei Matris, cujus spe
multâ imploravit opem, integer incolumisque
(Franciscus Leodiensis.) tranavit. Plus adhuc viæ confecit adolescens ex
prætorianis Alexandri militibus: namque è ponte abreptus procul à Flandriæ orâ, in alteram
Brabantiæ ripam, magna fluminis parte transmissa, deportatus est, humero solùm, quo terræ
incubuit, sauciato. narrabatque, quum fluvium supervolitans raperetur, visum sibi fuisse, globum se esse, à tormento excussum bellico: adeo
Aliquorum de hoc machinamento judicium. à tergo propelli se incitatissimè sentiret. Sanè suspicio tenuit aliquos ex iis, qui inde superstites
evasêre, quisquis hominum furialis machinamenti faber fuerit, illum non ex nostrate materia perniciem fabricasse, sed ex inferorum fornacibus accendisse feralem ignem: tonitrua, ac
fulgura haud dubiè de cœlo magicis carminibus evocasse: pestilentem halitum non aliundè, quàm
ex avernali lacu attraxisse: & aquam ipsam præter morem modumque perurentem, è palude
nempe stygia derivasse. Usquè adeò FAMILIARE est hominibus, supra vires humanas credere,
Numerus mortuorum (Sargente mag.) quidquid supra captum illorum sit. Jam mortuorum numerum ad octingentos ascendisse, præter saucios, membrisque captis sanè perplurimos, scribit Vasquius Hispanæ legionis instructor: nec pauciores commemorat Tuccius, uterque cladi præsens. in quibus cum militum præcipui fuere, ordinumque ductores haud pauci,
tum omnium jacturam mors Rubasii, Billiique,
quæ in eodem castello contigit, unde abierat Alexander, facilè superavit. Gubernaverat Frisiam
In quibus Billius, Gaspar Roblæus Lusitanus, ex Belgæ uxoris dote
Billii dominus: tunc Germanæ legionis Præfectus, ac turmæ ductor. vetus, si quisquam alius,
experrectusque miles, fidus consilio, & carus in
paucis Alexandro, qui collata uni filiorum legione, alteri turmâ, amorem patris extendit in liberis.

ris. At in Robertum Marchionem Rubasium multa concurrebant. vetus illi à Melunia gente claritudo: opes per se amplæ, & accessu Principatus, quem proscripto fratre, Alexander ei ab Rege impetraverat, amplificatæ. authoritas domi militiæque, ab Artesiæ præfectura, & ab equitatus magisterio permagna: quam & majorem ipse successoribus reliquit, primus inter equitum Magistros, cui annuente Alexandro, inclinari cœptæ sunt lanceæ, honorariâ equitum salutatione uni exercitus Imperatori ad eam diem reddi solitâ, id quod in morem ab eo primùm tempore inductum est: impetratumque aliquot post annis, ut equitum Magistro equestria etiam vexilla submitterentur. Porrò militaris animus haud in alio confidentior, aut fortunatior: eoque sæpius à Fœderatorum partibus, cum quibus adversus Regem aliquando bellaverat, ad reditum invitatus: interim uti consiliorum viriumque conscius formidabatur. Cumulabat hæc Alexandri Principis in eum amor, quem debere se illi Alexander existimabat ob Wallonúm provincias, ejus in primis exemplo, ad obsequium revocatas: ob insidias sibi ab illo detectas, oppressasque: atque ob incomparabile studium, reverentiamque, qua homo cetera superbus & contumax, Alexandri nomen cum perpetua devincti oppignoratique animi professione, propemodùm adorabat. Sed Rubasii aliorumque plurimorum neces non ab hac solùm ad pontem navi, sed etiam ab earum altera, quæ ad terram hæserat, pestemque non sine clade multorum evomuit (nam tertia pariter ad ripam frustrà fuit, corrupto aquis igniario) secutus dies miserabiliter patefecit: ea nocte satis cuique, quod privatim lamentaretur, apud se fuit, in magno ubique sauciorum gemitu. perculsis amentibusque omnibus, ignaris vitæ sociorum, ignaris & suæ. Auxitque terrorem credita Principis Alexandri mors. Quippè conspectus postremùm fuerat in castello, quod primùm comprehendit flamma, consumpsitque. recursabant ani-

Marginalia: 1585 — & Rubasius (Princ. Espinoi) — ejus elogium. — & alii. — Immo & Alex. ipse inter mortuos non temerè computatus est.

1585 mo verba, quibus ille Antverpiano exploratori multis audientibus affirmaverat, Pontem sibi futurum aut tumulum, aut gradum ad victoriam. videbaturque, nimium ex vero lethum sibi ac locum præsignasse. Et sanè Alexander quamquam procul à ponte, nunquam tamen propior morti fuit. Namque illum in aditu Marianæ arcis, moti aëris pulsu ceu turbine circumductum, simul ingruens in galeam humerumque trabalis sudes afflixit ad terram, repertusque stricto cum gladio, attonito similis, juxtaque Vastius Alexandri genua complexus, nec procul Caëtanus ictu lapidis capite sauciatus. Mox redditus sibi Farnesius, ubi tot circum se vidit prostrata militum suorum corpora: ubi miserabiles audiit lamentantium voces, queis alii pontis trabibus infixi pendentesque, alii saxorum tumulo tecti, aut cippis semisepulti, opem sociorum implorabant: ubi stragem pontis aspexit, septorum partem in frusta comminutam, castelli molem funditus excisam, tresque vicinas naves fluvio haustas: quique his institerant, classiarios, stationarios, eorumque præfectos, omnes eâdem clade oppressos accepit, percontantique anxiè de Rubasio, nihil certi reddebatur: dolore ille quidem altè perfossus, animo tamen nihil inde demisso, desertus licet à caris fidisque commilitonibus, in tanta operum jactura, in omnium desperatione unus ipse erectus excelsusque, ac toto illo infortunio major, adjunctis secum Mondragonio, Carolo Mansfeldio, Camillo Capisucco, aliisque, qui à tempestate integri ad Alexandri periculum advolaverant: mox supervenientibus Georgio Basta, Cæsioque, expedita cum turma, ad tonitrua fulguraque è vicino accitis; circumire stationes, naves, castra; saucios in Beverense valetudinarium deportandos in primis curare: ferre, quam cuique tunc posset, opem: præsentiâ, alloquio, spe, solari: opinionem cladis extenuare, multos quidem perculsos haud diffiteri, sed redire spiritum, animum, vires: nec hostes à metu, quem aliis incusserint, vacuos esse: unde

Periculum ejus,

& dolor visa suorum strage:

(Succata.)

animo tamen erectus,

stationes circumit,

sauciis opem impendit,

unde nec ausos ultrà tendere per eas tenebras, cladis ignaros, & sui anxios. unum sollicitè curandum, ne intercisi pontis aditum, quem hostibus nox occultat, dies aperiat. Nimirum haud facilè dictu est, quantum aspectus Alexandri oppressos militum animos sublevaverit, metumque à superventuro hoste represserit. Juvit opportunus Manriqui adventus cum Germanica legione, quam post amissum Liefensucum, properè Alexander evocaverat è Geldria. 1585 omnes praesentia, & alloquio recreat: & ad reparandum pontem animat:

ITAQUE mira omnium conspiratione, praeeunte Farnesio, atque adeo nullo militum, Ducumque discrimine, reparando ponti admotae sunt manus. Non quòd ipse paucis horis restituendam putaverit multorum mensium molitionem: sed ut pontis hiatu, instaurata palatione submissisque navibus, utcumque clauso, speciem operis non interrupti hostibus manè exploraturis objiceret: haud ignarus, hujusmodi oculorum ludibriis subjectam esse militiam, utpotè suspicionibus timoribusque semper exercitam: eoque FACILE trepidare oculos, non stantibus animis. Et verò quam volebat, objecit ille speciem: namque per summam in eo noctis reliquo festinationem, trabibus, quae fluitabant, repositis, novisque arrectariis palis, transversariis longuriis, quaeque alia ad subitum usum aderant, in flumine adactis, ac navigiis interjectis, tantam molem opportunitate reparavit, dispositis super eam militibus, tympanisque, ac tubis occinere perpetuò jussis; ut hostium classem, quae si è Lilloo properasset, haud dubiè temporarium pontis supplementum perrupisset; vana illa imagine tunc quidem fefellerit, atque ab aggrediendi consilio retardaverit: postea verò, firmato in dies opere, etiam à facultate deterruerit. Et sanè Farnesius majorine inconcussi animi altitudine pontem refecerit, an prius struxerit, incertum reliquit. Rex quidem, actis ei ob eam causam amplissimè gratiis, manu adjungit sua, *Deesse sibi verba, quibus in eo rerum perditarum articulo,* PONS reparatur, in speciem ad fallendos hostes, & fefellit. magna ionde laude relata, (Tom.6.)

 culo,

1585 præsertim à Rege. *culo, constantiam ejus, celeritatemque commendet.* Neque tunc defuêre, qui molem in Tyri olim (Curt.l.4. Arian.l.2.) obsidione super undas elatam, atque ab incendiaria hostium navi disjectam recordati, cum Macedone Alexandro Alexandrum Parmensem non (Comparatio Alex. Parmensis cum Alex Macedone in reparatione pontis) absurdè aut imperitè componerent. Nam neque Antverpiam maritimâ gloriâ infra Tyrum dissidebant: neque Scaldim minore latitudine fluere, quam staret illic Tyrium quatuor stadiorum mare, & viam per aquas attollere, jactis promiscuè lapidum cumulis, congestisque totis in fretum (Alex. Maced.) silvis, fuisse quidem vastius, ac manuum denique multarum opus: at ponte inter undas arte contexto, flumen non minoris quàm mare magnitu(Alex. Parm.)dinis coërcere, ingeniosius enimverò & accuratius videri. certè Tyriam navem bitumine ac sulphure grassatam, longè Antverpianæ posthabendam, igne, halituque, saxisque, & urentibus aquis, hoc est elementis omnibus pugnanti. Et tamen adversus excidium hoc magnum, unâ minimùm nocte reparatam fuisse à Parmensi molem, continuatumque ad victoriam usque constanter obsidium: quum alterum animum ægrum, discessumque meditantem fortunatus, ut cetera, navium (Al. Mac.) adventus è Cypro, in opere continuerit, ac victoriæ tandem admoverit. Ut proinde conficerent, collatum cum Macedone Parmensem, in hujusce structura, ac reparatione molis videri non imparem: &, si par claritudo scriptoris accederet, fore ubique parem. Secuto die, quum nusquam hostes apparerent: atque ab exploratoriis cimbis ea ipsâ nocte Lilloum versus ab Alexandro dimissis, certò referretur, hostium classem nihil movere, ignaram videlicet victoriæ (Curam ad humanda suorum corpora vertit Alex.) suæ, ac mente divinitus aversa: visum est, curam humandis corporibus impendi, renovata exercitus commiseratione, dum alii propinquos aut amicos agnoscunt, atque humo tegunt: alii inter ignotos secernunt suos, & materiam doloris quærunt: omnes autem è ferali illo, ac miserando truncorum corporum, avulsorumque capi-

capitum aspectu, auctâ in hostem ferociâ, mœrebant simul, & minabantur. Rubasii cadaver è navi, unde pendebat, raro agnoscente, demissum, Alexander ingesto qualicunque tunc quidem tumulo, non sine lacrymis ipse composuit, gratâ per exercitum, & pietate in militem, & communione doloris. At Bilii corpus diu conquisitum, non nisi post aliquot menses, quum pontis moles deponeretur, innexum tigno repertum, indicio aureæ catenæ, quotidiani ejus gestaminis, agnitum est, atque Antverpiæ honorificè tumulatum. 1585.

Rubasio tumulum ipse componit.

Bilii corpus sero repertum.

HOSTIS interea, etsi minore jam spe aperiendi sibi per pontem viam, nihil tamen animo aut consilio destitutus, haud omittere cœpta, & simul aliunde tentare aditum statuit, majore quàm unquam vi: nempè Scaldi extra ripas, ruptis aggeribus, effuso, quæsitâque per campos navigatione, si per fluminis alveum negabatur. Nec apparatum bellicarum navium, quæ magno artificum, atque operarum strepitu fabricabantur Antverpiæ, quæque à mari in dies apparebant, ignorabat Alexander, consilium interpretabatur. Itaque erecto ad novum prælium animo: suppletis primùm, qui desiderabantur, Centurionibus, ac Præfectis: habitâque ante alios ratione Hispani signiferi liberatoris sui, regium equitatum in magna Procerum contentione, Marchioni Vastio gubernandum tradidit, donec Magister equitum diceretur ab Rege, Rubasii loco, cujus ob mortem quoniam & Artesia provincia, & Hesdini præfectura rectoribus carebant, inter competitores sanè complures, pro illa Comitem Hennium, pro hac Adrianum Gomicurtium enixè Regi commendavit. Sed hæc aliquantum ab Rege dilata sunt, regimen equitatus statim Vastio confirmatum est. Præterea è vicinis oppidis parte præsidiorum evocata, ac tormentis aliquot inde traductis, augere munitiones castellorum aggerumque festinavit: impensâ in primis curâ in Covenstenium aggerem, in quem ferri hostium consilia

Adversus novum Antverpiensium consilium.

Parat se Alex.

Prius supplet militum præfectos, qui desiderabantur. (Artes. Hesd.)

tum castella & aggeres amplius munit.

1585 suspicabatur. Etenim à Lilloo, ac paulò etiam
maxime ad suprà, extenditur Antverpiam usque, per Bra-
reparandum Co- bantiam campus depressior, eoque stagnantibus
venstenium aquis ac cœno interdum invius, nisi hominum
aggerem, industriâ elatis inter eas paludes aggeribus, facti-
vulgò Con- tiæ suspenderentur viæ, quas *Contradiccos* Belgæ
tradiccum, vocant. Ut enim fluminum aggeres, qui & aqua-
incumbit, rum obices, & viatorum itinera sunt, *Dicchi* Bel-
gis dicuntur; ita quæ in hosce flumentanos agge-
res, tanquam in vias militares, semitæ transver-
sariæ contratendunt, *Contradicchi* appellantur.
Horum maximus à Covenstenia villa, *Covenstenius agger* vulgo dictus, à Stabruco pago ad Scaldim usque, tribus circiter milliaribus protenditur. Hunc jam corruptum, atque intercisum reparaverat antè Farnesius, & altiorem latioremque
duas ob causas, labore sanè summo restituerat: nempe usui futurum, ut pars exercitus, è Stabruchi stativis ad aggerem Scaldis transcenderet, atque inde ad navalem pontem accurreret, perque pontem ad Beverensem exercitum commearet, eoque continuato trajectu, Brabantiæ Flandriæque castra conjungerentur. Accessit alia tunc quoque muniendi hujus aggeris causa: nimirum ut, si hostes à Lilloo per inundatos agros navigare Antverpiam cogitarent, Covenstenii aggeris objectu retardarentur. Hoc verò ipsum, quoniam in præsentia ausuros hostes magnoperè verebatur Alexander, relictâ Carolo Comiti Mansfeldio navalis pontis, quæ Rubasii fuerat, præfecturâ, ipse curam in Covenstenium aggerem sedulò intendit: cumque trabium fulcris, fascibusque, & congestitia humo firmatum, castellis aliquot dorsa im-
castella eo positis, communivit. Erat jam propugnaculum
in aggere à Mondragonio cœptum in Scaldis aggere, in
mire sustolit. quem Covenstenius limes incidebat, à Sancta
Cruce, ob loci figuram, appellatum. hoc absolven-
(*Contradic.*) dum, tuendumque sibi Mondragonius seposuit.
Alexander tria in aggere designavit. Primum longè à Mondragonio mille omnino passibus, apud Covenstenii, nobilis Antverpiensis, ædes, ex-

ſtrui defendique à Camillo à Monte imperavit, 1585
dictumque eſt à Divo Jacobo. Alterum, poſt tantumdem ferè ſpatii, Valentinus Pardiæus Mottæ dominus, Alexandri juſſu excitavit, ab ipſo Mottæum, ac plerumque Divi Georgii nuncupatum. Sed abſente poſtea Valentino, intravit illud Michaël Benittus, vetus Hiſpanorum Centurio, quinque & triginta continuis annis ſtipendia meritus. Tertium, quia palis extra aggerem porrigebatur, à Palata primùm; poſtea à Victoria dictum, Joanni Gamboæ attribuit. Apud Stabrucum verò, quò deſinebat agger, propugnaculum Mansfeldius exſtruxerat caſtris ſuis proximum: eique Camillum Capiſuccum, cujus ſtativa non procul aberant, Alexander adjunxit. Fervebat mira hæc Covenſtenii collis munitio, caſtellis modica ex area, & penè nulla, certatim exſurgentibus, ac velut in aëre ſublimibus, & ſuſpenſis. quum ſciſſo Scaldis aggere ſuprà ab Antverpianis prope urbem, infra ab auxiliari claſſe apud Lilloum; campiſque Brabantiam verſus ingenti aquarum copia, atque altero jam Scaldi, latè inundatis; patuit hoſtis conſilium admovendi naves contra Covenſtenium aggerem, eoque obice foſſoribus aperto, atque adeò factâ per novum alveum remis viâ, irrito irriſoque Farneſiano ponte, Antverpiam navigandi. Atque, ut hujuſce conſilii adhuc dubios, certè diſtractos, eoque impares haberent Hiſpanos, polliciti erant Hollandis Zelandiſque auxiliaribus ſuis obſeſſi Antverpiani, quo tempore Covenſtenium navibus illi à mari, ipſi ab urbe aggrederentur; ſe in Scaldicum pontem, novis machinamentis, impetum facturos: juratis Jambello, ejuſque ſulphuraria cohorte; Non antè deſituros, quàm aſſiduè pertentatam, concuſſamque pontis molem aliis aliiſque arietum impreſſionibus, planè proruerent. Ergo, ut inter eos convenerat, auxiliaris centum quinquaginta navium claſſis bifariam diſtributa, partim in agrum alluvione undantem, Hollachio ductore, à Lilloo intulit ſe,

(*Petr. Ernest.*)

Et hoſtes apertis Scaldis aggeribus, partem fluvii in vallem devolvunt, per quam naves à mari Antverpiam devehantur.

Simul claſſis à mari apparet. (*Holland. & Zeland.*) pars ejus per inundatos campos fertur in Covenſtenium aggerem,

1585 proque loci arbustis, mali arboresque navium
(7. Maii apparuêre, densiore silva: partim sub Justino
Pars per Scaldim in pontem. Nassavio Scaldim percurrens, nunc exscensionem ad Brabantiæ, nunc ad Flandriæ ripas ostentare: nunc adversus pontem, rectà invehi. Nec aliis artibus Holachiani interdum adversus Sanctæ Crucis propugnaculum tormenta dirigere: sæpius in Covenstenium aggerem aggressionem minari: denique partes in omnes, armorum strepitum, metumque circumferre. intentis ad hæc, armatisque semper Regiis: Alexandro ipso modò pontem insistente, modò ad Covenstenium limitem convolante, nec unquam die noctuve somnum capiente. Id autem postquàm diebus aliquot, præsertim Holachiani quasi jam jam aggerem aggressuri continuaverant, animadvertentes à stationariis, seu toties ostentata aggressione

Covenstenius invaditur, delusis, seu longo vigiliarum labore fatigatis, ad arma segnius accurri; intempesta nocte, viso circa Antverpiam igne, quod utrinque invadendi signum erat, repentè circiter quingenti silentio Covenstenium aggerem scandunt inter Palatæ, ac Divi Georgii propugnacula interjectum, ubi Benittus stationem Hispanorum habebat: interfectisque primis stationariis, quos semisopitos repererunt, ipso Centurione graviter sauciafelici Holachianorum principio. (Sergente.) to, interemptoque Centuriæ Instructore defensionem ausis, reliquis ad tutiora utrinque castella confugientibus, aggeris jam partem obtinebant. succedebantque è navibus alii, Holachio submittente, (erant enim supra duo classiariorum millia) quum è proximis stationibus Hispani Centuriones Ortizius, & Verdugus, mox è

(Greg. Ortiz. Ioannes Verdugus.) Palatæ castello Gamboa Tribunus, cum Hispanorum promptissimis accurrentes, restituto prælio, non modò ex aggere dejecêre hostes, sed
Rejiciuntur, etiam naves adscensuros insecuti, complures eorum aut ferro cominus, aut nantes pilarum grandine eminus confecêre. Quin & tormenta è Divi Jacobi propugnaculo in aggressores conversa submersêre naves quatuor propiùs admotas.

tas, omnesque injectus ex aliis munitionibus 1585
metus absterruit: illata hostibus haud magna non modica
quidem clade, quippe eorum cæsis paulùm su- eorum clade,
pra trecentos, præter eos, quos in navibus de-
mersos ajebam, quosque aut nandi rudes, aut
armis graves flumen hausit. Major clade queri-
monia Hollachii fuit adversus Antverpianos, qui & major
signum ad invadendum prælatis ex turri facibus eorundem
edidissent, & tamen ad persequendam, quam querimonia
ipse victoriam inchoasset, ex composito non ad- adversus Antver-
fuissent. Sed illi, nullum ab se facibus editum pienses. (Antverp.)
esse pugnæ indicium: Hollachianos potiùs dece- Horum
ptos igne in Tolosana munitione fortè succenso, responsio,
prælium festinasse affirmabant. Quamquam Ale- (20. Maji.)
xander ad Regem scribens, aliunde rem trahit: non satis probata
opinaturque, Antverpienses aggressionis Holla- Alexandro.
chianæ dubios, expeditionem post principia distu-
lisse, & quem sibi aditum successus aperiret, con-
sultò expectasse.

VERUM fuerint hæc prima leviaque, nec APPARA-
satis utrinque consentientia Covenstenii tenta- TUS Fœ-
menta. Sequitur jam, magna hostium conspira- deratorum
tione certamen, mihi tanto accuratiùs dicendum,
quanto raró aliàs in Belgio, audaciore loco, aut longe
fallacioris alternatione victoriæ, aut nobilioribus maximus,
audentium exemplis, aut præsentiore Cælitum (ex parte
ope, dimicatum est: exposita, ex una parte, Fœderato-
validiore, quàm ad illud tempus, navium na- rum)
valiumque sociorum classe: exprompto quantum ad invaden-
Antverpiæ, in eo non machinarum minus, quàm dum Co-
mercium emporio, quantum apud Hollandos venstenium
Zelandosque foret virium potentiæque: extracto ab Antver- pia simul
ex urbibus arcibusque præsidiariorum robore, & à mari.
ad præliarem, ac decretorium publicæ libertatis
diem, communi auxiliariorum, obsessorumque
consensu, septimo Kalendas Junias indictum: (26. Maji.)
quo die Covenstenium obicem admota utrin-
que classe invaderent, perfossumque navigaturæ Nec minor
annonæ aperirent. Ex altera parte Alexander, Alex. cura
certus in hunc denique transversarium collem ad eum de-
vim belli totam effundendam, novis tormentis fendendum.

1585 in ejus castella comportatis: lorica ad utrumque aggeris latus, à Sanctæ Crucis castello deducta: ad castellum Mansfeldii in Stabruchi continenti situm (quæ duo erant collis extrema) palis longo ordine in aquam defixis, & tanquam vallo navibus utrinque accessuris objecto; nihil in munitione loci prætermisit, quo consiliis hostium ubique præsens occurreret: atque, ut navali super Scaldim ponte toties eluserat ad eum diem illorum conatus, ita altero hoc ponte super alterum in agris Scaldim fabricato munitoque, eorumdem vires, Deo duce, frustraretur, ac navigationis ex hac quoque parte aditum intercluderet.

Antverpienses ut hostem à Covenstenio avertant, Nec distulere, uti condixerant, Antverpienses ad navalem pontem retentandum, Regios certè à Covenstenio avertendos novis variisque cum machinis apparere: quarum aliquæ densa horrentiaque veruta, aut latas acutasque secures prætendebant è proris: complures incendium foris alentes, intra cuniculos fulmina occultabant.

novis navium machinis pontem aggredi parant: Quòd verò ejusmodi machinas experti jam erant, sive à flexu fluminis, sive à vento facilè ad ripas averti, ac sisti; repertus est ex Jambelli officina Germanus, qui rationem obtulit, qua navi-

Inter eas una prorsùs admirabilis: gium, non declinato usquam medio, in pontem rectà incitaretur. Eam ego rationem hic paucis aperire non gravabor. Aptavit ille ab proræ latere sub aquis prægrande linteum, instar navalium velorum: quod expansum pariter sub aquas, velut explicatum rete seu nassa, prætendebatur navi: tum subter carinam deductum paulatim contrahebatur, donec sub medium puppis hinc atque hinc alligaretur. Sic velorum usum Germanus invertit: consideravitque, quemadmodum illa vento plena navem impellunt, ità posse ab iisdem, si aqua implerentur, navem incitári, (& quod is maximè quærebat) rectà deferri. Namque immisso in medium Scaldis alveum navigio, necesse erat, ut velum implente aqua extensum ante navem, non solùm eam pertraheret secum tanto violentius, quanto rapidius in me-

dio

dio fertur amnis, præfertim ab æſtu relabentis Oceani concitatus ; ſed etiam eandem contineret, ne qua venti aſpiratione è medio curſu tranſverſa abriperetur. Quippè ventus, qui ſummo in amne ſpirans inflectere in partes navem ſolet, non eas utique vires habiturus erat in depreſſiorem aquam carbaſo incluſam, à qua, præter fluminis curſum, ac maris æſtum, navis ceu remulco, attrahebatur. Huic autem rapidiſſimæ incitationi ſperavit ille nullam omninò molem, quantalibet ſtantem firmitate, adeò ſuffecturam, ut non ad ejus pulſum arietis quatefacta, momento collaberetur. Et jam ſub mediam noctem Antverpia emiſſæ prono amne rapiebantur, quas dicebam, naves numero quatuordecim : quarum ſex, majores & ex occulto noxiæ, reliquæ palàm incendium minabantur. Præibant, ducebantque illas parvæ rates ſeptemdecim, vinctæ ſimul, innexæque. utque erant perforatis carinis, gravante aqua, pede vix uno exſtabant à flumine, doliis allevantibus, ne haurirentur. eo conſilio, ut ægrè obſervabiles, præſertim inter tenebras, ad moles ante pontem fluitantes, ſecuræ ab earum cuſpidibus, quibus demiſſiores erant, accederent : perruptoque illo obice, ſequentibus ad invadendum pontem navibus viam panderent. Sed eventu res caruit. Etenim Alexandri juſſu, poſt acceptam ſuperiore menſe pontis cladem, conſueverant ſingulis noctibus, vigilum more, Scaldim percurrere biremes aliquæ, quas Anglus Centurio, oblata Alexandro opera in id ſua, harpagonibus, atque anchoris inſtruxerat. Harum ad aſpectum tertiæ præeuntes rates, diſtractæque, aliæ aliò à rectoribus diſparantur : interim à biremibus in majores naves minorum ductu deſtitutas injectis celeriter uncis, ſingulæ attrahebantur ad ripas, ibique anchora firmatæ, poſtmodùm innocuæ diſſiliebant. Verùm quum occurri ſimul omnibus haud perinde poſſet, earum una ſecuribus armata in cuſpidatum incidens munimentum ponti præſtructum,

1585 (navum.)

(10. Maji.) Adveniunt hoſtiles machinæ.

hoc apparatu.

(8. Apr.)

Contra eas proviſum ab Alex.

Una tamen flottas perrumpit. (Flotta.)

1585. ſtructum, poſtquàm pauliſper mutuis vulneribus conflixit, ſecta demum objectarum trabium malorumque compage, molem aperuit: ſimul ipſam à ſpiculis apertam, ac laceram flumen hauſit. At quæ inverſis agebatur velis, nullis teneri harpagonibus, unciſve potuit, quin præræpido in pontem curſu per apertam fractæ molis viam, rectà inveheretur. Ac licet milites, remota illicò è ponte navium una (nam ita diſpoſitæ poſtremò fuerant naves, ut ſubduci ex uſu poſſent) liberum iter venienti recludere feſtinaſſent, ipſa tamen in proximam ei, quæ ſubducta erat, offendens, inevitabili illam concuſſu fregit, obruitque. Atque hactenus Antverpienſium machinamenta valuêre. Namque in eas, quæ orto jam die ſecutæ ſunt, incendiarias, ſed minores naves, Anglorum æmulatione aliquot Itali, ductore Torello, per ſummam audaciam inſilientes deſilienteſque, ad terram pleraſque verterunt, ibique anchoris infrenarunt. tres aut quatuor elapſæ, ſed remotis à ponte navibus, apertaque patentem per amnem via emiſſæ, longiùs à ponte peſtem evomuêre. atque ſingulæ, ruptis cuniculis, procul inde concrepabant, ita repetitis militum ſibilis, feſtaque armorum concuſſione, terrore jam in ludum verſo, explodebantur. Immò non defuit, qui interius artificium exploraturus, hoſtilem navem ingreſſus, felici temeritate, reperto fomite non procul à deſtinato incendii loco ignem deferente, eoque protinus extincto, cuniculorum arcana introſpexit ipſe, & aliis admirabundis commonſtravit: ex quorum maximè narrationibus, quæ nos ſuprà memoravimus, accepta ſunt.

& viam aperit linteatæ:
quæ non ſine aliqua pontis clade pertranſit.
(Italin. 15. Alexand. Torell. Fanem.)
Aliæ idem tentant:
ſed ſine damno & irriſæ.
& obſervatum in eis artificium,

SED brevi nova inceſſit milites ſollicitudo ab ultimo obſeſſorum conatu. Adhuc enim ſupererat unum Antverpianis machinatoribus telum, in ſpem noviſſimam ſervatum. Id erat inuſitatæ magnitudinis, ac formæ navigium: cujus fundamentum pontonibus non abſimile, trabibus in modum cratis ita contexebatur, ut relicta inter eas trabes ſpatia à vacuis doliis complerentur.

Ultimus ab Antverpia conatus,
navigium immane.

ſuſti-

sustineretur que facilius imponenda moles, porrò trabes ac dolia crassis piceatisque tabulis supernè constrata planum carinæ solum æquabant: lateribus quaquaversum communitis lorica impenetrabili, ac denso ordine muralium tormentorum. Super hanc verò navium solido tabulato tectam, navis attollebatur altera in castelli speciem, figuræ propemodùm quadratæ: qua classiarii vehebantur circiter mille, sclopis plerique majoribus armati, præter eos, qui aut in inferiore occultabantur navi, aut in sublimium malorum corbibus plumbeam velut è nubibus grandinem emissuri visebantur. In hujus autem effectu navigii, quo nullum aut operosius, aut impensius Antverpiæ fabricatum est: siquidem menses in eo septem insudatum, nec minus centum florenûm millibus insumptum ferunt; haud dici facilè potest, quantum fiduciæ reposuisse visi sint Antverpienses: adeò, ut circum portentosam illam mobilemque arcem admirabundi, deque successu jam securi, nomen ei, *Finem belli*, jactantius indiderint, & manare ad hostes confidentiam nominis consulto voluerint. Et tamen nullum eo machinamentum inanius unquam fuit. Quippe Scaldi impositum, ac per flumentani aggeris scissuram apud Ostervelam in agros inundatos immissum, ægrè nautæ moliebantur: & vix Ordamo, cujus munitionem invasit, admotum est, quum viciniori terræ ita inhæsit inseditque, nulla ut arte nautarum, nullo navalium sociorum conatu avelli, aut allevari potuerit. Adeò QUÆ modum excedunt, speciem magis, quàm usum habent. Idque satis experti sunt & Antverpienses ipsi, qui machinam illam suam veriore vocabulo, *Perditas expensas*, exindè appellavere: & Hispani milites; à quibus post primum aspectum congressumque, militari joco, *Caranjamaula*, quasi ingens spectrum, terriculumque puerorum, nominari cœpta est. Sed hoc postmodum fuit, tunc autem quum illam è portu solvisse auditum est, creditumque invehi adversus pontem, (sic enim

1585

(Gabbie)

cui nomen Finis belli,

sed à nullo fructu

postea appellatum est Perditæ expensæ, & spectrum puerorum.

interim sollicitos in ponte regios distinebat.

Ant-

1585 Antverpienses credi volebant ad distinendos in ponte milites) profectò alia mens eis fuit, viresque omnes in novum illud, quod fama pertulerat, monstrum sollicitè parabantur.

COVENSTENIUM aggerem invadunt Fœderatorum classis: (26. Maji.)

HÆC autem tam multa, ac varia hostilium machinarum tentamenta dum in Scaldi Regios ex industria continebant, Covensteniue agger ab utraque classe repentè invaditur. Erat navium summa paulùm supra ducentas. Ex quibus majores centum fermè ac sexaginta, veterano milite, ac tormentis armatas ducebant, partim ab urbe Consul Aldegundius, cum Jacobo Jacobio Antverpianæ oræ præfecto, & Morgano, & Balfurio, Anglorum, Scotorumque Tribunis: partim à mari Hollàchius, cui aderant Justinus Nassavius, Haulterius Valacriæ Gubernator, ac præcipui quique auxiliarium Zelandorum, Hollandorumque. Reliquas minores naves oneraverant plerasque saccis terra, aut lana oppletis: multas fascibus arborum, trabibusque, & cratibus, & vallis, ad subitos aggeres excitandos, & loricas prætendendas: nonnullas plicatilibus ad exscensionem pontibus, ollis incendiariis, factitiis ignibus, ac fabris fossoribusque instruxerant: præter eas, quæ rem cibariam Antverpiæ destinatam abundè vehebant. Primus à Lilloo movit beneficio accedentis maris Hollachius, præmissis quatuor navibus, pice, sulphureque, ac bellico pulvere conspersis, quæ ab occultatis naviculariis incensæ, navalium cuniculorum speciem referrent, &, velut primi in acie funditores, proturbarent è statione Regios, ac deterrerent. Et deterruerunt. Admotæ enim ad Covenstenium aggerem inter Divi Georgii, & Palatæ castella, (sectis antea subter aquas palis) ubi primùm in flammas ingenti cum tonitru, sed innoxio abière, veriti qui illic curabant stationarii, ne feralis sequeretur lapidum tempestas, dum se paulùm inde subducunt; strenui quique hostium è reliquis navibus, in aggerem momento emicant, vallum raro ea parte defen-

Aldegundius ab Antverpia,

à mari Hollachius,

(à mari.) Prius Hollachiani præmissis incendiariis navibus,

ex absterritis stationariis,

Aggerem conscendunt.

defensore scindunt, apertaque jam illic porta, 1585
semihoræ spatio, inter assiduos è Georgiano castello tormentorum ictus, casusque multorum, Hollachiani circiter octingenti toto illo aggeris tractu potiuntur. Et quamvis postea principia, è proximis propugnaculis Tribunus ipse Gamboa, & Padillia Centurio, cum plerisque stationariis, interturbandæ hostium munitioni procurrerint; tamen quòd eodem tempore Aldegundius, post impulsas in adversam aggeris partē suas quoque incendiarias naves, admoverat illuc Antverpianam classem, submittebatque ad sociorum opem integros & festinantes; frustrà conatus Hispanorum fuit. quippè cæsis Padillia, aliisque intrepidè decertantibus, saucios Gambos, ac militum multi, recedere inde, & castella tueri ab effusa hostium multitudine consultius tunc quidem habuêre. Et jam occupato, quantum inter utrumque Divi Georgii, & Palatæ propugnaculum intercedebat, spatio, muniebant se se certatim hostes, fixisque celerrimè palis, atque intertextis ramorum fascibus, ingestisque saccis arenâ confertis, altè vallum extulerant, idque selectis è proxima quaque navi majoribus sclopetariis sollicitè armabant, præfecto Morgano. simul infinito propemodùm numero fossores utrinque admoti ad radices, & clivum aggeris, tantum ex eo subduxerant, aperuerantque, ut perquam parum alicubi jam deesset, ne utraque pars inundantis fluvii jungeretur. Quin & Balfurius cum Scotorum cohorte, & Valacriæ Gubernator cum præcipuis auxiliariorum in Georgianum castellum, contento cursu, ferebantur, loco haud dubiè potituri, quod à præsidiariis plerisque sauciis teneretur, ni obvius factus è suo Divi Jacobi propugnaculo Camillus à Monte, & cum eo Italorum, atque Wallonum pugnacissimi arcuissent exultantem hostem: licet ipsi non intermissâ è navibus densâ pilarum procellâ, à dextera sinistraque peterentur, sternerenturque complures. Sed multo atrocius confligebatur

(S. Georg. & Palatæ.)

(Simon Padill.)

& adjuti ab Aldegundianis ex altera parte scandentibus,

cæsis aut sauciis Hispanorum præcipuis,

magno aggeris tractu potiuntur:

eumque communiunt:

simul fossores ad aggeris radices utrimq; admoti illum aperiunt.

Alii castellum invadunt,

(Montani.) Sed rejiciuntur.

Pugna acerrima apud fossam:

1585 figebatur apud fossores. quos ut operis securos assereret, circumstabat auxiliaris miles. Ipsique in primis ex annonariis navibus mercatores, quorum intererat pandi viam mercibus Antverpiam, instantius urgebant operas, *ut festinarent, ac vires exsererent, quando ex eorum manibus pendebat unicè victoria: neu permitterent, ut aggestitia paucorum palmorum gleba, ad quam videlicet Hispanorum redacta spes demum forent, tot fossorum millibus impenetrabilis, validam Hollandorum classem, ac libertatem Antverpiæ moraretur.* Sed Regii tanto pugnacius, ut fossores ab opere averterent, irruebant. Atque ut ad ima aggeris plerumque res agebatur, ita inter aquas pectore tenus concurrentes, nunc hastarum, gladiorumve mucronibus ictum rarò fallentibus confossi confodientésque, mutuo flumen cruore inficiebant: nunc contentius Hispani in scissuras ipsas, & patefacti alicubi cavernas aggeris irrumpentes, ibi ferociter operas obtruncabant, aggestisque earum corporibus hiatus obstruebant, adeò ut iidem, qui aggerem vivi aperuerant, occluderent mortui. Verùm abundanti præter modum operarum multitudini pluribus in locis aggerem fodientium, non ita occurri ubique potuit, quin pertinaci conatu tantum aditus alicubi apertum sit, quantum, secuto apertionem fluvio, ratis una, cum aliqua alimentorum portione, utcunque penetraverit: qua Hollachius ipse conscensa, ductoque secum Ferrante Spinola, paulò ante capto, ac paucis pòst diebus extincto, Antverpiam lætis vocibus implevit, *In manu jam esse victoriam: perfossum Covenstenium obicem, patere navibus aditum, ac securam mox annonam, cujus primitias in ea rate viderent, & in captivo illo argumentum victoriæ prægustarent.* Enimvero credita statim victoria, tota urbe discursum, alii properare ad portum annonæ adventum opperientes: alii Hollachium frequenti corona circumstare, pugnam, cæsos, saucios, percontantes: multi publicâ lætitiæ signa edere, festo tormentorum ærisque campani so-

[Margin notes: qui ad opus animantur, | & quamvis multis eorum & auxiliariorum militum cæsis, | prævalent tamen. | & scisso alicubi aperteque aggere ratis una petransit, | & Antverpiam ceu partæ jam victoriæ nuncia exhilarat.]

no gestientes: ignari, quid serus vesper allaturus 1585
esset.

AT Covenstenio in aggere, auditis Fœderatorum militibus, quorum non pauciores bis mille, ac quingentis jam conscenderant, res Catholicorum in arcto erant: in primisque Palatæ castellum, saucio Gubernatore, periclitabatur. Etenim partem ejus extra aggerem palatione sustentatam tormenta è navibus decusserant: & hostium munitio inter ipsum, & Georgianum propugnaculum interjecta, transcensum auxilium Georgianorum morabatur. Nec defuerat Mansfeldius (cujus imperio Brabantiæ ora regebatur) à Stabruco, quamvis nec inde satis liber accessus ad Palatam, milites illuc alios integrosque submittere. Sed eorum multis ab assiduo è navibus conjectu pilarum, igniumque missilium, prostratis, aut absterritis, hærebat animi dubius: progressusque à castris ad suum in aggeris capite propugnaculum, quid in re præsenti opus foret, raptim anxiéque cum aliquot militiæ primariis consultabat. At multi quidem haud probabant, certam in perniciem dari milites collineantibus expositos, & amisso vallo improtectos, noctem potius exspectandam, quo tempore parem jaculatoribus fortunam fore, & INTER tenebras etiam nudos tegi. Contra alii, nihil cessandum existimabant, sed enitendum, ut in Palatæ castellum quoque modo inferrentur aliquot tormenta, atque inde milites continenti agmine in hostilem munitionem Palatæ proximam emitterentur. Non pauci, hostium audaciam, & Regiorum metum referentes in Alexandri Principis absentiam, hunc ajebant festinatis nunciis accersendum: neque dubitandum, quin eo præsente omnia in expedito forent. Sed, ut in hujusmodi rebus evenire solet, MULTI consilium dabant, pauci periculum subibant. Erat inter eos Camillus Capisuccus, Italicæ legionis Præfectus, hunc in illo conventu compertum habeo, ceteris animosius dixisse, & fortia verba factis adæquasse,

Palatæ castellum periclitatur: (Gambol.)

(P. Ernestus.)

De ejus auxilio propere consultat Mansfeldius.

Varie dissentitur.

1585 quâsse. Nam damnata omni mora, *Quid aliud esse ajebat; aut noctem, aut Parmensem Principem operiri, quàm spatium scindendi aggeris, ac transmittendi commeatus hosti præbere? quo transmisso, quid ultra opus fore nostris armis? At milites cæde sociorum timidos ægrè in hostem ire: & vel si libenter eant, frustrà, atque in exitium ituros. Profectò se non aliquid sibi, ac legioni suæ supra cæteros tribuere: tamen Parmensi obstrictum, devotumque se supra ceteros non negare. Inde sibi præ aliis audendi incitamentum. Itaque, quidquid ceteri aut dubitent, aut caveant; poscere se, ac legionarios suos copiam exeundi in hostem, paratos aut in fronte agminis, si ceteri sequi velint: aut si differant, & gloriam solis relinquant, solos in hostium munimenta inferre signa pariter, & victoriam. Notos sibi militum suorum animos, notas & vires. ab his jactantiæ se, ac temeritatis absolvi. sperare autem fore, ut, quæ inter consultandum magnifica dicuntur, in acie fortia probentur. Quod si secus belli sors tulerit, sibi quidem haud inglorium fore, militiæ suæ annis novissimum hunc diem imposuisse. Sed meliora non dubiè præsumenda iis, quibus jam toties adfuerit & manifesti Numinis præsentia, & causæ sanctitas, & Alexandri nomen.*

Capisuccus offert se, legionemque suam ad opem ferendam;

Aderat hæc dicenti ejus legionis Centurio Instructorque Silvius Piccolhomineus: cujus per hæc tempora Octavium filium Amalphitanum Ducem, Austriaca per Germaniam, perque Belgium arma intrepidè, fortunatéque moderantem, crebrò in præsentis ævi annalibus posteritas leget. Hic, quoniam eadem, quæ Camillus, nec minori contentione adseverabat: proque legione fidem suam audacter interponebat; Mansfeldius, cui gratum id acciderat, atque ex eorum aspectu, quos secum duxerat Piccolomineus, benè de successu conjecerat, jubet illum trecentos ex ea legione milites seligere, atque extemplò adesse. Agebant in vicinis Stabruchii contuberniis ex hac Italica legione centuriæ sex: nam reliquæ Scaldicum pontem stationariæ defensabant. Ex his apud Stabruchum centuriis

Idem confirmat instructor ejus Picolomineus; (*Silvius.*) qui ad hanc opem legionarios suos,

Picco-

Piccolomineus trecentos carptim delectos missosque, sub Centurionibus notæ fortitudinis Marco Magdalenio, Joanne Baptista à Prano, ac Ludovico Gambaloita, peralacres, ac pugnæ cupidos Capisucco Tribuno sistit: reperitque auctum novis copiis Mansfeldium. Duxerat eas Joannes ab Aquila, Hispanæ legionis, quæ Petri Pacii fuerat invicti animi Præfectus. Hic audito procul à Covenstenio sex septemve milliaribus, crebro tormentorum sonitu, ratus id quod erat, assumptis ex sua legione militibus fermè ducentis cum Barthlomæo Toralva, Michaele Cardona, & Gonzalo Castrio, veteranis impigrisque Centurionibus, obtulit intrepidè se suosque Mansfeldio: poposcitque primum in aggressione locum. quem quum jam spe præsumpsissent Capisuccus, & Piccolomineus, instabant, ne Italorum virtuti, qui decus illud primi efflagitassent, secuti pòst alii præhaberentur. contra Hispani, militiæ jus, & nationis in Belgio prærogativam obtendebant, in eos procliviore Mansfeldio. tum Aquila, non tempus illud, exclamans, inter se, sed cum hoste certandi, apprehensa Capisucchi dextera, *Eja*, inquit, *vir fortis, juncti mistique in hostium munimenta contendamus: nationumque virtutem, perduellium exitio probemus.*

1585 (*Roman. Neapol. Mediolan.*) sub tribus Centurionibus ad Capisucc. Eandem opem offert Mansfeldio Aquila hispanorum Tribunus. Contentionem de primo in ea aggressione loco. Inter Italos & Hispanos, Tribuni generosè componunt.

Lætus ea militari lite, ac litis definitione Mansfeldius, aggressionem adornaturus jam erat: quum procul in altero aggeris capite clamores repentè attolli, atque à Sanctæ Crucis propugnaculo concursum propius fieri, magisque ac magis crebrescere tumultum admiratus, audiit advenisse in aggerem Alexandrum. Detinuerant illum in ponte naves Antverpiensium; nec inde, quamvis hostium classem adortam jam esse Covenstenium conjecisset indicio reboantium tormentorum, abire statim eum passa fuerat pontis cura. Donec, represso jam remissoque Antverpiensium ad Scaldim conatu, aliquanto securior, suorumque ad aggerem periculo anxius, jubet Carolum Mansfeldium pontem, atque oram Flandriæ curare:

Ad Palatæ periculum, advolat Alexander. à ponte jam defenso. (*Petri Ernest. fil.*)

(Franciſcus Turrius Vir.

ipſe, tractis ſecum ducentis Hiſpanis haſta armatis, ſub Turrio Vivero priſcæ militiæ Centurione, iter ad Covenſtenium (quod non minus trium horarum ſpatio à ponte diſtabat) tanto celerius intendit, quanto triſtioribus per viam nunciis, aliis ſuper alios, evocabatur. At ubi jam præſens tam multos hoſtium, foſſorumque ſuper aggerem videt: ſuoſque, undarum ritu, modo inferre, modò navium tormentis obnoxios referre pedem: ſimulque audiit à Camillo à Monte tot primariorum cædem, Georgiani caſtelli diſcrimen, ac deſperatam propemodùm Palatæ defenſionem; omiſſa vel modica verborum cunctatione, ubi celeritate factorum opus eſſet, Montio mandat, quæ per viam tormenta ſubduxerat ex Divi Petri Divæque Barbaræ propugnaculis, illicò transferat in ſuum Divi Jacobi caſtellum, atque inde in naves indeſinenter explodat: idem ut agat è Crucis munitione, præcipit Mondragonio. Viverum autem cum parte haſtatorum in foſſores, vicinum aggeris latus aperientes, immittit: tum ipſe oculis, ac vultu præferens, quam collegerat animo, irarum nubem, contenta voce, ceu tonitru, adſtantium aures menteſque perſtringens, *Non ſuus*, inquit, *curæ eſt honor, nec Dei Regiſque cauſa cordi eſt ei, qui me non ſequitur.* Nec plura elocutus, inter Hiſpanorum haſtas manipuloſque, qui aderant, ſe conjicit, aciemque componit. Enimverò ad eam vocem aſpectumque, tanquam ad belli claſſicum, vidiſſes non modò primarios quoſque, Joannem Manriquum, Marchionem Bentivolum, Comites Bevilaquam, ac Sfortiam Alexandri Principis affinem, alioſque honorarios bellatores, circa Alexandrum ſtipare ſe ſe, ac primum in pugna diſcrimen expoſcere: ſed etiam reliquos ſparſim milites, confertos adeſſe, concuſſiſque ferociter armis, non tam prælii quàm victoriæ expectare ſignum. Nec minus è Stabrucho Mansfeldius, quum jam obſervaſſet, movere ex altera parte Farneſium, ſatis hoc hortamenti ratus, *Bene eſt*, inquit, *commilitones. Omnia, Dei, beni-*

ac multis in ſummo atque in imo aggere ordinatis. *(Alex.)*

ac ſequendum ſuos invitat.

Sequuntur Imperatorem præcipui quique duces.

Ex altera parte Manſfeldius hortatur ſuos. *(Petr. Ern. Manſf.)*

benignitate, conspirant ad victoriam. Hinc Aquila 1585
auxilium tam opportunum, quàm non exspectatum, divinitus ad nos advolavit: inde Alexander, dum res (Io. ab Aquila)
nostra maximè implicita, arctaque forent, in tempore adfuit, nedum ferro incisurus. hostis in medio tenetur, utrinque feriendus. Non sustinebit ille Alexandri occursum: ab eo fugatum, atque in nos obversum nostra excipient arma, conficientque: atque adeo absolute hujusce belli gloria penes nos demum erit. Sic redintegrata est utrinque pugna, si unquam aliàs, ferox, ac memorabilis. Super aggerem non sanè septemdecim pedibus in summo latiorem, homines facilè quinque millia dimicabant. In hasce brevissimi limitis angustias conjecerat se Hispanorum, provinciarumque Belgicarum potentia, atque hic delectus est campus, in quo robur viresque partium se se colliderent, ac tum denique de Antverpiæ possessione decernerent. Et verò non solùm locus necessitatem pugnandi tanquam conclusis cavea gladiatoribus, imponebat: sed ipsi animo truci deliberatoque, diem illum aut victoriæ primum, aut vitæ supremum destinaverant. Quin & jusjurandum addiderant. Antverpienses, quo publicè solennique ritu voverant; Non se ab aggere, nisi perfosso, ac transmisso, recessuros. Et stabat à principio par feroci consilio pertinacia. Multis in locis tenebant aggerem Fœderati: ideòque non acie una, sed sectis per manipulos congressionibus, ceu pluribus seorsim præliis, concurrebant. Et tamen quum plerumque gladiis, aut hastis, non irrito armorum pulsu, cæderent se se; adeò nullo aut fugæ, aut trepidationis indicio, singuli vestigium, quod semel presserant obtinebant, ut non nisi prostrati calcatique, velut dejecta machinis mœnia, locum ultrà tendendi victoribus præberent. Sed Alexandro cum Hispanis hastatorum cohorte, interjectis aliquot sclopetariis irruenti, vis nulla hostium satis fuit. recuperatoque, paucis suorum amissis, quantum à Crucis munitione ad Divi Jacobi castellum patebat, aggere, movebant inde ad Georgianum propugnaculum

Pugnatur modico super aggere à multis hominum millibus.

necessitate,

ac deliberatione vincendi aut moriendi.

Alex. partem aggeris recuperat:

1686 culum ita explicata acie, ut & planitiem, & clivum ex utraque parte comprehenderet. Ipſe autem nunc in prærupti aggeris deſcenſu, ægrè conſiſtente veſtigio pendens, ſubeuntes è navibus Antverpianos haſta propellere: nunc aggere in medio, brevi cum parma gladioque, cujus vibrandi mirus artifex erat, in confertos hoſtium cuneos irrumpere, atque adverſa reſiſtentium ora concidere: ubique imperio, manu, aſpectu ipſo, animum ſuis, terrorem hoſtibus incutere; donec aditu ad Georgianum propugnaculum patefacto, atque adeò aperta novis copiis via à Crucis munitione, aggredi eodem impetu hoſtium munimenta decrevit. Sed erant illa aggere, ac vallo egregie ſepta: nec minus ſelectis ex univerſo exercitu præſidiariis inſtructa: maximè autem à claſſiariis, qui utrinque ad ejus munitionis tutelam naves propiùs adegerant, aſſiduis pilarum emiſſionibus defenſa: itaque Alexander non eſt auſus ea munimenta prius invadere, quàm ante Georgianum caſtellum juberet attolli loricam è ſacculis terra confertis, ex qua campeſtria aliquot tormenta ad libellam dirigerentur in vicinum vallum: ſimul inducto in caſtellum majorum ſclopetariorum manipulo, inde claſſiarios abſterreri curaret. Tum aggreſſionem adornaturo nunciatur, Palatæ munitionem, ſubmotis hoſtibus, teneri à Mansfeldianis: atque aggreſſionem in hoſtile vallum magna ſpe victoriæ feſtinari. Et vero non aliud generoſa illa Hiſpanorum, Italorumque contentio jam promiſerat. Namque egreſſi è Mansfeldiana munitione Capiſuccus, & Aquila Tribuni: quorum ad latus aderant, huic Piccolomineus, illi Toralva Centuriones, ſequentibus Italorum, atque Hiſpanorum centuriis, ex utraque natione compoſitis; poſtquam Hiſpani, horumque exemplo Itali, poſitis humi genibus, imploraverant divinam opem, in hoſtes Palatam obſidentes irruerunt: iiſque, poſt acre cruentumque prælium, qua cæſis, qua fugatis, caſtellum victores intrarunt: eique ſuppreſſa in poſterum Palatæ

ac mira ubique manu,

& imperio gerens,

ad invadendum hoſtile vallum properat: (*Inter S. Gerog. & Palatæ caſtella*)

(*parapeto.*) Hiſce in illud rebus ante diſpoſitis.

Eodem feruntur Mansfeldii juſſu Capiſuccus, & Aquila.

cum ſuis centuriis invicem permiſtis

& poſt cruentum prælium,

latæ appellatione, Victoriæ nomen indiderunt. Quod ubi tormentis valide firmarunt, compositi rursum, præeuntibus quoque Tribunis, &, quos dicebam, Centurionibus, in hostium sepimenta direxêre gradum, excepti ferociter à propugnatoribus, munitionem illam, ut spei ultimum, retinentibus. Et quamvis eodem tempore ex altera parte Alexandri miles invaderet, explosis jam satis in illud è castello Georgiano tormentis; tamen hic quidem semel, illi vero bis, nec sine clade rejecti, sunt. aucta usque adeò ab eo successu Fœderatorum spe, ut jam ex utraque classe certatim in aggerem succedentibus, & coëuntibus militibus, brevi multis in locis instaurata sit pugna. At verò tertiùm renovatam à Mansfeldianis aggressionem ad extremum non sustinere hostes. apparuitque, quid stimulata ab dedecore virtus, quid amittendæ gloriæ metus, quid ultionis spes, quid desperatio demum possent. Sesquihorâ dubio eventu certatum erat; quum novo repentè impetu percita Italorum, Hispanorumque legio pugnam redintegrant, ac densatis unà spiculis, libratisque securibus, valli septem distrahunt, aperiuntque. alii humeris sociorum innixi, aut super clypeos scandentes objecta transcendunt: scissoque jam multis in locis aggere, irrumpentibus ex altera quoque parte Alexandri militibus, munimenta confertim intrant, ac multa cæde intus edita, loco potiuntur. Primus, qui vallum inscendit (namque hanc suæ quisque nationi laudem asserere Hispani, Italique contendebant) Bartholomæus Toralva Centurio Hispanus fuit. Quamquam, quòd eodem pene tempore in munimenta Tribunus ipse Camillus Capisuccus emicuerat, atque inde se se in hostem prior quam Toralva libraverat, partem Toralvæ prærogativam meruisse visus est. Ob hanc certè causam militem, cujus humeris sublatus valli summa, apprehenderat ex gregario ad instructoris gradum post evexit. Ipsum autem Camillum multa cum laude complexus Alexander,

1585 Palatam intrant Victoriam inde appellatam.

Tum vallum aggrediuntur,

(*Alex. mil.*) bis rejecti, (*Mansfeldiani.*

tertium invadunt,

& valli sepem transcendunt.

urgentibusque ex altera parte Alexandri militibus, munimento potiuuntur

prima cum laude Toralvæ & Capisucci

(*Victorius Antonotius ab Assisio.*)

1585. vallì expugnationem virtuti ejus, concordique cum Aquila consilio acceptam retulit, eique propterea & Aquilæ apud Regem pariter commendatis, patentes utrique litteras Tribunatus sui, (nam legiones nondum accepto ab Hispania diplomate gubernaverant) cum honorifica regi in eos animi testificatione impetravit. At Toralva multis vulneribus saucius, Alexandri jussu in Stabruchi prætorium, inque ipsius Alexandri lectum protinus illatus curatusque, ac vestimento, quod hesterno die Farnesius induerat, donatus benignitatem Principis omni vallari corona potiorem duxit. Ferunt quo postremùm tempore in hostium munimenta cum Italis movebant Hispani, Petrum Pacium hujus Hispanæ legionis olim Tribunum, virum apprimè pium carumque militibus, qui aliquot ante menses in Teneramundæ obsidione ceciderat, conspectum hîc fuisse armis, quibus consueverat, indutum præire suis, commonstrare subeundi locum, legionemque, qua solebat alacritate, in hostes animare. exterritos autem, qui primi viderant, indicasse ponè sequentibus, hos aliis atque aliis, omnes stupore suspensos addubitasse, ludibrióne oculorum fallerentur, an Pacium ipsum viventem pugnantemque spectarent? Sed postquam error consensu excludebatur, accepto omine sibi persuasisse, curæ esse Deo conatus suos, quibus cœlesti ope promovendis se Superi miscerent, associarentque. Sic complures eorum, qui hoc viderant, & quidem juratos enarrasse, Delrius author persanè gravis, ac rerum Belgii sui non ignarus affirmat. Quæ me viri sapientia permovit, ut rem loco attexere non dubitarem. Nam ut dubia, & admiranda unde unde conquirere, scriptoris existimo nimis fidenter abutentis credulitate legentium; ita seriò traditis consignatisque fidem silentio adimere, profectò & priorum, qui propè damnantur, dum prætereuntur: & posterorum, quibus rerum notitia subtrahitur, injuriam duco. At intra expugnata munimenta non se tenebat Regiorum victoria, sed toto pervagabatur

Cui, & Aquiliæ litteras Tribunatus impetrat Alex. à Rege.

Mirum de Pacio Trib. pridem mortuo.

(lib. 2. disquisit. magic. q. 26. sect. 5.)

batur aggere, ægrè jam obsistentibus, qui paulò antè è navibus utriusque classis recentes subierant, prælium que crebris coitionibus conglobari, variis in locis reparabant. Percurrebat agmina suorum Alexander, hos pugnæ componens, illis integros pro sauciis adjungens, alios implicitos & confertos expediens, omnes manu, ac voce animans; *Vi ferirent, mactarentque conclusos intra ea aggeris septa perduellium greges: ulciscerentur necem fortium commilitonum. Illum diem Antverpiani belli finem facerent. aggerem illum, Antverpiæ muros esse: exclusis inde hostibus, aditum in urbem saltu patere.* Hæc dictitans animadvertit, Lilloum versus fluctuare, ac furtim recedere hostium naves, metu videlicet, ne, post recessum relabentis Oceani, limo hærerent. Tum verò id suis commonstrans, *Vicimus*, inquit, *socii, Deserit impios desertores suum mare. Præcidite, quæ fugitivis spes novissima superest, ad naves viam, neque ultrà sinite è manibus impunè elabi in prælium redituros.* Novo hinc furore, animis subdito, crudescere ubique pugna: & quamvis multi auxiliarium Hollandorum, Zelandorumque nutare viderentur, directis modò ad naves, modò ad hostem oculis, fluctuantibusque non minus animis, quàm navigiis; non tamen Antverpienses, quorum res proprius agebatur, quidquam à principio remittere, aut loco propelli. Perstitit illis patriæ cura, & promissorum fides, quamdiu FIDCIA multitudinis, & mutuus respectus in pugna vel timidos attinebat. At ubi ab uno auxiliarium Hollandorum manipulo, in quem Augustinus Romanus, Hispanus Centurio ferebatur, cœpta est fuga, tum verò quasi pudore omnes exsoluti, effuso cursu naves petere, insequentibus Regiis, ac tanto plures à tergo fodientibus, quanto ipsa sibi turba præsentior pestis erat, dum intercursu festinantium præpediti, affluente multitudine, velut cæci, alii super alios incidebant: &, quod in talibus accidit, MORA erat omnium, festinatio singulorum. Sed nusquam major, quàm apud auxiliares naves perni-

1585 Victoriam toto in aggere continuant Regii. (*Antverp.* & *Hollan.*) regente & animante illos Alexandro.

Ejusdem adhortatione. (*Alexand.*) ferocius feruntur.

in nutantem hostem

(*Iuramentum conceptum*)

Resistunt diutius Antverpienses:

mox ipsi ac reliqui ad naves confugiunt:

(*Hollan.* & *Zeland.*) Hic strages maxima.

1585 pernicies fugientium: quorum alii ad eas jam applici ti, ac subituri, occursum validorum deturbabantur: alii navigia catervatim ingressi, prægravantesque, carinis fatiscentibus, hauriebantur: alii occupatis effugiis exclusi, evitandisque tantummodò Hispanorum gladiis intenti, se se in flumen, graves licet armis, fatigatique prælio, præcipites dabant: ac minore metu ab aquarum, quam ab hostium periculo, certius periclitabantur. Adeò NIHIL æquè ex omnibus timetur, atque id, quod primum omnium timeri cœptum est. Nec minore clade ad alteram aggeris partem conflictabantur Antverpiensium naves, quarum multæ sicuti propiùs ad aggerem accesserant, ac pertinaci spe recessum distulerant ultimæ, ità à reciprocante mari destitutæ immobilesque, certis pilarum emissionibus vicino ex aggere lacerabantur magna utique classiariorum strage: quam ut evitarent eorum complures, in flumen se demittebant, quasi nando assecuturi præeuntes naves, nec ideò plerumque fatum evitabant. quin etiam Hispanorum aliqui non minore sui fiducia, quàm hostium contemptu, nantes gladiis ore arreptis, in fugientes rates impellebant se se, captasque cum iis, qui remanserant, nauticis illo audaciæ ostento perculsis, ad aggerem avehebant. Hostium denique non pauci ad aggeris radices, ut se ictibus tormentorum subducerent, adhuc propius adnavigabant: ibique ab repertis, quos cæci fugiebant, hostibus (quippe non judicii modo, sed etiam oculorum usum abstulerat timor) promptis hastarum spiculis figebantur. Non defuêre tamen ex his aliqui, qui decori exitus cura, facie itaque in hostem versa, non inulti cadebant. Desiderati dicuntur in hac Covenstenia pugna, horis fermè septem agitata, ex Antverpianis quidem, auxiliaribusque, atque ex illis maximè, tria circiter millia, præter eos, quos flumen hausit. majore utique, quàm pro numero jactura, amisso robore veteranorum, ac militiæ præcipuis. captæ naves magnæ viginti octo, depressæ quatuor: reperta in iis ænea tormenta

magno Hispanorum ausu.

Numerus occisorum ex Fœderatis. (Hollan. & Zelan.)

Præda.

menta sexaginta quinque, ferrea & minora omnino nonaginta, & copia bellici apparatus, commeatusque sanè quamplurima. Ex regiis verò cæsos fuisse non pauciores septingentis, & ex his Hispanos supra quadringentos: saucios autem quingentorum numerum excessisse compertum est. Recuperato in hunc modum fatali aggere, Alexander actis primùm victori Deo gratiis, easdem voluit à sacro ordine inter sacrificandum postridie ubique persolvi: simul pro iis, qui in pugna ceciderant, peragi (uti mos illi erat) exercitu præsente, emortuale Sacrum. Proxima, post sauciorum curam, cura non minus saucii Covenstenii aggeris fuit: quem tredecim omninò locis apertum ac lacerum, ut repararent, præter certam materiam, & fascium terræque complementa, aggestis cadaveribus hostium milites irati, ac festinantes obstruxere.

1585

Cæsi ex Regiis.

Gratiæ Deo redditæ.

curá interemptorum salutis, & sauciorum & Covenstenii aggeris.

DE BELLO BELGICO

DECADIS SECUNDÆ

LIBER SEPTIMUS.

1585

PORTENTOSI navigii reductio, contra illud & alias naves Mansfeldius festinat,

ALEXANDER, nequid spatii perculsis hostibus relinqueret, audito perstare adhuc portentosum navigium ad Ordanum, multasque in eum locum convenisse Antverpiensium naves; illuc Carolum Mansfeldium cum biremibus quinque, celocibus septem, ac viginti minoribus navigiis, tormentis, ac milite instructis, immittit. Mansfeldius è navali ponte solvens, per scissuram Scaldici aggeris, apud propugnaculum S. Petri, in campos alluvione undantes illico transgressus, tanta hostes celeritate circumvenit, ut facile nulla videretur evasura navis, nisi inopinatum in ipsa rei molitione infortunium intercessisset. Namque in Mansfeldiana biremi, qua vehebantur Comes Aremberigius, Marchio Bentivolus, Comes Bevilacqua, & complures viri primarii, cupidine adducti navale illud prodigium, ac *Noëticam*, uti appellabant, *arcam*, oculis usurpandi, fortè incenso bellico pulvere, qui doliolo servabatur, flagravit repentè navis: Bevilacqua doliolo propior in flumen expulsus, nando Ordami ad ripas semivivus applicuit: aliqui in undas projecere se: nonnulli combusti periere: Mansfeldius, ac reliqui, ore ac manibus diu prætulere flammæ vestigia. Per hanc autem moram (nam multi ad opem undique accurrerant) pleræque Antverpiensium naves se se in urbem recepere, præter novem à Mansfeldianis insequentibus captas. Qua cum præda reversi victores, circum ingens navigium consistere, mirati.

Qui incensa ejus navi paulum retardatur:

mox hostem aggressus

(Finisbelli naves aliquot capit.

xati, nullum inde propugnatorem, ex navali turba nullum, nullum ceu deserta in urbe habitatorem apparere. Et desertum planè illud reliquerant Antverpiani. Nam pridie plerisque tormentorum exoneratum, quum ne sic quidem amoliri inde potuissent, abiissentque; redierant eo die cum classe, extracturi è navigio milites, nauticumque instrumentum; ac subjectis flammis, eam lignorum silvam hostibus prærepturi. Et classarios quidem, navalesque socios, ac supellectilis partem naves jam abduxerant, cetera repentinus Mansfeldii adventus intercluserat. Hæc autem licet à captivis, uti se habuerant, relata essent, haud tamen iis fidem habuere Mansfeldiani: quantoque pacatiora omnia, nec hostile quidquam observabant, tanto occultiores in ea lignea mole, velut in altero Equo Trojano, dolos pertimescebant. Placuit, explosa in illam ex æneo tormento pila, tanquam igneo tentamento excitare machinæ torporem. Sed pila intra lateris tormentum surdo ictu accepta, non magis inde motum est navigium, quàm si vastus in mari scopulus leni undarum attactu lamberetur. Postremo ex audacioribus unus, quasi muralem coronam primus adepturus: mox alii, ne minus auderent: tum præeuntium exemplo complures, captivis obsidum loco secum ductis, sociis nempè discriminis, eodemque, si quod lateret, periculo involvendis, molem subeunt: tabulata, foros, statumina infrà supraque perlustrant, ac rimantur omnia. Nec ullis fraudum vestigiis usquam repertis, à metu jam securi, de amovenda loco machina, Scaldicumque ad Pontem Parmensi Principi sistenda, cum navarchis consilium capiunt. Igitur avulso quidquid compactile, ac solutile fuit, mutilatum ea ratione navigium allevatumque, per inundatos Ordami campos in alveum fluminis trahunt, admonitoque Parmensi, pontem versus impellunt. Nec sine pompa id factum. Præibant captivæ naves, remulco tractæ: sequebatur Mansfeldiana classis, ipso, instar classis, navigio

1585

Tum ad maximum ximum accedit.

Quod, uti inutile deseruerant Antverpiani.

Timent in eo insidias aggressores,

Tentant illud.

aliqui subeunt,

ac securi insidiarum,

in flumen detrahunt-

& militari pompa. (*Naves 9*)

1585 vigio in medium accepto. Addidere plausum obviæ à ponte rates, explosaque, ubi in Alexandri conspectum venere, tormenta: tam effuso exercitus gaudio, ut per eam capti navigii speciem, ipsa jam victa captaque in triumphum duci Antverpia videretur. Et verò non solùm militum vulgus, qui, ut in omnem partem nimius, quantum antea ad machinæ famam extimuerat, tantum ejus tunc præsentiam irrisit, atque uti formidandum pueris ludibrium contemptim habuit: sed etiam militum primores, atque Alexander ipse, demirati irritum tam vastæ artificium molis, qua hostes belli finem minati essent; verè advenisse, malo utique eorum omine; finem belli, exhausta jam obsessorum potentia, interpretati sunt. Nec sanè falso.

ad Alex. deducunt:

magna spe finis laborum.

NAM ubi Antverpiensium populus super cladem Covensteniana, captum navigium illud suum, atque adeò se spei ubique irritos viderunt, non ultra ab Hollachio decipiendos se, aut ab Aldegundio sustentandos, vano externæ opis accessu, conclamarunt. Apparebatque, scissa in partes civitate, multitudinem non diutius obsidionis mala toleraturam. Nec animadversio in audaciores aliquot è plebe quidquam profuerat: quippè in carcerem conjectos vi populus extraxerat: nihil auso in posterum Magistratu. cujus neque consilium de Catholicis urbe pellendis, quo allevaretur urbs, Aldegundius probaverat, veritus longè acriorem, inevitabilemque multitudinis tumultum. Adde, quòd repens ab urbe prædivitum aliquot mercatorum fuga: & Hansiaticarum civitatum legatio flagitantium, ut nisi pax iniretur, Hansiaticis mercatoribus liber egressus ab eo emporio suis cum opibus pateret, terruerant Antverpiæ Magistratum, & multo audaciorem effecerant plebem. Sed Aldegundius non consumptis adhuc, quas apprimè callebat, artibus tractandæ multitudinis; spargit in vulgus, scripturum se Parmensi Principi, mox & iturum

Antverpiensium populus non toleraturus amplius obsidionis mala, frustra coërcetur à Magistratu.

Pacem quoque flagitant mercatores;

rum se in castra: &, si quidem æqua ab Hispano proponantur, nihil omissurum, quo pax brevi componatur. Scripsitque, ut admitteretur: atque admisso, ubi Alexander à Richardotto, cum quo Aldegundius primùm egit, audivit, evenisse illum, ut Antverpiæ, Hollandiæque, ac Zelandiæ reconciliationem una misceret: intellexit, ea plurium conjunctione provinciarum, lento nimirum, implicatoque dierum multorum negotio, speratis Anglorum auxiliis moram, ac spatium quæri. ideoque hominem cetera humaniter habitum, Antverpiam remisit, pollicitum se accepta à Magistratu populoque facultate, de Antverpiæ seorsim causa transigendi, illicò rediturum. Sed cunctante, suspicatus Alexander, rem callidè produci, ut ex agro circum Antverpiæ, Mechliniæque suburbia, qualiscunque messis, quæ jam maturescebat, ab obsessis colligeretur; occupavit hanc quoque spem illis adimere, jussitque Ambrosium Landrianum cum Vilvordiano suæ præfecturæ præsidio, rusticorumque caterva; & Vastium cum parte equitatus: hunc per Antverpiæ, illum per Mechliniæ suburbia, eodem tempore populabundos excurrere: segetesque, oleraque, & quidquid usui esse poterat, anferre in castra. Tum ipse cum expedita equitum peditumque manu in Antverpiensem agrum illatus, Burgerhoutum, munitam Antverpianorum militum stationem, Berchemium, aliasque circà arces, ac propugnacula eodem impetu expugnat: atque Antverpiam reliqua agri parte, qua demum sola extra pomerium fruebatur, exspoliat: civesque, ac famem intra urbem claudit. Enimvero eruptura erat populi seditio: neque enim aliud dissonis per urbem questibus audiebatur, præter panem, & pacem. Quum à Magistratu submissi, qui se per compita circulis insererent, spargerentque, Recens acceptas è Gallia literas, quibus adventare tandem auxilium certò nunciabatur. Addebant aliqui civium, nempè ex Aldegundii cohorte, sibi exploratum esse,

1585. (9. Iun.) Aldegundius pro ea ad Alex. contendit. qui intellectis artibus illum remittit.: simul segetes per hostilem agrum advehi jubet in castra: Ipse arces circa Antverpiam expugnat. (400. equit. 700. pedit) & urbem suburbiis suis exspoliat. Fames ad seditionem cives impellit: sed sustentantur spe auxilii.

1585 & metu populationis quam pactus esset cum Hispanis Alexander.

Parmensem Principem oblaturum quidem conditiones haud spernendas, clam tamen stipendiorum loco cum Hispanis pactum esse populationem urbis. proinde viderent, ne brevis moræ intolerantia, & sustentatæ ad cum diem obsidionis decus, & rem omnem domesticam, & uxorum filiarumque pudicitiam, & patriam & vitam simul amitterent. Sed minus hæc, latrante intus fame, audiebantur foris, & plerique gallicas litteras Antuerpiæ natas in Aldegundiano conclavi suspectabant. Nam de Parmensi Principe dignior fama occupaverat vulgi animos. Acciditque interim parva quidem res, sed OPPORTUNITAS rebus etiam minimis pretium addit.

Sed Alexandri benignitas per occasionem exhibita,

Matronæ nobili ad curationem morbi, quo periculose laborabat Antverpiæ, opus erat asinino lacte, quod in urbe haberi quum nusquam posset, obtulit se juvenis, intrepidè ausurus ex agro suburbano, quamvis ab hostibus teneretur, jumentum adducere, ducebatque, quum captus ab Hispanis ad Alexandrum Burgerhouti adhuc agentem deportatus est. Alexander, re uti erat audita, postquam juvenem præter opinionem benignè habuit, ac pietatem ejus ultrò laudavit; jussit illicò jumentum perdicibus, capisque Brugensibus, atque id genus avibus onerari. tum ea juveni tradens ad ægrotam perferenda, mandavit, multam ei salutem officiose suo nomine diceret: testareturque, se non modò illi sanitatis, ac virium recuperationem, sed Senatui, populoque vniverso prospera omnia, & salutaria ex animo cupere, ac precari. Profectò insperata hæc Alexandri comitas, cui statim Antverpienses, misso præstanti equo cum aliquot bellariis, ac primæ notæ vino, publico nomine gratias egere; incredibilem ei civium benevolentiam, accedente præsertim juvenis prædicatione, conciliavit. Nimirum IN MILITARI armamentario, etiam benignitatis telum repositum habent prudentes belli Duces.

opinionem infregit,

MECHLINIÆ deditio.

AT Mechliniæ deditio rem confecit. In ea urbe,

urbe, post auditam in Coventenio aggere sociorum cladem, ortum erat inter præsidiarios, civesque dissidium: eodem aucto post ademptam vicinæ segetis spem, magnopere timebatur à civibus, ne miles direpta relictaque urbe, in Blochusiam arcem, quam Mechliniæ proximam tormentis, ac re cibaria communierant, se se inferret. Quod ubi Alexandro exploratum, occasio visa est Mechliniam invadendi: statimque expeditioni imposito Marchioni Renthiaco, cum Licquio, ac Motthæo, mandat, rectà Blochusium festinantes, hostium consiliis antevertant, Renthiacus raptis illuc copiis, secutisque tormentis, non modo Blochusium nondum ingressis eò præsidiariis, sed etiam Necherspoliam, aliasque Mechliniæ circumdatas munitiones in potestatem redegit, ipsâque ab urbe, circumpositis castris, deditionem expressit. Urbs, pacisente Famausio Gubernatore, Parmensis arbitrio clementiæque dedita est. præsidiarii absque signis educti, signa ad Alexandrum missa: qui habita civitatis ratione magnam partem Catholicæ, mitiores multò conditiones Mechliniensibus edixit. Nam pro septingentis præsidiariis urbe egressis, non nisi ducentos Wallones Proveno duce substituit jussis civibus unà cum præsidio urbem suam tueri: & nullâ impositâ mulctâ, veniam civitati, Regis nomine, liberaliter impertivit: lætus ipse, quòd paucos intra dies, nullâ suorum jacturâ, & Mechliniensem Archiepiscopum post longum exilium, in suam sedem (qua non alia inter sacras per Belgium præfecturas insignior) reposuisset: & urbem urbium Belgicarum florem, & cum ea Mechliniense dominium ex septendecim provinciis unam, Principi suo redonasset: eo maxime tempore, quo acceptis ab Rege litteris de Placentinæ arcis, quæ Hispano præsidio tenebatur, restitutione, agere posset regiæ liberalitati grates, cum victoriæ nuntio gratiores.

SED nuncium multo acceptiorem brevi transmisit

Margin notes: 1585 — cives famo laborant, & à præsidiariis suis timentes, — unde post amissas vicinas munitiones, — (19. *Iuli.*) se dedunt Parmensis arbitrio, — gratiosis ab eo conditionibus acceptis: (*Carolus Gislelius Prov. Dom.*) — (21. *Iunii.*) Ipse pro restituta Placentina arce, Regi Mechliniâ rependit;

1585. DE ANTVERPIÆ deditione legati agunt cum Alex.

misit ad Regem, subactâ demum Antverpiâ. Etenim Consul Aldegundius, ubi rem desperatam publicam vidit, sibi privatim consulturus, legationem à Magistratu, ac civitate destinatam ad Parmensem festinavit. legati unus & viginti fuere: inter quos eminebant Gulielmus Merodius Dufflæ dominus, Joannes Scoonhovius, Andreas Hesselius, & ipse Consul urbis Philippus Marnixius Aldegundius. Quibus Beveræ ab Alexandro exceptis, Aldegundium præsente regio, bellicoque senatu, omnium nomine in hæc verba prolocutum accepi. *Non hic adsumus, invicte Princeps, ut annuam moram, qua adversum te nostra defendimus, anxia legatione deprecemur. Quis enim urbi toto Belgio potentissima à modicis adeò obsidentium copiis timuisset? Tuque ipse, ut* NEMO *fortium segnes amat, facilitatem nostram metumque voluisses, opinor, magis, quàm probâsses. Compertus erat nobis militum vestrorum numerus: explorata castrorum necessitates, contempta navium raritas, audita per exercitum querela: & seditiones in dies exspectabantur. An tu cum decem, aut undecim hominum millibus (neque enim cum pluribus tantum operis incœptasti) in obsidione daturus esses, qua simul urbem à terra, & ab undis cingeres: Brabantiam equitatu percurreres: vicinarum urbium auxiliis obsisteres? simul vastum adeò flumen, & suprà contra Gandavensium vires, & infrà adversum Zelandiæ, Hollandiæque potentiam clauderes? tam multa per Scaldicum aggerem propugnacula invaderes, classi classem, quæ tibi nulla tunc esset, opponeres: annonam, ac subvectiones in castra defenderes; omnia castellis, præsidiis, stationibus instrueres? Profectò nec si tu quinquaginta debellatorum millibus abundasses: nec si tibi milites centimani fuissent, credi poteras, rebus tam multis, tam loco distractis, effectu arduis, opere diuturnis, necessitate instantibus, suffecturus. Et tamen cum ista militum paucitate, Antverpiam à terra, ab aquis, obsedisti: Flandriam, ac Brabantiam, sparsis ubique stativis occupasti: annonam quæque alia obsidentibus necessaria, novum*

(A monte S. Aldegund.) Aldegundii Antverpiam dedentis oratio.

militus

molitus alveum, in castra perduxisti: arces, ac munimenta super aggeres, perque campos alluvione submersos, proseminasti: &, quod fieri potuisse solum credidimus, quia factum esse conspeximus, cum flumine maris auxilium trahente congressus es, atque adversus æstuantis Oceani furias, adversus acuta glaciei verbera, inter assidua classium certamina, Scaldim, aut verius mare, sub pontem misisti. At nos pontem, non sine tuorum clade, perfregimus. Tu à clade animosior molem extemplo reposuisti. Nos Scaldim in campos avertimus, & navigationem alibi quæsivimus. Tu hic quoque Scaldim insecutus, novo illum ponte secuisti, & transversarium aggerem navigaturis objectasti. Nos aggerem invasimus, perfodimus, viam illuc navibus aperuimus; Tu victores inde pepulisti, scissa apertaque reparasti, spem transmissionis omnem interclusisti. Quid usquam machinarum est, quod non admovimus? quas vires classium, quæ miracula ignium, quas natantium moles arcium, non exprompsimus? Quantum ab ingenio, quantum ab arte peti potuit, cælum, mare, ac tantum non tartara in societatem auxiliumque devocavimus. Et his tamen omnibus, non modò à mænibus nostris te non abstraximus, non absterruimus, sed etiam in aliarum clades urbium circumferentem arma & victorias, irritavimus. Rem perfecisti, Princeps, quæ veterum, recentiumque temporum annales, majus utique non habent. Sæpe nos legimus, interdum & vidimus, assidenti hostilem ad urbem Imperatori, dum unam premit & capit, aliam procul amissam. Tu, dum Antverpiam tota belli conatu obsides, ceu nostri securus, simul in Flandria Teneramundam expugnas, & Gandavum fame subigis: simul in Geldria nobis Neomagum eripis: simul in Barbantia Bruxellas, & Mechliniam ad deditionem cogis. sicque ad tres simul provincias, dum uni insistis urbi, victorias ex victoriis tibi nascentes extendis. Adeò committi uno cum hoste, magnitudini mentis tuæ parum est. Hæc porrò diuturnæ contentioni inter oppugnantes atque obsistentes commemoratio eò denique pertinuit, ut planum facerem, defensionem à virium suarum conscius non temerè susceptam, 1585.

&

1585 *& ab iisdem fortunam tuam expertũ non timide omissam. Gloriam devicta Antverpia Superi & virtus tua tibi dedere, Alexander: & nobis aliquid gloria posteri dabunt, quod à te non cito victi sumus. Unum non nostra tantum, sed & tua & Regis avunculi tui causa rogamus obsecramusque; ut, sicut quantam urbem ipse viceris, vincendo intellexisti, ita illam capiendo, ac potiundo, nihil de vi majestateque ejus, nihil de victoria tua monumento, nihil de regia possessionis amplitudine, ac censu, imminutum velis. Imminues autem, si aut civium animis certa religione præscripta, aut eorumdem corporibus, ac fortunis, præsidio externorum imposito, civitatis statum immutaveris. Floret in præsens, si qua urbs alia per Europam, Antverpia Civium numerum, convenarum frequentiam, agrè ineas. Naves omnium regnorum onerarias, per arma dum licet, quam amplus est Scaldis haud capit. postremo nullum usquam terrarum gentiumque emporium est, quod plures una provincias, & provinciarum opes, negotiorum communione jungat, ac misceat. Durabit loco celebritas, quamdiu Religionis solitudo, arcium mina, præsidiorum terrores, non obstruent hoc asylum.* COMMERCIA *securitas alit. Quanta autem sperenda sit inermi negotiantium populo securitas inter armatos, & præda assuetos, hujus profecto urbis populationes, incendia, excidia, luctuoso atrocique documento satis erunt. Quæ sane mala, ne rursum Antverpia pertimescenda sint, per hodierna deditionis leges, quas tecum inituri huc accessimus, sapientia, Princeps, tua præcavebit.*

(an. 1576. Vide lib. 8. Dec. 1.)

Respondet legatis Alexander.

Ad hæc Alexander brevi responso, Accipere se dixit animo perlibenti Antverpiæ legationem. atque ut ipse fortia militum suorum facta in Dei benignitatem, inque Mei Matris opem referebat; ita æquum esse, Antverpienses, agnoscere, vires suas, aut civitatum provinciarumque fœdera, aut externorum Principum auxilia, contra legitimi Belgarum Domini potentiam; æquitatemque frustrà esse. In conditonibus statuendis non ea se cogitaturum, quæ peccaverint. Antverpienses, armis adversus Religio-

Religionem, ac Regem motis: aliisque per Belgium populis, tanquam signo Antverpiana ex arce ad defectionem convocatis; sed habiturum se in consilio clementiam Regis, ad ejusque respectum, conditionum præcipua moderaturum. Interim esse ab se designatos, cum quibus ipsi liberius congrederentur, viros prudentia claros, & partibus haud infensos. Irent ad eos, capitaque conferrent; tum se mentem Regis, non ingrata illis interpetatione, significaturum. Delegerat ad eam rem Alexander Pamelium, Richardottum, & Vandenburgium, privati, Artesiæ, & Mechliniæ consiliorum Præsides: omniaque eorum sapientiæ, arbitrioque tradiderat: exceptis solùm capitibus ad obedientiam Regi debitam, Religionemque spectantibus: quæ solito attentius seposuerat sibi, uti facere jussus erat à Rege. Nam quum multò antè Alexander, ut promptiores haberet ad deditionem Antverpienses, ab Rege exquisivisset, An videretur, non semper definiendum esse tempus hæreticis ad res suas captis in urbibus expediendas: sed eos tamdiu tolerandos, dum spes sanioris mentis, ac reductionis affulgeret: rescripserat ad ea Rex, hujusmodi spatium indefiniti temporis haud indulgendum, quacumque spe, aut persuasione securæ reconciliationis. In quam sententiam quoniam sæpe alias ille disseruit; libet ex novissimis ab Hispania literis, quamquam posteriores fuere, partem manu Regis exaratam hic apponere.

1585

eosque ad tres Præsides remittit,

quorum arbitrio omnia tradiderat:

exceptis capitibus de obedientia ergaRegem & religione ergaDeum,

(1. Maij.)
(17. Aug.

De Religione sententiam suam sic aperuit Rex:

In omni colloquio, conventuque cum civitatibus, arcibusque, quæ in nostram potestatem venient, hoc primum, hoc supremum esto: ut hisce in locis, Religio Catholica recipiatur, nulla sectarum professione exercitiove, sive urbano, sive forensi hæreticis usquam permisso; nisi ad res eorum domesticas componendas mora temporis aliqua, eaque certa & circumscripta concedenda sit. Qua super re, ne quis interpretationi aut moderationi locus relinquatur, plane edico; Sibi ut persuadeant, qui in nostris Belgii provinciis victuri sunt, alterutrum eligendum, aut nihil de veteris Romanaque

1585. *manaque cultu Religionis immutandum, aut post definitum tempus illico sedem alibi quærendam. Quæ si fiant, divino equidem Numini confido, cujus honori obsequioque in hoc bellum tanto cruoris, tanto opum impendio, tot jam annis insistitur, omnia in melius processura: ejusque Majestatem, pro ea qua solet providentia, ita res nostras perpetuò temperaturam, ut ex earum felici eventu intellecturi sint homines, quanti demum referat, Divinæ bonitati se credere, debitumque illi servitium rebus omnibus præbere. Quod si aliter Deo, nostra ob delicta visum fuerit, ego satius duxero, mea omnia pro ejus causa profundere, quàm ab hac si fortè minus fortunata, pia certè constantia, vel minimùm cujusquam humani consilii respectu aliquando deflectere.*

(17. *Aug.*) Hoc autem Regis Catholici propositum Deo cordi fuisse vel ex eo visum est; quod, quo die illa scribebantur à Rege, erat autem decimus sextus ante Kalendas Septembres, eodem die, in Beverano colloquio, acceptis conditionibus dedidere urbem Antverpiensium legati. quum tamen hi à principio agere cum regiis Præsidibus aggressi satis ostendissent, implicitum, tardumque reconciliationis negotium fore. Nam tribus illi capitibus, inter alia, immobiles insistebant: Ut Religio, qualis tunc erat, liberè exerceretur: ut semiruta non repararetur arx: ut nullum urbi præsidium, cujuscunque nationis esset, imponeretur. Quin, ubi negatam Præsidibus facultatem audivere de Religione disceptandi, Parmensem adeunt non ultrà progressuri, nisi eâ libertate impetratâ. Et Aldegundius quidem, inter alias cum Alexandro congressiones, semel seorsim à collegis, super eo capite quatuor continenter horas immoratus, affirmare ausus est: Ea libertatis conditione Zelandiam, Hollandiamque, atque adeò fœderatum omne Belgium ad Regis obsequium attrahi posse. idque in se recipere: sperareque, pro ea qua esset apud provincias authoritate, magnum se utriusque partibus beneficium brevi collaturum. Sed præcisa protinus ab Alexandro omni

Agunt legati cum Præsidibus.

Tribus in rebus dissentiunt.

Magna Aldegundius promittit si libertas Religionis concedatur

contrà Alexander cum eo sermonem habet.

omni spe hujusmodi arbitrariæ, ac promiscuæ religionis, ex qua civitates, ut ajebat, ac provinciæ in sectas studiaque distractæ, neque inter se, neque cum Deo, aut cum Principibus Dei ac ministris servare pacem queant; illum comiter admonuit; Reputarent apud se declinantium in dies rerum suarum statum, insperabile à Gallorum turbis auxilium, callidam Angliæ cunctationem, invictam, nec sumptu exhauriendam, nec bello fatigandam Regis Catholici potentiam; addens obliquè aliqua, quæ ad privatum ejus commodum pertinerent, quæque spem gratiæ ab Regis clementia præmonstrarent. Hæc autem adeò facundè, spirituque tanto, ac verbis, ut ipse ad Regem scripsit, sibi à Deo planè immissis, antè Aldegundii oculos repræsentavit, ut demiratus ille insolitam dicendi vim, egressus inde confessus sit; Multis se cum viris eloquentibus sæpè congressum, nullum Parmensi Principe efficaciorem, affabilioremque comperisse: usurparique posse à se illud Asdrubalis de Scipione judicium: Mirabiliorem sibi coràm visum esse Farnesium; quàm auditum rebus bello gestis. Et profectò is sive alloquio Parmensis, comitateque captus, sive sustinendæ obsidionis spe dejectus, mutati argumentum animi paulatim ostendit, dum deditionis exinde capita pronior agitavit. Quin etiam edito postea libello, quum res ab Alexandro patratas, clementiam ejus in victos, in servanda fide sanctimoniam, ceterasque Imperatorias virtutes, liberali præconio celebrasset; adjecit inter alia, *Sumi adversus Philippum Regem arma à subditis populis, integra conscientia, nequaquam posse.* Qua sanè confessio re non temerè, inter loquendum prompta, sed literis ad memoriam contestata, ut erat hominis authoritate inter suos, & Calvinianâ sapientiâ longè clarissimi, Fœderatorum causæ momenti plurimum abrogavit, ipse suis offensus invisusque, regendam ad Rempubilcam postea non accessit. Tunc verò legatis, Regiisque, quos dicebam, Præsidibus, sæpè congressis, denique

1585.

(10. *Arg.*) eoque sermone is mirifice capitur:

(*T. Liv.* l. 28.)

& pronior ad deditionem conficiendam redditur; Immo edito post libro laudat virtutes Alexandri, & Regis causam;

invisus propterea Fœderatis:

1585 denique post aliquam disceptationem; præsente Alexandro, *Primùm de Religione conditio firmata est: Una, eaque vetus, & Catholica Antverpiensibus præscripta. Iussi iidem templa, quæ diruerant, opportune reponere: simul & ejectas religiosorum ordinum familias in urbem, inque sua loca, & bona recipere.* Quam de sacris ordinibus conditionem quum legati in hujusmodi verba concipi curassent, *ut ea in urbem religiosa familia revocarentur, quæ Carolo V. Imperatore domicilium Antverpiæ habuissent*; Alexander intellecto, per eam nempè fraudem excludi Patres Societatis Jesu, quorum ipse militiam adversus hæreticos paratam maximè adhibebat; condicionem protinus rejecit, comprehendique omnes æquè voluit. Indulgentior aliquanto fuit in arce non restituenda: & in præsidio ex Hispanis, Italisque, à quibus sibi cives cautum volebant, in urbe haud collocando. In hunc tamen modum conditio lata est, *Ut Parmensis Princeps præsidium ex amicis nationibus in urbem secum adduceret: &, si quidem Hollandi, Zellandique Regi suo reconciliarentur, urbs ab arce, atque à præsidio libera in in posterum foret: sin minus Antverpiæ securitati contra finitimos Zelandos, aliosque consuleretur.* In reliquis conditionibus liberalis per omnia Parmensis, prærerita etiam læsæ Majestatis crimina Antverpiensibus, Regis nomine, condonavit: prisca urbi privilegia restituiu: quadriennnii moram permisit hæreticis ad res suas componendas, & quamvis ob gravissimas in obsidione impensas, magnam earum partem petere, mulctæ loco, non absurdè posset, non nisi quater centena florenum millia, nec semel omnia, ad stipendia militum imperavit. Captivos, qui apud regios; quàm apud hostes, plures erant, liberos utrinque dimitti placuit, si non antè pro redemptione pretium spopondissent: Tilinio excepto, cujus temen causam Regi sepositam, eidem se commendaturum pollicitus est: effecturumque, ut sicut Lanuam paucis antè diebus cum Comite Egmontio commutatum, in Galliam

Conditiones impositæ urbi in deditione.

Dolus in iis detectus.

(centum & sexaginta aureorum millia.)

Galliam remiserat, sic patrem quamprimùm Tilinius sequeretur. 1485

HÆC, atque alia deditionis capita (fuere illa septem & viginti) dum à legatis Antverpiam reversis coram Magistratu populoque, magna omnium aviditate, recitantur, ingens repenè tormentorum fragor, qui è Scaldico ponte, vicinisque aggeribus erumpebat, audiri cœptus est: crescebatque, quum egressi urbe complures, atque è tumulis, ac turribus speculati, referunt misceri Farnesianum ad pontem, perque ripas fluminis aggeresque, atrocem profectò pugnam. haud dubiè advenisse Gallorum, Anglorumve subsidium: ab his urgeri inopinata aggressione Hispanos, atque ut imparatos non diu adversum recentem, firmatumque militem duraturos. Igitur credita re, popularium multi, ut fermè SPES, & cupido credulos homines facit, novis jam consiliis arma capessunt, hortantibusque, qui deditionem abnuebant, legatos citumsistunt, spatiumque ad deliberandum super conditionibus amplius exposcunt. donec ab nunciis, aliis super alios, certiores fiunt, nullas Gallorum copias, classem Anglorum nullam apparuisse: sed festum illud ludicrumque militum certamen esse. Fuitque ex iis falsior, qui re propius explorata, affirmavit, compertum sibi, non adventasse quidem subsidiarias ex Anglia naves, sed Argonautarum classem è Colchis auream Parmensi pecudem attulisse. At illi in eum modum illusi, atque hortatoribus irati, ad audiendas iterum deditionis leges, eâdem, quâ modò abierant, levitate rediêre. Eorum tamen non paucos ad inspectandam ejusmodi militarem pompam clam traxit aviditas. Agebatur illa in Farnesiano exercitu gratulatio ob aurei Velleris solennia: cujus torquem ab Rege antea missum distulerat Alexander in hoc tempus accipere, quo Antverpianæ victoriæ jam securus. eo honestamento insignior urbem intraret. Et milites pro studio, amoreque in Imperatorem suum, in majus omnia cumulabant. Nam-

Recitantur in urbe conditiones.

Sparsoque rumore advenisse Anglorum auxilium & Regios aggressum esse.

dubitant Antverpienses de conditionibus admittendis.

Illusi redeunt ad eas audiendas.

(Toison d'ore) Illusionis occasio.

celebritas aurei Velleris ab Alex. suscepti.

Ejus pompæ narratio,

1585. Namque à Beveranis castris, ubi Prætorium erat Principis, ad Calloum usque, atque hinc ad Scaldim, & pontem, cohortes per stationes dispositæ protendebantur, pontem belli primores insederant: Scaldis ripæ, castella, aggeres, naves, armatis omnia legionibus collucebant. arx Divi Philippi in pontis capite ad Brabantiæ oram, augendæ celebritati delecta erat. Ad hanc Alexander è Bevera in equo movens, Nobilitatis flore comitatus, exceptusque per viam nobis identidem nunc equestris, nunc pedestris pugnæ imitamentis; ubi pontem attigit læto tubarum tibiarumque cantu resultantem, ingenti tormentorum fragore è castris, è propugnaculis, è navigiis infinitè reboantium, salutatus est. Emensus pontem, ac sacellum Philippææ arcis ingressus, post solenne Sacrum ab Archiepiscopo Cameracensi, Ludovico Barlamontio peractum, aurei Velleris collare induit è manibus acceptum Mansfeldii Comitis, qui in eo munere personam referre se dixit Octavii Parmæ Placentiæque Ducis, cum quo ante annos undequadraginta in eum ordinem à Carolo V relatus fuerat. Inde egressus, renovata ubique per ripas, aggeresque resonantium lætitia machinarum, inter faustas militum voces, prospera quæque Imperatori suo comprecantium, Beverana in castra reversus est. Constititque inter omnes, à nullo unquam Principum virorum sumptum id muneris fuisse magnificentiore pompa: quippe in medio veteranarum, ac toties victricium legionum: super admirandam Scaldici pontis molem: post memorabilem omnium, quæ aliquando fuere obsidionem, in potestatem redactâ Belgicarum urbium potentissimâ.

(*Altapennii frater.*)

(*Petr. Ern. Mansfeld,*) 39

Legatos deditionem offerentes excipit Alex. (*17. Aug.*)

NONDUM Alexander in castra pervenerat, quum obvios Antverpiæ legatos habuit, deditionem civitatis, acceptis jam conditionibus, offerentes. Quos comiter amplexus apud se retinuit, præmissis in urbem Præsidibus, Richardotto, & Vandemburgio, cum regio feciali: quibus additi sunt

Centu-

Centuriones Petrus à Castro, armare gladio solitus Alexandrum, Didacus Escovarius Mondragoniæ legionis Instructor, & Propertius Baroccius machinationibus præfectus. ut illi firmata jam deditionis capita constabilirent, & admissam deditionem promulgarent: hi extrà intraque lustrarent urbem, venturoque Principi securitatem asfererent. Et Antverpiæ audito reconciliationis exitu, regiis præcursoribus magna populi gratulatione acceptis, illico per urbem discursum est. Insignia, imaginesque Alensonii Ducis ad terram dejecta, Hispani Regis ubique reposita in Parmensis adventum quæsitissima quæque apparari cœpta: omnia ex diuturno mœrore metuque in hilaritatem, ac ludorum curas repentè conversa. Decem adhuc dies superledit urbem ingredi Alexander. Quo tempore verbis exequi non est, quàm multi mortales ex omni Belgio, finitimisque locis illuc confluerent. alii ut triumpho victoris inituri mox urbem, interessent: complures ut munimenta castrorum, & auditam Farnesiani pontis molitionem contemplarentur: nonnulli ut operum formas, quæ brevi deponenda rumor increbuerat, certa dimensione delinearent. Sed nulli hæc avidius circumspectabant; quàm legati Antverpienses, quique ex urbe, laxatis jam non minus animis quàm portis erumpebant. nunc imposita aggeribus castella suspiciebant, nunc alveum Parmam, portumque Perlam admirabantur: ad structuram autem pontis, attoniti hærebant, operisque miraculum & oderant, & commendabant. at in Covenstenio aggere, recenti adhuc cruore, sparsisque artubus, ac truncorum corporum reliquiis horrido; novissimam suorum cladem agnoscentes tacitè ingemiscebant: juvabatque subjicere oculis, quod animi aversabantur.

1585 missis in urbem qui rem constabiliant: (Sergent. major.)

In magna populi lætitia,

signa Alen. sonii dejecta. Regis reposita.

& expectatus Alexandri adventus.

Concursus externorum ad ejus triumphum,

& ad pontem inspiciendum,

maximè Antverpiensium urbe prodeuntium ad opera Alex. contemplanda:

ET VERO Alexander Antverpiam ingressurus, antè alia amovit à portu urbi oppposito in Flandriæ capite, atque à Tiliniano propugnaculo mox & ab ipsa Antverpia, milites præsidiarios, omnesque inermes Zelandiam versus emisit.

TRIVMPHALIS ingressus ejus.

Tum

1585 Tum Catholico exercitui apud Stabruchum convenire jusso Vastium imposuit, pro Mansfeldio, (Petr. Ern. Mansfeld.) qui Lucemburgum, ad præfecturam suam, curationis causâ se receperat. Ex universis autem copiis bis mille pedites selegit, in Centurias Germanorum octo, in Wallonum duodecim distributos, hastis armatos, aut sclopis majoribus (Corazze) minoribusve: ac turmas equitum tres, loricatorum unam, lancearioru m duas: hosque omnes subsistere adBercheniumBrabantiæ,pagum voluit, simul Georgio Bastæ imperavit, ut cum trecentis equitibus è Burgerhouto, tractum illum, qua sibi transeundum erat, excurreret. Postero die è (17. Aug.) Beveranis castris cum aula profectus, trajectoque Scaldi, peditum partem è Berchenio in urbem præmittit, ductore Licquio, qui eorum aliquos Georgianæ portæ, quam & Cæsaream vocant, imponeret: alios præcipua per urbis loca distribueret, ac veluti totidem stationibus mutua sibi ope manum porrigentibus Antverpiam complecterentur. Adeò non victam modò urbem sed victoriam ipsam in potestate habere voluit Alexander. Rebus ita compositis, refertis infinita hominum multitudine intra extraque urbem, viis tectisque, processit reliquus Alexandri comitatus, peditibus, equitibusque non tam ornatu vestium armorumque, quàm, (ut erant veterani omnes, selectique) ipso Martiali aspectua,c militari ferocia planè visendis. Sed visum ad se trahebat omnium Alexander, captarum urbium provinciarumque clarus titulis, quos pro imaginibus, simulacrisque solitis præferri priscis triumphatoribus, fama ei circumdabat, & spectantium cogitationibus suggerebat: auditarumque magnitudo rerum quanto illum homine majorem prius admoverat animis, tanto tunc avidius quærendum oculis, fruendumque insatiabiliter exponebat. Circa ipsum vehebantur primores quique, Dux Areschotus, Caetanus Sermonetæ Dux, Princeps Chimacius, Comes Egmontius, Marchiones Renthiacus, ac Varambonius, Comites

Præmissi, qui vias ad urbem,

quique urbis portas ac fora custodirent.

militum aspectus.

Ipse super omnes spectabilis,

Comites Arembergius, Mansfeldius, Altapennius, aliique, potissimum Belgæ. nam ex Hispanis, Italisque, quo gratius foret Antverpianis, tunc quidem raros admittere visum est. Cum hoc comitatu, & postremis prætorianis turmis, ductoribus Leone Lazaro Haller, & Nitellio Cæsioque Comitibus, Georgianæ portæ successit Alexander: ibique præsto ei Virgo fuit, gentis more, Antverpiam habitu symbolisque referens. quæ triumphali è curru cum nobilium puellarum choro descendens, Parmensem Principem venerabunda salutavit: traditaque illi aurea clave. Qualem ipsa precata olim fuerat ingressum Carolo V. Imperatori, cui porta illa primum paruit, talem ejus nepoti per eadem victoriarum vestigia gradienti magnifice vovit. Alexander accepto comiter dono, atque ad aurei velleris monile ante pectus addito, habuit sane tota urbe complura, quæ subitaria miraretur argumenta publicæ gratulationis. Nam & Merano in ponte rostratam columnam vidit miræ altitudinis tunc erectam, superpositis Alexandri Macedonis, & Romani Alexandri signis: & alibi alias pegmatum species, & arcuum moles, & ignium hilaria: in quas spectaculorum pompas illi iidem toties noxii machinatores ingenium manusque nunc verterant: atque ipsa machinarum fragmenta paulo ante in usum belli destinata, nunc in triumphi solennia concinnaverant, victorem mutato in obsequium artificio placaturi. His Alexander, aliisque operum apparatibus, grato, brevique aspectu æstimatis, in Principem Dei genitricis Basilicam, cum omni comitatu, festinavit. Ibique cum sacro Gratiarum carmine ad musicos modos dicto miscuit ille suas privatim preces gratesque, quas secundum Deum, Magnæ Dei Matri persolvere se palam testatus est, QUOD EJUS INSTINCTU SUSCEPTA, EJUS DUCTU ABSOLUTA FELICITER EXPEDITIONE, DOMINAM SUAM IN SEDEM, EX QUA SA-

1585

(Carol. Mansf.)

ante urbis portam à Virgine excipitur:

& per urbem variis lætitiæ argumentis consalutatur:

In templum descendit.

& grates Virgini persolvit.

1585 SACRILEGE DEJECTA PRIDEM FUERAT, PIIS AC FORTIBUS ARMIS CATHOLICI REGIS, ALIQVANDO RESTITUTAM VIDERET, ATQUE ADORARET. Inde in ædes semirutæ, desertaquæ arcis rectà contendit: incedensque per agmen ante arcem subitò compositum ex militibus, qui præcesserant, quique ex urbe illuc jussi convenerant, paulùm in limite arcis substitit: accitosque ad se propiùs Tribunos, ac Centuriones, antequam per urbem dispara: et, paucis in hunc modum allocutus est. *Dei benignitate, ac virtute vestra, Commilitones, Antverpiam tenemus, ut autem securi teneamus, ego vos ex omni exercitu selegi, quarum militari disciplinæ, inprimisque modestiæ, atque inoffensæ cum civibus conversationi tutelam urbis commendarem, tanto quidem impensius, quanto fixum magis firmumque huic Antverpiensi populo fuerat, in urbem præsidiarios non admittere: quòd ab iis videlicet pertimescerent si non publicam direptionem, ac prædas (quanquam, & hoc illis persuasum erat) perpetuas certe rixas offensionesque, quas fortunarum suarum objectu quotidie redimerent, quotidie alerent, Eam ut evellerem ex illorum animis persuasionem, fidem ipse meam obligavi. nec futurum me promissi, ac spei vanum credidi, hoc delectu militum habito, quibus praeesse viros decoris sui memores, & de mea fide sollicitos non ignorem. Proinde vestrum erit, curam omnem intendere continendis in sua cujusque sede, officioque præsidiariis: eorumque in cives injuriis, si quæ forte contigerint: haud impunè transmittendis, sed protinus vindicandis: ut prius audiant militum animadversionem cives, quàm civium querimonias militum præfecti. Sic sancietur in civitate concordia, & longum obsequium. Mementote, degere vos in aditu Zelandiæ Hollandiæque, quarum arces aspiciantur ex Antverpiæ mœnibus, & voces propemodum] exaudiantur. Respicient illuc Antverpienses, si se superbius haberi sentiant domi suæ ab externo milite; QUI quum semper civi-*

Tum arcem ingressurus milites sic alloquitur.

civitatibus esse gravis solet. tum recens victis, tanquam fortunam suam è proximo respectantibus, gravissimus est. Itaque & intolerantius ferent injurias à victoribus: & quasi deposita nondum ira bellum adhuc secum geratur, resument & ipsi non agrè hostiles animos. Nimirum FACILE *ignem concipiunt, quæ paulò ante extinctæ sunt faces. Ego, quod ad me attinet, ne gloriosos Catholici exercitus labores, cujusquam licentia frustretur, præsente cura invigilabo.* Ita præmonitos in destinato jam urbis loco separavit: jussitque per aliquot dies arma è manibus, velut in acie, nunquam deponerent; donec habitis comitiis novos Magistratus, remotis hæreticis, urbi daret. 1585

Postea in stationes per urbem distribuit.

HÆC dum Antverpiæ, triduum continuata gratulatione, agitabantur, Hispani, Italique, quando urbe non admittebantur, saltem ne communis gaudii, cujus ipsi in primis authores fuerant, exortes forent, apud Scaldim, lætum Imperatori suo triumphum, subitario apparatu, meditati sunt. Noverant, pontem tres intra dies dissolvendum. placuit per stantem adhuc machinam, pompam ducere: & in pontis capite, Marianam arcem pro arce Capitolina interim habere. Ergo alacritate mirabili, cæsis quotquot circa erant fruticibus, arboribusque, festas in ponte moles atque arcus attollunt: pontis latera & loricas ramis convestiunt: solum foliis integunt: postremò symbola, & carmina in Alexandri laudem, qualia inter armatos esse poterant, ramis arborum passim appendunt. tum ipsi frondibus redimiti, composito gradu ponte incedentes, renovata ad singulos arcus scloporum strepentium lætitiâ, in Marianam arcem inferuntur. Crederes mutuatos exemplum à Macedonis Alexandri militibus, qui post Nysæ victoriam, in colle capta urbis proximo, nescio quo instinctu in hilaritatem soluti, decerptis è nemore frondibus hederarum, vitiumque coronati, admirante primùm Alexandro novam illam suorum pompam, mox & probante, lætis summo in colle

Pompa Hispanorum, Italorumque super pontem exhibita honori Imperatoris sui.

(Qu. Curt. l. 8.)

haud absimilis pompæ militum Alex. Macedonis.

1585 discursibus Orgia celebrarunt præsidi nemoris
(*Alex. Macedo*) Deo. Quin etiam Dux ipse tripudiantibus immistus, apparatis large epulis bacchabundum agmen ad extremum excepit. Et istâ quoque epularis appendix in hac, quam dicebam, Hispanorum, Italorumque gratulatione non defuit. Namque dum festo tibiarum, vocumque concentu, magnæ Dei exercituum Matri in ejus arce gratias persolvunt, audiunt improviso adventare ab altera pontis parte cum globo Nobilium Alexandrum.

Farnesius ex Antverpia illuc se transfert: Is enim comperto, quid sibi honoris ultrò haberetur à milite, delectatus præter modum ingeniosa illa suorum benevolentia; non distulit homo militaris, & commodare tunc illis præsentiam suam, & sequenti die exhibita cœna gaudium cumulare.

& cœnam in sequentem diem illis designat. Et verò jucunda oculis species erat, intueri cœnantem super Scaldim exercitum, mensis, quantum à Brabantia in Flandriam patebat pons, lautè dispositis: intueri inferentes epulas Areschoti Ducem, Marchiones Renthiacum,

Cœna super pontem. (*Carol. Mansf.*) Vastiium, Varamboniumi: pocula ministrantes Comitem Mansfeldium, Chimaci Principem, Manriquum, Caetanum, Levam, magnates omnes, ac primarios belli Duces.

pontis depositio. Quum interim faustis cuncta vocibus militum personarent, Alexandro Imperatori vitam, & victorias, acclamantium. Sic pontis machina, altero post triumphale epulum die, ut erat virentibus arcubus, & coronamentis, symbolisque perornata, inter plaudentium, ac tripudiantium voces, deposita est. Decuitque, victricem hostium molem non nisi triumphantem claudere supremum diem.

eius materia Plato ac Baroccio concessa. Lignorum, ac ferri strues pleraque Baroccio, ac Plato, machinæ architectis, ex Alexandri dono tributa est. At verò in Hispania, neque enim intra Belgium tenuit se rei gestæ gaudium, magna civitatum gratulatione exceptus est victoriæ nuncius.

(*20. Sep.*) Regis ob captam Antverpiam lætitia. Rex certè, uti scribit Granvellanus, tantis lætitiis incessit, ut veteres aulici, quique lateri ejus à principio aderant, affirmarent, Nunquam profectò Regem sive ex Sancti Quintini, sive ex navali

ad

ad Echinadas, sive ex Tertiarum victoriis, æque gaudio perfusum, ut in præsentia ad capta Antverpiæ litteras gestientem viderunt. Et mihi narratum est à viro aulæ intimo, Regem, qua nocte Alexandri litteras accepit, non tenuisse se lecto, sed clàm Isabellæ filiæ unicè dilectæ adiisse cubiculum, pulsatisque foribus; duo hæc protulisse verba, *Antverpia nostra est*, ac recessisse. Et verò ex iis, quas ego inspexi, litteris manu Regis, quæsitissimis præter morem verbis, ad contestandas Alexandro gratias exaratis, singularem fuisse regiæ lætitiæ sensum liquidò apparet. Nempe invaluerat opinio, exemplum fatumque Antverpiæ secuturas demum esse Zelandiam, Hollandiamque: atque adeò Belgium omne ad Principis obsequium sui rediturum. Sanè quum Carolum Colomam, clarum militia virum, profectionem in Belgium adornantem litteris instrueret Idiaquesius rerum Belgicarum in Hispania moderator, dixisse ei fertur; *Iret, tanquam brevi rediturus: quippe à Parmensi Principe bellum Belgicum citò profligatum iri.*

1585 (*Isole terziere.*)

(5. Sept.) filiæ significata,

& multorum opinio, Belgium ad Regis obedientiam rediturum.

AT ipse interea componendis Antverpiæ rebus animum intendebat. creatoque novo magistratu, Campinium, & VVerpium, illum urbi, hunc urbano præsidio præfecit. simul Mechliniensem Archiepiscopum ad sacra procuranda: & Societatis Jesu Patres ad instituendam litteris, ac religione juventutem, reclausis hæreticorum gymnasiis, evocavit. Tum ebus aliis ad civitatis regimen ordinatis; ad remunerandos militum labores operam convertit, aditoque Stabrucho, ac lustrato ibi exercitu, stipendia, quæ multis multa debebantur, in milites distribuit. Et ordinum ductores, instructoresque, & si qui ex gregariis egregii quid fecerant, mercede scilicet ampliore dignos reputans, compositis in Hispaniam litteris, insertoque singulorum indice, regiæ liberalitati cohonestandos admovit. Horum nomina, quorum Alexander fortia ad Regem facta & palmas exposuit: & annos militiæ recensuit, & vulnera

Ordinat Alexander regimen civitatis civile, & sacrum.

stipendia distribuit,

& militum præcipuis mercedem ab Rege nominatim postulat.

1585 ipsa numeravit; si hoc loco historiæ attexerem, promptum mihi utique foret, militari nationi rem gratissimam facere. Et profectò, nisi operis infiniti hoc esset, merebantur egregiæ, ac præliares animæ, virtutem suam, & Alexandri de se judicium ad posteros propagari. Illud compendio absolvam, neminem unum è primariis militum ductoribus fuisse, quem Rex aut inter aurei Velleris equites, aliumve in ordinem Hispanorum equitum non adscripserit: aut honestiore militiæ gradu non extulerit: aut alicui per Italiam arci non præfecerit: aut opulentiore censu non donaverit. eò progressus ad Alexandri postulata, ut quum in donativi catalogo in Belgium misso, observasset Alexander, infra merita videri, quæ Tribuno Camillo à Monte, & Nicolao Bastæ equitum ductori dabantur; ideoque Regi repræsentasset diuturnam, ac fidelem utriusque militiam: quæque pro altero avunculus Chiapinus Vitellius, pro altero Demetrius parens quadraginta annos navata Austriacis in bellis opera, meruissent: Rex novis, atque ex Alexandri voto liberalioribus litteris, utrique pro dignitate consuleret. Tanti est, exercitus Ducem esse, qui militum labores æstimet, societate laborum: & ipse æstimetur à Principe, opinione virtutis.

& Imperat.

nec patitur aliquos infra merita ab Rege donari.

TUMULTUANTUR Wallones.

(28. Octob.)

HÆC autem militum lustratio apud Stabruchum non sine aliquo fuit seditionis tentamento, in altera Scaldis ripa. Occasio ab æris militaris partitione capta est. adeo PECUNIA sive desit, sive suppetat, seditiosa res est. Qui ad Calloum in Flandriæ ore propugnaculis agitabant milites plerique VVallones, audito ex pecunia in castra recens allatâ, stipendia distribui apud Stabruchum in Hispanos, Italosque, sibi persuaserant mercedem pro omni, quo militassent tempore, persolutum iri. At ubi bina ære stipendia, bina pannis viritim proponi vident, mœrere primùm, mox vile pretium coaspernari. Nec defuit, qui turbidos incenderet. *Et quandò paria laboribus præmia*

ob stipendia non æque nec tota persoluta.

& uno ex ipsis incentore,

miæ efflagitarent, si in opulentissima urbis victoria, pro denis vicenisque stipendiis, bina taciti reciperent? An militibus ætate in castris attritâ, corpore vulneribus invalido, aliam superesse victoriam, in quam spes suas novissimas extendant? Si arcendo militem à prædâ hostilis urbis, & populationem promerita, species modestiæ quæritur; cur justitiæ debitum, & jus belli aliunde non suppleatur? At profectò cum Hispanis suppletum esse, qui ære abunde accepto fructum victoriæ soli sentiant. Nempe jam invaluisse, *ut pugnetur à Belga, vincatur ab Hispano: & quocumque sors belli ceciderit, Belga semper pro victo sit.* Irritata hujusmodi vocibus seditio apud Calloum, per reliquas Scaldico in aggere stationes impetu pervasit: non ultra tamen, quàm ut regios Quæstores, & si qui ex Præfectis facinus aversabantur, extruderent. Nam nec sibi Ducem delegêre, communi per singulas centurias consilio Præfectorum, audaciorumque, contenti: & immissos à propinquo Hollandorum præsidio, qui ad transfugium invitarent, offensi, minaciter ejecêre; professi, Stare sibi fidem erga Parmensem Principem, & Catholicum nomen: staturamque adversus hostem, dum vita, & arma supperent, bellicam virtutem satis jam concertatoribus expertam. Movit ea responsio Alexandrum rei gnarum. Quumque audita primùm seditione, fame illos domare decrevisset: eoque mandâsset, signa aliquot peditum equitumque Hispanorum, Italorumque, obsidere VVasiensem agrum, ne inde in VVallonum stationes alimenta perferrentur; dissimulari tamen uno alterove die placuit. ac mollioribus remediis usurus, Marchionem Renthiacum, veterem VVallonum Ducem, Calloum misit: qui falsos eos argueret, nec plura Hispanis, quàm aliis nationibus soluta stipendia perdoceret. Quamquam si plura solverentur, reputare eos debere, pecuniam ab Hispania provenire: & externo militi deesse in alienis terris multa, quæ incolis & popularibus domi suæ præstò sunt. Verùm & Renthiacus

1585

ira itantur magis.

fideles tamen Duci ac Regi,

ex quo placatior Alexander.

mittit, qui eos deceptos fuisse persuadeat,

1585 thiacus à furentibus, variantibusque sine Duce militibus minus auditus est: & nunciatur Alexandro, ab Uverpio Antverpiani præsidii Præfecto, Compertum sibi, submissos à Calloo Antverpiam, qui consilia cum Wallonibus præsidiariis occultè communicarent: jamque auditos aliquos, qui stipendia non accepturos se, nisi simul omnia, comminentur: plerosque tamen à contagione intactos esse. Id verò sollicitum in primis habuit Alexandrum, veritum, si quid Antverpiæ turbaretur à milite, ne fraudem Ducis ante compositam, quam semper ipsi suspectaverunt, nunc pro certo crederent Antverpienses. Itaque quàm celerrime germanica legione Comitis Arembergii è Burgerhouto Antverpiam translata, quasi Calloum emittenda: atque ante urbis mœnia cohortibus aliquot Hispanorum apparere jussis; ipse cum turma Epirotarum Antverpiam intrat, imperatque, VVallones, qui ea nocte contubernium habere in arcis area deberent, alibi stationem agere. (timebatur enim, ne in eum locum convenientes è tota urbe milites signa miscerent: arcisque, ac tormentorum opportunitate præfidentes, seditionem incœptarent.) tum Arembergianis, VVallonum loco ante arcem locatis, occasionem conveniendi, atque adeò turbandi iis, qui conscii erant, præsidiariis, erant autem haud multi, opportune præripuit. Ac mane nulla interposita mora, experturus eorum animos, decreta jam stipendia offerri voluit. quæ illi partim dissimulantes, plerique ignari, omnes mirè compositi accepêre. Nec alius fuit eorum finis, qui in Flandriæ ora tumultuabantur. Intercluso enim ex VVasia cibatu, ac diremto cum Antverpiensibus commercio, decimum post diem ad obsequium modestiamque rediêre, oratâ prius veniâ, & tunc quidem impetrata: postea verò quatuor è primariis seditionis incentoribus, aliam ob caussam, quæ non defuit quærenti, enecati sunt. ex Antverpiæ autem præsidiariis, quibuscum de venia nihil actum erat, Centuriones duo, ac duo, qui

[Margin notes:] sed non audiunt. — Alex. veritus ne illi cum Wallonibus Antverpiæ degentibus conspirent, — variis artibus securitati urbis consulit. — & tumultuantes ad obedientiam redire cogit. — nonnullis eorum aut vita,

qui à Calloensibus missi per stationes seditionem proseminaverant: hi quidem Antverpiæ suspensi, illi autem, quia totum crimen haud liqueret, exuti centuriæ præfectura, in Frisia, ære suo militare jussi sunt. 1515

aut gradu exutis

HÆC autem Alexandri in tumultu præcavendo festinatio meruit ei ab Antverpiæ Magistratu magnam pariter benevolentiam, & pronius ad id, quod agitabatur, obsequium. Nam præsidiarii per Antverpiensium domos dispertiti, jam graves hospitibus habebantur: cœperantque cives, insolito ut oneri domos suas subtraherent, instaurationem arcis exoptare. sed Magistratus, cui major publici cura, & nullum hospiti privatum incommodum, contrà erat. Hunc tamen opportunè aggressi Campinius urbis Gubernator, & Cosmus Comes Masius intimus Alexandri aulicus, à secretis, sermone per occasionem injecto de civium votis, quæ si spernerentur, verendum esset, ne in turbas erumperent: simul operam suam apud Principem pro arcis reparatione civibus pollicentes, flectere non parum visi sunt animos Magistratus. Donecis quoq; partim recenti beneficio Alexandri delinitus, partim horum, quos dicebam, congressibus, ac dexteritate permotus: Alexandrum adiit, atque inter gratias, quas egit ob servatam à tumultu civitatem, haud omisit de restituenda arce mentionem facere, illius arbitrio rem integram permittens. Quod quidem quanto gratius Alexandro fuit, tanto dissimulantius id ipse præteriens inopiam ærarii non ad eam modò ædificationem, sed etiam ad Scaldis aggeres scissurasque riparum, admonente jam hieme, reparandas, non falsò obtendebat. Postremò divisis impensis, civitate proximisque pagis ad ripas, aggeresque reficiendos opem pollicentibus: ac Parmense partem mulctatitiæ pecuniæ in arcis instaurationem separante: arx quinto idus Novembris, octavo post ejus excidium anno, restitui cœpta est: accipiente frenum Antverpia, tantoque Bucephalo, Ale-

ARCIS Antverp. reparatio.

optat illam populus

non Magistratus (Magistratus.)

qui persuasus ab Alexandri ministris. (Magistratus.)

& ejusdem beneficio adstrictus,

rem ejus arbitrio permittit.

Arx reponitur. (9. Nov.)

1585 xandri demum viribus, ac dexteritate subacto. Et quidem inter initia crevit opus celeritate mirabili. Nam & vetera fundamenta usui fuêre, & magna pars lapidum, dirutis vicinis domibus, quæ ex materia depositæ arcis extructæ fuerant, operi rursus inservivit. In eam, quum primum habitari utcumque potuit, præsidiarios non VVallones, uti putabant, sed Germanos Alexander induxit, specie quidem quasi VVallonibus offensus ob recentem seditionem: revera ut Hispanos aliquando inducturus, promptius Germanos quippe externos, quam Belgas, emitteret. Quo etiam spectavit, dum, ne aliquem Belgarum Procerum loco præficeret, se novæ arcis Gubernatorem nominavit, destinato jam tum apud se ad eam præfecturam Mondragonio. quem idcirco voluit absolvendo operi præesse: mox eidem, abiens Antverpia, suas Gubernatoris vices demandavit: postremo eundem satis jam per intervalla, ac partitè muneri admotum, atque adeo declinata surdo illo ac pœne inobservabilii progressu, magna offensionis parte, arcis Gubernatorem palam dixit: in eamque translatis alios Germanis, Hispanos introduxit, civitate nihil adversum ausa, & in Alexandrum prona. Atque in hunc modum arx Antverpiæ designata primum à Margarita Austriaca Parmensi Duce, mox à Duce Albano extructa, pòst ab Orangio Principe diruta, demum ab Alexandro Margaritæ filio, septuaginta aureorum millium impensa restituta est. Sed antequam hæc absolveretur, (nam menses aliquot intercessere,) jam Alexander Bruxellas, veterem Brabantinorum Principum Belgicorumque Præfectorum sedem, cum aula concesserat, mutato ter domicilio: namque Namurco egressus primum Montes in Hannoniam, exinde Tornacum in Flandriam, postremo Bruxellas in Brabantiam, aulam senatumque transtulit, nova semper sede, novis sibi victoriis comparata.

Germanorum præsidium in eam inducitur:

Gubernatoris nomen sibi reservat Alex.

postea sensim sine sensu in Mondragonium transfert,

& Hispanos demum introducit.

Arcis hujus designatio, constructio, ruïna.

restitutio.

Alex. Bruxellas cum aula contendit:

INTERIM Alexander, audito Adolphum

Meursæ

1585

PUGNA inter Meursium & Tassium. (Nimega 10. Oct.

Meursæ Comitem, Geldriæ pro Ordinibus Præfectum, recuperando Neomago obsidionem adornare, Altapennium eò immisit. Tentaverat id Meursius tribus ante mensibus: arcemque ab Altapennio non procul à Gravia ad Neomagi præsidium excitatam tormentis quatere jam cœperat, quum è Frisia illuc advolans Verdugus provinciæ Gubernator, junctis cum Altapennio copiis, inde Meursium expulit, fugavitque: ac munitionem ad Rhenum exstructam, in deditionem accepit.

sed ante Meursius victus fuerat ad Neomagum: (Alphon. Vasqu. in comm. & Franc. Verdug. l.5. Com.

Sed acrius multo gesta res est ad Armerongam Geldriæ pagum. Martinus Schenchius rursum deseruerat Regis partes. causa iteratæ defectionis ferebatur, quod in Geldriæ præfectura posthabitum se Altapennio vidisset; quodque petenti post hæc militum regimen Anaholtii Dynastæ, negatum esset ab Alexandro, qui non satis fidebat hominis inconstantiæ, temeritatiq;.

Schenchius desertis regiis partibus ob has causas.

Ex quo is damnata spe honestioris loci in Regis militia, multa Catholicis interminatus repetiit Fœderatorum partes: adhæsitque Meursæ Comiti, eo fere tempore, quo Comes, & Villerius Ultrajecti Præfectus, paulùm supra mille pedites, & equites septingentos, habito delectu contraxerant, obviam ituri Joanni Baptistæ Tassio, è Zutphania, cum totidem fere militibus Ultrajectinum agrum pervastanti.

adjungit se Meursio: (Utrecht)

Et auxit ad pugnam animum, Schenchii accessus. Iamque in conspectum venerant equites utriusque exercitus, pedites sequebantur quum pari utrinque certandi cupidine, quatuor in turmas partitur Meursus equitatum. ipse sinistrâ alâ retenta, dexteram Villerio, medias turmas Schenchio reliquit: simulque omnes in Tassianos movêre.

qui copias suas instruit ad pugnam.

Tassius, qui distributos similiter suos, partim Comitis Bergensis filiis, Hermanno, Friderico, & Osvvaldo: partim veteranis equitum ductoribus attribuerat; excepit primò irruentes hostes, contentus sustinere utcunque impetum, quasi cedenti propior, donec peditatus, cujus pars magna à proxima silva occultabantur, erumperet. quo

& Tassius suas. (Gulielmus Com. Berg.

pugnatur.

1585 Pugnatur. præter hostium opinionem auctus, restitutis, qui laxati paulisper erant, ordinibus, tanta vi Meursianas primum turmas impetiit, dispersitque: mox in succedentes strenue quidem pedites, sed equitum auxilio destitutos incubuit, ut sesquihoræ spatio victoriam non sane contemnendam reportaverit, cæsis hostibus mille, ac quadringentis, plerisque peditibus, abductis equis omnino trecentis, relatis sex pedestribus signis, equestribus tribus. E ducibus Villerius in manus Tassii militum venit: ex quibus emptus à Verdugo, postea duodecim florenûm millibus à suis redemptus est. Schenchium, & Meursium in acie interemptos primum fama retulit. fuitque, qui Schenchii gladium, equumq; à se visum Arnhemii affirmaret. Dein tamen utrumque incolumem Ultrajecti à fuga receptum res aperuit. Apud Tassianos præter Centurionem Martinengum graviter vulneratum, minima interfectorum, sauciorumque jactura fuit. Observatum est, Schenchium, & Bergenses fratres, quorum ut ille ab Rege ad Ordines, ita hi ab Ordinibus ad Regem paulo ante transierant, ceteris ferocius, ac validius in acie concurrisse: quasi eo primum facinore ostensuros, quantum momenti partibus accrevisset accessione sui; an ut justiorem causam, quam ipsi secuti erant, vincendo probarent; Nec ideo sibi Meursius defuit, retentato Neomago, ac munitione ibidem valide objecta. Sed citis, ac victricibus Altapennii copiis nunc quoque cessit, damnata ad extremum expeditione toties improsperè suscepta.

Vincuntur Meursiani. *(hora cum dimidia.)* *Numerus, occisorum præda.* *(Verdug. l. 5. comm.* *(Utrecht.)* *(Marius Martinengus.)* *Schenchius & Bergenses fratres ceteris pugnaciores.* *ob has causas:*

ATNON ita Carolo Mansfeldio adversus Hollachium obvenit. Rem ipse haud indiligenter exponam: namq; Hispano inextricabiles inter angustias deprehenso nunquam superbius insultavit hostis. Post captam Antverpiam, distributo in hiberna exercitu, Mansfeldius traditas sibi Germanicas legiones quatuor, inter Ravestenium, & Buscoducensem agros explicavit: ipse in Graviam intentus, apud Herpenam cum paucis VVallonum

Bobadilliarum legionum maximum discrimen. *Legiones aliæ alibi hibernant.*

lonum cohortibus consedit. Ante Buscoducum 1585
Joannes Aquila cum sua Hispanorum legione locum cepit. Bommeliam insulam, quam Mosa, & Vahalis efficiunt, cum tribus veteranis legionibus ejusdem nationis intravit Franciscus Bobadilla, clarus genere, factisque Tribunus. Id vero visum Hollachio peropportunum, memorabili clade catholici robur exercitus ulciscendi. Comparatâque classe centum circiter navium, quarum pleræque planis carinis ferebantur, Dordrechto per Mosam Bommeliam accessit. apertisque, aliquot in locis, aggeribus, revoluto amne insulam pene contexit: tanta quidem celeritate, vix ut spatium Bobadillæ fuerit trans Mosam in Empleum castrum, ac vicina loca deportandi copias, tormenta, cibatumque. Sed neque hic ab increscente amne perfugium omninò fuit. Quamvis enim sublimiora insedissent Hispani loca, quia tamen ager à Bommelia insula ad Buscoducum aliquanto depressior jacebat, derivatas in se facile attraxit aquas: ac præter tumulos aliquot, in quos evaserant milites, reliquus circa flumen campus in speciem maris intumuit. Ubi autem Hispani (erant paulum infra quinque millia, in sexaginta & unum vexilla distributi) circumspexêre se undique aquis septos in tres velut insulas distractos, & volitantibus circa hostium navibus obsessos; enimvero ad aspectum enati repente maris, atque obtinentis late omnia hostilis classis, stupor omnium mentes, & membra torpor invasit. Sed instabat acer animi Bobadilla: nec eos sôlum, qui Emplæ secum erant, supra tria Hispanorum millia: sed etiam qui proximos aggeres, ac tumulos occupaverant, per nuncios scaphis occulte trajicientes animabat. Ergo ad defensionem versi domos, ac templa communiunt, loricas marginibus aggerum prætexunt: rates hostium, si quæ propius adnavigarent, tormentis absterrent: nihil, quod timoris, aut periculi confessionem exprimeret, præ se ferunt. Quum interim hujusmodi conatus munientium, simulationemque ferociæ irriderent

Bobadillæ in insula Bommelia

Contra has Hollachius ex Hollandia solvit, & ruptis obicibus insulam inundat.

Confugiunt ad loca sublimiora Hispani:

Hic quoque aquis obsidentur.

Ab Hollachio ad ditionem superbe invitantur.

1585 riderent hostes, certi conclusam aquis multitudinem, consumptis brevi alimentis, in manus quiescentium, sedentiumque venturam. Missoque propterea ad Bobadillam, Hispanosque tubicine, deditionem imperavit Hollachius, superbè admonens; ut quando inter Caudinas planè furcas deprehensos se viderent, exemplo Romanorum & ipsi demitterent animos: ne demitterent autem sub jugum corpora, illis se gratiam non gravatè facturum. Ceterum, dimicationis, aut honestæ mortis copiam ne exspectarent, intra ea latibula fame, ac frigore, pecorum more, perituri. Quæ sane denunciatio, & si pari audacia contemptuque rejecta est, tanto tamen altius descendit in animos fortium virorum, quanto se magis non ab ope solùm, sed etiam à spe destitui quotidie videbant. Nam & cimbas cum litteris ad Parmensem Principem ire ausas interceperat hostis: & Mansfeldius ex una parte, ex altera cum Buscoducensibus Aquila, tentato ad Hispanos accessu, repulsi bis fuerant. Et jam quintus erat dies, quam languescentibus præ ciborum inopia passim viribus: &, quod magis torquebat, frigore se intolerabiliter intendente, expositosque sub dio, ac male vestitos eorum multos exanimante; non una inter obsessos audiebatur consultantium, frementiumque sententia: Alii eundum vel per aquas contendebant: ac modò ad hostem toties victum perveniretur, non desperandam aut victoriam, aut, quod in re præsenti proximum esset, mortem non inultam. Alii, per eas aquarum voragines quo transmissuri essent modo; interrogabant: an non gurgitibus hauriendos, antequam venirent in hostium conspectum; aut si venirent, nonne destinatis ictibus, velut aquaticas animantes ludibrio figendos? Multi quid consulerent ignari, solum illam exitus infelicitatem, totque annorum militiam, adempto armorum usu, ignavè finiendam lamentabantur. Et quoniam una adhuc spes in Parmensis adventu reliqua erat, illum votis accersebant, illum

Ab Hollachio ad deditionem superbe invitantur.

Rejiciunt invitantes.

sed adjuvari à sociis nequeunt.

frigore ac fame torquentur.

Misere consultant.

illum vocibus inclamabant. *Adesset amantissimus Imperator: inspiceret indignam Alexandri militibus sortem: atque inde suos, illa fortitudine, cui ad eam diem insuperabile nihil fuisset, extraheret. Certe persuasum sibi esse, præsente Alexandro vinci se nusquam posse.* Accessere ad reliqua mala effusæ ubertim pluviæ, quarum auctu intumescentes aquæ jam jam supergressuræ aggerum summa, atque obruturæ omnia, minabantur, ut nihil propiùs quàm deditionem exspectarent hostes ab hominibus morti jam deditis. Reperioque, Hollachium victoriæ securum cum Bommelianis consultasse de captivis Hispanis apud eos deponendis: sed Bommelianis tantam veteranorum militum multitudinem solis accipere metuentibus, illum misisse Gorconium, & Dordrechtum expeditos nuncios, qui de captivis per ea loca distribuendis agitarent. Neque inania moliebatur, nisi aliquid prorsus admirabile intercessisset. Miles Hispanus dum ante contubernium, quod Emplensi templo adsitum erat, terram ad munimentum fodit primos inter ictus, tabulam detegit: extracta, videt in ea coloribus expressam, conceptæ Dei Genitricis effigiem. Accurritur à contubernalibus, velut ad effossum thesaurum. Advolat Tribunus ipse Bobadilla. mirantur operis novitatem, & tanquam recens inductos colores omnes sibi certò persuadent, non sine Dei numine, eo loci, eo temporis (namque instabat pervigilium Marianæ Conceptionis) cælestem imaginem inter extrema laborantibus apparuisse. Igitur supplicantium ritu illam in templum inferunt, atque inter legionum signa collocatam proni omnes adorant: precanturque exercituum Matrem, Uti volens milites suos ex iis elementorum, hostiumque insidiis, ipsa, quæ una posset, eriperet: tenere jam se vicinæ liberationis pignus, imaginem ejus, tam non opinantibus quam egentibus clementer oblatam pergeret, absolveretque beneficium suum, spondere interim

[Margin notes:]
1585
Et Alex. inclamant.
Interim ingruentibus pluviis pene obruuntur.
(*Reidan. l. 5.*)
lætis Hollachianis & de captivis distribuendis agitantibus.
(*Goricum, Dordrecht. urbes Hollandiæ.*)
(*quartier*)
Miles Hispanus inter fodiendum, effigiem B. V. reperit pictam in tabula.
Accurritur,
Adorant.
vota pro liberatione concipiunt:

1585 interim se, quos in libertatem asseruisset, ejus se nomini mancipatos in perpetuum fore. Nec frustrà imploratum est auxilium, uti mox subjiciam: nec in immemores collatum esse ipsi commonstrarunt. Nam paucis post acceptum beneficium diebus, præeunte Bobadilla, conflata horum societas est, qui se *Milites Virginis immaculatæ Conceptæ* appellari voluêre. Ac suscepto per Belgium, translatoque postea in Hispaniam exemplo, cultam fuisse Dei Matrem à præsidiariis militibus per hujusmodi sodalitates à prima Bommeliana derivatas scribit, qui tunc in Belgio militabat, Alphonsus Vasquius, à quo in sua legione institutam in Hispania unam ex his, ob memoriam liberati apud Bommeliam Hispani exercitus, ipse commemorat. Et verò digna res fuit, quam non sine aliqua gratæ in Virginem significatione pietatis audirent posteri. Nam quum maximè obsessos fames consumeret, simul hiemis rigor extingueret, simul eluvionum incrementa submergerent: quum in omnium desperatione rerum, una Dei Matris spes miseros non desereret: ceterum ubique mors, atque hostis occurreret; nocte, quæ sacrum Virginei conceptus antecessit diem, ventus adeò vehemens, ac præter modum frigidus invaluit, ut aquas, quæ per campos altè stagnaverant, partim dispulerit, partim glacie acutissimè adstrinxerit. Unde Hollachiani, aliique è vicinis Hollandiæ locis exultantiùs advecti ad trahendum, uti ajebant, rete, quo inclusos Hispanos fama vulgaverat; metu, ne gelu comprehensis, implexisque navigiis, ipsi inter eos campos hærere velut obsessi cogerentur, sollicitatis in Mosam remis, periculo se se imminenti subtraxêre: magno utique dolore itaque Hollachii sine fine lamentantis, ereptam sibi è manibus victoriam, nulla Hispanorum virtute, sed solùm Dei, nimis eò quidem die se Hispanum professi, patrocinio. Quin & abscessus ipse clade non caruit. Namque Hispani quum mane conglaciata circa se omnia, atque abeuntem classem viderunt, adorata Dei Matre,

Marginal notes:
quæ postea solverunt, instituto sodalitio militum B. V. in Belgio.
& in Hispania. (*legionis instructor*)
Audiuntur vota.
Campi aquis inundati noctu conglaciant.
Hollachiani ne gelu comprehensi hæreant, in Mosam naves convertunt.

Matre, cujus præsentem opem experiebantur, haud se munitionibus tenentes, alii super Emplensem aggerem armati, si quæ per easdem aggerum scissuras se in Mosam tarde referebant hostium naves, continuis emissionibus fatigabant. alii stimulante, viresque suggerente, quam diù collegerant, ira, ex aggeribus prosilientes, per inundatos duratosque gelu campos, quoquo modo possunt, invadebant hostem: ac vivere nempe se, atque ultioni pares ostendebant. donec digressâ jam classe securi liberique, tanto præsentius agnovere Dei Numen, quanto post diem ab hostium discessu alterum, cœlo mollem in temperiem verso, gelu quasi munere perfunctum suo repente defluxit, evanuitque. Id, quod Mansfeldio, ac Biscoducensibus opportunitati fuit accedendi, magnoque cimbarum numero Hispanos, cum Virginis tutelaris effigie, Buscoducum deportandi. Qua quidem in urbe mirum profectò, quanta cives commiseratione ægrum illud agmen exceperint; quamque ex animo alios veste, fomentis alios, omnes cibo recreaverint. Quamquam non ita in omnes caritas evaluit, quin eorum aliquos in ipsa curatione vita deseruerit: ac non pauci præmortuis gelu pedibus destituti sint. At verò Alexander magno interea plausu Bruxellis exceptus, triumphum læti, ut vocant, introitus celebrat; quum tristi nuncio de legionum obsidione perculsus, intermissa lætitia, nec aliis, quàm sua equitum prætorianorum turma comitatus, Bommeliam cursum intendit, continuavitque die noctuque iter, consilii certus, vel cum capitis discrimine humana pertentare omnia, quo caros commilitones, tantumque Catholici exercitus robur ex hostium manibus in libertatem vindicaret. Sed in itinere certior factus à Bassignii Domino, quem Herentaliæ obvium habuit, de hostium discessu, deque Hispanis Buscoduci jam exceptis; ingenti perfusus gaudio, Didacum Excovarium pro se ad eos gratulatum misit. Et Bruxellas reversus, compositis ad Tribunum Bobadilam,

1585 & Hispani in abeuntes collineant: iisque jam digressis. statim gelu liquescente, ratibus Buscoducum asportantur. (Bolduc.) atque à civibus benigne reficiuntur: nonnullis eorum inter fomenta morientibus.

Alex. ad eos liberandos advolans, audit in via jam liberos. scriptisque litteris gratias agit,

1585 badillam, ejusque milites, & ad Buscoducensem civitatem litteris, utrisque gratias, nomine & Regis, & suo, egit: illis quidem, quod mori magis, quam dedi hostibus parati, decus fidemque, ut Hispanos decuit, ante vitam habuerint: huic autem, quod fortissimarum legionum necessitatibus fraterna plane caritate ultro subvenerint; devinctis illa beneficii opportunitate universis per Belgium regiis copiis, & copiarum Duce. Neque his contentus, missis bobus octoginta in pauperes Buscoducensium familias distrahendis: ac civitati cratere aureo donato, benevolentiæ in illam suæ argumento; satis ostendit, quam serio sibi salus suorum militum cordi esset.

militibus pro constantia: civibus pro benignitate: (Buscod. civitat.) addito his donativo.

NEC minus cessabatur in Frisia: interque Gulielmum Nassavium, & Franciscum Verdugum, illum pro fœderatis provinciis, hunc pro Rege præfecturam Frisiæ sibi vindicantes, variæ certabatur. Slichenburgum inter alia, & Holdemarcam haud procul Stenovicho, in aditu Frisiæ, Nassavius expugnaverat: cui tamen apud Groningam malè cesserat. Sed clades ad Boxumum prope Leovardiam accepta, altiùs illum perculit. Etenim Verdugus, audito hostium ad Stavriam adventu, consistere circum ea loca Tassio Vicario mandaverat. Eodem Danus Nassavii & ipse Vicarius contendebat, juncturus cum illo Frisios suos, quos paulum supra duo milla, plerosque ejus provinciæ veteranos, in quibus spes Frisiæ sita erat, enumerabat. Sed Tassius intercurrens cum victore per eos dies exercitu, pugnandi aleam Dano obtulit. Nec ille, quamquam Boxumum retrahere copias maluisset, pugnam abnuit. Certatumque ab utroque Duce, qui Præfectorum suorum vicarios non minus animos, quam partes referebant, conatu primum acri validoque, sed non pari utrinque constantia. Intra horam tanta Dano clades illata est, vix ut decem ex duobus Frisiorum milibus superfuerint, qui aut in acie, aut in fuga cæsi, captive non sint.

PUGNA inter Nassavium, & Verdugum, variis successibus. (Nassavius) Sed apud Stavriam inter Danum & Tassium eorum Vicarios. (Steno Danus.) magna Nassaviorum clade. (sic Alex. ad Regem postea scripsit 29. Feb. 1586.)

inter

ELISABETA D.G. ANGLIÆ

inter quod Dux ipse Danus auxit numerum captivorum. Quamquam hunc Verdugus paulo post Daniæ Regi captivum repetenti donum misit. Et vero Tassianis non incruentam victoriam mors Osvvaldi (Bergensis effecit. Pugnabat hic prima in acie perquam strenue, congressusque cum Frisio signifero atque interempto (signum abstulerat: idque manu elatum dum hostium tergis insistens juveniliter expandit agitatque: velo caput involutus, à supervenientibus Tassianis errore signi pro hoste habitus, ut erat fugientibus immissus, glande transfigitur, conciditque: frustra accurrente Hermanno fratre, in eadem pugnâ fauciato. Ex hac porrò victoria incredibile videtur, quantum & Tassio nominis claritudo, & Verdugo imperii fines accreverint. Siquidem nimio inde terrore concussis late per provinciam oppidis pagisque, ac multis eorum deditis; ab omni propemodum Frisia tributum Hispano pendi cœptum est, Usque adeo VNA interdum clade, amissis fortibus viris, tanquam succisis nervis, reliquum corpus exercitus, vigore inde omni, viribusque destituitur.

1585 & capto Dano.

(Guiliemi Com. Berg. filius) ex Tassianis vero, casu à suis interempto Bergensi,

Victoriæ fructus,

(Reidan. lib. 4.

ANTEQUAM hæc fierent, Ordines fœderatarum provinciarum, quando irrita legatione in Galliam, sola jam restabat, ad quam se verterent, Anglorum insula; illuc duodecim primarios viros destinaverant, qui Reginæ in manus traderent Fœderatorum nomine Belgium, præsentemque adversus Hispanos opem, & Gubernatorem acciperent. Et Angla quidem à principio haud se magnopere legatis honorificam, aut postulatis eorum facilem præbuit: sive ut BENEFICIO suo commendationem à difficultate captaret: sive revera offensa, quod Belgæ rejecti è Gallia, ad se postremo confugerent: seque posteriorem Gallo duxerint, posteriore confugio. Nec deerant, qui Reginam deterrerent à fovendis palam alienis dissidiis, exemplo non utiq; Principibus probando, & in authorem quandoq; retor-

PRINCIPATUM belgicum offerunt Angliæ Reginæ legati provinciorum.

Illa abnuere videtur:

Et sui eam dehortantur ab hujusmodi patrocinio.

1585 retorquendo. NEQUE enim hæc fieri, quin simul fieri doceantur. Et fortasse ad hoc respexisse Galliæ Regem, non admissis, quæ ab hujusmodi legatione offerebantur. Denique considerandum, idem esse Anglorum signa contra Hispaniæ Regem in Belgium transferre, ac, indicto bello, arma Hispanorum in Angliam evocare. Contra alii, quibus utilitatis lance expenduntur omnia, amplificationem, firmamentumque Regni memorabant. *Quippe portus*, ajebant, *in littorali Belgio si juris Anglici fiant, arces ac munimenta futuros, quibus insula, præter maris vallum, pluribus in continenti propugnaculis defendatur. Nam quod legati rejecti à Gallis fuerint, non id metu sequioris famæ, aut exempli cura, sed domestica necessitate factum. certè Belgas quanto magis exclusos aliunde, atque aliorum adminiculo destitutos, tanto pronius adhæsuros porrigenti manum Angliæ, atque adeò accipiendis conditionibus promptiores fore. Neque magnopere laborandum, ne palàm provocentur Hispanorum arma, satis jam submissis hinc toties in Belgium clàm auxiliis provocata. Nimirum constare inter Principes, hujusmodi occulta subsidia, tentamenta belli esse: nec in alio differre ab armis palam illatis, nisi quod ibi personatum bellum geritur, aperto hic Marte confligitur. Tanto autem minus timenda esse arma Hispani Regis in Anglia, quanto se ille validius in Belgio attineri premique sentiet à geminis hostibus, quorum vel ab uno adhuc se se tot annis explicare non potuerit.* Talia dum apud Reginam variè jactabantur, ambiguis illa responsis, mensem unum, tenuit Belgarum legatos. Donec audita Antverpiensium clade ad Convensteinium aggerem, verita, ne capta (quod fore prævidebat) Antverpia, Zelandi Hollandique, desperatis externis auxiliis, cum Philippo Rege in gratiam redirent, simulationem aliquando exuit: festinatisque nunciis ad fœderatas provincias, opem illis prælarge pollicita, cum legatis illicò transegit: Belgii principatum, qui offerebatur, illis remisit: auxiliares copias, & earum Ducem spopondit: copias definiri in hunc modum placuit,

Alii hortantur:

Regina principatum quidem non admittit,

sed milites promittit, & Ducem.

cuit, Ut pedites quinque millia, equites mille à Regina mitterentur, quibus belli tempore stipendium ipsa persolveret, eidem pace composita rependendum. interim in Zelandia Flissingam, & Rammecham, in Hollandia Brilam, qui præcipui sunt earum provinciarum portus, pignoris loco in Reginæ manus Belgæ traderent. Additæ ad hæc sunt aliæ aliæque conditiones quas hic memorare longum sit, nam fuere una & triginta. Quibus confectis, auxiliarium copiarum Ducem, cum summo armorum imperio, Robertum Leicestriæ Comitem, designavit virum, quo non alium aliquando in Anglia secundior spei aura sustulerit: aut mutata repentè sors, discrimine infeliciore depresserit: aut rursus ampliorem in gradum fortuna reposuerit: donec eadem, quæ attollebat ambitio, ad terram alliserit. Pater illi fuit (juvat enim de hoc quoque supremo armorum Duce, quod in aliis præstitimus, pauca hæc nôsse) Joannes Dudlæus Northmbriæ Dux, eo potentiæ provectus in aula Edovardi VI. Angliæ Regis, ut Edovardo exstincto in spem venerit, in filium Guilfordum, cui desponderat Ianam Grejam Henrici VIII, proneptem, Angliæ regnum transferendi. Transtulitque: & exclúsis Maria, & Elisabetha Henrici liberis, Angliæ Regina præconis voce Iana publicata est. Quo tempore Robertus & se Regis fratrem vidit, & regni successionem soboli suæ aliquando destinavit. Sed intra dies non amplius viginti, delato ad Mariam Henrici filiam Angliæ Regno, Iana & marito capite obtruncatis, Ioanne Northumbriæ Duce eodem supplicio affecto: (sicut Edmundum Ioannis patrem Henricus VIII. capitis pœna ante mulctaverat) Robertus ejusdem cum patre, ac fratribus, conjurationis manifestus, publico judicio damnatus est. Expectabatque in horas carnificis manum, quum Matria, præter omnium opinionem, placita Roberti patris fratrisque nece; non vita modo, ac libertate illum donavit, sed etiam in gratiam receptum ad regni

negotia

Margin notes:

1585

certis conditionibus (*Ramickino.*)

Ducem nominat Leicestriæ Comitem.

Patris ejus potentia.

& infelicitas. (*Leicestrii pater.*)

Par Leicestrii fortuna. (*avus.*)

Resurgit hic ad summam Reginæ gratiam.

1585 negotia liberaliter adhibuit. Quin (orbe converti jam cœpto) Elisabetha, post Mariæ obitum, in intimam familiarium cohortem admissum, brevi aliis omnibus antehabuit. Et verò adjumenta illi artesque ad promerendam gratiam abunde aderant. Forma oris elegans, ac pervenusta, quæ primum videlicet aditum ei aperuit apud Elisabetham tali hamo capi solitam. Accedebat lepos orationis, atque festivitas, qua novis subinde illecebris, atque avocamentis à curarum mœstitia, Reginæ animo lenocinabatur. Super hæc, similitudo consentientium voluntatum, consiliorumque intercedebat omninò tanta, ut hinc apparuisse, quid cæli vis posset, quantumque unum alteri attemperarent astra, scripserint aliqui. Quum tamen tam longe petitis è cœlo causis non egerent & mulieris conditio in amores adulatoresque pronæ, & versatilis viri solertia, qua ut erat histrio multarum partium, facile ad aliorum mores ac vota, factitium ingenium circumflectebat. Postremò accendebat amorem veneratio, principiò quidem in aulicum servitium demissa, postea in ipso servitio superba, quasi ostenderet se obsequio dignum, dum obsequeretur: inoffensa ab his Regina, quæ jam illum extra famuli sortem aspiciebat, ac maritum animo designabat. Hinc congestis ac festinatis honorum insignibus; illum Georgianum equitem, illum supremum Regiæ Oeconomum, illum silvarum saltuumque Præfectum, simul Denbighiæ Dominum, mox & Leicestriæ Comitem creat, sibique, ac fastigio suo admovet: &, quo ipsa minus descendat, alterum attollit. Immo & iis, qui Elisabethæ sensum introspiciebant; non alio spectasse ipsa credita est, dum Leicestrium cum Maria Stuarta Scotorum Regina matrimonio conjungere tantopere studuit, nisi ut, si Scota in eas semel nuptias consentiret, minus puderet Angliæ Reginam in virum assumpsisse illum, quem alia quoque Regiæ potestatis femina connubio suo dedignata non esset.

Et

hisce conciliatoribus. Aspectus elegantia; lepore, morum cum Reginæ moribus similitudine, vel similitudinis simulatione, reverentia erga Dominum, quæ illum ad summa quæque provehit: (*Camdenus parte 1. & 3. hist.*) & spem conjugii sui facit.

Et sane hanc semper hæsisse in Elisabethæ animo dubitationem, ostendebant illæ ejusdem voces identidem aliquos interrogantis, Quid censerent dicturos Principes, atque in primis Hispanum, si aulico suo suæque ditioni subdito nuberet Angliæ Regina; quarum vocum haud ignarum Leicestrium egisse cum Hispano legato Guerrao Despæo, eique pomisisse; Si eas ipse nuptias, Regis sui nomine, Reginæ approbaret, se compotem voti Religionem Catholicam Angliæ redditurum. Ac Despæum per occasionem serio cum Elisabetha id præstitisse exemplisque Reginarum, etiam Hispanarum, idem confirmasse; ego ex epistolis Despæi, responsisque Philippi Regis, à noto mihi homine inspectis exploratum habeo. Adeo in Leicestrii cum Regina conjugio processum est. Verum quum illa nunquam satis, ut famuli sui uxor esset, acquiesceret, ac novi subinde mariti, alius alium truderent, atque Alençonius in primis ceteros posthaberet, Leicestrius longa nuptiarum spe paulatim excussus est. Potentiam tamen apud Reginam, atque in Angliæ regno, quod ille regnum triginta fere annos in potestate habuit, nunquam nisi cum vita deposuit. Namque post hæc, Reginæ designatione supremus Anglarum copiarum ductor, summum in fœderatas Belgarum provincias imperium Gubernator exercuit: & Britannicæ classi à Regina præfectus contra Hispanos, victor in Anglia triumphum egit: & postremo in novam potentiæ spem erectus, Reginæ vicarium in Angliæ, Hiberniæque regnis renunciari se flagrantissime contendit. impetraveratque: quum Regina ab Hattono Cancellario periculi admonita, ob nimiam uno in homine potentiam, intellexit quantum ex regno peteretur. Atque, ut illum timere jam cœperat, more videlicet Principum, qui Ubi omnia in unum congessere beneficia sua, in eo reformidant; non ausa palam mutare, cum Leicestrio Cancellarium commisit, quo intrepide abnuente: ad

1585

rem adjuvante Catholici Regis legato.

Ad nuptias tamen non pervenit.

Sed potentiam in regno maximam retinuit.

Una tantum re non impetrata.

(Camdenus part. 3. hist. & Philopater in resp. ad edictum)

1585 ad scriptum jam diploma adjicere signatorium annulum, homo repulsæ ad eum diem insuetus, ex ira & furore contabuit. Sed his, quæ Leicestrio suprema fuerunt, omissis; designatum copiarum Ducem legatis Belgarum obtulit Elisabetha: laudavitque prudentiam ejus, animumque quanticumque regiminis capacem, nec tacuit militarem scientiam. *Præfuisse illum prima adhuc juventa bellicis tormentis in auxiliari exercitu à Maria Regina ad S. Quintinum misso, Pembrochio ductore. Tunc penes Angliæ militem, stetisse laudem reportata pro Hispano victoria: primumque, qui in oppidi mœnia vexillum Regis intulerit, Henricum Leicestrii fratrem fuisse. Sperare nunc se, parem Anglorum virtutem, ac felicitatem fœderatas provincias experturas. Certe meliori eorum causæ deberi exitum non dissimilem.* Excepêre gratulabundi Leicestrium legati, quod, præter hominis odium in Catholicam Religionem, magnum utique vinculum societatis; non ignorabant, illum omnium acerrime eam expeditionem nutanti Reginæ persuasisse: ac proinde eidem supra omnes cordi futuram, tanquam consilii sui prolem facile sperabant. Et mota inde quoque Regina credebatur: præsertim quod committendo provinciam ministro perquam opulento, regni ærario parceretur. Accedebant ad eam designationem commendandam consuetæ assentationes aulicorum, qui nimirum læti, aliquando sibi ad reginam aperiri aditum ab uno omnibus obstructum, confertim Leicestrium circumstantes, obsequium ejus, & Reginæ consilium extollebant, faustisque precationibus pugnanti victorias, redeunti plausum & triumphum augurabantur. Quorum ille votorum haud ignarus, quippe in eodem ludo edoctus, aulam tamen non gravate deseruit, gratiæ securus, & novo interim imperio lætus.

Marginalia: ex ira postea decessit, — Nunc illum legatis offert copiarum Ducem, laudatque. (*I. Statius in Ann. & Herfordiensis in vita*) — Grata ea designatio legatis, — commoda Reginæ, — Aulicis optata. — ipsi læta.

1586 INEUNTE anno octogesimo sexto, supra millesimum quingentesimum, Leicestrius longo agmine nobilium comitatus (quingentos excessisse

Marginalia: INGRESSUS Leicestrii in Belgium.

fuisse ajunt) in Belgium venit: præmissis, Joanne Norritio cum valida Anglorum legione, & Philippo Sidneio consanguineo, qui portus, atque arces Reginæ attributas intraret. Ipse à fœderatis Proceribus ubique locorum festo apparatu exceptus, Hagæ in principe Comitum Hollandiæ sede, pompa, quantam nemo Præfectis Belgarum exhibitam recordabatur, supremus fœderatarum provinciarum Gubernator, contra quam inter Belgas & Reginam convenerat, inauguratus est. Nempe in rem suam Belgis visum, ampliare homini potentiam, quo Reginam ad opem ferendam eo insuper nexu obligarent. Nec Leicestrius delatum reipublicæ regimen recusavit, imperii avidus, & Reginæ securus. Quamquam ubi in Anglia rescitum est, splendido illum satellitio cinctum, Gubernatoris insignia induisse, perofsensa Regina dicebatur: quod, qui auxiliarium tantummodò copiarum ductor missus esset, supremam provinciarum præfecturam, quem illa titulum diserte abnuerat, admisisset. Sed Anglæ offensio, acceptis à Leicestrio, atque à Fœderatis ea super re litteris, brevi evanuit. Scilicet accessionem potentiæ ut recusare ad moderationis speciem illa retulerat, ita nunc eandem admittere, aliena utcumque culpa, peroptabat. Apparuitque, non seriò Reginam antea noluisse, quando mox ut vellet, tam citò flexerit. Porro Leicestrii adventus, ac frequens Anglorum militum in Belgio conspectus, quantum fiduciæ depressis ad eam diem Fœderatorum animis, tantum sollicitudinis addidêre Alexandro Principi: qui diuturno gravique perfunctus bello, atque in spem erectus, reliquas brevî provincias ad Regis obsequium redituras; novam jam videret nasci operis molem, novos recentesque post Archiducem Matthiam, & tractas è Germania copias: post Ducem Alenconium, & adductas è Gallia vires: parari sibi hostes ab Anglia: atque adeò magnis ex integro viribus consurgere Fœderatorum consilia, eorumque imperium nova potentia, ærarioque firmari.

1586

excipitur uti sui remus Belgii Gubernator:

offensa Regina ob eam titulum,

sed in speciem,

& Alexandro non in speciem sollicito, ob novas vires Fœderatis adjunctas

1586 GRAVIÆ obsidium.

DECREVERAT ille, post captum Antverpiam, Mosam amnem, qui Brabantiam universam circumvallat, in potestatem redigere: spe inde in Rhenum projecta. Jamque obsidionem Graviæ Carolo Comiti Mansfeldio mandaverat. Eam ne in præsentia, Leicestri ob metum Comes intermitteret, quippe ad famam pertinere sentiebat, novis illum auxiliis instruxit. Sedet ad sinistram Mosæ ripam Gravia, validum per se oppidum, & trajicientibus in Geldriam opportunum: ideoque cum cura à Fœderatis habitum, præfecto Hemertio nobile Geldro, cum præsidiariis ferme quingentis, præter armatos oppidanos. Qua parte oppidum Brabantiæ jungitur, novis operibus munierant, minus solliciti Mosam versus, ubi flumen ad loci munimentum undas applicat. Ergo Mansfeldius rem aggressurus, ut auxilia Graviensibus à Venlona, Geldriæ oppido ad dextrum Mosæ latus, intercluderet; Veterverdam cœnobium, inter Venlonam & Arsenum, misso illuc Petro Corvera cum Hispanis centum, ex vetere Mondragonii legione selectis, occupavit. Captum cœnobium Centurio Corvera communire aggressus, cito sensit, nimis se prope Venlonam constitisse. Namque Martinus Schenchius, intellecto Mansfeldii consilio, & Graviæ discrimine, è Venlona statim advolavit tractis secum sexcentis peditibus, equitibus trecentis: ac cœnobium corona circumplexus, excidiumque loco interminatus, deditionem exposcit. Sed à Corvera intrepide rejectus, admotis propere machinis aggressionem adornat, tanto utrinque conatu, quasi jam tum fortuna Graviæ in unius cœnobii expugnatione verterentur. Ter cœnobium, magna aggredientium vi, Schenchius invasit; ter majori repugnantium ferocia repulsus est. Postremo ignominia præceps, quando nulla penetrandi spes erat, ignem rapi, & quatuor è partibus loco admoveri jubet. Ardebatque cœnobium, quum, quid coacta virtus posset, apparuit. Namque Hispani adhortatione Corveræ

situs ejus,

& munitio, à Mansfeldio missus.

Centurio Corvera Veterverdam occupat:

Schenchius locum recuperaturus, ter aggreditur frustra

ignem immitti jubet

firmati

firmati in mortem non inultam, è cœnobio feroces erumpunt: atque, instructa qualicumque acie, in hostem vadunt. Raro alias impari magis numero certatum est. Hispanorum singuli adversus hostium novenos dimicabant, & tamen tam pauci tam multis non pares modo fuêre, æquata diu pugna; sed etiam victoribus propiores, quo ferrum obverterent, vulnera terroremque spargentes attonitum nutantemque hostem plane repulissent; ni Schenchius objecto equitatu, cohibitaque suorum trepidatione, prælium redintegrâsset. Tum vero ab affusa multitudine circumventi, post edita novissime fortitudinis exempla, non ante consumpti sunt, quam hostium ducentos & quinquaginta, ipsi non amplius centum, ante se prostratos conspexêre. E forti manipulo superfuêre tantummodo sex, iique male vulneribus toto corpore mulctati. quos una cum Corvera tribus pilis, hastaque trajecto, prædam nimis caro emptam victoribus, Schenchius Venlonam deportavit.

1586 Egressi Hispani pugnant numero longè impares, re longe superiores. ad extremum vincuntur, admirabili hostium clade: Sex superstites Hispani Venlonam deportantur.

DUM in hunc modum Gravianæ expeditioni eminus proluditur, Mansfeldius urbem ipsam, castellis aliquot erectis, cominus urgebat. duobus aditum hosti in urbem interclusit à terra: totidem à Mosa. Nam infra supraque Graviam, palis in flumine adactis: & infra, Megam versus, unde majus periculum, strato super palos ponte, additis utrinque castellis, amnem clausit. Mox dispositis castris, Mondragonia Hispanorum legio ad oram sinistram fluminis tetendit: infra, qua Ravensteinium itur, Hispanæ legionis Bobadillæ, & Aquilæ constitêre: medius cum selectis Germanorum, atque Wallonum centuriis Mansfeldius consedit: trans amnem verò Italica legio Capisucchi, adjunctis signis aliquot Burgundorum, Mochemum versus excurrit. Nec Minus Hollachius auctus Anglorum copiis, obsidentium conatibus obviam ibat. Aggerem in dextra Mosæ ripa, quem è vicino castro *Dicoum Batem-*

Mansfeldius castellis, & castris Graviam cingit. (*Camill. Capis.*) Hollachius vicinis in locis munitiones extruit.

1586 *burgicum* vocant, propere insedit: in eoque propugnaculum extruxit, nec procul inde perquam ingens vallum objecit, atque utrumque militibus ferme octingentis, plerisque sclopetariis munivit. Ex hoc autem flumentano aggere quoniam inferri auxilium vicinæ Graviæ facile poterat, præsertim capto jam ab Anglis Batemburgio; jubet Mansfeldius illuc, trajecto amne, præcurrere Aquilam cum Hispanis suis: mox ipse cum Georgio Basta, & equitatus parte secuturus. Aquila nihil moratus, nisi quantum structura pontis non plane firmati transmissionem retardabat, legionem traducit, pone sequentibus Hispanis trecentis, ex vetere Mondragonii legione, ductore Joanne Casco. Vix ripam attigerant, quum conspectis procul hostibus, pugnandi ardore provecti, non expectatis sociis pontem ægre transmittentibus, arma raptim expediunt. Et Aquila magis alacritatem militum, quam Mansfeldii consilium secutus jam aciem ordinabat; quum Cascus videns in fronte disponi Aquilianos, negavit ex militari disciplina id fieri. suis in agmine postremis hesterno die, nunc primum in acie locum deberi. Sed nihil ad ea respondens Aquila, nisi (more hominum, qui à rationibus destituti, ad potestatem authoritatemque deflectunt) Tribunum se esse, partesque suas nosse. simul legionarios promovebat, instantibus à tergo Mondragonianis, sociosque densato gradu prævertere connitentibus. Sic intempestive concertantes ad hostes pervenêre, aggressique vallum legionarii, magis solliciti, ne à suis, quam ab hostibus vincerentur, ab utrisque victi sunt. Nam, ut erant à cursu fatigati, nec satis compositi, post acrem brevemque pugnam, facile illos Hollachiani, plures & integri, è vallo rejecêre. Verùm succedentibus Mondragonianis aucti Aquilæ milites, intestino certamine in hostem melius verso, tanta vi aggressionem conjunctim repetunt, dum hos pudor, illos gloria in pugnam accendit, ut vallo hostem expulerint, erectam munitionem expugnaverint,

(*trincierone*)

contra eum Trib. Aquila præmittitur.

pugnam adornat, sed orta altercatione inter Hispanos de primo pugnæ loco,

turbati pugnant, (*Caschi milites*)

& repelluntur (*Aquiliani Mondragoniani*) postea compositi munitionem expugnant.

verint, auxiliarem in Mosa navem cum tormentis ceperint, fugientes flumentaneum per aggerem mille non minus passibus insecuti sint. Sed in hac ipsa victoria iterum ab Hispanis peccatum est. Nam & vincendi aviditate abripi se longius passi sunt, ordinibus haud servatis : & captum munire propugnaculum, quod redeuntibus receptui foret, curæ non fuit. Itaque provecti hostem insectando, non procul Batemburgo præter opinionem conspicantur, è statione, quam aggeris tumulus occultaverat, Anglorum copias instructo agmine prodeuntes, duce Norritio: qui retenta suorum fuga, in Hispanos repente movit, coëgitque jam fessos, ac repentino turbatos occursu, totum illum flumentani aggeris tractum, quem modo mensi erant hostem fugando, eundem fugiendo remetiri. Jamque propugnaculum, & vallum, & navem recuperaverant Angli, non sine spe eodem impetu Graviam irrumpendi; quum transmisso jam ponte apparuêre decem Hispanorum signa, quæ pro Tribuno Bobadilla ducebat Acatius Jerra: exceptique læto omnes clamore, sistunt illico fugam, atque in hostes convertunt. qui & ipsi redditis consimilis lætitiæ vocibus, quippe pluribus aucti à Mosa sclopetariorum centuriis, quas festinatis navigiis Leicestrius opportune submiserat; ad instaurandam acrius pugnam, decernendumque, se se accingunt. Et erant novis utrinque auxiliorum accessibus justæ ad confligendum copiæ. Fœderati paulum supra quatuor armatorum millia, Hispani aliquanto pauciores numerabant. Ergo sumpta tacito utrinque consensu modica quiete, qui mutuæ cladi sufficerent, hinc Aquila, inde Hollachius ad pugnam suos instruunt, certos fixo locum vestigio non deserere, transitumque hosti, nisi prostrata super corpora, non relinquere. Proposito constantia par fuit. Sesquihora pugnatum est, tanta utrinque ferocia, ut quamvis effusis è cœlo continenter imbribus, ac proprio hostilique cruore madidi, sæpe ad terram lapsante gradu deciderent; strati tamen,

1586. & hostes fugant.

mox ab iisdem jam auctis

ipsi fugantur.

Sistuntur à novis Hispanorum auxiliis. (*Acat. Centurio*) & auctis utrinque copiis.

obstinatissimè certatur. (*16 April*)

(*hora cum dimidio*)

1586 ac de genu pugnarent, objectisque gladiis atque hastilibus, viam hosti transitumque præcluderent. Sed nusquam acrius, quam super Hortigosæ signo certamen exarsit. Hujus Centurionis signiferum circumsteterant Angli: is tamen se, & signum strenue defensabat. Sed humi prolapsus, ac velo implicitus, prope erat, ut signo ac vita exueretur: quum centuriæ Instructor Vega socio accurrens, ubi raptum jam signum asportari ab Anglis vidit; via vi facta, medios in hostes emicat, abstractumque mutua inter vulnera ex Angli manu velum victor referebat ad suos. Sed telis undique appetitus, impar gliscenti Anglorum manipulo, vita prius, mox & signo spoliatus est. Nec ideò mors Vegæ Vasquium terruit, quo minus commilitonis ultor, decorisque Hispani anxius, Anglum fortiter amplexus, ab eoque sauciato, ipse non integer, velum feliciter extorserit, ac Centurioni suo lacerum cruentatumque restituerit. Verùm increbrescentes pluviæ, ventique violentius incumbentes, ad extremum diremêre pugnam, neutris partium invitis. Nam & Hollachius pluribus suorum cadentibus, amissoque vallo, jam castello pertimescebat. Et Aquila excrescentibus aquis, ne suis ad munitiones reditus intercluderetur, magnopere verebatur. Utrique tamen necessitatem nacti, cui discessum ab armis imputarent, accusabant interea, quam optaverant, tempestatem. Atque (uti in æquato certamine usu venit) utrique se pro victoribus habuêre: illi, quòd capto Batemburgo, ac recuperato castello, liberandæ urbi propius imminerent: hi, quòd expugnato hostili vallo, inhibitisque auxiliis, destinatam Graviæ opem elusissent. Neque in jactura militum impares admodum fuêre. Etsi enim Hispani non plures quam ducenti ac triginta occubuere, cæsis ex Hollachianis non paucioribus septingentis; quia tamen fortissimi quique Hispanorum, atque in iis Centuriones septem, ac viri nobiles complures desiderati sunt; æquatam

(*Balthassar Hortig. Centurio*) Magna de vexillo terrapto dimicatio. (*Hieron. Vega Sergent*)

(*Alphons. Vasquez postea Sergente major*)

Imbrium Ventorumque violentia acies dirimitur:

utraque parte sibi victoriam vindicante. (*Hollach. Aquil.*)

cæsorum utrinque numerus. (*Consal. Gironus, Mach. Cardona.*)

tam propemodum cladem indoluit, atque ad Regem scripsit Alexander. Sed victoriam hactenus dubiam, cædem, quæ pugnam diremerant, aquæ Fœderatis addixerunt. Etenim fluminis præter modum aucti opportunitate usus Hollachius, perfosso, Ravensteniun versus, flumentano aggere, campos circum Graviam satis jam imbribus stagnantes, altissime inundavit: immissisque magno numero cimbis, annona, ac milite instructis, Graviam contendit. Et quamvis Hispani partim è castellis procul fulminarent, partim in aquas desilientes, atque umbilico tenus eluctantes, propius in trajicientes exploderent; non ideò tamen ab incœpto navigantes absterrebant: quod aut languidi è longinquo ictus spernerentur, aut ipsi mediis in undis instabiles implicitique, adversus militem è tuto navium jaculantem, tela tardius moverent. Accedebat, quod attollente se continenter alluvione, major jam cura illos urgebat ad munimenta redeundi, quàm accessum ad urbem hostibus intercludendi. Itaque inspectantibus Hispanis, annona ad plures menses, milites circiter quadringenti, bellicus pulvis, quæque alia defendendis arcibus utilia, in urbem illata sunt: tantis Hollachii mox & Leicestrii lætitiis ut ille adversa belli toties expertus, ea semel se jam diluisse: hic Anglicis auspiciis victoriam imputando, cessura similiter omnia sibi persuaderent, ac prædicarent.

1586.
(*Consal. de Castro. Didacus Flores, Ioseph Cordan Ioannes de Castillo, & Petrus Ramirez. 29 April.*)
Ab Hollachio inducta alluvione annona ac milites Graviam advehuntur; irrito Hispanorum conatu,
(*25 April. Leicester.*)
& magno Hollachii & Leicestrii triumpho.

His auditis Alexander, statuit transferre se Graviam. Et quoniam acceperat propius ad eam urbem accessisse Leicestrium, scribit Altapennio, quem cum auxiliaribus copiis ad Septemvirum Coloniensem miserat, ut, si ad Neovesium ducti nondum essent aggeres, nec dicta aggressioni dies Graviam advolaret, brevi Novesium reversurus Altapennius collectis illicò vasis, namque obsidio cœpta non erat, tanta iter celeritate ingressus est, ut (ne moræ ali-

Alexander Graviam se transfert.
(*Nus*)
illucque è Novesio evocat Altapennium,

1586 aliquid festinationi afferret nox tenebris horrida) præire milites juberet, qui casas agrestium paleis plerunque tectas incenderent, ad viarum vestigia properantibus commonstranda. Alexander interea Bruxellis profectus, præmisso cum parte copiarum Appio de Comitibus, non procul à Gravianis castris obvium habuit Altapennium: cum quo ad exercitum delatus non erexit modo militum animos ob improspere gesta perculsos, sed etiam spe certa implevit, mutatum iri fortunam belli, nec constituram præsente Alexandro Graviam, quantavis munitione præfidentem. Firmavit spem militum celeritas Imperatoris, qui & pontem arcendis hostium auxiliis illico restituit, & tormentis dispositis, urbem tripartito aperiendam statuit. Quamquam subitum ejus discrimen omnes extemplo perculit. Namque tormentorum suggestibus obequitando, dum ultra citraque Mosam opera ipse perlustrat, directus è mœnibus ferreus globus equum ejus invasit, prostravitque: territis, qui circa erant, proque Duce sollicitis: simul sparso in castris rumore, ictum pila Parmensem Principem concidisse. Ille tamen ad equi casum in pedes exiliens, accurrentibus anxie militibus, hilari vultu, Bene sibi esse, respondit: accitumque ad se tubicinem properare Graviam jubet, ac deditionem Graviensibus imperare Alexandri nomine, quem, Deo duce, & vivum nunc scirent, & mox victorem expectarent. Tubicine non admisso, Alexander nihil cunctatus, machinas diruendæ urbi expediri mandat. Prominebat è mœnibus in oram fluminis propugnaculum, modicum illud quidem, sed geminis juxta prægrandibus turribus communitum. in has potissimum versis muralibu tormentis: simul propugnaculo duobus alibi ex locis, totidem vi machinarum impetito, tantam jam lapidum congeriem demiserant patefactæ turres, rostumque propugnaculi, ut ante generalem aggressionem delecto manipulo prætentare

qui statim advolat,

Erigantur milites Ducis præsentia:

Sed subito ejus periculo consternantur.

Ille tamen illæsus deditionem poscit,

& non admissa urbem quatit,

& disponit peculiarem aggressionem:

tare ex ea parte aſcenſum, atque experiri hoſtium vires Alexandro placuerit. Ad id natio Hiſpana, ex multis illud periculi decus ſibi depoſcentibus, prælata eſt. Natoque ipſos inter Hiſpanos certamine, è pluribus eorum cohortibus viros omnino centum carpſit, miſcuitque, ac Centurionibus Sancio de Solis, Franciſco Turrio de Vivêro, atque Hernando Tello, ducendos tradidit. Et hi quidem, dato ad invadendum ſigno, ſubière ingenti animo propugnaculi ruinas: conſertiſque manibus, ut erant ſtrenui ipſi per ſe, & calcar addebat Alexandri judicium, adeo pugnaciter intulêre arma, ut ſtatim potituri loco crederentur. Jamque primus defenſorum ordo, multis ſuorum cæſis, aut ſauciis, pedem è propugnaculo referebat; quum è vicina turri, quam in ſubeundo Hiſpani neglexerant, ſparſa lapidum tempeſtas, & ſecuta ignium miſſilia, ardenteſque pice ac bitumine circuli, repreſſere paulatim victoriæ curſum. Plus adhuc ad terrorem, noxamque valuit præferfervens arena è corbibus ſituliſque, in morem imbris effuſa: qua ſe ſe in arma minutim inſinuante, & corpus adurente, quum nullum adverſus inevitabilem peſtem remedium foret (uti nec ullum fuiſſe olim legimus, emiſſa quoque è ſervefactis clypeis arena in Macedonis Alexandri milites Tyrum obſidentes) multi ſe in ſubjectum amnem immergebant, ac refrigerato paulum ardore, redibant illi quidem contumacius in pugnam, ſed turbatis ſemel ordinibus, atque auctis propterea hoſtium animis, ægrè ſe in gradum reponebant. Nec diſtulit Alexander ſignum receptui dare, ſatis illato prima illa aggreſſione hoſtibus metu: & fortiſſimorum militum diſcrimen non ultra paſſurus. præſertim audito, Sancium de Solis cecediſſe, viſoque Turrio, dum ſemivivus è pugna aſportaretur. Non plures tamen ex Hiſpanis, quam ſex occubuiſſe compertum eſt: quum ex defenſoribus ſupra ducentos deſiderati ſint, partim ferro

[Margin: 1586 — Offerunt ſe ad eam multi. — Eliguntur Hiſpani — ſtrenue ſubeunt: — retardantur miris modis. — (Qu. Curt. l. 4. — & ab Alexandro revocantur. — Cæſi ex Hiſpanis, ex Gravianis:]

1586 ab invadentibus Hiſpanis, partim à muralibus tormentis noxiam in turrim obverſis interempti, quos inter, Brederodii urbanæ militiæ Præfecti mors magnæ utique conſternationi Gubernatori, ac militibus fuit. Idque valuiſſe ad ſubitam urbis deditionem creditum eſt. Quamquam ego præpotuiſſe putaverim apud præſidiarios memoriam Covenſtenii aggeris, in quo plerique eorum Alexandrum experti victorem, adhuc formidabant. Igitur, quum poſtridie, albeſcente vixdum luce, è mœnibus proſpexiſſent diſpoſitas tripartita aggreſſione machinas, aggreſſoreſque; feſtinato tubicine ad Alexandrum, Gubernatoris cum litteris, colloquium ſuper urbis deditione poſtulatum eſt. Impoſitiſque victoris arbitrio conditionibus, eodem die, qui fuit ſeptimo idus Junias, egreſſis urbe armatis militibus circiter mille, cum ſupellectili, explicatiſque vexillis, & ſecundo flumine Bommeliam uſque perductis, Graviam intravit regium Hiſpanorum, Germanorumque præſidium. Reperta ſunt in urbe tormenta & quidem magna, viginti ſeptem, bellici pulveris dolia centum & octo, res cibaria in annum integrum ſex hominum millibus ſuffectura. Quo magis Alexander miratus tam propere hoſtem ceſſiſſe locum omni apparatu militari, ac milite veterano communitum; grates perſolvi Deo palam voluit, cujus quotidie clementiam experiri ſe ſcripſit ad Regem, gratulatus ei acceſſionem urbis, ſub oculis Leiceſtrii, novi hoſtium Ducis, expugnatæ. At Graviæ Gubernatorem Hemertium ſtatim ab Hollachio detentum, etſi nullius proditionis manifeſtum, (niſi forte PRODERE urbem dicendus ſit, quiſquis urbem impari animo ſuſcipit defendendam) deditionis tamen præproperum, una cum duobus Centurionibus, capite plecti juſſit Leiceſtrius: magnam utique laudem à militari diſciplina relaturus, ſi cetera feciſſet ad eam formam.

ex Gravianis: Inter quos militiæ Præfectus.

Inde territis militibus Alexandrum alias expertis,

Gubernator urbem dedit. (7 Jun.)

magno apparatu bellico refertam.

(6 Jun.)

Ipſe deditionis pœnam capite luit

VENLONÆ expeditio.

EODEM die, quo capta eſt Gravia, in poteſtatem

1586

ſtatem redactis Mega ſiniſtram Moſæ ripam, & ad dexteram Batemburgio, Caroli Mansfeldii ductu, Alexander in Venlonam Geldriæ oppidum animum intendit. Quanquam ejus expugnationem haud ita effectu promptam verebatur. Quippe Venlonam valide firmabant & nova ad veterem munitionem addita propugnacula, & duplicis foſſæ ambitus, & fluminis objectus, & ante oppidum inſula-caſtello munita: & ſuper hæc, magna Venlonæ munimenta Venlonenſes ipſi, ſtrenui pugnaceſque, quorum vel feminæ militaribus curis gloriarentur, recenti adhuc memoria, quum earum una, ante annos ſeptuaginta, hoſtibus urbem invadentibus, vexilliferum mœnibus jam inſiſtentem aggreſſa, ſignum è manibus extorſit, ac domi victrix appendit. Accedebat Martini Schenchii in ea urbe defendenda intentior cura: quòd ibi uxorem, familiamque, & prædas, uti ferebatur, ingentes depoſuiſſet. Hoc verò ipſum & Hiſpanum militem alliciebat, & Ducem juvabat. Itaque comperto, Venlona abeſſe Schenchium, quanta maxima poteſt celeritate, poſt deditam Graviam, Altapennium cum mille ac quingentis peditibus, & equitibus quingentis, ſine vexillis, ac tubarum, tympanorumque ſtrepitu, illuc properare: inſeſſoque Geldrienſi tractu, ex ea parte acceſſum ad urbem hoſti claudere jubet. Alteram verò fluvii Brabantinam partem attribuit cum ducentis peditibus, & turmis equitum duabus, Barnabæ Barbovio, juveni ſtrenuo, ſpectatæque in Trajectenſi præſertim obſidione virtutis: in quam expeditionem adoleſcens, ac pœne puer, peditum centuriam ſecum ducens, militarem jam tum indolem Alexandro mire probavit. Præterea Roremundanis naves impetrat uſui futuras ad pontem, quem ſuper Moſam deſignabat. Denique Carolo Mansfeldio præcipit, cum tormentis Arſenum ſatis munitum pagum tendat, relicto in itinere Balanſonio, qui Vellenſem arcem Moſæ imminentem atque adeo navigaturis infeſtam aggrediatur: uti poſt-ea

(Venlo) munitæ tum ab arte,

(Moſa) tum à pugnaci virorum genio,

etiam feminarum. *(Iſacius Pontanus lib. 11. Noriomus & alii)*

unius exemplum: tum à Schenchii vigilantia:

Quo abſente obſidetur urbs ex una parte ab Altapennio,

ex altera à Barbovio.

(Barn. Barb. Mediolan.)

Parantur naves ad pontem.

Expugnantur aliqua loca circa Venlonam.

1586 ea & hanc Balansonius, & Arsenum Mansfeldius expugnarunt. Ipse sub hæc mandata, cum reliquo exercitu Venlonam movit. At Schenchius, qui Leicestrii jussu Geldriam provinciam cum milite percurrebat, ratus post Graviæ deditionem haud quieturum Alexandrum, ignarus tamen, quam is in partem bellum ferret; Geldriam urbem, arcemque Wachtendoncam, novis firmare præsidiis festinavit. Inde in Venlonam conversus, urbem accuratius muniturus, pavidis nunciis admonetur, itinera omnia Venlonam versus à Farnesiano infesso milite obtineri.

Tentat Schenchius urbem intrare,

Miratus, tanta celeritate, silentioque, tam multas illuc copias traduci potuisse: nec ideo mutato consilio, subeundam sibi aleam duxit, si qua vi possent opem afferre aliquam obsessæ urbi. Quare assumptis quingentis equitibus ex Anglis, Geldrisque, sub mediam noctem in contubernium Italorum, interfecto excubitore, rapidus incurrit: tantumque terroris intulit equestri illa procella repente immissa, ut jam stationem pœne prætergressus à Venlonæ portis haud procul abesset.

& tantum non intrat.

Sed cancellorum septa, inhibendis ex urbe eruptionibus prætenta, dum paulum remorantur cursum; Appius, qui illic curabat, viso ad cancellos interscindendos expediri secures, sua cum turma propere accurrens: adjunctisque sibi Tuccii Centurionis proximis stationariis, tamdiu impetum ultrà nitentium sustinuit, donec armis per vicina contubernia conclamatis, Schenchius, ne undique clauderetur, respectare exitum coactus est. ac nondum aperiente se die, ut gnarus erat viarum, facile per eas tenebras elapsus, effusum inde cursum Wachtendoncam versus arripuit. Sed insequente Appio Cæsiæ turmæ accessione firmato, ipse vix triginta cum equitibus ingressus est arcem. reliquos aditu exclusos, eoque vagos Appius assecutus, cæsis ex eis circiter quinquaginta, captis centum viginti, cum equis paulum supra ducentos, victor in castra non magis prædam ex privata pugna, quàm omen totius expeditionis

Sed repellit eum Appius,

& ejus comites cædit.

ſtionis apportavit. Et ſane circumceſſa jam Venlona ex utraque Brabantiæ, Geldriæque ora, ſtratoque ſuper Moſam firmatoque ponte ex quinque ac triginta navigiis, è Ruremunda, Trajectoque ſubmiſſis, atque adeo conjunctis utrinque caſtris, magna ſpes aderat expugnandæ urbis. Duo tamen haud levi futura impedimento videbantur. Semilunare apud Moſam propugnaculum, ex quo impune infeſtabantur ponte commeantes: & parva Moſæ inſula, ab urbe non amplius quatuor ac viginti paſſibus abjuncta: quam arce ac præſidio munitam Venlonenſes obtinebant, certi quandiu ea perſtaret, hoſtem ex ea fluminis parte urbi non acceſſurum. Utrumque hoc Venlonæ munimentum ſimul aggreſſurus Alexander, Italis ſemilunam, inſulam Hiſpanis attribuit. Et inſulæ quidem aggreſſionem in hunc ipſe modum ordinavit. Tres planas ingenteſque rates, ſeu pontones una compoſuit & colligavit. earum latera præaltis cratibus, ſacciſque tomento fartis circumſepſit. tum alia minores cimbas pontonum objectu tutas, ſequi juſſit. pontonibus cimbiſque, habito ex Mondragonia legione delectu, milites Hiſpanos omnino ducentos impoſuit quatuor Centurionum ductu. addidit campeſtria aliquot tormenta, remalium faſces, ligones, aliaque ex uſu ſubitariæ munitionis. Hæc dum è Geldrienſi ripa Alexander urgebat, è Brabantina cimbæ aliæ ſolidis & ipſæ pluteis, centum militibus, cum quatuor Centurionibus ex Mondragonii quoque legione, in eandem inſulam armabantur. Quibus abſolutis, expectata ſecunda caſtrenſi vigilia, jubet inſtructa utrinque navigia in inſulam agi, ipſe è Brabantiæ ora, cum decem muralibus tormentis partim in inſulam, partim in ſemilunam directis, exſcenſionem Hiſpanorum opperitur. Et illi quamvis aſſiduo plumbearum jactu glandium ex inſulæ propugnaculo inceſſerentur, ſucceſſu tamen non minore quam animo, duobus tantummodo amiſſis, inſulam tenuere. Inter hæc Itali, erant ferme quadringenti ex legione

1586

Circumcingitur urbs. (*Maſtricht*) caſtris ponte conjunctis.

Damna obſidentibus à Semiluna & à Moſæ inſula.

contra hanc rates componit Alex.

atque Hiſpanis armat:

(*paulo ante mediam noctem*) qui licet pilis appetiti, in inſulam deſcendunt, mox & caſtello potiuntur.

gione

1586 gione Capisucchi, signum aggrediendæ Semilunæ accincti poscebant. Jamque præmissus Ludovicus Melzius, honorarius in ea legione miles, inspecta loci ruina à sex muralibus machinis continenter edita, iter abunde stratum retulerat ad invadendum. Itaque emissi adeò concordi ferocique impressione subiêre, ut quamvis non sine multo utrinque sanguine, pulso demum hoste, Semiluna potiti sint. magna utique Melzii laude, qui primam excipiens à fulminante Semiluna plumbeam tempestatem, pila collum humerumque trajectus, non ante sensum doloris admisit, quam privatum damnum publica loci expugnatione sit ultus. eo quoque nomine de Venlonensi expeditione promeritus, quòd Venlona non solum post semilunam facile capta tunc est, sed etiam quòd eandem postea bis ab hoste ipse defendit. Nam secutis inde annis, impositus Italicæ, quæ Avali fuerat, legioni Tribunus: mox electus universi equitatus regii, pro Trivultio in pugna interempto Vicarius, egressas Wachtendonca hostium copias, Venlonam composita proditione irrupturas, cum parte equitatus repente aggressus, omnes aut captivos abduxit, aut occisione delevit. Nec post multo, Thenis admonitus, ire quam celeriter hostes Venlonæ excipiendos, ipse celerius præcurrens, explicatum pro mœnibus agmen accedentibus præter expectationem objecit, iterumque regiis partibus Venlonam asseruit. Quæ tantò ego justius attexuerim, quanto ipse in volumine de equestri militia à se scite conscripto modestius prætererit. Jam verò quia insulæ defensores animadverso, semilunam concidisse, veriti eundem & ipsi casum in urbem deserta statione transmiserant; Venlonam ab obsessoribus propius accessum est. Urbis mœnia qua parte Mosæ applicantur, etsi per hiemem alluente flumine inaccessa sunt, tunc tamen recedente per æstatem Mosa, inter aquas & muros area non minor quinquaginta passibus intercedebat. Atque ex hac parte, moles patefactæ semilunæ quo-

Itali semilunam invadunt, (Melz eques Hierosol.)

& expugnant,

cum Melzii laude,

(Alphonsus Avalus Go. Theodorus Trivultius Tilemont.)

Inde in mœnia urbis aggressio indicitur.

quoniam urbem patefecerat, & fossa vallumque superanda hic nulla erant, aggressionem in sicco per ejusmodi ruinas Alexander indixit, jusso equitatu per Geldriensem tractum extendi contra auxiliares, si quid inde Leicestrius attentaret, incursus. Interea, magnis in urbe clamoribus, inter cives & præsidiarios certabatur: quod illi desperata defensione, fortunarum populationi, liberorumque & conjugum cladi antevertere satagebant: contra hi, quos patriæ caritas nulla tangeret, & PAUPERTAS indemnes, atque adeò projectiores faceret, experiri ultima obstinaverant. Sed impares multitudini arma jam minanti atque expedienti, postremò cessêre. Id, quod in urbium obsidione timendum est, quoties præsidiariorum vires infra civium potentiam habeantur. Ergo utcunque compositi muros ascendunt, amicisque inde signis colloquium exposcunt, surdis ad ea oppugnatoribus, & (ut INVISUM est obsidentibus urbes deditionis nomen) omne de Venlona colloquium, cujus præda in manu esset, aversantibus. Sed repressit militum ferociam Alexander: admonuitque, ut civitatem Regi asserere mallent integram devotamque, quam per cædes atque incendia deformatam, & injuriæ diù memorem, simul spem fecit, prædam illis suam, sed modestiæ præmium, nòn defuturam. statimque admissis ad colloquium Venlonensibus, cum oppidanis quidem mollius transegit: tantùm ut templa eversa reponerent, ac stipendia ingressuris præsidiariis penderent, imperavit. at milites absque armis, signisque, & equis abire omninò voluit. Uxorem verò Schenchii, sororemque, ac reliquam familiam cum domestica supellectili, tradito, quo ipse vehebatur, quadrigarum curru, honorificè dimisit. Eodemque die, qui Principibus Apostolorum sacer illuxit, quique dies ante annos septem Trajectum Farnesianis victoribus aperuerat, introduxit in urbem præsidiarios, imposito illis ob rem bene gestam Barbovio: prædâque

(1586 Sed eum non expectare cives volunt: (cives) contra milites præsidiarii: (Præsidiarii) tamen cives prævalent, & ad colloquium ?? eos admittit Alex. compescitque milites suos prædæ inhiantes, ac post conditiones victis impositas, urbem intrat conspicato in die,)

1586. dâque omni ex manubiis ac spoliis Schenchianis per exercitum, pari expectatione & gaudio præ-large distributa. Ipse prædarum loco unam sibi seposuit gloriam, quod prænobilem munitionem, omni bellico instrumento validam subegisset, minima suorum, minima temporis jactura, nempe intra dies paulo plures, quam quot insumptis mensibus, gemini Brabantinorum Anglorumque exercitus, pro Carolo V. tunc undecenni Venlonam obsidentes expugnare nequiverant. Inde gratulatus est Regi Venlonensem non simplicem unius loci victoriam, sed ex ejus expugnatione urbis, quæ una demum reliqua ad amnem erat, subjectam Majestati ejus Mosam omnem, hoc est firmatam continenti velut mœnium ductu ac vallo Brabantiam, partamque regiis exercitibus ultra citraque commeantibus securitatem. Post hæc commendata sacrorum procuratione Ruremundæ Episcopo, in Ubios recuperando Novesio; quò jampridem animus ferebatur, expeditionem festinavit.

ac lætis militibus in prædam Schinchianam inductis.

Postremo victoriam. (an.1511. & annexa victoriæ, Regi gratulatur.

(Willem Lindanus)

D E

DE BELLO BELGICO DECADIS SECUNDÆ

LIBER OCTAVUS.

NOVESIUM, Agrippinensium urbem, quatuor horarum itinere infra Coloniam haud procul à Rheni ripa, multis olim Romanorum Batavorumque præliis, Claudio Civili Duce: & superioribus sæculis, longa improsperaque Caroli Audacis cum sexaginta bellatorum millibus obsidione nobilitatum, scriptores memorant. Hanc urbem Ernesto Bavaro, Imperii Septemviro Coloniensi obtemperantem, ante menses fermè tredecim, Meursæ Comes militari astu in potestatem redegerat. Nam quo die Divi Quirini festum solenni mercatu Novesii celebrabatur, multis suorum militum, mercatorum habitu in urbem inductis, ac certum ad tubæ signum, iis qui foris opperiebantur admonitis, portarum custodes aggressus est, civiumque paucis ad defensionem accinctis, urbem cepit: & quæstu non minore trecentis florenûm millibus direptam, in Truchsesianorum manus tradidit. Imposito ad ejus regimen valido cum præsidio, Hermanno Friderico Cloëto, adolescente impigro, ac præfe-roci. A quo, assiduis excursionibus, pagi circa omnes oppidaque, in primis Colonia ipsa usque adeò infesta habebantur, ut jam dominantibus per Agrippinensem provinciam Truchsesianis, vix tutò efferre urbe pedem auderent Colonienses. Et quamvis ad ea reprimenda Septemvir Ernestus, variis legationibus, Parmensem Principem obsecravisset, ut, quem, ipse regiis pridem copiis ejecto Truchsesio, expugnata-

NOVESIANA expeditio.

Novesium bellis sæpe nobilitatum. (Tac. lib. 4. & 5. hist. Havræus in vita & alii)

cepit Meursius diripuitque. (Alex. ad Reg. 25 Maij 1585) ac Truchsesianis addixit,

in Coloniensem agrum, ipsamque Coloniam assidue populabundis.

1586 Ad hos reprimendos opem ab Alex. petit per legatos Ernestus:

gnataque Bonna, in Coloniensis præfecturæ, atque in Septemviratus gradu firmasset; nollet in præsentia imparem hostibus ex absentia regii auxilii ferocioribus, loco dejici; attamen Alexander, cui Antverpiana obsidione tunc implicito haud promptum erat, remittere in Coloniense bellum, quos inde milites devocaverat: sustentare Septemvirum spe secuturæ quamprimùm opis non omittebat. Sed interim nova Bavarus clade perterritus, ac spe aliunde destitutus, audito captam jam Antverpiam, ire ipse Bruxellas demum statuit, mutata veste, ac remoto aulicorum, clientumque comitatu: ne ea congressio palam hostibus foret; & servorum pompa petenti auxilium non conveniret. Sic ad Alexandrum improviso ingressus, actisque non sane in speciem gratiis, pro iis quæ ab illo beneficiis, vita propemodum ipsa carioribus, accepisset; denudavit ei rerum suarum statum eo jam redactum, ut nihil propius esset, quàm ut amissæ Coloniæ nuncio exanimaretur. *Nempe gliscere in dies hosti numerum, & audaciam: se ab utroque, ac postremo etiam à consilio deseri. Nam & ab regio exercitu videre se quam importuno tempore auxilium petat: & Guilielmum fratrem serio denunciasse, nolle in posterum ob Coloniensem præfecturam opes insumere, quas filiis, & Bavariæ sua debeat. Itaque, quando non aliunde sibi consuleretur, satius ducere, Coloniensem principatum ultro deponere, quam ab hoste ea demum ditione spoliari. Dolere equidem se, quod prævideat, in eum locum facile sufficiendum non perinde Hispano Regi addictum, ac ipse domusque Bavarica profiteatur.*

mox ipse mutata veste illum adit,

statumque Ecclesiæ Coloniensis exponit in hunc modum.

(*Bavariæ Dux*)

Alexander & religionis & Regis causa permotus

Alexander etsi, quo ea pertinere Septemviri desperatio, intelligebat; quia tamen, præter Coloniensis Ecclesiæ, & Catholicæ Religionis causam, quam non dubie periclitari videbat; Regis intererat, hæreticos in ea potissimum parte non invalescere, ex qua occupato ad Novesium Rheno, navigationem ex Germania in Belgium interturbare, atque inde Geldriam, Brabantiamque percurrere infestis armis assidue possent; idcirco jam

1586

jam ſtatuerat apud ſe, ad reſtinguendam hujuſce belli flammam Belgio proximam, quam primum poſſet, accurrere. Quare Septemvirum abunde conſolatus, omniaque ab Regis in illum benevolentia prælarge pollicitus, in ſe recepit, abſoluta, quum ſibi neceſſario aſſumenda erat, expeditione, continuo ſe, non ſuis modo militibus, ſed præſentia quoque ſua, Colonienſi bello conſulturum. Ita in ſpem erectum animatumque Principem perhonorificè ab ſe dimiſit, additis è Belgica nobilitate, qui hominem comitarentur ſub ignoti perſona notiſſimum. Nempe NULLA larva totum Principem tegit. immo SOLES etiam iſti quum deficiunt, tunc maxime ſpectatores habent. Haud multo poſt quam Septemvir adierat, Alexander non expectata, quam parabat in Gravienſes, expeditione. dum de Altapennio in Ubios præmittendo cogitat (uti poſtea præmiſit) feſtinatis litteris admonetur ab Hiſpano apud Cæſarem legato, Principes aliquot Germaniæ, Imperiique Septemviros hæreticarum partium, audito Colonienſis Archiepiſcopi cum Parmenſi Principe colloquio, queſtos eſſe apud Cæſarem, quod externa Principum auxilia exercituſque in urbes Imperii advocarentur: ideoque inter ſe conveniſſe, Noveſium novo præſidio firmare, partemque ſuorum militum auxiliaribus Hiſpanorum copiis, ſi quæ à Parmenſi advenirent, opponere. Et Noveſium quidem, inducto milite & commeatu, non modo adverſus obſidii metum valide communitum eſt: ſed etiam poſtea egreſſi inde præſidiarii, additique Truchſeſianarum partium copiis Agrippinenſem per agrum impune graſſantium, direptis incenſiſque, ſub oculos ingemiſcentis Coloniæ, pagis circiter quinquaginta, capta apud Bonnam munitione, ſollicitatoque ad ſeditionem ejus urbis præſidio; adeo Septemvirum Bonnæ conſidentem ſubito pavore conſternarunt, ut in Bavariam conferendi ſe, relicta in hoſtium manibus Colonienſi provincia, impetum ceperit. feciſſetque, niſi illum Vercellen-

certam Erneſto opem pollicetur. (*Graviæ & Venlonæ*)

eumque honorifice dimittit.

(*5 Ian. 1586 Guilielm. de S. Clem.*)

Reſcito hoc congreſſu Germani hæreticarum partium Principes cum Cæſare queruntur: & Noveſium milite atque annona communiunt. (Nuys)

Quin & egreſſi inde præſidiarii provinciam miſerè vexant,

Hinc & Erneſti conſternatio:

1586 (*I. Franc. Bonhom.*) & festinatum auxilium ab Alex. (*Anton. Griman. Pattic. Venetus*) qui dilata solennitate accipiendi nuncii à Pont. missi,

cellensis Antistes, Pontificis nomine, à consilio dignitati ejus & Religioni perniciosissimo absterruisset, & spe certissimi à Parmensi Principe auxilii animasset. Nec Alexander, expugnatis jam Gravia, Venlonaque, ultra cunctatus est, adeò ut, quum per eos dies honorifica legatione à Pontifice Xysto V. Galerum, Gladiumque solenni ritu sacros, Grimanus Abbas attulisset, distulerit munus accipere, admonito rogatoque Grimano, ut paulum Ruremundæ supersederet, ne Novesianæ cursum expeditionis, magna Catholicæ Religionis necessitate susceptæ, cui curas ipse suas, operi jam accinctus, addixerat, qualicumque mora in præsens interrumperet: ea, duce Deo, feliciter absoluta, tunc magnificentius exponi donum posse, & digniorem fore se, qui illud acciperet.

Novesium properat. (*1 Iul. biduivia*)

Igitur præmisso Vastio quingentiscum equitibus, ipse secundis castris, cum exercitu ac reliquis impedimentis, uno ante Novesium milliari substitit. copiisque lato in campo lustratis, assumptis secum paucis equitibus, Novesium usque præcurrit. atque urbem contemplatus, quo castra loco poneret, & quam cuique Ducum attribueret castrorum partem, animo designavit.

NOVESII situs: (*Rhenus*) munitio à natura,

HABET Novesium à Rheno, præter mercium opulentiam, magnum sanè contra hostium injurias munimentum. Licet enim is aliquantum à mœnibus recesserit, tamen porrecto illuc bracchio urbem complectitur, & cum Erfta tenui amne circumvallat: effectaque in ejus conspectu insula, duobus insuper castellis aucta, partem urbis ceteroquin infirmiorem opportunè communit.

ab arte.

At oppositam huic partem per se haud invalidam, incredibili celeritate Cloëtus Gubernator, reparatis mœnibus, propugnaculis, turribus, sedulus ubique ac laborum pertinax quotidie magis magisque firmabat, civium nullis ab opere exceptis, &, si qui abessent, indeprecabili pœna mulctatis. Nec minus urbi firmamentum aderat à præsidiariis mille circiter atque sexcentis, cum duobus equitum signis, plerisque

que veteranis ex Anglis Germanisque, præter 1586
cohortes manipulosque complures oppidano- à militum,
rum: quos & hæreseos Calvinianæ societas, &
abjectis paulò ante catholicis metus, defenden- oppidanorumque
dæ urbi accuratius admovebat. denique & an- conspiratione,
nonæ, comportatis illuc undique frumentis, &
armorum telorumque, & aliorum ex usu longissimæ obsidionis tam multiplex aderat copia, ut profectò Novesium à quantacunque hostium vi securum videretur. Explorata hæc Alexandro, & ab annonæ telorumque copia.
provisumque, castris in hunc modum circa urbem distributis. Quinque portis Novesium aditur. Adversus primam, quæ Rheno assidet, Hispanicam Bobadillæ legionem opposuit. Ad Bobadillæ dextrum latus statuit Mondragoniam veterem, secundæ portæ, quæ Nederensis sive inferior appellatur, objectam. Adversus tertiam, locum capere Hispanicam Joannis Aquilæ imperavit: sicut Italicas Camilli Capisucchi, & Gastonis Spinulæ adversus quartam propè Erftam amnem. Ac postremo Germanicam Manriquii, Wallonicam Boninguetti, & Burgundicam Varambonii è regione quintæ, quæ est ad alteram Rheni partem, collocavit. Inter has verò, atque Italicas, quod spatii plurimum pateret, Germanicam Arembergii, & Wallonicas Liequii, Octaviique Mansfeldii, apud Erftæ ripam interjecit. At tormentorum sedem cum eorum præfecto Carolo Mansfeldio, post Aquilæ & Capisucchi terga constituit, ac retro post tormenta, locum continendi equitatus Vastio ejus Magistrò assignavit. Ipse non procul à Germanicis Burgundicisque castris, in semiruto Vallisgratiæ cœnobio tetendit. Capto in hunc modum castrorum loco, aggeribusque aperiri ac duci ubique cœptis, cinctum obsidione Novesium videri poterat, si in insulam, quæ tractum urbis fluvio incumbentis defendebat, deportari milites, ejectisque inde præsidiariis, claudi, quod urbis supererat, potuisset. Ad hoc autem ipsum pertentandum, dum Alexander è Bonna opperitur à Septemviro Colo-

Alexander circa urbem castra distribuit hoc ordine: (*Gnadenthall.*)

1586 Insulam urbi adjacentem Novesiani deserunt. (Propert. Barec. Ingegnero) in eam prius exploratam

Colonienſi navigia, queis milites illuc tranſmittat; audit præſidiarios adventu regii exercitus facile territos, deſperata inſulæ defenſione, clam in urbem, intendentibus ſe tenebris, conceſſiſſe. Igitur eadem nocte, juſſo Baroccio cimba inſulam adire, locumque & caſtella explorare: quum is retuliſſet, inſulam deſertam prorſus à milite: atque è caſtellis, alterum quidem, quod urbi propinquum eſt, apertum ac pervium: alterum verò ad Rhenani brachii principium, integrum validumque; illico Joanni Ciacconio Hiſpano Centurioni mandat, ex Bobadillæ caſtris Rheno proximis, centum legionarios in inſulam traducat, ac firmiore caſtello ſe teneat, dum plures illuc copiæ tranſmittantur. Is in inſulam appulſus cum delecto manipulo, (cui etiam ſe Antonius Pacius ejuſdem legionis Centurio cum paucis aliquot adjunxit) parte ſuorum in validiore caſtello relicta, dum in alterum tendit, quinquaginta circiter militibus comitatus, obviam repente habet magnam hoſtium manum, quæ in inſulam, proſpecta Hiſpanorum paucitate, ſilentio noctis redierat. Nec in ea quidem rerum iniquitate Ciacconius cedendum hoſti ratus, pugnam capeſſit, animoſius enimvero quam conſultius. Certavit hinc numerus, inde virtus, &, ſi conferantur utrinque cæſi, hæc plane vicit. Sed paucitas ad extremum citius abſumitur. Cadit ante omnes Pacius; cæduntur Hiſpani propemodum omnes, capitur Ciacconius, capiuntur qui ſupererant omnino tredecim: abductique Noveſium velut in triumpho, civitatem ſucceſſu geſtientem, ſpe non duraturæ obſidionis implevere. Alexander etſi jacturam, quam Centurioni imperia tranſgreſſo imputabat, ægre tulit: ſolatus tamen eam eſt, audito, munitionem alteram intactam ab hoſtibus relictam: eoſque ne ſic quidem victores, in inſula ſubſiſtere auſos eſſe. Itaque illuc aliis aliiſque copiis, & ubi majores advenēre naves, etiam tormentis deportari juſſis, feſtinavit in poteſtate inſulam habere, quam expu-

Alexander immittit Hiſpanos centum:

quos Noveſiani in inſulam reverſi aggrediuntur,

& poſt acrem pugnam, (Virtus) vincunt.

Sed Alexander aliis illuc miſſis inſula potitur.

expugnandæ urbi magnum utique momentum designabat. Neque prospere minus cecidit eruptio alia Novesianis. In aggerum atque accessuum operibus magna nationum certamine moliendis, omnium proximè sese urbi admoverat Italica legio Capisucchi. Ea porro vicinitas quantum oppugnatores juvabat ad impetenda validiùs certiusque mœnia, tantum ad erumpendum securius invitabat obsessos, quibus è via fossæ cooperta prodeuntibus, minus itineris conficiendum erat in hostium conspectu. Hinc Cloëtus Gubernator, ac trecenti ex audacioribus; galea, parmulaque, ac stricto armati gladio, ex arcana imis in mœnibus portula clàm egressi, per adversum fossæ marginem inobservabiles, in planitie subitò existunt, atque in Italorum stationem improvisi erumpunt. Adstabat hic ante operas cum militum globo Julius Cæsar Grimaldus, nobilis strenuusque Centurio. Hunc se intrepidè opponentem circumstant, ac pugnantem hortantemque socios multis vulneribus confodiunt: reliquos, post brevem cruentamque pugnam partim cædunt, partim in fugam conjiciunt. Quin ausi in castra insequi fugientes, jam contubernia adoriebantur; secutique illos fabri fossoresque, appropinquationum opera subruebant. Quum illuc procurrens legionis Instructor, aliique, increpito per iram & minas cæco suorum metu, in aggressores ferociter insiliunt, eosque terga è vestigio vertentes tanta ulciscendi cupidine ad portam usque civitatis insequuntur, ut, licet è mœnibus crebra crepitanteque super arma plumbi grandine peterentur, haud tamen vel Capisucchi, qui supervenerat, imperio à cædendo, fugandoque abstrahi possent: pluresque interea caderent, dum vincebant, quàm cecidissent eorum commilitones, dum vincebantur. Quamquam tumultus, quàm cædes, major fuit: desideratis, & quidem ex utraque parte, non ultra nonaginta, plerisque tamen è regia.

1586 (*Approcci*)

(21 *Jul.*) In stationem legionis Italicæ erumpunt ex urbe præsidiarii, (*Contrascarpa Genuen.*) cædunt, ac fugant,

(*Approcci*) Reprimuntur. (*Sylv. Piccolomineus*) atque in urbem mire ferocitate fugantur:

HÆC autem Novesianorum confidentia, hostem

1586 Oppugnationem urbis bifariam distribuit Alex.

stem nacta, quem qui læderet, stimulabat, maturavit oppugnationem: quam Alexander, inspectis ante operibus suorum jam fossæ undique accedentium: & circumlustratis æstimatisque urbis mœnibus, quæ situ & opere firma, quæ vetustate fluxa, bipartito distribuit: alteram contra Rhenanam portam, alteram contra huic proximam Nederensem. Hanc è Mondragoniis castris, tormentis decem oppugnari jussit, quatuor additis ante castra Bobadillæ, quibus lorica à Nederensi ad Rhenanam usque impeteretur. Eam verò murorum partem, quam ante insulam amnis alluit, ac pro vallo est urbi; erecto in insulæ ripa decem tormentorum suggestu, ac statutis quatuor similibus machinis huic suggestui proximis, turrim cubitumque muri juxta Rhenanam quati voluit. Postremò utramque oppugnationem inter Hispanos, Italosque partitus, illis Rhenanam, his Nederensem attribuit, ideoque Mondragoniani partim transire in Bobadillæ castra, partim in insulam transmittere, Itali in Mondragonii munimenta succedere jussi sunt: reliquis nationibus ad hos, aut ad illos, uti res & imperium vocaverit, accessuris. Verùm antequam oppugnationem aggrederetur, placuit Alexandro, Bavaroque Septemviro, qui tunc venerat in castra cum cohortibus aliquot Germanorum, per tubicinem explorare animos obsessorum, vellent ne urbem Principi suo dedere, an belli eventum experiri. Illi sex horarum induciis ad consultationem petitis, iisdemque protractis, misso illinc Peuchuero Centurione, hinc Tassio, cum Billæo Ernesti consiliario; negant, sibi quidquam esse cum Bavaro: ideoque si Billæus facesseret, sibi cum Parmensi facilius conventurum. Advenerat illuc ex Italorum statione Parmensis: conditionibusque longè quam ipsi sperare debuerant mollioribus, finem colloquio imponere conabatur: haud nescius, MAGNUM temporis reique compendium plerumque fieri, si cum Principe transigant disceptantes. Dum hæc agitantur, è mœnibus

Sed ante per tubicinem deditionem exposcit ab obsessis.

Illi aliquot horarum inducias petunt ad consultationem. (*Felix. Peuch.*) Obtinens. De conditionibus agitur. Intervenit ipse Alexander.

nibus in Hispanorum castra explodi cœptum est. Mirari primùm Hispani, inter inducias à Novesianis hæc fieri: tum irati pluribus in urbem emissionibus & ipsi injuriam retorquere. gliscebatque utrinque pilarum certamen: quum Novesiani, occasione, quam fortè aucupabantur, inventa, in Alexandrum ipsum, comitesque ante portam Nederensem consultantes, directis sclopis vim magnam lethalium repentè glandium effundunt. Mira profectò res, quæque non absque ope Divinæ dexteræ ab insontium capite ictus perfidorum depellentis, evenerit. Nec Alexandro, nec comitum cuiquam ea plumbi tempestas noxæ fuit. Et comites quidem ad hujusmodi fragorem sibilumque transvolantium pilarum, alios aliò fuga sparsim abripuit, Alexander omnium postremus, incessu gradario, ac minaci vultu identidem mœnia respectans, salva majestate recessit in castra, liberarios Dei patrocinium agnoscens, atque adorans: simul de proditorum scelere non prætermittendo tacitus secum statuens. Interim dissimulata ira, inhibitisque protinus suorum emissionibus, præsertim quòd jam tormentis majoribus agi ex Italorum suggestu cœperat; tubicinem ad repetendum colloquium in urbem remittit: jusso tamen Tassio de Gubernatoris dolo conqueri, quòd cessatione armorum petita pactaque, exerceri hostilia contra publicam fidem aut imperaverit, aut permiserit. Qumque Novesiani paucorum id facinus affirmarent: certè Gubernatorem à culpa eximerent, qui tunc altissimè obdormiret, excepta est cum risu responsio: quasi verò persuaderi cuiquam posset, dum de urbis deditione ageretur, Gubernatorem ejus, juvenem ubique pervigilem irrequietumque, decretoriam illam horam somno transmisisse. Nec ideo de conditionibus ultrò citroque agitari desitum est. Sed frustrà colloquium extrahebatur. nimirum animos sumpserant Novesiani, sedulitatem illam Parmensis, etiam post acceptam injuriam, concordiam exposcentis vi-

1586

Interim è mœnibus in hispanorum castra explodi cœptum est:

mox ipsum Alex. & socios,

divina manu mirè eos protegente:

Dissimulat tamen iram in perfidos Alexander:

solum mittit qui de violata publica fide obsessos objurget.

Illorum ad hæc responsio cum risu excipitur.

Rediri r nihilominus ad colloquium.

1586. rium imbecillitatem interpretantes: eoque contemptim, & quasi per lasciviam ad extremum respondent, Non esse, quòd Parmensis de urbe, quæ nihil ad Hispanum Regem pertineat, anxiè laboraret. illam Cæsarei juris esse: ideòque non posse à se, inconsulto Cæsare, quidquam statui: ad eum autem consulendum octo minimùm diebus laxari tempus deliberationi oportere. Alexander illudi regiis viribus satis jam expertus, quoniam nox appetebat, urbis aggressionem indicit in sequentem diem, quem Apostolo Hispaniæ tutelari sacrum, justis Hispanorum armis faustum ominabatur. Et noctem quidem illam quantum in castris inter ignium ac tormentorum hilaria, militari cultu Hispani celebrarunt: tantum in urbe, combustis in medio foro duobus è captivis hispanis, truci illa victimarum immolatione litantes Hispanorum Sanctorumque odio, Calviniani peregerunt: ignari quam magnum, ac luctuosum universæ urbi ex iis hostiarum cineribus, uno post die, suboriturum esset incendium.

quod obsessi variè eludunt.

Ergo Alex. aggressionem indici in sequentem diem, S. Jacobo. dicatum. (25 Iul.) cujus noctem Hispani quidem religiosè ac militariter: Novesiani verò impiè & barbarè transegerunt.

PRIMA statim luce, è duobus locis; ac præsertim ex insula, muralibus tormentis omninò triginta, vi summa everberari urbs cœpit: perseveratumque eadem contentione ad horas fermè novem. donec quatefactis ab Hispanorum quidem oppugnatione, turris fronte, murique cubito ad Rhenum: ab Italis autem magna loricæ parte circum Nederensem portam: compertoque ex iis, quæ hinc Aybarnes Instructor, inde Centurio Barlotta, spectatum missi, referebant, facilem per ruinas jam editas ascensum fore Alexandri jussu, conclamatoque militariter Divi Jacobi nomine, utrobique in muros itum est. Et Itali quidem Nederensem munitionem, pulsis repetita aggressione defensoribus, strenuè subiere. primusque, qui conscenso, inter plumbeæ grandinis nimbum, intrepidè propugnaculo, victoriam inclamavit, Cæsar Guidiccionius, eques Hierosolymitanus, fuit: eodem planè tempore, quo fortiter expugnata ab Hispanis Rhenana turri, in ejus apparuit

Quatitur urbs mane:

Aperitur:

exploratur ascensus ex ruinis. (Petr. Aybar. hisp. Claud. Barlot. Wallon.)

Ascendunt hinc Itali. qui primus inter eos?

(Cæs. Guid. Lucensis)

paruit culmine regium vexillum, quod illuc Alphonsus de Mesa Gaditanus, gestans altera manu scalas, altera signum, incredibili audacia primus intulerat. Et licet uter istorum murum inscenderit prior, desceptatum sit, digni tamen ambo, quos muralis coronæ honestamentum promeritos fuisse pronunciaverit post urbem captam Alexander: Scipionem, credo, secutus, qui olim Q. Trebellium, & Sex. Digitium, hujusmodi sibi decus in magno militum studio deposcentes, tanquam pariter dignos muralibus ornamentis declaravit, induitque: sic ipse suorum ambos, diversa præsertim in parte ceteris antegressos, virtute pares habuit: Hispanumque gemmea spira pileo detracta, Lucensem aurea spica, quam insigni cum gemma plumæ loco, pileo gestaverat, pro murali coronamento donavit. Hac autem murorum parte potitis utrobique Farnesianis prima cura fuit, submissis lignorum fascibus, oppletisque cæspite & gleba corbibus sacculisque, se se raptim pro præsenti copia communire adversus hostem ex alteris mœnibus (nam gemino mœnium ambitu vallatur urbs) strenuè propugnantem. Mox aucti campestribus aliquot tormentis, quæ illuc attolli jussit Alexander, infestis adeò libratisque ex alto emissionibus fatigabant apertos vulneri defensores, ut & eos à consilio, quod inierant, invadendæ amissæ turris averterint, anxios videlicet defendendæ interioris urbis: & Hispani ad prætentandum ultra aditum, aggrediendamque oppositam ei, quam tenebant, portam accinxerint se se. Sed vetuit Alexander, quòd ingruentibus jam tenebris transmittere fossam, quæ inter utrumque murum intercedebat, anceps atque intutum foret. Satius habuit, consisterent in iis, quas occupaverant, ac munierant turris portæque stationibus, & mora unius noctis, diem victoriæ suæ testem expectarent. Sed rarò alias tumultuosius traducta nox est. Plena erant utraque mœnia propugnatoribus: quórum mutuum

1586

Inde Hispani, qui inter hos primus.

Inter utrunque litem componit Alexander, (*Liv. lib. 26. & Plut. in vita.*) Scipionis exemplo. (*Alexand.*) & utrunique donis æquat.

Captam mœniam partem muniunt Farnesiani contra interiora mœnia.

1586

Ex utrisque mœnibus atrox & cæca per tenebras pugna.

aspectum subtrahebant tenebræ, nisi quantum brevis fulgor intermicantium ex tormentis ignium, ac relucentes tractim faces transvolantium telorum, hostem aperiebant, ac secuturo mox ictui designabant. Inde strenuis ignavisque par audacia: quòd æquè in incertum pilas, & saxa, & missilem ignem, & cæca utrinque vulnera jacularentur. Postremò ausi circiter quadringenti, pluteis & cratibus tecti, Cloëto duce, per obscurum noctis in fossam clàm erumpere, adRhenanam turrim,(unde timebatur urbi pernicies) prævio fossore subruendam; perniciem sibi & urbi propius accersivere. Namque malleolis, qui accensi spargebantur, detecti, subito jactu lapidum, ipsaque turri in subjectos magnam partem impulsa, multi miserum in modum obtriti: non pauci letalibus globis ignem attemperatè ferentibus perculsi lacerique postremò erumpentibus eodem Hispanis, concertaque cominus pugna, omnes propemodùm internecione deleti sunt, Cloëto à paucis suorum, succiso femore, in urbem rapto. Nec dies lætior, quàm nox fuit, ostensa obsessorum strage in referta cadaveribus fossa, & tormentorum tonitru interiores muros impetentium audire statim cœpto. Jamque aderant delectæ accinctæque ad aggressionem cohortes, tanta in excidium urbis indignatione ferociaque, quantam non ita sæpè in aliorum annalibus quisquam animadverterit. Impellebat ad ultionem militis discrimen Imperatoris sui, contra induciarum fidem pilis paulò antè hostiliter appetiti: tangebat præ aliis Hispanos audita suorum, in media urbe, crudelis exustio: omnes accendebat spes manubiarum prædarumque, quarum, super opulentiam mercatorum, constabat receptaculum esse Novesium. Nec ipsi se jam cives militesque, pares defendendæ urbi sentiebant, labefactatis ad Rhenum mœnibus, Gubernatore decumbente, amissis præcipuis defensorum. Et quamquam non deerant, qui læsam Principis patientiam, & irritatam hostium ultionem animo reputantes: eoque certi,

Erumpunt in fossam præsidiarii ad subruendam hispanorum turrim,

sed supernè missilibus obteruntur,

mox eodem discendentibus hispanis trucidantur.

Mane ad aggressionem accinguntur cohortes. aviditate furoreque, incredibili.

causæ irarum.

Sed cives antevertunt.

certi, ex se peti supplicium non victoriam, desperata honestæ deditionis securitate, satius ducebant, militum more pugnando, quàm pecorum instar, jugulum præbendo, cadere; repressa tamen horum desperatione, ad hostilem aggressionem maturè sistendam, communi nomine Centurionem Ristaldum, signiferumque Gaudentium festinatò præmittunt, à Parmensi Principe super deditione colloquium postulantes. Sed rejecti ferociter ab Hispanis, negantibus ad Parmensem Principem patere aditum, jussi sunt renunciare Cloëto Gubernatori, nuper in suorum fœda proditione dormienti, *Intempestive illum experrectum esse: & nunc dormire Parmensem Principem.* Quumque aliis ad Nederensem portam à Cloëto venientibus, deditionemque se offerre clamitantibus, idem truci cum risu ex composito responderetur ab Italis: (quippè per castra convenerat, ea dormientis Parmensis Principis velut militari tessera, somno Gubernatoris illudere) compertum habeo, Silvium Piccolomineum pro Novesianis Alexandrum adiisse, illosque paratos ejus clementiæ urbem dedere affirmasse & Alexandrum, qui urbem à ruina fartam tectamque Septemviro tradere avebat, & ipse frumenti vinique copia illic abundè collecta usurum se sperabat, jussisse adduci ad se Novesiorum legatos, simulque admoneri advocarique Septemvirum, ut eo præsente deditio transigeretur. Quum re animadversa, Hispani Italique, enimvero ira succensi, tam insignem perfidiam, contemptumque hominum ac Divorum, Civitati calvinianarum partium receptrici, impunè fore: & (quod multos angebat magis) tam certa opulentæ victoriæ præmia sibi è manibus eripi; nihil colloquium morati, nec aliò quam furoris sui ductu, Hispani primùm per Rhenanam portam, superato aggere, quem portæ objecerant defensores: tuum Itali per Nederensem ruinam proniore aditu, in urbem penetrant: obvios quosque, nullo ætatis sexusve discrimine, implacabiliter obtruncant: quantumque conglo-

1586

ac mittunt ad Alex. pro deditione.

Rejiciunt illos hispani, illuduntque.

Idem aliis legatis respondetur ab Italis truci cum risu:

Alexander tamen admittere illos statuit ob has causas.

Sed milites non expectato colloquio.

Hispani primùm ex una parte:

mox Itali ex altera in urbem penetrant:

1586 bati alicubi cives præsidiariis immisti, armorum objectu nitebantur furentium impetum cohibere, tantum una Itali Hispanique, conjunctis jam agminibus, ceu duorum torrentium auctu, ruptis aggeribus violentius ferebantur. Jamque desertis per urbem stationibus, ubique fuga, & par fugientium cædes: ac præter imbelles pueros, atque mulieres, (turbam sævientibus paratam, nisi illam primarii quique ordinum ductores, Alexandri jussu, f.eras in ædes compulissent,) ceterùm non aliud per vias ac fora, quam strata humi cæsorum corpora visebantur. Nec melior eorum conditio, qui se rapidè è mœnibus demittentes, partim à Vastii equitatu, qui urbem corona cinxerat: partim ab iis, qui per castra mœnibus objecta stationem agebant, passim interficiebantur. At Gubernator Cloëtus, cujus maximè supplicium tanquam subditi ac rebellis, exposcebat Septemvir ab Alexandro: præterquam quòd violator humani juris, & proscriptus à Cæsare habebatur; necari, festinato ad eum Centurione, jussus est. Ad quem lecto jacentem misso Societatis Jesu sacerdote, cujus operâ in eo saltem mortis articulo à secunda se morte præriperet, quum is nihil sani admitteret ad animum: imò ad sopiendum rationis usum, mortisque sensum, ingens vini poculum exhausisset, linteo ad collum injecto strangulatus, atque è fenestra, quo militibus mortem ejus minaciter efflagitantibus palàm esset, una cum Calviniano ministro, aliisque nonnullis, suspensus est. At Cloëti uxorem, licet speciem ejus eximiam Alexandro mirè commendassent, ipse tamen in conspectum non admissam, cum sorore puellisque, addito honesto comitatu dimisit. hac quoque continentiæ laude, ipso quem admirabatur, Scipione non minor. Siquidem ille oblatam inter captivas excellentis formæ virginem sponso intactam reddidit: Alexander collaudatæ pulchritudinis captivam ne oculis quidem contingere, nec ullam ex ea voluptatem prælibare sustinuit: Macedoni Alexandro similior, qui Darii

[Margin notes:]
conjunctique cæde omnia complent.
Eadem sorte ex urbe fugientes interficiuntur:
& Gubernator omnium votis expeditus ad mortem,
strangulatusè fenestra suspenditur.
Quid de ejus conjuge? (T. Liv. lib. 26. Valer. Max. l. 4. c. 3. & alii) Alexandri circa eam continentia. (Appian. apud A. Gell. l. 6 c. 8.)

Darii uxorem captivarum longè pulcherrimam 1586.
ſpectari ab ſe paſſus non eſt. Atque adeò veterem (A. Gell. ibidem)
ac declamatorum examinatam trutina quæſtio- (Alexander.)
nem, Continentiorne Romanus fuerit, perductam
ad ſe virginem inviolatam remittendo, an Macedo regiam conjugem ad ſe perduci vetando, Farneſius hoc ſuo non levis ſanè momenti calculo cognomini Regi adjudicavit. Trecenti adhuc armati ſupererant, modicæ miseræque reliquiæ duorum ferè millium præſidiariorum. Hi munitam in turrim confugerant portæ cohærentem contra Burgundorum ſtativa. nec ibi ſatis tuti, miſſis qui deditionem offerrent, quum non audirentur, inde egreſſi, abjectiſque armis ante victorum pedes, eorum ſe clementiæ commiſere. Nec ideò mitigatâ efferatorum militum irâ: ipſoque Altapennio tueri ſupplices fruſtra conato, ad unum omnes contrucidati ſunt. Quin etiam reperio in Alexandri ad Regem litteris, eò progreſſam militum audaciam, ſanè præter morem modumque, ut quum non nulli ex belli Proceribus, & Colonienſis ipſe Septemvir, ſubducere quoſdam ex ea carnificina voluiſſent, accurrentes illuc milites & quidem gregarii, ac ſemilixæ, nullo diſciplinæ reſpectu, nulla Ducum reverentia, in eorum propemodùm manibus miſeros confoderint. Adeò ſanguinis rabies efferaverat animos, ut ſiſti nequirent à cæde, quamdiù qui cædi poſſent, ſupereſſent. Id verò ubi aſſecuti videbantur, inducta in urbem ſolitudine, tunc ad prædas ac ſpolia quaquaverſùm diſcurrere, in tecta penetrare, ac ne, uti ſit, certamen ipſos inter prædatores exiſteret, manipulatim per celebriores vias diſtributi, alii præ foribus domorum ſtationem agere, alii in conclavia interiora irrumpere, arcana quæque rimari, quidquid uſpiam aut auri argentique, aut gemmarum, aut veſtium eſſet, diripere, ſarcinariis calonibus imponere, cum ſtationariis, conſtante inter prædatores fide, partitò dividere. Creſcebatque numerus, tanquam audito claſſico, ad prædas accurrentium. Nam reliquus exer-

Præſidiarii, qui ſupererant,
deditionem offerunt,
& clementiam implorant.
ſed trucidantur omnes: (4. Aug.)
nullo Ducum protegentium reſpectu.
Urbs diripitur:

1585 *Sed ignis prædatores inhibet.* exercitus, animadverso captum à sociis Novesium, magno omnium impetu hinc admotis scalis, inde portis effractis, aliundè ex insula, festinata trajectione, certatim in urbem effundebantur; quum subitum urbis incendium avertit illuc festinantium prædatorum curas.

INCENDIUM Novesianum. COEPIT ea pestis ab regione ad Rhenum versa: ventoque immodicè perfurente, atque igneos sparsim globos in diversa ejaculante, repentè corripuit magnam urbis partem, obnoxiis igni domibus intrinsecus ligno plerunque convestitis. Accessit & nox, malorum additamentum. quippè exitialis flammarum crepitantium fulgor, tectorum decidentium fragor, &, super omnia, miserorum aspectus, velut feralium umbrarum tota urbe volitantium, atque à debaccante igne in prædabundum militem incidentium, horrorem profectò terroremque vel ipsi armatorum implacabili sævitiæ incutiebant. Sed nulla, quàm mulierum miserabilior facies: quarum alias templis quamvis abditas scrutator ignis invadebat. aliæ templorum ruinam fugitantes, parvorum liberûm mora implicitæ, à sequaci ubique flamma circumveniebantur. Jamque ignis pleramque urbem rapiditate incredibili pervagatus, eadem violentia consumptis exæquatisque humi *quam magnum fuerit.* publicis privatisque ædificiis, inania locorum spatia patefecerat. Nec ideò residebat pervicax malum. vixque de quatuor Novesii partibus, tribus incendio laceris, aut solo tenus depositis, una supererat. Quam tamen partem peculiari Cæli- *Sistitur non sine miraculi specie:* tum ope voracibus flammis superstitem fuisse creditum est. Siquidem ea in domo, ad quam ignis, cetera populatus, primùm substitit, repertum est Sancti viri corpus, quod pridem hæreticorum impietati subtractum catholicus civis apud se religiosè conservabat. intellectumque est, inde finem incendio factum: illustrique documento venerabundi elementi, monstratum esse Sanctorum cultum, in ea præsertim urbe, cujus excidium à sacrarum violatione reliquiarum provenisse,

venisse, multis non inconsideratè persuasum est. 1686
Licet enim Novesianum incendium, cujus causam plerique ignotam habuere, Farnesius ad Regem scribens non negat fortuitò quidem potuisse contingere, sumpto à munitione principio, in quam multum bituminis, picis, ac sulphurei pulveris ad ejaculandos ignes, congresserant hostes. Nec absimile vero esse, natum ea ratione incendium, à militibus ipsis serò urbem ingressis adjutum fuisse, invidiâ, ne præda, cujus se expertes videbant, Hispani, Italique soli fruerentur. Immò licet idem affirmet, multò certiùs compertum, ejus authores incendii non nisi Novesianos extitisse: idque Gubernatoris uxorem inficiatam non esse. eoque spectasse & cuniculos furnulosque per urbem dispositos, & bellicum pulverem sparsim multis in domibus prosemina-tum, & obstructa puteorum ora, situlasque hauriendis aquis subtractas; nempè ut perditis rebus, idem incendium victam urbem victoresque juxtà involveret: aut certè solitudine Novesii facta, non plus urbis possideret hostis, quam civis amitteret. Addit tamen ad hæc Alexander, consideranti sibi laborem industriamque, quam in extinguendo tectorum incendio & ipse adhibendam curavit, ne re præsertim frumentaria privaretur: & certatim adhibuere milites hispani aliique, quorum intererat, prædas non corrumpi. præterea reputanti animo insolitam militum rabiem in hostem insatiabiliter adeò sævientium, ut eos neque Ducum imperia reprimerent, neque ex captivis lucrum tangeret, neque ulla recordatio humanæ conditionis inflecteret; profectò videri, hujusmodi ultionem, militarem modum supergressam, altiùs neque referendam esse: agnoscendamque occultam in eo excidio Divini Numinis manum, unde factum sit, ut, qua in urbe paucis antè mensibus, Divi Quirini corpus, exterarum quoque gentium peregrinationibus celebre, barbaro Calvinianorum tripudio combustum erat; ea demum urbs, Deo Sanctorum injurias ulci-

Causa incendii, quod casu videtur excitatum, & auditum à militum invidia:

Potius Novesiani ipsi authores ejus fuere.

Sed Alexander in eo incendio (redimendis.)

occultam Dei manum ulciscentis Sanctorum reliquias agnoscit:

1586 ulciſcente, incendio inexpiabili plecteretur. In hunc modum diſſeruit, ſcriptâ ad Regem epiſtolâ, Alexander, gratulatus ad extremum ejus Majeſtati victoriam tanto majori gloriæ Regio nomini apud omnes futuram, quanto non ad fines privati imperii dilatandos, ſed ad catholicæ Religionis dignitatem aſſerendam, tuendumque Sedis Apoſtolicæ judicium adverſus exauthoratum Eccleſiæ Colonienſis Antiſtitem, ea expeditio, poſthabito inter hæc Belgio, ſuſcepta eſſet. Atque ita deſit memorabili fine Noveſium. Una dies urbem vidit florentem, hoſtiumque contemptricem: altera cædibus, ruiniſque conſumptam ſuis, ac propè nullam vidit. Quamquam non pòſt multo, loci opportunitate, & prædiorum amore frequentiam revocante, priſtinæ celebritati magnam partem reddita eſt. Cæſorum in ea numerus haud certò iniri potuit. Ex præſidiariis duobus ferè millibus, ſuperfuiſſe neminem: ex civibus duo circiter millia, quâ ferro, quâ flamma occubuiſſe fama tenuit. Alexander ex his non niſi mille & quingentos ad Regem ſcripſit. At militum præda, Italorum præſertim Hiſpanorumque, non magna viſa eſt; quia maximam ſperaverant. & verò maximam ceperant, ſi non eam partiri cum igne, & ipſo prædabundo coacti fuiſſent. Alexandro autem (id quod ei ſpoliorum loco erat) gloriæ datum reperio etiam carminibus poëtarum, quod quam urbem undecim menſium obſidione fruſtra tentaverat cum potentiſſimo multarum nationum exercitu Burgundiæ Dux, eam ipſe quatuor intra dies à poſitis caſtris expugnaſſet.

Et victoriam peculiari ratione glorioſam Regi gratulatur.

Urbs conſumpta

reparatur.

Cæſorum numerus: (4. *Aug.*)

Militum præda:

Et gloria Alexandri ex celeritate victoriæ. (*Carolus Audax* 1457)

INTER hæc porro plaudentium gaudia, legationeſque Principum, victoriam Parmenſi gratulantium, opportunum illi duxit, dilatam Pontificiorum munerum ceremoniam, non Coloniæ, ut Septemvir optabat, ſed in Noveſianis caſtris, inque ipſo, quod tetenderat apud munitionem Vallis Gratiæ tabernaculo, militariter celebrare: ut, ubi catholicam Religionem defendiſſet

DONA Pontificia gladium & galerum,

(*Gnadenthall*)

disset, ibi ejusdem titulum Defensoris indueret. 1586
Id vero quoniam gratum militibus, quasi lætissima quæque cum eis communia Imperator haberet, mirum profectò, quantâ eorum lætitiâ, apparatuque peractum sit. Kalendis Sextilibus universus exercitus, fulgentibus armis, provolantibusque signis, in legiones turmasque militari pompa distributus, campos vallesque circa Alexandri Prætorium latè contexit. In Prætorii sacello Tribuni, primariique Ordinum ductores, quinque à Pontifice, à Cæsare, ab aliis Principibus civitatibusque legati aderant, propiùs adstitere. Ipse inter Ernestum Bavarum Septemvirum Coloniensem, & Joannem Cliviæ Juliæque Ducem medius, post adoratum munerum maximum è cælo missum Christi Domini Corpus, sumptumque è Vercellensis Episcopi manu sacris operati; Gladium gemmeo capulo, gemmeaque vagina radiantem: & Galerum è villoso serico, margaritisque contextum, Xysti Pontificis dona, ab ejus aulico Grimano Abbate, patricio Veneto, magnificè juxta, ac reverenter accepit. Addidit muneribus gratiam, qua erat eloquentia, Vercellensis, exposito veterum Romanorum Pontificum instituto, ea dona in Natalis Domini nocte consecrandi, catholicosque ad Principes, uti defensores Ecclesiæ transmittendi. precatus ad extremum Xysti nomine, Divinam clementiam, ut illo capitis tegumento, ceu galeâ salutis, Parmensem ipsum, regiumque exercitum communiret: ac victricem ejus dexteram telo illo, velut Gedeonis gladio, in hostes religionis armaret, toto interim exercitu, lætis tormentorum tonitruis, variisque secuta in nocte ludorum equestrium decursionibus applaudente. Cumulavit militum lætitiam honos & Marchioni Vastio, & Ciamplittæ Comiti habitus, Regis nomine, ab Alexandro: quorum alterum sua ipse manu torque aurei velleris ornavit, alteri ejusdem ordinis insigne in Burgundiam, ne is præfecturam suam desereret, ultrò misit.

magno apparatu, (1. *Aug.*)

accipit Alexander, (*I. Franc. Bonhomius Secretus*) (*Xysti cubicularius*)

Nuncio Apostolico vim munerum commendante,

cum bonis precationibus.

Ad lætitiæ complementum, duo equites aurei velleris creantur. (*Vastius Ciampl.*)

1584

ADBERCHÆ obsidionem (*Rimberch*) invitatur Alexander. (*Alexander*) qui capit ante Meursam,

REBUS in hunc modum absolutis, inductoque Ernesto Septemviro in Novesii, quod igni superfuerat possessionem; quoniam ex universa Coloniensi ditione, Berca tantummodo, atque aliquot minora oppida Truchsesianæ factionis reliqua erant, ea ut regii exercitus opportunitate subjiceret Ernestus, multis à Farnesio rationibus impetravit. Is itaque Novesio movens, per viam primo Meursam, ejusque arcem, quam pro Adolpho Comite, ejus Vicarius cum centum ac viginti præsidiariis obtinebat: dein Alpense castrum,

& alia

totidem ferè defensoribus munitum: tum quæcumque erant ultra citraque Bercam arces oppidaque, in potestatem cursim redigit, ac præsidiariis ubique impositis, Bercam ipsam ad Rhenum sitam, quam ideo Reinbercam vocant, copias ducit.

Tum Bercam movet recenti præsidio munitam. (*Thomas Morg.*)

Intraverant illam Schenchius, & Morganus: auditoque Novesii fine, præsidium ad duo peditum millia, & quingentos equites auxerant, atque ad sollicitandum cum exercitu Leicestrium confestim miserant. Igitur antevertens Alexander, dispositis castris, obsidione oppidum cingebat.

Sed tristi nuncio in Belgium vocatur:

quum festinatis nunciis audit, post captam Axelam in Flandria, periclitari Alostum, omnemque Wasiensem tractum: ac præterea ingentes Anglorum copias obsidendæ Zutphaniæ admoveri.

Consultat.

Distraxere in partes animum ejus hæc audita: advocatoque belli consilio, censuere alii, Quando illic prompto cum exercitu in armis essent, insistendum omnino cœptis: neque permittendum, ut relicto oppido demum uno, ex quo omnis Agrippinensium provincia divexari posset, irriti labores, quos ad eam diem susceperant, redderentur.

Non eundem aliqui censent:

Plures vero negabant, sapientis esse, aliena propriis anteferre. instabatque Tassius Zutphaniæ Præfectus, ac discrimen urbis, ne fortè, si desereretur ab Hispanis, Hispanos ipsa desereret, anxiè repræsentabat.

Plures affirmant, (*capta à Mauritio 20 Iul.*)

Ipse temperamento utitur:

Alexander ita rem temperandam existimavit, ut & Berchæ obsidionem, quam longam verebatur, contraheret, ne opem Belgio serus afferret: & repressis

Ber-

Berchensium excursionibus, impacatam Coloniæ 1586
provinciam non relinqueret. Est in conspectu Berchæ, medio in amne insula: quam inter & oppidum, bellicæ aliquot naves, & in insula statio militaris, ne aditus obsessuris per Rhenum pateat, excubare solent, Huc ante omnia animum appulit Alexander. Et quoniam sub eos dies in castra venerat Franciscus Verdugus Frisiæ Gubernator ab ipso evocatus, & Fredericus è Saxoniæ Ducibus à Coloniensi submissus cum sexcentis armatis, & majoribus aliquot navigiis, horum opportunitate usus, milites legit omninò mille ex omni natione bello spectatos, traditque Verdugo in insulam ducendos. Appulsi, congressique cum præsidiariis, pugnam simul & fugam inferunt, atque in naves compulsos, continenti pilarum emissione, Bercam usque prosequuntur, Tum, ut jussi erant, utque materies, continuata trajectione, subministrabatur, in inferiore insulæ parte castellum raptim excitant, quod deinde transmissis aliquot tormentis, additoque Germanorum præsidio, firmatum est. Nec minus eodem tempore Alexander geminis munitionibus, qua parte Berca campos aspicit, ædificatis, ac militariter instructis, tribus veluti habenis Berchensium licentiam excurrendi, ab aquis, atque à terra, ita constrinxit frenavitque, ut quum inde castra movit, Berchæ obsidionem potius laxasse, quàm solvisse visus sit.

In Insulam Berchæ oppositam, armatos immittit, (Elector) qui illam expugnant, & castellum in ea excitant.

Idem geminis in continenti munitionibus facit Alexander, urbe ferè obsessa.

SED ANTE hæc Comes Leicestrius fœderati Belgii Gubernator, ira dedecoreque accensus ob Graviam, ac Venlonam sub oculis expugnatas, novo delectu, instante Ordinum senatu, pecuniamque submittente, exercitum auxerat, certus occurrere Parmensi, (ut tunc inaudierat) Novesium obsessuro, aut obsidentem in castris invadere. Simul oblata spe rei benè gerendæ per Wasiensem Flandriæ tractum, illuc cum tribus armatorum millibus, Mauritium Comitem Nassavium immittit, addito Philippo Sidnæo sororis filio Flissingæ Gubernatore. Mauritius Axelam oppidum Hulostani Comitatus, noctu pro-

Leicestri i & fœderatorum progressus.

Ille rei nescium Novesio succurrere decernit.

Mauritius Axelam capit,

fectus

1586 fectus muro per tenebras transcenso à loci peritis, minima suorum clade oppidum capit. victoria eo memorabilis, quòd Mauritio, tanto dein Imperatori tunc primùm in aciem prodeunti, militare initiamentum fuit, simul & specimen, concilio illum, ac stratagemate, quam aperta vi, dubiaque belli alea clariorem fore. Inde nulla mora interposita, Hulstum Flandriæ urbem copias rapit, deditionemque civibus statim imperat. Sed illis defensionem parantibus, simul accurrente Mondragonio, arcis Antverpianæ Præfecto, cum auxiliari milite, dimisso Hulsto Mauritius in Hollandiam, Sidnæus ad Leicestrium rediêre. Qui apud Arnemium lustrato exercitu, præter fabros & cunicularios omninò mille; numeraverat octo millia peditum, atque equitum tria millia. Erant hi Angli plerique, ac Scoti: quibus se addiderant, ductore Hiberniæ Prorege, Hiberni mille ac quadringenti, è silvestri omnes genere atque ferino: medio tantùm corpore subter umbilicum velati, cetera nudi: grallis seu perticis, quarum usus in trajiciendis amnibus, altè impositi, longè aliis superstabant, arcubus ac sagittis minaces. Præerat autem universo equitatui Robertus Essexiæ Comes, castris Willelmûs Pelhamus, Anglis præcipuè peditibus Joannes Norritius. Comitabantur castra Gebhardus Truchsesius, & Emmanuel Antonii Lusitani filius, vana exercitus additamenta, nec militi grata, tanquam sinistrum omen secum ferrent. Hisce copiis adjuncturus eas Raitrum turmas, quæ Comite Meursio evocatore expectabantur è Germania, Leicestrius indicta Novesium profectione, Arnemio signa movit: præmissis cum militum parte Norritio, atque Cæcilio. Verùm audito, captum jam esse à Parmensi, incensumque Novesium, quo tempore ne posita quidem circa urbem castra opinabatur, & Berchæ idem fatum timeri; perculsus adeò tristi nuncio, incertusque quò verteret progressos illuc & procinctos milites, in consilium primores belli adhibuit. visumque omnibus, Haud tutum esse con-

Margin notes: Hulstum frustrà tentat (*Maurit.*) — Leicestrii exercitus (*Leicestr.*) ex Anglis, Scotisque, atque ex Hibernis. — Ductores, & comites. — (*Antonius, qui Regis nomen accepit*) — Movet cum his Novesium Leicestrius. Sed audito illud jam captum, consultat, quo progrediatur.

contra victorem exercitum Bercam ire. posse alia 1586
oppidum via liberari, nempè obsessa primaria aliqua regiarum partium urbe, ad cujus auxilium non dubiè Parmensem, posthabita alienæ arcis obsidione, advolaturum. Placuitque Zutphaniam petere, absente Tassio loci Gubernatore, atque ab annona non satis munitam. Ergo Leicestrius, capto prius Duisburgo, oppido ad veterem Isalam, & fossam Drusianam sito, impositoque Anglorum præsidio, Zutphaniam à Duisburgo sesquihoræ itinere distantem cum exercitu contendit. Prospectat urbs, è dextera Isalæ ripa, hinc cognominem provinciam, inde, trans flumen, Geldriam, & Velaviam. Et ex hac quidem parte ipse Leicestrius obsidendam urbem sibi sumpsit: illam Guilielmo Comiti Nassavio. Frisia pro Ordinibus Gubernatori, cum Norritio & Sidnæo muniendam tradidit. Nassavius occupato eminentiore tumulo, castra posuit propè patibuli locum: atque inde strato ratibus ponte, ad Leicestriana castra trans Isalam collocata sibi viam patefecit.

Zutphaniam decernunt: & capto prius Duisburgo. (*Zutphania*) Zutphaniam obsident.

HÆC antequam apud Zutphaniam peragerentur, Alexander admonitus capti Duisburgi, Verdugum, Tassiumque cum parte expeditorum militum illuc properare: alterumque Zutphaniam ingredi, alterum Borcheloæ à Zutphania non longius quinque horarum itinere, opperiri se jussit. Et Tassius quidem cum peditibus sexcentis, & duobus equitum signis Zutphaniam intravit, totidem fermè in ea militibus ad præsidium repertis. Verdugus autem pedites quadringentos, equitumque turmas duas, quam illa veterem militiam secum duxerat è Frisia, circa Borcheloam distribuit, munivitque. At Farnesius, qui adhuc ad Bercam hærebat, quamvis multa mentem ejus agitarent, cœptum omittendumque Berchæ obsidium, præsens Zutphaniæ periculum, & nuncius hostilium è Germania copiarum; pari tamen hisce omnibus animo, primùm nova Berchensi obsidioni firmamenta adjecturus, Berca statim movet, animatisque ad

Sed Alexander ante Zutphaniæ miserat subsidium, è Berca. (*Tassius.*)

Dubitat, an Zutphaniam ipse eat, an Berchæ subsistat, an Germanis occurrat.

1586 Discedit. (*Wesel*) ad subitum iter militibus, eoque jussus tridui cibaria secum ferre, juxta Gùisense cœnobium haud procul à Vesalia, validum è navibus pontem Rheno imponit, geminisque castellis claudit. quibus Germanico præsidio peditum omninò mille, equitumque sclopetariorum centum. quos Septemvir Ernestus miserat, communitis, Claudium Barlottam cum trecentis Wallonibus præfecit, hominem noti regio in exercitu roboris audaciæque, quique ad deposcenda pericula qualis mirè ipse projectus, tales suos velle milites, eosque propterea tanquam morti ab se devotos, militari vocabulo, *Perditos suos* appellare solitus. Huic Alexander ante discessum, non solùm Rhenani, uti dicebam pontis & castellorum, sed etiam viciniarum tutelam arcium oppidorumque, quæ in Septemviri potestatem per Agrippinensem provinciam redacta erant, attribuit: præcipuè admonito, ut intentiore cura, ne quid subsidii per Rhenum Bercam adveheretur, excubaret. Tum ipse, post traductum ponte exercitum, oneratis in itinere frumento carris supra trecentos, Zutphaniam advehendis, Bocholtum Monasteriensis ditionis oppidum divertit, expectaturus, si certi aliquid de adventu Raitrum afferret, qui exploratum ierat, Camillus à Monte. Sic ille eodem tempore & Berchæ obsidionem è longinquo firmabat: & se subsidiis è Germania venturis opponebat: & Zutphaniæ non oblitus commeatum civitati parabat. Sed Camillo nullos apparere uspiam Germanos referente: simul litteris à Verdugo certior factus, Leicestrium spe majorum ex Anglia auxiliorum, admovere propiùs aggeres ad urbis propugnacula, relicta ad celeritatem parte impedimentorum, Broëfortium advolat, inde Grollam prætervectus, Borcheloam, ubi munito prius loco Verdugus illum opperiebatur, accurrit. Neque hic moratus, quippè decretum ei, ante nasciturum diem Zutphaniam ingredi, ut & præsidiarios civesque præsentia animaret sua, & munitiones inde hostium prospectaret; Marium Comi-

Sed interim & novis à longinquo munitionibus Bercam obsidet: (*Elector Colonien.*)

(*Alex.*) & parat pro Zutphania commeatum:

& se contra Germanos instruit.

Sed Germanis non apparentibus, (*Zutphania*)

Zutphaniam volat:

mitem Martinengum præmittit, qui quòd præsi- 1586
diarius Zutphaniæ pridem fuisset, eoque gnarus locorum esset, sua cum turma iter exploraret. Tum ipse eadem nocte, necessariæ quietis impatiens, cum recentibus sexcentis equitibus; relictis iis, quibus cum venerat copiis, utpotè à via fessis, nec cum iis facilè ante diem Zutphaniam perventurus, iter aggreditur, trecentos fermè currus alimentorum ducens. ac per castellum à Leicestrianis temerè paulò ante desertum apud valetudinarium incedens, Zutphaniam sub ortum solis ingreditur. Nassavianis, qui castra circà habebant, non ausis per eas tenebras in hostem ire, quippè suspicatis universi exercitus vires adesse. Ipse autem exceptus omnium gaudio, tanta milites securitate sui, & hostium contemptu præsens imbuit, ut ne Leicestrianorum in castra prorumperent, contineri urbe vix possent. Sed repressis, postquàm suas atque hostium munitiones procul inspexit, Centurionem Scotum, qui paulò antè à Tassio captus erat, ad se adduci jussit: interrogatusque de Ducis consilio, militumque numero, verè omnia retulit: addiditque numerari quidem in utroque exercitu tredecim millia peditum, duo equitum, decretum tamen esse Leicestrio, in aciem, non prodire, neque pugnam conserere, donec aliquot insuper Anglorum Scotorumque millibus, qui expectarentur in dies, & Raitrum nonnullis equitum turmis, (licet his minus tribuerit) non augeretur. Quæ quoniam consentanea iis erant, quæ aliundè afferebantur; dubitavit Alexander; subsisteret ne in urbe, eamque ipsemet adversus hostem defendendam susciperet, (quò magis inclinabat animus) an ad exercitum rediret, ac foris urbi consuleret. Verùm in posteriorem hanc sententiam convenere statim omnes; differebatque Verdugus, *Infra dignitatem ejus; regiique exercitus videri; tot victricium copiarum Imperatorem urbe concludi, nec facile exemplis ostendi, principem aliquem, aut exercitus universi Ducem, salutem suam intra mœnium angustias commisisse.*

& cum carris alimentorum intrat,

Ibi de hostium viribus cognoscit.

Dubitat an in urbe subsistat, eamque præsens defendat.

Dissuadet omnium nomine Verdugus.

Præter-

1586 *Præterea pro certo se habere, si attineri intra eam urbem Parmensem principem fama emanaret ad Angliæ Reginam, aut ad infensos Germaniæ Dynastas, illos collectas quantas maximè possent vires, certatim effusuros ad ejusmodi prædam capessendam, qua una Belgium omne subtrahi posse Hispano Regi non dubitarent. Denique esse complures catholico in exercitu veteranos Duces, quorum virtuti ac fidei sicut tutela urbis securè credi possit, ita non posse illos absque nota offensionis aliqua præteriri.* Quibus ille permotus, relictis Zutphaniæ quidem ipso Verdugo, in castello autem è regione urbis trans Isalam, Tassio; Borcheloam ad exercitum rediit: curavitque annonæ subsidium, quod in urbem induceret, festinari: namque inductum ne menstruum quidem erat.

Ipse acquiescit.

& ad exercitum redit.

Annonæ subsidium Zutphaniæ inferendum,

JAMQUE frumentatores, pabulatoresque è Grollâ, Oldeseliâ, Lingâ, Munstero, atque aliundè tantum annonæ collegerant, ut quater hominum millia trimestri spatio ali possent. Hoc autem subsidium quoniam non sinè hostium occursu, conflictuque processurum facilè intelligebat. Alexander, ductorem ejus Marchionem Vastium nominavit, attribuitque illi pedites bis mille ac quingentos, ex quibus Hispani mille, reliqui ex aliis nationibus fuere, vicenis ex unaquaque centuria decerptis. addidit magno quoque delectu equites sexcentos, plerosque Italos, atque Epirotas: mandavitque Vastio, ut ante secundam vigiliam Borcheloâ moveret, viamque ita moderaretur, ut sub ortum solis, planitiem juxta pagum Varusfeldium occuparet: atque inde festinatis præcursoribus, Verdugo vicinum subsidium significaret. Fecerat hoc prius Alexander ipse, compositâque ad Verdugum epistolâ, & equiti ex leviter armatis tradita, illum præmonuerat de commeatu postridie in urbem invehendo, jussum cum peditibus mille sub auroram venientibus occurrere. Sed capto equite à Lochemi, hostilis oppidi, præsidiariis, transmissâque ad Leicestrium epistolâ, tanto is cautior effectus est, quanto præteritum

Vastio committit Alex.

& delectos milites attribuit,

(*Albanesi. Ante mediam noctem.*) certis cum mandatis ac litteris.

quæ intercipiuntur ab hostibus,

teritum annonæ subsidium Zutphaniæ receptum 1586
angebat magis ejus animum: atque ut ferè homines post damna prudentiores sunt, ac DOCENT plerumque, quæ nocent attentiorum in posterum, & tanquam emendaturum suorum incuriam, stimulabat. Confestim itaque delectis tribus Horum copiæ, peditum millibus, & equitibus quadringentis, impositum illis Comitem Essexium equitum Magistrum jubet prope designatum hostibus pagum insidias tendere, eosque præterito successu audaciores, atque adeò minore cura incessuros invadere; se cœpto prælio, alam expeditorum extra & insidiæ. ordinem equitum in tempore emissurum. Et jam (Squadra volante.) Vastius, præmisso ad Verdugum Centurione Alphonso Vega, pervenerat ad pagum Varusfel- Quo ordine dium, Zutphania semihoræ spatio distantem. Præ- Vastius ibat ipse cum turmis aliquot sclopetariorum: se- suos ducit. quebatur peditum agmen sclopis majoribus, hastisque densum; ad utrumque agminis latus incedentes sclopetarii majores minoresque, vehicula in medium excipiebant: paucis pòst equitibus terga defendentibus. Vix pagum transierat Vastius, quum subitò Essexio equitatum ex insidiis educente, inter duos equitum Magistros pu- Pugnatur. gna conseritur, atrox equidem illa, ac perquam vehemens, quæque diu in belgicorum militum sermone versata sit, adeò ut, si quod ardens prælium jactantius efferrent, cum Zutphaniensi occursu comparare consuessent. Quippè inter veteranos, interque delectos veteranorum, prælium ciebatur, ideòque neutrò inclinatum aliquan- diù dubiè diu stetit. Quin superveniente illinc subsidiaria equitum ala, ductore Philippo Sidnæo, hinc strenuè inferente turmales suos Annibale Gonzaga, Primores ac rectà fronte concurrentibus, integratum est quique cadunt. atrocius certamen. Cadebant utrinque multi: ipsum Annibalem equo excussum, letaliterque saucium pro mortuo habuere. Sidnæum ardentius in hostes intendentem, vulnus in femore acceptum è pugna extraxit, postea extinxit. Nec procul à pernicie Vastius erat, quem Ducis militisque par-

1586 partes fortiter obeuntem lata securi aggressus Anglus eques à tergo, oppressurus haud dubiè videbatur, nisi hunc ferrum attollentem, periculum in tempore conspicatus eques Hispanus, directa in pectus lancea medium transfodisset. Inclinare interea videbatur turma Epirotarum, capto Georgio Crescia eorum ductore in hostem animosius invecto. quum Hispani Wallonesque sclopetarii, qui occupatis utrinque sepibus in militari via, ad latera sui agminis gradiebantur, paulùm progressi, complexique in medio hostilem equitatum, effusa hinc atque hinc subita pilarum procella, restituere illicò prælium. Nusquam tamen acrius obstinatiusque, quàm circum plaustra commeatumque certabatur, collatis illuc immistisque peditum equitumque viribus. Nam quantùm regii sclopetarii vehicula manu ducentes (plaustrarii enim primo in congressu plerique aufugerant) illa promovere satagebant, ac præfestinabant, tantùm hostes abstractis vi loris, territisque aut sauciatis equis, eadem retrahebant. Itaque, navis instar in portum remis incitatæ, atque inde vento reflante in undas rejectæ, carri ductoresque prorsum rursum fluctuante pugna, agitabantur. Nec minorem vehiculis moram equites afferebant, quos Essexius addensatos, ceu murum ultrà tendentibus objectaverat. Sed hastatorum virtus penes quos fuit eo die victoriæ decus, obicem planè disjecit. confertæ enim connixæque Hispanorum cohortes, valida hastarum impressione in equitatum incumbentes, diviso penetratoque agmine aperuere viam plaustris: quibus in limitaneas sepes, mira celeritate subductis, ipsi inter eas & Essexianos equites medii, composito agmine, constitere: dumque hostem præliando detinebant, vehicula Zutphaniam versus festinabant. donec accessu auxiliarium ab urbe copiarum, Verdugo ipso ductore, mox aliis cum Tassio erumpentibus inductus demum est Zutphaniam commeatus. Et Essexiani, quando nullum jam pugnæ pretium erat, simul adventare Parmensem nunciabant, paulatim abscessere.

Inclinant Epirotæ, capto eorum ductore.

Restituunt pugnam Hispani Wallonesque:

ac pugnatur acerrimè circum alimentorum plaustra

quæ demum Zutphaniam inferuntur: (1 *Octobr*)

PAR-

PARMENSIS in itinere de ſuorum ſucceſſu edoctus, atque adeò Zutphaniæ ſecurus, ire ipſe ſtatuit adverſus auxiliarium Germanorum copias. Ad quorum iter explorandum quum jam multos præmiſiſſet, ut erat deliberato conſilio, quo illi cumque locorum eſſent, illuc progredi; audito, eos intra biduum triduumve Lingæ futuros, Lingam expeditionem indicit. aſſumptiſque ſecum mille ac ſexcentis equitibus, peditibuſque fermè totidem, Borcheloa confeſtim abit: ac per Deldemum approperato, die noctuque curſu, Oldenſeliam advolat, inde Northornum, poſtremò ad Amiſiam, juſſis equitibus ſingulos pedites poſt ſe in equos accipere, tranſmiſſo in hunc modum amne, Lingam tenuit. Hic exploratorum indicio cognoſcit de numero deque conſilio Raitrum, eſſe illos in equis circiter duo millia, pedites haud multò tunc plures, ſed plures expectari: omnes tamen, audito Parmenſem ipſum advenire, an porrò pergerent, addubitaſſe; præſertim iratos adverſus Comitem Meurſium, quòd is certo die æra pollicitus, non ſubmiſſa à Leiceſtrio pecunia, ſubduxiſſet repentè ſe, metu ne à deluſis minantibuſque detineretur. Hinc Alexandro in occaſiones intendenti viſum eſt, per hominem fidum ſibi, ac Raitris acceptum, clam explorare eorum mentes, an ſe regiis turmis libenter aſſociarent: non tam quòd ea ipſe militia magnoperè tunc egeret, quam ut hoſti, ſi poſſet, abſtractas in patriam remitteret. Et res cecidit ex ſententia. Nam poſt auditum Alexandri nuncium, delegatis inde duobus, ut ipſi vocant, Raitemagiſtris, exceptiſque humaniter à Farneſio, de conditionibus cœptum eſt agi: conveniebatque inter eos; quum triſtibus iterum à Verdugo nunciis admonetur, arcem in inſula ante Zutphaniam à Leiceſtrianis captam eſſe, eumdemque exitum munitioni trans Iſalam Taſſium pertimeſcere. Quamobrem intermiſſo haud gravatè negotio Germanos in præſens aggregandi, in eo inſtitit, idque cum eorum legatis tranſigere

ſatis

1586 EXPEDITIO contra auxiliares Germanos. Vadit in eos Alexander, ejus copiæ, & iter. (*Ems fluvius*) Explorat hoſtium numerum, & conſilia turbida in Leiceſtrium, Inde cum eis amicè agit, ſpe abſtrahendi eos à Fœderatis, (*Alex. ad Reg. 10. Octob.*)

1586 satis habuit, ut quem animum erga Austriacam Regis domum ostendissent, eundem cum primùm è Germania evocarentur, non mutatis, in quas conventum erat, conditionibus, retinerent.

& abstrahit:

Sic ambo aureis torquibus Alexandri manus induti rediere ad suos: qui, quæ acta erant, consensu firmatis, concessere omnes in patrias domos.

inque patriam redire persuadet,

Et Alexander hoc interim lætus, qnod ne stricto quidem ferro, eam hostibus cladem intulisset, ut eo die Leicestrius quatuor suorum millia desideraverit; ipse quo venerat itinere, Borcheloam quam celerrimè reversus est:

Ipse Zutphaniam repetit,

relicto Vastio, qui aliquot carris frumento onerandis insisteret, novam inde annonam Zutphaniæ illaturus.

Prius Zutphaniam Leicestrius aggreditur,

VERUM hæc ipsa redeuntis Alexandri festinatio, ubi Leicestrio audita est, stimulus eidem fuit festinandæ aggressionis, qua castellum trans Isalam Velaviæ obversum jam premebat, non sine spe loci potiundi, cui ob captam insulam, afferri ab urbe obsidium ægrè posset. auctusque peropportunè novis Anglorum copiis, tantum & tyronum robore, & veteranorum industria demum valuit, ut quamvis semel atque iterum à defensoribus rejectus, tamen propugnaculum ad castelli latus adjunctum, tertium aggressus expugnaverit:

& expugnat ejus propugnaculum,

mox & castellum ipsum, quod capta ea munitione defendi haud poterat, Tassio cum præsidiariis sub noctem Zutphaniam abscedente, in potestatem redegerit.

mox & arcem ipsam.

Qua quidem in expugnatione non ego præterierim duorum militum in utrisque partibus facinora, priscis profectò æquanda, si nos, ut veterum admiratores sumus, ita nostrorum invidi, certè incuriosi non essemus.

Facinus insigne Toletani militis.

Disjecta propugnaculi, de quo dicebam, fronte, ardebat inter oppugnatores defensoresque sævius certamen. Defendebat ejus partem Toletanus miles ex turma Verdugi. nomen haud proditum: unde tota hominis gloria in patriæ nationisque decus cessit. Hic prætenta minaciter bipenni hasta, dum hostes ascensu arcet, infligitque in audaciores passim vulnera, ipse non integer: grandiore hostis gladio in vertebram adacto

(*Alabardis.*)

acto, dextera ei manus obtruncatur. Retinuit is tamen hastam manu altera: paulumque se prælio subtraxit, non ut pluenti sanguinem brachio fomentum quæreret, sed ut hostibus malum adornans, hastam mutilato brachio alligaret, adstringeretque. Quo facto, ad pugnæ locum similis furenti se se referens, brachium læva adjuvans ac moderans, tanta non dexteritate modò, quamquam sine dextra, sed vi etiam nisuque vibrare ac intorquere bipennem hastam cœpit, ut non manu imminutus una, sed auctus planè tertia videretur. perstititque alios cædendo, aut sauciando, alios insolita ferocia minisque perterrendo: nec ante à prælio desiit, quàm hostes, desperato ex ea parte ascensu, simul & aliundè repulsi, irrita tunc quidem aggressione discessere. Eat ad posteros hujus quoq; bellatoris fama cum Attilio Cæsaris milite veterum præconiis decantato: qui navali ad Massiliam prælio, abscissa gladio dextera, quam puppi injecerat, umbone sinistræ gestamine tamdiu obvios egit, ac vultu terruit, dum navem pulsis hostibus victor obtinuit. Nempè uterque ministerium amputatæ manus virtute supplevit: sed ille usum dexteræ amissæ in lævam transtulit, hic ne in amissa quidem relinquens percussori locum gloriandi, suam manui vim restituit, vulnusque ipsum in hostem ferocius armavit. Ut profectò Toletanus non infra Romanum facti gloria, quandiu nomine carebit suo, in Attilii cognomentum adoptari meritò possit. Sed apud Anglos felicior militis virtus fuit. Redierat jam tertium ad eandem munitionem oppugnandam Leicestrius: pluribusque quam antea muralibus machinis quatefactam, certatim hinc Angli Belgæq; invadere, inde Hispani Wallonesque defendere conabantur. Ducebat Anglorum manipulum Eduardus Stanlæus, properusque capti decus propugnaculi præripere manipularibus suis, partem ruinæ intrepidus ascendebat. quum obvius hostis directa in pectus hasta subeuntem transfixisse credebatur. Sed is injecta celeriter in hastam manu, non modò ictum à pectore sub-

1586

Ejus cum Cæsariano milite comparatio: (*Val. lib.* 3. *Suet.* & *Plut. in Vit. Cæsaris.* *Attilius Toletanus.*

Par quoque factum Angli Centurionis,

(*Stanlæus*)

1586 submovit, sed eadem ambabus manibus apprehensa, vi summa niti cœpit, ut aut illam è manu hostis extorqueret, aut hostem ipsum pertinaciùs adhærentem hastæ, ad se pertraheret. Contra alter tantò validiùs contentiùsque renitebatur, quantò eripi sibi telum impatientiùs ferebat. Tunc Eduardus, quoniam à concertatore, seu loco seu lacertis prævalente, evinci se, attollique à terra sentiebat, mutato ex occasione consilio, dum alter quantis maximè potest polletque viribus hastam ad se trahit, ipse astu vires elusurus, laxato retrahendi conatu, elevari se cum hasta sinit, adjuvansque nisum attrahentis hostis, saltu emicat in murum: tantumque ludificatis defensoribus improviso illo ascensu terrorem injecit, præsertim secutis ducem manipularibus, ut deserto post leve prælium propugnaculo, in castellum aufugerint, atque inde Zutphaniam, non expectata, uti dicebam, aggressione se receperint. Eduardus autem complexu, ac laudibus exceptus à Leicestrio, creatusque non sine donativo auratus eques, propugnaculi gloriam, novâ scandendi machina superati, à militum plausu reportavit: docuitque, NON SEMPER virium contentione rem confici: esse interdum, ubi cedendo, atque obsecundando altiùs assurgatur. Sic Leicestrius expugnata ante urbem insula, captisque ac munitis, quaquaversùm castellis, non minus à se obsessam teneri Zutphaniam, quam Bercam à Farnesio, gloriari poterat, si (quod hic caverat Berchæ) novi rursum commeatus subvectionem arcuisset à Zutphania. Namque ubi Vastius multa cum annona, aliquot post Alexandrum diebus, Borcheloam venit; iterum in urbem commeatus, Alexandro ipso ductore, pugnæ copiam hostibus offerente, sed Leicestrio dum germanica deessent auxilia detrectante, invectus est. In quo Fœderatorum Proceres, civitatumque Magistratus non sine querimoniis consilium Leicestrii admirabantur: quòd ad hæc accersenda Germanorum robora, quorum accessu sisti potuerant ejusmodi subvectiones in urbem,

(600 Floren.) plausum inde magnum ac dona consecuti.

(Farnesius) Commeatus Zutphaniam rursus invehitur, magnis ordinum querelis in Leicestrium, non accersentem præsidia Germanorum,

pse

ipse animo nimis quàm lento ac vario fuisset: pecuniamque ad Germanos evocandos ab Ordinibus abunde numeratam, alios in usus erogasset: adeò, ut multi suspicarentur, in speciem à Leicestrio quæsitos è Germania milites: rempe vereri illum nimia ejus nationis studia in Nassavios, inque Hollachium Germanum hominem, quem ipse palàm aversaretur: ideoque augeri exercitum germanica militia noluisse. Sed erumpebant aliunde complures Ordinum, ac inprimis Hollandorum querelæ adversus regimen Leicestrii: quod in arces, atque in oppida Gubernatores contra patrium morem induceret: quod locorum præfecturas, distracta in plures jurisdictione, confunderet: quòd in Anglos suos, nullo provincialium respectu, honorifica; & quæstuosa quæque transmitteret. necessarium prope malum, & cuique nationi, quæ se externorum dominationi subjiciat, exspectandum. Has porrò querimonias quum non modò jactari per Belgium, sed etiam in Anglia, Reginæ ad aures admoveri Leicestrius plane sciret; non omittebat ipse, ejusque asseclæ contraria in vulgus serere: submissisque ad Reginam litteris, Fœderatorum Proceres uti inconstantes, intolerantesque externi regiminis insimulare. Acciditque per eos dies aliquid, unde accresceret Leicestrio concepta pridem suspicio, ne provinciæ, Anglorum pertæsæ redire in gratiam cum Hispano cogitarent. Etenim paucis ante mensibus Stephanus Bathoreus Poloniæ Rex, bello ac pace inclytus, rogatu Alexandri, misso Christophoro Closhovio nobili aulico à secretis, Hollandos Zelandosque commonuerat, ne commercia navium è Poloniæ regnis in Hispaniam, Lusitaniamque, & Galliam commeantium retardari paterentur. Per eam occasionem, suasu inprimis Antonii Possevini, magnæ apud Regem promeritæque auctoritatis, visum est Principi egregie pio, eosdem ad concordiam adhortari, litteris seorsim additis, per Stanislaum Sobocium militarem nobilemque

[Margin notes: 1586 — (apud Reid. l. 5.) — Aliæ eorundem querimoniæ adversus regimen Leicestrii. — & Leicestrii in illos: — Inde ejus suspicio ne provinciæ Regi reconcilientur. — (24. Mart.) Juvit suspicionem officium Poloni Regis, (è Soc. Jesu.)]

1586 virum perferendis. Quarum partem litterarum (namque ad Parmensem Principem exemplum earum Rex ipse transmisit) hîc ego attexere non gravabor. Postquam enim pristinam eorum felicitatem, præsentemque excusso Regis imperio calamitatem memorasset, quamquam dolere se dicit, quod spe ceciderit, qua sibi persuaserat, post captam Antverpiam, provincias ad obsequium, debitamque Principi suo obedientiam redituras; omittere tamen noluisse, quin eos hortaretur, ne diutius bellum protraherent, hæsurum haud dubiè semper intra eorum viscera, ipsisque, liberisque, conjugibusque, ac fortunis suis exitiabile futurum, quod ubi multis disseruit, causam suscepti consilii sui subjicit in hæc verba.

conantis hanc reconciliationem Ordinibus persuadere, (Stephanus Rex)

hisce litteris

Quod autem Gratitudines vestras hortaremur, non curiositas aliqua nostra, vel quod rebus alienis immiscere nos velimus; verum gravissima quadam causa nos impulerunt. Ac in primis, quod etsi remotiore inter nos vicinitate dujuncti sumus, humanum tamen, & ab officio Christiano non alienum aut remotum esse judicamus, rebus aliorum optimè consultum velle, & de periculis eos præmonitos habere. tum quod Gratitudinibus vestris multarum rerum commercia nostris cum hominibus intercedunt. denique quod plurimum totius Christianæ Reipublicæ interesse arbitramur, sedari intestinas istas turbas: neque Serenissimum Regem Catholicum, Principem potentissimum, iis destineri, quominus vires suas contra Christiani nominis hostes convertat. Cum hoc litterarum exemplo peculiarem epistolam Rex adjunxit, tradiditque Thomæ Saillio Possevini aliquandiu comiti in Belgium redeunti, gratias Alexandro perhumaniter agens, quod Balthassarem fratris sui filium regia invisentem castra, usumque militiæ è Farnesiana schola addiscere cupientem, officiose susceperit: juvenemque, quandiu in Belgio fuerit, ejus fidei commendatum cupit. Hæc autem, quæ agitabantur, Lejcestrio comperta, quamquam, à principio illum non magnoperè sollicitum habuere, quod processus inde nullos

Addit ad has litteras alias ad Alexandrũ pro fratris sui filio: (è Soc: Iesu)

Eamdem suspicionem firmant

nullos observaret, perculere tamen additis ad eundem movendum lapidem aliundè machinis. 1586

arcanis siquidem è Germania litteris certior est factus, rogatum fuisse Cæsarem à multis Imperii Principibus, ut discordiarum incendio, inter Catholicum Regem, & Fœderatos Belgas in dies magis inardescenti, proximamque Germaniam sensim afflanti, aliquid remedii afferre dignaretur: & Cæsarem, designata jam legatione, decrevisse cum provinciis agere, ut Principi suo recôciliatæ, finem aliquando imponerent ejusmodi bello, quod tam multos Christianæ Reipublicæ Principes damnose involveret, cum magno Germaniæ Imperiique periculo, si forte Hungariam, inter hæc vicina rerum turbamenta, communis hostis invaderet.

audita Germanorum Principum consilia (Leicestr.)

Et decreta Cæsaris legatio ad Hollandos super ea concordia:

Quin etiam ubi Lejcestrius comperit, non solùm legatos à Cæsare nominatos esse Salentinum Comitem Isemburgensem, & Othonem Bilantum Dominum Rederensem, qui cum Parmensi Belgarum Gubernatore, & cum Fœderatis provinciis agitarent: Coloniam, sedem conventui proponerent; sed etiam provincias congressus hujusmodi præter morem non aspernari; tunc vero Anglorum tædio id fieri ratus atque ad ineundam cum Hispano concordiam Belgas addicturos animum sibi persuadens, Elisabethæ aperuit omnia, satis hinc causæ nactum se esse arbitratus probandi apud illam consilii sui, si minus Belgis fidere, ac plerasque arcium præfecturas Anglis tantummodò credere voluisset.

Ex quibus Lejcestrius occasionem captat accusandi Ordines apud Reginam, (Leicestr.)

Verum hæ Poloni Regis, ac Cæsaris curæ successu carere: & Angliæ Reginam parùm illis motam accepi, non solùm quod hujusmodi legationes officiose magis quam anxiè institui à Principibus interpretaretur: & Hollandos Zelandosque crederet, molares esse præduros ac prægraves, qui ab aqua nisi rapidè immissa non evolvantur; sed etiam quod alia tunc ei mens esset, urgeretque domi major indies cura, indicto regni conventu de Mariæ Scotorum Reginæ causa celebrando. Ad quem quum

Sed Regis ac Cæsaris officia irrita fuere. Et Angla nihil illis mota est.

satis aljunde sollicita (Novemb. Mens.)

 Lei-

1586. Leicestrius ante omnes evocaretur à Regina: ac satis jam expertus esset, post belli adversa, minus sibi venerationis in Belgio exhiberi; occasionem haud neglexit subtrahendi se paulisper à Belgarum præsentia, apud quos (ut ferme VICTIS nova clades est aspectus suorum quasi exprobrantium) se signari oculis, factaque sua sermonibus everberari; non ultrà sustinebat. Itaque Hagæ in frequenti senatu, exposita discessus sui causa brevemque reditum, & validiora ab Reginæ liberalitate subsidia pollicitus, deligendum proponit, cui Gubernatoris vices, dum ipse aberit, committantur. Ac præcipuos quosque percurrens, Mauritio imparem ætatem obtendebat: Hollachium bonum militia, haud negabat; sed fastu immodicum, nec amicis quidem tolerandum: Meursium præfecturis Geldriæ Zutphaniæ, Transiselaniæ, atque Ultrajecti oneratum implicitumque dissrebat. deniq; præter Anglos, homini Anglo placebat omnino nullus. Nec inter suos in Norritium, quamvis veterem partium Tribunum, magnopere inclinabat, pronior in Guilielmum Pelhamum, in Rolandum Jorcum, atque in Guilielmum Stanlæum, quos ut beneficiis affecerat, ita securius inter beneficia sua imperium deponebat. Verum quum Anglorum nemini senatores Belgæ accederent, placuit ab Hispanis Belgii Gubernatoribus exemplum petere: quibus Belgio aut vita abeuntibus, Reipublicæ cura regio senatui credi consueverat, à quo provinciæ, Regis nomine annuloque administrarentur; ita in ejus qualicunque absentis mora posse committi Rempublicam Ordinum senatui, qui cunctis in actis decretisque Leicestrii signum ac nomen usurparet. Ita rebus compositis. Leicestrius, scriptis ad provincias litteris de regimine per absentiam sui senatoribus relicto, in Angliam discessit. Procerum nonnullis palam offensus, populo, cujus patrocinium præse ferebat, acceptior. Et Parmensis Zutphania jam præfectus, quam commeatu ad quinque minimum menses suffecturo, & bis mille præsidiariis,

Revocatur Leicestrus in Angliam, non invitus. Discessum suum in Senatu pronunciat: disseritque de Gubernatore qui absentis vicem sustineat. Non probat nisi Anglum: Sed non accedentibus senatoribus Belgis. Vicarium regimen Senatui committit. Et abit. Et Alexander Bruxellas redit. (26. Nov.)

riis, contra vim hostium famemque communierat, sæviente jam hieme, Bruxellas abiit. Qua in urbe cives excepturi reducem, post aliquot jam menses Graviæ, Venlonæ, Novesii, aliarumque arcium munitionumque victorem, multa publicæ argumenta gratulationis apparaverant. Sed nuncius paulò ante allatus de obitu Octavii Parmæ ac Placentiæ Ducis, luctu omnia corrupit, gaudiorumque loco, milites tristium secundorumque consortes, lugubri pompa communionem doloris obtulere pro allevamento Imperatori suo. Ipse autem compositis de patris obitu litteris ad Pontificem Xystum per Comitem Anguisciolam, quem suo novi Ducis nomine præstare Pontifici obedientiam voluit) & ad Rudolphum Cæsarem per Soragnæ Marchionem: & ad Philippum Regem per Comitem Nicelli um perferendis; Regem supplex oravit, liceret ut sibi per clementiam ejus in Italiam redire, resque suas aliquando revisere, *Civitatem illarum statum, ut ferme, novum atque à turbidis ingeniis non satis adhuc firmum, valida regentis manu opus habere. Octavii mentem periculoso regimini parem fuisse: quamquam nec adversus illum seditiosorum machinamenta cessasse. eo extincto, & Margarita Austriaca parente dominaque ante virum prærepta, superesse quidem liberos, sed ætate experientiaque minores: & Cardinalem patruum, multa prudentia, at senio gravem, urbanisque muneribus implicitum. Sibi decretum antea fuisse, inter ea armorum discrimina tamdiu ætatem agere, donec, vel cum vita jactura, Belgium Regi suo restitueret, nunc, quando unus ipse qui domus suæ privatis præesse rebus publicisque possit, à filiis, atque à populis evocetur; æquum existimare, seu Principem. seu patrem se cogitet, suos utique non deserere, dummodo Majestas ejus, cujus imperio vitam ipse suam filiorumque perpetuò mancipatam habet; susceptum consilium non abnuerit.* Sed abnuit Rex: tribusque hac super re epistolis, postquam & consolationem ob mortem patris, & pro reportatis ea

1586. festo apparatu excipiendus.

Sed morte Patris gratulationem respuit. Denique ea docet, Pontificem, (*Alexand. Com. Anguisc.*) Cæsarem, (*Io. Petr. Com. Nicell.*) Regem: Atque ab hoc reditum in Italiam petit his de caussis. (*Mortua Febr. ante ejusdem anni. Ranut. & Odoard. Alexand. Farnesius Cardinal.*)

Non impetrat,

1586 ea æstate victoriis, gratias miscuisset; in una earum; *Considerantem se*, scribit, *quanti referat, non omitti ab eo provinciam, quam in manibus habet, regitque summo cum Religionis regiarumque partium beneficio, indulgere illi reditum in Italiam non posse. Nam quod ad ipsius domus ac populorum necessitates attineat, jubere illum omnem animo sollicitudinem exuere: quippe se non alio prorsus affectu curaque in res Farnesiorum, quam in suas (quando uti suas vere habeat) inspecturum. Postremò cogitare eum debere, si intra paucos dies utroque parente orbatus ipse sit, superesse se, qui eidem utriusque loco sit futurus.*

Rege ita respondente. (Fr: Lec.)

1587 ALEXANDER, non desperato in aliud tempus reditu in Italiam, interim audiendis populorum controversiis, firmandæque in primis militari disciplinæ, quæ illi cura perpetuo cordi erat; anni principium sedulò impendit. Et habuit, unde per eos dies de re castrensi unicè mereretur. Qui litteras è Moscovia ab Rege Battoreo ad Parmensem Ducem attulerat Thomas Saillius è Societate Jesu, jussus ab Rege fuerat, arcana quædam haud tuto consignanda litteris, cum eodem communicare. In eo iterato sæpius congressu, quoniam viri prudentiam ac sanctimoniam Dux mirificè probaverat, placuit eum deligere, apud quem animæ noxas, earum pœnitens expiaret. Habuitque exinde Saillium ad extremam usque vitam conscientiæ suæ moderatorem. Hinc aliqui ex aulæ belliquè Proceribus, sive hominis suavitate capti, sive Ducis gratiam hac quoque imitatione captantes, eumdem ad sacras confessiones adhibuere. Quin & per exercitum celebratus (namque ad gregarium quemque pari alacritate ejus caritas, porrigebatur) expeti à multis ad hoc ministerium cœptus est. Gratum id Alexandro, qui jam pridem meditabatur ex eo religiosorum hominum ordine, certum aliquod inducere in castra subsidium animarum. Etenim noverat, sæpe adhibitos, cum magno præliantium, ac præliorum bono, Societatis Jesu Patres à Gubernatoribus Albano, ac Requesenio. Viderat,

MISSIONIS castrensis auxilio Alexander auget militarem disciplinam.

Author ejus

& occasio.

Patres Societatis Jesu adhibere statuit Alex. ad hoc militum auxilium: exemplo præcedentium Gubernatorum.

Viderat, quanti eorum operam fecisset Austriacus. expertus ipse jam erat, illorum dexteritate, & quadam tractandi hominum animos peritia, multa in castris persanata, quæ desperatæ curationis habebantur. Accessit ejusdem gravis abalienatio à Sacerdotum compluribus ex iis, qui legionibus veluti curiones adjungi solent; quod illorum aliquos hæresi aspersos, aspergentesque eadem labe legionarios: non neminem ab hostibus pretio emptum, atque ad eos explorata transmittentem certò compererat. Igitur aliis in horum locum inductis, ad rem certius stabiliendam, egit cum Saillio, ut in eam operam socios ex suo ordine complures evocaret. Evocati sunt è variis Collegiis Sacerdotes omnino duodecim, ac totidem Sacerdotum adjutores, in quibus honesti aliquot juvenes ejusdem Societatis candidati. Hosce omnes in familiam suam Dux primum admisit, ac pro domesticis habitos ære suo aliquandiu aluit. postea regiis libris illorum nomina inscribi voluit militarem in modum: certisque eleemosynis (eæ fuerunt nummi aurei ducenti quinquaginta in singulos menses) ad sustentandam vitam, stipendiorum loco attributis, sacrum manipulum legionibus immiscuit. Factum & Philippus Rex magnoperè probavit & secuti per Belgium Gubernatores pari omnes cura tenuere: haud dubiè intelligentes, æquum non esse, absque peculiari auxilio præteriri catholicos milites: qui, quod nos suorum objectu corporum defendant, plus aliis commerentur: quodque inter quotidiana mortis pericula versentur, præsentiore animæ subsidio opus habent. Atque hoc est, in quod novæ huic cohorti sedulò incumbendum fuit, viris ad eam rem accuratè delectis, qui & firmitudine animi, & robore virium, & peritia linguarum, juvando variis è nationibus militi pares essent. Porrò in hunc modum distribui primùm cœpti. Saillius apud Ducem, alii partim in legiones sparsi, partim in tormentorum statione collocati: in itinere peculia-

1586

(*Ioh. Austr.*)

& præsertim tali occasione, (*Capellani Cæsar Palozzalus In milite Ecclesiastico*)

Evocat eos in castra.

suis primum.

post regiis alimentis sustentandos.

Rex factum probat.

Munus ac labor eorum.

1587 ria illis plaustra ad sacram ac domesticam supellectilem attributa: in castris suum eisdem tabernaculum seorsim erectum, quo quantum per publicas curas liceret, identidem convenire possent. Idem autem omnibus ubique labor, insinuare pietatem castris, & cum Ducis industria in exercendis varias per artes militibus, concertare: ut disciplinam quantum ille bellicam, tantum ipsi Christianam exigerent: dumque ille militiæ legibus, ipsi Christi præceptionibus bellatores imbuerent: eodemque tempore Dei timorem insererent iis, quos hostibus timendos Imperator efficeret. Sed nusquam intentius hoc certamen exercebatur, quam instante ad hostes expeditione. Tunc enim ordinum præfectis reficere cibo corpora, armare ferro exercitum, spe prædarum, & accessione gloriæ animare suos satagentibus: isti animarum instructores partes suas interim ducebant, eosdem frequenti expiatione delictorum, tamquam deposito onere expeditiores, & Divini refectione Panis, hoc est immortalis armaturæ munimento tutiores, in prælium emittere; publicis ante concionibus, privatis alloquiis, institutis supplicationibus, atq; aliis divinæ iræ placamentis, cælestem pugnaturis opem polliceri. At vero quum mota utrimque acie, infestis signis concurrebatur: aut in mœnia obsessæ urbis, facta impressione, conscendebatur: aut adversus invadentem scandentemque hostem urbs defendebatur; tunc sacrorum horum militum constabat opera, & par operæ fructus Sacerdotum adjutores observatis qui saucii pugnam deserere cogebantur, ad eos per furentes quaquaversum pilarum emissiones conferebant se, ac manu prehensos, aut si incedere nequirent, in humeros sublatos ad Sacerdotem deducebant: apud quem, accersita medentium ope, corporis simul atque animæ plagis curatio intendebatur. Quod si qui milites in ipso pugnæ loco animam agerent, non deerant ex hoc Sacerdotum numero animosiores, qui capitis sui periculo-

In castris. (Dux) in expeditionibus, in acie & pugna.

culo alienæ saluti posthabito. illuc per cæsorum cadavera proreperent, pugnantibusque & cadentibus immisti, morientibus in tempore adessent, illaque decretoria æternitatis hora, delictorum veniam impertirent. ut quorum vitam sua cujusque militaris virtus, ac Imperatoris industria ex hostium manibus non servaverat, horum animas culpis expiatas è tartarei prædonis ore subtraherent. digni corona tanto, quam civica, illustriore, quanto servasse civem non qua parte morti debitus est, ac brevi moriturus, sed qua immortalis, parque Cælitibus habetur; profecto præstantius, nec paulo perennius beneficium est. Ut mirum non esset, si hæc Patrum caritas, ut amorem iis venerationemque per exercitum conciliabat. sic eisdem aditum latius aperiret, unde militaris licentia sæpius repressa: rixa, ac nationum certamina, (qualia inter armatos, & gloriabundos facile conseruntur) in hostium perniciem melius traducta: injectus militibus ardor ulciscendi contumelias in Dei Sanctorumque imagines ab hostili impietate inferri solitas quin etiam per hujusmodi occasiones auctus in castris Sanctorum cultus, eorum nomina in expeditionum tutelam assumpta. Magnæ Matris imagines vexillis militaribus adjunctæ, atque adeo animati per ea milites, velut admissis in societatem belli centuriatisque Cælitibus. Hæc autem fovebat in primis Alexander. invento suo quotidie lætior. Atque ex uberiore fructu, quem rei militari inde provenire præsens agnoscebat, ad expeditiones quoque maritimas adhibere sacrum hunc salutaremque manipulum opportune statuit. Nec post multo ad Hispanæ classis adventum trajecturus Britannicum mare, quatuor ac viginti ex eodem ordine selectis, ac Dunquercanas in naves distributis, non leve inde subsidium navigaturo in Angliam bello designavit. Et quamquam ea tunc Belgicarum navium transmissio effectu caruit, Parmensis tamen Ducis consilium tenuit, & exemplum valuit: donec post aliquot annos,

1587

Laborum fructus.

Ad maritima quoque designat eos Alexander.

1586. adnitente Marchione Spinola claro illo per Belgium armorum Duce, cura classarios navalemque turbam in maritimis expeditionibus adjuvandi, Isabellæ Archiducis solenni diplomate, Patribus Societatis demandata est. Sic terra marique bellum sequi cœpere Patres, certa sacrorum procuratione attributa, magis quidem ipsorum laboribus, multis in utrobique bello discriminibus, campisque ac maribus sæpe numero eorumdem cruore conspersis; sed magno quoque castrorum classiumque bono, quorum felicitas non magis interdum armatis præliantium corporibus quam exoneratis animis, tanquam prægravantium mercium jactu, comparata est. Sane Aytone Marchio, prudens acceptusque Belgarum populis Gubernator, quum in bellico suorum Senatu, multa in Hollandorum militia multi collaudarent, respondisse fertur; Utcumque illa se haberent, una in re Hollandos superari, missione castrensi: ob quam vel solam sperare se, Deum fortunaturum Catholicorum arma. Atque hoc est celebre illud in belgico exercitu militaris disciplinæ additamentum.

& publico diplomate adhibentur. 1623.

non sine magnis eorum discriminibus, sed pari cum emolumento

Dictum magni viri super hisce missionibus. (ex lib. 6. Imag. pr. Sæculi)

INHUIUS autem procuratione, novum ingredienti annum Alexandro, uti dicere paulò ante incœperam, multa feliciter obvenere. Si quidem intra mensem arx Wova, castellum ac munitio apud Zutphaniam, atque urbs Daventria, in potestatem venere. Et in Wovam quidem arcem validè munitam haud procul à Bergis ad Somam, Marcantius Gallus, armorum eo loco præfectus, sive odio incitatus adversus Firminum Wovæ Gubernatorem, à quo (uti rara fermè est inter militarem, civilemque præfecturas concordia) jam pridem diffidebat: sive allectus pecunia à Steenbergæ Præfecto, Alexandri nomine promissa; Firmino absente, præsidiarios à Steenberga milites induxit: ipse ejusque centuriæ duæ ad Regis se militiam transtulere, sexdecim aureorum millibus donati quam tamen summam reperta ibi annonæ armorumque copia exæquavit.

Felices Alex. successus. Wova arx deditur.

à præsidii præfecto. (Berg. op Zom) deditionis causa

& merces.

At

At verò ex Daventria, urbe Transiselaniæ principe, ac post Antverpiam, atque Amstelodamum, emporio totius Belgii celeberrimo, quantum regis partibus accessit? Præerat urbi cum præsidiariis mille ac quadringentis, Anglis fermè atque Hibernis, Guillelmus Stanlæus, nobilis Anglus, Comiti Lejcestrio adeò carus, ut quamvis catholicum esse, ac Hispano Regi militasse Comes non ignoraret, tamen Daventriam illi credere, dissentientibus Fœderatorum plerisque, non dubitaverit. Is postquam Tassio Zutphaniæ Gubernatori consilium restituendæ Regi Daventriæ aperuisset, sola, ut ajebat, conscientia permotus: Tassiusque Parmensi præsens indicasset; cum Tassio convenit, ut secum de remuneratione pretiove, quod præterquam à Deo, admissurus non erat, nequaquam ageretur: tantum caveretur urbi, quam Hispanus nulli civium noxius intraret; præsidiariis verò, si qui Regis in partes secum transirent, illicò stipendia solverentur. Ita condicta nocte, aperta ab Hibernis rei consciis porta, Tassius ac sexcenti pedites, equitesque quadringenti admissi sunt: deductiq; velut amicam in urbem, forum adeò pacato agmine tenuere, ut Magistratus, ac civium plerique, accitas à Stanlæo Hibernorum cohortes ad muniendam urbem existimarent. Sed ubi Tassium agnovere, & captam urbem; trepidos, ac fugam molientes sistere Stanlæus Tassiusque jusserunt, securos inductis copiis nihil hostile in quemquam parari, solùm quæ Regis sint, repeti, atque hac una tantummodò causa motum se ad dedendam urbem Stanlæus adjunxit, non autem largitionibus, aut honorum titulis, proditorum pretiis: quæ quamvis oblata respuerit, uti aliena à majorum suorum claritudine, vitaque sua. nec queri quemquam posse, fidem ab se fractam: quando eam nulli Magistratuum obligatam haberet: & obsequii, quod uni Comiti Leicestrio addixerit, obligatione solutum se ab eodem, testes esse litteras, quas protulit Comitis manu exaratas. Sic

1586

Daventria. (Over-Yssel)

Præfectus ejus Stanlæus

cum Tassio agit de tradenda urbe.

hisce conditionibus.

Intrat eam Tassius.

nullis civium noxius.

Stanlæus facti sui rationem docet.

1587 ille ratione sui reddita, non tamen perinde ab omnibus accepta, in Regis militiam transgressus cum præsidiariorum parte fuere illi omnino sexcenti) deditæ urbis regimen aliquandiu tenuit, donec in Hispaniam ab Rege accitus est. Præmissis autem litteris Alexander commendaverat apprime Regi insolitam viri moderationem, addictumque Religioni ac majestati ejus animum, dum spoliatis licet ab irata Angliæ Regina ob Daventriæ jacturam, fortunis sane non modicis, raptisque insuper in carcerem uxore filiisque; paratum se tamen ostenderet, hujusmodi occasiones amplificandæ Religionis vita ipsa mercari. ideoque Regem oraverat, ne permitteret, tantam animi magnitudinem inhonoratam regio in exercitu monstrari sed quam ille facti sui mercedem ab una Dei manu exspectaverit. hujus interim pignus à manu Regis, æmula Divinæ benignitatis acciperet ut, si non hominis certè virtutis, atque adeò exempli habita fuisse ratio videatur. Sic ille æque magnanimus; dum manu iustructa calamo, contra Regis ærarium pro virtute pugnam ac dum armata gladio, pro regiis opibus decertat adversus hostem. Quo die Daventria, eodem castellum apud Zutphaniam traditum est Tassio à Rolando Jorco Eboracensi: quem cum octingentis peditibus, & equitibus centum, loco imposuerat Comes Leicestrius, ut ex ea munitione & Zutphaniæ immineret, & Velaviam tueretur. Addixerat hic quoque Hispano Regi jampridem operam suam ac Bruxellis ab Alexandro captis, in Antverpiensi obsidione perquam strenue arma tractaverat. Inde in Angliam reversus regiis partibus magis relictis, quam damnatis, Reginæ ob virtutem bellicam honorifice habitus, ac Leicestrio Belgium petenti inter militares comites additus est. mox arci ad Zutphaniam præfectus (contra quam agi cum refugiis debuerat, qui securius habentur immisti aliis, quam impositi.) nactusque occasionem, cujusmodi aliquam circumspectabat animo, ac Parmensi jam significaverat

Margin notes: Post abit in Hispaniam, (21. pr.) litteris Alexandri commendatus, — (*Alexand.*) — Castellum apud Zutphaniam, — Rolandus ejus præfectus.

ficaverat, cum Taſſio rem tranſegit. Atque ubi primùm audiit, Daventriam veniſſe in Regis manus, ſparſo de induſtria inter ſuos rumore, creditoque adventare victorem Taſſium cum Hibernis Regi adjunctis, ſimul præſidiarios Zutphanienſes erumpere; ſimulato metu fugam ſuaſit, ac primus arripuit, relicto propugnaculo. quod defenſoribus vacuum; ſed largo commeatu, ac majoribus aliquot æneiſque tormentis à Leiceſtrio communitum, Taſſius intravit. Rolandus ad Farneſium profectus cum turmalibus ſuis, non diu catholico in exercitu militavit. veneno, ut ajunt, extinctus. Hi porrò complures conjunctique rerum felicium ſucceſſus tanto gratius Alexandro accidebant, quanto nulla ſuorum jactura nulla caſtrorum aggerumque mora aut impendio, nullis aggreſſionum ac præliorum periculis, tradita repente victoria fruebatur, quaſi hoc eſſet, relicta hereditate uno die impune ditescere, non per incerta & longa mercaturæ diſcrimina lucrum facere. Quamquam hoc quoque ſubitarium vincendi genus, ut ſua negotiatione plerunque non caret, ita non tam felicitati, quam ſolertiæ Imperatoris accedit.

1587. Deferit ſimulato metu: & Alexandrum accedit: poſtea extinguitur.

AUGEBAT Alexandro lætitiam, quod, ut ad Regem ſcripſit, provideret animo, accepta hoſtibus damna magnam fore inter Anglos & Belgas materiam querelarum. Neque enim Belgas omiſſuros, quin, ſicut Angli poſt amiſſam Graviam Belgarum nationi vecordiam dubiamque fidem, ſcriptis etiam libellis, objecerunt, adeò ut Leiceſtrius dicere auditus ſit, Nullius ſe arcis ſecutum, cui Anglus non præeſſet; ſic Belgæ paria in præſentia referentes, Anglorum gentem perfidiæ ac proditionis inſimulent. ex quo ſperari poſſit, exaſperatos in hunc modum nationum animos in apertas brevi diſcordias erupturos. Nec diù diſtulere, quin erumperent. Etenim poſtquam litteris è Belgio ad Reginam querulis, ad Leiceſtrium audacibus: ex Anglia reſponſionibus modò ambiguis, interdum

DISCORDIA inter Anglos & Belgas. (6. Febr.) Se invicem dubiæ fidei inſimulant, Et apud Reginam Angliæ, litteris contendunt

1586 dum asperis, aliquandiu certatum esset: Ordinum Proceres præsenti jactura perculsi, & futurorum metu anxii, partem authoritatis Lejcestrio abrogandam, sibi Comitique Mauritio astruendam, decreto sanxere, allegatisque ea de re ad Reginam, atque ad Lejcestrium nunciis, utrumque submisse rogaverunt, ut factum tanquam præsens unicumque remedium opprimendis proditionum initiis; quæ passim deprehendebant, excusatum vellent: veniret ipse Lejcestrius, haud dubiè consilium ei, & cuicumque salus Reipublicæ cordi sit, probatum iri. Verum nec Regina æquo id animo accepit, quod hujusmodi remedium peti à prudentia sua maluisset: & Leicestrius palàm offensus, rediturum se in Belgium primò negavit: mutavit tamen postea ad amicos scribens, *Sibi quidem multis Procerum injuriis irritato satis causa esse, Belgarum curam ab se rejiciendi; tamen innocentis populi, sibique cari commiseratione motum redire decrevisse.* Quæ, aliaque in hanc sententiam, sicuti Leicestrio conciliabant populi studia adversus Ordinum Magistratus; ita diversis Regina litteris quotidie fatigabatur: dum alii Lejcestrii defendentes acta, culpam avertebant in Belgarum Proceres, qui regere ipsi se nequirent, & rectorem pati nollent, alii, quidquid domi atque inter arma peccatum esset, ambitioni superbiæque Leicestrii, consiliorum intollerantis adscribebant. Itaque quum & in Belgio scissis fœdè provinciis, aut favore, aut odio in Lejcestrium inter primores ac populum certaretur: & in Anglia à Senatoribus aulicisque variè attolleretur, deprimereturve Leicestrii regimen, Reginæ visum est, in Belgium mittere Thomam Sachvillum Burchusti Dominum, primarium Senatorem, qui dissidiorum causis inquisitis compositisque, viam Leicestrio, si remittendus videretur, emolliret. Sed hic nonnisi post mensem solvit ex Anglia. Interim Elisabetha, quæ decori ducebat suo Angloque nomini, res Belgarum, post susceptum eorum patrocinium, do-

Belgæ abrogant Leicestrio authoritatem:

offenduntque Reginam, & maxime Leicestrium:

Quem Belgarum alii defendunt:

alii accusant

Ad has controversias componendas mittit Regina Senatorem in Belgium:

mi militiæque in deterius quotidie verti, plures emissura in Belgium ac validiores copias, magnam pecuniæ summam in Regni conventu poposcerat, quam, quia significatum sibi fuit, nunquam à populis exigendam, ni sententiæ in Mariam Reginam Scotorum latæ executionem imperaret; ipsa occasionem inde festinandæ regiæ cædis aut habuit, aut quæsivit. Quo id autem modo peractum sit, quoniam super Mariæ fine, miris partium hinc odiis, inde studiis hodieque concertatur; ego secura inter infensos & addictos narratione, in medio ponam, intermisso paulum rerum ordine, non ut opus varietatibus distinguendo, amœna Lectoribus deverticula conquiram, sed ut facti memorabilis historia, quæ nostro adnexa est operi, incorrupta ad posteros fide, quoad per me liceat, extendatur.

1587 & pecuniam poscit à suis ad exercitum augendum

(*Tit Liv. l. 9. Id facere se non negat*)

ET PROFECTO rara unquam vel in tragicorum scenas Regina prodiit, quæ nobiliori gratiarum comitatu, in admirationem amoremque sui: dein lugubriori spectaculo in commiserationem & lacrymas theatra converterit. Nata est Maria Jacobo Stuarto, centesimo quinto, ut Scoti numerant, Scotorum Rege. Ipsam quatuor Regnorum insignia ornavere. sed forma, cui parem ea ætate fuisse nullam memorant, digna Europæ totius imperio habebatur. Æquabat decori corporis speciem verborum gratia, quam excellenti promptoque ingenio, non formæ tanquam ejus lenocinio captus, imputares. Sed super omnia Religio fuit, & erga veteres sacrorum ritus, Sedemque in primis Apostolicam reverentia: uti ejus addecebat hæredem regni, in quo tres & octoginta Scotiæ Reges eadem fidei constantia obsequioque in Christi Vicarium floruere. Septimo postquam nata est die, regnare Maria cœpit, amisso patre. adeò ad cunas ipsas exornandas præfestinasse visi sunt regales tituli. Octavo mense diadema regni, sceptrumque inter festas populorum acclamationes accepit.

DE MARIÆ Scotorum Reginæ morte.

Vetus ejus origo regia, Regales tituli. (*Sint. Gall. Angl. Hibern.*)

Forma,

Ingenium,

Religio,

Infans Regina.

Coronatur

Sta-

1587 Statimque coronas, & regias filiorum nuptias hinc Henricus Octavus Angliæ, inde Henricus Galliæ Secundus obtulere. Quin etiam ad hasce nuptias armata sunt regna: Scoti gravi propterea bello terra marique ab Anglo lacessiti, à Gallo adjuti, à Legato Pontificis animati: qui Roma missus, ad Scotos: ut in avita religione persisterent], adhortandos: visa regia infante, laudasse eos dicitur, quod pro cælestissimæ indolis Principe adversus obscena hæreticorum monstra bellū gererent, relaturi non paulò plus solidioris gloriæ, ut ajebat, pro hac Helena, quam pro Græca relatum esset apud Trojam. Desponsa demum Francisco, Henrici Regis filio, Galliæ Delfino, atque illuc armis traducta, inter nuptiarum solennia, Reginæ Scotiæ, atque Angliæ, atque Hiberniæ titulum, assumpsit, Henrici soceri suasu: quod mortua per eos dies Maria Angla, Hispani Regis uxore, affirmaret Henricus, non ad Elisabetham Henrici Octavi spuriam, sed ad Mariam Stuartam, Jacobo Quinto Henrici nepote genitam, pertinere Angliæ regnum. Retinuitque aliquandiu eam appellationem mortuo socero, inaugurata consecrataque Galliæ Regina. Atque hinc duci cœpta sunt fila funereæ illius telæ, quæ infelici sternenda suggesto, Mariæ supremis parabatur. Etenim Elisabetha ad Angliæ Regnum assumpta, Stuartæ jampridem æmula invidaque, ubi audiit, illam mistis Angliæ, Galliæque insignibus, utriusque regni Dominam appellari, ut ferme POSSESSORES malæ fidei timor possidet, verita ne per Gallorum potentiam attentaretur aliquid in Anglia, turbandum sibi Scotiæ regnum distrahendumque absente Regina, existimavit, occasionem apprimè tunc nacta. Nam Jacobus Stuartus Jacobi Quinti nothus, Catholicæ Religionis, ac monasticæ familiæ desertor, quum Moraviæ in Scotia Comitatum insanè ambiens repulsam ab Regina sorore passus esset, odio inflammatus præsidium sibi quæsivit ab hæresi, ubique parata turbantibus. Aggregatisque sibi

Uxor expetitur à multis, etiam armatis. (*Patriarcha Venet.*) Legatii Pontificii de ea præconium.

Galliæ Delfino despondetur. (*Henr. II.*)

assumpto trium Regnorum titulo.

Galliæ Regina consecratur. ægre fert Elisabetha assumptum à Scoto titulum Angliæ Reginæ: Inde Scotiam turbat, per Jacobum Regis Scotiæ nothum: (*Prior Monasterii S. Andreæ*) qui religionis desertor. (*Maria Stuarta*)

sibi, quos Calviniana licentia jam allectos in Scotia, eoque Mariæ adversaturos intelligebat; sacrum ordinem, quasi meritò illum deseruisset, insectari, templa, ac cœnobia evertere: in opulentos Ecclesiæ reditus invadere, sacraque inde pecunia multos Nobilium inescaret: demum impetrato à nimia sororis facilitate Moraviæ Comitatu, spes suas attollere: ac mortua Guisia regni pro absente filia moderatrice mortuoque postea Francisco Galliæ, Rege ejusdem marito; Scotiæ regimen sibi polliceri, ac tractare cœpit. Hinc illum & Angliæ Reginam facilè junxit commune in Mariam odium, & propria cujusque utilitas. Ictoque fœdere adversus Catholicos, quibus dominantibus neque hæc diu tueri se posse regnum, neque ille adepturum se aliquando speraret: vetus utrobique Religio miseris sane modis labefactata: ac quo præstantissima Europæ regna, una hinc spuria instigante, unoque inde notho adnitente, à complexu Ecclesiæ; legitimæ matris, abstracta sunt. Et Maria quidem, cujus non minus perculit animum Religionis in Scotia, quàm in Gallia mariti Regis interitus in Scotiam reversa nullum præsentius remedium objicere turbatoribus regni, quàm conjugium & spem sobolis, meliorum persuasione, decrevit. Quamobrem evulgato Mariæ consilio, jamque variis legationibus expetito certatim matrimonio, præsertim à Cæsare pro Archiduce Carolo, atque à Philippo pro Carolo Hispaniæ Principe, intercedere protinus Angliæ Reginæ, perque Moravium Mariæ suadere, ne maritum extra insulam quæreret, conata est. Nec illa dissentiebat, quæ jam animum adjecerat ad Liviniæ Comitis filium, Henricum Stuartum Darlæi Dynastam. Causa hujus consilii fuerat, quod Darlæus genitus ex Henrici Septimi Angliæ Regis nepte, secundus hæres Angliæ regni habebatur. Ideoque reputaverat apud se Maria, posse illum, si ex potentioribus Angliæ familiis uxorem duceret, Anglorum viribus subnixum sibi aliquando negotium facessere ad

1587 & hostis, Regimen Scotiæ pro absente Regina invadit: (*Maria Guisia*) Juncto fœdere cum Elisabetha (*Regina. Moravius*) in utroque regno religio cadit. Redit præterea in Scotiam Maria, & spargit novi conjugii famam ad terrendos hostes. Multi illam expetunt, sed illa in Darlæum inclinat. (*Maria. Lenox*) causas.

1587 ad successionem. Accedebat decora juvenis species

19. undeviginti annos nati, par morum suavitas & à Catholica Religione commendatio. Itaque festinavit accersere illum ex Anglia, ubi cum patre extorri à patria jampridem agebat: frustra

Leicestriū offert maritum Elisabetha. callide.

conjugium improbante Elisabetha, ac Darlæi loco Leicestrium Comitem offerente. non ut Leicestrium Stuartæ junctum vellet, hunc enim despondisse jam sibi Elisabetha ferebatur; sed (præter ea quæ alibi memoravimus) ut, dum moras nectendo, alium alio pelleret, nec alium, nec aliquem ad extremum induceret. id quod ad firmandum sibi Angliæ sceptrum ipsa referebat: &

Maria tamen Darlæo nubit, & filio augetur. (Iacobus VI.)

Moravii in primis intererat, ne Scotiæ & præsens regimen, & devoratum spe regnum amitteret. Sed jam illa properato matrimonio, ac filio postmodùm aucta; quem Scotiæ atque Angliæ Regem vidimus, quantum sollicitudinis Angliæ Reginæ Scotisque rebellibus incussit, tanto ipsa validioribus insidiis, struente Moravio, involuta est:

Crescunt turbamenta Regni, hac Moravii arte.

sparso in vulgus rumore, decrevisse illam firmato jam prole regno, veterem sacrorum cultum restituere, atque Ecclesiæ bona in plerosque Nobilium translata, ab usurpatoribus repetere, eoque à conjuratis processum est, ut armis palàm sumptis, mox, quoniam aperta vis improsperè cesserat, occultè discordiis inter Reginam Regemque jactis, sed brevi compositis: denique Darlæo Nobilium conspiratione perfidè interempto, viduam Reginam in potestatem aliquando redegerint.

Armis ac dolis agitur, Darlæus Rex interficitur:

Neque hîc cessatum. Nam Jacobus Eburnus Botvelii Comes, Scotici maris Præfectus, quem Moravius ad cædem Regis incitasse, eidemque promisisse Reginæ nuptias eo consilio ferebatur, ut invidia regiæ cædis apud Mariam inextricabilis adhæreret, si ipsa cum mariti interfectore matrimonium contraxisset; hic inquam Botvelius

Ipsa cogitur nubere Botvelio Regis interfectori:

postquam iisdem authoribus, quibus scelus patraverat, est absolutus; armata militum manu Reginam Sterlino redeuntem invasit: ac nuptiarum promissa proferens publicis Procerum tabulis obsigna-

signata, ad conjugii assensum adegit, non ante tamen, quàm ipse operam suam pro Catholicæ Religionis instauratione cum Regina sociandam, sacramento multis coram obligasset. Hoc autem ubi à primariis Calvinianæ factionis auditum, versis in odium studiis, concitaque plebe, Botvelius regiæ cædis author, Pontificius satelles, patriæ proditor vulgò proclamatur. & gliscente rebellium armatorum numero, Regina quum se imparem subitæ inopinatæque aggressione videret: ac speraret, elapso Botvelio, tumultum facilè sedatum iri, clam illum emittit, conniventibus hostium ducibus, quippe veritis, ne capto, vocatoque ad quæstionem Botvelio, ipsi regiæ cædis socii renudarentur. Nec ideò quievere: quin etiam Reginam, quæ rejecto multorum obsequio ad ejus tutelam certatim confluentium, in rebellium castra sponte processerat, impacati aggrediuntur, captamque in privatas primùm ædes, dein necis in maritum patratæ insimulatam, in arcem quam arctissimè custodiendam inducunt. Hic Maria, quum à Moravio tristiora in dies, ac suprema expectaret, fideli subditorum opera virilem vestem induta, ex arce fugam arripuit. Ac varios post casus, commissumque ad eam retrahendam prælium, ubi se ab insequentium insidiis expeditam ad Regni fines vidit, incerta animi quò progrederetur, quum comitum alii Belgium petendum, alii Galliam suaderent; ipsa, cunctis magnoperè dissuadentibus, Angliam anteposuit. Mota dicitur ad hoc consilium capessendum, recordatione promissæ opis ab Elisabetha: quæ paucis ante annis, secti adamantis partem alteram Mariæ dono mittens adjecerat, *Si quando bipartita illius gemmæ symbolum remitteret in Angliam Maria, quibuscumque circumventa necessitatibus; statim se eo monitore excitatam auxilium ei, quantum expectari à sorore posset, allaturam.* Sed nimirum FACILIUS sectus adamas iterum coire, quàm disslo-

ciati

1587 qui se religionis defensorem Reginæ promittit.

Ex quo odium in Botvelium, & ejus fuga,

Regina in arcem captiva deducitur,

inde habitum mentita fugam arripit,

incerta quo se conferat, Angliam anteponit, (*Flor. Remund. l. 6. & alii*) ob hanc causam.

1587 ciati animi contentione religionis & regni: coalescere inter se possunt.

HAC datæ fidei & hospitii tessera ad Elisabetham præmissa, in Angliam secura pergebat.

Maria in itinere sistitur,

quum à militari Tribuno obviam facto, paulum subsistere, Reginæ Elisabethæ nomine, rogatur. Inde in Bortonum pagum deducta, appositisque custodibus cincta, tunc serò sensit, ac damnavit

& uti rea evocatur ab Elisabetha.

credulitatem suam: tantoque magis quanto mox dicendam ad causam coram Elisabetha de Darlæi cæde, qui Londini natus ad Reginam Angliæ pertinere videbatur, evocata est. Quod illa aversata primum, dein testata, Reginam se nulli mortalium, uni solum Deo, & Christi Vicario sub-

Legatis pro se missis. (*Camdenus & alii apud illum*)

jectam; Legatos suos ad illud tribunal non tanquam ad judicium, sed ad colloquium emisit. Ibi multis sane argumentis, & confessione famulorum Botuelii, qui ob eam cædem suspendio necati Mariam insontem insciamque: populo co-

innocens reperitur:

ram testati sunt, uti hoc idem postea Botuelius ipse captus à Danis in quæstione juravit Maria à suspicione objectæ cædis, omnium qui aderant judicio, exempta est. immo in altero etiam

accusatoribus non impunitis. (*Idem & alii*)

conventu super eadem re indicto, rejecto in accusatores, Mortonum in primis atque Moravium, crimine, propius supplicio fuere, qui supplicium intentaverant. Quamquam Mortonus supplicium distulit, non evasit, siquidem aliquot

(*Iacobus VI.*)

post annis, Darlæi cædis manifestus, ob idque jussu Regis Mariæ filii, securi percussus, Mariæ innocentiæ testis fuit. Nec Moravius in hac Darleanæ causæ retractatione abiisset impuuis, nisi multo ante ab inimico interemptus, spiritum, quem patibulo debuerat, præfestine reddidisset, Verum primis hisce ad Mariæ exitum frustra

Novæ accusationis capita.

tentatis occasiones dein aliæ non defuere. Pontificiæ Pii V. litteræ diro Elisabetham anathemate ferientis, regnorumque jure spoliantis: mota in illam in boreali Anglia nobilium arma: fama nuptiarum Mariæ cum Thoma Hovvardo Norfolicæ Duce: auditus Albani Ducis adversus

Angliam

Angliam belli apparatus in Belgio, atque inde 1587
transmissus in insulam Marchio Vitellius: hæc
simul omnia comperta, & tanquam ad Scotiæ
Reginam liberandam, & in Angliæ imperium,
oppressa Elisabetha, sustollendam composita, novum
ei severiusque judicium intenderunt. deportataque
in arctiorem custodiam, atque illuc
missis ab Elisabetha è prima nobilitate judicibus
rationem eorum, quæ objectabantur, afferre jussa
est. Nec illa negavit, quæsitam à se libertatem Ad ea Mariæ responsio.
ex ea custodia, qua contra jus fasque, Regina
nulli subdita, detinebatur. ob eamque rem implorasse
se Romani Pontificis preces, atque opem:
litterarum autem, quas Pontifex in Reginam
Elisabetham emiserit, ignaram se esse. non se
respuisse vicina Ducis Albani arma, quibus ipsa in
regnum suum, non in alienum statueretur. non
se repudiasse consilium de nuptiis cum Norfolcio,
nempe oblatum à Moravio Elisabethæ arcanorum
conscio: non tamen ultra consultationem
processum esse. postremo non se ulli miscuisse
conspirationi nobilium, quamvis illi honorificum
liberandæ Scotorum Reginæ titulum armis suis
imposuerint. Quæ aliaque in hanc sententiam
postquam Maria disseruisset, scriptis ad Elisabetham
litteris, expositoque quam indigne secum
actum esset, oravit, ut aut permitteret ire se in
Galliam ad cognatos Guisios, à quibus speraret
eam opem adversus rebelles suos, quam impetrare
in Anglia à sorore nequivisset: aut certè
non arceretur ab ejus conspectu colloquioque,
apud quam suspiciones omnes facile purgaturam
se non dubitaret. Sed non modo neutrum impetravit,
Duce ipso Norfolcio ob eam causam securi
percusso, sed novis iterum suspicionibus, novis
criminationibus Regina infelix appetita est. Ex adventu Joan. Austriaci in Belgium.
Nempe quo plures in libertatem ejus intendebant,
eo causam indeprecabilius aggravabant:
ac juvandi studio, altius nocebant. Venerat in
Belgium Joannes Austriacus Caroli Cæsaris filius,
opera inprimis Gregorii XII. qui misertus

1587 indignam Mariæ ſortem, Philippo Regi author fuerat, ut in provincias Gubernatore tunc vacuas fratrem induceret, qui & ob patris memoriam acceptus Belgarum populis eſſe, & ob propriam maritimis in bellis claritudinem ſuſcipere expeditionem in Angliam, ad liberandam Scotorum Reginam, non vana ſpe poſſet. Nec Auſtriacus quidquam omittebat, quo provincias, quacumque ratione componeret: ut ſolutus omni per Belgium cura, ad Britanicam expeditionem ſeſe accingeret. Quum Orangius arcana expiſcatus, aperuit illa Eliſabethæ addiditque, ſibi conſtare, Mariam Stuartam Pontificis Romani, Hiſpanique Regis communi conſilio, conjugem Auſtriaco deſtinatam eſſe. ut verò variè torſiſſe dicitur Eliſabethæ animum ambigentis conſultantiſque, ſatiusne foret, Mariam in Scotiam remittere, vexandamque rebellibus ſuis tradere, certe ab Anglia occaſiones armorum procul pellere: an potius cum Mariæ morte, cauſas pro captiva conſpirandi aliquando præcidere. Et quamquam in hanc partem ferebantur plerique conſiliatores, ſeriò inculcantes, Maria incolumi nuſquam fore aut Reginæ, aut Religioni in Anglia ſecuritatem. eoque rem perveniſſe, ut diverbium illud de duobus olim Principibus Conradino & Carolo, nunc duabus de Reginis vulgo uſurpetur, *Aut Scotam ab Angla, aut Anglam à Scota*; Reginæ tamen publicum dedecus apud ſe ſubinde reputanti viſum eſt, callidiore conſilio ſpargere in vulgus, reconciliatam ſe Mariæ, ac brevi cum ea relaxanda tranſacturam. Sic utique ſperabat ſiſtere in præſens, ſi quæ à Belgio, aut aliunde prætentarentur: ſimul ejuſmodi conditiones Stuartæ imponere, quas illa facilè aſpernante, res demum omnis in irritum caderet. Et ſane, ubi audiit Maria, peti ex ſe inter alia, ut filium cum aliquot Scotiæ Proceribus obſidum loco in Angliam accerſeret: & ipſa antiquatæ jam per Angliam Scotiamque Romanæ Religioni nuncium remitteret; indignata reſpondit; conditiones

(*In Belgium vid. lib. 8. & 9. Dec. primæ*)

admonetur Eliſabetha de conjugio ejus, & Mariæ.

Conſultat quid ſibi de Maria agendum. necandam plerique cenſent & ſuadent: (*Conrad. Suevus Carol. Andegav.*)

Illa tamen velut placata

reconciliationis conditiones proponit,

quas Maria uti indignas averſatur.

tiones utcumque alias admissuram se: at mori 1587
potius, & si quid gravius est morte, pati velle, quam aut filium, aut animam indignè proderet: avitam Religionem à tottetrò Regibus progenitoribus suis rite traditam & cordi & curæ sibi perpetuò futuram. Finis colloquii fuit mutatus anguſtiorque carcer, imminuta familia, aucti custodes. Quippe implicito belgicis turbis Austriaco, mox & exstincto; omnem à Belgio metum exuerat Elisabetha. Sed propior illam sollicitudo excepit domi. Conjuravere nobiles aliquot Angli, promptissimo eorum Antonio Babingtono: in seque suscepere, Anglam de medio tollere, Scotam substituere, Catholicam Religionem regno reddere. Sed prodita detectaque conspiratione, ac repertis conjuratorum ad Mariam litteris, illicò in quæstionem ipsa postulatur. Septem & quadraginta viri partim è senatorio, partim è forensi ordine ad cognoscendam causam festinantur ab Elisabetha. proferuntur conjuratorum ad Mariam litteræ: ejus aulici duo, uti conscii arguuntur: omnia contra novissimum Elisabethæ edictum attentata pronunciantur. At Maria tot inter causidicos & leguleios, questa primum, agi secum contra quam cum Principibus rite inunctis & consecratis agi deceat. neq; enim, quod carcere attineretur, minus Reginam se eoque liberam: neq; Elisabethæ, aut ulli mortalium, præter quam Christi vicario, subjectam esse. Tum defensionem orsa; Inficiata non est, auditas sibi aliquoties multorum aut Anglorum Scotorumque, aut externorum Principum curas pro se in libertatem asserenda susceptas: ac pio illorũ officio, pro quo laudem apud posteros merebuntur, lætatam se fuisse: & ut exitu non careret ejusmodi conatus, optasse. Id verò an cum Elisabethæ vitæ discrimine quæsitum sit, neq; se consciam fuisse, neque talium conspirationes operam suam, aut nomen aliquando commodasse. A Babingtono, aliisq; postremò conspiratis nullas se adversus Reginam litteras accepisse: quæque ad eos scriptæ dicun-

Conspiratur ab Anglis contra Elisabetham.

Detegitur conspiratio:

& in Mariam inquiritur:

Illa rationem sui reddit:

1587. dicuntur Mariæ nomine à Mariæ aulicis, dolo malo fictas esse: promptamque se, si illi in conspectum veniant, mendacii redarguere. Ad extremum tacto dextera manu sancti Euangelii codice, aversum sibi Deum precata est, si quidquam contra Reginæ vitam egisset, aut cogitasset. una in re addidit agnoscere se non innoxiam calamitatesque, in quas inciderit, non immeritam: quòd indulgentior in apostatam monachum fuisset, quodque post reditum è Gallia lenitate nimia, Dei, & Catholicæ Religionis hostes in Regno suo tolerasset. Sed incassum defendebatur illa, quam judices prædamnaverant. statimque & ab Ordinum in Londinensi urbe conventu Maria læsæ majestatis rea pronunciata est: & festinata legatione in Galliam, missus ab Elisabetha libellus regiæ damnationis ad Henricum Regem: & Mariæ, quid à Regni Ordinibus decretum esset, Elisabethæ litteris significatum. Illa autem nihil inde consternata, quin vultu placido, actis nuncio gratiis, Deum precata est, ut quam innocentem sciret, fortem quoque, & in Catholica Religione, pro qua libens mortem oppeteret, constantem vellet.

una in re confessa peccatum à se esse: (*Moravius*) (*Parlamentum*) Læsæ Majestatis rea pronunciatur: (*Hen. III.*) nihil inde territa. & ad Deum versa.

INTEREA appulsus in Angliam multo comitatu Pomponius Bellieuræus ab Henrico Rege ad Elisabetham allegatus cum responsis ad singula damnationis capita, magnis urbem rumoribus implevit, quasi propediem secuturam Mariæ libertatem. Ferebaturque, in mandatis Bellieuræus habuisse, omnem operam adhibere Galli Regis Galliæque universæ nomine, ut Scotiæ Reginam imminenti periculo subtraheret. Quamquam Bernardinus Mendoza, Hispani Regis apud Henricum Orator, vir aulæ Principū intelligens, affirmavit ad Alexandrum scribens, videri, Reginæ liberationem fuisse minimam causarum decretæ legationis. illa potius Regi curæ esse, legatoque impensius injuncta, ut Angliæ Reginam induceret ad pacem Bearniæ, Condæique Principibus, & Turenæ Vicecomiti, pro ea qua erat apud

Legatio è Gallia. (*Londinum*) vulgo pro Maria liberanda: aliis alia potior legationis causa creditur, (22. *Dec.* 1586.) (*Rex Navar.*)

apud illos authoritate, persuadendam. simul ut de 1587
fœdere cum aliquibus Germaniæ regulis ineundo, Anglæ mentem exploraret, ac certi aliquid cum ea conficeret. quod confectum fuisse à Bellieuræo, ex aliquorum conjectura scripsit postea Alexander ad Regem. Sed sive Mariæ causam minus anxiè curaverit Galliæ Rex: sive potius illum, ne in eam curam totus atque armatus incumberet, intestina Galliæ bella retardaverint, certè ab ejus legato non modò pro captiva Scotiæ Regina peractum est nihil, sed hæc ipsa legatio (ut cetera ad illum diem tentamenta) Mariæ in perniciem vertit, ac supremum ei fatum maturavit. Etenim post discessum Bellieuræi, quum ex bimestri dilatione supplicii, nutare crederetur Elisabethæ animus Gallica legatione suspensus; ingens profectò sollicitudo invasit cùm hæresium antistites, tum aulæ conciliique primores, Leicestrium, Cæcilium, Valsinganum, aliosque nonnullos, certum sibi à Mariæ incolumitate, in quam capitis sententiam tulerant, infortunium metuentes. Quippè secum reputabant, post excessum Elisabethæ, haud dubiè Stuartæ deberi Angliæ regnum, hac autem rerum potiente, de se pariter omnibus actum esse. nempè novam fore regni faciem, multò quam sub alia Maria, novo Euangelio infestiorem: adesse enim Scotæ altiores spiritus, & odium in hostes catholicæ Religionis longa carceris injuria proritatum. Inde ad Elisabetham conversi eo quidem audacius, quo grata se offerre non ignorabant; queruntur, tot Procerum Senatorumque judicium, ac regni totius votum tandiu prolatando contemni: *ea procrastinatione nihil effici, nisi ut ad novas excitandas impiorum conjurationes spatium extendatur; posse in adyta irrumpere, qui toties in vestibulo fuerunt: nec semper aberrare, qui sæpe jaculantur. Itaque liberaret seque & regnum ea sollicitudine: pateretur Angliam uni parere, nam duo jam regni capita monstrari. nec magis Elisabetham Anglicanæ Ecclesiæ Principem ritè coli, quàm Mariæ ad aram confugere Catholicorum*

(16. *Mart.* 1587.)

obfuit certè ea legatio:

sollicitis anxiisque hæreticis, ob has causas,

(*Maria Hisp. Regis uxor.*)

& mortem ejus urgentibus,

apud Reginam.

1587 *reliquias.* Neque hoc contenti, comitiorum, quæ tunc agebantur, opportunitate utentes evincunt, ut subsidium, quod ad reparandum in Belgio bellum enixe petierat Elisabetha, comitiorum decreto non exigeretur antè, quàm capitis sententia in Scotiæ Reginam jampridem lata executioni mandaretur. Sic, & Leicestrio pecuniam ad delectum novi exercitus urgente: & Elisabetha illam qualemcumque necessitatem ad explendam cupiditatem amplexante, Mariæ festinata mors est. Igitur, Elisabetha postquam videri poterat ex supplicii dilatione meruisse clementiæ laudem, & compulsa ad executionem imperandam declinasse invidiam; jubet cum rea juxta regii Senatus Ordinumque regni sententiam agi, conficique de sumendo supplicio mandatum, quod à Buchorsto supremo Angliæ Quæstore, atque à Roberto Beslæo à regni secretis, ad Mariam in Frodringanum oppidum, ubi illa attinebatur, perlatum est: ultimaque ei necessitas, Reginæ, & regni nomine, indicta. Nec imparatam, aut aversam feralis nuncius invenit. Hunc enim illa diuturni carceris exitum exspectabat, haud inscia, in MAGNIS Principum injuriis non incipi, ut desistatur. Illud gravius accepit, quod evocatum ad se sacerdotem, aulicum suum ab eleemosynis, ut apud illum animi noxas, uti consueverat, expiaret, aditu excluserint, multa in hæc priscæ pietatis sacramenta, ceu superstitionum inania superaddentes: ipsamque ad hujusmodi deliramenta Catholicorum, in eo saltem articulo deponenda, certatim cohortantes. Quos illa quum facessere ab se jussisset, certos non alia se processuram via, quam quæ ab Apostolis, ac Pontificibus Apostolorum successoribus monstrata esset: proque ea mortem libenti animo subire: usque adeò copiose atque constanter adversus novissima apostatarum commenta disseruit, ut admiratus inter eos, qui causæ præerant, vir sane primarius, continere se haud potuerit, quin palam diceret: *Necessario tollendam è medio fuisse illam, cujus vita timeri posset,* ne

Mortis sententia ad Mariam perfertur: (*Thesaurarius, sed postea.*)

quæ de Sacerdote ad confessionem non admisso dolet: (*sic impie ipsi impii*)

& in sacramentorum irrisores invehitur.

(*Canti Comes*)

ne reformata religionis mors esset. Ad quæ gaudio 1587 (*Camden. in Elisab.*) ipsa prægestiens (namque similia his audierat ab iis, qui sibi nuncium mortis attulerant) egisse dicitur Deo grates, quod ad Religionem catholicam in ea insula restituendam, instrumentum haberetur. Hæc autem ad eum, quem dicebam modo, sacerdotem Maria perscribens, orat, ut se omni humano desertam auxilio, in illa noctium suprema non desereret ipse: sed confitenti peccata sua soli Deo; quando apud hominem confiteri prohiberetur, veniam à Patre misericordiarum impetraret. Ac præterea compositis ad Elisabetham Reginam, ad Henricum Galliæ Regem, ad alios litteris: commendatoque, inter monita ad filium Regem anxie transmissa amore ac patrocinio catholicæ Religionis, pro qua mater occumberet, & in qua majores sui Reges ante decesserant; in retractius cubiculum dimissis etiam plerisque fidelioribus ancillis, noctem illam precibus traductura se abdidit. Atque humi prostrata ante Domini è cruce pendentis effigiem; actis suppliciter gratiis per commemorationem beneficiorum, inter quæ mortem mox subeundam adnumerabat; Sacrosanctum Christi Domini corpus clam apud se servatum (potestate, quam Mariæ ob singularem in fide constantiam, ad hunc usum indulserat Pius Quintus) è suis ipsa manibus venerabunda suscepit.

Tum scriptis aliquot epistolis: (*Henr. III.*) commendataque filio Regi catholica Religione, precibus ac sumpto Christi corpore se ad mortem parat. (*Georg. Conaus in vit. Florim. de her. & alii.*)

HÆC cum Frodringami agebantur, ferunt Londini eadem ipsa nocte, quam Elisabetha curis agitata insomnem ducebat: matronam in ejus conclavi dormientem, repente spectris expergefactam exclamasse, *Videre se Mariam Stuar tam capite obtruncari, mox & Dominam suam plecti eadem securi.* Quibus clamoribus Elisabetham, quæ similibus quoque imaginibus distrahebatur, exterritam sollicite mandasse, advolaret illico nuncius Frodringamum, ac Mariæ supplicium differri suo nomine imperaret. Sed sero hæc parabantur; peracta jam, quatuor ante nuncii adventum horis Reginæ cæde. Etenim albescente vix dum

SOMNIO Matronæ (*Reginæ Elisabethæ*) exterrita Elisabetha Regina, supplicium differri mandat; (*Ex litteris Bern. Mendoz. ad Alex. 1 Mart.*) sed sero.

1587 die, festinantibus qui Mariam adservabant, atque admonentibus, cuncta parata jam esse ad ultimum illum actum; paucis suorum comitata, jussisque (in questus enim & ejulatus eruperant) ne lætissimum ac triumphalem diem importuna lamentatione corrumperent; in aulam supplicii locum processit, pretiosioribus vestibus induta, piaculari corolla ad latus accincta, & crucifixi Domini signum utraque manu sustollens. Ad ejus aspectum audiri tota ubertim aula cœpere, quamvis premerentur, suspiria, & singultus. Crevitque palam comploratio, ubi illam conspexêre ferale pegma, impar sane Regiæ Majestati solium, adscendentem, sequente carnifice. Hoc è suggestu Maria solito lætior pulchriorque, (nam visam omnibus perhibent mira decori vultus specie prænitentem: sive nativam oris formam commiseratio intendebat, seu vicinæ beatitudinis aliquis jam tum fulgor afflabat) conversa ad multitudinem oravit, qui inter eos adessent, Catholicæ Religionis cultores, ut secum in eo vitæ mortisque confinio, preces consociarent apud Deum: quem ut innocentiæ suæ causam ac testem adorabat, ita ab eodem veniam mortis suæ authoribus ex animo poscebat. Postremò provoluta in genua, postquam ipsa sibi velum è capite submovit, & collum lacte candidius nudavit, crucifixum Dominum arcte complexa osculataque, cervices carnifici Regina subjecit. à quo tremebundo atque inhorrescente, non nisi post tertium vulnus; avertentibus oculos ab eo spectaculo etiam qui mortem ejus concupierant, regium Mariæ caput, sacras inter preces, amputatum est. Hunc exitum habuit Scotiæ Regina: magnum, si quod aliud, utriusque fortis exemplum. Forma, ingenio; regnis Scotiæ atque Galliæ, quæ administravit, & quæ debebantur Angliæ, Hiberniæque titulis fortunatissime cumulata. Sed versa felicitate, à nothi fratris odio prodita, à Reginæ sororis invitatu decepta, ab hæresi periclitante criminationibus circumventa, Magnatum Judicumque

Ipsa ad supplicii locum accedens cohibet suorum fletum;

ac solito lætior & pulchrior,

paucis circumstantes allocuta,

inter preces, & crucifixi Domini oscula,

caput amputandum præbet.

Elogium ejus.

(Co. Moran)

privatim

privatim sibi præcaventium sententiis oppressa, ab Elisabetha amittendi regni metu damnata, nullo teste coram producto, sine quo ex regni lege damnari ne privatus quidem potuit, post viginti fere annorum captivitatem, post mutati sexdecies carceris illuviem, tanto vitæ spatio inter custodum injurias traducto, destituta omni invisentium solatio, præter aliquas Romanorum Pontificum litteras clam illatas, regnis, libertate, vita, spoliata est carnificis manu. 1587 (*Reg. Elisabet.*)

AUDITA morte ejus Elisabetha, ad abolendam fusi regii sanguinis infamiam, simulato mœrore, lugubria induit: & quasi extortum sibi capitale mandatum, & contra quam ipsa injunxisset, festinatum fuisset à secreti scrinii ministro; statim reum illum agi, pecuniaque, & carcere mulctari voluit: multum irridentibus, qui eodem tempore Londini videbant, festis ignibus, campanarumque sonitu, edi lætitiæ signa ob Mariæ cædem. ac postea in ejusdem ministri Apologia, qua is nihil ab se, nisi è Reginæ mente factum esse palam testatus est, evolutam palliatæ fabulæ telam amplius agnovêre. Certè Elisabetha publicum non evitavit odium Europæ Principum, violatam in Mariæ supplicio Majestatem regiam succensentium insulaque in ipsa ausos vidit, qui posito ad tumulum lapide, facinus illud, *nefarium judicium*, *barbaram & tyrannicam crudelitatem* notavêre. Et Mariæ abstulit illa quidem & regnum, & vitam: nempe res caducas, & brevi auferendas: sed redditum ei ævum in cœlo beatum, & mansurum imperium, pro ejusmodi jactura, creditum est. Sanè scribens ad Philippum Regem Parmensis Dux Alexander, postquam dixisset, Mariæ finem vulgo lamentandum, ipsi ad immortalitatem gloriæ appetendum fuisse, affirmare non dubitavit, *Posse Scotiæ Reginam in martyrum numero, qui in Anglia fudere sanguinem, merito censeri. atque adeo in cœlo degere corona præcinctam, multo quàm quæ ei ablata esset in terris, pretiosiore.* Immò neque

LUCTUM simulat Elisabetha, & in festinatæ necis ministrum inquirit. (*Davisonus*) *Secretarius* non sine multorum risu: & odio Principum, & sepulcrali execratione & judicio de ea Alexandri Parmensis. (22 *Mart.*) cum litteris ad Regem.

1587.

neque illo neque ullo poſt tempore defuêre complura & decora ingenia, à quibus vario ſtyli genere, Mariæ laudes per omnem ejus vitam, inque ipſa præſertim morte conſtantiſſime pro Religionis patrocinio ſuſcepta, litteris commendatæ ſunt. Ut profectò horum ſcriptorum authoritas facile præhaberi debeat uni Georgio Buccanano, (nam reliqui fermè ex hoc lutulento fonte turbidum hausêre) qui partim odio in Jacobum Regem Mariæ patrem, à quo propter hæreſim exulare juſſus fuerat: partim ſpe inductus à Moravio, ſi hic regno potiretur, ſe in Scotiæ Patriarcham aſſumendum, ea adverſus Mariam, deque Scotiæ regno ſcripſit, quæ & à regni Ordinibus damnata ſunt, & ipſe poſtea, ut nec in perfidia conſtans erat, coram Jacobo Rege Mariæ filio tanquam contumelioſe immeritoque concinnata reprehendit. Et ne hoc Jacobi gratiæ datum videretur ab homine commutabilis fidei, morti proximus, quum adulationi nulla merces, optaſſe dicitur tantum vitæ ac ſpiritus, quantum revocare ac retractare, quæ emiſerat, maculaſque Mariæ falſo aſperſas, ſuos utique ſanguine delere poſſet.

& plurium inſignium virorum præconiis de ejus vita obituque (Pontifex Urbanus. Card. Peron. Card. Bellarm. Flor. Remund. de hær. Georg. Conæus in vita Mariæ Spondan. in Annal. & alii permulti & heretici aliqui ut Gul. Udall. in vita Mar. Gulielm. Cambd. in Eliſabetha)

Quidquid Buchananus in Mariam inſanierit; qui tamen dicta ſcriptaque ſua retractavit

JAM vero Eliſabetha poſt Mariæ cædem, pecunia regii ſanguinis authoramento, à populis accepta, Leiceſtrio mandaverat, ut milites in Belgium tranſmittendos tanto celerius contraheret, quanto aſſiduis inde nunciis afferebatur, dominante per eas provincias Parmenſi Duce, ſimul Oſtendæ, ſimul Bergis ad Somam, poſtremo & Velaviæ timeri. Et vero aggredi Oſtendam conſilium Alexandro fuerat: illucque jam præmiſerat Mottæum, hoſtium vires exploraturum. Sed à Regina, dum delectus habebatur, miſſo ex Anglia Rogerio Williamo Norritii Vicario, qui ſe cum aliquot cohortibus Oſtendam protinus inferret, atque adeo munito novis præſidiariis loco, Alexander, mutato conſilio, de Sluſa obſidenda cogitare cœpit. Et quamquam in bellico ſenatu multos fuiſſe comperio, qui arcem illam prope inſuperabilem, &

SLUSÆ obſidio. Eliſabetha Regina milites in Belgium mittit. (Berg op Zoom)

(Sluys) Conſultatur ab Alexandro de Sluſæ obſidione;

Antver-

Antverpiam alteram differerent: certe labores (1587 9 Aug.)
fore summos & diuturnos prædicerent. uti vera
eos dixisse expertus inde Alexander, negavit postea
ad Regem scribens, se in operosiore ad eum
diem obsidione laborasse; tamen & Flandrorum
necessitates, qui maritimam illam oram à Slusanis
miserè vexari querebantur: & continuata Alexandri
in arcium expugnatione felicitas, ad eam
expeditionem decernendam traxêre demum omnium
sententias. Slusa è quinque Flandriæ provinciæ
portubus, à mari aliquanto retractior, situm
sibi delegit propemodum inaccessum. Munit
illam à meridionali affluens Oceano prælargus, atque
olim quingentarum navium capax alveus:
qui ubi Slusam adit, in geminos canales separatur:
alter ad dexteram Isendicam versus, ad lævam alter
Dammum ac Brugas iter flectit. Prior vix Slusam
deserit, quum in alia atque in alia canalium
diverticula flexionesque distractus, atque identidem
in se reciprocus, Slusensem agrum ad oppidum
usque Ardenburgum, parvas in insulas scindit.
Posterior, qui Slusæ mœnia propius alluit,
bifariam & ipse discedit. pars Dammum gemino
rivo rectà procurrit. pars non procul à Slusa divertens
in plures canaliculos minutim spargitur:
qui rursum Ardemburgum versus errabundi, primisque
ad dexteram alveis se se immiscentes,
tam multis variisque Mæandris ac labyrinthæis flexibus
Slusam quaquaversum implicant, atque abscondunt,
ut profecto alicujus Thesei filo ad eam
adeundam opus esse videatur. Accedit, quod hæ
tam multiplices aquarum sparsiones sicut mari
subsidente ipsæ quoque subsidunt, atque in paludes
ac stagna pigrescunt: sic eodem attollente se,
auctæ inundantesque omnem circa tractum alluvionibus
integunt, atque hosti urbem aggressuro
maris undas objectant. Nec minora
hisce naturæ munimentis, arx adjunxit. Nam,
præter arcem ac munitiones urbis, in insulis,
quibus ajebam frangi Slusæ campos; propugnacula
passim erexerant contra inundationes

decernitur

Situs ejus, à natura prope inaccessus:

ab arte solerter communitur:

1587 (Decemb.)

aggeribus ita septa, ut apertis iis objicibus, aquarum vis in hostes immitti facile posset. Inter alia prægrandem arcem ante portam, quam Brugensem vocant, inde venientibus objecerant, ac in utraque canalis magni parte, hinc quidem, Dammum versus, castellum extruxerant, cui à S. Annæ nomen: illinc autem per Catsandiæ insulam, quam idem canalis, & aliud à mari brachium contra Flissingam efficiunt, munitiones complures sparserant, quæ & aditum canalis, quo urbs aditur, & ejusdem canalis divortium prope urbem tuerentur. Huic porro tam valide compacto corpori par animus ac vires inerant, Gubernator inquam Arnoldus Groneveltius, clarus militari laude Tribunus: & præsidiarii ex Anglis Belgisque delecti mille ac septingenti, præter eos, qui sparsim per castella & stationes agitabant. Denique, ne quid ad loci securitatem deesset, prompta habebantur externa subsidia, quæ partim à Flissinga Zelandiæ portu, brevi interjectu in Catsandiam advehi licebat: partim ab Ostenda submitti, pedestres præsertim copiæ, tanto facilius poterant, quanto medio in itinere Slusam inter atque Ostendam, arx Blancheberga interjacebat, commeantesque auxiliares exercitus defensabat.

à præsidiariis valide custoditus:

& accipiendis externis auxiliis opportunus.

Arma aliò Alexander intentat: (*Martio Vast.*) ac statim in Slusam vertit,

ALEXANDER loci, hostiumque haud ignarus, principio ad distrahendas hostium vires, misso equitum Magistro Rosendaliam, quasi Bergas ad Somam obsessurus, ubi audiit advolasse illuc Comites Mauritium, & Hollachium, tum ipse Slusam aggressurus, ante alia statuit urbi subsidium ab Ostenda intercludere, jusso Carolo Mansfeldio cum aliquot Wallonum signis Blanchebergam præcurrere, arcemque illam hosti adimere. Qua in potestatem ante expectatum redacta, quippe præsidiariis celeritate oppressis, protinus Alexander modico suorum comitatu, VI idus Junias, Bruxellis Alostum abiit, sequenti nocte Gandavum, ac postridie Brugas, quam in urbem jusserat murales machinas viginti

A præmisso Mansfeldio capitur Blancheberga. (*8. Iun.*)

Gandavo

1587 Gandavo transvehi: exercitum vero Ardeburgum, decretam armorum sedem, convenire. Hic lustratis copiis non pluribus peditum quatuor millibus & quingentis à principio, postea quinque millia excessere, & equitibus ferme septingentis: (nam & cohortes aliquot turmasque Vastius secum duxerat, & plures ad Rhenum continebat Altapennius: & devictæ continenter urbes ac provinciæ non modicam ab exercitu partem quotidie subtrahebant ad locorum præsidia) ex his duo millia Mottæo tradidit, Duci strenuo, ac maritimæ illius oræ peritia, ceteris prælato, mandavitque, à Dammo, ubi ille tunc erat, Slusam peteret, versus Annæum propugnaculum: eoque capto, inibi castra poneret; ipse ad alteram partem, ex Ardemburgo reliquum exercitum moturus. Et Mottæus quidem Dammensi vectus canali, subitaque excensione, capta ante ædem S. Annæ munitiuncula, mox facta à tormentis atque à milite impressione, castellum ipsum expugnavit, loco ad suorum castra, qui plerique Wallones erant, attributo. At vero Alexander ex Ardemburgo, expectato dum deflueret mare, bracchium ejus seu canalem dexterum, qui Slusa ad Isendicam vergit, ingressus, in Ostburgum modicam insulam trajecit: inde inferiore alio brachio superato, exercitum ex Hispanis Italisque ac Germanis constantem in Catsandiam deportavit. Consilium illi erat, captis ejus insulæ castellis, ad latus ostii canalis castra figere, ut dispositis hinc ex Catsandiæ insula, inde ex S. Annæ continenti munitionibus, aditum Flissinganis auxiliis intercluderet. Sed quum transversarios per Catsandiam aggeres, super quos, solo ubique stagnante, incedendum erat, ab hoste interruptos passim offenderet: atque adeo nisi hujusmodi secturæ obstruerentur, tormenta transmitti haud possent; tantum in eo laboris ac moræ interjectum est, ut subsidiariæ hostium naves canalem ingressæ Slusam advolaverint. Groneveltius enim Gubernator, intellecto Alexandri

Ipse lustratum Brugis exercitum

cum Mottæo partitur.

(*Dammum medium inter Brugas & Slusam*)

Mottæi successus,

& Alexandri.

(*Diccki*)

Interim naves à Zelandia

1587. annonam & militem Slusæ inferunt, 19

consilio, statim in proximam Zelandiam miserat petitum à Flissingæ præfecto Gulielmo Rossello subitam opem. Isque naves undevigintì, quot in promptu tunc erant, expediit, annonæ bellique subsidia vehentes, milites omnino mille, plerosque Anglos ductore Rogerio Williamo, qui cum primoribus aliquot ejus gentis ad famam obsessæ urbis illuc Ostenda se transtulerat. Hæ autem naves magna exceptæ obsessorum gratulatione, ausæque post biduum, contemptis hostibus; alveum remetiri Flissingam petituræ, non eamdem fortunam expertæ sunt omnes. Namque interim Alexander tota ferme Catsandia potitus, tormentis ad insulæ ripas collocatis prope Ostense castellum postremo expugnatum, quatuor earum obruit, reliquas fuga subtraxit. Neque tamen cessatum à Flissiganis. Postridie undecim eorum naves, partim bellicæ, partim onerariæ, non procul à canalis aditu apparuere, opperientes dum mare subcresceret, quo se Slusam incitarent. Quin etiam ex iis septem, non expectato æstus accessu, nocte ventoque fretæ alveum jam ingrediebantur. ac licet deprehensæ à tormentis in eam partem antea deportatis noxiè peterentur, à principio tamen non se hosti submittere, sed, ut erant majoribus minoribusque tormentis instructæ, pugnam capessere tanto quidem obstinatius, quanto prospecta non procul navigia, quæ Ostenda properabant, viciniori spe animos alebant. Deinde verò, quoniam singulis ferme ictibus discerpebantur, è classiariis sane plures: hærentibusque sicco navibus neque receptui, neque declinationi locus relinquebatur; pars se in aquas immittere, ac nantes ad suos tendere: multi, (namque æstus maris appetebat) navigia moliri, ac retrorsum vertere connitebantur. Atque hic iterum suorum militum ardorem ferociamque, non sine admiratione, spectavit Alexander. Nam quum ei ad sistendam, quam Flissingani parabant, fugam, paucæ adessent rates, (captis videlicet ab hoste earum plerisque

In reditu pars earum tormentis ab Alex. directis obruuntur.

Redeunt aliæ audaciores,

& tormentis pariter lacerantur.

Summo Hispanorum in eas ardore. (*Nam prius idem viderat apud Covensteinium agerem.*)

dum

dum Gaudavo Slusam peterent,) non defuêre Hispanorum complures, qui aquas ingressi, nantesque arreptis ore gladiis, cetera inermes, ac tantum audacia sua tecti, hostem sive natatu fugientem, sive è navibus ejaculantem, impulerint intrepidè se: naves ipsas, immisso terrore sui certatim inscenderint: captasque è bellicis duas, cum sexdecim tormentis, multoque belli apparatu, & ex vectariis annonariam unam, reliquis in altum ab æstu sublatis, ad Alexandrum victores adduxerint. Video equidem, hæc ingentium animorum ac virium ostenta multis fortasse plus admirationis allatura quàm fidei. Nam & qui præsens ea contemplatus litteris dein tradidit, attonitum hæsisse se scribit: affirmatque, multis se in Belgio, perque Europam bellis interfuisse, nusquam tamen aut spectatum à se, aut in veterum scriptorum monumentis observatum aliquid, quod militum horum plane aquatilium tam hic in Slusæ mari, quàm in Convensteniana alluvione, audaciam adæquaverit. Sed NON rarô videmus præsertim in bello, dominos vitæ fieri alienæ, qui fuerint contemptores suæ. Hæc quamquam feliciter eveniebant, considerabat tamen Alexander, ob alvei latitudinem, hostilibus navigiis ægrè aditum præcludi, nisi objectu aliquo pontis. Itaque è Catsandia transgressus in continentem ad Mottæi castra, inspectoque multis in locis alveo, jussit non procul ab ostio, adactis in aquas trabibus, adjunctisque quæ nuper Gandavo acceperat, quæque ex hostibus eripuerat, navigiis pontem sterni, obicem hostibus, suis transitum communicationemque. Tum Mottæo admonito, cum suis Wallonibus Slusæ ad Brugensem portam aggeres admoveret: ipse ex altera parte urbem aggredi curæ suæ duxit. Quam in partem, regressus in Catsandiam, quum primùm Hispanos movit, excepêre illum, transmisso canali Isindicam versus flectente, ingentes sane difficultates, quales nec cum aliis ipse militibus, nec milites alio sub Duce facile

1587.

ac fortitudine plane mirabili.

(*Paul. Rinaldus in comment.*)

Alexander ad claudendum navibus aditum

in canali pontem extruit:

& aggressurus urbem, è Catsandia, suos movet

1587. difficultates passus inauditas. (*Dicebi*)

facile superassent. Sæpe veluti nando in plerasque insulas enitebantur. ibi quamquam madidis fessisque, hostium munitiones expugnandæ occurrebant; non raro intercisis aggerum itineribus, inter paludes resistebat agmen, dum viarum fracturæ exæquabantur. Accessit tanta tamque subita ciborum penuria primis illis diebus (nam postea abunde alimentorum fuit) ut milites evulsis undecumque herbarum radicibus, calamisque super aggeres enascentibus, pellere famem cogerentur. Sed nihil æque impeditum infestumque experiebantur, ac multiplices alluviones. Namque intumescente mari, apertis ab hoste aquarum septis mergebantur insulæ, militesque pectore tenus inundabantur. Quam dum illi perniciem evitantes, aliam in insulam festinabant, novis ibi occurrentibus canalium rivis colluctandum erat.

(*Hom. Iliad. 25. de Achil. & Scamam. fluv.*)

vixque inde satis expeditos alii rursus atque alii coëuntes alvei comprehendebant implicabantque, ac pro obsessis surda quadam conspiratione depugnabant. Ut sanè, quæ hominum cum fluminibus prælia cecinit antiquissimus Poëtarum, hic extra lyram, & fabulam Alexander, ejusque milites, experti sint.

Insulam prope urbem consistunt Alex. & Mottæus, (*ab aqua à terra*)

His demum longo circuitu superatis, hinc Alexandri, inde Mottæi agmina, in conspectu insulæ, quæ urbi adjacet, constitêre. Nam ex duobus, queis adiri urbs poterat locis, ab aqua & terra; alterum quidem arx præalta, & maris brachium defendebant: in altero autem, qui aggredientibus promptior erat, omnem muniendi curam adhibuerant oppidani.

Insulam defendebant Arx, & arci proxima munitio,

Munitioni situm præbuit, quam dicebam, insula ante urbem, campis ac Brugis obversa. Arcem in ea prævalidam excitaverant, propugnaculis, fossa, tormentis, ac militibus supra quingentos, plerisque Anglis, communitam. & plures submittere ex usu poterat urbs ponte insulæ conjuncta Proximam huic munitionem addiderant, vallo, & militibus magna ex parte transfugis Wallonibus, instructam, quam, quia doliis quamplurimis terrâ fartis, ejus

à tonellis dicta.

loricas

loricas armaverant, (quæ vinaria vasa Hispanis Tonelli dicuntur) *Tonellatam* appellavere. Vix in hanc insulam appulsis, & communire se Hispanis, Wallonibusque seorsim aggressis, trecenti è Tonellata erumpentes, delecta ad pavorem intempesta nocte, stationem Wallonum invadunt; excubiisque, mox & vicinioribus interemptis, aliis clamore excitatis, prælium committitur, initio timidius ab Wallonibus, virium numerique hostium ignaris: postea Mottæi accessu, compertaque invadentium paucitate, funduntur ac fugantur ad munitionis usque vallum Tonellarii: Mottæo ipso fugitantium tergis ante alios instante, donec pede pila sauciato, pugna illum absistere vis doloris coëgit. Hisce autem eruptionibus quo crebrius VVallones Hispanique petebantur, eo incitatius festinare munimenta utrique satagebant. Sed, ut varia in parte munientes, dispari sorte utebantur. Namque promotis non procul ab arcis fossa Hispanorum aggeribus. VVallones in primis adhuc suffossionibus hærebant nacti palustrem & restagnantem humum, quæ vix infra sesquipalmum aperiebatur, quum subsiliens aqua festinare non sinebat opera tardè cohærentia, & statim fluxa. Adversus hæc non parum remedii petitum est à ligneis capsis, pedes duodecim longis, latis tribus: rotis quatuor instar curruum adjectis ad latera, sed fronte quam lateribus altiore solidioreque, ac fenestellis ad tubos inserendos aperta. quæ à cimbis in insulam illatæ, tantum à militibus promotæ, ac sacculis terra gravibus firmatæ, aggerum loco statuebantur: non tamen absque multorum sanguine, dum illi non intermissis irruptionibus turbare opera, hi tueri ac producere pari constantiâ nituntur. Sed longè acrius, ac justa propemodum acie postea certatum est. Nam quum festinatis demum accessibus, ante vallum Tonellatæ constitissent VVallones, in eamque tormenta jam disponerent; Tonellarii, acceptis ab urbe auxiliis, non expectata oppugnatione, in hostes procurrunt: exceptisque instructo

1587.

ex hac erumpentes Tonellarii invadunt stationem Wallonum.

sed repelluntur.

Difficultas fodiendi soli

superatus novo invento.

quo tantquam aggere utentes Wallones,

aggressionem adornant.

erumpunt in hos Tonellarii:

1587 ſtructo agmine à Mottæo, qui curato utcumque vulnere ad ſuos redierat, dum magnis utrinque animis viribuſque pugna protrahitur, erumpentes Angli ex arce Tonellatæ proxima, (ita enim inter eos convenerat) contra Hiſpanos in parte alia curantes tanto pronius feruntur, quanto eorum aliquos tranſiſſe ad Wallonum ſubſidium obſervaverant. ciebaturq; duobus in locis anceps obſtinatumque prælium, Alexandro in hanc modò partem, modò in illam excurrente, & utroſque, repræſentata veteri æmulatione, ad pugnam animante. Et favit Wallonum virtuti ſors. Nam Claudius Barlotta Wallonum Tribunus, quem è Rheni cuſtodia evocaverat Alexander, in ipſo ardore certaminis cum aliquot cohortibus ſupervenit: redintegratoque prælio, ſimul verſus Alexandri juſſu in Tonellatam, muralibus machinis; transfugæ ad Barlottæ nomen territi non ſuſtinentes recentium Wallonum impetum, & munitioni ſuæ metuentes, effuſa fuga propugnaculum repetunt. nec ibi conſiſtere auſi, (namque frons ejus facto hiatu diſceſſerat, parſque corruerat) deſerta Tonellata, vicinam in arcem ſe ſe conjiciunt. Cecidere ex his circiter ducenti, capti non pauci; ex victoribus deſiderati ferme quinquaginta, saucii permulti quos inter, Mottæus dexterum brachium pila trajectus, ac Brugas curationis cauſa delatùs, nòn niſi ſecto brachio demùm convaluit: conſolatus jacturam ſuam, quaſi abſciſſi brachii loco, Tonellata, quam ipſe hoſtium arci abſciderat, brachium ſibi glorioſius futurum eſſet. At vero Alexander, qui nihil ad viri optime meriti curationem poſtea omiſit, inpetrata (quæ curatio non minor fuit) Regis ad eum epiſtola conſolationis ac ſpei plena; in Mottæi locum, dum ille abeſſet, Marchionem Renthiacum ſuffecit, juſſum inſtare fabricandis navigiis, quorum adjumento aggredi arcem ſtatuerat, præſertim Tonellatæ propugnaculo deſtitutàm: non tamen deſtitutam animis & auxiliis, quibus ab urbe acceptis, apparebat Anglos nequaquam ceſſuros, quamvis

erumpunt in hos Tonellarii: & Angli erumpunt ex arce in Hiſpanos.

utrobique acerrime pugnatur, ſed novis auxiliis ſorte acceptis,

ſuperant Wallones capta Tonellata.

Numerus utrimque occiſorum ſauciorumque: inter quos Mottæus amiſſo bracchio:

quamvis perculsi post amissam Tonellatam, confestim receptui ab irruptione cecinissent. 1587

JAMQUE ad arcis oppugnationem parata erant omnia. Nam & ad propugnaculi fossam aliquanto ab arce porrectioris, infestiorisque operibus obsidentium, Hispani Wallonesque productis certatim obsidionalibus viis accesserant: & Mansfeldius nostrum ejus quinque muralibus machinis jam decusserat: & Renthiacus navigia duo construxerat, tabulatis in medio erectis turrium instar è solida materia, atque ab ictu sclopi majoris innoxia: inclusis in quamque turrim sclopetariis vicenis quinis, habito delectu. Igitur Alexandri jussu, propugnaculum per ruinas disjectæ frontis invaditur, hinc Hispanos atque Italos animantibus Aquila, & Capisucco: inde Wallones Germanosque ducentibus Barlotta, Sterpinioque. Pugnatum primò magna utrinque vi. deinde quum regii prævalerent, Williamus loci defensor intercidi viam, quæ in arcem à propugnaculo ferebat, novumque inter arcem & propugnaculum duci vallum jubet; Anglis, dum hæc fierent, pugnam strenue sustinentibus. Quibus perfectis, retractoque in arcem milite, regii propugnaculo quidem potiti sunt, sed avulso ab arce, quam simul intrare se putabant. Itaque novo illis integroque labore aliud hostium vallum transeundum, fossa alia superanda, perque alias ruinas in arcem enitendum erat. Sed plurimum afferebat adjumenti captum propugnaculum, ex quo imminentes arci in defensores collineabant. Denique admotæ à Renthiacho naves, quæ turribus suis proximam canali æquabant arcem, quum repentinis ictibus foderent Anglorum latera: simul à fronte Hispani vallum supergressi, ascensum intrepidè pararent; prope erat, ut arx eo die caperetur, nisi intercedentibus tenebris, à nocturna aggressione arcere milites visum fuisset Alexandro, promissa in sequentem diem illustriore victoria. quam tamen hostes ultrò concessere, invi-

ARCIS oppugnatio,

ejus propugnaculum prius quatitur (*Aprocci Mansfel. torment. magist.*) mox invaditur:

(*Rogerius William Anglorum ductor.*) & expugnatur.

Tum ad oppugnationem arcis se comparant.

Vallum transcendunt,

1587. invitati à vicinæ urbis, in quam se reciperent, opportunitate: non semper optanda Ducibus opportunitate, ut propterea hujusmodi externæ munitiones ad munitam urbem additæ, visæ sint multis anceps auxilii genus, suis sæpius obfuturæ, dum minus constanter à propugnatoribus transfugium in tutiora respectantibus defenduntur. In hunc modum Angli rebus suis quo loco essent, æstimatis, sub mediam noctem incensis contuberniis arcem deserunt: ac transmisso ponte, statimque disjecto, in urbem confugiunt tam insana trepidatione, ut telorum multum ac fabrilium instrumentorum præ festinatione reliquerint, nonnullis etiam Anglorum, prævertente fugam incendio, absumptis. Cecidit in hujus arcis expugnatione Sterpinius, fortis ac strenuus Altapennii subtribunus: Marchio Renthiacus plumbea glande brachio accepta graviter sauciatus est. Immò nec Alexander ipse periculo plane caruit, dum Nerio fossoribus præfecto nescio quid ex præsenti usu mandat, sub latus sinistrum transvolante globo leviter ictus. At milites cognita ex nocturno incendio subita inopinataque hostium fuga, magnis utique curis ac periculis, in quæ se se sub nascentem diem comparabant, exempti: arcem læti ingrediuntur, mutua gratulatione gestientes, quasi jam finis laboriosæ expeditionis instaret, atque urbis brevi expugnandæ pignus accepissent. Et verò hanc persuasionem non regii modò exercitus fuisse, sed aliorum quoque, audita Slusanæ arcis amissione, comperio. Certe Henricum Galliæ Regem, quum super mensam ea de re dissereretur, non aliud protulisse judicium, in litteris observavi Mendozæ legati. Scribens enim ad Alexandrum, inter alia, Regem ait, dum publicæ convivaretur, magnopere laudasse victoriam captæ ad Slusam arcis: addito, non dubitasse se, ubi primum accepit, illam à Parmensi Duce oppugnari, quin brevi expugnaretur: uti nec de simili urbis fato capta jam arce dubitare. At non hæc Angliæ Reginæ

[Margin notes: Præsidiarii opportunitate vicinæ urbis, — in eam deserta arce profugiunt. (*Io. Baptista Nerius Florentin.*) — Gratulatio militum arcem intrantium. — & Regis Galliæ judicium. (*Henr. III.*) (*17. Iun.*) — & Angliæ Reginæ sensus]

ginæ à principio mens & judicium fuerat. Nam 1587
Groneveltius Gubernator, post aliquot dies, quam clausa undique ab obsessoribus Slusa fuit, misso ex urbe homine nandi perquam perito, ausoque per obsessos canales inobservatum meare, Reginam admonuerat de statu urbis, docueratque annonam sibi tres intra menses abunde suffecturam: contra vim autem aggressionemque, satis à loco munimentisque, & à militum virtute cautum esse. Et illa donatum centum aureis nuncium tum quidem læta remiserat; at ubi de trajectis in insulam ante Slusam regiis copiis, deque arcis periculo audivit, (capta nondum erat) increpita Leicestrii mora, festinare illum, solvendæque obsidioni adhibere vim omnem ac celeritatem jussit.

à principio lætantis.

postea Leicestrium ad opem impellentis.

Ducebat Leicestrius exercitum septem peditum millium atque equitum sexcentorum. Acceperatque à Regina librarum sterlinæ monetæ decem millia ad stipendia militum, quæ ipsa Belgis in singulos annos erat pollicita. Vix autem ab insula solverat, quum audito, captam à Regiis arcem, quam inexpugnabile rebatur urbi munimentum, anxius turbidusque, festinata navigatione, Ostendam petiit. De cujus discessu ex Anglia certior factus Alexander, quando animatos jam suos expugnatione arcis animadvertebat, eo pronius sollicitandos putabat, *Vt instarent perterritis ac fugitantibus, suoque illos metu pervincerent. Quantum locorum circa urbem amisissent hostes, tantum eos amisisse urbis: nempe* ANIMAM *agere urbem illam, cujus vires ac spiritus paulatim ab extremis munimentis, ad intimas tanquam cordis angustias retrahantur.* Et opportunè aderat divi Hispaniarum Patroni pervigilium, ejusque faustis semper auspiciis oppugnari urbem tormentis quatuor ac viginti, partim è capta jam arce, partim ex insulæ ora, imperavit. Nec plane cessavit secuta inde nocte, quo Slusanos è mœnibus jaculantes inter sisteret distraheretque, dum pontem canali imponeret inter urbem atque insulam fluenti Dammum

Leicestrius accurrit cum copiis & stipendio (40 *millia aureorum. Anglia*)

Alexand. suos ad oppugnationem urbis animans.

eam quare re incipit: & pontem canali imponit.

1487 *(Pons)* Structura pontis.

mum verſus. Erat hic ſuper navibus, *(Pleitas* vocant) Farneſii juſſu ingenioque fabricatus, longitudine paſſuum quadringentorum, latitudine quantam ſeni milites pariter incedentes occuparent. latera ejus adverſus majorum ictus tuborum, duplex lorica ceſpite interjecto ſtipata ſolidè firmabat. ſuperadditum quoque tectum, quò ſe miles à plumbea tempeſtate ſubduceret. Nocte una cum accedente die, ſternendo ponti inſumpta, (nulla navium, nonnulla fabrorum cæde) commeare per illum milites, ac mœnibus admoveri ad invadendum cœpere. Namque tormenta continenter exploſa mœnium partem, ſpatio centum circiter paſſuum, ac portam cum geminis turribus aperuerant. Ad hanc autem inſpiciendam, æſtimandamque murorum ſtragem, miſſos ab Alexandro Hiſpanos quinque ac viginti, cum Centurionibus Antonio Gomeſio & Joanne Pacio, aggreſſus repente eſt Sluſanorum manipulus: conſertoque prælio, quamvis Centurionum altero interfecto, altero ſauciato, pervicêre tamen Hiſpani: pulſiſque defenſoribus, turrium unam ſubeuntes, in ejus faſtigio, unde in urbem proſpectus, ſe ſe utcumque munîere. Quin & Aquila Tribuno accurrente, prope erat, ut turris altera expugnaretur. Sed tormentis ab hoſte converſis in ſemirutas jam turres, ac Tribuno haud ſane leviter ſauciato Hiſpani, ne parietum ruina obruerentur, utrinque decedere coacti ſunt. Interea ſub primas tenebras obſervari cœptum, ex edita urbis arce attolli collucentes faces: earumque variato ſubinde numero poſituque ſignificari aliquid, ac per ejuſmodi igneos characteres admoneri haud dubiè Fliſſinganos de ſtatu civitatis. nam eodem tempore è Fliſſingæ portu conſimiles luminum notæ, atque ignium ductus proſpiciebantur. Aperuitque dies arcanum noctis quum mane quantum maris inter Fliſſingam & Catſandiam patet, ſtratum hoſtium navibus repente apparuit. Eodem die trepidis nunciis ab Iſendica, ac Blanchenberga certior fit Alexander,

per eum mœnibus accedunt alicubi quatefactis.

Miſſos ad explorandum Sluſani invadunt:. *(Gomeſius occubuit)* repelluntur interfecto tamen Hiſpano Centurione: & Aquila Tribuno ſauciato. *(Aquila)*

Luminum ſigna ex arce attollunt Sluſani.

Reſpondent Fliſſingani per ſimiles notas.

& effectus apparuit. *(ab Iſend. & Blancb.)*

illic

illic timeri novum hostem è Zelandia, hic ab Ostenda. Nec post multò affertur, Comites Mauritium & Hollachium, vastato flammis ferroque Campiniæ agro, admovisse copias Boscoduco, facile periclitaturo, nisi accurratur. Enimverò ingens mœstitia ac desperatio Regios incessit, quasi à meta, quam tanto cruore popemodum attigissent, iterum ad carceres, tot insumptis frustrà laboribus, retraherentur. Quippe apparebat, hostium consilium esse, aut avertere Alexandrum à Slusæ obsidione: aut; si persistat, eodem tempore Isendicam aggredi ad Blanchenbergam: quæ videlicet arces, ad Slusæ dexteram lævamque, castra Dammi & Catsandiæ defendentes, si caperentur; facile posse aut expugnari castra, aut in horum defensione Regios distineri, dum interim Zelandiæ naves, quæ ad ostium canalis accesserant, cum auxilio ad urbem securæ pervaderent. Sed jam Alexander quum primum audiit, solvisse Leicestrium ex Anglia, nulla interjecta mora ad Isendicam quidem cum octingentis peditibus, ac loricatorum turma, Petrum Caëtanum: ad Blanchenbergam autem cum trecentis sclopetariis equitibus, ac tribus peditum signis Comitem Arembergium immiserat. Pontem verò in canalis aditu jam antea fabricatum, pluribus tormentis, ejusque capita validis utrinque stationibus communierat. Plus ei curarum Buscoduci discrimen afferebat. cujus in primis securitati, ut consuleret, evocandum sibi duxit à Rheni finibus Altapennium: qui parte suorum ad Rheni tutelam relicta, parte secum ducta, obviam iret hostium conatibus. Sed dùm Altapennius moratur, Loona ac Boxtela arces, Helmontiū, Eindovia, aliaq; per Brabantiam oppida pagiq; ad deditionem compulsa venere in Hollachii manus.

CAUSA morandi fuit, potiundæ Geldriæ spes Altapennio facta à Pattono Scoto, qui urbem pro Schenchio Scotorum Tribunus administrabat. Hic Leicestrio infensus sæpius minato, se illum oco moturum: & recente in Schenchium ira, quod

1587 Præterea arma à Fœderatis alio atque alio inferuntur (*Bolduc*) hoc consilio,

Quæ ab Alexandro prævisæ: (*Corazze*) atque iis obviam itum est;

& evocatur ad Buscoduci defensionem Altapennius.

GELDRIÆ urbis deditio Altapennio promissa (*Vrbs Geldria. Pattonus*) ab irritato loci Tribuno.

1587 (*Leicestrii*) Dubitat Altapennius,

quod orto inter pocula jurgio, Schenchius in eum manus intendisset; statuit hujus injuriam ulcisci, & illius minis antevertere. Cummunicatoque consilio de tradenda Regi urbe cum Altapennio, qui è Rheno in Brabantiam illac contendebat; spondet, se illi proxima nocte, portarum unam reclusurum. Sed tardiorem aliquanto reddebat Altapennium, recens in consimili negotio discrimen Appii, cui pactus Wactendonchæ Gubernator, se oppidum arcemque traditurum, si restitutis bonis à Parmensi Duce, in gratiam reciperetur; Appium ea pollicentem cum certo etiam pecuniæ additamento, in sequentem noctem invitavit. Nec distulère ad conditum tempus aut apparere Appius, aut prodire è porta Gubernator. Sed hic ad cancellos progressus, quasi demisso ponticulo Appium excepturus, contorta hasta in pectus militis, quem ceteris antestantem, inter eas tenebras Appium credidit, intra urbem repente se clausit: irrita tunc quidem Appii spe, sed irritatis inde Regiorum armis, effectum est, ut expugnata post aliquot menses Wachtendoncha, ejus loci victoria non jam cujusquam dolo, sed Regiorum virtuti deberetur. Hoc documento cautior Altapennius, non ante se Pattono committendum putavit, quam & ejus animum altius explorasset, & adscitos in societatem facinoris fratrem ejus, Scotorumque centurias comperisset. nam ab reliquis Geldriæ præsidiariis Anglis & Geldris non magnopere timebat, quos ob dilata stipendia segnes pro Leicestrio, & tam fide quam ære vacuos fore sperabat. Ergo sub mediam noctem cum duobus equitum signis, tribusque peditum centuriis pergit designatam ad portam: reperitque egressum jam inde nullo comitatu Gubernatorem, qui se urbemque Altapennio dedens, ostendit patentem regiis militibus securumque in urbem aditum: tantum admonitis rogatisque, ne civium vitæ fortunisque, uti convenerat, graves essent. idque servatum integrâ fide: armis in neminem districtis, præterquam in

(*App. de Comitibus.*) exemplo Appii

à Gubernatore Wachtendonchæ decepti.

(*A Mansfeldio vide lib.* 10.) Inde cautius se Tribuno committit:

ab eoque in urbem ipse ac milites inducuntur.

in Anglorum manum repugnare primo ausam, moxque deditam: reliquis præsidiariis fugam per aversam portam arripientibus, vis omnis prædantium in Schenchii supellectilem versa est. Feruntque tantam ibi repertam armorum, vestium, vasorumque, & militarium in primis equorum copiam, quarum ille prædarum pro conditorio Geldriam habebat; ut triginta aureorum millia, queis Pattonus ejusque frater, & Scoti præsidiarii, Parmensis nomine donati sunt, longissime superaverit. sic unius hominis offensio & Leicestrinm principe urbe, & Schenchium opimis spoliis intervertit: docuitque, IMPORTUNE lædi eum, cujus fide opus habeas. Nec satis remedii malo adhibitum est ab ultione de Scotis militibus sumpta, quos Wachtendonchæ in præsidio agentes, ad unum omnes loci Gubernator, audita defectione, contrucidavit. ignarus, abalienata per eam sævitiam natione, complures Pattono similes armari, qui hostilem induentes animum, non jam proditores inde se, sed innoxii sanguinis, ac læsæ patriæ vindices habituri essent. Interim Altapennius, adjecta regiis partibus Geldria urbe, cognominis provinciæ capite, assertaque inde vicinarum urbium locorumque securitate; postquam civilem ejus bellicumque statum utcunque composuit, in Brabantiam, quo ad opem Buscoduco ferendam evocabatur, intento cursu militem rapuit.

1587

præda eaque permagna solum è Schenchii fortunis capta:

Ultio de Scotis alibi sumpta ob iram proditæ à Scoto Geldriæ.

TRAJECTO amne ad Venlonam, excepere Altapennium copiæ Antverpia submissæ à Mondragonio, ductoribus Werpii Domino, & Emmanuele Vega, Wallonum, Hispanorumque, & Stanlæo Hibernorum Præfectis. Quibus ad suos, quos ducebat è Rheno, adjunctis, exercitum numeravit trium millium ducentorumque peditum, & equitum mille. Cum hisce copiis iret Helmontium celeriter intendens, oppidum ardere procul videt, subjecto ab hostibus igne, quum primum adventare Altapennium accepere. quin

PUGNA apud Engelam. (*Mosa*)

Altapennius ad defendendum Buscoducum properat,

ejus copiæ.

1587 *(Bolduc)* Hollachius Engelam Buſcoduco proximam obſidet.

quin & deſerta Eindovia, mox etiam Tilburgo, vires omnes tranſtulerant apud Engelam, arcem Buſcoduco proximam: quam plures jam dies Hollachiani obſidebant adverſus Fabium Regiuam loci Gubernatorem, ſperantes ab hujus expugnatione pendere Buſcoduci fatum. hinc verſa Hollachii feſtinataque cura ad firmandam contra hoſtium conatus obſidionem. Et quoniam Engela hinc Moſam adſpicit, inde aſſidet Diſæ fluvio, qui ex Dommela, & Aade Buſcoducum confluentibus ortos, in Moſam brevi ſe tractu devolvit; Hollachius ſtrato ſuper Diſam ponte, armatiſque aliquot in Moſa navibus, atque auctis militum copiis, qui quatuor peditum millia exceſſêre, paulum infra mille equites erant, ſpem obſeſſis omnem præcidiſſe viſus eſt. At verò Altapennius animadverſo Buſcoduci diſcrimine ab Engelæ ſtatu, quum primùm hoſtes in conſpectu habuit, pugnæ avidus, in hunc modum copias inſtruxit. Ductorem equitatus Appium præire cum parte equitum juſſit, ſequi Hiberna Stanlæi ſigna immiſta Wallonibus Uverpii, medios ſtare Megæ Comitis Germanos. poſtremò agmen claudere Bobadilliam legionem. Nec minus interitus animi Hollachius ſuos in aciem eduxerat; compòſitoque ex Anglis Hollandiſque agmine, frontem ejus curruum ac vehiculorum vallo ſepſit, terga fluvio ac ponte muniit: &, ſi vallum perrumperetur, navium à Diſa atque à Moſa ſubſidium, à quibus quaterentur hoſtium latera, deſtinavit. præterea ſeorſim ab aliis, quingentos ſclopetarios, pleroſque pedites qui pugnam inferrent, agmini præpoſuerat. Vix ſignum ab Altapennio datum, quum in hoſce anteſignanos provolat Appius, ſuccedunt Hiberni, Walloneſque: atque, ut erant illi longè ab agmine progreſſi, antequam ab Hollachio auxilium accederet, impares numero magna paſſim ſtrage ab Appii equitatu impunè ſternuntur. Sequitur felix pugnæ principium Altapennius: promotiſque Germanorum haſtis, invadit perrumpitque vehiculorum vallum

(Aa) ejus exercitus.

Altapennius ſuos inſtruit ad pugnam,

& ſuos Hollachius *(quam Vega ducebat)*

Primum agmen Regii fundunt: *(Hollachiani.)*

lum. Sed vallum longè firmius obtulêre illicò se densato agmine Hollachiani. Quippe nexi consertique non excepêre modò, ac repressêre invadentium impetum: sed, nisi properè Hispanam legionem Altapennius admovisset, ejus inclinatura jam acies videbatur. Verùm dum ipse cum Hispanis in hostem vi tota illatus, prælium integrat, atque ante alios Dux idem ac miles præit, smerilli globo Mosana è navi emisso collum trajectus, ex equo in terram subito procidit pallioque à Vega propere tectus, ne Ducis casus militem consternaret, vitæ dubius clam inde Buscoducum amotus est. Nec ideò, dum infortunium vulgò latuit, quidquam remisit restituta jam pugna. Quinimmò regiarum partium ductores, post æquatum aliquandiu prælium, dolore iraque vires ac ferrum acuente, usque adeò valuêre, ut penetrato per obstantium cædes agmine ultrà progressi, contempta, quæ non sine multorum cæde, ingruebat è navibus pilarum tempestate, subsidium Engelanum in arcem postremo intulerint. Verùm sparsus per utrumque exercitum prostrati Altapennii rumor, attonito magis, quam territo regio milite, Hollachianos nova ad pugnam alacritate revocavit. Non tamen Appium, Uverpium, ac reliquos duces animus aut ratio deseruêre: raptimque coëuntes, & quid in re trepida opus foret consultantes, statuunt, Appii consilium secuti, progressos in eum locum milites, ubi ab infestis navibus tutò esse non licebat haud diutius continendos; sed quando jam subsidium induxerint, quamprimum inde revocandos, ita tamen ut speciem pugnantium, non recedentium hostibus præberent. Idque facturos, si servatis ordinibus, promptis in hostem armis, pedem non faciem referrent. Receperuntque in sese, Appius quidem statuit in fronte equitum turmis, primam hostium vim excipere, ac retundere: Vega autem legionarios suos, quibus pro absente Bobadilla imperabat, prima in acie immissos

1587 & vallum vehiculorum perrumpunt: nihil cedentibus Hollachianis.

Cadit Altapennius:

Superant tamen Regii,

& Engelæ inferunt subsidium.

Tum de revocando exercitu consultant:

1587 Restaurant pugnam: mistos equitibus continere. Paria his reliqui ordinum ductores ultrò polliciti, animantesque regiminis quisque sui milites, tanto omnes ardore ferociaque prælium instaurant, ut non sustinere, sed inferre pugnam viderentur. Et verò patuit, quid posset aut concordia Ducum, (rara inter pares præsertim in bello virtus) aut multis collecta præliis militum experientia. Nam & primores belli simul imperando, simul parendo, nec magis se suis militibus Duces, quam collegis suis milites se præstando: & milites non expectatis Ducum imperiis, gnari ipsi per se quid in præsens usui foret, nunc addensando ordines, nunc laxando: nunc pro cadente commilite, (namque indesinenter à navibus petebantur) integri objectu locum explendo: semper autem pugnam regressumque miscendo, unumque altero occultando; eò tandem loci devenere, ut Hollachiani dum eos recedere non putant, senserit recessisse, atque extra ictum fulminantium navigiorum peditatum omnem emigrâsse. Quin etiam, quoniam vis Hollachii tota in Appii equites ferebatur, Hispani pedites aliarumque nationum, novo se rursum ordine instruentes, quasi resumpto in hostem impetu redituri; inhibuere insequenti Hollachio cursum, magnopere admirato virtutem militum pugnaciter adeò ordinateque, amisso Duce, recedentium: simul insidias verito, quarum auxilio freti hostes majora viribus auderent, eosque, à quibus modò recesserant, provocarent. Itaque haud tentandam novæ pugnæ aleam ratus, retro flexit, non amissa spe Engelam expugnandi, novo quamvis subsidio firmatam. At regii milites ac Tribuni, ut in acie adversus hostem mire concordes, ita post pugnam diversi incertique, cujus interea ductum imperiumque sequerentur; ad Alexandrum mittunt, referentes quæ gesta essent: recuperata pleraque Campiniæ loca: in Engelanam arcem præsidium inductum: commisso prælio cæsos ex hostibus circiter nongentos, è victo-

[Margin notes: & pugnantes recedunt: magna Ducum, ac militum laude, — & Hollachii admiratione, — qui ab obsidione discedit. — Nuncius victoriæ ad Alex.]

è victoribus vix septuaginta desideratos: sed ob Altapennii infortunium non ausissunt tristem nempe victoriam Alexandro gratulari. solum oravere, ut, quoniam expeditionis Dux si non desperata, quod verebantur, certè lenta curatione perdiu abfuturus erat ab exercitu, quam primùm aperiret, quem ejus interim loco iis copiis ipse præficeret: quidque eisdem agendum, si Slusam redeundum non esset, injungeret.

1587

Numerus utrinque cæsorum. (Altapennius.)

AT evulgata in Slusæ castris Altepennii morte, (sic enim primum credita est) luxit eum exercitus supra privati Ducis morem. mox audito illum vivere, lætiora sperare cœperat: quum novissimè nunciato, quarto, postquam Buscoducum illatus fuerat, die occubuisse, milites quasi perfuncti jam mærentium officio, mortem audivere segnius, quam mortis opinionem ante doluerunt. Sed Alexander non aliam suorum jacturam ægrius tulit. Quippe à teneris eum annis in militiam & clientelam acceperat, commendatum sibi non solum à familia nunquam interruptæ in Regem partesque fidei, (qua laude constantiæ non utique infructuosæ aut pœnitendæ, nulli Belgarum Proceres ante Barlamontios monstrabantur) sed maximè à propria adolescentis indole sanè præfervida ac martiali: quam maturè introspectam primis militiæ rudimentis informandam sibi sumpserat Alexander, alueratque in spem magni aliquando Ducis, collatis in eum prætoriarum, cohortium, & Germanicæ legionis, & Geldrorum provinciæ præfecturis. quas ille ut accuratius administraret, intentis in Farnesium oculis, inde singula inceptandi, ac peragendi excipiebat exemplum, adeo ut, quum interdum aliqua nimis quam audacter aggrederentur, hoc quoque inter imitamenta computaret idque nec gratiam ei, aut opinionem apud Alexandrum imminuebat, sua videlicet agnoscentem & lætum habebatur, ac plausibile militari vulgo non aliam magis admirari fortitudinem solito, quam

Luctus exercitus apud Slusam, audita morte Altapennii:

lætitia ex contrario nuncio.

Iterumque dolor certo jam obitu.

Præcipuus Alex. mœror.

& Elogium Altapennii.

1587 quæ inter præcipitia pendeat, & in confinio temeritatis pedem figat. Quod tamen Altapennii juventæ, nimium certaminis avidæ, admovisse causam mortis creditum est. Quamquam quum non magis audacia obfuerit Altapennio, quam cautio non profuerat Hiergio fratri ante annos octo in obsidione Trajectensi pila similiter enecato; profectò NON rectè semper contuleris in errata præliantium eventa præliorum plerunque fortuita: facilius affirmaveris, QUO die se militiæ quis addixit, eo primum die reum se omnium bellicorum successuum obtulisse.

(*Ægidius Hiergii Dom. postea Com. Barlamont.*)

DE

DE BELLO
BELGICO
DECADIS SECUNDÆ
LIBER NONUS.

INTERIM Alexander misso Florentio Flojono Barlamontii Comite, qui pro Altepennio fratre Geldriam, ac Rheni ripas curaret; non distulit, uti rogabatur, suis per Campiniam copiis extemplo consulere, imposito illis Marchione Vastio, cum mandatis, ut illico Buscoducum peteret, ac tueretur adversus hostem, quem si fortè ad opem Slusæ ferendam movere inde conspiceret, armis strenuè objectis iter intercluderet. Et Vastius quamquam illuc Slusanis è castris advolavit, reperit tamen Engelam obsidione pressam ab Hollachio jam reverso, suprema inter discrimina laborare. Defenderat illam ad eum diem pari animo successuque cum Burgundorum manipulo Fabius Regina: donec Hollachius aucti fluminis occasionem nactus, apertis objicibus, ad arcem armatis cum navibus accessit. ex quibus (namque altius arce fluitabant naves) quum in defensores continenti pilarum igniumque emissione fulminaret, militesque ac domos juxta prosterneret; Fabius, omissa spe auxilii, cujus accessum inundatio submovebat, non contemnendis conditionibus arcem dedit: tanta Hollachii ac Fœderatorum gloriatione, ut quasi ex ea jactura, regiorum animi & corda contabuissent, crepuissentque, eversa Engela, novam inibi erectam arcem Mosæ propiorem, *Crepicordium* nominaverint. Quamquam superioribus annis post captum ab Ordinibus Buscoducum, ad ejus urbis præsidium, super

ENGELA Hollachio dedita.

Vastius per Campiniam copiis impositis.

Engelam accurat,

diu defensam.

Sed Hollachius aucta fluminis inundantis

arcendo accessum auxilii.

arcem obtinet, & aliam erectam Crepicordium nominant,

1587 super ruinis veteris Engelæ, Engelana rursus munitio excitata est. Eodem tempore Vastius minore sui pompa, & majore hostium damno, non solùm Boxtelam arcem iisdem fere conditionibus deditam cœpit, sed etiam Buscoducensem urbem fame, hoc est acriore intus hoste laborantem, frumento inducto, ab intestina illa obsidione liberavit. Pergebatque Vastius, Loonam haud dubiè recepturus, quum revocatus à Farnesio, jubetur cum Bobadillia legione Slusam properare, quippè gliscente hostium numero ad solvendam urbis obsidionem quotidiè confluentium.

Vastius inducto in urbem frumento,

Slusam evocatur ab Alex.

CONVENERAT inter Leicestrium, & Mauritium, ut hic assumpto secum Præfecto Zelandici maris Iustino fratre, cum Carolo Houvardo supremo Anglicanæ oræ marisque Gubernatore, classem ex Anglis ac Zelandis instructam apud aditum canalis, qua iter est Slusam, continerent: ipse copias suas Blanchembergam deportaret, eaque capta pedestre inde prælium obsidentium castris inferret. Et Leicestrius quidem eo appulsus, tanta celeritate ad Blanchembergam arcem quatuor Anglorum millia è navibus admovit, ut primos statim cancellos ante arcis portam, pulsis inde præsidiariis, occupaverit. Et quamquam defendi arx diu poterat, ejus tamen audito periculo Alexander ex nuncio, qui testis capti vestibuli excurrerat festinatus ab Arembergio stetit parumper deliberabundus cum iis, qui aderant belli Ducibus, an immitteret illuc auxiliares aliquot copias: quod ex una parte, subducto è castris ac stationibus milite, infringeretur obsidio, hostesque ad invadenda raris præsidiariis loca invitarentur: contra si nihil extenuata obsidione perstaret in castris miles, caputque susceptæ rei urgendo, cetera fortunæ permitterentur; expugnata Blanchembergâ, fractoque illo maris claustro, atque adeo aperta hostibus ad Slusam via, defendi ex ea parte castra vix possent. Ergo libratis utrinque momentis, quum dilatis, quæ ab Arembergio in præsens petebantur. auxiliis, certa esset

(Maurit.) Consultatio Fœderatorum pro Slusa.

(Iust. nothus)

(Leicestrius) Leicestrius. Blanchembergam invadit.

Sollicitus de ejus periculo Alexander,

esset, arcis amissio; visum est, HAUD sapienter prospici summæ rei, ubi à jactura partis incipitur, nec sibi gratam fore Slusæ expugnationem addidit Alexander, si capta Blanchemberga audiret, Arembergium tamquam in triumpho per Hollandiam trahi à Leicestrio, aut Leicestrianæ victoriæ testem in Angliam Reginæ submitti. Itaque ire ipse statuit. Slusano obsidionis aliquanto securior: namque aggeres, castella, ac reliquas munitiones paulo ante lustraverat: & intentiore cura canalis præsidium, unde præcipuus timor ab hostili classe contra ejus ostium excubante, ex singulis Hispanorum centuriis quinos elegerat grandiore tubo armatos, ac stationariis illic pontem ex utraque ripa tuentibus immiscuerat, ceu nervos molliora corporis firmaturos. Igitur pro se, imposito universæ obsidioni Renthiaco: jussoque Vastio cum parte equitatus circumire castrorum aggerumque terga; trecentos Wallones leviter armatos Blanchembergam versus illico præmittit, sequiturque mox ipse cum parte Bobadilliæ legionis, duobus Raitrum signis, ac prætoria turma: certius cum modicis hisce copiis Leicestrium ad pugnā lacessere, arcemq; obsidione liberare. Haud multum viæ ab Ardemburgo confecerat, quum Leicestrius, audito Alexandri consilio adventuque, non explorato, quantus esset hostium exercitus, satis magnum ratus quemcumque duceret Alexander, à congressione abstinuit, fugiens belli aleam computationemq; nec interim se minorem hoste habendum existimaus, quamdiu inter se virium periculum non fecissent. Itaque eadem nocte retractis in naves militibus, à Blanchemberga Ostendam versus properè solvit pugnandi necessitatē antevertens: quum tamen milium numero supra dimidium superior foret. Adeo SOLA Ducis fama interdum bella profligat.

1587

ire ipse statuit,

rebus apud Slusam ordinatis,

relicto pro se Renthiaco,

contra Leicestrium movet,

qui non expectato hoste discedit,

AT vero Slusani aliquid interim ausuri per absentiam Alexandri, Flissinganam classem admonuere, ut eadem nocte, dum ipse proximum urbi pontem invaderent, classis in pontem alterum

Slusani pontem urbi proximum aggrediuntur,

1587 rum ostio canalis injectum, impetum faceret. Et classis quidem fecit. simulque Slusani incendiariam navem, Antverpianarum in morem attemperato cuniculo, conspirante maris æstu, incitavere in pontem. Sed Renthiaci provisu, soluta extemplò compage navium, quibus pons insistebat, viaque inimicæ navi rapido cursu vadenti patefacta, nulli noxia cuniculi pestis erupit. Nec feliciore successu Flissingani, post imperitum eminùs pontem multiplici flammarum jactu, retentata cominùs aggressione eumdem non instrenuè adorti, strenuiore semper Hispanorum virtute rejecti sunt. Una demum Slusanis eruptio, ea nocte, post incendiariam navem frustrà emissam, frustra non fuit. Etenim non procul à Brugensi porta munitionem erexerant Hispani: eam egressi repentè oppidani, inter tenebras metumque ad defensionem pontis accurrentium Hispanorum, rapitim invadunt; fugamque arripiente Centurione, cui locum defendendum tradiderat Aquiliæ legionis Instructor, munitione potiuntur, præsidii dedecore majori, quam clade. Sed brevi recuperata sunt & locus, & decus. Namque Farnesius, cognito Leicestrii discessu, reversusque celeriter ad suos, quantum lætitiæ traxit ex defensis validè pontibus, tantum doloris iræque ex amissa munitione concepit. Obvioque legionis Instructore. *Egregium tu quidem Centurionem*, inquit, *tanti momenti loco imposuisti*. Cui ille quum audacter respondisset, *Non alium ab se impositum, quàm ex iis, quos ejus Celsitudo legisset*; ad improvisam liberamque responsionem paulùm reticuit, mitigataque ira, *Vere tu quidem*, subdidit: *& iste, & reliqui in exercitu Centuriones à me sunt, sed alii justitia, alii gratia suffragio creati: ideoque non omnes æque agnosco meos*. Haud obscurè significans, esse aliquos inter militiæ præfectos, quibus non suo ipse judicio, sed Hispanæ aulæ commendatione regimen aliorum attribueret. Valuitque ea Alexandri vox, ut alius ex eadem legione Centurio, sive nationis ignominia

Marginalia: incendiaria cum navi. — frustra, — & Flissingani pontem alterum (*pontem*) — pari successu. — Amittitur munitio ignavia Hisp. Centurionis, — (*Sergente maggior*) — Queritur Alex. ea de re cum Instructore: — qui libere respondet — & Alex. civiliter accipit responsum. — & Centurio alter Hispanus

minia perstrictus, sive propriæ laudis ex aliena ignavia petendæ occasionem nactus, onus in se susceperit invadendæ munitionis. hortatusque centuriam ad reportandam non minus ex suis, quam ex hostibus expositam fortibus viris palmam, locum magno animo aggressus, hostes loco proturbavit, decus suis restituit, sibi auxit. Nec post multo utrâque turri in potestatem denuò redactâ, medioque murorum spatio inter turres suffossionibus ac tormentis quatefacto, exposcebant jam milites aggressionem & pericula, pars tædio laborum, multi ostentatione virtutis, plerique metu ne per deditionem præda frudarentur. Nec militum alacritatem frustraturus erat Imperator, quem Slusæ Præfectus ac cives, auditâ Leicestriani exercitus fugâ, spectator Flissinganæ classis irrito conatu, cujus etiam tum naves complures à canalis aditu recedentes videbant; eoque desperatis aliunde auxiliis, ac intra lacera apertaque urbis mœnia male tuti, deditionem obtulere. Et Alexander, comperto armari rursus Angliam ad Slusæ auxilium: ac brevi, uti ferebatur, viginti bellatorum millia inde solutura; veritus, si rei fama, licet in majus aucta, ad obsessos pervaderet, ne illos tanti spes auxilii ad sustinendam obsidionem aliquot insuper dies, quod sanè poterant, obfirmaret: atque adeò ne oblata tunc ultrò victoria, postea dubio successu, certis periculis, multo utrique sanguine esset emenda; colloquium facilè admisit: eodemque die (qui fuit octavo idus Augusti, acceptis ac datis obsidibus hinc Caetano & Cæsio, inde totidem ex Anglorum primoribus, intra horas omninò quatuor confecta deditio est. datumque honori inexpugnabilis loci, defensorumque virtutis, ut milites abirent cum sua quisque supellectili, explicatis vexillis, incensis scloporum funiculis, ac reliqua alienæ victoriæ pompa: facili ad ea Farnesio, quippè expugnationi urbium intento, & sua victis solatia non invidente. Immò Croneveltio Gubernatori submisse petenti littera

1587

munitione recuperat:

Aggressionem exposcunt milites:

sed desperatis auxiliis,

atque aperta multis in locis urbe deditionem offerunt Slusani,

(9 August. Petr. Caet. Nicol. Cæs.) qui clementer accipiuntur ab Alex. & dimittuntur liberaliter præsidiarii præcipuè Gubernator impetratis ab Alex. litteris.

1587 *Integri ex præsidiariis abeuntibus,* litteras, quæ apud Angliæ Reginam fidem facerent operæ in defendenda urbe ab se militariter impensæ, peramplas is tradidit cum perhonorifica testificatione regiminis ejus. Fuere, qui egressi sunt urbe, sub tredecim signis, præsidarii paulùm supra quingentos. præter saucios, *& faucii,* qui fermè quadringenti ratibus duodecim ferebantur. Omnes extra cenalem à Regiis deductos naves auxiliarium accepere Cecidisse autem, toto obsidionis tempore, *mortui ex victis,* ex Slusanis fermè septingentos proditum est: *& ex victoribus.* ex Regiis desideratos infra ducentos & quinquaginta, saucios aliquanto plures omnino patuit.

Alexander gratias Deo solenni pompa persolvit. (Io. de Rivas.) POST hæc Alexander inductis ad urbis arcisque præsidium novem Hispanorum centuriis designato Gubernatore Joanne Rivio spectari animi consiliique Centurione, quem ex Teneramundæ præfectura evocavit, submisso in ejus locum Centurione Chasco, notæ pariter virtutis; egit ipse, agique, ab universo exercitu voluit, satis simul ac militari pompa, grates Dei clementiæ, ob expeditionem illa militum paucitate perquam ar-*ob victoriam,*duam, optatum ad exitum, brevi mora perductam. Et vero admiratos comperio vel ipsos qui *spectatâ invadentium paucitate,* vicêre, potuisse à quinque peditum millibus, ac septingentis equitibus obsideri urbem tot castellis, insulis, mari, septam: tot paludibus, aggerumque *& difficultatibus invadendi,* objicibus, eorumque secturis, atque alluvionibus inaccessam. ut non minus profecto difficile videretur Slusam invenire, quam vincere. *& hostium numero,* Suffecisse tam modicas copias adversus eodem tempore conjuratas ad Slusæ auxilium hinc Zelandiam Flissingana classe, inde Angliam Leicestriano exercitu, aliunde Frisiam atque Hollandiam Schenchianis Hollachianisque agminibus: atque ita suffecisse, ut non modo hostium alios excensionem aggressionemque ausos in naves rejecerint: alios desperato impenetrabili castrorum accessu, quærere alibi obsidionis avocamenta compulerint; sed ultro etiam obviam auxiliaturis processerint, eosque terrore sui, quo nil

confi-

conficientius inter arma, fugaverint. Denique intra dies non amplius quinquaginta, erexisse periniquo loco, ac novo more aggeres: expugnasse toties castella, arcemque in primis ante Slusam, hoc est Slusam alteram: septis ac pontibus constrinxisse maris brachia: pugnasse cum fluminibus, hostium odia atque arma gerentibus: Slusam ipsam multo præsidio validam minima invadentium clade in potestatem reduxisse; profectò in Slusensi expeditione si unquam alias, intellectum est, SAPIENTIA Imperatoris, ac virtute militum numerari exercitus, ac parari victorias. At verò Alexander postquam Renthiaco ac Vastio mandavit, ut copias è Slusensi agro deductas, designata per loca distribuerent; & pontes atque opera circa urbem excitata deponerent, ne hosti ad Slusam invadendam invitamento atque usui forent; quod, dum hæc scribo, factum est ad Ariam in Artesia, iisdem munitionibus ab Hispanis mox receptam, quibus fuerat à Gallis capta, Bruxellas rediit, civili bellicæque administrationi ex ea urbe consulturus.

1587 & temporis brevitate. (*ex ligneis capsis*)

habitam merito maximam,

Ipse compositis Slusæ rebus Bruxellas abit.

SLUSÆ jacturam secuta est inter Leicestrium ac primarios Ordinum insanabilis discordia: (consuetum nempè malum, & secunda eorum, qui victi sunt, clades) dum quisque in alterum rei infelicis eventum referendo, acrius tunc factiosis concionibus, ac libellis, inter se certabant, quàm antè cum hoste conflixerant. Querebatur Leicestrius generatim de Ordinum desidia inconstantiaque, qui & bellum non pararent, & pacem non admitterent. Præcipuè verò ferebantur ejus querelæ in Hollachium, & in Iustini Nassavii navales socios. quod ille destinatam Slusæ opem intempestivè alio derivasset: hi quod navibus raro milite instructis auxilium liberandæ urbis in speciem ostendissent. ideò è classiaris uno in carcerem tracto, & quæstioni subjecto, nihil omittebat, quo Ordinum culpam maligne pecuniam militemque submittentium palam facerent. Nec minore in ipsum, quamquam occultius ab

DISCORDIA inter Fœderatos & Leicestrium,

Hujus querelæ:

(*Hollachio*)

 Ordi-

1587 Et per Fœderatas provincias turbæ:

Ordinum Proceribus regerebantur: turbis usque adeo per Hollandiam in primis, Frisiamque gliscentibus, ut renovatis veterum motibus discordiarum, urbium aliquæ obedientiam Angliæ Reginæ, atque Leicestrio præ se ferrent, eamque Comitis Mauritii, ac Senatorum imperiis præhaberent. Ex quo & Ordines permoti sunt ad Leicestrii præfecturam circumscripta potestate coarctandam: & Leicestrius irritatus ad eamdem præfecturam, quam sponte obtulisset, & nunc adversus pacta conventaque repeterent, constabiliendam. sic elusum dictitans Archiducem Matthiam: sic Ducem Alençonium coactum vim atque arma firmando imperio adhibere. Et aderant Leicestrio validiora, quam Alençonio, populorum studia, ac professoriæ potissimùm linguæ concionalium ministrorum, à quibus authoritatem Ordinum in Anglos transferre cupientibus, ultro incitabatur, ut aliquid supra inane Præfecti nomen auderet. idque in promptu fore, si urbem ex primariis aliquam, sibi novis conditionibus Leicestrius adjungeret, in qua potentiæ non utique precariæ sedem figeret. Nempè Alençonianum exemplum, licet eventu damnatum, probabatur tamen ab hominibus magis Alençonii designatione ac spe allectis, quàm fine deterritis: VITIO generis humani, tentata infeliciter ab aliis retentare non dubitantis: spectantisque magis, quid illi facere potuerint, quàm quid fecerint. Igitur firmato consilio, delectoque ad id Lugduno, urbe Leicestrianæ factionis, res in hunc modum composita est; Ut peditum in urbe Præfectus, quasi litteris Leicestrii excedere Lugduno jussus, portæ insistens tympano signum ederet: acclamatisque Reginæ, ac Leicestrii nominibus, simul conscia armatorum civium manus curiam invaderet, simul equitum agmen haud procul à porta latentium, urbem irrumperet: comprehensosque è Magistratibus eos, qui Ordinibus favebant, venturo Leicestrio adservarent. Sed raro latuit diu, quod sparsum est in plures:

multis in Leicestrium inclinantibus. diminuta propterea ejus authoritate ab Ordinibus.

Inde acriores ejus queremoniæ: (*Hæreticks*)

& suscepta consilia.

(*Leide*) Lugduni invadendi, (*Nicolaus Mollæus*) hoc astu,

plures; ſemperque paucorum fuit ſilentium, & fides. Quamquam Lugdunenſium conſpirationem ſors magis aperuit, quam perfidia. Etenim dum conſulendo tempus teritur, conſpiratorum unus in carcerem privatam ob cauſam abducitur. inde omnes, quaſi detecta conſpiratione perculſi, nec etiam poſtquam patuit, illum ære alieno gravem ob vetus debitum in jus vocatum, ſecuri quievere, ſuſpicati eam calide cauſam obtendi ad occultandam indicatæ jam conſpirationis conſcientiam. Itaque eorum unus, ut præmia aut certe veniam feſtinato indicio prærriperet, conſpirationem, & ſingulorum nomina edocuit Lugduni Magiſtratum. Statimque iis, qui capi potuere, (nam plures evaſerant) in vincula pertractis, tribuſque publico capitis ſupplicio affectis, deſiit magis Lugduni tumultus, quam ſecuritas rediit. Immo nec aliis in civitatibus ſuſpiciones factioneſque quidquam remittebant: furente inſuper Leiceſtrio, quod talia de ſe jactarentur, ſumptumque de reis ſupplicium fuiſſet, inconſulto ſe. Quare quum plenis conviciorum libellis perſtreperent omnia: quantoque illum effuſius inter initia præfecturæ in cœlum extulerant apud Angliæ Reginam, tanto nunc eumdem emiſſum ex Anglia ad Belgii diſſidium, velut Orionis ſidus lucidum ſed procelloſum, licentius quererentur; Regina, amiſſa ſpe componendæ ultra civilis diſcordiæ, nec ſatis probata Belgarum licentia adverſus Leiceſtrium; ad ſe illum in Angliam revocat, haud invitum, quippe loci hominumque jam pertæſum: quemque non minus avertebant à Belgio indeclinabiles turbæ, famæque in dies decreſcentis, immo ipſius vitæ diſcrimina; quam aula, & voluptates, & Reginæ favor, in Angliam invitabant. Quo is appulſus, compoſitis ad Ordines litteris iræ odiique manifeſtis, Belgica ſe præfectura tandem abdicavit. Sic nimirum Gubernatores ab Ordinibus anxie poſtulati, cum plauſu excepti, glorioſe regimen exorſi, eventu demum infauſto exire è Fœderatorum Belgio conſuevere. expertis

1587

Conſilium detegitur,

& conſpiratorum aliqui plectuntur:

creſcentibus turbis,

& revocato in Angliam Leiceſtrio,

qui Belgio præfectura ſe demum abdicat: expertus ipſe cum provinciis,

pertis

1587 & provinciæ cum ipso eamdem sortem quam Matthias & Alensonius.

pertis jam tertiò eorum provinciis, quantum præsidii in ascititiis rectoribus, ejecto Domino, collocandum sit. & externis Principibus pariter expertis, quam non diuturnum ineatur cum iis fœdus, qui se tibi hactenus dedunt, tuum dum nomen ac vires hostibus objectent: mox deficientem viribus famaque vilescentem abjiciunt, ac formam, quam sibi concilient, alibi quærunt. Et tamen offensus nuper in Matthia fratre Rodulphus, offensus post in fratre quoque Alençonio Henricus, offensa nunc in Leicestrio Elisabetha: nec minus irritati adversus horum tentamenta Fœderati Ordines; pari utrinque dissimulatione non modo nihil in se se hostiliter agitarunt, sed Gallia, Britanniaque Fœderatorum arma insuper adjuverunt. non aliam opinor ob causam, nisi quia OFFENSÆ devorantur, ubi majori, quod instat, malo occurrendum est.

Quiescit inter aliorum dissidia Alex.

ET vero tempestas, quæ hoc tempore imminebat Angliæ regno, pronius multo Reginam cum Fœderatis Ordinibus conjunxit. Id autem bellum, dum extra Belgium Hispania meditatur, ac Parmensi Principi aliquid avocamenti à domesticis tumultibus impertitur; me quoque (quasi bellicorum discriminum particeps non tam calamo, quam ferro accinctus Alexandrum, aliosque utrinque Duces inter arma comitatus fuerim) juvabit interea paulum interquiescere: atque à continuatis obsidionibus, ab hominum cædibus, à locorum excidiis, ad mitiora de pace consilia, quæ molientibus hoc tempore magnis Europæ Principibus suscepta sunt, curas stylumque convertere. Spectabat Alexander Ordinum Anglorumque discordias, ut multis videbatur, otiosus; quod Fœderatorum provincias intestinis factionibus distractas, ac minimè tunc quidem Fœderatas, per eam opportunitatem non invaderet. Ille tamen belli gerendi percallidus, apud se reputans, quum partes civilibus discordiis confligunt, ex aggressione externa facilius coire, viresque si non animos consociare; spatium

cum admiratione multorum

sed non absque consilio:

tium haud illibenter illis permittebat, quo suis se viribus attenuarent, attenuatisque recenti ipse cum milite superveniret. Quanquam satis negotii erat Alexandro, qui hoc tempore partim magnis de concordia legationibus audiendis, mittendisque: partim apparando terra marique bello longe maximo, animum atque operam adhiberet. Quæ porro hæc concordia inter Hispanos, Anglosque, ac Belgas agitata, quæ ejus prima consilia, quæ media, quæque postrema fuerint: simul quanto Regnorum ac provinciarum apparatu motum sit bellum, quibus illatum viribus, quo gestum eventu, ego in præsentia, separato pacis bellique negotio, quamquam eodem tempore utrumque ferbuit, ex authographis arcanisque litterarum, complexus, multorum mensium opus haud infructose memorabo. Agnoscet utique lector, quam rara sæpe concordia mentis ac frontis, magnos inter Principes de Concordia disseratur.

1587 — nec sine cura pacificationis, & bellici apparatus; (Originali)

ET Pacificationem quidem inter Philippum Regem, & Elisabetham Angliæ Reginam Fœderatorum partes complexam, mercatores duo negotiandam suscepere, Andreas Delous Belga, & Augustinus Grafigna Ligur; ille Antverpiæ incola, hic Londini: uterque è mercatorum republica rogatus, ut pro eo, quem habebant, aditu in Parmensis Ducis, Angliæque Reginæ aulas, de restituendo inter Anglos, Belgasque commercio, propter provincias armis Elisabethæ palam adjutas intermisso, sermonem inducerent. Nec difficilis utrique ingressus in rem fuit. Quippe constabat, Angliam de suscepto pro Fœderatis bello non magnopere lætam. & plerique ejus regni Proceres haud ignari, quantum ex singulorum fortunis petendum esset ad eam armorum in Belgio continuationem, præsertim si quid in Angliam moveret ab Hispania Rex, pacem optabant. Hæc Ligur rimatus, adit primum VVillelmum Burghlæium, magnum ærarii Præfectum, tum Jacobum Croftum, Regiæ Censorem, Contrarotulatorem vocant,

DE PACIFICATIONE inter Philippum Regem & Elisabetham Reginam. (Londra) Initium ejus à duobus mercatoribus; qui negotiantur illam, apud Angliæ proceres. (Thesaurarius Iamys Croft.)

1587 vocant, quos (ut fermè administratio pecuniæ tenaciores timidioresque homines facit) alienos à belli sumptibus intelligebat. Apud hos mercatorum querelas deponit: rogatque, ut pro ea, qua prævalerent gratia in Reginæ animo consilioque, viam inirent aliquam componendæ pacis, reponendique commercii. Quumque illi pronum ad pacem Reginæ animum responderent: &, si mens eadem Parmensi foret, posse aliquid

& apud Parmensem Ducem.

confieri non desperarent; extemplo Ligur ad Deloum Antverpiam contendit: reperitque, actum ab eo cum Permensi omnino ex sententia. crevitque postea utrique spes ex adventu prænobilis Dani, quem super ea concordia Fredericus Secundus Daniæ Rex allegaverat ad Alexandrum.

(*Cajus Ranzovius*) (28 *Octob.* 1586.) Urget eandem Danus Rex per legatum ad Alex. sed prius litteras ad Philippum Regem dedit. (1 *April.* 1586)

Is enim audito, gratum Elisabethæ futurum, si ad pacem ineundam inter Hispanum Regem, Fœderatosque Belgas, atque adeo Reginam ipsam Fœderatis innexam, authoritatem ipse suam atque operam, adhiberet, causam libentissimè suscepit, more principum, qui arbitria regnorum ambiunt, componique usquam aliquid, se non appellatis, ad contemptum sui trahunt: compositaque in Hispaniam legatione, litteras ad Regem dedit, in quibus, (ut earum quam longissimarum summam hic attingam, laborisque ac temporis compendium lectori faciam) post deploratas tot populorum calamitates, qui ob reformatæ religionis studium, patria, fortunis, vita misere spoliabantur: post oblique perstrictam Romanorum Pontificum potentiam, nimis jam Principibus ac regnis gravem: denique post excusatam Angliæ Reginam auxilia Belgis submittentem ex veteri sibi fœdere conjunctis; in eo pluribus elaborat, ut persuadeat, si Belgarum populis liberum Religionis arbitrium indulgeatur, haud dubie sperari posse & illos ad debitam Regi suo obedientiam alliciendos, & Angliæ Reginam, omisso eorum patrocinio, Regi simul reconciliandam. Additque postremò, ad eam rem missum à se nobilem fidumque aulicum, qui regias

quarum hæc summa.

curas

curas suas Majestati ejus, & (si ex usu visum fuerit) Angliæ Reginæ, ad eam pacificationem liberaliter offerat. Ad hæc quid responsum à Catholico Rege fuerit, libet ex ejus verbis agnoscere, si tamen prius edixero, hoc regiarum litterarum exemplum, ut hîc à me proponetur vacuis alicubi spatiis interruptum, sic ab Rege transmissum ad Parmensem Ducem fuisse, & apud me esse. Causa haud mihi in promptu: nisi forte ambigens Philippus, qua Danum appellatione, Majestatisne, an regiæ Celsitudinis salutaret, quod eum nollet honore aut pari exæquatum, aut minore offensum; jusserit suum ad Dani epistolam responsum, cujus admonere quam primum necesse habebat Parmensem Ducem, mitti ad hunc nullis interim appositis dignationum titulis, quos ipse dein expensos in Daniam scribens adjecturus esset. Ut ut fuerit, mihi satis erit, sic uti rem comperi, in medium protulisse. sic autem ex Hispano se habet. *Benevolo animo, quem mihi Vestra litteris suis prima Aprilis die exaratis ostendit, respondeo ipse pari amore amicitiaque: ac lætabor, si in iis, quæ se in posterum offerent, occasionibus, idem uterque continuemus. Doloris sensus ex magnis per Belgium meum motibus, diuturnaque rebellione; digna res est Vestra, ac propria omnium Regum Principumque, quos subditorum à Dominis suis defectio, detestabili exemplo tangit omnes. Quod non ego talium occasionem illis præbuerim, clarius est, quàm ut disputationi subjiciam. Potuerint quidem à principio perversi quidam homines in fraudem miseros populos impellere, eorumque simplicitate ad sua interim commoda abuti; nunc certè tempus satis aperuit illorum artificium ac dolos. Et clementia, qua tam multos, qui se in viam debitæ obedientiæ reduxere, ego libens excepi; testis est locuples caritatis, qua cum illis ago: & simul pignus est invitamentumque aliis, qui idem facere animum induxerint, nihil prætérea, quod me petant, opus habituri. Nam libertas Religionis à qua permissa componi posse omnia Vestra pluribus inculcat, mihi sanè proponi non debet.*

1587 (Guilliel. vander Vuense) (Philip. Reg.) (Altezza) (ad Daniæ Reg.) Responsio Philippi Regis. 1586.

Si

1587 *Si enim aliorum Principum mos invaluit, ut non alium patiantur suis in provinciis sacrorum cultum, nisi quem ipsi profitentur: idque ad Religionis regnorumque conservationem pertinere arbitrantur; cur mihi non liceat, immò cur ego non debeam, in meis provinciis id agere pro vera germanaque Religione, quod alii pro falsis opinionibus suis non omittunt? Dummodo autem ex me non petatur, ut permittam aliquid adversus Catholicam fidem, atque obedientiam, quam ipse meique subditi debemus Romanæ Ecclesiæ, nostroque admodum Sancto Patri, qui in ea tanquam Christi Domini Vicarius inter homines præest: hoc inquam excepto, nihil à me subditi pro se petent aut cupient, quod assecuturi non sint. Itaque quum ego non me mensura metiar diversa ab ea, qua quisque convenire sibi putat, ut domi utatur sua; non dubito, quin caussam, quam pro me esse nemo inficiari potest, Vestra quoque adjudicatura sit mihi ac probatura nequaquam imputanda mihi, quæ ex hisce bellis enascuntur mala, neque per me stare, quin ea protinus præcidantur. Quod si mei decepti tandiu populi resumere quam debent obedientiam aliquando velint, experientur & ipsi veniam clementiamq; quam ad hanc diem experti sunt omnes. Quid autem ad malam vicinitatem attinet, quam experior ab Anglia, omnes intelligunt, quanta esset causa, aut potius obligatio, ut alia mecum ratione ageretur. Et Vestra judicare per se potest, quàm leves sint colores, quibus factorum suorum culpam obtegere, ac speciem eis aliquam inducere connituntur. quum palàm sit veterem concordiam ejus regni cum Belgarum provinciis, non esse intelligendam si scitè intelligatur, nisi inter utriusque partis Principes, non autem ut inde seditionum prætextus subditis offeratur. Nihilominus tamen ob amicum animum, quo mihi persuadeo Vestram adduci ad hanc inter nos concordiam exoptandam; nolui aditum negotio claudere, cui aperiendo manum adhibuit tam bonus sequester, ac frater. Itaque rem omnem Parmensi Principi, meo cognato, mearumque Belgicarum provinciarum supremo Gubernatori committo, eique mando, ut, si adversa pars agere ex rationis præ-*

nis præscripto velit, à ratione ipse non discedat. idque si fiat, facile *Vestra animadverteret, æquum esse, ut inde incipiat correctio ac satisfactio, unde cœpit injuria & offensio Hunc autem ordinem si illi tenere noluerint, tunc demum re ipsa cognosces, ab eis non tantum reverentiæ haberi* *Vestra. quanti ego illam æstimo, ac diligo. In quo animi proposito, ubicumque se dederit, occasio, bonum me & amicum, & fratrem perpetuo comperiet.* Cum harum exemplo litterarum ad Alexandrum misso, addidit Rex exemplum quoque litterarum Daniæ Regis, & monita insuper aliqua, ex quorum usu cum Dano per litteras, & in colloquio cum ejus legato se gereret. Etenim Daniæ Rex certior factus è Philippi litteris, in Parmensem Principem transigendi negotii potestatem esse collatam, allegato ad eum, uti dicebam, gentili suo ea ipsa litteris suis compendio repetiit, quæ prolixè ad Regem scripserat, *Magna*, sicuti ajebat, *concepta spe fortunati exitus, quando sibi cum eo Principe agendum esset. cujus prudentiam comitatemque præter militarem gloriam, omnium consensu nationum, celebrari passim audiret.* additque ad extremum, *Quoniam speraret Hispaniæ Regem in causa Religionis aliquid remissurum, paratum esse se, homines ad colloquium deligere, quum primum conveniendi tempus locumque doceretur.* Cui Alexander, actis pro honorifica de se opinione, gratiis, *Neque à se* respondit, *quidquam omissum, quamdiu in Belgio fuerit, quo minus oblata rebellibus gratia ad Regis Dominique sui obedientiam illos revocaret: neque in præsens Majestatis ejus operam, quam beneficii loco ducebat, ullo modo aspernaturum. Mitteret proinde quos & quando vellet: securitatem loci non defuturam. modo sibi persuaderet, immotum Philippo Regi Religionem à majoribus traditam sartam tectamque adversus novitia concionalium hominum commenta perpetuo servare: & æquiore illum animum passurum, facturam provinciarum facere, quam easdem cum jactura Religionis obtinere.* Verum Daniæ Rex, seu desperato successu, seu potius offensus Fœderatis provinciis, quod

1587

Inde Rex Danus super eadem re scribit ad Alex.

(6. Nov. 1586.) Qui sic Respondit:

(Phil. Rex)

sed Rex non uera progressus est.

ejus

1587 ejus legatus ab earum militibus captus, exutusque litteris fuisset; non modò progressus ultra non est in suscepta alieni negotii cura, sed ad propiam ulciscendam injuriam, retentis apud se Hollandorum navibus, animum iramque vertit.

Fervet Pacificationis negotium: (*Feder. Campigni frater Card. Granvell.*) scriptis ex Anglia in Belgium & hinc in Angliam litteris: utrinque callidè.

AT calebat interea, (nihil concessantibus Grasigna, atque Deloo) concordiæ spes ac propositum inter Anglos ac regios Belgas, scriptis inde à Burghlæio, & Crofto, ad Perenottum Campinii Dominum, & ad Præsidem Richardottum: atque ab his ad illos peramicis litteris de rei componendæ via modoque; secutis ad hæc Reginæ ipsius, atque Alexandri consimilibus litteris, promptum invicem animum testantibus, operamque pariter pollicentibus. Sed, ut non mens & consilium utrimque par erat, & de pace agitantes, aliud à pace propositum habebant; ita negotium modò remittebat, modò, ut conducibile partibus, intendebatur. Novissima ante Scotæ Reginæ mortem conjuratione, simul auctis de Gallico in Londinensi aula legato suspicionibus: auditisque eodem tempore infaustis per Belgium processibus armorum Angliæ; Regina intuta domi, foris spreta, utrobique anxia, urgendæ pacificationi accuratius intendit, quo & aliquem sollicitudinis aculeum Gallorum animis incuteret, & cursum victoriarum Alexandri, spe pacis intersisteret. Hinc ejus ad Alexandrum solito blandiores litteræ, quibus illum ad legatos deligendos, locumque colloquii, ac tempus designandum invitabat, nihil moratura, ut ajebat, quin eam controversiam, se inter, & fratrem Regem, tam æquo amicoque medio & conciliatore componeret. simul missis ad Fœderatas Belgarum provincias bis terque nunciis, litterisque, eos hortata est, contra quam aliàs factitaverat, ad colloquium cum Parmensi de pace ineundum, communemque causam conjuncta opera pertractandam; testata, si contumacius ipsi abnuerent, se quidem à suscepto de pacificatione consilio non recessuram. Nec aliis arti-

(*Albæ Spineus*) Causæ cur pacificationem urget Regina,

(8 *Febr.*) per litteras ad Alex.

(*Hispan. Rex*) & ad Fœderatos Belgas:

1587

& causa cur Alex. in eandem incumbit.

artibus Anglam petiit Alexander, quam quibus ab ea petebatur. Nam quum responsum ad Reginæ litteras aliquandiu distulisset; audito, agitandum in regni conventu de Fœdere cum Gallis Germanisque Protestantibus sanciendo; nihil moratus componit ad eam litteras, actisque gratiis, quòd tantum sibi ab ejus Majestate tribueretur, nullam fore in se conficiendæ rei moram affirmavit.

Reginæ respondens, 27 Febr.)

Ideoque arbitrium loci, quò legati designandi convenirent, se Majestati ejus remittere, modo neutrius esset partis: ne, si alterius foret, obsides ea pars mittere (quod rem protraheret) cogeretur. id vero se honori ejus, & celeritati pacificationis attribuere. Neque hoc contentus, idem litteris peragi voluit à Richardotto cum Burghlæio, & Crofto, atque aliis Regni Senatoribus, quos ab hujusmodi Fœderibus quæ cum Gallis designabantur, tanquam Belli apparatibus alienos non ignorabat. Et res utrinque fluebant ex sententia: quum hinc Slusæ obsidium, illinc navium Gaditano in portu incendium, spem omnem concordiæ propemodum perdidere.

(Cadix) Dracum mittit in Hispaniam Regina.

Etenim Reginæ de Bellico per Hispaniam apparatu per sollicitos nuncios recens admonitæ visum est, in Hispaniæ littora Franciscum Dracum, notum maritimis expeditionibus nomen, immittere, ad Hispanorum vires explorandas, & quidquid ex eo apparatu posset, corrumpendum. Sed antea festinata ad Alexandrum epistola peracriter de Rege conquesta est. inter alia: *Haud latere se scribens, quæ in caput suum cudantur: gladiumque, qui sibi cladem minitetur, providere. Sed non esse adeò abjectè se genitam, ut injuriam sibi à quoquam fieri ignaviter latura sit, aut inimici gratiam indignè sit deprecatura. Singulis fermè hebdomadis, in publicis rerum Hispanicarum, quæ circumferuntur, nunciis, inque privatis multorum inde in Angliam litteris, scriptum ab se legi, HOC anno fore occasum Angliæ, jamque Hispanos, venatoris illius persimiles, qui membra lupi nondum capti liberaliter in amicos dividebat, Angliæ Hiberniaque regna inter se esse partitos.*

& ad Alex. scribit in hunc modum.

(5 April.)

(Ex Reginæ originali)

(Gazette)

Non

1587 *Non tamen ob hujusmodi minas, regium pectus suum aliqua ex parte concidere: immo spem habere, posse se adjutam ab ea, quam sæpius experta esset, Dei manus, vanas hasce potentias infringere, digneque tueri regna, quæ à Deo, atque à natura tradita sibi hæreditaria possideret.* addit tamen, *Non idcirco se à proposito pacificationis amoveri, quam confici non alio libentius administro, quàm Parmensi Principe peroptaret.* At Reginæ indignationem longe major, quam ipsa speraverat, clades extendit. Namque Dracus (libet enim rem carptim breviterque perstringere ex ipsius Gaditanæ Præfecti, Petri Castelli litteris, ad Antonium Guevaram, generalem Beticæ Quæstorem) missus, uti dicebam, ab Angliæ Regina cum septem & viginti navibus, magna electorum militum, & grandium tormentorum, ignium que missilium copia instructis, in Gaditanum fretum vela convertit. Erant in Gadium portu navigia permulta, pleraque (exceptis triremibus septem) cum mercibus, & nautica suppellectili, partim ex Indiis recens advecta, partim in Indias propediem navigatura. In hæc nullo hostium metu, ac sub portus propugnaculo secura, Dracus, qua erat audacia, fulminis instar incurrit. Primumque Genuensem navem in Orientem mox soluturam, crebris laceram ictibus, submergit. tum naves quinque in novam Hispaniam accinctas: ad hæc urcas quatuor, (septentrionalis navigii genus est, forma ac magnitudine parum infra communes naves) quæ à Malaca paulò antè portum intraverant, immisso igne succendit. Neque occursu tertius regiarum triremium: quod eas minoribus tormentis armatas, atque adeo innoxie jaculantes, ipse majoribus machinis certius feriret: solum retracta paulum classe, ne à portus propugnaculo læderetur, extra navalia non procul ab Herculæo freto, ingentem Marchionis Sanctacrucii navem invadit, & cremat: biremem Gallicam eodem incendio absumit, alias fugat, capit alias, omnia terrore nominis sui complet. ex viginti quatuor navigiis, quæ aut incendit,

Dracus in Gaditana ora,

(30. *April* 1587)

(*Andalusia*)

multa Regis navigia

aut submergit;

aut succendit,

(*Galeone*)

(*Galeotta*)

dit,

dit, aut submersit, sex in Angliam abduxit mercibus onusta, æstimata mercium jactura, eodem Petro Castello rationes minutim subducente, centum septuaginta duorum millium aureorum; quorum septemdecim millia Regi, reliqua privatis mercatoribus periêre. Vix audita sunt hæc in Belgio, quum simul advenere ex Anglia litteræ, ad Richordottum aliæ, aliæ ad Campinium, ad alios aliæ: quibus Drachi factum nequaquam Reginæ probatum fuisse, affirmabatur: *Missum quidem illum ad navium numerum per Hispaniæ portus observandum, & illarum conjunctionem impediendam; ubi tamen Regina ex ultima Parmensi epistola solito propensiorem ejus ad Pacificationem animum introspexerit, tradito etiam sibi arbitrio loci, quo legati convenirent; illico à se per celerem nuncium Draco imperatum, ne quem ex Regis Hispani portubus intraret, neve hostile aliquid per ejus maria usquam moveret. tantum an vera essent, quæ de belli consilio, deque apparatu classis evulgabantur, indagaret. Sed Regina mandatum Drachi festinatione præventum. quem tamen, ut illa interminata est, non impune, quum advenerit, abiturum.* Horum certior factus Alexander, etsi quantum fidei habendum Angliæ Reginæ non ignorabat, tamen ne, si injuriam agnosceret, intersistere cogeretur pacificationis cursum, quem continuare, consilium Regis esset; dissimulandum in præsens existimavit. responderique à Richardotto voluit, *Hostile facinus apud Gades, malle Parmensem Ducem à pirata latrociniis assueto acceptum agnoscere, quam ultra quærere: ideoque illum, nihil inde remissa pristina voluntate, non aliud ad rem conficiendam, nisi Regina de loco sententiam expectare.* Quæ eo tendebant, ut à novo scilicet auxilio ex Anglia submittendo Slusanæ urbi, quam obsidione aggressurus erat Alexander; Anglæ animum distraherent suspenderentque. Et vero non nisi post obsessam clausamque urbem, intellectæ sunt artes. creditusque est Alexander voluisse obsidione ejus urbis, quæ præcipue Reginæ præsidio

1587

aut mercibus onusta abducit in Angliam,

(24 *Maii* 1587.)

Anglorum litteræ factum excusantium,

(29 *Maii*) Responsum Belgarum; (*Drach*)

Alex. dissimulat, ut securius Slusam obsideat.

1587 præsidio tenebatur, ulcisci Gaditanam cladem. secutæque sunt querelæ ab Anglicani ærarii Præfecto, atque ab aulæ regiæ Censore transmissæ, Elisabethæ nomine, adversus Alexandrum: *Quod is per occasionem ineunda pacis, Regina curas avertisset à Slusa præsidio. quam urbem ab Anglo milite custoditam nunquam illa sibi persuasisset attentandam ab eo, qui tantum concordia studium pra se ferret. stare tamen Regina propositum urgenda pacificationis. quin immò brevi nominaturam, quos ad hanc rem designavit, legatos suos: proque eorum conventu, aliquot loca significaturam, ex quibus Dux Parmensis eligeret, quem voluerit. Processura hae autem omnia multo securius, ac tempestivius, si Dux retractis à Slusana obsidione copiis, intermissoque paulisper armorum usu, pacificator malit esse, quàm hostis.* Sensit Alexander ad hasce demum inducias callidè referri tam citò placabilem Anglæ querimoniam. Nec recusato, ad quem vocabatur, ludo, exceptam scitè pilam quamvis obliquè fallaciterque submissam, eadem arte remittendam putavit. Itaque haud aspernatus oblatum de armorum cessatione negotium, usui nempè sibi futurum, quòd speraret, dum ultro citroque commearent nuncii litteræque Reginam destinato ad solvendam Slusæ obsidionem subsidio supersessuram: Richardotto, Campinioque mandavit, Anglorum querelis ut responderet, *Ab Regina haud jure perstringi Parmensem Ducem: quasi verò Regi non liceret è suis urbibus pellere externum militem, quem mittere in alienas terras licere sibi Regina existimaverit. Ad ejus autem urbis obsidionem motum esse Ducem non aliunde, quàm à Slusanis ipsis, quos assiduè per Flandria maritima prædabundos omittere non potuisset, quin ceu feras, ne impunè perrumperent, intra suorum claustra murorum coërceret. præsertim quum ad hoc & Flandrorum querimonia urgerent & submissa ab iis stipendia invitarent. Armorum usum, inconsulto Rege intermittere, haud integrum Parmensi esse: in Hispaniam illum jam super ea re litteras dedisse. Interim venturis ex Anglia legatis non modò securitatem viarum, sed honorificos ubi-*

(Burghleius Croftus.) Anglorum querelæ audita obsidione,

Belgarum responsio.

que occursus, ac debita Reginæ obsequia per Regis provincias asserturum. Et tamen quum & Alexander Slusam premeret, mox etiam caperet: & Angla post dilatam aliquandiu Slusæ opem induciarum spe, missis illuc novis armatorum copiis hostem ageret; calebat nihilominus utrinque negotium Pacificationis: & armorum injuriæ mutuo illatæ acceptæque neutros ab ostentatione concordiæ retardabant. Adeo utriusque partis intererat, dissimulare, se decipi. 1587

ET jam ab Anglia solverant legati Henricus Comes Derbiæ, eques Georgianæ periscelidis, & Guilelmus Broocus Cobhamus quinque Cantii portuum præfectus, & Jacobus Croftus Regiæ Censor, cum duobus, Legum peritis Valentino Dalo, & Joanne Rogersio. qui Ostendam appulsi, nobilem è suo comitatu virum Brugas misere, gratias Parmensi agentes, quod qui ex ipsis per Belgicos Hispanorum portus iter fecerant, eos non securè modo, sed etiam magnifice ac splendide ubique locorum excepisset. submisso statim nobili aulico ab Alexandro, gratulatum eorum adventum, addito sub famuli veste bellicæ rei machinatore, qui per eam occasionem, Ostendæ munitiones contemplaretur. At Fœderatæ provinciæ quamvis à principio destinavissent Philippum Marnixium Aldegundium, qui conventui pro Ordinibus interesset, tamen postea mutarunt, firmato animo de pace cum Hispano non agere. Interea magna in planitie inter Ostendam, ac Neoportum figi explicarique tentoria jusserat Alexander: atque in hunc locum, uti medium inter Regis Ordinumque urbes, Anglos invitavit; allegatis illuc Regis nomine ac suo, Comite Arembergio aurei Velleris equite, Perenotto Campinii Domino, Richardotto Artesiæ Præside, cum Masio Brabantini fisci Præfecto, & Garnerio à Secretis, qui ab Ostenda egressos Anglos, obviam facti è Brugis, in tentoria superbe ornata deduxere. Hîc postquam à Belgica nobilitate salutati, mox regia excepti lautitia sunt, in tabernaculum

LEGATI ex Anglia de pace, (*Gartiera*)

officia utrinque:

non sine aliquo militari astu.. (*Ingegnero*)

Legatus à Fœderatis nullus.

Locus colloquii:

Legati ab regiis partibus. (*Fiscale*)

(28 *April.*) Utrique conveniunt.

1587 naculum seorsim ab aliis negotium prægustaturi convenere. Extabat in campi medio perquam amplum angustumque tabernaculum, ad colloquium legatorum: circum, minora tendebantur, legatorum comitibus, Belgarumque, & Anglorum Proceribus attributa. Procul hinc atque inde ab Ostendæ quidem latere, septem peditum signa Chiliarchus Anglus in belli speciem explicaverat. Neoportum autem versus, aliquanto plura Mottæus, instructis militarem ad pompam cohortibus, continebat. Duo in hoc côngressu acta. Inspectæ primum expensæque utrinque legatorum de pace agendi facultates. Et quamvis Regiorum litteræ à Parmensi tantummodo subscriptæ, acceptæ tamen sunt, quod translatam in eum à Rege potestatem comperissent. Postea de urbe conventui designanda agitatum. Quumque Angli Ostendam præferrent, Regii omnino respuerent, adeo ut Londinum potius in Angliam ituros se dicrent, quum Ostendam, aut in alia rebellium loca; cessere non gravate Angli, & Burburgum Hispanarum partium oppidum, Caleto vicinum, unde brevior in Angliam nunciis via, delegerunt, nullis petitis obsidibus, sed freti, uti dixere Alexandri fide. Quo sub medium Maii mensis quum venissent, illico apparuit, conventum fore diuturnum. Nam quum Rex persuasum haberet, metu inductum ab Elisabetha de pace colloquium, Alexander tamdiu moram trahere disceptando jussus erat, dum de classe Ulissipone composita, atque adventante admoneretur. Et Reginæ non minus quàm Hispano cordi erat hæc mora: quod speraret terendo dies per hujusmodi congressus se tantum temporis insumpturam; donec elapsa navigandi opportunitate, maritimis Hispanorum armis peti Anglia eo quidem anno minime posset. Hinc primo in conventu vocavere in dubium Angli, quas admiserant Regiorum facultates, jussi videlicet à Regina non acquiescere, nisi litteræ subscripto Hispani Regis nomine, proferrentur.

centoriis superbe ornatis, & militariter munitis (*Colonello*)

(*Londra*)

Burburgi conveniunt legari.

à quibus de industria protrahitur colloquium. (*Lisbona*)

tur. Quibus post dies aliquot prolatis, agi de conditionibus cœptum est. Atque inter alia, hac præcipuè petivere Angli, Ut ante pacem, induciæ Belgis, Anglisque, & Hispanis communes decernerentur: ut è Belgio emitterentur externi milites, Belgis graves, finitimis suspecti: ut Religionis arbitrium Fœderatis provinciis indulgeretur. Quibus responsum à Regiis comperi in hunc modum. Nimis quàm amplè cessationem armorum peti. nec Reginam debere sollicitam pro illis esse, qui continuata rebellione, arma Regis quotidiè provocent. se tamen in oppidis, quæ Regina per Belgium pignoris loco possideat, inducias manente colloquio, non ægrè pacturos. Externorum missionem sæpius concessam, semper exitialem regiis partibus extitisse: & armatis circa Gallis, Anglisque, & Hollandis, par non esse, tam fido Hispanorum præsidio Regem exarmari. Denique Religionem suis in provinciis, provinciis ipsis cariorem Regi esse, ac perpetuò futuram. nec æquum videri, pro Belgis hæreticis Reginam petere, quod pro Anglis Catholicis ipsa peti nolit. In novissimo colloquio, de restituendis Regi portibus oppidisque, quæ in Elisabethæ manus tradiderant Belgæ, disputatum est. Affirmabant Angli, si pax sanciretur, Reginam haud recusaturam, quod poscebatur; modò ei pecunia ab Ordinibus debita rependeretur ab Rege. At illi negabant, hujusmodi summas asser su Regis mutuas ab ea datas: &, si rationes subducerentur, quantam vim auri fore, quod ex Regina reposci posset ob Regis impendia, ex quo illa rebelles Belgarum populos foverit? Hac agitantes legatos fama viciniæ Hispanæ classis, ac tubarum pœnè tormentorumque fragor exterruit: aversisque aliò mentibus conventum, post trium mensium concertationem, repentè dissolvit. Reversis in patriam Anglis, unum ex eis actum in carcerem Reginæ jussu accepi, quod mandatorum limites super restituendis portubus transiliisset: sivè is verè transilierit, seu

1587

Proposita ab Anglis. Induciæ ante pacem. missio externorum ex Belgio: libertas conscientiæ in provinciis Fœderatis.

Responsio belgarum. (*Ostenda, Berga ad Somam, Flissinga, Briela*)

Proposita à Belgis. restitutio oppidorum.

Responsio Anglorum. (*Hispani*) Disceptatio de pecunia Belgis mutuo data:

Sed ad famam Hispanæ classis dirempto colloquio, (*Iacobus Croftus*) redeunt in Angliam legati:

1587 uno eorum punito ab Regina. seu potius Elisabetha imbecillitatis confessionem verita, si in eas conditiones, quæ rejectæ fuerant, descendisset, culpam in Legatum transferri voluerit. Ego certè in arcanis ex Anglia litteris legi, Reginam super ea locorum restitutione, adhibitis in consilium Leicestrio, Valsingamo, & Amicio Povuletto, quum hi Bergas quidem ad Somam atque Ostendam, non autem Brielam, neque Flissingam reddendas percenserent, respondisse, Certum sibi esse, si pacis intersit, omnia pariter Hispano restituere. Ex quo responso provenisse legati facilitatem conjici potest. Sed inusitatum non est, ut Principes errata sua, ministrorum pœna, si è re fuerit, tegant: bis interim errantes, dum peccant ipsi, & alios pro se puniunt.

BELLUM Anglicum, prædictum à chronologicis, (*Io. Regiomont.* 1579) destinatum ab Rege hac peculiari cura. (*Anglia*) (*Ingegnero*) JAM verò, ut expeditionem Britannicam propiùs aggrediar, ad quam respexisse creditus est, qui hunc annum octogesimum octavum fore ingenti calamitate memorabilem, & mundi climactericum, scripsit uno ferè sæculo ante hoc bellum, Regiomontanus. Consilium in Angliam convertendi arma, quæ hoc demum tempore mota sunt, agitasse animo Philippum Regem ab anno usque octogesimo tertio, in ejus ad Alexandrum litteris comperio: in quibus mandat, quàm accuratè confici descriptionem portuum, castellorum, fluminum, marisque tractuum, quibus aditur & munitur insula, atque ad se transmitti. Quod ab Alexandro per homines locorum gnaros, addito Centurione Plato, militari architecto peractum est, eodem Plato cum descriptione post in Hispaniam profecto.

Causæ quæ Regem ad illud impulere. (*dum Philippus Rex erga Angliæ Reginam.*) Etenim multa Regis indignationem stimulabant adversus Angliæ Reginam, tanto quidem acriore sensu, quanto pro beneficiis, proque vita ipsa, quam ei bis terque se dedisse Rex affirmabat, dum conspirationum insimulatam, è carcere, capitalique judicio liberaverat; pro his aliisque promeritis alias super alias accepisse se indesinenter injurias agnoscebat.

Prima causa. (*Rex.*) Viderat statim ab initio Principem Orangium, ac Belga-

Belgarum pppulos, consilio, pecunia, milite, ad defectionem ab illa concitatos: Indiarum provincias à Draco, à Conditio, ab aliis ejus emissariis vexatas ac direptas: regiam pecuniam interversam; ac naves in Anglia retentas: Antonium pro Lusitaniæ Rege habitum, atque in Hispanos armatum: Alençonium spe nuptiarum in Angliam allectum, atque inde in Belgium ad capiendam Brabantiæ coronam instructum. Ad hæc, atque ad horum similia, quæ utcunque Rex dissimulaverat, ultionemque distulerat: ubi novissimè (nempè quo tempore Parmensis virtute Ducis plerisque provinciis obedientiæ restitutis, reliquæ secuturæ sperabantur) sensit, ab Angla hostem professa, susceptum Belgarum patrocinium, & tanquam denunciato palam bello, immissum magnis cum auxiliis Leicestrium, ac populos in defectione contumaciaque armatos; enimverò plus nimio coargui patientiam suam ratus, statuit feminæ audaciam aliquando compescere. Accessit invitamentum à Pontifice Xysto: qui Elisabetham atrocioribus quotidie modis in Religionem catholicam sævientem, postquam cælestibus armis frustra corripuerat, vim bellumque insuper objecturus, Philippum Regem hortatus fuerat, ut pro suo, quo inter Principes gloriaretur, Catholico nomine: proque vetere in eam insulam caritate, cujus ipse regnum administrasset, ad expeditionem se accingeret, qua & privatos regnorum suorum, & publicas Religionis injurias ulturus iret. Additque præterea Pontifex, haud se bellicorum onerum immunem velle: sed (uti Comiti Olivario legato pollicitus est, atque hic Regi aperuit, Rex autem Alexandrum aliquanto post admonuit) quum primum sibi nunciaretur, regium militem in insulam intulisse pedem, se illico ad belli continuationem decies centena numerum aureorum mille soluturum. Quod magis Xysti magnanimitatem ostendit, quàm belli subsidium fuit. quippè ut partem hujus summæ aliquam Pontifex elargiretur ante

1588 · secunda, · tertia, · quarta, · quinta, · sexta, · septima causa adhortatio Pontificis. (*Xyst. V.* · (*Henr. Gusmanus 8. Iul. 1587. 13. Nov. 1587.*) · qui grande subsidium offert ad hoc bellum.

1518 præfinitum hoc tempus, nullis adduci potuit aut Hispani legati, aut Cæsii Comitis à Parmensi Duce propterea Romam missi, persuasionibus. In eo autem gratificari Catholico Regi non omisit, quod ejus rogatu, Cardinalem creavit Gulielmum Alanum Lincastriensem, virum de Religione, deque Anglia præclare meritum: qui oblatam à Gregorio Tertiodecimo purpuram raro modestiæ exemplo, subterfugerat. At nunc accipere id honoris Xystus Alanum voluit, quod, veluti Catholicus avebat, designaret hominem, velut alterum Polum, Angliæ legatum; ideoque ad Regem scribens, monet; ut quoniam ex ea creatione in Britannici belli consilium Romæ penetratum sit, classem educere quàm primùm festinet, ne vulgata per insulam expeditione, Catholici durius illic interea divexentur. Igitur Rex firmato in bello animo, ante omnes Parmensi Duci consilium suum aperit, eumque expeditionis Ducem instituit, addito qui rem maritimam cum imperio regeret, Alvaro Bassano Sanctæ Crucis Marchione. Erat hic Oceani Præfectus, maritimis expeditionibus ea tempestate percelebris: ac nuper ad Tertias insulas, navali pugna adversus Antonium Lusitanum, magnis Gallorum Anglorumque viribus bella reparantem, bis victor. Huic Rex comparandæ classis per Hispaniam, Lusitaniamque; & Alexandro cogendi in Belgio exercitus, quem adjumento Hispanæ classis in Angliam trajicere, partes attribuit: utrique magnopere admonito, ut caverent, ne destinata ad hostes emanarent. Farnesius actis oblato pro munere gratiis, laudavit apprime consilium tam pii gloriosique belli, cui speraret (nisi ejusdem insulæ delicta præpedierint) adfuturas non minus in cœlo auxiliares eorum copias, quorum sanguis pro Religione per Angliam fusus quotidie clamet ante Deum: quàm eorum, qui fortunarum patriæque jactura post fidem habita, varias in terras profugi, votis precibusque pugnaturi sint. Nec omisit Majestati ejus expendendum

& legatum designat Gulielmum Alanum:

(*Reginaldus Polus Card. 7. Augusti 1587.*)

Rex expeditionis Ducem Alexandrum, & classis præfectum Sanctæcrucium nominat 1.

Alexandri monitum Regi transmissum.

dum indicare, quoniam tanti apparatus belli clam haberi neutiquam posset, Elisabetham facile suspicaturam, quippe sui consciam, id molis in Angliam obverti: ideoque sibi præ ceteris adjuncturam finitimas Gallorum viresin Austriacæ domus perniciem ultro coëuntium. quum autem ab aliquot mensibus per Gallicum cœlum nubes aliquæ attolli civilium discordiarum gravidæ cernantur, ac signa vicinæ tempestatis prænotentur; optimum factu videri, si non antè ab Hispania moveantur arma, quam, confligere inter se Gallis incipientibus, securus ex hac parte Catholicus miles Angliam aggrediatur. Rex probato Alexandri consilio, quantum gerendi belli certus qua data opportunitate, tantùm de ordine administrandi sollicitus, quoniam commodum aderant in aula Joannes Baptista Platus, quem Rex acciverat, super Angliæ descriptione ab eo aliqua percontaturus: & Gulielmus Stanlæus qui post traditam Parmensi Daventriam, ut antè retulimus, in Hispaniam venerat; ab Rege honorificè habitus, atque uti miles belli sciens, & notæ jam fidei, in consilium adhibitus est. Utrumque de ratione incœptandi hujusce belli privatim consulere, uno tantùm Sanctacrucio præsente opportunum duxit. At Stanlæus quidem, ante Angliæ aggressionem, petendam Hiberniam censuit. *Mare illic portuosum esse: captoque Vaterfordio munitoque, posse aut vicinam objectamque Angliam tutò invadi, quippè parato illo portu ad receptum Hispana classi: aut si in Hiberniam progredi libeat, insulam armis obtineri posse. Quindecim annis se apud Hibernos arma gestasse, exploratos sibi locorum situs, armatorum vires, incolarum ingenia. esse Hibernorum plerosque, veterum sacrorum perquam retinentes, omnes ferè Anglorum imperium moresque pertæsos, eoque perfacile partibus adjungendos. Denique in se recipere*, (quod etiam Parmensi Duci ipse promiserat, libelloque tradito explicaverat) *si sibi millia sex veteranorum militum: si arma, totidem hominibus armandis: si pulvis bellicus; si annona tres in* mensés

1588

Rex consultat de Ratione administrandi belli.

Stanlæus censet. Hiberniam prius iuvadendam:

& se offert,

1588 (Hibern.) *menses tribuerentur, se in Majestatis ejus manus insulam adducturum. Qua adducta, habituras Hispanas classes portuum commoda, & classiariis alimenta: suppeditaturam insulam equites non contemnendos, pedites nunquam sex millibus pauciores, egregiè omnes exercitos, atque adversus Anglorum nationem in primis animatos: &, quod caput est, petitam inde Hispanis viribus Angliam, frustrà, capta Hibernia, reluctaturam. Nimirum ut urbes expugnatis suburbiis, sic regnum, si adjacentia subtrahas, non diu stare.* At verò Plautus, etsi quæ dicta à Stanlæo fuerant, non improbabat, plus tamen mòmenti in Scotia Angliæ contermina reponebat. *Multa in eo regno coqui, venisse, dum discessum è Belgio ipse parabat, ad Parmensem Ducem Scotorum Chiliarchum Gulielmum Simplium, juvenem egregiè pium, audentemque, atque alios cum eo è primaria nobilitate; auxilium à Duce postulantes, ac magna, adversus Angliæ Reginam conspirantibus jam multis, pollicentes, non sine spe, Regem ipsum ad ultionem matris attrahendum. Id ante omnia, suo quidem judicio, perurgendum: neque prius Angliam, quàm Scotorum armis implicitam Hispanis navibus invadendam, incœpta aggressione ab insula Vecti. Objacere illam Angliæ, brevi euripo interfluente, veluti munimentum tutelamque duorum portuum, qui præcipui in continenti Britannia numerentur. Munitam quidem præsertim à natura insulam esse, quam olim cepisse, gloriæ datum sit Vespasiano tunc Claudii Cæsaris legato. tamen quomodo in potestatem redigi queat, monstratum esse Parmensi Duci à Ioanne VVercelleio nobili Anglo. qui uti vetus loci incola, detecturum se spopondit situm sibi unicè observatum, quo appelli naves, intrarique insula, atque intra spatium viginti quatuor horarum obtineri possit. Ad hæc autem, ne quid subesse fraudis existimetur, Hispanis offerre se Anglum & loci indicem, & fidei obsidem.* Hæc fatus, Vectem insulam in Angliæ delineatione, commentariumque super ea re Parmensis jussu accuratè confectum Regi considerandum obtulit. Nihil horum Sanctacrucio displicebat,

Plautus prius Scotiam aggrediendam. (*Colonello*)

(*Vectis*)

(*Portesmouth, & Hampton Suet. in Vespasiano*)

cebat,

cebat, tantum instabat, ut expenderentur omnia, 1588
circumspectéque educeretur ea classis, in qua Hispani vires imperii veherentur. ac propterea existimabat, portum prius aliquem sive in Hibernia, sive, quod mallet, in Hollandia, Zelandiave, pertentandum: eoque capto, atque adeo tecta à tergo classe, expeditionem secure prosequendam. Cum Sanctacrucii sententia mire congruebat Alexandri responsum, qui multis ab Rege de ea expeditione consultus composita per eos dies epistola, Majestati ejus inter alia sedulò reputandum rescripserat, Britannicum mare fœdis horrendisque tempestatibus obnoxium, cæcisque syrtibus insidiosum esse: atque adeò temere in hæc discrimina Hispanam classem immitti, si non prius ei receptus in portum aliquis contra maris adversa statuatur. Atqui nullam esse tam in regiis provinciis, quam in reliquo Belgio stationem tantæ classis, quantam apparari par est, omnino capacem, præter Flissingam. Huc igitur vertenda primum arma: atque hoc portu in potestatem redacto, tum vero adversus tempestatem ventorumque minas, prompto classi perfugio, prudenter ac tutò navigandum. In qua deinde sententia tanto firmius inhæsit, quanto post captam Slusam, facilius expugnari Flissinganum portum sibi persuadebat. Itaque Regem scriptis rursum litteris, obnixè rogavit, ut attentandæ Flissingæ spatium sibi permitteret, antequam in ea Maria Hispana classis, stationis incerta proveheretur. polliceri se Majestati ejus, divina fretum ope, multo quam Slusam celerius portu potiturum. Sperabat autem Alexander, ut ex ejus litteris conjicio, si Flissingam cepisset, persuasurum se Regi, ut classem, mutato ordine, ad reliquum Belgium pervincendum converteret: unde Anglia Batavorum munimento nudata certius adiri, atque expugnari posset. Nempè quod sæpè incassum petierat à Rege, ut conatum semel omnem perdomandis provinciis adhiberet, eum nunc adhibitum, sed in Angliam destinatum,

[Margin notes: Sanctacrucius portum aliquem prius capiendum: — Idem sensit Alex. — (1 August. 1587.) — portumque Flissingæ proponit. — (15. Sept. 1587) — oblique aliud sperans. (Flissinga)]

1588 narum, detorquere in Belgium satagebat. Sed Rex passurus haud erat ampliorem moram, quod, ut ei respondit, & turbatæ jam res in Gallia, & minor è Germania metus ratis inde militum evocationibus, & aversa alio Turcarum arma, opportunum expeditioni tempus omnino præscriberent. Urgebatque deliberatum jam bellum indigna Scotorum Reginæ cædes: cujus ultionem ad Principes pertinere omnes Rex ajebat, quorum scilicet omnium violata in eo scelere Majestas videretur. Itaque de iis, quæ hinc à Stanlæo, inde à Plato, ac Sanctacrucio proponebantur, sententiam Rex suam prolaturus, negavit, novos sibi hostes in Hibernia quærendos: & apud eam insulam, aut alibi portum armis capere, ex quo gradus fieret in Angliam, lentum esse negotium. quantumque moræ protraheretur, tantum spatii ad instruendem defensionem hostibus indulgeri. Ideoque Sanctacrucium, ut festinaret, neve nimia circumspectione, belli opportunitatem corrumperet, serio admonuit. Consilium fovendi Scotorum arma, Alexandri prudentiæ permisit: mandavitque ad eum scribens, *Ne propterea intermitteret, quem cœperat hominum armorumque apparatum: sed audito, solvi è Lusitania classem, instructum ipse procinctumque in Belgio exercitum haberet, sic enim ex composito rem, Deo duce, administrandam, ut Sanctacrucio in conspectu Angliæ classem continente, ipse milites suos paratis jam ratibus impositos, sive in Vectem insulam, sive quò monstraretur, festinatò transmitteret. Interim Sanctacrucii partes fore, classe in omnem belli occasionem intenta, trajicientes Belgas eò usque defendere, dum illos ab hostili, quæ se opponeret, classe, tutos appulsosque conspiceret.*

Sed Rex à temporis opportunitate, & à Scotorum Reginæ cæde permotus non probat consultorum cunctationem. (28. Octob. 1587. aperitque sententiam suam Alexandro scribens.

ALEXANDER accepta Regis deliberatione, curas inde omnes sollicitando militum delectui, fabricandis ratibus, fovendis externorum motibus, ordinando pro se absente provinciarum regimini, tanto pronius intendit, quanto per eam occasionem Hispanas præsertim atque Italicas legiones,

Status Regii exercitus.

giones, quas supra modum attenuatas jampridem querebatur, suppleturum se copiosiùs aliquando speraret. Erant ei legiones Hispanorum tres, Italorum duæ præter alias aliarum nationum. Hispana Christophori Mondragonii in centuriis viginti septem, paulùm supra mille ac ducentos milites numerabat: ex quibus fermè trecenti in præsidiis agitabant, nongenti castra sequebantur. Joannis Aquilæ legio in viginti quatuor centurias distributa, milites non plures mille ac ducentis recensebat: à quibus quingentos abstraxerant præsidia, septingenti in campo militabant. Francisci Bobadillæ legionem centuriæ una & viginti, milites mille ac nongenti conficiebant: omnes sub signis, nulli in præsidiis erant. At legiones Italicæ Gastonis Spinolæ, & Camilli Capisucchi eò decreverant, ut in centuriis septendecim vix mille ac sexcentos simul explerent. quorum trecentis ad præsidia sepositis, sexcentos ad prælia succinctos Spinola ducebat. Capisucchi milites infra septingentos, in octo centurias contracti, omnes armis campestribus attinebantur. Has ergo suppleturus legiones Alexander, ac novas, uti cum Rege statuerat, additurus, ad legenda per Italiam minimum quatuor hominum millia, Blasium Capisuccum lanceariorum turmæ ductorem, virum militiæ impigrum interritumque illuc jam allegaverat, cum litteris ad Xystum Pontificem, ad Genuensium Rempublicam, atque ad Urbinatium Ducem, Regis nomine oratos, ut suis in provinciis delectus haberi ne gravarentur. mandaveratque eidem, ut ex patentibus Centurionum legendorum litteris, aliquas honoris causa Pontifici, ac Duci offerret, ut, si illis videretur, Centuriones arbitratu suo dicerent. nam Respublica quadringentos & quinquaginta è Corsica centuriandos Filisco jam permiserat: tanta, ubique locorum, alacritate accurrentium ad danda Belgicæ militiæ nomina, ut centuriæ, quas non plures tredecim scribi mandatum erat, omnes destinatum trecentorum peditum numerum

1588

Hispanæ legiones tres:

(*Spin. Comes Bruay Capisuc. Marchio Podjicatini*) Italicæ duæ.

Ad has Italicas supplendas,

mittitur in Italiam Blasius Capisuccus.

(*Marchio Montei s*)

(*Dux Vrbin.*)

(*Resp. G. n.*)

(Syll. Tifaurin. Cel. Rom.) lecti milites, lustrantur in Insubria: (8. Iul. 1587.)

merum facilè excesserit. Certè, centuria Syllæ Barignani quadringentos ac triginta, Celsi Celsii quingentos ac octoginta tres, Marchionis Rangonii sexcentos & quatuordecim numeravere. Lustratos autem in Insubria à provinciæ Gubernatore Carolo Terranovæ Duce, & à Blasio Capisucco, repertosque omnes cum Corsis paulum supra quinque millia, Blasius in Belgium duxit, nullo sub tribuno, quippè supplendis Camilli Capisucchi, & Gastonis Spinolæ legionibus destinabantur: At Neapolitano in Regno, jussu Regis, à Prorege, Mirandæ Comite, accuratè delecta quatuor peditum millia Tribunum ductoremque habuere Carolum Spinellum, expertæ sæpius inter arma virtutis. Nam & in Neapolitano bello adversus Guisium Ducem, honorarius miles & in navali ad Echinadas prælio, duarum triremium ductor: & in Lusitana expeditione, trium peditum millium Tribunus, strenue ubique rem gesserat. Ut merito illum, ejusque legionis Centuriones viginti, ex Neapolitana omnes nobilitate, magnopere laudaverit commendaveritque Prorex ad Alexandrum scribens: nec laudes supra virtutem reperit Alexander. legionemque ipsam quum primum spectavit insigni vestium armorumque cultu perornatam, sicut videri sibi legionem theatralem, certamini accinctam ludicro, festive tunc dixit: ita illam postea in Martis campo, armis decretoriis pugnacem ac victricem sæpius expertus est.

Additur his legio Neapolitana, Spinello Tribuno: (Spinello Tribuno) (10. Iul. 1587.)

Ad gubernandas Hispanas, quæ legerentur, legiones, mittit Alex. veteranos signiferos in Hispaniam: (30 May 1587.) quos Rex constituit Centuriones.

Ad Hispanorum autem delectum, quorum sex millia Rex promiserat ab Hispania, jampridem secreverat Alexander in Belgio ex veteranis signiferis, octodecim: eosque in Hispaniam ducendos tradiderat Joanni Moræo equiti Hierosolymitano: qui eum bellatorum manipulum Regi offerret, oraretque, ut sua illos voce centurionatus munere Rex honestaret, certus suam quenque centuriam ità sibi conscripturum, ut non aliis conquisitoribus opportunius Hispani ad Belgicam militiam legi possint. Et Rex haud gravate admissis, è militari singulorum adspectu, vultuque, qui cicatrici-

bus

bus insignis & merita proderet, & promerenda promitteret, fortes sane viros interpretatus, omnes illico Centuriones verbis honorificis creavit: delectatus insuper eorum responso, quoniam comiter interroganti, Num aliquid ab se peterent, respondere omnes, *Nihil aliud, nisi ut in Belgium remitteret sub Parmensi Duce tamdiu militaturos, dum reliquum vitæ pro Religione ac Rege profunderent*. Hisce autem Centurionibus Antonium Zunigam Rex imposuit Belgicæ militiæ apprime gnarum: qui collecta tria fere Hispanorum millia sub octodecim signis in Belgium deportavit, veteranis ibi legionibus admiscenda. Secuti sunt horum discessum Catalani ferme totidem: quorum plerosque ex illius provinciæ exulibus venia donatis Aloysius Queralta, nobilis & ipse Catalanus, Regis jussu conscripsit, ductor idem & Tribunus suæ legionis: quam, quia semihispana lingua Catalani loquerentur, legionem Wallonum Hispaniæ, militari joco, nominarunt. Non post multo ex Germania peditum tria millia, cum quatuor Raitrum turmis attulit Carolus Austriacus Burgautii Marchio: quem magnopere cupientem Farnesiana militia erudiri, in Belgium invitaverat præmonitus Alexander. & è Burgundia quadringentos pedites supplementum suæ legionis evocaverat Marcus Rye Marchio Varambonius, & in Wallonum provinciis, & in reliquo Belgio idem factitabant Chiliarchi, ductoresque omnes, suam quisque centuriam, turmam quisque suam novo complemento, Alexandri jussu firmantes. Strepebant passim urbes agrique tympanorum sonitu, & conquisitorum delectibus cuncta fervebant. Eodem tempore miles ab Hispaniæ provinciis, miles à Pontificiis terris, à Neapolitano regno, ab Insubria, à Corsica, à Germania, à Burgundia, à plerisque Europæ partibus in Belgium properabat. Publicæ quaquaversum viæ, planè militares, euntium centuriarum, manipulorumque frequentia terebantur. Cum mari facilè comparares Belgium, ad quod undique lo-

1581

Dignum eorum dictum.

Sequitur hos legio Catalana. (3000)

(*Andreæ Card. Austriaci frater*)

Unam quoque ducit ex Germ. Car. Austriacus: & supplementum ducit è Burgundia Varambonius, & aliæ supplentur aliunde:

magno undique accursu,

1588. corum tam varia nationum agmina, tanquam amnium nomina confluebant. Neque ordinarii tantùm milites, mediæve nobilitatis, sed viri sanè summates, ac Dynastæ quotidiè in Belgium festinabant. Advenere ab Hispania Rodericus de Silva Pastranæ Dux, & Joannes Mendoza Marchio Inoisæ: à Gallia frater Haumalæ Ducis Philippus Lotharingus, (quem privata ulciscendi Guisii sanguinis causa permotum ad Britannicam expeditionem, scribit ad Alexandrum Bernardinus Mendoza) ab Italia Ioannes Mediceus Magni Etruriæ Ducis frater: à Germania Carolus Archiducis Ferdinandi filius: à Sabaudia Amadeus Ducis frater: à Sicilia Octavius Arragonius Terranovæ Ducis filius, & Ferrantes à Bosco Aragonius Misilmeni Ducis frater: & ab usque Africa Mauri Regis filius. quos honorificè appellatos, singulis quemque litteris Parmensi Duci commendat ab Hispania Rex; præter alios complures multa generis claritudine præcellentes. Ut meritò Carolus Colomo in Hispanica de Belgarum tumultibus historia, neget, quemquam recordari, primariam adeo, splendidamque nobilitatem in Belgica militia conspectam esse, ex quo Carolus Cæsar regna imperiumque deposuit. Hæc porro militia in hunc modum aucta, (ut speciem ejus summatim ab oculos ponam) pedites circiter quadraginta millia, equites tribus millibus aliquanto pauciores: hos turmis viginti ac duabus, illos legionibus una & viginti comprehensos numeravit. Italicas tres Camillus Capisuccus, Gasto Spinola, & Carolus Spinellus Tribuni rexere. Et quatuor Hispanicis, Mondragoniam quidem, quòd Præfectus Antverpianæ arcis Mondragonius attinetur Antverpiæ, Sancio Martinio Levæ tradidit Alexander. Quod autem Ioannes Aquila ex vulnere ad Slusam accepto graviter laboraret, ejus legioni Ioannem Manriquum de Lara, Ducis Najaræ filium imposuit. uti Bobadilliam, absente Francisco Bobadilla Emmanueli Vegæ Capivaccæ jampridem attribuerat.

[Margin notes: præsertim primariæ nobilitatis — (Regina Scotiæ ex Guisia matre., 9. August. — Lib. 1.) — Census regiæ militiæ — Italicæ legiones tres. — Hispanæ quatuor,]

buerat. Quartam vero Catalanam Aloysius Queralta, quam duxerat, obtinebat. At legiones Germanicæ quinque, Chiliarchos suos haud mutatos habuere Joannem Manriquum, Ferrantem Gonzagam, Comites Arembergium, & Barlamontium, & Carolum Austriacum Burgantii Marchionam. VVallonicæ quoque septem mansere omnes sub veteribus Ducibus, Emmanuele Marchione Renthiaco, Comitibus Bossuvio; & Octavio Mansfeldio, Mottæo, Barbansonio, Balansonio, & qui Farnesiam Alexandri ducebant, VVerpio. Postremò Burgundicam, & Hibernicam Marchio Varambonius, & Gulielmus Stanlæus administrabant. At verò regendis equitum turmis, ad veteres earum ductores undeviginti, tres Alexander adjunxit, Favariæ in Sicilia Marchionem, Octavium Aragonium Terranovæ filium, & Aloysium Borgiam Ducis Gandiæ fratrem, sub eodem equitum magistro Marchione Vassio. Ex his porrò militibus pedites tricies mille, equites mille atque octingentos descripsit, qui se in Angliam trajectum sequerentur. Et Belgio adversus domesticum hostem decies mille pedites, equitesque mille, præter affixos locis præsidiarios destinavit. delecto, qui supremi provinciarum Gubernatoris, armorumque Ducis sustineret interea vices, Petro Ernesto Comite Mansfeldio, viro tam inter milites Belgas, quàm inter Magnates Hispaniæ, atque inter aurei Velleris equites, omnium antiquissimo. Ejus castrensem præfecturam Valentinio Pardiæo Mottæ Domino, quem secum ducturus erat, attribuit. Mansfeldio autem si quid humanitus interim accidisset, in ejus locum scripsit ad Regem suffici posse Carolum Lignyum Arembergii Comitem, non malâ, uti sperabat, aliorum Procerum gratiâ: præsertim quum Dux Areschotus in Germaniam ad comitia iter meditaretur, & Marchio Renthiacus jam se ad expeditionem Anglicam, uti maris Præfectus, accingeret. Hæc dum ille ordinabat, eodem tempore navigia Antverpiæ, Neoporti, Dunquerchæ

certatim

1588

(*Colonelli*) Germanicæ quinque.

Wallonicæ sex.

Burgundicæ & Hibernicæ duæ. Equitum turmæ.

(*Favara Lusitanus*) Navigaturi in Angliam. (*triginta millia*) Commoraturi in Belgio.

Horum supremus Gubernator pro Farnesio. (*Grande Spagna. Campi Magister 6. Decemb. 1587.*) & huic ex occasione substituendus.

1588 certatim parabantur. Ad eam rem cædi Alexander imperaverat silvas Wasiani tractus, fabricarique naves, tanta celeritate, ut non illæ manibus hominum fabrefactæ, sed arbores ipsæ in naves momento conversæ viderentur. Erant onerariæ fere omnes, ac planis carinis perquam amplæ, quibus equi virique transveherentur, imponerentur arma ac tela, obsidionales machinæ, sutiles pontes, quæque alia aut trajiciendo amni, aut struendo vallo, aut oppugnandæ arci ex usu habentur. Ob eam causam accurate conduxerat à Brema, atque Hamburgo naviculiarios quamplurimos: maxime autem à Liguria, opera Petri Mendozæ, Hispani apud eam Rempublicam legati, navales fabros, ædificandi navigia, & gubernandi juxta peritos. Simul quoniam naves variis in locis fabricabantur, ut omnes traduci ad Flandricum littus, unde solvendum erat in Angliam, tuto expeditéque possent, lustravit ipse amnes, laxavit eorum ripas, & alicubi novos alveos, inductis aliunde rivis, aperuit.

Materiam ad naves Alexander parat; & navales fabros, (Hic frater erat Io. Manriqui Germanor. Chiliarchi) & viam navibus.

NEC ideo ab incœpto pridem cum Scotis negotio cessabatur. Fluctuabat jamdiu miserum in modum Scotia variis factionum undis, Elisabetha Regina in fretum illud ab Anglia ventos tempestatesque concitante. Alios novi Euangelii inducendi vanitas, alios veteris retinendi constantia: multos Mariæ Reginæ diuturnus indignusque carcer, civilibus inter se turbis armisque sæpe committebant. Rex ipse hinc atque hinc distrahebatur; donec audito matris supplicio, veritus (quod ei multi occinebant) ne, quæ matrem sustulisset, & filium tolleret; excitari aliquando, & quidem implacabiliter in Angliam visus est. Inde nobiles complures, quod de Regina liberanda consilium inierant, id de ulciscenda resumentes, implorandum sibi ab Hispano auxilium condixere, Gulielmo Simplio Scotorum Chiliarcho, & Mortono Comite transvectoribus, atque administris. Quos Bernardinus Mendoza (namque ad hunc notum sibi hominem Parisios se contulerant) libenter amplexus,

De Scotorum Rege. Regni status. Rex de ulciscenda matris cæde cogitat: & nobiles pro eodem,

amplexus, litteris instructos ad Parmensem Ducam allegavit. Et Parmensis, re cum Philippo Rege communicata, quanto id opportunius accidebat destinatæ in Angliam expeditioni, tanto liberaliorem illis ab Rege, atque ab se opem pollicitus, addita præsertim pecunia, & spe majori facta, in Scotiam remisit, cum mandatis Simplio traditis, salutaret suo nomine socios: atque, ut in suscepti consilii constantia persisterent, animaret: moneretque sedulo, ne arma ad Angliæ fines admoverent, antè, quam portu quem designaverant, potirentur. Quin compositas ad ipsum Scotorum Regem litteras Simplio dedit, quas, si ex re videretur, Regi traderet. In iis (ut sententiam hic referam) *Advenisse ad se nuper ajebat Simplium Chiliarchum: ac nomine multorum Scotiæ nobilium, qui ad ulciscendas tum Mariæ cædem, tum injuriam universæ Scotorum genti factam, conspiraverant, auxilium petiisse. Eorum postulata libenter ab se audita, quod existimaret, perquàm gratum ei futurum, socios habere tam pia gloriosaque, atque exspectata ab omnibus ultionis. Ideoque se & obtulisse in eam rem non gravate operam suam, & eodem semper animo futurum in iis, quæ ad Regiam ejus amplitudinem dignitatemque spectaverint. Cetera ex Chiliarcho intellecturum.* Sic ille, nulla audita aut commendatione catholicæ Religionis, aut spe successionis ad Angliæ Regnum. Et Rex admisso perhonorifice Simplio, egit per litteras, quarum autographum apud me est, gratias Parmensi Duci, cujus humanitati adstrictum se in perpetuum profitebatur, Ea porro, de quibus Simplius egerit, gratissima sibi accidisse: nec illibenter acquieturum se omnibus, quæ idem de habito colloquio, ineundoque consilio relaturus sit. quibus si forte contraria à quoquam referatur, ne fides ab Duce habeatur, ad extremum rogat. Et vero credibile est, oblatam à Parmensi operam Regi gratam accidisse: nempe ultionem ille animo premebat, duntaxat incertus, peteretne auxilium adversus Reginam à Daniæ Rege, cujus filiam ambibat uxorem,

1581 confugiunt ad Alexandrum, qui operam suam offert.

& ad Scotorum Regem litteras componit.

(10. Maff.) gratas Regi. (Originale)

facile usuro Alex. opera.

1588 rem, an potius componeret se cum Hispano virium prævalido, & Anglis infenso. A quo quum ultrò nunc invitaretur, conditionem haud aspernari visus est. Nisi forte suspense scribebat illa Rex in eventum scilicet intentus, & huc, aut illuc se demum delaturus, unde spes potentiæ major affulsisset. Etenim eodem tempore ab Angliæ Regina, & à Parmensi Duce, Regis animus oppugnabatur.

Sed Angliæ Regina variis illum artibus advertere conatur; NON cessabat illa litteris, legationibusque placare juvenem Regem, & communione periculi in partes attrahere, subinde admonens, caveret sibi à consiliis Hispanorum, quibus decretum esset, post devictam Angliam, continenti operâ Scotiam subjugare nec majus ab Hispano beneficium Scoto expectandum, quàm quod Ulyssi promisisse dicitur Polyphemus, nempè ut ceteris devoratis, ultimus ipse deglutiretur. Nec diu reluctatus est Rex, & hæresi innutritus à puero, & circumsessus ab Reginæ emissariis crebrò in aurem insusurrantibus; Reputaret apud se, conducibilius esse rebus suis, Elisabetham quàm Philippum regnum Angliæ obtinere. illâ defunctâ, regnum ei ante omnes jure deberi: at Hispano armorum vi Angliam acquirente, spem successionis perinde omnibus præcludi. Itaque remittente paulatim, quem ceperat, maternæ ultionis impetu, cum Regina in gratiam rediit. immò Comite Mortono in carcerem conjecto, & conspiratione evanescente, Reginæ se adversus Hispanos adjunxit. Compos ergo voti Elisabetha, Scoto in partes attracto, longius spes jecit. Et, quoniam per Hispanorum cunctationem licebat, properatis legionibus in Galliam, Daniam, Germaniamque, amicitiam renovavit, necessitatem exposuit, auxilium flagitavit. Quin etiam, uti comperio, missus ab eadem Constantinopolim is, qui paucis antè annis, fœderis inter Turcarum Imperatorem, & Angliæ Reginam minister fuerat, supplicem libellum obtulit (libelli exemplum & Pragâ à Guillelmo de Sancto Clemente, & Venetiis à Joanne

[Margin notes: & avertit, & sibi contra Hispanum adjungit. Tum ab aliis Principibus opem poscit. Ipsum Turcarum Principem sollicitat. (Legat. apud Caes.)]

à Joanne de Tornoza, Hispanæ in ea urbe nationis Consule, missum est ad Alexandrum) in quo Turcam orabat, ne desertam vellet in eo discrimine Reginam: sed quando illum Deus fecisset omnis humanæ potentiæ summum, ad delendos idololatras, (tales præ Turcis ipse Catholicos habebat) uteretur ea, qua unicè præstaret, magnitudine virium: ac immissis in Hispaniæ regna triremibus minimùm sexaginta, terrore sui nominis absterreret hostem, qui auxilio fretus aliorum Principum, ejus in primis (qui Deus terrestris ab illis creditur, coliturque) Britanniam nunc invadit, mox ipsum Turcarum imperium insatiabiliter invasurus. Nec minus anxiè cum Fœderatis Belgis ad commune periculum propulsandum Regina transegit. contentiones inter eos, Anglosque quotidie invalescentes, Belgis æquior diremit: quæque à Comite Mauritio, atque à Magistratibus adversus Leicestrium rogabatur, liberaliter indulsit. classe Hispanica si peterentur Hollandi, naves, arma, militem prælarge promisit. si invaderetur Anglia, parem ab illis opem, maximè adversus Parmensis apparatum, pro fœdere atque amicitia poposcit. Nec Belgæ auxilium distulere, viginti bellicis navibus in Angliam directis, classe quam instruere jam cœperant, apud se retenta: cujus cum parte Scaldim se insessuros, ne Antverpia naves in mare Parmensis educeret, polliciti sunt. Sic illa foris. At domi, propiore nempe cura, milites toto electos regno contrahit: naves quam multas potest, Carolo Howardo rei maritimæ Præfecto, ejusque vicario Francisco Draco comparandas, regendasque committit. peditum equitumque ad terrestre bellum Comiti Leicestrio summum per insulam imperium attribuit. Henricum Seimerum cum peculiari classe Hollandicis navibus jungenda, Flandricam oram, ne inde Parmensis egrederetur, circumire jubet. alias demum copias ad regiæ urbis, suique custodiam, Husduno duce privatim seponit. Postremo cavendum sibi, ac regno, per id maximè tempus exi-

Marginal notes: 1588 — (*Pontif. Rom.*) — Cum fœderatis provinciis transigit. — In Anglia milites ac Duces parat. — (*Admirallus*) — (*Lemira*) — A catholicis nobilibus præcavet

pactæa pugna à Venetis primum inductæ, victoriam Christianæ Reipubl. perpetuò memorabilem peperere. Alterum genus erat earum navium, quæ non nisi ventis ad velorum remigium laborantibus impelluntur. quæ, quoniam cum navibus solum veliferis ita rotunditate formæ convenirent, ut tamen à triremibus aliquid longitudinis haberent, & utrasque mole superarent, nominari *Galeones* cœptæ sunt. ego ingentes Gaulos, (sic enim genus navigii non planè rotundi dictum apud veteres lego) libentius appellabo. nisi fortè oppida pelago innatantia appellari quis malit, si & populum oppido parem intra ea tecta, pluribus distincta contignationibus habitantem: & arces defendendæ urbi validas, è prora puppique surgentes inspexerit. Sed nihil æque hujusce navigii magnitudinem firmitatemque ostendebat, ac grandium pondera tormentorum, castella, fori, ad rostrum, ad clavum, infra supraque tabulata & quidem duplici ordine, tormentis in hostem minantibus armabantur. Profectò non densior hispidiorque sentibus suis histrix adversus circumlatrantes canes instruitur, quum in se se conglobata cutem intendit, & aculeos ejaculatur; quam crebra hæc tormentis & minax moles, ita suis undique missilibus communiebatur, ut undecunque inferentem se hostem, promptis quaquaversum emissionibus, absterrere posset. Harum porrò, atque aliarum navium, militumque in eis numerum, scio variè à scriptoribus evulgatum. Ego satis habuero, indicem hîc referre missum ex ipsa classe, paulo ante pugnam ad Alexandrum. Ejus summa hæc erat. *Constat universa classis navibus magnis centum ac triginta quinque: partim triremibus ordinariis, aut extra ordinem longioribus: partim rotundis solita magnitudinis, aut Gaulis præter solitum ingentibus, & ex iis, quatuor longe vastissimis. reliqua minores ferme quadraginta, pleraque oneraria sunt vectoriaque, & majorum additamenta. In his impositæ legiones Hispanorum quinque, Tribunus Didaca Pimentello, Augustino Mexia, Alphonso Luzono,*

Nicolao

1588

tum earum quæ Galeones. (*Galeoni*)

(*Festus & alii.*)

Summa navigiorum. (*Galeazze*) (*Galeoni*)

& militum,

1588 *Nicolao de Insula, & Francisco Toletano, cum militibus octodecim millibus, & octingentis quinquaginta septem. Ad hæc nautæ navalesque socii septem millia, & quadringenti quadraginta novem. Præterea Dynastæ Proceresque Hispani ducenti, atque viginti. Milites voluntarii trecenti quinquaginta quatuor. cum horum famulis servitiisque sexcentis viginti quatuor. Denique ex religiosis familiis Sacerdotes, quique aut ad agros curandos, aut ad militum licentiam manus injectione coërcendam, aut ad alia classis ministeria adhiberi solent, sexcenti sexaginta novem. Atque adeo in classe navigant homines viginti octo millia, ac ducenti nonaginta tres.* De bellicis tormentis, machinisque, & commeatu, nulla hîc mentio. sed horum apparatus quantus fuerit, ex magnitudine classis conjicere cuique promptum est. Nec defuere scriptores, qui ex libello, quem Mantuæ Carpetanorum editum vidisse se dicunt, tormenta, pilas, bellici pulveris dolia, plumbi pondo: ac, (præterea, quæ miles quisque gestabat arma) sclopos majores minoresque, hastas, bipennes, aliaque id genus tela, quæ armandis in Anglia insularibus sufficerent, abunde numeraverint. quin & alimentorum ad senum mensium annonam, apposita singulorum copia mensuraque, nimis quàm minute percensuerint. Illud constat, rarò unquam Hispanos expeditionem frequentiore nobilitate, speque victoriæ alacriore suscepisse. ideoque perpaucis in classem admissis ex aliis nationibus, facti gloriam Hispano nomini eos quæsivisse creditum est. Nec temere sperasse id decus poterat ea classis Sanctacrucio Imperatore: qui cùm sæpe ex aliis maritimis hostibus tum recente victoria ad Helenæ promontorium ex Eduardo Drachi fratris filio, Anglisque navibus, Ulissipone triumphaverat. Verùm dum is navalem apparatum in ea urbe disponit, audito adventare Hispana cum Indico auro navigia, jussus à Rege cum parte navium obviam illis ire, ac securitatem viæ præstare, reversus incolumi gaza, paulò pòst moritur: tanto majore quidem dolore Philippi Regis,

[Margin notes: (Venturieri) · numerus omnium, · (Madrid.) · Sanctacrucius classis Præfectus. · (Lisbona.) · moritur.]

gis, quanto dedisse causam mortis Rex ipse ferebatur. Nam Sanctacrucius adornandæ classi Ulissipone insistens, quoniam multa in delectu militum, multa in nautarum ministerio requirebat, minus ob eam moram probabatur aliquibus, qui aut imperitia festinabant, aut Regis obsecundare desiderio satagebant. Qua de viri cunctatione, litteris Alphonsi Levæ, præfervido juvenis ingenio, sed ignaro solicitari à se fatum suum, Rex admonitus, ubi in conspectu illum habuit non perinde ac solebat exceptum, *Malè tu quidem*, inquit, *pro benevolentia in te mea, mihi gratiam rependis*. Nec pluribus opus fuit, ut inde domum abiens ex mœrore de vita decederet. Adeò SÆPENUMERO homines inter vulnera invictos erectosque unius verbi punctiuncula facilè prosternit: quasi istis pro corde sit honor, quo læso vivere non sustineant. Jam parem orbæ classi Gubernatorem, nec promptum Regi tunc erat invenire, nec diu per otium quærere permittebat necessitas festinandi. Igitur Alphonsum Peresium Gusmanum Medinæ Sidoniæ Ducem, militiæ quidem haud ita peritum, sed clarum genere, divitiisque per Hispaniæ regna præpollentem, pro Sanctacrucio Rex substituit, classe non aspernante, ferreo Duci aureum suffectum: quod & primarii milites ampliorem sui usum à novo inexpertoque Imperatore sibi promitterent: & reliqui pecuniosum Ducem tanquam obsidem acciperent stipendii non defuturi. Accedebat multorum, ac in primis Jo. Martinii Recaldi universæ classis legati, & Michaëli Ocquendi Cantabricis navibus præfecti in re navali peritia: quorum opera Sidonius, prudens ipse, & consiliantibus paratus, uti posset.

1588 tali occasione.

(*Nam in expeditione obiit.*)

Substituitur Medinæ Sidoniæ Dux.

(*Recald. Cantaber*)

(*Ocquen. Cantaber*)

REBUS in hunc modum compositis, post sacratum solenni precationum ritu, acceptumque imperatorium vexillum, placuit ab Ulissiponensi moniali, sanctitatis tunc fama percelebri, postea imposturæ damnata, eandem bene precandi ceremoniam exposcere: nimio videlicet studio

Imperatorium vexillum accipit Sidonius.

pietatis

1588 pietatis haud piè, certè omine non bono. siquidem paulo postquam solvit è portu regia classis, ante promontorium, cui *Finis terræ* nomen, coorta horribili fœdaque tempestate, ita distractæ conflictatæque sunt naves, ut aliis aliò ventorum vi delatis, vix tertia è tanto numero pars Corunnam Gallæciæ portum utcumque tenuerit. Quem in locum ferunt, Anglici maris Præfectum, audito Hispanorum infortunio, armatas illicò naves, secundo usum vento direxisse, ut hostem collectis nondum viribus laborantem in ipsa statione conficeret. Aderatque jam in conspectu Hispanæ oræ, quum reflantis impetu venti retractus in Angliam, sequi vela votis contrariis euntia compulsus est. Et Hispanæ interea naves, remissa tempestate ad Corunnæ portum, atque ad reliqua Gallæci maris hospitia reversæ, suppletis è Corunnæ præsidio classiariis in ea jactatione desideratis, magno intrepidoque omnes animo resumpta navigatione in Angliam contenderunt. De classis mora, occasioneque morandi, deque secuta ejusdem alacri velificatione admonitus à Sidonio primum, mox ab Rege Farnesius, confestim ad Mendozam legatum Parisios scribit: ut de adventu regiæ classis, deque occultato hactenus consilio Hispani ac Belgici apparatus, Philippi Regis nomine ac suo, edoceat Henricum Galliæ Regem. Sic enim Regem mandasse, ut susceptæ expeditionis propositum, antequam solveret ab Hispania classis, quam maximè posset, celatum haberet: ac postquam solvisset, primò id aperiret Henrico, ne quid forte ille in se cudi, improbis in autem obgannientibus, suspectaret. Et verò licet destinari bello Angliam plerique consentirent, aliqui tamen ingenii venitate, quasi diversa à vulgo differere, solitariæ reconditæque prudentiæ sit, aliò atque alio rem trahebant. Multi consultius unde caussam offensionis, illuc belli metum assignabant. Hollandi, quod Reginam Anglam viderent tantopere in pacificationem præter solitum persuadendam incumbere: quodque clam explorassent,

&c classis solvit.

statimque tempestate distrahatur. (29. Iun.)

Contendens in ejus partem Anglus (Carol. Howard.)

(Camdenus in Elisabetha l. 3.) vento repellitur.

Recollecta classis in Angliam pergit.

(20. Iul.)

De ea Galliæ Regem admonet (Reg. Hisp.)

Variæ opiniones quo tendat hæc classis.

ſent, Parmenſem Ducem, poſt Sluſæ victoriam, in Fliſſingam Zelandiamque vertiſſe animum, idque cum Rege conſilium communicaſſe; profecto ab Hiſpana claſſe haud immerito ſibi metuebant. Erant, qui crederent, & Rex credi volebat, illam navium magnitudinem, in Occidentalem Indiam parari, recuperandis per ea loca munitionibus oppidiſque ab Anglo captis, eademque opera Oceano à prædatoriis paſſim navigiis liberando. Denique nec Gallus Hiſpani apparatum ſine cura ſpectabat, veritus, ne ad fœdus, quod in Gallia concipi videbat, adjuvandum, eæ armorum vires ab Hiſpania Belgioque dirigerentur, ſumpto à Caleti expugnatione principio. Et fovebat hujuſmodi deſignationes Alexander, quo magis Reginæ animum ſuper Angliæ videlicet aggreſſione ſuſpenſum haberet. Immo quum magna ephippiorum, frenorumque copia Namurci expoſita, ex artificibus ipſis intellectum eſſet, ad equos in Angliam deportandos illa confici; juſſit pleraque venalia proponi: ſpargique in vulgus, mutato jam conſilio, equeſtri illa ſupellectili opus ultra non eſſe. Sed ſimulationem deponere coactus eſt: ubi ex Moroſino Centurione, quem in Hiſpaniam ad Sidonium ſalutandum, atque ad ſtatum regiæ claſſis inſpiciendum miſerat, audivit, claſſem non procul abeſſe. tunc enim Brugis reverſus, Angliæ legatis, qui ad hoc uſque tempus diſceptando colludendoque Burburgi ſubſtiterant, honorificè dimiſſis: ac militibus, ubicumque locorum erant, eductis, perque maritimam oram, quæ apud Gravelingam, Dunquercham, ac Neoportum contra Britanniam latè panditur, diſtributis; haud dubiè oſtendit, quam denique in partem ingens ea machina obverteretur.

1588

& Alexander conſilium occultat.

(*Franc. Moroſinus Mediolanens.*)

quod aperit vicina jam claſſe,

JAMQUE velis non minus Hiſpanorum ſpe, quàm vento tumidis, Armoricæ cornu prætervecta claſſis, videndam ſpeculatoriis Anglorum navigiis, æſtimandamque ſe præbuit. Speciem ingentis urbis Oceano ſpatiantis objectam ſibi retulere

Claſſis primum ab Anglis viſa, (*Bertagna.*)

1588 retulere iis, quibus primum inspecta est: cujus
mira specie. ceu mœnia duplici circumducta ambitu præaltæ
(*Galeazze*) densatæque triremium longiorum puppes ac proræ
(*Galeoni*) componerent: interjectæ his per intervalla
(*Dux Medina Sidon. Anglica & Gallica seu Bretagna*) vastæ Gaulorum moles, superbas in turres & castella consurgerent: & Prætoria in medio ceteris excelsior, Regiam Hispani Xerxis attolleret. Sed eâ mox specie vario velorum flexu distractâ, æquata fronte, mare inter utramque Britanniam
Classis Anglorum, ingressa, in conspectum venit Anglicarum na-
(*Cornuallia*) vium, quæ tunc se ad Plimutham, Cornubiæ extremæque Angliæ portum colligebant. Erant illæ ferè centum, numero ac mole longè infra Hispanas. Et Auster Africus in proras ac faciem graviter incumbens ægrè illas nec satis compositè
non satis composita ad prælium. deduci è portu sinebat: unde Howardo ac Draco Ducibus timor improsperi certaminis, si invaderentur. Sed eos metu liberavit Hispanæ classis
I de opportunitas invadendi. prætervectio. Nam Sidonius in Canalis ingressu (sic Angliæ fretum vocant nautæ) antequàm progrederetur, advocato in Prætoriam bellico sena-
Sed inspectæ Regis litteræ negant, tu, jussa Regis aperuit. Ea erant, Ut regia classis canalem invicta, ultrà in eas fauces tenderet, qua inter Caletum & Dorovenium in paucarum trans-
(*Calis & Dover portus Galliæ, Angliæque.*) vectionem horarum sese coarctat Oceanus: ibique munita contra vim hostium via, Parmensi Duci cum exercitu è Belgii portubus transmittenti adjungeret copias: quæ simul junctæ superato Thamisis ostio, contra Londinum exponerentur,
(*Anglia fluv.*) à Parmensi ducendæ. Turbavit ea denunciatio plerosque Procerum pugnandi avidos, & paratos. Nec omisit libera oratione Recaldus ad-
Suadet tamen pugnam legatus. monere Ducem, *Videret, ne importuno in verba Regis obsequio, Regis causa proderetur. Si rectâ Plimutham peterent, quò secundus Auster invitat & vela planè compellit, profectò non dubitare se, quin qualescumque hostium naves, inopinata tanta classis impressione fundantur ac profligentur: certè ita distineantur, ut dum illuc ab Anglis undique locorum occurritur, ac tota belli moles ad Plimutham convertitur, extenuatis alibi præsidiis, interea Parmensi Duci liber*

liber in Angliam trajiciendi aditus patefiat. Atque hoc & Regem ipsum, si præsens adesset, pro sua sapientia imperaturum: & Regis administros velut imperatum interpretari par esse. Nam si in terrestri expeditione non rarò Ducibus permittitur, ut jussa Principis ad incerta præliorum flectant ac temperent: in mari, ubi sæpius cum ventis, ac tempestatibus, quàm cum hoste luctandum, quid certi in tanto fortuitorum concursu præscribi, ac mandari posse? Denique mandatis obtemperari satis, si vincatur. nam cladium rationem exigi: victoribus præmia à Principe, ab aliis gloriam rependi. Sed non ideo Recaldus Duci persuasit, affirmanti, *In ea quidem cum Parmensi conjunctione copiarum impositum sibi ab Rege munus mandatis regiis obsequendi, non relictum super iis arbitrium consultandi. Nec sibi tantum tribuere, ut quod Ducibus experta bello virtutis, ac felicitatis, id sibi in prima expeditione permitti à Principe statim velit, An, si forte pugna secus cesserit, eumdem sibi sperandum veniæ locum, quem plurium palmarum Imperatores aliquando meruerint? Pugnæ ardorem, ac præripiendæ victoriæ cupiditatem, quam tantopere præ se milites ferant, non nisi paucas intra horas, hoc est ad Vectem usque insulam differri. eam prætervectis, acceptoque inibi de Parmensis apparatu, certiore nuncio, tunc se præliandi, ac vincendi copiam tanto auspicatius facturum, quanto non tam ab se, quàm ab Rege ipso, cujus imperio paruerint, pugnæ signum excepturi sint.* Hæc fatus, disponi aciem, extensamque directa fronte classem, in cornua paulum contrahi lunarique jubet. Cornu sinistrum Angliæ littoribus obversum Petro Valdesio Bæticarum navium ductori: dextrum Galliam respiciens, Michaëli Ocquendo, mare sæpius experto attribuit: ipse vocato in Prætoriam Didaco Floro Valdesio veteri duce, media se in acie locat: post se Recaldum legatum, qui terga defenderet, non longo ab reliqua classe intervallo, seponit. In hunc modum instructos, ubi à Plimutha deflectere, contra, quam Angli sibi persuaserant, ac præternavigare prospicit, qui Anglorum classi præerat Hovvardus, solutus haud

Margin notes: 1588 — Immotus ad hæc Sidonius respondet. — ac disposita acie Anglos præterit. — (*P. Vald. Astur.*) — (*Di. Flor. Vald. Astur.*) — Angli insequuntur.

1558 levi cura; insequi abeuntes statuit partitusque cum Draco classem, Hispanos duabus à Plimutha leucis aggreditur. Et Sidonius, quamquam progrediendi consilium ceperat, obversis illicò in hostem proris, pugnam magnó animo capessit. Certatum utrinque ardentius, quàm perseverantius. Nam & Hispanis ventus atram è sulphureo pulvere in ora nubem ingerens, auferebat oculorum usum: & Angli haud ab re veriti, ne, si propiùs pugnam consererent; impulsu concussuque hostilium machinarum pessum ipsi darentur; eminus ac per intervalla dimicare satius habebant. Vna legati subprætoria navis proxima periculo fuit: quippe procul à classe præliantem, primæque pilarum tempestati fortiter occurrentem Dracus ipse cum expeditis celocibus assidue fulminantibus fatigabat. Sed admotæ illuc ingens Sidonii Prætoria, longiorque Alphonsi Levæ navis tamdiu hostem absterruere, dum legati navigium ad reliquam classem multis acceptis illatisque vulneribus se recepit. At insecuta nocte, casu, an dolo libratoris Belgæ, indignati, quod ab Hispano Centurione proditor esset appellatus, quasi maligne in prælio tormenta direxisset, Ocquendi Cantabrica navis repente conflagrare cœpit, dumq; restinguendo igni Valdesius Gaulo vectus accurrit, cæca in nocte, ac procelloso mari, ejus malo antennis Cantabricæ implicito diffractoque navigium inter eas tenebras à prætervecta jam classe inobservatum, ac derelictum, insequenti oppugnantique in prædam cessit: Valdesius cum aliquot nobilibus in Augliam, veluti cœptæ jam victoriæ libamentum, Reginæ missus est. Nec dispar Cantabricæ fatum fuit, nisi quod Ocquendo ipso, & plerisque classiariorum, & regia pecunia (nam in ea Quæstor regius vehebatur) alias in naves propere translatis, quidquid ex Cantabrica igni superfuit, paucis cum nautis mutilatis ac perustis, in Anglorum potestatem venit. Tristius adhuc Nicolai de Insula Tribuni naufragium fuit apud Gallicam Gratiæ stationem, quo ventorum violentia dejectam, quam ipse

Hispani proras convertunt: & pugnant.

(*Recald.*) Navium aliquot Hispanorum infortunia.

(*Galeazza*)

(*Bombardiere*)

(*Petr. Valdes*)

(*Haure de Gracie*)

1558 (Carol. Coloma l. 11. 2 Aug.) (Rod. Tellius & Io. Gill. & Petr. de Lien)

ipse ducebat, Indicam navem dum ab Anglis impigre defendit; antennâ in caput incidente prostratus interiit: secuto Ducem interitu navis, non tamen ante, quam ad littus plerosque militum incolumes ejecisset. Hæc uti gesta erant scribens Sidonius ad Parmensem, quem singulis fere diebus è sua prætoria per alios aliosque de statu classis admonebat, decrevisse se ait, Vectem insulam pertentare, ut stationem haberet aliquam, quò naves à jactatione subduceret: ideoque enixe orare, ut ad se mitteret quam celerrime vasa aliquot bellici pulveris, pilas quæ in promptu essent plumbeas ferreasque, atque in primis, nonnullos loci callidos naucleros. Quibus è Neoporto quam citissime acceptis, jamque Vectem adnavigans, obviam inde habuit agmen Londinensium navium, quæ ad insulæ præsidium mittebantur: insequente simul à tergo Houvardi ac Drachi classe. Ergo præsenti magnoque utriusque animo, Hispanis Anglisque ad pugnam instructis, primùm de præripiendo invicem vento, cum eoque conspirando, certamen fuit. Quo ab Anglis ob navigiorum velocitatem denique prærepto, atque in partes attracto, quanto hi alacrius iniere pugnam, tanto infensius Hispani stimulante ira, aggressi sunt hostem, sensitque primam ab Hispanis emissionem Anglica navis momento submersa. Quin & divisa bifariam classe, parte in Londinenses invecta, parte in reliquas Anglorum naves incumbente, quo se cumque vertebant immanes illæ castellorum moles, illuc minas ac terrorem latè spargebant. Nempe & militum numero, & numero ac robore ingentium machinarum, & majorum minorumque tormentorum copia, longe præstabat Hispana classis: à Ducis nautarumque experientia, navium forma, à pugnæ loco destituebatur. Inde ei ubique cura, ferreis injectis manibus, nexisque navigiis ad prælium nulla spe fugæ conserendum, hostes cogere. Contra, naves Anglorum minores imparesq; vitare illud statariæ pugnæ genus: &, qua erant agilitate, inter præ-

Pugna alia graviorque, (4. Aug.) (Vectiu.)

comparatio utriusque classis.

Præstant in nonnullis Hispani In aliis Angli, (Hispani)

1588 graves ac tardas Hispanorum machinas, mobilia rostra circumflectere, partemque in omnem impetum capere: & tanquam in equestri certamine, sic remis quasi habenis uti, idque sedulò agere, ut nunc à tergo, nunc à lateribus incurrentes agmen hostile distraherent, avulsasque ab agmine circumsisterent, ac vastas, ictuumque capaces, globo non aberrante, certius impeterent. Sed nihil eos æque juvabat ac pugnæ locus, cæcis identidem syrtibus brevibusque insidiosus, atque ob latentes arenæ cumulos prope littorum oras, majoribus utique navigiis inaccessus. Quo tamen leves Angli expeditique, displosione facta, innocuo per syrtes recessu avolabant, Hispanis ad ignota vada, si insequerentur, adhæsuris. Hinc Sidonius remittente ob noctem prælio, ad Parmensem Ducem propere allegat aulicum à secretis, cui mandatis aliquot instructo fidem haberi epistolâ suâ voluit. In mandatis postulata hæc erant. Primum ut Parmensis edoceret, quam in partem subducendam esse classem in eo freto periclitantem exstimaret. ad hæc ut veniret ipse, cum quo speraret omnia in promptu futura: aut certe Fleibotas minimum quadraginta militariter instructas expediret, quæ uti levia commodaque loco navigia, similibus Anglorum navibus opponi queant. postremo ut, quoniam ex nautica plurium mensium annona, paucorum dierum superesset, eaque fere corrupta; significaret ipse, unde in Belgio suppeditari regiæ classi possent hæc cibaria: nam advehere ab Hispania serum esse. Ad ea Parmensis, sibi quidem, respondit, visum semper fuisse, ante expeditionem de portu cogitare sive in Belgio, sive alibi, modò alicubi capiendo: idque ab se Regi significatum. jam nihil superesse quod adderet, nisi ut è Regis mandato, atque in re præsenti Dux ipse consilium caperet. Quod ad adventum suum attineret, moram in se militeque suo transmissionis, ac prælii cupientissimo, nullam fore, modò patefactâ, submoto hostium obice, transmittendi viâ. Neque Fleibotas sibi esse,

[Margin notes:]
& horum melior conditio.

(Bancos vocant.)

Sidonius Alexandrum consulit:

(Hieron. de Arzeo 5. Aug.)

& annonam poscit. (Filipotes)

(sex menses)

Respondet ad ea Alex.

esse, uti Dux credere videbatur, armatas, & ad pugnandum instructas, sed tantummodo transportando militi accommodatas. quamquam vel si militares illæ forent, tamen haud posse Batavorum navibus circa excubantibus eas opponi, sine accessu Hispanæ classis. Idque quo testatius esset, advocatis ad se Marchione Renthiaco maris Præfecto, ac præcipuis quibusque navarchis, super ea transmissione sententiam exquisivisse, ipso coram aulico Sidonii Ducis: affirmatumque ab omnibus, satis superque factura muneri suo ea navigia, si mari, & quidem tempestatibus non agitato, & hostibus non obsesso, deportarent exercitum. Denique annonam, de qua etiam perscriptum fuerat ab Rege, Regiæ classi non defuturam. Hæc antequam responsa Sidonius acciperet, Vectem insulam, vento æquiore quàm hoste, prætervectus, aderat in conspectu Caleti. Ibi jactis anchoris, festinato ad Farnesium nuncio Georgio Manriquo, universæ classis Inspectore, de adventu suo admonitum orat, ut secum postridie ante Gravelingam futuro, conjungere Belgicas copias ultrà non differat. 1588

(*Veedor.*) Sidonius Alexandrum iterum sollicitat.

JAMQUE Alexander Brugis profectus erat Neoportum: in quem locum plerasque naves per amnes, perque ductas alicubi fossas, convenire jusserat. Nam quæ Antverpiæ fabricabantur, quum ægrè inde per Scaldim deduci possent in vicinum mare, hostium castellis Lillo ac Liefensuco, fluvium utrinque claudentibus: ac Justino Nassavio Præfecto Zelandicæ oræ, Scaldim cum classe nuper ingresso; eas adverso flumine Antverpiâ Gandavum impelli mandaverat, & Gandavo per alveum cataractæ Gandavensis, Isendichæ admoveri. Neque hinc in mare, quod poterat, deferri voluerat, metu Flissingani portus, ante quem transvehi necesse erat: sed canali ad hanc rem Isendicha Slusam extructo, ut è Slusano portu se mari committerent, ac Flissingensium securæ Neoportum contenderent, primò designaverat. Sed postea veritus, ne non satis consultum

Qui post mutatum aliquoties consilium in educendis navibus (*Iustin. nothus fil. Princ. Orang. Saxum Gandav.*)

1588 esset navibus, quamvis extra Flissingæ ictum retractis, si quidem Flandricum mare ad Ostendam, Neoportum obsideri Hollandis poterat, & obsidendum Anglorum classe inaudierat: atque adeo iter Slusa Neoportum infestum pariter futurum; mutato consilio statuerat, vitato mari, per interiora Belgii, viam navibus aperire. Itaque ingenti sane opere, ac celeritate mirabili: (namque fossoribus, quos secum ducturus erat in Angliam, abundabat, iisque die ipse noctuque imminebat) fossam remorum velorumque capacem ab exstructo jam Slusæ canali Neoportum usque perduxerat. In hunc igitur, atque in proximum Dunquerchæ portum navibus jam appulsis, universus navigationi destinatus exercitus convenit, imminutus ille quidem, quippe de eo plurimum detraxerat lues late grassata, & multorum fuga. certe ex militia, quam ab Italia duxerat Blasius Capisuccus, tertias omnino duas interiisse dolet ad Regem postea scribens Alexander. Supplevit tamen aliunde, numeravitque navigaturos milites, viginti sex millia peditum, præter equites mille; ex quibus quatuor erant Hispanorum millia, Germanorum novem, Wallonum octo, tria Italorum, Burgundorum mille, totidem Hibernorum Scotorumque. Porro supra numerum erat alacritas omnium, & cupido in Angliam trajiciendi. Multi, præsertim ex Hispanis, suam qualemcunque supellectilem, & gregarios equulos vili vendiderant pretio, diuturnam in Anglia moram cogitantes, & meliora sibi ex insulæ opulentia promittentes. Ita dispositis animatisque militibus: ad eorumque salutarem opem abditis è missione castrensi Patribus Societatis quatuor ac viginti, conscensionem in naves Alexander imperavit. conscenderuntque eo die ac sequentis diei parte, Neoporti (facili ad littus accessu navium, sine ulla fere scapharum necessitate) homines circiter quatuordecim millia, pressi adeo confertique, nam paucarum fretum horarum transmittendum erat, ut sicuti viros ego nobiles de se, deque com-

[Margin notes: denique novum per alveum. | eas Neoportum & Dunquercam adducit: | (19. Aug.) & exercitum supplet | mire alacrem: (Ronzini) | (7. Aug.) | ejus pars naves conscendit:]

commilitonibus suis dicentes audivi) injecti in eas rates, compositique viderentur homines, non aliter quam in frumentarias naves congeri saccos stiparique mos est: lætis tamen omnes, atque exultantibus animis vocibusque, solvendi signum expectabant. Et biduo intra eas navium angustias expectasse, non levia sane incommoda alacriter perferentes, iidem mihi narrare soliti sunt. Nec minus Dunquerchæ, appulsus illuc postridie Alexander, pro reliquo exercitu, cum quo ipse transmissurus erat, navigationem ordinabat; quum subito, primum ex Antonii Levæ Asculani Principis, tum ex aliorum atque aliorum adventu cognoscit inopinatum Hispanæ classis infortunium.

1588 *Marchio Lontes & Io. Baptista Gottifredus Romani)*

altera Dunquerchæ ad navigationem disponitur.

DECREVERAT Sidonius classem Flandrico littori eatenus admovere, dum interpositus inter hostium naves, atque oram Flandricam, tegeret ipse sinister Farnesianas copias, ad dexteram è Dunquerca & Neoporto, versus ostium Thamisis soluturas. Ergo quoniam in conspectum Caleti jam aderat, jactis, uti dicebam, anchoris nuncium à Parmensi deaccinctis ad transmissionem Belgarum copiis expectabat, ut eo audito, Dunquercam, quantum per hostes licuisset, accederet. Sed tale consilium exigua quidem res, ac plane ludicra, non distraxit modo, sed infaustum cladis principium classi fuit Dracus, qui & ipse in anchoris stabat inter Vectem & Caletum, potius ne partem aliquam quietis Hispano fineret, quàm quod tantam inde pestem erupturam animo caperet; naves octo seponit ex iis quæ hostium ictibus laceræ ac fatiscentes, prælio habiles minus videbantur. Eas ceu sensum ultionis habituras, in Hispanos, à quibus plagas acceperant, armat. Multo nitro, ac præpingui bitumine, sulphuratisq; ramorum fascibus, atq; aliis ignium alimentis abunde complet: impositis, qui eas regerent, nautarum audacissimis. Illi tanto securius in hostilem classem euntes, quanto altius fraudē tegebat, intempesta nox; quum propius accessere, naves

NAVFRAGIVM Hisp. classis: (*Horum multa scribit Alex. ad Regem ex Relationibus Princip. Asculani & aliorum Io. Augus.*)

Sidonius in anchoris expectat Alexandri nuncium.

Interim Dracus naves aliquot ignibus armat,

& in classem Hisp. immittit.

1588 succedunt, deferuntque æstui ventoque perferendas. At Hispani, ubi octona illa incendia, quasi è mari repente nata, in se minaciter invehi conspicantur, perculsi subito spectaculo: &, quoniam eorum multi in Antverpiana obsidione militaverant, rati non simplex illud incendium esse, sed feralia intra eas machinas condi tonitrua fulminaque, quibus universa classis inevitabili strage momento deleretur, Antverpianos ignes, Antverpianam pestem, turbati conclamant. Tum verò ingens tota classe trepidatio, dissonæque voces non unum idemque jubentium. Alii obviam malo celeriter eundum, & quid ludibrium illud flammarum occultaret, explorandum. Alii quidquid id esset, uncis atque harpagonibus ad littus, ubi se se innoxie frangeret, attrahendum. Plerique, vociferante in primis Serrano Centurione, Antverpiensium navium cladem experto, aperiendam potius flammis venientibus latè viam inter naves: exitialemque dolum, quem gravido rates utero non dubie ferrent, quam longissime transmittendum. Nec cunctatus ultra Sidonius, attolli anchoras jubet, satius habens in Oceani aperta delatum, libere cum hoste decernere, quàm ignoto illi ardentium navium discrimini, dubio scilicet eventu, classem, ignaviter objicere. Vix anchoras sustulerant, anchorariis aliquarum navium rudentibus præ festinatione præcisis; quum crebrescere furialem in modum tempestas cœpit; scindi conflictu nubium, diraque tractim luce conflagrare cœlum: sequi intumescentis modò, modò subsidentis pelagi ferales minæ: navium pleræque longius quam ad declinandum inane illud formidati incendii terriculum opus erat, in altum abduci ventorum vi: nonnullæ mutuo illisu frangi, & vasto in præceps hiatu sorberi: aliæ Aquilone Cauroque perfurentibus, in Flandricæ oræ vada syrtesque compelli. simul agnoscere Angli, adversus Hispanorum potentiam ventos adesse sibi commilitones, auxiliaresque inde ab occasione audaciores, raram dissipatamque mari classem mane

Terrentur Hispani memores Antverpiensium navium.

(Matthæus Seran.

& sublatis anchoris perniciem declinaturas,

Atrox tempestas invadit;

ac distrahit:

& Angli dissipatos adoriuntur.

mane conspicati, levibus ipsi navigiis adoriri. Nec animus inter hæc adversa Hispano defuit. conglobatique Dux ipse Sidonius, & Recaldus, & Hugo Moncada, & legionum Tribuni Pimentellus ac Toletanus, aliique nonnulli, tamdiu in aggressoribus repellendis strenuè laborarunt, dum recrudescens ventorum violentia iterum alios alio distraxit afflixitque. Navis longior Neapolitani agminis, excusso gubernaculo clauda mutilaque, ad Caletanum littus ejecta est: circumsessamque à magno navium numero, plano alveo per ea vada tuto meantium, defendit illam diu ingenti fortitudine Moncada Præfectus. sed pilâ letaliter in fronte trajecto, peremptisque secum sociis, prædâ, & paucis classiariorum facilè potiti Angli: navem, ejusque tormenta Caletani portus Gubernator juris sui fecit. Dispari exitu Lusitanum Gaulum Toletani, (unum è quatuor in ea classe vastissimis) circa Flissingam, arenæ impactum Hollandorum classis invasit: ac post acrem pugnam, multis jam ictibus fatiscentem, Flissinganum in portum abduxit, salvo Toletano, & Hispanorum plerisque scaphâ in terram appulsis: at non salvis, qui navem victores intraverant. nam dum se vino optimæ videlicet notæ in ea reperto avidè ingurgitant, nullâ curâ exonerandæ sentinæ multis in locis apertæ, supergressum mare navem hominesque momento hausit. At Pimentellus similem magnitudine Indicam navem continenti undarum verberatione allisuque jam fractam, quum horas ferme sex, adversus quinque ac viginti Hollandorum navigia, non sine hostium admiratione & clade tenuisset, demum plerisque suorum coram se cadentibus superstes ipse, se suaque qualiscumque navis exuvias, cum aliquot nobilibus Hispanis hosti dedidit.

1588 Pugnatur. (Hugo frater Marchionis Aytonæ.) cæditur Moncada. (Galeazza Alexand. ad Regem 10. Aug.) & navis capitur, (Car. Coloma lib. 1. & Guil. Camden. lib. 3. & alii Reidan. lib. 8.) eadem sors Toletani navis, ipso tamen salvo, (Galeone) victoribus & navi submersis. Pimentellus, & navis (Iidem ferè & alii Alex. ad Regem 10. Aug.) in manus hostium veniunt.

HORUM, aliorumque jacturâ cum ingenti mœrore Alexander auditâ, vario curarum æstu fluctuare, impotenti similis, visus est. Modò impetu abreptus compellere in naves milites, quos Dunquerchæ præstò esse mandaverat: modò evo-

Alexander dolore ex jactura.

1588 Varie agitur. care, ac Dunquercanis adjungere, qui Neoporti jam conſcenderant: um indicere ſequentē diem, quo ſimul omnes ad quodcumque diſcrimen è portu ſolverent, adeo deliberatè, ut Centurionem imperia detrectantem, ac pericula objicientem, manu ſua confodiſſe rumor fuerit. modo deſiſtens, reputare ſecum temeritatem ſuam, ſi illud veteranæ militiæ robur, florem illum Europæ nobilitatis, modicis adeo immunitiſque exceptum ratibus furenti Oceano committeret, excubantibus contra Hollandorum, Anglorumque claſſibus; nec expectato Hiſpanæ claſſis, quæ viam communiret, acceſſu. Itaque juſſa contrariis juſſis abrumpens (quamquam ſolviſſe jam Hiſpanos Hibernoſque omnino mille pugnamque fortiter auſos, ad unum omnes periiſſe, ſunt qui ſcribant) ſuperſedendum ſibi putavit à conſcenſione Dunquerchæ ordinata. Immo & Neoporti in naves ingreſſis, biduoque intra ea vehicula conſiſtentibus, exſcenſionem imperavit, exſpectaturus certius aliquid de Sidonii conſilio. namque illum agitaſſe de reditu in Hiſpaniam, recens à claſſe nuncius afferebat. Et vero poſtquam Sidonius vidit, præcidi ſibi modum, copias ſuas cum Farneſianis conjungendi: nam nec ipſe admovere illuc claſſem poterat, quin arenoſos in Zelandiæ cumulos allideretur; (furente enim Cauro, uti tunc maxime perfurebat, in ejus oræ vada breviaque compelluntur naves) nec Farneſio perſuadebatur, ut milites ſuos educeret, quandiu Flandricum mare ab Anglorum Hollandorumque claſſibus obſeſſum non liberaretur; haud ultra tempeſtati obluctaturus, nec in ſupremum objecturus exitium, quæ ſupererat, claſſem, Hiſpaniam repetendi conſilium cœpit. Ergo directis in Septentrionalem Oceanum proris, ne ſe in Caleti anguſtias ac vada rurſus induerent, per Scotiam, perque Orcades, perque Hebrides, immenſó ſane marium tractu, univerſam Britanniam Hiberniamque circumvecti, haud facile dictu eſt (neque enim altum tenere nautis licebat, præſertim non ita locorum peritis quam

(Reidan. lib. 8.)

(Idem ibi. Sidonius cum ſuperſtite claſſe

In Hiſpaniam iter inſtituit:

quam crebris horrendisque tempestatibus,ac naufragiis,conflictati sint. Ad Hiberniæ littora decem omnino naves solutis compagibus periere, submerso inter alios Alphonso Leva, Siculariun triremium nobili strenuoque Duce: capto Alphonso Luzono, legionis Neapolitanæ magni animi Tribuno, atque in Angliam cum aliis multis satis hostiliter habitis,abducto. Humanius cum iis actum, quibus ad maritimas Scotiæ,atqueNorvergiæ oras impulsis, liberum in Hispaniam iter præstitum est. Michael Ocquendus vix Cantabricum Sancti Sebastiani portum attigit: & Joannes: Martinius Recaldus portum Corunniæ nondum intraverat; quum uterque ex laboribus, ac mœrore non levi jactura Hispanicæ militiæ, interiere: Medinæ Sidoniæ Dux ad Sanctandreanum veteris Castellæ portum appulsus cum paucis navibus, iisque sauciis mutilatisque, & velut in magno naufragio collectis male cohærentibus tabulis, ut erat animo æger pariter & corpore, domum, permissu Regis, curationis causa concessit. Omnium porrò inire censum amissarum navium hominumq; haud speraverim,quum eos, qui interfuere,absurde variantes, & quasi ejusdem vi tempestatis in diversa distractos, animadvertam. Ex universa centum ac triginta quinque navium classe,(præter onerarias) duas & triginta aut captas ab hoste, aut tempestate submersas: ex hominibus viginti octo millibus ac ducentis nonaginta, desideratos decem circiter millia partim in pugna cæsos, alios ab Anglis, aut ab Hollandis, captos, non paucos morbo absumptos, memorant Hispani scriptores. Angli vero Hollandique, immodice discrepantes, vix decem hominum millia superfuisse cladi: duodeviginti millia desideratas: naves fere octoginta varie amissas, in Hispaniam ne sexaginta quidem reversas affirmant. Sed imminuerint jacturam, ut libet, auxerintve scriptores, cladem certè magnam pronunciavit Hispania, dum publico involuta luctu, retrahenda Regis edicto fuit: utque olim Romæ, post infelix Cannense prælium, senatus

1588 crebris conflictatus naufragiis, ac jacturis suorum; præsertim Levæ. (*Legio Hispanorum ex præsidiis regni Neapolitani*) Luzoni, Ocquendi, Recaldi.

Ipse æger domum abit:

Numerus amissarum navium hominumque,

(*Ant. Herrera lib. 4. histor. & alii* 18. *mil.*)

1588 In publico Hispaniæ luctu.

consulto, intra triginta dies contracta est comploratio, ita imponi per Hispaniam oportuit aliquem justitii modum atratis lugentium familiis. Unum ea tempestas, quæ cœlum ac mare permiscuit, Regis Hispani pectus adeo non perculit, ut ne accessisse quidem ad illud visa sit. Rem mihi certò exploratam hic agnoscere, nostræ ætatis intererit; ne magna exempla è priscis semper annalibus repetamus: quasi verò præclara quæque facere, dos temporum sit non personarum. Advenerat in aulam statim accepta clade nuncius prægressus redeuntem classem, quum ante Regis cubiculum inambulantes Christophorus de Mora, & Joannes Idiaquesius, veteres aulici carique ante alios animo Principis, nuncium subito circumsistunt, quid apportet, anxie sciscitantes auditaque hominum naviumque jactura, consternatis, & uter eorum Regi cladem aperiret ambigentibus, sumit eas Mora in se partes, facile concedente Idiaquesio. ingressusque cubiculum, Regem litteras scribentem reperit. interrogatusque, quid esset novi, non satis prospera afferri de classe quum respondisset, inducitur nuncius, ex quo clade prolixius audita, stante Rex vultu, *Ego vero*, inquit, *ago ex animo gratias Divinæ Majestati, cujus a liberali manu tantum potentiæ viriumque circumdatum mihi video, ut aliam rursus in mare classem educere non dubie possim. Neque multum referre arbitror, quod aqua decurrens aliquando intercipiatur, dummodo fons ex quo fluxerit, salvus sit.* His dictis, calamum resumit, & eâdem qua cœperat, tranquillitate vultus ad scribendum redit. Enimvero hæsit Mora attonito similis ad eum adspectum, reversusque ad Idiaquesium sollicite expectantem, exquirentemque, quo mœroris sensu Rex plagam accepisset, subridens, *Rex*, inquit *totum hoc infortunium nihili facit, nec ego pluris quam ipse.* Tum quæ audierat, videratque, magna utriusque admiratione denarravit. Scio responsum hoc Regis visum fuisse nonnullis stoicæ cujusdam indolentiæ imitamentum: cujusmodi speciem Philippus adamare solitus vide-

(*Ex relatione Christophori de Mora.*

Mora postea Lusitaniæ Prorex)

Regis Hispani voces,

actumque:

Aulicorum super his admiratio:

& aliorum varia interpretatio:

videbatur, veluti rebus humanis altius impositus, ab iisque, quæ mortales vexant, infortuniis inaccessus. Verùm hanc ipsam firmitudinem mentis, vel in speciem ut libet inconcussæ, tam facilè præ se ferre; tantumque imperare animo suo potuisse, ut in maxima clade, in tanto opum impendio, in summa suorum consternatione, æmulorum lætitiâ, hostium triumpho; nihil inde in sé motum, turbatumque nihil, seu verbis seu fronte protulerit, profectò aut solidè armatum fuisse oportuit animum illum, ex quo, tela tam validè conjecta, nullo vulnere inflicto, resilirent: aut nimis quàm potentem, arbitrumque sui, qui quos vellet affectus, æque vultu promeret, ac sub præcordiis premeret, nulli quantumvis repentinæ malorum aggressioni subjectus, nusquam imparatus. Certè Octavianum Cæsarem, ad nuncium Varianæ cladis, adeò consternatum legimus, ut per continuos menses barba capilloque submisso, caput interdum foribus illideret: reddique sibi cæsas jam legiones mota videlicet mente, vociferaretur. Quum Rex Hispanus, quo die certior de clade est factus, quinquaginta auri millia ad sauciorum, & egentium militum, nautarumque curationem, ac solatium, attribuerit: compositaque, quæ nunc extat, epistola ad sacros per Hispaniam Antistites, eos cohortatus sit, ad grates Divino Numini, solenni ad aram sacrificio persolvendas, ob eam, quam ejus bonitati servare visum erat, classis partem. Ut gloriosior profectò Philippus fuerit ab hac constantia, quàm fuisset ab Anglicana victoria: quando illam sui demum milites ei peperissent, hanc ipse sibi lauream dux & miles imposuit. At longe diversa per Angliam, perque fœderatas Provincias, rerum facies erat, tanto effusiore ubique lætitia, quanto se periculo propiores intellexerant. Regina triumphali curru inter vexilla devictorum hostium ad templum vecta suspendisse dicitur Hispanorum spolia, actis simul gratiis ob rem prospere gestam propitio, ut sibi videbatur, præsentique Deo; quem tamen dum maxime

1588

quæ non imminuit constantiam Regis,

cum Cæsaris facto comparatam. (*Suetom in vita.*)

Largitio ejusdem in reduces,

ac pietas in Deum.

Elogium ei debitum.

Reginæ Angliæ triumphus.

1588 maxime amicum sibi persuadere voluit, tunc maxime iratum habuit, permissa videlicet abuti prospero illo successu ad hæresim stabiliendam, cujus ab se regnoque suo jugum, per ipsam cladem excussisse poterat, magno suo, suorumque bono victa præsertim quum in hac quantacumque victoria, neque magnam Angli gloriandi materiam venti tempestatesque reliquissent: neque ideo se magis pios venditare potuerint, quia fortunatiores fuere: nisi forte Saracenorum, Turcarumque perfidiam ChristianæReligioni præhabendam putarent, quòd collectas multo Christianorum apparatu vires illi tam sæpe secundis præliis profligaverint.

DE BELLO BELGICO

DECADIS SECUNDÆ

LIBER DECIMUS.

IAM verò Parmensem Ducem, etsi audito dissipatæ classis infortunio, ingens mœror excepit, præcisa sibi occasione deportandi in Angliam Belgici exercitus, penes quem insulæ invadendæ onus, & devictæ decus, futurum erat; haud tamen minus angebat hominis animum erepta simul spes, quam avidè conceperat post Britannicam expeditionem, fœderatas, quæ supererant in Belgio, provincias, illo victricis adjumento classis, aliquando debellandi. Accessit & alia privatim cura à sinistro rumore, quo adspergi se parte aliqua culpæ ob eam cladem passim audiebat. Is primùm rumor emanavit, sicuti comperio, ab eorum nonnullis, qui missi ab Duce Sidonio ad sollicitandum Farnesium, observantes Belgarum navigia nec tormentis armata, nec è portu solutura, uti videbatur, nisi post multos dies ad conscensionem videlicet insumendos, quæ viderant, Sidonio retulere. inde per classem indignatio, ac postea è reversis in Hispaniam classariis, de successu multa dum narrant, non defuere, qui affirmarent, (ut invidiæ onus in alios deponere usitatum est: & MORTUI partus nulla se matrem libenter agnoscit) incuria Parmensis Ducis effectum esse, ut Belgarum exercitus opportunè deportari, jungique ad Hispanorum naves nequiverit. quòd si, uti Sidonius urgebat, juncti essent, victoriam in manu futuram procul dubio fuisse. De hujusmodi querelis, multis in urbibus, perque aulas principum virorum variè

Alexandri dolor ex amissa occasione Anglicæ victoriæ:

& ex erepta spe Belgii citius debellandi:

& ex sinistro de se rumore.

Primi sparsere illum in classe:

postea in Hispania:

inde alibi.

1588 varie differi perfertur ad Alexandrum. Præcipuè verò litteris Octavii Lalattæ, qui erat ei à negotiis per Insubriam, admonetur, multa Mediolani, inque aula Terranovæ Ducis, Provinciæ Præfecti, de successu classis, non sine Parmensis aliqua sugillatione disceptari: motumque inde Pyrrhum Marchionem Malvetium non omisisse cum Gubernatore conqueri, quod ejus in domo pauci aliquot homines proelicenter adeò de tanto Principe obloquerentur. Præterea in Mediolanensi arce mire altercatos ea super re nobiles aliquot Italos, Hispanosque: atque his ad extremum ratione adactis, ut faterentur, culpam aliò transferendam, præsertim in Hispaniæ consilium, à quo de portu, in quem se reciperet classis, præcautum non fuisset; cessatum à contentione aliquantisper esse. sed rursum sermones alios, non quidem ita palam, at indignius audiri cœptos. Quippe in secretioribus aliquorum litteris significari, Farnesium dubiæ in ea expeditione fidei visum multis fuisse, quasi cum Angliæ Regina colluderet: ac magna animo volveret, quæ sub ipsum Philippi Regis excessum, tanto fretus exercitu, perficeret: ideoque bellum, quod profligare posset, in eam opportunitatem attemperate protrahere. His adhuc graviora Parmensi aperit ab Urbe Roma patruus Cardinalis. Nam legisse se scribit in arcanis è Gallia relationibus, deliberatum fuisse, amovere illum è Belgio, atque in Hispaniam ea in navi deducere, quam conscensurus erat, ut in Angliam trajiceret: eodemque tempore Rodericum de Silva Pastranæ Ducem Belgio Gubernatorem imponere. sed re detecta, trajectionem variis ab eo nominibus elusam esse. Addiditque, Venetiis sibi significatum, proximum Philippi Regis morbum, quamvis vulgò ignoratum, tamen haud procul à supremis fuisse: (more videlicet Principum, in quorum ægritudines non penetratur, nisi, aut postquam convaluere, aut dum efferuntur.) inde sollicitudinem Hispana in aula multis injectam, ne decedente Rege, Belgiũ turbaretur.

Marginalia: Admonetur Alexander de se sinistre differi in Insubria, — (& in aliis ejusdem litteris) — (Alexand. Farnes. Cardinal.) in Gallia, — Venetiis, — in Hispana aula,

retur. Parmensis Ducis potentiam excessisse mini- 1588
stri modum: cinctum illum magnis exercitibus veteranis, victoribus, obsequentibus: Europæ nobilitatem, Belgicis in castris collectam ab unius pendere nutu: & adesse illi imperatorias artes quibus nobilitatem juxta, ac multitudinem regat; hostibus ipsis nihil in eo displicere, præter Hispani Gubernatoris nomen. quod si isti ab accersendis sibi Dominis nunc è Germania, nunc è Gallia, modo ex Anglia fessi jam atque externorum pertæsi, oculos conjiciant in Parmensem Ducem; eumque ob Belgam matrem, avumque Belgam, Belgici sanguinis Principem considerent; quanta eum moderatione futurum, ut oblatum sibi principatum, quem pro amisso Lusitaniæ regno computare possit, recusandum putet? Itaque in Hispania decretum, non expectato Philippi Regis fine, antevertendum occasioni: dumque integra & Regis auctoritas, & Parmensis in avunculum reverentia, mature illum Belgio subtrahendum. Hæc scribens Farnesius Cardinalis adjungit, se ea securius enarrasse, quod æstimatis & loco unde provenirent, & rerum ipsa repugnantia; intelligeret, meras esse fabulas, & commenta eorum, quibus ægre sit, Belgium Principi suo restitui: id quod, nisi Parmensis inde amoveatur, brevi futurum timeant. Et verò rem tetigisse Cardinalem, legatus Mendoza demonstravit, ipsa famæ origine plane comperta, sic enim ille Parmensi scribit. *Nobiles Anglos, qui cum Elisabetha Regina legato Parisios venerant, in multorum aures insusurrasse, Parmensem Ducem ex composito nihil movisse adversus Angliæ Reginam, nec in posterum quidquam moturum. addere vero ipsum Angliæ legatum, constare sibi, Philippum Regem decrevisse Farnesium è Belgio removere: atque in hujus decreti arcanum hoc modo penetratum esse. In navi, quæ captiva in Angliam prima est abducta, repertum esse fasciculum litterarum, quibus ad Reginam allatis, illam in unis earum legisse, scriptũ mandatumque ab Rege, ut quum primum Dux Parmensis navem conscendisset in Angliam trajecturus illico per*

Bel-

In qua multus sermo de nimia Alex. potentia.

(*Matthias, & Alenson. nius & Leicest.*)

(*Margarit. Austriaca Parmens. Dux Carol. V. Imperat.*)

Cardinalis Farnesii de his judicium.

(*Apud Reg. Gall. 30. August.*)

Et legati Mendozæ litteræ.

1588 Horum omnium origio, progressusque, *Belgium renunciaretur provinciarum Gubernator Pastrana Dux, idq; Parmensi à Regina præfestinato nuncio indicatum.* Atque ex his omnibus, quæ hactenus multis è locis, ne quid omitterem retuli, totam redordiri seriem sermonum de Parmensi Duce: originemque ac processum, compositumque quasi fabulæ corpus æstimare licet. Non submissam à Farnesio suorum militum opem, quam Sidonius exposcebat, Hispanorum aliqui culpæ ei verterunt, ut imprompto imparatoque. idque & eorum captivi in Anglia, & simul in Hispania multi jactarunt: & in alias quoque terras pertulit fama. Nec deerant, qui crederent. Quod tamen quia profectum à Parmensis indiligentia desidiaque sibi persuadere non possent, qui virum præfervidum ac belli fulmen noverant, aliam subesse causam huic qualicumq; culpæ interpretati sunt. Et vacuum hunc, expositumque interpretantibus locum primi occupavere Angli: qui ab Regina in Belgium de pace missi ad Alexandrum, Caleti in reditu cum loci Gubernatore differentes de trimestri irritoque Burgensi congressu, (ne nihil fecisse viderentur) affirmarunt, opera quidem sua persuasam fuisse Parmensi cum Regina concordiam, eamque fuisse procul dubio secuturam, si non Hispanus deliberato pridem consilio bellum maluisset. Quum verò iidem postea cognovere, secutus in Britannico freto classium certaminibus Parmensem suis cum Belgis non interfuisse, omissionem illam auxilii, quam Hispani in Anglia captivi tarditatem Farnesii incusabant, ipsi in tacitam ejus cum Regina consensionem, quasi operæ suæ pretium, retulerunt: idque Angliæ legatus Parisiis confirmavit, addiditque commentum illud regiarum litterarum, quarum metu trajectionem in Angliam Parmensis interturbasset. Quod sane commentum ab Angliæ Regina profectum disponendo Parmensis animo ad quod parabatur invitamentum, mox subjiciam. Hi porrò ab Anglis rumores, qui quo avidius arriperentur, occultius spargebantur, in Hispaniam delati, peperere quos

(ita legat. Mendoz. ad Alex.) Angli (Deputati)

dicebam

dicebam sermones aliquorum,qui sive publica de re solliciti, sive Alexandri gloriæ infensi nimiam ejus potentiam è Belgio removendam, ante Regis obitum, in aula differebant: eademque in alias provincias, sed novis suspicionibus aucta, nempe ex consueta interpretandi licentia, pervulgarunt. Ex quibus denique fontibus fluxere illa, quæ dein Venetiis, Româ, atque aliis è locis in hanc sententiam perlata paulò ante memoravimus: pronis ad talia scilicet scribenda plerisq; eorum, qui quæ atrociora,& secretiora sunt, ea uti veriora, in lucem se proferre gloriantur, neglectis quæ exposita & in medio patent: furum effractorumque persimiles, aperta prætereuntium, obsignata atque abstrusa rimantium. Sed Alexandrum tam multis litterarum spiculis appetitum parum inde motum, parumq; de hujusmodi suspicionibus amoliendis sollicitum, ego quidem in ejus ad Regem regiosq; ministros litteris observare me memini. Credo, quod Regis animi certus, apud alios defensionem dedignaretur: nec ignoraret, ALIQUA contemptu melius refelli, moles hujusmodi nullo fundamento surgentes, quò in majus excrescunt, eo per se pronius nemine impellente corruere. Solum in eo, quo carpi se primum senserat, tanquam expeditioni promptas non habuerit naves, haud omisit pauca dicere, & quidem oblique, ac non turbate, nec anxie. Namq; in epistola, qua Regem consolatur ob classis infortunium Christianæ Reip. cui arma illa militabant, communiter dolendum; sibi eo præterea nomine deplorandum scribit, quod post susceptos tam multos multorumque mensium labores, aggredi ad destinata, & egregiam, si unquã alias, ejus Majestati navare operam non licuerit: præsertim quum mire alacres, atq; accinctos navigationi milites haberet. quorũ alii conscensis jam navibus Neporti, avidissime signum expectarent: alii Dunquerchæ non quidem naves ingressi, sed ad nuncium liberi ab hoste maris tam facile conscensuri essent, quam conscendissent Neoporti: ubi die vix amplius uno, homines XIV. millia in

1588

Alexander his sermonibus parum motus

Solum de navibus ac militibus, tanquam ad expeditionem imparatis, sic ad Regem scribit. (29. Aug.)

1588 in navibus distribuerit. In quo deceptos fuisse, qui consideratis Dunquerchæ navibus, non ad pugnam armatis, nec ingresso milite ad navigandum expeditis, imparatum videlicet itineri Belgicum exercitum evulgarunt. quum tamen & ante trajiciendi opportunitatem stipati in navibus milites contineri frustra, eorumque cum detrimento, non debuerint, ut ipse Neoporti expertus erat: & quotiescunque solvendi necessitas nunciaretur, compelli tunc milites in naves facilè posse, conscensio ad Neoportum ostendisset. Neque oportuisse, naves, quæ solum ad deportandum exercitum armis Hispanæ classis jam securum destinarentur, forma alia fabricari, aut instrui tormentis bellicis, ac reliquis præliaribus armamentis: aucto interim sine causa sumptu, qui propterea instructæ in Hispania classi prælargè impensus fuerat, ut ad inermium tutelam navium Belgicarum is satis esset. Sic enim divisas fuisse partes, inter maritimum Hispanorum, ac terrestrem Belgarum, exercitus: ut hic è portubus antè non solveret, quam ille tutum ab hostibus mare ad ostium usque Thamisis præstitisset: sicuti Majestas ejus ex suarum litterarum exemplis, quæ mittebantur, recognoscere id poterat. (quo certius enim sua Regi mandata ad memoriam revocaret, misit ad eum Alexander exempla litterarum, quibus hæc ipsa munerum divisio cum Sanctacrucio primum, postea cum Sidonio accuratè servanda præscribebatur.) Quum verò, subdit Alexander, regiæ classi nunquam licuerit, hanc Belgicis copiis trajectionem asserere: insuper autem circa Neoportum, atque Dunquercam, Hollandorum Anglorumque perstarent classes, in soluturos è Flandriæ portubus intentæ; profecto non debuisse se in deposcendis periculis alioqui non segnem, tantum lectissimorum militum, tot veteranorum legiones, fragilibus adeo navigiis impositos certum in discrimen dare. Itaque non dubitare se, in eo Britannicæ expeditionis negotio quin & majestatis ejus imperio, & suo Ducis officio satisfecerit. Ad hæc autem quid

quid responsi ab Rege datum, quove sensu ab eo accepta, quæ de Parmensi Duce circumfereban-tur, mox alia complexus opportunius expediam. Nam secutum est aliquid sub hosce dies, quod dum novas suspiciones cumulando, pluribus fabulam implicare nexibus videbatur, ad nodi caput attingendum certius aperuit viam. Rem ego, uti ex litterarum cum exemplis tum authographis legi, paucis evolvam.

1588 Responsum Regis paulo post additur.

(Originali.)

AGEBAT cum Centurione Baroccio Bellicorum operum architecto, de obsidione Bergarum ad Somam, suo sub tentorio Alexander: quum ingressus illuc Præses Richardottus, advenisse ait Antverpiâ Genuensem nomine Joannem Jacobum Fliscum cum litteris ab Anglia, quas quia gratas ejus Celsitudini futuras affirmaret, admitti cupiebat. Admissus, Baroccio coram & Richardotto, litteras offert. aperit Alexander: nomen, uti assolet, scriptum in calce nullum videt. conversusque ad Fliscum, *Qua tu fiducia*, inquit, *hoc genus ad me litterarum? Quia*, is subdidit, *qui eas ab Anglia scripsit Horatius Pallavicinus, peculiari mihi epistola significavit, ne vererer, litteras suas, quamvis anonymas dare. negotium in iis contineri, quod & Parmensi Duci perquam acceptum, & mihi perutile futurum esset.* Redit ad litteras: interque legendum, mutari aspectu, ac subinde subsistere conspiciebatur: donec ad finem usque perlectas excandescens irâ projicit ad terram. O scelestum exclamans, ô impudentem! mox effervescente acrius sanguine, surgit impetu è sella, strictoque pugione Fliscum arripit, haud dubie jugulaturus. Sed apud se reputans, satius fore, hominem servari, ut ex eo quæstioni subjecto, rei series eliceretur, abstinuit: addiditque minaci vultu; *Si coram me Pallavicinum hic haberem, cui præsens respondere possem, responsum profectò darem, quale ipse commeritus est & te, si gnarum negotii crederem, quod hisce litteris includitur, illico ad supplicium rapi juberem.* Tum regressus ad eas iterum legendas, quum, nihil residente ira, ii, qui adstabant, attoniti ignarique

DE ALEX. invitato ad Belgii principatum.

(Ingegnero)

Litteras anonymas cum stomacho legit. (31. Aug.)

Excandescit in latorem earum, acrius in authorem.

1558 rique quid tandem illud esset, placare utcumque animum ejus, sedareque paulisper attentarent; literas ipsas utrique inspiciendas tradit, quo intelligerent, an sibi satis causæ foret excandescendi. Earum hæc erat ferme sententia. *Quoniam ex Hispanis in Anglia captivis cognitum sit, Proceres regiæ classis de ejus Celsitudine conqueri: ac pro certo habeatur, illos acerrimè deposituros hujusmodi querelas apud Regem; propterea interesse plurimum, ut ejus Celsitudo apud se sedulò reputet, quales demum motus in aula Regis iidem concitaturi sint ex hujusce cladis occasione. atque adeò quanta inde jactura propriæ existimationis commodorumque sit ei proventura. Itaque si, sublimes inter cogitationes suas, ipsa secum expenderit hunc rerum statum, seque præsentibus accommodaverit, ea nempè audiendo admittendoque media, quæ conducibilia visa fuerint; dubitandum profectò non esse, quin condicta consiliorum communicatione congressuque, via iniri queat aliqua, unde effectus existant, quos præsens opportunitas in manus tradit. Hunc autem congressum Bononiæ in Gallia haberi commodè posse. In quem locum, si ejus Celsitudini videbitur aliquem destinare mentis suæ conscium atque interpretem, conventurum illuc harum scriptorem litterarum, aut ejus loco alium rei gnarum fidumque. Quod si tam fortunatè sibi contigerit, ut ejus Celsitudini persuadeat, quanto plura in Belgarum provinciis sperare possit aliunde, quàm à Philippi Regis manu, mirificè gavisurum se, quod hac significatione, quantum ejus Celsitudini cupiat, aperuerit.* Lectis cum stomacho iraque litteris, jussit Alexander amoveri Fliscum, & quæstione adhibita rem ab eo excuti. Quin & Richardottum, Barocciumque, quæ legerint audierintque, judicio attestari voluit, tum cognitionem omnem jure habitam in bellico tribunali à generali judicialium causarum Quæsitore, ac litteras ipsas ad se atque ad Fliscum ab Anglia perscriptas properatò misit ad Regem. adjecitque in eadem, qua hæc mittebat, epistola: Peracta à se quàm celeriter hæc omnia, quod sciret in hujusmodi causis non licere homini honesto, suique similí

Legendas præsentibus præbet.

Litteras & quæstionem de earum latore, ad Regem mittit. (*Ferdinandus Salinas 29. Sept.*)

mili paulùm inrerquiescere, aut per incuriã quidquã omittere, quod Principi protinus non aperiat. 1588

IPSE interea animo secum evolvere, quæ mens, quodve consilium, aut quæ spes Pallavicino fuerit, ad tantum facinoris pertentandum. Degebat hic à multis jam annis in Anglia, priscæ inter suos nobilitatis: atque opum copia per insulam notissimum nomen. Inde ei gratia apud Reginam, quæ pecuniosi hominis auro ad subita quæque liberaliter utebatur. Et ipse libentius subministrabat hæc arma, quoties in Hispános, quos apprime oderat, inferenda essent. Ante annos ferme septem, obsidionem Cameracensem, qua premebat urbem Princeps Alexander; solvit Dux Alençonius, grandi pecunia, quam à Regina Elisabetha acceperat, & hæc à Pallavicino. Quinque post annis, Henrico Navarræo Regi, adversum Guisianos, diuturnum Reginæ subsidium è Pallavicini gaza suppeditavit. Nec post multo, ad exercitum in Germania pro eodem Navarræo, sed Reginæ pecunia, colligendum, vim auri magnam eundem contulisse compertum est. Quin hoc navalis belli tempore, inter alios Angliæ Proceres, ipse quoque operam suam Reginæ obtulit adversus Hispanorum classem, atque ære suo naves in prælium eduxit. Ex quo conjici non absurde potest audax illud invitamentum; quo is Parmensem Ducem est aggressus, ab Angliæ Regina fuisse, usa eo scilicet ministro, quem sciret Hispanis infensum, atque adeò partes ejusmodi impigre acturum. Immo verisimile duxerim, figmentum illud litterarum, quas ipsa tanquam in navibus repertas cum Alexandro communicasse dicebatur, huc videlicet spectasse, ut ad ejus rei qualēcumq; famam, abalienatum per hæc ab Rege Alexandri animum, facilius ad quod mox invitaretur, attraheret. Id porro si ex voto proveniret, Farnesiusq; Belgio potiretur (quod successurum Regina sibi persuadebat ob Ducis felicitatem, militumq; in eum studia & populorum benevolentiam) quantũ ademturam se & Hispano dominationis, & sibi à vicino præpoten-

DE HOMINIS RATIO Pallavicino.

Gratia ejus apud Reginam ob subsidium ei præbere solitum,

præsertim contra Hispanos.

1581 *(Guiliel. Camden in Elisabetha)*

Hinc conjectura, submissum illum fuisse à Regina ad pertentandum Alexandrum,

antea dispositum rumore de litteris in classe repertis.

1588 potenteque Rege sollicitudinis? Quod si Parmensis oblatam novi imperii occasionem obstinatius aversaretur, non ideo tamen nihil actum esse. sperabat enim ad nuncium vel rejecti Principatus, alte feriendum Hispani Regis animum, & laudaturum fortasse præsentem Alexandri fidem; sed simul de fidei constantia dubitaturum: atque adeo acturum cum eo exinde cautius, subsidiis ab Hispania parcius submissis, extenuatâque in Belgii administratione, potentia. (Rex Hisp.) Quas ille artes si multis ante annis in Austriacum fratrem, ob vanum plane rumusculum oblatæ Belgicæ dominationis, inclementer exercuit; an omissurum in præsentia, ne easdem artes in sororis filium tam aperte ad asserendas sibi Provincias incitatum, senior jam, atque in dies suspiciosior, imperiique tenacior, non adhibeat? Hanc porrò authoritatis ac potentiæ detractionem, tanquam diffidentiæ argumentum tanto Parmensem Ducem gravius passurum, quanto, ob recens fidei suæ meritum, majora utique signa confidentiæ, & caritatis ab avunculo expectaverit. quibus fraudatum aut non diù retenturum, quam frustra habitam videat neglectamque modestiam: aut è Provincia, cui decore jam præesse non liceat, facili ad veniam Rege, discessurum. (aut è Belgio denique removendum:) Remoto autem inde Farnesio, quem unum, fatalem expugnando Belgio Imperatorem, Fœderati ipsi dictitent; resumpturas haud dubie Provincias, ad excutiendum è cervicibus jugum, pristinos animos viresque: atque adeo novius ex integro renascentibus bellis, nimiam Hispanorum potentiam, nusquam reperto aut curarum, aut impendiorum fine, paulatim attritum iri Sic Angliæ Regina sperasse credita est; Utcumque ea oblati Belgii tentatio demum cederet, se certe telo ancipiti armatam, grave Hispano Regi vulnus inflicturam. (Neutrum conficit,) Sed casso nempe ictu vibratum est telum. Nam ex una parte, immotus ad eam aggressionē Farnesius, usque adeo fœdum abominatus est facinus, ut hominis audaciam animo reputans, ac deliberabundus, (stante Alexandri fide:) an simulato paulisper assensu, admissoque Bo-

1595

noniæ colloquio, inde captum ad se adduci juberet; abjecerit illico ejusmodi cogitationem, quasi illam proditoris personam vel ad paucos dies induere, indignum enimvero se vitaque sua, &, ut ad Regem scripsit, culpæ pene proximum existimaverit. præsertim, ut ad eumdem addidit, quod Bononiensis colloquii species apud ignaros quid sub ea lateret, sinistris utique interpretationibus esset obnoxia. Ex altera parte Rex, perspecta Alexandri fide constantiaque, tanto eum carius amavit: testatus id ad eum epistolâ, quam ego iisdem, quibus ab Rege scripta est verbis, latine hic reddere opportunum duxi. ea ab Hispano sic habet. *Litteras manu tua exaratas III. Kal. Octobris, ego Idibus hujus mensis accepi. Quæ abs te in eis scribuntur, luculenter ostendunt candorem pectoris tui, ex quo illa proveniunt. Profecto audacia, quam mihi narras, magna fuit: ac modo usurpata perquam indigno, sed ejus nimirum propriis, unde illa est. Hominem ludificatum capere, haud ab re fuisset, causam tamen, ob quam abstinueris, laudo. Quamquam non erat, quod tu propterea de sinistra tui fama vererêris. In quo ipse verba non insumam, ut in re certissima, qualis est securitas, quam ego ex te, tuque ex me habemus, argumentis quam plurimis ex tua meaque parte confirmatam. Denique nec possum ego mihimetipsi magis confidere, quam tibi semper confisus sum: nec tu optare potes, aut petere, ut pluris ego te faciam, quam adhuc feci. Proinde omni te sollicitudine liberum volo. Cordi autem erit Deo efficere, ne tam prava tentamenta mercede aliquando sua careant.* Neque his contentus, post adscriptum diem locumque extremæ, uti fieri solet, epistolæ, manu Rex sua (nam epistolam manu Joannis Idiaquesii, cui rerum cura Belgicarum præcipue incumbebat, exaraverat) hæc addidit. *Pro certo habeas, mihi persuasum esse nihil abs te hactenus omissum, quo mihi per omnia penitus satisfaceres. Quin etiam confido, si addi potuisset aliquid ad hanc satisfactionem, id te mea causa fuisse facturum ut adderes.* Similia his ad Alexandrum, peculiari

(19 Sept.)

Et aucta in illum Regis benevolentia (17 Octob.)

his litteris ostensa. (29 Sept.) 15 Octobr.)

Additamentum Regis pro Anglica expeditione.

 seorsim

1588 (17 Oct.) Idem de utroque, confirmat Idiaquesius.

seorsim epistola scribens Idiaquesius, *Affirmasse sibi Regem* ait, *adeo cumulate satisfactum sibi ab eo, cum in aliis rebus ad Britannicam expeditionem spectantibus, tum in ista temerarii hominis tentatione, ut quid cumulatius cuperet ab ejus Majestate Dux ipse Parmensis profecto non habeat. Unum addidisse Regem: In mentem sibi venisse, num satius visum esset, simulare aliquandiu cum illo conspirationem, ut dum liberius aperitur cum Anglis commercium. ac dum ultro citroque commeantes nuncii, per occasionem redimendi detentos Flissingæ Hispanos, minus suspiciose excipiuntur ab Anglis Flissingæ præsidiariis, clam observaretur, an ii præsidiarii possent arte aliqua decipi, atque urbs capi: hunc vero futurum fuisse parem dolum, quo eludi dolosa ista natio mereretur. Id autem injunctum sibi fuisse ab Rege, ut ad eum suo nomine scriberet, eumque, si locus simulationi superesset, ad hoc idem retentandum hortaretur.* Verum eò res processerat, permisso abire jam Flisco, ut resumi hujusmodi conspirationum imitamenta non liceret. At Alexandri gaudium ex hoc tam honorifico Regis de se judicio, super alias ejusdem litteras simili tenore compositas, sane perquam cumulatum fuit. Crevitque in dies, novis argumentis regii erga illum animi fiduciæque. Præsertim postquam tradita ei in manus semel atque iterum Gallica expeditione, qua nullam Rex ardentius aliquando susceperat: atque adeo aucto novis legionibus ejus imperio; palam fuit, quam ex vano aliqui in Hispania dissertabundi, ut ante memoravi, de nimia Farnesii potentia tanquam Regi jam suspecta dubitasse ferebantur. Interim ipse præter alia, quæ ab Hispania, Italiaque in eandem cum Rege sententiam ad se scribi quotidie videbat, novissime ex litteris patrui Cardinalis acceperat, Xystum Pontificem, audientibus Olivario legato, atque aliquot Purpuratis, postquam militarem ejus virtutem copiose commendasset, acriter invectum in eos fuisse, qui culpa illum involvere ob Britannicum successum temere conarentur. Et vero si quis eam consideret gloriæ

Alexandri gaudium ex hoc Regis sensu, (*& ex hoc postea ejusdem Regis argumento.*)

& ex aliorum litteris. (*Alexand. Farnes.*) & ex Pontificis judicio de Britannico successu (*Henric. Gusman.*) Gloriæ cupiditas, qua flagrabat Alexander.

riæ cupiditatem, qua, si quisquam aliquando mortalium, flagrabat Alexander: si parem huic cupiditati magnitudinem famæ, quæ ab expugnato, inque libertatem catholicæ Religionis asserto prænobili Europæ regno, ante oculos ei obversabatur: si hujus adipiscendæ laureæ opportunitatem, quam à classe post Hispanorum memoriam instructissima sibi videbat offerri; (suo enim tantummodo ductu imperioque gerenda res erat in Anglia) profecto facile inducet animum ut credat, nihil ab eo prætermissum, quo tam gloriosæ palmæ occasionem, vita ipsa mercandam, totus arriperet: atque ad Belgica devictarum provinciarum nomina, titulum quoque Britannici triumphatoris adjungeret. Præsertim quum ex ea victoria speraret, brevi secuturam reliqui Belgii expugnationem: atque adeo se, post Belgicum Leonem, herculeo sane labore perdomitum, spolium herculeo non impar induturum. Sed mihi in successum maritimæ hujus expeditionis animum intendenti, non uni imputanda causæ infelicitas ejus videri solet. Multum ad illam contulit triennii prope spatium adornandæ classi, (insita genti cunctatione) dilatatum: & Anglis, ne imparati opprimerentur, (quod facile evenisset) indultum. Præterea quantum à principio dilatione, tantum postea festinatione peccatum est, illato in hostem bello, ante provisum bellatoribus, aliquod in tempestate perfugium. Nec parum classi obfuit nautarum imperitia, uti obfuturam Alanum Cardinalem subveritum accepi. Adhibitus enim ab Rege in consilium, cum multa super Britannico Bello scite prudenterque disseruit, tum illud in primis admonuit, ministeria nautarum, à quibus victoriæ spes veheretur, hominibus, nisi locorum peritissimis Rex ne committeret. Id effecturum, si Anglos ceteris præhaberet, quippe inter eos fluctus syrtesque genitos, atque adeo natali salo, patriisque ventis, ac tempestatibus suis assuetos, seque invicem sæpius expertos tales ab se, si delectum sibi permitteret, non paucos, & quidem religione catholi-

1588

& opportunitas consequendæ,

persuadebat nihil ab eo prætermissum.

Causæ unde hæc expeditio non successerit.

Prima causa, secunda, tertia.

1588 tholicos ac fidos offerri posse. Sed Rege haud tutum rato, classem in Angliam bellum importantē, Anglis credere, Alani consilium frustra fuit. Quod ille viro sibi amicissimo gravissimoque (à quo id ego audivi) dum non sine lacrymis narraret, miserari magis quam damnarę solitus erat Regis quamvis sapientissimi conditionem; cui ex una parte, utilem multorum operam in loco adhibere, suspicio non permitteret: ex altera, suspicionem ne unquam deponeret, aliquoties in fraudem inducto prudentia suaderet. Ad hæc peccatum esse ante Plimutham; Hispani ipsi sensere, dum nimia Sidonius obedientia, ne mandatorum Regis religionem violaret, occasionem, opprimendæ in portu hostilis classis elabi è manibus passus sit. Quanquam haud me fugit, Sidonii factum non perinde omnibus, qui in classe tunc erant, improbatum esse, cognita perseverà jussione Regis, quem videlicet apprime tenacem eorum, quæ mandasset, haud ignorabant. Ac forte veniebat illis in mentem id, quod in Hispania occultis aliquorum sermonibus sparsum fuerat: quodque à Veneto apud Regem legato Reipublicæ suæ scriptum ferunt; in eo, quod primum Mantuæ Carpetanorum habitum est, consilio, post acceptum navalis victoriæ nuncium, incusatum fuisse Joannem Austriacum, quod contra quam ei imperatum fuisse à Rege dicebatur, commisso prælio, collectas ea in classe Christianæ Reipublicæ vires in casum dubii eventus objectasset: nec defuisse in illo cætu, qui laudibus in cælum ferens priscos olim Duces, qui filiorum sanguine Romanas secures imbuissent, quod contra edicta cum hoste pugnassent; revocandam in Hispania hujusce exempli severitatem affirmaverit. & tamen Austriacum & victorem, & fratrem fuisse. quid Sidonio cogitandum, si, neglecto Regis imperio, pugnam ante præscriptum tempus infeliciter attentasset? nam manere hodieque illam, quam barbaro olim Duci amicus memorabat consuetudinem Regum, Ut casus adversos hominibus tribuant,

(Matius Vicellescus Generalis Soc. IESV) quarta;

(Gratian. lib. 5. bello Cyprian. Madrid)

(T. Manlius apud Liv. lib. 8. & alios A. Postumius apud Valerium Max. & alios Darames, Pandates apud Æmil. Prob. in vita)

buant, secundos felicitati suæ. Sed nulla certior 1588
ejus infortunii causa fuit, quam, quæ minus ca- quinta.
veri humana vi potuit, tempestas tam atrox ac pertinax, ut sicuti nulla unquam classis imperiosius, ac formidabilius calcavit Britannicum mare, ita negaverint Angli, observatum à se, Oceanum suum in navium aliquando perniciem truculentius, atque implacabilius insurrexisse. Ex quo factum, ut Hispani non modo non adjungi tegendis Belgarum copiis, promota ad eos classe, nequiverint: sed ipsi ventorum rabie huc illucque raptati, ac naufragiis passim obruti, omissa spe videlicet omni Britannicæ victoriæ, cedere ad extremum non tam hostium virtuti, qui eo successu lætari magis, quam gloriari potuere, quam ventis tempestatibusque Anglorum loco præliantibus, coacti sint: Deo (si ejus reverenter interpretari consilia fas est) ita permittente; ut magna hæc identidem exempla humanam potentiam suæ imbecillitatis admoneant: simulque id boni inter hæc mala è Britannia colligatur; ut ex eo loco, unde referre victoriam Hispanis armis in præsens inconcessum fuit, alias interim palmas suo coëmptas sanguine quotidie referant fortissimi adversus hæresim bellatores: habeatque Religio illum terrarum angulum sepositum sibi, ceu Martyrum seminarium.

Fructus ex Britannico successu.

HISPANÆ classis infortunio mutare consilia coactus Alexander, ne tam florentibus cinctus copiis, rei bene gerendæ occasiones amitteret, dum pars adhuc aliqua militaris anni superesset; statuit exercitum Britannico bello destinatum varias in expeditiones trifariam distribuere: partem in Geldria ad retentandum Wachtendoncham Comiti Mansfeldio committere, addito cum suis Germanis, Burgautio Marchione: partem cum reliqua Neapolitana legione, ad Ernestum Coloniensem Antistitem pro Bonna laborantem allegare: ceteros Hispanorum plerosque, apud se aggrediendis in extrema Brabantia Bergis ad Somam, attinere. Stimulabant illum ad

BERGARUM obsidio.

In tres expeditiones designat exercitum Alexander.

Obsidionis Bergensis causæ.

1588 Bergarum aggressionem vicina Bergis oppida, assiduis Bergensium excursionibus prædisque vexata. Et ipse, quod ea urbs Anglorum præsidiis, Morgano eorum Chiliarcho teneretur, avebat Reginæ lætitiam, loci jactura, interturbare. Ergo quoniam ex insula Thola certior erat ad Bergas accessio, partes imponit invadendæ insulæ Marchioni Renthiaco, à quo frustra tentata, urbem ipsam, Thola omissa, obsidere parat. Defendebatur illa, præter alias munitiones, castello inter urbem & Scaldim: quod nisi in potestatem redigeretur, incassum petebatur urbs. Hæc expendenti Alexandro litteræ ab Anglo milite arcanæ perferuntur. Res ita se habebat. Cum Hispano, qui captivus Bergis attinebatur, amicitiam contraxerat Anglorum par. quorum alter castello, de quo dicebam, Centurionis loco præerat. Huic, ut castellum Parmensi traderet, persuadere non levium spe præmiorum Hispanus admittebatur. Nec ille abnuebat. Dumque de ratione rei ordinandæ quasi deliberabundus paulum hæret, interim quæ cum Hispano agitaverat, aperit omnia Peregrino Willogbeio, qui tunc Anglis militibus pro Leicestrio imperabat. Laudatur fides: animatur ut pergat, tanto quidem impensius, quanto sperari posset, Guilielmum Stanlæum, quem Angli post traditam Daventriam implacabiliter oderant, eodem cum aliis laqueo irretiendum, nam Parmensem Ducem facile usurum ejus ministerio, quippe hominis Angli, atque hujusmodi machinationibus assueti. Sed irritus spei fuit: Stanlæo ad id operis nequaquam adhibito. Facinus igitur ubi in se recepit subcenturio, litteras ea de re per Anglorum alterum consilii conscium, ad Parmensem mittit Hispanus, additque venturum subcenturionem ipsum, ac destinata coram firmaturum. Nec post multo advenit, confirmavitque, pauca pactus in præsens, plura sub rem peractam accepturus. Sane commodum erat Alexandro ea ratione potiri loco, quem vicinitate Urbis, amnisque tutum, vi expugnare perquam

(Colen. lkis) Ad urbem obsidendam contendit Renthiacus. De castello ante Urbem Hispanis tradendo agit Anglus subcenturio: *(Petr. de Luque)*

(Sic Alex. scribit ad Regem 30 Octob.)

Dubitat de ejus fide Alexander.

quam tardum providebat, præsertim appetente 1588
jam hieme. De Angli tamen fide subveritus, præsente Renthiaco expeditionis duce; ita rem composuit: ut lacunas, per quas adeundum necessario castellum erat, exploraret ante Didacus Escovarius Centurio, Leviæ legionis Instructor. idemque explorato accessu, cum tribus delectis Centurionibus, & militibus centum, præiret ductore Anglo subcenturionis socio, ac subcenturione agmen subsequente, ut facilè in potestate esset. post hanc centuriam, in tumulo ante lacunas cum parte legionis suæ consisteret Sancius Leva Tribunus: à quo non procul abesset Renthiacus ipse, cum armatis omnino mille, plerisque Italis, & Wallonibus: eo consilio, ut fallentibus fidem Anglis, recedentem Escovarium Leva tutaretur, & Levæ Renthiacus auxilio foret. Sic ille suos ad ancipitem eventum præmuniebat, haud ignarus, IN capillatam fronte occasionem non injiciendam manum, nisi armatam; ne forte venenatis morsibus anguinei capillamenti, quale gestant proditores, improvide capiaris Decreta nocte sistit se Renthiaco Anglus subcenturio; &, quo sibi plus fidei habeatur in ducendo agmine, nam socius qui duceret non comparuit, vinciri se jubet. Vinctus, sed liberiore perfidia, ac traditus Escovario, lacunas cum centuria hispana transmittit. castello vicinus seligit Escovarius ex audacioribus homines triginta, qui cum Anglo ingrediantur. cum his ad cancellos præstructos castelli portæ ubi accessit Anglus, prætulitque notum præsidiariis conventumque signum, cancelli protinus aperiuntur. Quindecim silentio intrant: dumque porta ut pandatur expectant, occlusis repente cancellis, in eos, qui admissi erant, quique propius aderant, pilarum tempestas effundi cœpit. Et Escovarius quidem, proditione adnimadversa, suos non ita cancellis admotos revocabat quam minima recedentium jactura. quum à Levæ legionariis inopinato turbatum est. Insinuaverant se in hanc legionem honorarii,

Margin notes: & caute ordinat aggressores: (*Alphons. Mendez. & Greg. Ortiz. & Hurtad. Mendoz.*) — Anglus illos ducit ad castellum, — & prodit. — Recedunt proditi.

1588. Alii ignari pergunt (Elephan. Honorarii)

honorarii complures, quorum ut aliquanto laxior est in bello licentia. sic anceps est auxilii genus, uti de Elephantis in acie adhibendis dictum legimus, nempe quanto hi mole, atque ferocia: & illi authoritate, atque fiducia præstant aliis; tanto interdum minus quàm alii in rectorum potestate nutuque sunt, in utramque partem violentiores. Ab his emissa voce, contra quam ex disciplina militari caveri solet: *Irrumperent, captam jam munitionem*; extemplo complures, mota legionis parte,

ac pugnant.

præcipiti illuc gradu per cœnum, perque palustrem eum tractum inferuntur, cancellos effringunt, incredibilique contemptu hostium, ac mutua certantium cæde, subire munitionem vi contendunt. Sed præsidiarii, quibus prævisa ac parata erant omnia, è vallo, ex aggeribus, ex urbe ipsa, non incerta emissione jaculabantur. ideoque Renthiaco, ac Leva receptum sollicite, quantum

non sine aliqua jactura:

poterant, anxieque jubentibus; post editum magnæ potiùs quam tempestivæ fortitudinis documentum, cessere demum Regii, majorem aliquanto cladem passi ab aquis in reditu, quam in aggressione ab hostibus. Nam & æstus maris per aggerum scissuras erumpentis, observata pridem vada confundebat: & nox illunis horridaque,

(*Iacobus Balbianus Comes Belgiojosæ*) jactura majore in reditu.

consilii juxta ac viæ confusionem cumulabat. Itaque, uti narrabat Comes Belgiojosus, qui honorarios inter aggressores ulterius & ipse processerat, cæcæ aliquos voragines hausere. nonnulli pigro luctantes infossique luto, à valentioribus extracti, atque in humeros subducti sunt: omnes tamen plus omninò discriminis inter eas angustias, quam jacturæ ad extremum sensere: & nisi jacturam auxisset mors Nobilium nonnullorum, nimis quam avide memorabili aliquo facinore inclarescere properantium, clades nullo habita loco fuisset. nam cæsos ab hoste, præter eos, qui primi cancellos intrarunt, non plures quam viginti, vulneratosque omnino quindecim, pro certo numerarunt qui interfuere. Sed pro numero conditio amissorum fuit. E tribus Centurionibus

rionibus agmini præmissis solus Alphonsus Mendoza, sed fracto dextero brachio evasit: Joannes Hurtadus Mendoza pugnando cecidit: Gregorius Ortizius in hostium potestatem venit; Levam Tribunum, dum recedentibus instat, pila ictum invalidumque, sui milites discrimini subtraxere. capti strenue prælìantes Joannes Mendoza, Marchio Inoiosæ, & Innicus Guevaræ, Ognatæ Comes: quorum illum Gubernatorem Insubriæ, hunc legatum ad Urbanum Octavum Romæ vidimus. At verò Anglus subcenturio in eo cœptæ jam pugnæ tumultu elapsus è manu Hispani militis, quem scilicet major tunc sui premebat cura; post Bergensium qualescumque plausus, contulit se ad Angliæ Reginam, servati pretium loci petiturus. Et illa quidem haud gravate aliqua eum pecunia donavit, adidisse tamen dicitur, Abiret in domum suam, non oblituram se illum evocare, quoties sibi opus homine foret, cui persona proditoris imponenda esset. Alexander interea, quoniam insistere Bergarum oppugnatione per hiemis inclementiam in iis palustribus locis non ultra licebat; ne tamen liberos jam se, irrita aggressione, jactarent hostes, non evocavit inde militem ante, quàm excitatis aliquot in Bergensi tractu munitionibus valido cum præsidio, frenum procursionibus Bergensium imponeret: atque adeò vicinorum postulatis, quorum causa expeditionem susceperat, non plane fructu carentibus satisfaceret. In hæc incumbentem, copiasque alio alias in hiberna separantem, nuncius expugnatæ à regio exercitu Bonnæ opportunus exhilaravit.

[Margin: 1588 (& Alex. ad Reg. 30 Octob.) — Census eorum. — Proditor ab Anglorum Regina pretium navatæ operæ poscit. (Carol. Coloma lib. 1.) — Reginæ responsum. — Alexand. aggressionem solvit. — excitatis prius munitionibus ad Bergenses frenandos.]

URBEM hanc Septemvir Augustalis, Ernestus Coloniensis Antistes, auxiliaribus potissimùm armis Alexandri, ejectis ex ea, uti jam memoravimus, Truchsesianis, ante annos ferme quatuor, recuperaverat. Sed eandem militari astu Martini Schenchii sub exitum anni superioris amiserat. Etenim Schenchius, homo inquies, & occasioni temporique insidiari solitus, observato,

[Margin: BONNA à Schenchio expugnata. — occasio obsidendi.]

1588 Parmensem Ducem Britannica implicitum expeditione, illuc omnes & milites, & curas cogere; peropportunum duxit, in Geldria, aut in Coloniensi agro, quas ille provincias, arce perquam valida nuper excitata ad Rheni divortium, infestas habebat, audentius aliquid attentare. placuitque Bonnam invadere, quod & honestiorem præferre titulum posset recuperandi eam Truchsesio, cujus se militem ferebat: & præterea sciret, non ita extinctas in ea urbe reliquias Truchsesianarum partium, ut scintillæ identidem aliquæ ex compresso illo incendio non erumperent. Igitur eductis è Berca ad Rhenum ducentis ferme peditibus, ac paulo pluribus facile aggregatis aliunde prædarum spe; cum equitibus omninò trecentis, sub mediam noctem, ex oppido Popeldorfo Bonnam accidit: assumptisque suorum paucis admoveri jubet Rhenauam ad portam æneum Pyloclastrum, *Pettardum* vocant, novum per hæc loca portarum excidium. Quid illud sit, quoniam in hac Bonnensi aggressione videndum se primùm dedit, paucis cognoscere haud importunum habeo. Est hæc machina fusili ex ære vas, forma mortario non absimile: immò in Juliacensi bello ad subruendam Aldendorfii portam, adhibitum à se fuisse ex aromataria officina mortarium, Tensinus talium machinator & scriptor enarrat. Magnitudo illi varia: ea nunc maxime probatur, quam gestare, ac pallio tegere miles non imbecillus queat. adeò cuniculos non modo sub terram fodere, sed etiam nobiscum ferre excogitavimus. In latere ansulam habet ad suspendium, & ab imo propemodum fundo palmaris prominet ad inferendum intro incendium canaliculus. Ubi autem inditum vasi bellicum pulverem malleo presserint, atque ad os usque constipaverint, summumque os stupeo obturamento, ac cerata ad extremum tela concluserint; roboreum assem latitudine vasis ampliorem, ac ferrea cruce firmatum eidem ori superaddunt, adstringuntque; eo nempe consilio, ut per illud additamentum, fra-

ctura

(*Schinch-Schans*)

Schinchius Bonnæ ad portam improvisus accedit. (*Rimberch*)

Mortarium portæ admoveri jubet. Ejus machinæ artificium, ac vis,

(*anno 1610 De arcium expugnatione l.3.c.13.*)

ctum plus fiat in ostio, quam sola mortarii latitu- 1588
do faceret, angustiorem videlicet, imparemque
subituris militibus apertionem. Temperatum hoc
modo Pyloclastrum, post terebratam, quæ im-
petitur, portam: terebramque ibidem clavi loco
relictam; ex ansula ad terebram alligata suspendi-
tur, ore medias in fores verso, ac per sulphura-
tum fomitem, qui canaliculo est insertus, incen-
ditur. Tum verò, flammis, ferratosque asse in
portam arietantibus ineluctabili plane vi, quan-
tò contumacius obstatur, tanto impotentius ob-
jectum quodcumque repagulum in frusta con-
ciditur, ostiumque hiatu vastiore dispanditur. Sic
una demum reperta est clavis, cui, (quod nullis
fabrûm ferramentis, nullis furum effractariorum
scalpris adhuc contigit) seræ obicesque portarum
omnes, adapertiles sint. Talis à Schenchio ma- Portæ affi-
china Bonnensi portæ applicari jussa, irritatis in- gitur,
terea fuste saxisque suibus, qui forte inibi stabu-
labantur, ut incondito eorum grunnitu, opera-
rum strepitus obtunderetur; tanta illicò violen- eaque per-
tia flammas evomuit, ac sparsim impulit, ut non fracta,
fores modò fractæ revulsæque dissilierint, sed
etiam murus portæ continuus eodem impetu ad
terram procubuerit: aditque irrumpentibus pa-
tefacto, capta sit prius, quam capi Bonna se sense- miles ur-
rit. Post cædem, ac secutam civium direptionem bem præda-
expilationemque, curæ Schenchio fuit, munire bundus in-
urbem advecta ex agris annona, auctis præsidiis, greditur.
atque excitatis in adversa Rheni ripa aliquot pro- Et Schen-
pugnaculis, quibus se contra Septemvirum Colo- chius
niensem, quem recuperandæ urbi omnia tenta- munit.
turum providebat instrueret.

Et verò Coloniensis non damno solùm Bon- BONNA ab
næ in præsens amissæ, sed metu etiam Coloniæ Alexandri
ne brevi amitteretur, meritò sollicitus, ad con- militibus
suetam Parmensis opem propere confugit. secu- recuperata.
tæque eodem tempore Bavariæ Ducis litteræ, Coloniensis,
quibus is Ernestum fratrem, ejusque Colonien- opem ab
sem tum Ecclesiam, tum provinciam, experto Alexandro
sæpius Farnesii patrocinio commendabat. Nec poscit.

1588 post multo missus ab eodem Septemviro aulicus Alexandro exposuit, tam magnum per ea loca terrorem Schenchii nominis injectum, ut è re præsenti existimaverint Septemviri, & Cliviæ Ducis administri, inducias aliquot mensium inter ipsum Coloniensem, & Schenchium pacisci: ad eamque rem non aliud, quam assensum ejus Celsitudinis expectari. Erat Ernesti consilium, (ut à se deprehensum scribit ad Regem Alexander) totius hujusce belli onus imponere demum Regi, quem pro certo habebat, ne Schenchius à Coloniensibus per inducias securus in regias provincias arma converteret, in se potius uno suscepturum belli molem: atque adeò, pro ea, quæ est ei potentia, profligatis hostibus, brevi omnia compositurum. Id verò consilii detestatus Alexander, Neque Regem, neque se talibus induciis Septemviro indecoris, Coloniensi provinciæ exitiosis assensuros unquam esse, aulico respondit. compositisque in eamdem sententiam litteris ad ipsum, atque ad fratrem Bavariæ Ducem, hortatus est, ne se hujusmodi pactionibus implicarent, quæ nec Regi, nec ipsis, sed tantùm Protestantibus hæreticis forent conducibiles. quamquam quod ad Regis provincias attineret satis firmatas adversus finitimorum hostium conatus, haud magnoperè illis pertimescendum. ut autem suis Rex signis auspiciisque Bonnam obsideat, hoc est in Imperii limites arma inferat; quum id sine Cæsaris offensione, sine magnis Germaniæ Principum querimoniis tentari non possit, ab ipso non exspectandum, non tamen omissurum, (uti ad eam diem non omisit) milite, pecuniaque partes Coloniensis Ecclesiæ tueri, non minore cura impensaque, quam si ipse in se Bonnense bellū recepisset: modò id Coloniensis Septemviri nomine, ac præsentia, quibusque potest, copiis administretur. Licet autem Belgicam tunc omnem militiam, subdit Alexander, magnæ instantique expeditioni accinctam haberet; tamen excerpturum se inde tantum auxiliarium equitum peditumque, quantum

pacisci eum Schenchio cogitat. (10 *Mart.*)

(*Reg.*) Retrahit illum ab hoc consilio Alexander,

& milites promittit, sed militaturos sub signis Electoris.

tum Schenchii progressibus, & quas in Rheni ripa exstruit, munitionibus occurratur. Interim optimum factu videri, si Ernestus ipse, quum Coloniense bellum ad Religionis, atque ad Imperii tranquillitatem juxta pertineat, Romani Pontificis, ac Cæsaris imploraret opem: ille, ut tantum pecuniæ ab urbe submitteret, quantum contrahi una saltem Germanorum legio, ac trimestri spatio ali posset: hic, ut si minus alia in re, certe imperatorio edicto Schenchium sociosque proscriberet. Eodemque tempore Gulielmum à Sancto Clemente, Hispanum legatum apud Cæsarem admonuit, ut urgeret eam proscriptionem, magnum utique momentum ad nonnullos Germaniæ Principes ab aperta Schenchii defensione deterrendos: & ad Hispani Regis arma hoc quoque nomine cohonestanda. Simul & Romam Comiti Olivario legato scripsit, ut statu Coloniensis Ecclesiæ Pontifici repræsentato, ab eo eliceret & litteras & subsidium, quo perculsus ac jacens Ernesti animus sublevaretur. Neque his contentus, Blasio Capisucco, mandavit, ut cum sua lanceariorum turma, ac trecentis Wallonibus, addita equitatus parte Gravinæ Ducis, per Agrippinensem provinciam, ac præcipuè per Bonnensem agrum infestis signis excurreret, hostemque, dum Bonnæ aliunde consuleretur, à locorum præda atque incendiis absterreret. Quod ille, prævia sui fama, quæ multa per eos Rheni tractus, strenue ac feliciter peregit, illatis modò in hanc partem, modò in illam aut armis, aut armorum metu: paucis ad prælium prodeuntibus, pluribus occursum evitantibus: ipso unum hoc dolente, non fuisse, quos vinceret. Rebus ita præmissis, Alexander advocato ad se Arescoti Ducis filio Carolo Croyo, Chimaci oppidi in Hannonia Principi, Bonnensem expeditionem committit, attributis ei ex Belgarum nobilium equitatu turmis sex, quæ à Præfectorum vicariis regebantur: totidem equitum leviter armatorum signis, Corduba ductore, ac recens

1583

Curatum à Pontifice subsidium

(*Xystus V. Rodulph. Imp.*)

& ab Imperatore edictum contra Schenchium.

& præmissis illuc ex catholici exercitus copiis

Principem Chimacium expeditioni præficit:

(*Tenenti*)

(*Ioh. Corduba*)

scripta

1588 ſcripta Lotharinga legione, Chiliarcho Samblemontio. Præterea juſſo Jo. Baptiſta Taſſio è Friſia Bonnam petere, & Chimacio afferre cohortes aliquot Friſiorum, & conſilium ſuum. Horum adventu firmatus animo Septemvir, ut quamprimum cum hiſce copiis, & quos habebat apud ſe, Wallonibus obſideretur urbs, abſente tunc Schenchio, Chimacium urgebat. Nam Schenchius congreſſum Capiſucchi vitabundus, & explorato Alexandri propoſito majora Septemviro ſubſidia deſtinantis; ad Caſimirum excurrerat, militem commeatumque petiturus relicto, qui Bonnæ interim moderaretur, Othone Podliſio nobili Dynaſta, cum præſidiariis ferme ter millibus, veteranis pleriſque, ac prædarum ſpe Schenchium jam pridem ſecutis. Nec diſtulit Chimacius poſitis caſtris aggeres urbi circumducere: licet Taſſius magnopere contenderet, ut obſidio à Tranſrhenanis prius caſtellis, unde in urbem auxilia, inciperetur. Crederes illum infortunii ſui præſcium abhorruiſſe ſupremam fatalis loci obſidionem. Etenim Chimacio aggreſſionem urbis ante reditum Schenchii opportuniorem affirmanti ceſſit demum Taſſius: atque oppugnationem, quam poſtridie decreverant, ordinaturus, dum noctu foſſam ac muros, qua erat ſui fiducia ex longa felicitate collecta, proprius contemplatur, pila à puero lixa è foſſæ margine in eum clam directa, icto capite ſtatim occubuit. Adeò NIHIL tam firmum, cui non ſit periculum ab invalido. Corpus intra urbem attractum, & mox redemptum Coloniam deportatum eſt, ſumma militum ſacrorumque pompa, ac plane ſupra militaris Tribuni modum, ſed non ſupra bellicam viri virtutem, qua & ipſe multis partis victoriis, Regis per Belgium partes animoſe defendit, & gentiles ejus Auſtriacæ domui per Hiſpaniam Germaniamque, operam ſuam Principibus acceptam perpetuo addixere. Nos certe, poſterique omnes, Taſſiorum genti non parum hoc nomine debemus, quod aucto per eos firmatoque tranſmittendarum

(Blaſ. Capiſuc.)

qui caſtra circa Bonnam ponit.

Muros urbis perluſtrans Taſſius (Bagaglione) occiditur:

Ejus funus:

darum commercio litterarum, dispositis ex eorum designatione, certa per intervalla, tabellariorum cursorumque stationibus, publicum factum est obviumque commodum, quod antea rarum, ac tantummodò potentiorum non sine magnis impensis proprium fuerat. Ut meritò ipsi à Cæsaribus, atque ab Regibus Hispanis jure potestateque in perpetuarios hosce nuncios accepta amplissimam præfecturam, quæ tantam societatis humanæ partem amplectitur, soli per Austriacas provincias administrent. Tassii mortem sensit, pro eo ac debuit, Alexander: præsertim audito, Schenchium novis cum auxiliis in Palatini provincia contractis, Bonnam intrasse: ac præterea Ernesti Wallones ferme sexcentos jussu, ut ipsi ajebant, Coloniensium, castris abiisse: frustrà conato Chimacio Principe oblatis etiam regiis stipendiis discessionem sistere. Quo intentius Alexander Bonnense bellum complexus, Verdugo Frisiæ præfecto per litteras mandat, ut Bonnam ipse se transferat: Carolum Spinellum, cum duodecim è sua legione signis, eodem immittit, mox secuturo Chiliarcho Echembergio cum suis Germanis, & cum aliquot tormentis Coquela Motteæ legionis subtribuno, quem pro Tassio præesse Frisiis cohortibus imperavit. Verdugus postquam Bonnam attigit, inspectis hostium ac suorum munitionibus, author Chimacio fuit, ut omissa tunc urbis aggressione, (quod etiam Tassius ante censuerat) vis transferretur omnis adversus arcem ac propugnacula, quæ in alterâ Rheni ripa è Bonnæ regione Schenchius extruxerat, indeque Rheni dominus subsidia in urbem facile transmittebat. Ergo Lotharinga legione cum parte equitum circa Bonnam relicta, reliqui trans Rhenum cum Verdugo deducti sunt. & paucos intra dies, è tribus hostium munitionibus, duæ in Chimacii Principis manus venere. Sed tertia, quæ longè ante alias & mole, & defensorum virtute præstabat, diu regios tenuit fatigavitque, crebris ex ea nec improsperis eruptionibus. Ad quas repri-

1588 & Tassiorum familiæ inventum. (*Poste*) (*Corrieri*)

Alexander ad Bonnæ obsidionem mittit Verdugum: & Spinellum cum parte suæ legionis, & alios.

Ab urbe transfertur obsidio trans Rhenum.

ibi munitio hostilis invaditur.

1588 reprimendas, post objecta hinc atque hinc gemina ex adverso castella, decreta est ejus oppugnatio: ac primæ aggrediendi partes legioni Neapolitanæ attributæ sunt, secundæ Echembergianis. inter Neapolitanos primum à Spinello Tribuno locum centuriæ suæ Alexander de Montibus impetravit, jussis, non ante auditum invadendi signum, suos quamcumque ob causam promovere. Jamque propugnaculi angulum tormenta decusserant, latusque penetraverant, rarescentibus inibi defensoribus. præsertim quod in eandem partem ex Bonnensi ripa colubrinis tribus ad avertendos à defensione præsidiarios, Chimacii jussu, Samblemontius fulminabat. Quod dum Neapolitani intenti signo conspicantur, nec tamen (signo videlicet inaudito) se movent; mirati, qui pone adstabant Germani, cur strata ad invadendum via, illi pedem non inferrent, concito gradu præcurrunt ipsi, adscensumque primi moliuntur. Id verò indigne ferens Montius, nec passurus præripi sibi locum, suos eodem impellit: ac dum utrique præpropera festinatione nitibundi ruinas subeunt, deque suis magis, quam de hoste referre victoriam, gliscente æmulatione iraque contendunt; defensores, sumptis per eam occasionem animis, pugnam redintegrant, scandentesque non irritis in confertos ictibus, loco proturbant, ac referre pedem cogunt: relicta, ut in re tristi solet, nonnulla inter nationes offensione: ac præcipua Spinelli querela adversus Montium, pugnam contra quam imperatum esset, aggressum. quamquam & hunc injuria loci à Germanis prærepti, & Germanos occasio rei bene gerendæ utcumque tegebant: maximè apud novitium belli Ducem, qui nondum expertus obedientiam militum, severiore documento periculum facere authoritatis suæ subterfugeret. Post hunc improsperæ oppugnationis eventum, omissis in præsens hujusmodi tentamentis admoveri propius aggeres, ac suffossionibus agi, Chimacius imperavit. Et jam Germani ad arcis alam

non servato præscripto invadentibus ordine,

(Alexand. de Mont.)

inde irrita aggressio.

& inter aggressores dissidia.

(Chimacius.)

Felicius per suffossiones res geritur.

(Sic

 1588

(sic propugnaculum appellabant, quod ab arce longius aliquanto prominebat) festinatis operibus tam prope accesserant, ut colloquia cum defensoribus (forte illi quoque Germani erant) facile miscerent. quumque hujusmodi sermonum commercia sæpius intercederent, (contra quam periti ac fidi locorum præfecti permittere consuevere, non ignari, per inermes quoque congressus expugnari armatorum arces) præsidiarii seu territi, seu corrupti Echembergianis alam concessere. quæ ubi in potestatem venit, defensores, amisso liberiore per reliquam arcem commeandi usu, atque adeo deposita in dies magis magisque ferocia, de ea tradenda colloquium petiere. traditaque, atque habiti à Chimacio familiariter, acceptis per Rhenum cimbis, usque in Hollandiæ limitem deducti sunt. At Schenchius, ante arcis amissionem, veritus, ne alæ jactura secum traheret & conjunctæ hujus arcis, & aliquando Bonnæ discrimen, additis loco præsidiariis, ipse in Angliam propere transmiserat, Reginam oraturus, ut urbem diuturna obsidione laborantem, ne præda Hispano fieret, in suam fidem patrociniumque susciperet. Sed occupatis Anglorum animis armisque comparandæ novæ classi ad invadenda Hispaniæ regna, ideoque Reginæ non auditus ad Casimirum rursus excurrit, inde confestim repetens Bonnam, reperit non modò amissam Transrhenenam arcem, sed etiam traductis inde copiis, novisque è Belgio additis, multo graviorem urbi obsidionem intendi. Etenim Alexander, octo reliquas legionis Neapolitanæ centurias, septem Wallonum sub Claudio Barlotta, & aliquot præterea turmas cum ipso Georgio Basta equitatus universi Commissario, Bonnam immiserat eorumque accessu Chimacius novis operibus urbem circumvallabat. castellis receptibusque certa per intervalla ex castrensi disciplina excitatis. Videns itaque Schenchius nec promptum sibi tentare urbis aditum, nec, si aditus pateret, tutum urbe includi; statuit opperiri à Ca-

deditur propugnaculum.

(*Arce*) & arx ipsa.

Interim Schenchius ad perendam opem in Angliam.

& ad Casimirum excurrit.

& Chimacius novis è Belgio copiis auctus novis operibus urbem circumvallat.

(*Forti Retirato*)

Schenchius ad avertendum à Bonna Chimacium.

1588 Casimiro copias, cum queis & faciliorem ingressum, & in urbe securitatem sibi pollicebatur. Sed fraudatus hac quoque spe, paucioribus quàm animo conceperat Casimirianis, eoque aggredi castra nequaquam ausis, ira curisque agitatus, consilium Novesii obsidendi cum iis, quos tunc habebat, & quos sperabat, militibus continuò capit, si forte eo injecto metu, avertere illuc à Bonna Chimacium posset. Sed non propterea inde averso, quippe Novesii securo, Bonnæ instabatur. Et quamquam nihil interea pro Schenchio Gubernator Podlisius omittebat, validis eruptionibus modò in Neapolitanos, sæpius in Lotharingos incessendo, tamen promotis semper aggeribus, urbi solita nationum æmulatione propinquabatur. Primi omnium ad fossæ labrum festinans operibus accessere Neapolitani nihilque territi sive à furnulis, sub fossæ margine occultatis, atque improviso incensis: sive à cryptis ima intra mœnia latentibus, ac impune jaculantibus; jam ramorum fasces cespitesque, & si quæ obcæcando exæquandoque hiatui præstò erant, projicere in fossam incœptabant. Itaque multi jam civium militumque, quod defensionem crescentibus quotidie oppugnatorum viribus imparem viderent, (si modo tacitus tunc quoque cum hoste consensus non intercessit) de urbe Ernesto reddenda agitare aggressi sunt. Idque ut inculpati facere crederentur, ac necessitatem dedendæ urbis imponerent sibi aliunde quàm à metu. alimenta, quorum perparcus ad eam diem usus, laxe inde profuseque distrahere, atque ad sustinendam famam, famem accersere ultrò cæpere. Accessit & illud rei ematurandæ invitamentum. Per eos dies Chimacio Principi nunciatur, Petrum Ernestum Comitem Mansfeldium à Parmensi Duce Bonnam mitti, incertum, auxiliarem, an Præfectum. & dubitari potuit, alione Parmensis Chimacium destinasset, aptioremque accelerandæ expugnationi Mansfeldium prætulisset; an potius eo nuncio stimulare Chimacium voluerit, ne Bon-

[Margin notes:]
Novesium obsider. non avertit.

Appropinquatur urbi, magna cum laude Neapolitanæ legionis (*Casematte*)

Cives de dedenda urbe cogitant,

quasi à fame compulsi: (*Verdugus l.6. Alphons. Vasquez in comment. & Carol. Colomo lib. 2.*) & nuncius advenientis Mansfeldii

Bonnensis victoriæ decus præripi sibi ab alio pateretur. Namque Mansfeldius iter illud nimis quam lente moderans, jussus id facere videbatur. nisi forte veritus ipse Chimacii Principis offensionem, moras consulto nectebat. Et sane valuit id ad victoriæ celeritatem. Etenim ex una parte Bonnenses, audito adventare novis, ut ferebant, cum auxiliis Mansfeldium, quantum imminui spem defendendæ urbis sentiebant, tantum sibi properandum existimabant cum Chimacio pacisci, à quo conditiones utique molliores accepturos se, quàm à Mansfeldio severioris ingenii Duce sperabant. Ex altera parte Chimacius urgere oppugnationem, tormenta disponere, locum, ordinem, horam aggressoribus attribuere, quantoque remissius defensores spe pactionis agebant, tanto ipse intentius omnia festinare. Sed jam à Podlisio Gubernatore, atque à Bonnensi magistratu aderant legati de urbis deditione transacturi: firmatisque conditionibus, postridie milites incolumitatem corporum bonorumque pactos, non tamen composito agmine, nec explicatis signis, neque fumantibus scloporum funiculis, Bonna egressos partim Bercam, complures Wactendoncham usq; comitatæ sunt tres ex Neapolitana Spinelli legione Centuriæ: Caracciolo, Afflictoque Centurionibus ex eadem legione datis ad securitatem obsidibus. Eodem die, qui fuit 4 Kal. Oct. Coloniensis Septemvir Ernestus, medius inter Chimachium Principem, & Verdugum Frisiæ Præfectum, Bonnam, à Truchsesiana inde factione bis ejectus, bis regiis armis restitutus, intravit.

1588

vere Bonnenses terret.

& Chimacium sollicitat,

ac deditionem festinat:

(Cole Maria Carac. Fredericus Afflict. Verdug. in commen. lib. 6. 28 Sept.)

In deditam urbem Coloniensis ingreditur.

WACTENDONCHÆ obsidio

ALEXANDER audita Bonnæ recuperatione, jussit Chimacium Principem plerasque copias Comiti Mansfeldio tradere, relicto Joanne Corduba, qui cum sua leaceariorum turma, & aliquot peditum signis Ernesto adesset: Mansfeldio autem mandavit è loco ubi tunc foret, Venlonam peteret, atque inde cum Marchione Burgautio mox affuturo conjunctus, Wactendoncham, Geldrorum oppidum, modicum illud quidem, sed omni

(Vasquez in Comment.)

Mansfeldio commissa ab Alex.

1588 omni tunc Geldriæ infestissimum, repens invaderet. Eam expeditionem successu ancipitem multa reddebant: loci munitio, auctum modò ex Bonnensibus præsidium, & super hæc, palustres circùm campi aquis per hiemem obtinentibus omnia, propemodum inaccessi; cujusmodi oppidorum situs visuntur multi apud Belgas, solitos ad ædificandum seligere magis loca, unde hostem propulsent, quàm ubi vitam producant. Hæc Wactendonchæ invadendæ difficultas deterrebat è bellicis consiliariis haud sane paucos. Et Verdugus ipse, antequàm ad suam præfecturam discederet, Mansfeldium admonuerat, ut cogitaret, quam arcem, quave anni tempestate aggrederetur. subvereri enim se, quisquis eam expeditionem Parmensi persuaserat, ne aut rei militaris ignarus, aut invidus Alexandri gloriæ foret: respondente ad ea Mansfeldio, tanto se mandata libentius executurum, quanto plus laudis ex difficiliore victoria speraret, innixus Alexandri judicio, atque fortunæ. Prima Comiti cura fuit, castris procul à Wactendoncha dispositis: ac viis, unde auxiliorum accessus ad oppidum, milite præseptis; in duobus, quos aliquantum extare, tumulis observavit, propugnacula duo planiformia excitare atque obsidionalibus machinis è Geldria, atque Venlona proximè deportatis, castra receptusque communire. quum nihil cessarent interea defensores, Lancteiro loci Præfecto, per crebras eruptiones turbare opera, & in castra usque pertendere, ac specimen sui ex hostium contemptu præbere. Et verò præbebant. Nam ut assueti loco uliginoso stagnantique, certius occulta voraginum evitabant, atque agilius sese tenaci è cœno expediebant. Sed, cadentibus quamquam multis è Mansfeldianis, propugnacula surgebant, ac supra mœnium altitudinem attollebantur: illatisque in ea, summa celeritate tormentis (nam celeritatem vicinæ timor hiemis intendebat) impeti turres, & quati summa domorum cœpta sunt. Sed nihil æque defensores absterrebat, ac ingentes

Marginal notes: Eam uti arduam | multi dissuadebant. Verdugus in primis. (Frisia) | ipse tamen perstat: | & castra ponit, | (piatte forme) | appetitus valide ab obsessis | urbem tormentis infestat.

ingentes globi ex ære fusi, excavatique; ingesto 1588
intus sulphureo pulvere, aliaque inextinguibili præsertim
materia conferti: qui è grandibus excussi in sub- novo pila-
lime mortariis, scintillantibus è tenui foramine rum genere,
funiculis attemperatæ longitudinis, ubi in tecta, (Bombe)
quo destinabantur; ex alto graves inciderent,
pondere ea pessum dabant: simul incensi ipsi dis-
fractique, vicina quæque contumaci adversus
aquam incendio corripiebant. Hoc pilarum ge-
nus, unde aucta dein vidimus & granata, & ollas,
& consimiles pestes, in quibus mortri componen-
dis ingenium efferavimus; excogitasse dicitur, pau-
cis ferme diebus ante Wactendoncæ obsidium, Earum in-
Venlonensis artifex, urbis utique suæ malo. Nam ventor
quum Venlonæ cives Cliviensem Ducem epulis
excepissent, placuit, oblectando Principi, recentis
artificii periculum facere. Itaque uno ex hisce
globis in altum expulso, postquam præceps ac
minax rediens fastigio domus incubuit, perfracto- (Thuan. lib. 89.
que lacunari interiora penetravit, fuso ex una in & aliis)
aliam domum incendio, paucas intra horas, duæ patriæ suæ
minimum tertiæ partes urbis, tardis præ ignis ra- noxius.
piditate remediis, conflagrarunt. Scio esse qui (Reidan. lib. 8.)
scribat; ante hoc tempus uno alterove mense, Inventio-
Bergis ad Somam simile quid, nec dissimile exitu nem est,
ab Italo tentatum fuisse, qui fœderatis Ordini- quam ad
bus, ad quos transfugerat, pollicitus sit, fabrica- alium refe-
turum se vasa globosque è ferro excavatos aut è rat,
lapide, qui in obsessas urbes librati accensique, ac
plura in fragmina, velut in acinos, dissultantes,
quidquid sparsim contigissent, pertinaciter in-
flammarent. Sed hic è scintilla in materiam ab cum inven-
se paratam forte incidente correptus, ac serpente toris nece,
igne membratim excruciatus peremptusque, an
quod promiserat, præstare potuisset, incertum
reliquit. Harum autem invento Velonensium
machinarum utens opportune Mansfeldius, quam
inopinatam, tam profecto inevitabilem tecto-
rum atque hominum inferebat oppido cladem: Strages do-
adeo, ut ejecti è domibus passim procumbenti- morum ab
bus habitatores, nec tamen per vias & in aperto hisce ma-
chinis

tuti

1588 tuti à procella desilientium superne globorum; aut à contactu sequentium ubique flammarum, id remedii solum haberent, si se in loca subterranea, cryptasque, & intimos humi recessus abderent, furentemque tempestatem utcumque subterfugerent. Hæc verò pernicies quoniam maxime petebat oppidanos, qui se suis spoliari sedibus, ac sensim eripi sibi patriam videbant; facile eos commovit, conjunxitque, ut conventum una Lancteirum Gubernatorem sedulò urgerent; Consideraret, quo res loco redacta jam esset? destrui paulatim omnia: namque ex oppido quantum superesse? profectò si hostis pergeret, quid ultra ipsi defenderent non habituros, nisi si sub terras aliam sibi conderent, ut jam cœperant, Wactendoncam. Nec falsa Gubernator audiebat. Sed, ut ei decus proprium, quam damnum alienum potius erat, negavit admissurum se aliquid indignum se, præfecturaque sua: *causam & civium, & militum communem esse: immo si ipsi parietum ac saxorum ruinam tantopere sentirent, meminissent militem alienis commodis libertatique sanguinem ac vitam commodare. Nihil adhuc omissum, factum à se, quod pœnitendum, aut excusandum haberet. alterum jam mensem vigilantia sua, ac militum fortitudine, arceri à muris hostem. quod sequitur, anni tempore, pro se militibusque cælum, atque hiemem pugnatura. Hac Mansfeldium cura metuque subactum, non virium fiducia, aut spe victoriæ inductum propius nunc opera mœnibus admovisse, oppugnatione in posterum diem, ut fertur, indicta: nempe ut quando properanti nostrum in auxilium hiemi nimbis ac tempestatibus armata cedendum videt, expertus prius omnia, extremisque pratentatis, honestius recedat. Sed ut neque hoc ipsum ei contingat ex sententia, cum delectu bellatoribus progressurum se obviam, effecturumque, ut ante à militum virtute, quam à temporum necessitate fugatum se videat.* Hæc fatus, hortatusque dein suos ad submovendum fossæ imminentem hostem; vix dum mane diluxit, quum accinctos ad prælium, quod infauste illi casurum erat,

movit oppidanos,

ad suadendam Gubernatori deditionem

qui eos ad constantiam hortatur:

& cum delectis præsidiariis erumpit

erat, educit. Transierat jam injecto ponte Mansfeldius cum exercitus parte Neram amnem, qui ante oppidum tenui fluens aqua non tenue munimentum fossæ admovet: ac directis è duplici suggestu muralibus tormentis, queis dum propugnaculum Neræ obversum aperiretur, milites paratis jam ponticulis cratibusque fossam ingressi in oppidum penetrarent, omnia ad oppugnationem adornaverat. quum Lancteirus, propugnatorum promptissimis secum eductis, hostium partem, qui jam flumen transmiserant, ante fossæ marginem improvisus aggreditur. Sensit Mansfeldius suorum periculum: dissimulatoque magis, quam contempto, conversus ad eos, *En prodiere*, inquit, *ex incensis latibulis suum extractæ demum feræ. Non hæc militaris eruptio est, sed fuga ex urbana conflagratione male superstitum. ultimus hic est morientium conatus, ac breves minæ, non pluris utique faciendæ, quam anguium, quum secto corpore postremum caudæ feociunt.* Simul hæc dicebat, simul alios trans amnem festinare gradum imperabat. Pugnabaturque ab utraque parte quam acerrime. Et principio quidem apud Mansfeldianos, non exspectata eruptione, plus cædis erat, sed damni tamen minus, superante numero: deinde vero ubi Lancteirus è pugna, quam inter primos strenuè ciebat, sauciatus excessit, vertere demum terga præsidiarii, fortissimis suorum amissis, coacti sunt. Hæc porrò clades, ac desperatio Anglici auxilii, quod è Gertrudisberga Norritius adducere conabatur, milites adegit, & oppidanos in sententia firmavit, ut missis ad Mansfeldium oratoribus, de loci deditione transigerent. Et quamvis præsidiarii primò conditiones abnuerent, (nam Bonnensibus immisti durius tractabantur) cessere tamen, præsertim deditionem urgentibus oppidanis. & sine armis ac signis, permissis tantummodo sarcinis cuique suis, sub exitum Decembris emissi sunt. Mansfeldius autem lætus capta nunc armis à se Wactendonca, quam antea dolo frustra tentaverat, & quã prope insu-

1588

in Mansfeldianos aggressionem adornantes.

confirmat eos Mansfeldius,

Pugnaturi dubie primum,

post, cæso Gubernatore, fugantur,

& deditio succedit. (*Alphons. Vasquez in comment.*)

1588 Alexander cum victoriæ nuncio, Mansfeldium Regi commendat (30 Decembris)

insuperabilem multi canebant, postquam præsidii parte è Gravia educti locum muniit. Bruxellas ad Alexandrum reversus est. qui super ea victoria Regi scribens, Comitem eidem impense commendat, dilaudatque, quod homo id ætatis in perdifficili adeo expeditione ad exitum feliciter adducenda, labores omnino nullos vel cum vitæ discrimine subterfugerit. Quæ epistolæ verba satis ostendunt, non à Carolo Mansfeldio, quod multi scribunt, sed ab Ernesto patre captam fuisse Wactendoncam.

GERTRUDISBERGÆ deditio (*Diva Gertrudis mons*) Lis de ejus dominio. (*Guicciardino in descript. Belgii*) Munitio.

Hæc dum obsideretur, magno præsidiariorum tumultu agitabatur Sangertrudisberga, oppidum ad Mervam fluvium: seu potius mare, situm: piscatu opulentum, & hostium injuriis natura in primis, ac manu subtractum adeo, ut à multis inter arces Belgarum inexpugnabilis adnumeretur. inde lis vetus inter Batavos ac Brabantinos, provinciæ quemque suæ Gertrudisbergam asserentis: ac solitos olim, illos quidem ad possessionem retinendam, hos verò ad recuperandam, sacramento adigere Principes suos. Accesserant nova urbi munimenta ab Orangio Principe, qui hanc sibi veluti clavem aperiundæ Brabantiæ sepofuerat. Erat loci præsidium sub Joanne Vingefeldio nobili Anglo, mille ac quingentorum peditum, equitumque trecentorum, ex quibus non pauciores septingentis numerabantur Angli: qui ob postremas inter Leicestrium Ordinesque dissensiones, ac distractas propterea Fœderatorum provincias, etiam post qualemcumque reconciliationem, invisi suspectique Hollandis habebantur, præcipue Comiti Mauritio, qui ut Gertrudisbergæ Dominis, atque adeo urbi suæ timens, statuerat, postquam sibi in locum patris adscito belli summa tradita erat, illo Anglorum præsidio Gertrudisbergam, & se, tali denique metu liberare. Gubernabat vicinam huic opido Bredam vetus Centurio, Spinolæque legionis Instructor Odoardus Lanceavecchia: quem inter, & Anglorum militum nonnullos familiaritas intercedebat. Hic quo-

Angli præsidiarii Com. Mauritio infensi.

(*Gesta Spin. Odoard. ex Alexandria*) ac sollicitati à Bredæ Gubernatore,

quoniam Mauritii consilium penetraverat, utendum sibi occasione putavit ad Anglos non satis ex se pacatos, ab Ordinibus abstrahendos, ac partibus conciliandos. detectoque illis, quid Mauritius moliretur, facilè renovavit veterem in Ordines iram. Igitur Angli missis, qui debita dudum stipendia ab Ordinibus minaciter efflagitarent, testati sunt, si diutius æra differrentur, se sibi ex submisso mulctatoque oppido abundè soluturos. oppidanos interea divexare, portoria intervertere, præternavigantes vi sistere, prædas abducere, cuncta hostium ritu agere. Mauritius, dissimulata offensione, complacare militum animos per Norritium, perque alios primarum partium apud Anglos, & egressuris quina offerri stipendia ex denis, quæ debebantur, primùm institit. Sed quum illi ne unciam quidem ex universa summa remissuros se, neque ex urbe velnti ejectos, pedem elaturos superbè responderent; omissa dissimulatione, armis domare contumaciam, Ordinum decreto, jubetur: comparatoque raptim exercitu quatuor circiter millium armatorum, (plures postea convenere) partim navibus è Dordrecto, partim campestri apparatu ad Dongam flumen, obsidione oppidum cingit. sua videlicet oppugnaturus impendio multo, quæ longe minore sumptu solutis stipendiis recepisset. Intendebat ad hæc Alexander, & ut cœpta Gertrudensium militum firmaret, opportunum habuit, compositis ad eos litteris, præsens adversus Hollandorum conatus auxilium polliceri. Sed nunciis litterisque nulli aditus ad obsessos patebant. quippe non solùm factitias vias inter humiles sessilesque campos, ad siccum iter, aggerum more, attolli solitas, munitionibus occupaverant: sed etiam à mari continuâ navium coronâ, & à terra castrensi ambitu ita cuncta obsepserant, accessus ut omnes & commercia Gertrudensibus interclusa viderentur. Sed inve-

1583

hostilem animum erga Fœderatos ostendunt.

Mauritius post mollia remedia,

arma parat, (Mauritius) & urbem Anglosque obsidet.

Alexander opem illis pollicetur.

(Dicchi.)

1588 nere illi exitum, necessitate monstrante. Nam quum angustius quotidie premerentur, eoque collatis anxiè capitibus sententiisque, opus sibi Parmensis ope conficerent; tres obtulere se milites perferendis Bredam litteris ad Præfectum Lanceavecchiam, delectâque nocte inter imbrium ac tonitruum fragores fallendis auribus oculisque percommoda, demissi è mœnibus, natantesque, nec nisi serò, postquàm extrà ictum erant, intellecti, Bredam incolumes pervenere. Ibi adventus sui signo, uti inter eos convenerat, facibus dato è Bredana turri, acceptoque consimili ex obsessa civitate responso, illico à Lanceavecchia ad Parmensem Ducem Bruxellas immissi sunt. Quò profecti, quid commilitonibus suis decretum esset, Farnesio exposuere. *Multa sibi stipendia ab Hollandis deberi: eorum loco verba primùm reddita, deinde minas & probra ingesta, postremò arma & obsidium illata: sed non terrorem propterea injectum: neque se ea de causa quasi supplices ad hispana arma, quæ hactenus non instrenuè impugnaverint, confugisse. satis sibi animorum, satis virium esse, quibus minas & conatus obsidentium frustrentur. Sed quoniam experti jam sint, nunquam satis cautum iri inter suspectos ac suspectantes, idcirco omisso infidæ reconciliationis consilio, tutiora cogitasse, ac decrevisse, se urbemque in ejus manus committere, quem nemo adhuc hostium fuerit, qui ut armatus non timuerit, ita victus non amaverit. Neque de se queri Hollandos meritò posse, quòd commissam sibi urbem Hispano permiserint, quando ipsi dum eam Hispano rapuere, aliis idem ab exemplo facere commonstrarunt.* Ad ea Alexander postquàm accipere se respondit, quam Regis urbem Regi restituerent, ad obsidionem paucos adhuc dies eadem, qua cœperant, constantia sustinendam animavit, pollicitus accessurum quam primùm se, rejectoque ante muros hoste, navatam ab obsessis militibus, operam non infra eorum opinionem ac vota remuneraturum.

Obsessi à Mauritio Bredam ad Gubernatorem mittunt,

inde Bruxellas contendunt,

Alexandro deditionem urbis offerunt;

Alexander ad eos obsidione liberandos,

Ita

Ita dimissis nunciis, protinus evocatam è vicinis locis præsidiorum partem, eisque adjunctas Bobadilliam Arembergiamque legiones, Bredam, ductore ipso Arembergio præmisit. Simul, quoniam à Valentino Mottæ Domino, nova oblata occasione, ad Ostendam retentandam urgebatur; signa aliquot peditum ex Sancii Levæ, ac Ferrantis Gonzagæ legionibus, cum turmis equitum Nicolai Cæsii, ad eam expeditionem Mottæo permisit, non tam quod ei successuram ex sententia speraret, uti non successit, quam ut hostium copias dispararet, ne novis auxiliis in Gertrudensem obsidionem validius convenirent. Namque de obsessorum fide constantiaque sollicitus, ac veritus ne forte illi, ubi se liberos obsidione viderent, mutato repente consilio, aut urbem in Angliæ Reginæ nomen assererent, aut Hollandis reconciliati obsequium resumerent; decreverat quibus armis opem Gertrudensibus ferebat, iisdem si fallerent, vi ad deditionem eos adigere, urbemque ex eorum manibus extorquere. idcircò & hostium vires aliò distrahi cupiebat, & suas, quibus ipse præsens interesset, augeri voluit.

1588.

copias legit.

& alias copias Ostendam immittit.

ad avertendos aliò Fœderatos. (Angl.)

AT VERO Mauritius, audito præmissas à Parmensi Duce copias Bredam adventare, oppugnationem sollicite festinavit, everberatisque continenti tormentorum impetu mœnibus, curante à mari Petro Vanderdosto, rei maritimæ per Hollandiam præfecti legato, & à terra Villersio castrorum præfecto, in ipso propemodum conatu aggrediendi, aggressionem intersistere coactus est; adeò oppugnatium multi crebrâ inevitabilique pilarum tempestate è mœnibus sternebantur, interfecto præsertim Villersio, cum aliquot belli Ducibus, graviterque saucio, præter complures alios, Vanderdosto. Itaque omissa in præsens oppugnatione, communire castrensem aggerem adversus externa subsidia perseveravit, consilium inde invadendi hostem op-

Mauritius oppidum aggreditur.

(Vice-Admiralius.)

infeliciter.

1588 opportunius feliciusque capturus. Sed hoc ipsum consilium fama adventantis Alexandri interturbavit. Etenim is, ut præmissam Gertrudensibus opem præsentiâ urgeret suâ, quamquam ægro jampridem corpore, assumptis aliquot turmis, cum Pastranæ Duce, Petro Caetano, Caroloque Mansfeldio, Bruxellis continuò Liram abiit, atque altero die Bredam advectus, jussit multo igne è turri elato, & crebro festoque sonitu tormentorum, adventum suum obsessis Gertrudensibus significari, inde exploratis obsidentium consiliis, & castrorum situ operibusque, postridiè hostem in ipsis munitionibus aggredi constituit. Sed Mauritius ab insolito obsessorum gaudio, atque ab exploratoribus certior factus, congredi cum Parmensi Duce non sustinuit, impar ipse militum numero, ac veritus, ne eodem tempore eruptione Gertrudensium, & regiorum aggressione, medius interciperetur. Quamobrem signis sub primam noctis vigiliam silentio motis, Ramsdoncam proximum pagum petiit, ac postero die milite navibus imposito, Dordrectum se recepit, novis è vicina urbe promissis, atque ostentata classe animos Gertrudensium stimulaturus. Securiora cum iisdem è Breda Parmensis agitabat, misso ad illos Odoardo Lanceavecchia, ut pulsis jam hostibus, promissorum memores quamprimùm ad se certos homines, qui de deditione transigerent, Bredam allegarent. Allegati, post conscriptas utrinque conditiones, quarum præcipua fuit, ut denûm mensium stipendia militibus solverentur, redire Gertrudisbergam jussi sunt, efficereque, ut à Præfectis militum, atque à Magistratu firmarentur pacta conventaque.

& audito adventare Alexandrum. (Alexand.)

recedit.

Angli legatos ad Alexandrum mittunt.

scribuntur deditionis capita:

VERUM reversi ad suos legati cum Odoardo, & Ferdinando Salina, supremo judicialium causarum per exercitum Quæsitore, aliam profectò civitatis faciem repererunt. Nam & crebris

Sed Anglorum multi mutato consilio,

bris fœderatorum Ordinum legationibus, & privatis Anglorum procerum litteris, & super hæc prælargis à Mauritio promissis allecti jam militum multi non palàm modò nutabant ipsi, sed etiam socios ad vetus sacramentum in Ordinum Mauritiique nomina repetendum certatim urgebant. Contrà alii, & equites maximè, infidam cum Hollando reconciliationem affirmabant, & injurias redituras metuebant: præterea datam Bredæ Præfecto dexteram, iram victoris Alexandri, ac vindicem ejus exercitum memorabant. Ac primò quidem, quasi in senatu, sententiis diffidebant: mox jurgiis incalescentes, perfidiamque alteri alteris objectantes, neutra pars falsò, arma rapere, in partes furiose discedere, & gliscente hinc atque inde conglobantium se numero, gemina jam acies videri, ac prælium expectari. Et prælium sequebatur, sed accurrentes Odoardus & Salinas, ille pro veteri amicitia orando objurgandoque, hic pro ea quam haberet rei componendæ potestate, abunde suprà quàm conventum erat: offerendo: uterque minas ultionemque à deluso Parmensi Duce intentando, furentium denique impetum continuerunt: partemque, unde tumultus occœperat, timore haud vano tardarunt. Iuvit opportune vox, incertum unde emissa, ac statim credita. Adesse Alexandrum ad portas, promissam liberatamque urbem amico vel populabundo agmine, prout ipsi Gertrudenses eligerent, intraturum. Sedatis ergo seu metu, seu quæstus aviditate discordantium animis: addito ad conditiones, ut quina stipendia donativi loco militibus impertirentur, præter dena jam conventa: ac præterea, ne Hispani, neve Itali (quod civitas magnopere metuebat) ad præsidium loco imponerentur; acta Bredam missa sunt ad Alexandrum, qui firmatis jam omnibus, inde abiens cum Carolo Mansfeldio, cum quingentis Wallonibus, & cum parte le-

1588

ad Mauritium inclinant,

alii perstant.

(Lanceabecchia)

tumultuantur,

atque arma expediunt,

sedantur.

1588 & Alexander egredientibus Anglis, urbem ingreditur. (10. Apr.) te legionis Italicæ Camilli Cappisucchi, præter aliquot turmas Georgii Bastæ, Gertrudisbergam accessit, obvio cum clavibus Magistratu. tum egredientibus præsidiariis accepto ære, intravit ipse post præmissos Wallones, Italis ante portas custodiæ relictis, equitibusque mœnia obequitare jussis.

TVRBÆ repente natæ, 1. Maij 1589 PARVA interim res, quidquid ad eum diem actum fuerat, pene perdidit. Id ego, uti ipse Parmensis Joanni Idiaquesio in Hispaniam fuse perscripsit, paucis contraham. Remanserant in urbe ex Anglis pedites circiter quadringenti, ac turmæ equitum duæ, vehicula opperientes, quibus imposita supellectili Bredam peterent, ibi Regis in militiam, uti postulaverant, adscribendi. Hos Alexander dum componeret, Odoardo, quem Præfectum loci designaverat, imperavit, ne urbem ingredi quemquam sineret Italorum aut Hispanorum, nisi ex aulæ bellive Proceribus uno, altero ve, ad summam quam paucissimis: ne forte plurium conspectus externorum, cives offenderet, quasi conditiones violarentur. Nec post multo Pastranæ Dux, visendæ urbis cupidus, cum aliquot Hispanorum comitatu ad portam accedit. Opponit se illi Centurio foris excubantium Italorum, sed agnitum, nihil moratus intromittit. Verum comites secum trahere paranti restitit illico, qui cum globo militum illuc venerat Odoardus, negans patere illis aditum in urbem: ita sibi à Parmensi, ne quemquam admitteret, severe mandatum. Tum is torve hominem intuens, Quasi vero, inquit, in hisce mandatis non excipiantur mei similes. Nec ideo obsistebat alter, affirmans, sibi quidem imperia majorum exequenda, non interpretanda: innuensque militibus, ut ostium occluderent, abibat. Hic vero Dux offensæ impatiens, impulsis vi foribus, comitem unum, & alterum, & reliquos manu prehensos secum attrahit: mox Odoardum assecutus non pro-

Marginalia: Externos arceri urbis aditu jubet Alexander. (Gertrudisberg.) — Pastranæ Duci comites sui introducuntur. — resistit Gubernator. — (Pastrana) — (Odoardus) — Ille vi suos intromittit.

cul

cul à foro, stricto gladio, in hominem vadit. Ille, vetus miles, defensione contentus, facile repellebat Dynastæ hispani furibundos magis ictus, quam timendos. Quum inserentibus se pugnæ hinc comitibus Ducis, inde Odoardi militibus, simul Anglorum accursu manipulatim à foro; innumeri extemplo fulsere gladii, ignari, quem peterent, aut cui accurrerent. Donec tumultu audito, compertâque causâ, provolans illuc cum Mansfeldio Alexander, nimiam armorum confidentiam increpuit, inhibuitque: retraxit in forum Anglos, Wallones in mœnia, unde jam festinabant, protinus remisit. Tum apud se reputans, quam prope factum sit, ut inter eas turbas, in eaque armatorum licentia, vir sane primarius, atque inter Hispaniæ Magnates Regi apprime carus, à gregario quopiam milite concideretur? quanto cum Regis mœrore, & querimonia? atque adeo quanto apud eumdem cum gratiæ famæque periculo? Nec minus animo versabat horrebatque discrimen urbis ac sui, si per eam intestinæ discordiæ opportunitatem, vicina Mauritii classis in conspectum se dedisset, pronis ad accipiendum veterem dominum Gertrudensibus hæreticis ferme omnibus, eoque catholicorum regimen aversantibus. & præterea si, qui emissi, (nec procul aberant) præsidiarii, ad novi tumultus famam statim reduces, consilia ac vires cum Anglorum agmine adhuc in urbe subsistentium consociassent, (id quod de hisce hominibus venalem fidem huc illucque flectentibus dubitari potuit) quo se modo infida in urbe conclusum cum paucis Wallonibus atque Italorum cohortibus defendisset? Proinde in eos commotus, quorum videlicet, hinc inde flexa severitate, inde intempestive usurpata nobilitatis prærogativa, in ea pericula publicam rem privatamque tam prope conjectam vidisset; statuit id non absque publica aliqua significa-

1589 & Gubernatorem aggreditur, multis hinc atque hinc arma stringentibus. Dirimit pugnam Alexander: & considerato periculo tam Pastranæ Ducis, (*Pastrana*) quam urbis, & suo,

1589

ficatione præterire. præsertim quòd pertinere ad exemplum intelligeret, si aggregandæ Anglorum cohortes edocerentur, nullum utique laxamentum disciplinæ, quæ læsa nonnihil ab Hispani Ducis licentia videri poterat, catholico in exercitu impunè permitti. Placuitque, quo mollius ageretur, Mansfeldium & Caetanum Parmensis nomine significare Pastranæ Duci, ut se Bredam conferret, ibique subsisteret tantisper domi, dum illuc ipse, compositis Gertrudisbergæ rebus, adveniret. Et Odoardo, ut Bredam reversus certo se loco contineret, imperavit. Quò postquàm venit Alexander, admisit quâ solebat antea comitate Pastranæ Ducem, andivitque haud gravatè facta excusantem, affirmantemque: Nihil se per contemptum, aut per contumaciam attentasse; sed hominis inurbanitate coactum fuisse, ut ultra morem modestiæ suæ progrederetur. Ad quæ Farnesius tantùm addidit, Odoardum, militem quàm aulicum meliorem esse: id tamen ei non magnoperè vitio tribuendum: immò belli Ducibus curandum, ne per isthæc molliora mandatorum interpretamenta, vis obedientiæ militaris enervetur. Tum jusso Odoardo Ducem submissè adire: exceptoque ab eo perhumaniter, composita res est. Sed ante hæc, componendo Gertrudisbergæ statui operam adjecerat. creavit è numero catholicorum, quos paucissimos repererat, magistratus: advocavit ad res sacras ordinandas Antistitem Buscoducensem: addidit urbis præsidio septem præterea cohortes Wallonum, sub vetere centurione Monceavo: civitatem Odoardo Lanceavecchiæ commisit, qui & hujus & Bredæ præfecturas, dum aliud statuerer, administraret: denique Mansfeldio imperavit, contra Heusdam, castellum excitaret, quod simul præsidio foret Gertrudisbergæ, simul excursiones ab Heusda in Buscoduci confinia cohiberet. ipse autem ductis secum duabus

& detrimento disciplinæ militaris;

Pastranam Bredæ attinet,

(Alexand.)

eoque humaniter audito:

jussoque Gubernatore Pastranam submissè adire rem planè componit.

composito prius Gertrudisbergæ statu civili sacroque.

(Boldue.)

bus Anglorum turmis regiæ militiæ adſcriptis, (nam pedites ex eâdem natione ad Stanlæum Chiliarchum miſcendos ejus legionariis immiſerat; opportuna ſemper eorum, qui ab hoſtium caſtris tranſeunt, diſtractione) Bruxellas reverſus eſt, Regi gratulatus apertas jam in Hollandiam fores, unde liberior ingreſſus in hoſtium abdita, Deo duce, ſperari queat. Sed non hæc ideò victoria imminuit Alexandro morbum, quo pridem ex aqua intercute laborare cœperat. Acceſſerat & febris in reditu contracta, quum Diliam trajiciens, ſubſidente ponticulo, cum equo prolapſus, & aquis coopertus, deponere madidas veſtes Bruxellas uſque contempſit. Itaque medicorum conſilio ad Spadanas aquas apud Tungros profecturus, militiæ per Brabantiam hibernanti Carolum Comitem Mansfeldium præfecit: & ne per abſentiam ſuam interea ceſſaretur, jubet illum Heuſdam, & vicinas arces, aſſumptis ad ea, quibus opus ſit, copiis attentare. Sed raro abſente Duce, manſit in caſtris è nationum præſertim varietate conſtantibus idem tenor diſciplinæ. Non eſt exercitus ex eo genere machinarum, quas multiplici rotarum ſerie mobiles ſi mane temperaveris, nullo per reliquum diem moderante, ipſæ ſe ordinate circumagunt, æqua horarum partitione, ac pulſu. Solarium eſt, quod, niſi ſol adſit, ac perpetuo præſens umbras dirigat, nulli eſt uſui. Et ſane ſenſit Imperatoris abſentiam exercitus ejus.

1589 Tum gratulatus Regi ex hac victoria apertam in Hollandiam viam,

æger Bruxellas redit:

Inde ad Spadanas aquas iturus partem exercitus Mansfeldio committit.

(Horologium)

MANSFELDIUS obſidere Heuſdam eminus aggreſſus, captis Herpta, & Hæmertio Heuſdæ proximis, parabat obſidionem contrahere, aditumque externis auxiliis intercludere: quum ſpe allectus a Bommelienſi cive Bommeliam potiundi dum partem militum eò transfert, utrique intentus, neutram obtinuit: proditione hic detecta punitaque, illic extenuata obſidione, atque adeò commeatu ab hoſtibus in

Mansfeldius arces aliquot capit.

(Bommel. Heuſ.)

1589 urbem facile comportato. Jacturam tamen utcumque postea reparavit. Nam convento apud Spadanos fontes Alexandro, ejusque imperio, auctus Sancii Levæ, & Joannis Manriqui, & Francisci Bobadillæ Legionibus: (quarum mediam Didacus Avila Calderonus, postremam Emmanuel Vega Capivacca, Centuriones primarii, Tribunis absentibus, moderabantur) Bommelianam insulam intravit: & Brachela, & Rosslemio in potestatem redactis, castra posuit ad Hedelam arcem propè Mosæ ripam contra Crepicordium, situ magis opereque, quàm præsidiariis fermè quingentis, ac præfecto Sidemburgio munitam. Hujus ad fossam promoto Mansfeldius aggere, petitaque incassum deditione, tormentis furere ab aurora ad occidentem usque diem perseveravit: concussaque, mox & alicubi disjecta jam arce, Sidemburgius, ac milites non expectandam aggressionem decrevere, misso propterea in muros ad petendum colloquium tympanista, quo per contemptum pila trajecto non satis militariter ab hispano jaculatore: nec ideò cessantes pileis super hastas impositis, magnisque clamoribus deditionem offerre; accepti sunt arbitrio victoris: ac dedita arce, relictisque armis ac vexillis, eodem die dimissi sunt.

(Mense Junio) & novis auctus copiis

Bommelianam insulam intrat.

(Heel) HEDELAM obsidet,

oppugnat:

colloquium non admittit:

in deditionem arbitrio suo accipit,

ACCIDITQUE inter hæc aliquid perquam indignum, decorique hispanæ militiæ insuetum. Ex hispanis legionariis, qui dum Hedela quateretur, certis stationibus continebantur, postquam viderunt arcem dedi, complures tanquam soluti eâ curâ, stationes ac signa deserere, ac vicina in loca respicere cœperunt, spe alicujus prædæ, ac, per absentiã Imperatoris, minore à Tribunis metu. Id vero Mansfeldius ægrè ferens, præsertim egredientibus tunc ab Hedela præsidiariis, ac disciplinam regii exercitus fama ex inde minorẽ æstimaturis; jubet, quando à Centurionibus revocare militem conantibus parum proficiebatur, in re-

Militum Hedela abeuntium cædes. Hispanos ad prædam.

moti-

motiore Castrorum parte tympana tubasque repente occanere, subitaque ad arma conclamari: quasi adesset hostis, qui nova in arcem auxilia inveheret, aut in aliquot è sparsis ac palantibus improvisus incurreret. Creditum id militibus, quoniam in adversa Vahalis ripa hostem paulo ante conspexerant. Sed idem armorum signum, quod Hispanos extemplo revocavit conglobavitque, præsidiarios Hedela abeuntes ceu veritos, ne in se illud classicum cecinissent, suamque in necem redirent Hispani, in fugam huc atque illuc ingaros trepidosque distraxit. At ea ipsa fuga quasi manifestos retentatæ aggressionis argueret, in ipsorum perniciem Hispanos incitavit. Et accendit cupidinem ultionis ipse aspectus insulæ: in qua eædem legiones ante quatuor annos equis obsessæ, enectæque frigore; hostibus ludibrio, & tantum non prædæ fuerant. directis itaque sclopis, aut strictis gladiis inermes atque innoxios invadunt, tantâ utique inclementiâ, & adversus imperantes contumaciâ, ut imbuti miserorum sanguine, nisi trucidatis propemodùm omnibus (nam è quingentis vix triginta superfuisse ipsi tradunt hispani scriptores) sisti ab insana illa cæde nequiverint. At ubi resedit inconsultus furor, quamquam turbidos & adhuc minaces, subiit ultro facti pudor, & aperta erga Mansfeldii commentum indignatio. Gravius tamen super eo facinore Comes ipse Mansfeldius, ac Tribunus Leva, cujus à legionariis ea cædes occœperat, discordarunt, in verba provecti tanto ex una parte irreverentius, quanto ex altera imperiosius. Profuit tamen præsentia Antonii Levæ Asculani Principis, & Roderici de Sylva Pastranæ Ducis, qui in Belgico Regis exercitu inter honorarios hastatos, auspicari sub Parmensi Duce militiam, non utique duxerant infra dignationem Magnatum hispanorum. Horum authoritate contentio palam desiit, offensio mansit in occulto.

1589 astu revocat Mansfeldius, Sed mutuo errore,

& loci adspectu incitantur hispani ad perniciem militum abeuntium: sequitur cædes:

(*Carol. Coloma lib. 2. Alphonsus Vasquez in comment. & alii*)

& contentio inter Mansfeldium & Levam: (*Leva Mansfeld.*)

componitur contentio;

1589 Sed hic ut cumque latens & indigestus humor torsit adeo corpus hoc regii exercitus, ut paulò pòst summum in discrimen adduxerit. Nimirum non magis (ex effatis medicorum) in semicurato purgationibus corpore letales plerumque morbos pariunt humorum reliquiæ: quàm dissensiones in speciem cohibitæ, sed magna adhuc ex parte in præcordiis belli Ducum pertinaciter abditæ, exercitum omnem non modò ad præclara quælibet audenda segnem invalidumque reddunt, sed interdum etiam iis obnoxium cladibus exponunt, quas voto potius quàm gladio intulisset hostis. Offensionem Levæ facilè excepere milites sui, amore in Tribunum, ac veteri odio in Mansfeldinm, velut Hispanis, ut ipsi ajebant, infensum, & insitâ Mansfeldiæ familiæ superbiâ durius imperantem. Decreverat hic in extrema ad Occidentem insula Bommeliana munitionem excitare, quam hostium castello objiceret, & inibi transmisso Vahali aditum in Hollandiam patefaceret: uti monstratum sibi, injunctumque fuerat à Parmensi Duce, in hostium latibula undecunque vias excogitante. Et res haud caritura successu videbatur, nisi importuna Hispanorum seditio intercessisset. Etenim postquam innotuit, in ea adhuc insula, ex Mansfeldii designatione persistendum, ac post in aliam inde insulam transnatandum, turbari Levianis in castris cœptum est. Ac primùm quum è conspectu Præfectorum aberant, clam multi convenire, ac secreta colloquia miscere: tum, ubi mens eadem omnibus apparebat, palam per stationes, perque contubernia, Comitis designationem, & funestæ memoriæ locum aversari. *Quid enim*, ajebant, *an exciderat animo* (& erant permulti, qui commeminerant) *quanto in discrimine paucis ante annis Hispanorum arma, decus, vita, atque adeo Regis ac Religionis causa, eadem in insula, hostibus circa insultantibus, versata sint. At eosdem nunc hostes*

Noa offensio.

Mansfeldio munitionem excitaturo (Mansfeld.)

obsistunt Leviani,

(Mansfeld) In seditionem acti.

hostes per Vahalis ac Mosæ ripas pugna intentos ab se aspici: & eamdem obsidionem, inundantibus, appetente jam hieme, fluminibus timeri posse. An expectandum, ut iterum intra hac septa temere conclusis, iterum ab imbrium auctu à fame, à gelu extrema passuris, novo cælum miraculo opem ferat? Fuerit Mansfeldii temeritatis, in has semel paludes Hispani robur exercitus ad hibernandum projecisse. nunc autem stoliditatis nostra futurum, si eidem militiam hanc eluvionibus rursum obruere destinanti pareatur. Sic illi conceptas animo turbas loci aspectu, & periculorum provisu incendebant. Sed egestas magna, & pecuniæ spes abundè supplendæ, præter vetus odium in Mansfeldium, tumultuandi causæ militibus erant: præsens timor ab insula, occasionem admovebat, additâ ob Alexandri absentiam, audendi libertate. Etenim anni superioris hieme, hispanæ legiones, quæ Liræ, quæque Mechliniæ hibernabant, otii aliquid à bello nactæ, præliares curas (more gentis armis assuetæ) in ludrica certamina commutaverant, mox lascivientes, omissis durioribus militiæ meditamentis, ad voluptaria conversi, amatoriis ornati symbolis, nunc Maurorum, nunc Turcarum, nunc Indorum habitu, sub oculis nobilium feminarum hujusmodi spectaculis gestientium apparuerant. Inde gliscente inter cohortes æmulatione pomparum, multi à mercatoribus interposita fidei, nam pecunia defecerat, varias vestimentorum formas, equorumque phaleras coëmentes: complures ipsa, quæ debebantur, stipendia negotiatoribus oppignorantes, aut à ditioribus Præfectis mutuam pecuniam sumentes; brevi in magno spectantium gaudio, ipsi ære alieno graves eò devenerant, ut amissa cum re etiam fide apud castrenses annonarios tabernariosque, nihil accepturos se ab eis, nisi præsentibus nummis, exinde sperarent. Hac porrò sollicitudine anxii circumspectare animo cœperant, qua

1589

Veræ hujus seditionis causæ,

Hibernantes hispani,

ob ludrica spectacula,

& immodicos sumptus,

ad paupertatem & æs alienum redacti,

(*Vivandieri*)

1589 remedium à stipendiis & prædis meditantur

ratione aut debita sibi plurimum annorum stipendia semel extorquerent omnia, aut opulentum in oppidum irrumpentes, (ut ab eadem natione factum esse, capto olim Alosto, recordabantur eorum aliqui) stipendia sibi prælarge persolverent. Ergo an destinata exequerentur in præsentia, oblata uti dicebam occasione, agitare ferociter instituere Levæ legionarii. Nam Bobadillianos & Manriquianos, quamvis par prope causa horum esset, Subtribuni Emmanuel Vega Capivacca, & Didacus Avila Calderonus turbidis Levianorum consiliis subductos, obsequii constantes habuere: sive amore ac reverentia erga Parmensem Ducem, sive æmulatione ac simultate inter ipsos ac Levam, quasi gratiam sibi ac legionibus suis apud ducem ac Regem, comparatione seditiosorum cumulaturi. At Leviani, quos non solum peculiare in Mansfeldium incendebat odium, sed & veteris prærogativa legionis extollebat, & magna utique nomina Asculani Principis, & Pastranæ Ducis in eadem legione militantium, securos, (utcumque res caderet) animabant; quam primùm peragere, quæ designaverant, properarunt. Visæque contuberniis affixæ, aut collectæ ex humo schedulæ, in quarum aliis, *Regi vita, & crux male rem gerentibus*, acclamabatur. legebatur in aliis epistolæ in morem, *Parmensi Duci milites sui. In exercitu tuo scito esse, qui perniciosis Comitem consiliis prodant.* Reperta & una tribus cum verbis. *Totum, idque in auro.* Quæ, uti seditionis classicum, dum Leva Tribunus, ejusque Instructor Escovarius detestati, deprehendendis authoribus intendunt, conspirati non ultra distulere. Erat vetus hæc legio unius ac triginta centuriarum. harum octo alibi in præsidiis agebant, tres ac viginti hic militabant. Ex his centuriæ octodecim, nam quinque immotæ tunc quidem stetere; sub primam noctis vigiliam, è contuberniis quasi signo dato

[margin: inde Levia ligio tumultuari]

[margin: clam incipit per hæc principia: (Mansfeld.) (Sergente mag.) (30. Aug.) mox palam]

raptim

raptim exſiliunt, contemptiſque Præfectorum plerisque, (aliqui connivebant) apud ſedem armorum conveniunt, ſigna ac centurias miſcent, magnoque tympanorum ac vocum ſtrepitu ad arma conclamant. Primus Didacus Avila, atque Instructor Ortizius hoſtem rati, legionem ſuam, quæ non procul aberat, protinus educunt, ordinantque. Accurrit & Comes Mansfeldius cum Wallonum manipulo: mox quoque Vega, qui longius inde Bobadillianos continebat, cum parte ſuorum feſtinavit. At poſtquam nulli apparebant hoſtes, præter Levianos qui occupato infeſtis armis militari foro, diſſoniſque vocibus nunc Malum regimen, pejoreſque conſultores devovebant: nunc Aurum & diſceſſum ex inſula efflagitabant, Comes hactenus prodire auſus, inter Manriquianos, quos ei promptus animi Avila circumdederat, quò hæc turbamenta ſpectarent, opperiebatur. Obſederat vetus hæc legio forum: callem qui è foro in Hedelenſem arcem, Mansfeldii ſedem, recta ferebat, obtinebant Manriquiani: quorum agmini addiderant ſe, Eſcovario ductore, centuriæ quinque è Levianis: infra compoſito pariter agmine Bobadilliani conſtabant. Belli facies erat, & ad pugnam diſpoſitæ hoſtium acies videbantur. Nec ſane mitiorem hoſtili ſpecie aggreſſionem Leviani præferebant, Tribuno ipſo, qui placandis ſuis inſiſtebat, truci clamore ab ſe rejecto: Patribus Societatis, qui apud eos ſacra procurabant, & reliquis à Mansfeldio ultrò citròque commeantibus, non modò ſurda obſtinatione repulſis, ſed etiam miſſis ex ſua legione audacioribus, qui & diſſociatas centurias ad ſe reducerent, & ex aliis legionibus in partem conſpirationis, quos poſſent, attraherent. Et verò è diſſociatis plurimi transfugium parabant, niſi Centuriones ſui, & fideliores quique militum, nudatis gladiis, additis Manriquianorum minis, fugam utcumque

1589

tympanorum ac vocum ſtrepitu. (*Subtribunus.*)

Accurrunt aliæ legiones: & Mansfeldius.

(*Armorum plate.*)

ſed hic non ſatis à vi ſecurus recedit.

Repellitur Leva tribunus, (*Leva*) & alii tumultum compoſituri.

que

1589 que repressissent. Transiere tamen ex eis non pauci, & ex aliis legionibus nonnulli: quibus aucti Leviani, intumescente motu, ac renovatis repentè succlamationibus, subitoque tympanorum pulsu, & multa sclopororum, sed innoxia explosione, in Manriquianos feruntur: incertum, (nullo enim duce, nec satis firmis consiliis agitabantur) an ut Mansfeldium peterent, constringerentque: an ut reliquos ex suis centuriis ad se inde petraherent, aliosque, quos utrâque in legione esse complures cœpta non aspernantes opinabantur, sibi adjungerent, miscerentque: idque si obtinerent, tum sublatis signis insula excederent, aliumque pro Mansfeldio Ducem, dum Parmensis admoneretur, eligerent. Verùm ubi densatis in fronte militibus, prætentis cùm hastis expectari se à Manriqui legione, atque à tergo instare Bobadillianos infestis signis animadvertunt; sistunt immoti gradum, quanto à spe decepti magis, tanto minus inferre vim ausi. non cessantibus interea hinc Tribuno Leva, ipsoque Asculano Principe, mox & Pastranæ quoque Duce: inde præcipuis aliarum legionum Præfectis, quibusque aut gratia apud commilites, aut honesti cura inerat, adire conspiratos, inserere se in ferociorum manipulos, illis hispanæ militiæ dedecus, illis spretum in Mansfeldio Alexandri Ducis imperium, inque Alexandro spretam avunculi Regis Majestatem ante oculos ponere: ad eamque notam, quam suo nomini inustum irent, obsequio præcavendam, adhortari, ac misto precibus terrore compellere. Idem Societatis urgere Patres, hostium non procul excubantium admonentes, qui si fortè per eam occasionem ingruerent, verendum esse, ne Deus talibus offensus, inobsequentium arma minimè prosperaret. Donec post insumptum inter hasce turbas plerumque noctis, lux in suis quemque contuberniis, ad centurias ac signa retractos reperit.

crescit seditio

in Mansfeldium feruntur:

sed terrentur aliarum legionum armis:

& bonorum alloquiis:

& religiosorum adhortationibus,

1589

perit Levianos. Crederes, quidquid modò turbatum discordiis, quidquid clamoribus, atque armorum minis attentatum, nocturnum somnium fuisse, tanta in castris inerat quies, factorumque dissimulatio: planè ut ex ipsis tumultus incentoribus non defuerint, qui, ut se culpæ immunes ostentarent, etiam præmia navatæ operæ in complacandis sociorum animis petere auderent. Sed agniti à Leva, eorumque primarii octo comprehensi, re cum Mansfeldio Comite communicata, quinque ex his procul à turba obstricto collo, tres addito palàm suspendio, necati sunt: nullo inter hæc motu legionis, ceu pejora pertimescentis: & eandem ob causam festinante supplicium Leva, ac, ne quid atrocius in suos statueretur, occupante: simul & Mansfeldium facilè illis qualemcumque animadversionem permittente, nempè ut nullâ ab se pœnâ reis impositâ, integras querelas suas Parmensi deferendas reservaret. Interim consilio habito, visum est Comiti, omissa in præsens, quam designaverat, expeditione in finitima Hollandiæ loca, non ultra experiri militum animos, quos tristi adhuc silentio, vultuque turbidos, non apparebat, factæ ne conspirationis, an potius infectæ mœror tangeret. Itaque revocatis, quæ apud Heusdam supererant, copiis: atque arcibus, quas Bommeliana in insula ceperat, aut erexerat, sexcentorum Wallonum præsidio firmatis, sub Grobbendonchio & Mosquetterio Centurionibus, transmisso apud Rossemium amne Mosa, exercitum circa Graviam deportavit. Hîc dum Parmensis imperium à Spadanis aquis expectat, clàm habitam de Bommeliana conspiratione, ejusque authoribus & consiliis quæstionem ad illum mittit: qui jam ab Ortizio primùm, pòst ab aliis de nocturno illo tumultu certior factus, ingenti cura sollicitus, amplius super eo motu inquiri, seque diligenter edoceri mandat. Comperitq; ex testi-

Denique sedantur, mirâ factorum dissimulatione,

sed octo ex illis plectuntur à Tribuno,

Mansfeldio permittente.

(Mansfel.)

qui susceptam expeditionem omittens,

exercitum Graviam deportat;

& habitam de Levianis quæstionem mittit ad Alex.

1589 qui rebus excussis

testificatione multorum, atque ex eorum, qui pœnas jam dederant, confessione, Levianorum tentamentum manifestariam seditionem fuisse. Namque eos palam recusasse in Bommeliana subsistere, aut inde aliam in insulam progredi: inter eos convenisse, ne cuiquam in posterum, nisi ex sua natione parerent: neve stipendiorum summam admitterent, nisi cum aureæ monetæ incremento, postulato insuper diuturnæ militiæ donativo. His inter alia compertis, audit nondum satis quiescere apud Graviam Levianos: timendumque, ne in alias sensim legiones proserperet malum.

& metu gravioris mali,

Et ipse, qui eam præ omnibus legionem caram habebat, quippe longâ militiâ, & multâ fortium factorum gloriâ præstantem; quod tamen jam pridem observaret, superbire in dies militem, arroganti ostentatione laborum: atque inde multa sibi super alios attribuere, laxiorâ curâ disciplinæ, veteri cœperat, ne ea aliquando licentia in perniciem verteret, commilitesque illustri exemplo pelliceret, ne puderet sequi. Nunc quando eo ventum esset, occurrere invalescenti malo quam primum statuit, remedio aliquanto acriore ancipitique; sed GRAVES morbos vel temerariis medicamentis interdum curari non ignorabat.

dissolvere legionem statuit.

Dissolvendam sibi proposuit contumacem legionem, sic ut militibus ejus aliis alio disparatis, tumultuandi confidentiam, quæ in consensu se se unà respicientium inerat; opportune subtraheret: atque hunc fluminis tumorem agris agricolisque minitantem, multiplici in rivos sparsione comprimeret.

Ac primum scribit ad Levam Tribunum simulata expeditione. (9. Nov.)

Id verò ut & motu quam minimo perageret, & legionis, quantum fieri poterat, honori consuleret, quasi expeditionem aliquam in Flandriam meditaretur, festinatis litteris è Tungris, ubi ager adhuc degebat, Levæ Tribuno mandat, omissa apud Graviam statione, quamprimùm legionem navibus impositam, per amnem

Mosam

Mosam Namurcam deportet: inde apud Tiletum, oppidum inter Gandavum, Brugas, & Cortracum; cum Valentino Mottæ Domino se conjungat, ibi audituros, quid factu circa ea loca opus sit. Simul Mottæo, & Caetano præcipit, ille ut cum aliquot cohortibus, hic cum quatuor equitum signis eodem conveniant: scilicet ad expeditionis opinionem eo apparatu suadendam, &, si quid forte à Levianis turbaretur, prompto illo peditum equitumque auxilio sedandum. Eodem tempore Joanni Baptistæ Tassio universi exercitus Inspectori scribens, aperit quid consilii ceperit super veteri legione supprimenda: injungitque Tiletum se conferat, traditisque litteris suis Levæ Tribuno, ac singulis Centurionibus, curet pro sua prudentia, ut ea militum distractio nullis tardatum cujusquam turbis exitum sortiatur. eâ gratiâ delectam à se Flandriæ partem, arcibus frequentem, ac portubus fida custodia communitis: ut & inter præsidiarias eorum locorum centurias valde attenuatas legio distribui proxime queat: &, si forte imperata facere recusent, non adeo liberum aufugiendi aditum reperiant. At vero Tassius, sive sponte sua, sive suasu Asculani Principis pro Leva gentili suo laborantis, antequam mandata exequeretur, Parmensi Duci significandum putavit: *Quanti operis ea res foret. unam illam esse legionem veluti seminarium, in quod novi ab Hispania milites transmitti consueverint: ut in eo veterum bellatorum consortio, militaribus praceptis in spem & ipsi veterana aliquando virtutis adolescant. An vero universus Regis exercitus ea disciplina jactura plectendus sit, ejus sapientia expendendum relinquere.* Addidit ad suas Tassius, Pastranæ Ducis, & Principis Asculani epistolas, queis illi orabant, ne florentissimam quot in Belgio tunc essent, quotque fuissent aliquando legionum, tali dehonestamento notatam vellet: sed potius animadversione

1589 *Tielte)*

tum ad alios.

Sed consilium aperit Tassio Inspectori. *(Veedor generalis qui postea letus apud Reg. Galliæ.)*

Tassius pro legione deprecatur,

(13. Oct.)

Idem orant Pastrana, & Asculanus.

1589 versione in pauciores contracta, ceteros sibi ac Regi, liberali veniâ devinciret. Sed nihil inde motus Alexander, Tassio quidem, *Illam ipsam sibi causam esse* respondit *distrahendæ legionis, ne tyrones in ea schola ad contumaciam erudiri perseverent. Nec defuturam in regio exercitu legionem, in qua bellicæ virtutis pariter ac militaris obsequii tyrocinium ponatur.* Pastranæ verò & Asculano Dynastis asseveranter affirmavit, *Verti in eo causam Regis, regiique exercitus securitatem. Motum legionis non simplicem stipendiorum efflagitationem fuisse, in quo tamen modestiæ fines excedendi non fuerant: sed imperii neglectum, ac militiæ detrectationem. id quod ex seniorum militum confessione, nunquam de hispana natione ad hanc diem auditum. Ideòque spectare ad ipsos, quibus præ ceteris Hispaniæ Magnatibus, commoda Regis amplitudinemque cordi esse non dubitat, susceptum consilium non modò æqui facere, sed etiam authoritate sua provehere. Nam quod ad decus legionis pertineat, curatum à se, ut nulla pœnæ mentione imperetur illis hac divisio, sed ut necessaria supplendis Flandriæ præsidiis raro jampridem milite firmatis. Et quamvis illos, in speciem hæc dici, re vera puniri se, haud dubiè intellecturos, & par esse, ut intelligant; tamen quum hæc deliberatio neque verbo intimetur velut culpa reis: neque scripto, uti mos est, in tabulas tanquam pœna referatur; nihil, quod quidem extet in posterum, fortissimæ legionis honori detractum iri. detractum autem, si intelligeretur, esse qui pro impetranda illis venia, quæ culpam arguere nimirum solet, tantoperè laborarent.* Abiit ergo Tassius Tiletum, reperitque eò accessisse jam Levam. ac post lustratam Alexandri nomine legionem, ac peculiares aliquos in ea milites ære præ aliis donatos, Levæ tradit Alexandri litteras. In iis continebatur, *Visum è publico præsentique bono esse, legionem ejus aliis sub signis per Flandriæ præsertim præsidia distribuere. Id se Regis nomine imperare: sperareque* pro

[Margin notes: Alexander respondet Tassio, & Pastranæ, & Asculano. — Tassius Alexandri litteras tradit Levæ Trib. — Earum summa.]

pro ejus erga regiam Majestatem reverentia obsequioque, enixè curaturum, ut sedato quàm maximè compositoque milite peragatur. Quibus autem arcibus, quibusve legionibus attribuendus quisque sit noluisse se praescribere, ejus prudentia permisisse. deligeret ipse, ac distribueret. tantùm Centurionibus & peculiari munere in exercitu fungentibus arbitrium loci deligenti reservaret: uti in litteris ad Centuriones (quas Tassius eodem tempore singulis tradit) *significabatur*. Perculsus inopinata denuntiatione Leva, perculsa pariter legio, omnesque ceu fulmine attoniti haesere aliquantisper, varie animum exprimente vultu, nunc demisso, nunc minaci, modò in obsequium verso, rursum parendi ambiguo, aut etiam contumaciae propiore. donec exemplo suo, obedientiae modestiaeque legionem Tribunus admovit. Nam postquàm Tassio respondit, Promptum se & Ducis Parmensis imperio statim obsequi, & eidem obsequio legionem addicere: evocato ad se centuriae suae signifero, is erat Petrus Sarmentus, quem postea Tribunum habuit regnum Neapolitanum: *Age*, inquit, *& vexillum demitte, complicaque, non amplius bellicos in usus veteri legioni praeferendum*. Paruit is, detracto velo ex hasta, hastaque fracta. Sequuti exemplum reliqui signiferi, non tamen omnes aeque prompti. Aliqui non tenuere prae dedecore lacrymas, quique toties vulnera siccis oculis velut aliena toleraverant, nunc penetranti altius telo inter suspiria & gemitus succumbebant. Alios longius abripuit dolor. jussi vexillum deponere, discerpere manibus velum, hastile in frusta concidere, quasi jam religione soluti in iis signis Principem venerandi: atque adeò non passuri ex tam gloriosis victoriarum instrumentis vel minimam ignominiae particulam superesse. Fuere spectaculo aliquae simul centuriae, quarum & Signiferi demissis tractisque solo signorum velis: & Centuriones hastulis praefecturae insignibus humi afflictis,

1589

(*Officiali*)

Rem ita gestam Tassius Alexander scribit 30 Octbr. 1589.)

Levianos parandi ambiguos in obsequio firmat Leva voce,

& exemplo.

Varius legionis sensus.

(*Ginette*)

1589 (Alatarde) (Piffri) afflictis, aut fractis: & Instructores bipennium hastarum spiculis terræ inversis: & tympanistæ, fistulatoresque lugubri legionem sono velut extinctam depositamque, emortuali pompa comp-Distribuitur legio, plorabant. Sed jam instante partitione, acrior cura successit circumspectantibus, quem quisque sibi locum deligeret, aut sors imponeret. Aderant in hac legione, cujus centuriæ, ut ajebam, octo in præsidiis alibi degebant, milites omnino mille ac septingenti. ex hoc numero ii, quibus arbitrium sedis eligendæ datum fuerat, Gandavensem arcem præoptarunt. Majores minoresque sclopetarios, qui ex Alexandri præ-alii aliò missi. scripto non nisi per Flandriam distribuendi erant, à Tassio atque à Leva permissum est eorum Centurionibus, ut ipsi distribuerent. Pars itaque Neoportum, multi Dunquercam, alii (Sas de Gant.) Slusam, nonnulli ad propugnaculum cataractæ Gandavensis, plures Teneramundam missi sunt. hastati fere omnes, ac præcipui qui-Miserabilis aliquorum adspectus, que, in castra, Bobadillianis Manriquianisque miscendi transiere. Miserationem inter hæc movit militum affecta ætata manipulus: qui variis è centuriis circa Tassium conglobati, lamentabili voce allevamentum aliquod militiæ precabantur. Nudaverant aliqui pectora cicatricibus aperta: ostendebant alii capitum canitiem, & terga senio recurva: nonnulli etiam & preces: ora pandebant vacua dentibus inspectanda: omnes attritæ defectæque viribus ætati aliquem Antverpiana in arce locum orabant, in quo semesa membra, artusque castrorum laboribus inutiles, remotâ à præliis statione reponerent. Non erat Antverpia inter eas sedes, ad quas eligendi arbitrium se extenderet, Tassius tamen tam æqua veteranorum postulata, certus de Alexandri erga milites clementia, non rejecit. Sic aliis aliò sparsim abeuntibus, tanquam partibus sensim Elogium legionis, commorientibus, vetus legio finivit. Rexerat illam diu Christophorus Mondragonius, Caroli V. miles;

miles: cui ad arcis Antverpianæ præfecturam admoto Sancius Martinus Leva successit, relictâ equitum lanceariorum turmâ. Sub utroque Tribuno summa quæque milites patraverant, ac rarò sine illis victor Alexander: quod ipse singulari in eos benevolentia, & frequenti commendatione cùm in litteris ad Regem, tùm in quotidianis colloquiis testabatur. unde legioni superbia, factorumque jactantia: mox licentia, & disciplinæ laxamentum: & post hæc, dedignatio parendi, & contumacia. At Levam nullâ suorum culpâ implicitum retinere apud se ad belli consilia: & præcipuos quosque incorruptæ fidei Centuriones in novam, quam designabat animo legionem, transcribere statuit Alexander, misso in Hispaniam Præside Richardotto, qui magnis de rebus agere cum Rege jussus, exposuit etiam veteris legionis successum, ejus supprimendæ necessitatem, & novæ instituendæ consilium. quæ quum Rex & facta probasset, & ejus arbitrio facienda permisisset; uti scriptis ad eum litteris declaravit; Alexander, qui è Tungris confirmata valetudine jam redierat, universam Hispanorum militiam recensuit. Ea tunc erat sex ferè millium armatorum, sub signis octo & sexaginta: quæ legionibus duabus, ac præterea centuriis quatuordecim nulli legioni addictis continebantur. Ex hisce liberis centuriis, atque ex hispanæ classis militibus, qui ex Anglia Scotiaque, partim pretio redempti, partim tempestatibus ad Galliæ littora delati, inde in Belgium recens appulerant, legionem tertiam composuit, duobus hominum millibus constantem, quem ad numerum reliquas duas æque reduxit. superfuitque tantum adhuc militum, quantum supplendis locorum præsidiis opus fuit. Tribunum autem novæ legioni, in magna expectatione multorum, præfecit Alphonsum Idiaquesium, juvenem quidem illum, quique ad id muneris paucos

[Margin notes: 1589 — (30. Mart.) — 1590 — Hispanorum militiam recenset Alexander; — Legionem tertiam componit; — ejus Tribunum nominat,]

cos

1589 cos militiæ annos, sed longum, inter regios ministros, patris obsequium, probatumque Regi in intima regnorum cura fidelem operam afferebat: nec tamen ipse præter patris merita, carebat propriis, in turmæ præfectura cum laude spectatus, & majora promittens. Addidit ei Alexander plerosque è Levianis Centurionibus diuturna militia probatis, & nullius noxæ in suorum seditione compertis. Et quoniam reliquæ duæ legiones sine Tribunis jam diu regebantur, pro Didaco Avila Calderono, qui Ioannis Manriqui Tribuni partes sustinebat, ad Gortraci præfecturam translato, Tribunum nominavit Antonium Zunicam S. Iacobi equitem, qui pedestres copias ab Hispania ante duos annos in Belgium adduxerat, militem egregie fortem, & capiendis animo consiliis, & manu expediendis æque promptum. Legioni verò Bobadilliæ non alium Tribunum imposuit, quàm qui eam pro Francisco Bobadilla in Hispania commorante, accurate prudenterque gubernaverat, Emanuel Vega Capivacca. Denique ne Sancius Leva ab omni vacuus munere appareret, vir alioqui claris ortus parentibus, & qui non modò multa domus suæ merita, & fratrum res fortiter gestas, obitasque mortes; sed etiam strenuam operam suam, & fusum pro Rege sanguinem, haud vanus prædicatione memorare posset: idcircò, uti multa cum hominis laude ad Regem scribit, apud se illum honorifice habere statuit, consilio prudentiaque Majestati ejus inservientem: donec oblata occasione, ad præliares iterum curas revocandus videretur. Sic ille magnanimitatis suæ non oblitus, militari disciplinæ invigilabat. Nam quem forte submittendum censebat, eum prorsus extinctum, & injecta humo, ne assurgat, tumulatum velle, impotentis animi, & nimium sibi metuentis arbitrabatur.

(Ioannes) Idiaquesius)

& Tribunos aliarum duarum:

Levam verò apud se honorificè habet.

10. Iun. 1590.

(Alexand.)

A T E G O, dum rerum magis, ne eas distrahe-

rem quam temporum rationem habui, nonagesimum in annum transgressus sum. A quo ut pedem retrò feram, multa me admonent actæ locorum ipsorumque prædatorum prædæ, orta super his legionum disceptatio, impensa ab hoste humanitatis officia, fortuiti magnorum militiæ Ducum obitus, pugnæ expugnationesque, atque alia memoratu digna, quæ sibi annus repetit octogesimus nonus. Ex legione Bodadiliâ apud Mansfeldium agente una Thenis centuria man- ferat ad præsidium contuberniorum. Explorata horum militum paucitate, cohortes aliquot, quæ Bergis ad Somam nuper egressæ, prædatum huc atque illuc discurrebant, conjunctis peditibus circiter quadringentis, & unâ equitum turmâ, (tenebris, & inexspectata aggressione pro majore numero suffecturis) noctu Thenas accedunt, ascensusque scalarum urbem ingressi, nullo tunc in ea parte mœnium excubitore, in forum silentio contendunt, ubi statio erat militum non amplius quadraginta, nam reliqui cum Centurione Masco, alibi per urbem plerique morbo aut vulneribus invalidi decumbebant. Stationarii in re subita, præsenti tamen animo, loco erumpentes, postquam sublatas sibi ab hoste vident hastas ante stationis domum dispositas, arma ab ira mutuati, strictis alii gladiis, alii è statione jaculantes, subeuntem hostem non modo stationis aditu prohibent, sed Masco cum suorum manipulo accurrente, in imum usque forum submovent. Quin etiam, interempto in pugna Centurione, ex jactura ferocius irritati, hortante Joanne Morali stationis decurione, rursum erumpunt, & confertos in hostes rapide illati, cæsisque eorum multis, interque alios Hollando expeditionis ductore, stationem indomiti repetunt: fremente cicùm hoste, quòd sesquihoræ jam spatio ab hominibus paucis in unam domum quadringentis militibus aditus intercluderetur. Donec jussu Galli Centurionis, qui sub-

1589.

(*Majo Mense* 1589)

STATIO Hispanorum Thenensis à Bergensibus invaditur.

(*Tilement*)

(*Berg op zom*)

(*Christophorus Mascus*)

Pugnatur:

(*Caporale*)

1589. Stationis domus à Bergensibus incenditur. bierat Hollandi locum, injecto undique in stationem igne, arsere Hispanorum aliqui, alii haud ignave morituri, decurione præeunte, in hostium se se globos injiciunt, editaque multorum strage, experimento fuere, morientium morsus animantium letales esse. Ex nonaginta Hispanis sex cum decurione supererant. in quos abstineri arma, ac vivos abduci Gallus Imperavit: decurionem verò saucium jacentemque miseratus, captusque admiratione virturis ejus sociorumque, deportari illum in vicinam domum voluit. nam statio conflagrabat, ac benigno alloquio consolatus, crumenam auro plenam curationis causa in sinum conjecit. Tum collecta jam omni, quæ per ea contubernia servabatur, Centurionum militumque supellectili Bobadillæ legionis, aliaque multa per domos præda, non ultra Thenis subsistere ausi sunt, metu partim à civibus, quos non jam noctis horror, & incerti hostis terror inclusos contineret: partim ab auxiliis facilè superventuris. Itaque relicta confestim urbe victores actis ante se captivis abscedebant.

Stationarii non inulti evadunt.

Victores cum captivis & præda abeunt.

Sed ab aliis Hispanis forte obviis. QUUM fortè eo ipso tempore è Gertrudisbergensi expeditione redibat Bartholomæus Toralva, ducebatque centuriam suam Manriquiæ legionis Arescotum: ac viso agnitoque hoste, animatis ad pugnam suis postremum agmen infestus aggreditur. Nec pugna diù prædatores tenuit. Primi, spoliorum magis quam sociorum decorisque cura, fugam protinus capessunt: alii abjectis sarcinis, primos sequuntur: reliqui prædâ onusti, dum se remque divisa mente, defendentes, nunc arma in hostem, nunc oculos ad fugam vertunt, eoque non toti pugnant, facilè in Hispanorum potestatem ipsi ac præda deveniunt. Quamquam intentis ad rapienda spolia, liberandosque commilites Hispanis, pauci hostium cæsi plerique elapsi sunt. Non post multo quam Arescotum cum præda ingressi erant

præda spoliantur.

Lis super ea præda.

Hispani

Hispani, Emmanuel Vega legionis Bobadilliæ ductor, ejusque centuriones, qui Thenas ad hibernandum attributas jam redierant, audito ex liberatis sociis, prospero Toralvæ successu, gratulatum ei victoriam mittentes oravere, ut res sibi ablatas, quando amicas in manus venerant, ad se remittere ne gravarentur. At Toralva, rapta ex hoste ea spolia respondebat: nec posse à se fraudari eo quæstu milites suos, quos ipse ob eam quoque causam in pugnæ discrimen adduxerat. præterea spatium elapsum jam esse viginti quatuor horarum, intra quas repetere ablata, jure belli, domino liceat. itaque contenti sociis, quos remiserat, manere ea bona æquis possessoribus paterentur. His tamen Vega nequaquam acquiescens, compositis litteris ad Alexandrum Tungris agentem, rogat suo ac suorum Centurionum nomine, velit jubeatque, bona legionis, vestem, pecuniam, vasa, quæque alia apud Toralvam detinerentur, notis jam dominis quamprimum reddi: neque permittat, se suosque non minus hostilia à Toralvæ militibus, quàm ab hostibus pati. Alexander-nam Toralvæ quoque litteris fatigabatur, controversiam Quæsitori universi exercitus disceptandam, ac dirimendam permisit. Ille autem, quòd videret magnis ab utraque legione studiis contendi, causam quam uni addicere sine alterius offensione non posset, procrastinando sustentabat, sperans à subita aliqua expeditione, uti mox evenit, aliò studia curasq; militum avertenda. interea dum bona apud Toralvam manere passus est, ei profectò causam, surda quadam definitione adjudicavit: magnis inde Vegæ, ejusque Centurionum querimoniis, Toralvæ tenacitatem inurbanitatemque assidue perstringentium. quas ille voces facile transmittebat condonabatque, memor ALEATORI post jacturam permitti, ut chartulas lusorias discerpat. Sed quam inter Hispanos, ac socios humanitatem Vega non reperit; eam hoc ipso tempore in hoste Hollando expertus est,

1589.

inter priores dominos.

& novos possessores:

(*Auditor generalis*)

Possessores prævalent.

(*Toralva*)

1689 eſt. Eſpoliis, quæ Thenis ablata ſunt, viginti quatuor vexilla intra arcam obvoluta prædones aſportaverant Bergas ad Somam. Ea res angebat ſummopere Vegam, ne unquam hoſtes quaſi in prælio rapta Bobadilliæ legioni ſigna monſtrare gloriarique poſſent. Itaque auſus ad Bergarum Gubernatorem litteras dare, petita prius ab Alexandro facultate, (ne quid cum hoſte commercii haberet, inconſulto Duce) orat, ut vexilla, quæ delata Bergas inaudierat, pro ſua humanitate remittere Thenas vellet, certus non eſſe iſta Bobadilliana ſigna: hujus enim legionis ſigna cum Parmenſi Duce in Gertrudisbergenſi expeditione tunc fuiſſe: ſed quæ nunc repeterentur, Parmenſem in Britannico bello primùm erigenda explicandaque diſtinaſſe. Quæ deſtinatio quoniam effectu caruerit, reſervata ejus imperio fuiſſe in aliam, quæ ſe offerret, expeditionem. ceterùm hujuſmodi vexilla quum expoſita non fuerint, nihil habere militaris, nihilque pretii, præter ſericum velum. id autem ipſum recipere, ſe ac Centuriones ſuos magni beneficii loco habituros. Gubernator, præter omnium ſpem, quaſi oſtenſurus, Hollandum non aliis utique ſignis gloriari, quàm quæ hoſtibus in acie victis reportare ſit ſolitus; arcam ipſam cum vexillis Emmanueli protinus remiſit, quin etiam ex iiſdem ſpoliis craterem, guttumque, & concham ex argento (& hæc forte Emmanuelis vaſa fuerant) raro inter hoſtes exemplo liberalitatis adjecit. Quod tamen additamentum & ſi magni quidem Emmanuel æſtimavit, præſertim ut Toralvæ tenacitati beneficentiam hoſtis objiceret: at reducem cum vexillis famam, cujus jacturam feciſſe verebatur, omni auro argentoque cariorem habuit. Invaleſcat utinam hoc certaminis genus inter hoſtes: ut collatis in hunc modum ſignis, ſpoliiſque receptis, effuſa potius liberalitate, quàm ſanguine, pro victoria concertetur.

& domini inſignem experiuntur in hoſte liberalitatem.

BLIENBECHÆ obſidio.

SUB HOC tempus Parmenſis à Septemviro Colo-

Coloniensi, qui Tungros venerat, & à Verdugo Frisiæ Gubernatore auxilium rogatus; quod hic à Gulielmo Nassavio, captis aliquot arcibus: ille ab Adolpho Nivenariæ & MeursiæComite, atque à Martino Schenchio, è Berca omnia circùm loca infestantibus premebantur; ad hunc quidem, Marcum de Rie Varambonii Marchionem: ad illum autem, Pattonum Scotum Chiliarchum protinus immisit. Varambonius suscepta peralacriter expeditione in Bercam, Geldræ, provinciæ suæ finitimam & infestam, instructus tribus fere milibus peditum è variis nationibus, & quadringentis equitibus ductore Appio de Comitibus Beccam petiit turrim in Rheni ripa, unde Schenchius transmittere amnem, ac Bercam comportare commeatum solitus erat. eaque capta, exercitum admovit ad Bliembecanum castrum, quod inter Mosim & Rhenum, situ opereque ac milite validum, unum in ea provincia Schenchius obtinebat. Quo intentiorem curam ad ejus obsidium attulit Varambonius, jusso cum parte equitatus Appio itinerum aditus obsidere: aggeribus summa celeritate circumductis, tormentisque trifariam dispositis, atque indesinenter explosis. Sed postquam parùm damni mœnibus inferebatur, quod pilæ terreno haurirentur, suffossionibus tentare arcem visum est. Ac dum pontem è doliis fabrefactum Plati machinatoris ingenio, fossæ imponere milites connituntur, subita defensorum eruptione, ipso loci Gubernatore præeunte, magnis utrinque animis pugna committitur, non modica hinc atque hinc cæde. Et quamquam Bliembecani denique rejecti sunt, letaliter saucio Gubernatore, atque inter paucos dies extincto, mors tamen Plati, qui tribus glandibus è majore tubo appetitus occubuit, non levi exercitum damno, nec impari dolore Alexandrum affecit: qui idcirco ad Regem scribens, diuturnam ejus utilemque operam, atque obita sæpenumero pericula accurate commemorat, vul-

[Margin: 1589 (Ernestius Bavarus Elector Imp.) (Rinbere) (Colonello) Becca prius capitur. deinde Blienbeca oppugnatur. ejus Gubernator cadit, & ex Regiis Platus. (10 Im.)]

1589 nera ipsa enumerans, quorum novissimum illud septimum esset, dum Regi manu atque ingenio militat. oratque propterea, ut annuum reditum, quo is nuper à Majestate ejus donatus, nondum acceperat, in filium transferre dignaretur. id & futurum aliis invitamento, & se velut beneficium sibi unice collatum ab regia manu habiturum. Sic Alexander prompta erga milites suos caritate, eorumdem in se studia amoremque provocabat. ut mirum non esset, num ipse militibus, ceu membris suis prospiciendo, verè caput se præstabat: si illi, uti membra se gererent, quæ pro sui defensione capitis libenter opponerent. At Bliembechæ, post Gubernatoris obitum, militum præfecti qui supererant, orta discordia, metuque ob elatum à Varambonio terreum tumulum, ex quo continuis, nec fallentibus tormentorum emissionibus, tecta habitatoresque petebantur; progressi ad colloquium, pactique, ut armati, nec sine supellectili, relictis tantummodo vexillis abirent; arcem Varambonio dedidere. Ferunt in hac obsidione inter præsidiarios interfectos, dum spoliarentur, feminam multis confossam vulneribus repertam esse: mirantibus, qui robur ejus, & ferociam in subeundis periculis, quorum signa cicatricoso præferebat in vultu, sæpius inter pugnandum experti erant. planè ut fuisse mulierem, non nisi post mortem agnosci potuerit.

quem Regi laudat,

& filium commendat Alexander.

Deditur Bliembeca. (24 Ian.)

Femina virum mentita inter cæsos reperta,

CAPTA, munitaque Bliembeca, ad obsidium Berchæ ad Rhenum, quod erat expeditionis caput, cum exercitu Varambonius contendebat; quum audito, Schenchium de arce sua sollicitum ad eam liberandam cum aliquot cohortibus adventare, jubet extemplo Neapolitanam legionem obviam illi procedere, cœptoque prælio, dum ipse succederet, distinere hostem. Quod tanta legionis celeritate peractum, ut superveniens Varambonius, fusum jam illum fugatumque compererit. Inde nihil moratus iter prosequitur, eo quidem

Schenchius Bliembechæ auxiliaturus fugatur. (*Bliembeca*)

quidem festinantius, quo ad opem Berchæ importandam properare Meursius: & paulò post secuturus Schenchius novis auctus militibus ferebantur. Nec falso: nisi, quòd Schenchius exploratо, signa aliqua Regiorum Groningam petere, mutato consilio venientibus occurrere, atque ulcisci acceptam cladem quamprimùm decrevit. Erant Regii, Wallones ferme septingenti, Pattono Chiliarcho, turmæque lanceariorum duæ, atque una sclopetariorum, ductore Joanne Contrera Gamarra: quas copias cum pecunia, & militari supellectili, Verdugo Frisiæ Præfecto mittebat Alexander. Schenchius compendio viarum usus, Pattono in Lippiensi campo improvisus antevertit. injectaque pugnandi necessitate, signa conferuntur, dubio primùm eventu, sed saucio, post etiam capto Contrera, captisque lanceariorum signiferis, quum prius in hostes confregissent velorum hastilia: Pattonus præcipue trepidus, ne & ipse in Schenchii potestatem veniret, cum quo privatas inimicitias gerebat, fugam arripuit, Lippiam amnem pernici equo transvectus. eadem equorum velocitas omnes fere turmales texit: peditum complures cæsi & cum pecunia suppellex amissa. Non tamen Schenchio eâ frui victoriâ diu licuit.

1589

Idem redit,

(*Blienbeca amissâ*)

(*Qui postea Commissarius gener.*) & Pattoni copias aggreditur:

easque fundit,

& commeatu potitur.

JAM PRIDEM is intercipiendo Neomago animum intenderat: nunc successu lætus, & accessu militum firmatus rem aggreditur. Navigiis aliquot per Vahalim, cujus in sinistra ripa assidet Neomagum, noctu præmissis, ac certum urbis aditum tentare jussus, ipse majore armatarum navium apparatu subsequitur. Et primi, quamvis à civibus detecti, irrupere tamen, domumque amni objectam invadentes, Schenchium cum sociis opperiebantur. Qui ubi advenere, portas alii Cliviam, alii Antoniam aggrediuntur, accurrentibus partes in omnes (jam enim illucescebat) Præsidiariis, civibusque. Tribus in locis

NEOMAGUM Schenchius tentat. (*Nimega.*)

in urbem penetrat.

 obsti-

1582. obſtinatiſſimè pugnabatur. Nam & fractis cancellis in forum pervenerat Schenchius: & Antonium quatiebant alii: & primi adhuc domum, quam inſederant, defendebant. Quatuor propemodum horas Neomagi fatum penderat, ter amiſſo, ter recuperato foro. Sed ut REPENTINÆ irruptiones vim omnem impetu habent, earumque ſi non figitur mucro, retunditur; remittebat paulatim ille iavadentium conatus, eductiſque, & in eos directis aliquot majoribus tormentis, Schenchianos in multa ſuorum cæde ſpes victoriæ deſerebat: ſolùm metus à Schenchio, quem hoſte ferociorem formidabant, ne fugam apertè capeſſerent, continebat. Sed affluentibus magis magiſque non militibus modò, ac civibus, ſed feminis etiam, pueriſque; è feneſtris, è tectis tela omnis generis contorquentibus; impares jam Schenchiani effuſe portas repetere, ipſe fugientibus implicitus tanquam à refluente amne retrorſum agi, omnes curſum ad naves præcipites intendere. Hîc verò multo maxima ſtrages fuit. Non enim ſolùm ab inſequentium civium agminibus in fuga cædebantur, ſed etiam dum naves cæca feſtinatione conſcenderent onerarentque, aut ſimul omnes prægravante multitudine hauriebantur: aut, ne haurirentur, contis ac remis, ab iis, qui jam primi occupaverant, non pauci in Vahalim proturbabantur: multi non expectatis navigiis in aquas ſe projicientes, deprimentibus armis mergebantur. nec alios, abjectis armis, nandi peritia juvabat, quin ictibus è ripa deſtinatis figerentur. Schenchius irâ furens ac frendens, poſtquam neque in conſcendendis navibus, ſuorum certamen ſiſtere, atque ordinare valuit, nonnullis ſua manu propterea interemptis, dum conſulere ipſe ſibi ad extremum parat, in pontonem inſiliens nimio multorum pondere dehiſcentem, momento abſorptus eſt. Homo mirè pugnax ac ferox, quique per ancipitia fortunam libentius provo-

pugnatur vario eventu.

Schenchiani fugantur ex urbe.

eorum ad Vahalim cædes:

fruſtra eos retinente Schenchio,

qui demum mergitur.

provocabat: planè ut sua illi vitia famulari viderentur. temeritas impunè ei sæpe numero fuit, interdum & in gloriam vertit. Arma nunquam accuratius tractabat, quàm quum effusè potus, ac vino amens: immò ebrietate ipsâ, quæ resignare ac aperire occulta quæque consuevit, illum ad arcana occultanda uti solitum ferunt. Ad ingenii tristitiam, qua nunquam risisse dicebatur, tantum iracundiæ interdum addebat, ut milites veluti mancipia pulsaret atque transfigeret; & tamen raro alius suis carior fuit, nempè quos assiduè prædarum spe alebat, & verò prælargè ditabat. Laborum patientia admirationi erat. ubi aut necessitas cogeret, aut spes alliceret, affixus equo dies noctesque traducere, in equo cibum, in equo somnum capere, prorsus habitare in equo consueverat. Ceterùm infamiâ laboravit mutatæ toties fidei ab regiis partibus ad fœderatarum Ordines provinciarum, ab Ordinibus ad regia iterum castra, his tertium desertis in Truchsesii militiam transcriptus, ac postremò Ordinibus redditus, ac neutris unquam partibus satis acceptus, dum nemo suum nisi in dies numerare volaticum hominem posset, cujus videlicet non pes, sed penna teneretur. Corpus ejus inter cadavera, quibus constratum flumen erat, (neque enim quingentis pauciores submersos ferunt) repertum ab iis, qui ad spoliandos hostes certatim ex urbe proveniebant, magnâ Neomagensium lætitiâ spectatum est, ferociam & minas in vultu retinens, & adhuc timendum: mox lætitiâ in ultionem versâ, amputatum caput, sectumque partes in quatuor corpus, ex totidem turribus, atq; ex una portarum urbis aliquandiu pendere: dum Varambonii jussu inde remota, ac duobus post annis à Mauritio Comite sepulcro militariter illata sunt. Schenchii morte nihil à suscepto consilio Berchæ liberandæ retardatus Adolphus Meursæ Comes: quin potius Schenchianis auctus militibus, qui se ei addiderant omnes, copias

1589

Elogium ejus.

(Reidan. l. 8.

(Elector Imperii exauthoratus)

Meursius cum commeatu Beccam ad Rhenum properat.

1589 pias quas posset maximas per Geldriam, cui pro Ordinibus præerat, comparabat, ut Bercam re frumentaria laborantem, inducto commeatu sublevaret: plurimum referre arbitratus, teneri à Fœderatis ejusmodi arcem, ex qua vicinæ Geldrorum urbes, quæ fere omnes regiarum partium erant, vexari assidue, & aliquando recuperari possent. Profectus itaque Harnemium, quo conventuros milites opperiebatur, dum arma in eam expeditionem, ac vasa bellici pulveris in milites distribuendi, unum in locum extrahi jubet; oblatum à quodam talium operum artifice grandius Pyloclastrum experiri, se multisque coram, voluit: tormentoque portæ affixo, forte scintilla in adstantia pulveris vasa desiliit, ac protinus excussis vibratisque parietibus, nonnullos repentina vis ignium inflammavit, aliquos relabentium tectorum ruina contrivit, Comes ipse dirè ambustus postridie extinctus est, non modicâ jacturâ partium, quas tamen ille assidua magis quam felici armorum tractatione adversus Hispanos tenacissime defendebat, eorum odio quàm damno clarior. Hujus, & Schenchii continuata paucos intra dies infortunia quum Berchæ audita sunt, adegêre præsidiarios ac cives longa obsidione ac fame pressos, ut animum inducerent ad deserendam tandem aliquando defensionem urbis, quam Superis invitis, atque ipsis contrariis elementis, propugnare videbantur: siquidem ex iis Ducibus, unde subsidium sperabatur, alter igne, aquis alter infeliciter periisset. Jamque colloquium ab hoste petituri erant, quum festinatis ab Hollachio litteris, novis instructos copiis annonarios currus adventare nunciatur. Ducebant hoc subsidium cum ter millibus ac quingentis peditibus, & equitibus quadringentis, Comes Obersteinius, & Verius Anglus Chiliarchi, quos pro Meursio, & Schenchio fœderati Ordines suppofuerant. In Alpensem agrum pervenerant, quum Varambonius, qui non inde procul aberat, per

(Meursius) Harnemii copias lustrat.

(Pettardo)

Novum mortarii genus experturus.

igne corripitur. (8 *Octobr.* 1589) & comburitur.

Interim Berchenses ob famem ad deditionem inclinant.

Sustinent illos nova Ordinum auxilia.

Per expeditum nuncium, à Comite Mansfeldio 1589.
apud Graviam agente, aliquot Hispanorum cohortes (Carol. Mansfeld.
in auxilium poposcit: rogatoque insuper Comite ipso, ut præsentiâ suâ victoriam firmaret, addidisse fertur, Veniret nullo de pugna dirigenda contentionis metu. paratum se, imperia ex illius ore capessere, eaque inter hastatos milites libenter exequi. Nec quidquam distulit Comes Mansfeldius: ac præmissis sex centuriis Hispanorum, ductore Toralva, etiam se venturum promisit. Erant Varambonio milites ferè hostium pares: quorum Italos mille è Spinellia legione Alexander de Montibus tunc ducebat: Burgundi sub ipso Marchione paulùm supra octingentos numerabantur: Hispanos ferè quingentos adduxerat jam Toralva: & equites auctos ad octingentos Appius regebat. Cum hisce copiis Varambonius non longe à Berca selegerat munieratque tumulum, propter quem ducturi commeatum credebantur hostes. Sed hostibus aliâ incedentibus viâ, impeditiore illa quidem, eoque Regiis improvisâ; protinus occurrere cum turmis Appium, ac distinere venientes jubet. auditoque, propè jam esse Mansfeldium, (sic enim præmissus ab eo Hispanus Centurio Villasecca nunciabat) Spinellianos illuc festinare imperat, eódemque ipse cum reliquis movet. Appius iter silva obsitum, atque autumnalibus aquis inexplicabile tandem emensus, Anglis, qui primo in agmine apparuere, obtulerat se. & quamvis alicubi dehiscente solo instabilis fluctuaret, omnia tamen infra equitatus sui vires arbitratus, accessu præsertim Neapolitanæ legionis, pugnam capessit, animosè magis, quam feliciter non solùm dum palustri humo, ac minus equitabili certatum est, sed etiam postquam inde egressus, æquiorem nactus est campum. Nam neque facilè ordinare incompositas à via turmas licuit, urgente hoste: & Neapolitanæ cohortes loci iniquitate primùm turbatæ, parùm præstare mutuam equitibus opem valebant.

Quibus se opponit Varambonius, cum hisce copiis. (Varambon.) (App. de Comitibus (Federicus Villasf.) cum quibus pugnat loco non satis æquo:

1589. ac fortius quàm felicius.

Et tamen admirationi dicuntur hostibus fuisse, adeò per medias hastas Germanorum, quorum orbem agmini curruum circumdedederant, bis ad currus usque, saucii sauciantesque pervenere. Nec minus strenue adversus agmen Oberstenii pugnabant Hispani, Burgundique, Varambonio nunc Ducis, nunc militis partes intrepide suprema inter discrimina sustinente. Sesquihoram, spe auxilii, sustentata est à Regiis pugna: donec audito, venire armatos ab obsessa civitate Berchenses commeatum excepturos; Varambonius, quando subsidiarii à Mansfeldio milites non apparebant, paulatim receptui ad eum, quem munierat tumulum, signum dedit, insequente hoste, ac fortissimos quosque, qui pugnam postremi ciebant, passim cædente. Nec multum inde cessferant, quum ecce turma equitum, qui venienti Mansfeldio præibant, ex vicino sclopporum fragore cœptam jam pugnam interpretati, addensato gradu, recedentibus adjunxêre illicò se, unaque omnes in pugnam redeuntes, terga vertere coëgerunt hostem. qui, festinantibus inter hæc curribus, contentus alimenta obsessis inferre, urbe se commeatumque conclusit: desideratis non pluribus quinquaginta ex suis, ex Regiis facile supra quadringentos, prima tamen cum laude Neopolitanæ legionis, & cohortium Hispanarum, ex illa Ferdinandus Spinellus Ziri Marchio, & Joannes Antonius Carafa, & Alphonsus Palaganus Centuriones: ex his Centuriones totidem Didacus Guerra, & Cosmus Pujaltes, & Bernardinus Toletanus, strenue dimicantes obiêre. præter signiferos septem, & equites complures; inter quos Joannes Coloma, post raptum è signiferi manu hostile vexillum, ipsumque signiferum interemptum, pila trajectus, tantoque magis vexillum amplexus, illo involutus occubuit. At Spina Centurio Neapolitanus, letaliter saucius: & Corellius Hispanus eques, viginti & duobus vulneribus perfossus, postquam deficiens

(*hora una cum dimidia*)

Decedunt non sine cæde Varamboniani:

Sed novis auxiliis aucti redeunt,

commeatus tamen in urbem inducitur. Cæsorum utrinque numerus.

militum aliquorum laus.

(*Ex Hisp.*)

(*Eques Aragon*)

(*Thomas Spina.*)

deficiens sanguis, non animus, utrumque prostravit; ille à pugna retractus, post brevem medelam, rursus arma & pericula poposcit: hic inter cadavera spirans adhuc repertus, sublatusque, quamquam majore mortis parte in corpus recepta, tamen ex insperato convaluit, auctamque ex privata ultione ferociam in bellum attulit. 1589 (Hieron. Corell.)

Nec sua in hoc conflictu caruere commendatione Duces partium. Nam Varambonius, nullo formidato discrimine, manu exemploque pertinaciter adeò pugnæ institit, ut semel ab hostium, in quos se conjecerat, manipulo circumventum jam ad deditionem cogerent, nisi properè hastati aliquot Hispani accurrentes captivitati Ducem exemissent. Verius autem commeatum & per iter hosti inexspectatum deduxit, & loco potiore defendit, & ipsa fugâ ad celeritatem usus in urbem festinanter invexit. Scio super hac pugna variè traditum à Scriptoribus; quum alii improsperum ejus exitum Comiti Mansfeldio attribuerint, qui non magnoperè laborandum sibi existimaverit in ejus acceleratione subsidii, ex quo partæ victoriæ decus penes Ducem expeditionis futurum esset. nempè Marchioni jam tum offensus, quum Geldriæ præfecturam, se posthabito, in illum contulit Alexander. Alii ipsum potius Varambonium accusant, qui gloriæ avidus ne partem victoriæ cum Mansfeldio communicatam haberet, prævertere adventum ejus, dato in pugnam milite, festinaverit. Ego neutrum affirmare promptum habeo: quum in litteris, quas de hac expeditione Farnesius ad Regem accuratè scribit, neque Mansfeldium, neque Varambonium defuisse muneri suo disertè contestetur. Sed quum in iisdem litteris non obscurè carpat nimium ardorem militum ad vires potius ostentandas, ut ipse loquitur, quàm quòd imperatum id fuisset; facilè crediderim, sui confidentiâ, & hostium contemptu,

maximè Ducum utriusque partis.

Improsperam hanc pugnam Mansfeldio alii tribuunt: (Coloma lib.2.)

alii Varambonio: (Reidan. lib.8. Vasq. in Comment. Eques. Reinald. in Relation. 6. Nov.)

Alexander nimio ardori militum.

1589 temptu, à præmissis ad pugnam militibus peccatum esse. id quod sæpius evenit majorem expertis hostem, quia contempserint, ut minorem. Nec ideò expugnandæ Berchæ omissa spes est reputantibus, quæ inducta erant paucorum denique dierum alimenta, auxisse magis ductoribus gloriam, quàm sedasse obsessis famem.

Mansfeldius exercitum accipit à Varambonio,

Advenerat jam in castra Mansfeldius, eique tradiderat Varambonius vicarium exercitus sui regimen, evocatus ipse in Geldriam ab Alexandro: qui, quòd obsidionem paulò diuturniorem vereretur, tandiu abesse illum nolebat à præfectura sua hostium insidiis tunc exposita. Accedebat metus, ne fortè, non coëuntibus animis, diversi arma tractarent. malum, quod in bello non rarò videmus, quoties aliqui, publica re privatis simultatibus posthabita, non jam Principi suo, sed, surdo quodam transfugio, hosti militant. unde sæpius acceptas ex inopinato clades, & Non plura medicorum dissidio funera, quàm corruptas discordiâ Ducum victorias computamus. Sed quam præcaverat in castris discordiam Alexander, exceperant eam in urbibus, exercebantque permulti, insito, uti assolet, studio nationum, aut assumpto semel partium patrocinio. Namque audito, missum ab Alexandro Mansfeldium pro Varambonio, hinc Belgæ, inde Burgundi, quique alterutris favebant, Germanorum, Hispanorumque non pauci, Alexandri factum aut laudantes, ac breve jam Berchæ obsidium, celeremque victoriam: aut carpentes, ac diuturnam in castris moram, turpemque discessum affirmatè pronunciantes, mordicus inter se tanquam in acie concertabant. negotium videlicet otiosorum, umbraticis hisce pugnis de summa rerum in circulis decernentium.

in Geldriam evocato. (*Geldria*)

Sed ante Mansfeldius Rhesam invaserat.

Sed jam Mansfeldius, antequàm accepisset continuandæ obsidionis partes, dum Bercam peteret, copias suas Rhesam Rheno imminentem admovit, apud quam validum proxima æstate ca-

stellum

ſtellum Schenchius fabricaverat, iis qui Bercam 1589
verſus, eo loco Rhenum tranſmitterent, opportunum. Hanc circumvallare arcem Comes aggreſſus, quarto die murorum parte machinis labefacta, miſſo tympaniſta deditionem defenſoribus imperavit. Et illi, poſt mortem Schenchii animis ac cœpit,
fracti, & foſsâ multo jam rudere complanatâ; haud ultrà morati tradidere arcem, cum armis exeuntes, relictis tamen vexillis, omnique, quo arx abundè inſtructa erat, bellico apparatu. Arci tria Germanorum ſigna ex legione Egmontii impoſuit, vexilla ad Alexandrum miſit: lætus, quod, non modò illum Rheni trajectum clauſiſſet hoſtibus, ſed etiam regiis exercitibus Tranſiſelaniam aut Friſiam petentibus è Reſa Anholſtum, ex hoc Breefordium, hinc Grollam, iter commerciumque ſecurius, tanquam per regiarum partium loca, unius ferè horæ ſpatio inter ſe diſtantia, aperuiſſet. Hinc nullo tardatus hoſtium occurſu Bercam progreſſus, acceptoque armorum imperio, ac Inde Bercam aggreſſus.
firmata novis aggeribus & caſtellis obſidione, non ſe inde receſſurum, niſi urbe fame, aut ferro fame illam
domita, Berchenſibus denunciandum curavit. Nec premit,
jactatas ex vano minas brevi intellectum eſt. Nam bis rejectis, qui annonam inferre tentaverant, jam civitas alimentorum inopiâ laborabat, ac vitiatis fœdo cibatu corporibus, morbi latè gliſcebant, & funera ſequebantur: non ſine querimoniis plurimorum, quibus ſicuti curæ non erat, quis Bercam Dominus obtineret, ita fruſtrà arceri, ac vinci ajebant Hiſpanum, dum interea ſub Hollando victore, fame ipſi commoriebantur. Notum id & minis
Comiti ex iis, qui quotidiè ex urbe profugie- non vanis
bant: quorum multos redire vi compulſos, jube- nunciiſque
bat obſeſſos admonere, ne ſe falli ſinerent inani terret.
ſpe auxiliorum, remedium miſeriarum, ſi ſe red- (*Manſf. l. l.*)
dere principi ſuo feſtinarent, in ipſorum manu ſitum eſſe. ſin cunctarentur, præſentibus calamitatibus populationem, & excidium urbis acceſſura ex arbitrio victoris.

1589 Gubernator de Civitatis (*Simon. Dorth.*) statu admonet Ordinum duces,

Hinc adjecto ad famem hoc quoque metu, Gubernator, ac Magistratus quoniam tumultuari civitas videbatur, compositis litteris ad Comites Mauritium atque Hollachium, quo res loco esset exponunt, addentes, nisi intra mensem subveniatur, famem hostibus aperturam Berchæ portas. At illi jam pertæsi nimios sumptus in ejus urbis auxilium, quæ longè posita defendi ægrè demum posset; respondent, Novum apud Regios armorum apparatum, qui sub Gallicæ expeditionis nomine timendus esset, ne in Hollandiam destinaretur, non permittere, ut aliò miles, & pecunia distrahantur. proinde res suas ipsi componerent: & , quando jam longa obsidione, fidei ac famæ satisfecerint, necessitati in præsens cederent, conditionibus, quæ fortes viros deceant, cum hoste transigerent. Tunc verò statim delecti, profectique ex urbe legati ad Comitem Mansfeldium, & ad Septemvirum Coloniensem, qui in castris aderat, deditionem obtulere, conditionibus non pœnitendis: impetrato, ne pecuniâ plecterentur cives, neve armis spoliati emitterentur milites. quorum alterum civitati ad inopiam redactæ Septemvir indulsit: in altero Comes imitandam sibi duxit Imperatoris sui facilitatem, dicere soliti, PARUM referre, quàm splendidè armis induti, modò arcibus exuti abirent hostes. Abierunt autem militari, uti optavere, pompa circiter mille (ex duobus nempè millibus, qui urbem intraverant) & hi quidem ægrè superstites, ac fame enerves adeò fluxique ut mirum esset, tantam armorum curam fuisse illis, qui vix artus, ne dum arma, sustinere possent.

quibus deditionem non abnuentibus,

cum Mansfeldio gratis conditionibus pacifcitur.

(*Dux Parmens.*)

Et Septemvir in urbem receptus.

Eodemque tempore Septemvir Ernestus cum Carolo Comite Mansfeldio, ac victore cum exercitu Bercam ingressus, recepta hac una, quæ supererat, urbe in omnem Coloniensis imperii possessionem inductus est. Quod ille, quoniam regiis armis acceptum referebat, nihil prius habuit, quàm ut honorifica legatione gratias Par-

menti

mensi Duci ageret, cujus beneficio Bonnâ bis captâ, expugnato Novesio, domita ad extremum Bercâ, reliquisque per Agrippinenses fines arcibus atque oppidis, Farnesiani militis virtute ac sanguine recuperatis; nunc demum se Coloniensem Antistitem, Imperiique Septemvirum agnosceret. Et Alexander, Ernesti litteris in Hispaniam missis, gratulatus est Regi non solum amplissimæ gloriæ accessionem, asserto in libertatem felicibus ejus armis, repositoque in pristinum statum amicissimo Principe; sed etiam eâdem operâ partam Belgicis provinciis securitatem, Geldriæque in primis ab hostium illic dominantium incursibus consultum. Itaque consideranti sibi res belgicas, haud temere videri, finem aliquando instare diuturni gravissimique belli. Jam Mosam, quanta esset, captis circà urbibus, Principi suo fluere: Rhenum aut partium amicis adjunctum, aut hostibus abstractum: mare receptis in Flandria portubus navigationibus apertum: Belgium, quàm longè protenditur à primis contra Britannicum mare Flandris, ad extremos usque Frisios, regiis armis securè percurri. solos adhuc Zelandos, Hollandosque, (ad horum enim limitem submotas rebellium vires,) indomitâ pertinaciâ bellum gerere. sed utrisque moram ac frenum injectum, illis à Slusa Flissingæ portui obversa, his à Gertrudisberga Dordrecto cominus infesta. Atque adeo monstrata in Zelandiam viâ, & Hollandiâ penetrari cœptâ, sperari posse, hisce quoque provinciis ad obsequium denique pertractis, brevi Belgium omne Deo, Regique suo restitutum iri. Sic Alexander in procinctu omnia, & tanquam ex facili finienda promittebat: quo Regem, ut ego quidem interpretor, allectum non vana spe pacandi aliquando provincias, à proposito Gallicæ expeditionis, uti Belgio minimè conducibilis, retardaret. Nihil hisce tamen litteris assecutus, nisi ut Rex & belli fine per Belgium gauderet, &

1590 honorifica legatione gratias agit Alexandro: qui missis in Hispaniam Septemviri Litteris, Regi gratulatur absolutum Coloniense bellum, & partam inde magnam Belgii securitatem.

Simul quo loco res Belgica sit, Regi commemorat,

(Zeland.)

(Holland.)

ut eum finiendi belli spe allectum,

A Gallica expeditione removeat.

1590 bellum posse in Galliam simul importari non desperat. minus fortè secum reputans, solem ipsum, quamvis ditione imperioque complectatur universa, ad alterum hemisphærium non transferre lucem, quin alterum tenebris invadendum relin-
(Nov.) quat. Sed potentiæ Rex suæ, virtutique Alexandri omnia tribuebat.

F I N I S.

IN-

INDEX
Rerum & Sententiarum.

Quæ

SECUNDA DECADE
CONTINENTUR.

1589 nera ipsa enumerans, quorum novissimum illud septimum esset, dum Regi manu atque ingenio militat. oratque propterea, ut annuum reditum, quo is nuper à Majestate ejus donatus, nondum acceperat, in filium transferre dignaretur. id & futurum aliis invitamento, & se velut beneficium sibi unice collatum ab regia manu habiturum. Sic Alexander prompta erga milites suos caritate, eorumdem in se studia amoremque provocabat. ut mirum non esset, num ipse militibus, ceu membris suis prospiciendo, verè caput se præstabat: si illi, uti membra se gererent, quæ pro sui defensione capitis libenter opponerent. At Bliembechæ, post Gubernatoris obitum, militum præfecti qui supererant, orta discordia, metuque ob elatum à Varambonio terreum tumulum, ex quo continuis, nec fallentibus tormentorum emissionibus, tecta habitatoresque petebantur; progressi ad colloquium, pactique, ut armati, nec sine supellectili, relictis tantummodo vexillis abirent; arcem Varambonio dedidere. Ferunt in hac obsidione inter præsidiarios interfectos, dum spoliarentur, feminam multis confossam vulneribus repertam esse: mirantibus, qui robur ejus, & ferociam in subeundis periculis, quorum signa cicatricoso præferebat in vultu, sæpius inter pugnandum experti erant. planè ut fuisse mulierem, non nisi post mortem agnosci potuerit.

quem Regi laudat, & filium commendat Alexander.

Deditur Bliembeca. (24 *Ian.*) Femina virum mentita inter cæsos reperta,

CAPTA, munitaque Bliembeca, ad obsidium Berchæ ad Rhenum, quod erat expeditionis caput, cum exercitu Varambonius contendebat; quum audito, Schenchium de arce sua sollicitum ad eam liberandam cum aliquot cohortibus adventare, jubet extemplo Neapolitanam legionem obviam illi procedere, cœptoque prælio, dum ipse succederet, distinere hostem. Quod tanta legionis celeritate peractum, ut superveniens Varambonius, fusum jam illum fugatumqne compererit. Inde nihil moratus iter prosequitur, eo quidem

Schenchius Bliembechæ auxiliaturus fugatur. (*Blienbeca*)

quidem festinantius, quo ad opem Berchæ importandam properare Meursius: & paulò post secuturus Schenchius novis auctus militibus ferebantur. Nec falso: nisi, quòd Schenchius explorato, signa aliqua Regiorum Groningam petere, mutato consilio venientibus occurrere, atque ulcisci acceptam cladem quamprimùm decrevit. Erant Regii, Wallones ferme septingenti, Pattono Chiliarcho, turmæque lanceariorum duæ, atque una sclopetariorum, ductore Joanne Contrera Gamarra: quas copias cum pecunia, & militari supellectili, Verdugo Frisiæ Præfecto mittebat Alexander. Schenchius compendio viarum usus, Pattono in Lippiensi campo improvisus antevertit, injectaque pugnandi necessitate, signa conferuntur, dubio primùm eventu, sed saucio, post etiam capto Contrera, captisque lanceariorum signiferis, quum prius in hostes confregissent velorum hastilia: Pattonus præcipue trepidus, ne & ipse in Schenchii potestatem veniret, cum quo privatas inimicitias gerebat, fugam arripuit, Lippiam amnem pernici equo transvectus, eadem equorum velocitas omnes fere turmales texit: peditum complures cæsi & cum pecunia suppellex amissa. Non tamen Schenchio eâ frui victoriâ diu licuit.

1589

Idem redit, (Blienbeca amissa) (Qui postea Commissarius gener.) & Pattoni copias aggreditur: easque fundit, & commeatu potitur.

JAM PRIDEM is intercipiendo Neomago animum intenderat: nunc successu lætus, & accessu militum firmatus rem aggreditur. Navigiis aliquot per Vahalim, cujus in sinistra ripa assidet Neomagum, noctu præmissis, ac certum urbis aditum tentare jussus, ipse majore armatarum navium apparatu subsequitur. Et primi, quamvis à civibus detecti, irrupere tamen, domumque amni objectam invadentes, Schenchium cum sociis opperiebantur. Qui ubi advenere, portas alii Cliviam, alii Antoniam aggrediuntur, accurrentibus partes in omnes (jam enim illucescebat) Præsidiariis, civibusque. Tribus in locis obsti-

NEOMAGUM Schenchius tentat. (Nimega.) in urbem penetrat.

1582. obstinatissimè pugnabatur. Nam & fractis cancellis in forum pervenerat Schenchius: & Antonium quatiebant alii: & primi adhuc domum, quam insederant, defendebant. Quatuor propemodum horas Neomagi fatum pependerat, ter amisso, ter recuperato foro. Sed ut REPENTINÆ irruptiones vim omnem impetu habent, earumque si non figitur mucro, retunditur; remittebat paulatim ille invadentium conatus, eductisque, & in eos directis aliquot majoribus tormentis, Schenchianos in multa suorum cæde spes victoriæ deserebat: solùm metus à Schenchio, quem hoste ferociorem formidabant, ne fugam apertè capesserent, continebat. Sed affluentibus magis magisque non militibus modò, ac civibus, sed feminis etiam, puerisque; è fenestris, è tectis tela omnis generis contorquentibus; impares jam Schenchiani effuse portas repetere, ipse fugientibus implicitus tanquam à refluente amne retrorsum agi, omnes cursum ad naves præcipites intendere. Hic verò multo maxima strages fuit. Non enim solùm ab insequentium civium agminibus in fuga cædebantur, sed etiam dum naves cæca festinatione conscenderent onerarentque, aut simul omnes prægravante multitudine hauriebantur: aut, ne haurirentur, contis ac remis, ab iis, qui jam primi occupaverant, non pauci in Vahalim proturbabantur: multi non expectatis navigiis in aquas se projicientes, deprimentibus armis mergebantur. nec alios, abjectis armis, nandi peritia juvabat, quin ictibus è ripa destinatis figerentur. Schenchius irâ furens ac frendens, postquam neque in conscendendis navibus, suorum certamen sistere, atque ordinare valuit, nonnullis sua manu propterea interemptis, dum consulere ipse sibi ad extremum parat, in pontonem insiliens nimio multorum pondere dehiscentem, momento absorptus est. Homo mitè pugnax ac ferox, quique per ancipitia fortunam libentius provo-

pugnatur vario eventu.

Schenchiani fugantur ex urbe.

eorum ad Vahalim cædes:

frustra eos retinente Schenchio,

qui demum mergitur.

provocabat: planè ut sua illi vitia famulari viderentur. temeritas impunè ei sæpe numero fuit, interdum & in gloriam vertit. Arma nunquam accuratius tractabat, quàm quum effusè potus, ac vino amens: immò ebrietate ipsâ, quæ resignare ac aperire occulta quæque consuevit, illum ad arcana occultanda uti solitum ferunt. Ad ingenii tristitiam, qua nunquam risisse dicebatur, tantum iracundiæ interdum addebat, ut milites veluti mancipia pulsaret atque transfigeret; & tamen rarò alius suis carior fuit, nempè quos assiduè prædarum spe alebat, & verò prælargè ditabat. Laborum patientia admirationi erat. ubi aut necessitas cogeret, aut spes alliceret, affixus equo dies noctesque traducere, in equo cibum, in equo somnum capere, prorsus habitare in equo consueverat. Ceterùm infamiâ laboravit mutatæ toties fidei ab regiis partibus ad fœderatarum Ordines provinciarum, ab Ordinibus ad regia iterum castra, his tertium desertis in Truchsesii militiam transcriptus, ac postremò Ordinibus redditus, ac neutris unquam partibus satis acceptus, dum nemo suum nisi in dies numerare volaticum hominem posset, cujus videlicet non pes, sed penna teneretur. Corpus ejus inter cadavera, quibus constratum flumen erat, (neque enim quingentis pauciores submersos ferunt) repertum ab iis, qui ad spoliandos hostes certatim ex urbe proveniebant, magnâ Neomagensium lætitiâ spectatum est, ferociam & minas in vultu retinens, & adhuc timendum: mox lætitiâ in ultionem versâ, amputatum caput, sectumque partes in quatuor corpus, ex totidem turribus, atq; ex una portarum urbis aliquandiu pependere: dum Varambonii jussu inde remota, ac duobus post annis à Mauritio Comite sepulcro militariter illata sunt. Schenchii morte nihil à suscepto consilio Berchæ liberandæ retardatus Adolphus Meursæ Comes: quin potius Schenchianis auctus militibus, qui se ei addiderant omnes, copias

1589

Elogium ejus.

(Reidan. l. 8.

(Elector Imperii exauthoratus)

Meursius cum commeatu Bercam ad Rhenum properat.

1589 pias quas posset maximas per Geldriam, cui pro Ordinibus præerat, comparabat, ut Bercam re frumentaria laborantem, inducto commeatu sublevaret: plurimum referre arbitratus, teneri à Fœderatis ejusmodi arcem, ex qua vicinæ Geldrorum urbes, quæ fere omnes regiarum partium erant, vexari assidue, & aliquando recuperari possent. Profectus itaque Harnemium, quo conventuros milites opperiebatur, dum arma in eam expeditionem, ac vasa bellici pulveris in milites distribuendi, unum in locum extrahi jubet; oblatum à quodam talium operum artifice grandius Pyloclastrum experiri, se multisque coram, voluit: tormentoque portæ affixo, forte scintilla in adstantia pulveris vasa desiliit, ac protinus excussis vibratisque parietibus, nonnullos repentina vis ignium inflammavit, aliquos relabentium tectorum ruina contrivit, Comes ipse dirè ambustus postridie extinctus est, non modicâ jacturâ partium, quas tamen ille assidua magis quam felici armorum tractatione adversus Hispanos tenacissime defendebat, eorum odio quàm damno clarior. Hujus, & Schenchii continuata paucos intra dies infortunia quum Berchæ audita sunt, adegêre præsidiarios ac cives longa obsidione ac fame pressos, ut animum inducerent ad deserendam tandem aliquando defensionem urbis, quam Superis invitis, atque ipsis contrariis elementis, propugnare videbantur: siquidem ex iis Ducibus, unde subsidium sperabatur, alter igne, aquis alter infeliciter periisset. Jamque colloquium ab hoste petituri erant, quum festinatis ab Hollachio litteris, novis instructos copiis annonarios currus adventare nunciatur. Ducebant hoc subsidium cum ter millibus ac quingentis peditibus, & equitibus quadringentis, Comes Oberstenius, & Verius Anglus Chiliarchi, quos pro Meursio, & Schenchio fœderati Ordines suppofuerant. In Alpensem agrum pervenerant, quum Varambonius, qui non inde procul aberat, per

(Meursius) Harnemii copias lustrat.

(Pettardo)

Novum mortarii genus experturus.

igne corripitur. (8 *Octobr.* 1589) & comburitur.

Interim Berchenses ob famem ad deditionem inclinant.

Sustinent illos nova Ordinum auxilia.

Per expeditum nuncium, à Comite Mansfeldio apudGraviam agente, aliquot Hispanorum cohortes in auxilium popoſcit: rogatoque inſuper Comite ipſo, ut præſentiâ ſuâ victoriam firmaret, addidiſſe fertur, Veniret nullo de pugna dirigenda contentionis metu, paratum ſe, imperia ex illius ore capeſſere, eaque inter haſtatos milites libenter exequi. Nec quidquam diſtulit Comes Mansfeldius: ac præmiſſis ſex centuriis Hiſpanorum, ductore Toralva, etiam ſe venturum promiſit. Erant Varambonio milites ferè hoſtium pares: quorum Italos mille è Spinellia legione Alexander de Montibus tunc ducebat: Burgundi ſub ipſo Marchione paulùm ſupra octingentos numerabantur: Hiſpanos ferè quingentos adduxerat jam Toralva: & equites auctos ad octingentos Appius regebat. Cum hiſce copiis Varambonius non longe à Berca ſelegerat munieratque tumulum, propter quem ducturi commeatum credebantur hoſtes. Sed hoſtibus aliâ incedentibus viâ, impeditiore illa quidem, eoque Regiis improviſâ; protinus occcurrere cum turmis Appium, ac diſtinere venientes jubet. auditoque, propè jam eſſe Mansfeldium, (ſic enim præmiſſus ab eo Hiſpanus Centurio Villaſecca nunciabat) Spinellianos illuc feſtinare imperat, eódemque ipſe cum reliquis movet. Appius iter ſilva obſitum, atque autumnalibus aquis inexplicabile tandem emenſus, Anglis, qui primo in agmine apparuere, obtulerat ſe. & quamvis alicubi dehiſcente ſolo inſtabilis fluctuaret, omnia tamen infra equitatus ſui vires arbitratus, acceſſu præſertim Neapolitanæ legionis, pugnam capeſſit, animosè magis, quam feliciter non ſolùm dum paluſtri humo, ac minus equitabili certatum eſt, ſed etiam poſtquam inde egreſſus, æquiorem nactus eſt campum. Nam neque facilè ordinare incompoſitas à via turmas licuit, urgente hoſte: & Neapolitanæ cohortes loci iniquitate primùm turbatæ, parùm præſtare mutuam equitibus opem valebant. Et

1589. (*Carol. Mansfeld.*

Quibus ſe opponit Varambonius,

cum hiſce copiis.

(*Varambon.*)

(*App. de Comitibus*

Federicus Villaſ.)

cum quibus pugnat loco non ſatis æquo:

deficiens sanguis, non animus, utrumque prostravit; ille à pugna retractus, post brevem medelam, rursus arma & pericula poposcit: hic inter cadavera spirans adhuc repertus, sublatusque, quamquam majore mortis parte in corpus recepta, tamen ex insperato convaluit, auctamque ex privata ultione ferociam in bellum attulit. 1589 (*Hieron. Corell.*)

Nec sua in hoc conflictu caruere commendatione Duces partium. Nam Varambonius, nullo formidato discrimine, manu exemploque pertinaciter adeò pugnæ institit, ut semel ab hostium, in quos se conjecerat, manipulo circumventum jam ad deditionem cogerent, nisi properè hastati aliquot Hispani accurrentes captivitati Ducem exemissent. Verius autem commeatum & per iter hosti inexspectatum deduxit, & loco potiore defendit, & ipsa fugâ ad celeritatem usus in urbem festinanter invexit. Scio super hac pugna variè traditum à Scriptoribus; quum alii improsperum ejus exitum Comiti Mansfeldio attribuerint, qui non magnoperè laborandum sibi existimaverit in ejus acceleratione subsidii, ex quo partæ victoriæ decus penes Ducem expeditionis futurum esset. nempè Marchioni jam tum offensus, quum Geldriæ præfecturam, se posthabito, in illum contulit Alexander. Alii ipsum potius Varambonium accusant, qui gloriæ avidus ne partem victoriæ cum Mansfeldio communicatam haberet, prævertere adventum ejus, dato in pugnam milite, festinaverit. Ego neutrum affirmare promptum habeo: quum in litteris, quas de hac expeditione Farnesius ad Regem accuratè scribit, neque Mansfeldium, neque Varambonium defuisse muneri suo disertè contestetur. Sed quum in iisdem litteris non obscurè carpat nimium ardorem militum ad vires potius ostentandas, ut ipse loquitur, quàm quòd imperatum id fuisset; facilè crediderim, sui confidentiâ, & hostium con-

maximè Ducum utriusque partis.

Improsperam hanc pugnam Mansfeldio alii tribuunt: (*Coloma lib. 2.*)

alii Varambonio: (*Reidan. lib. 8. Vasq. in Comment. Eques. Reinald. in Relation. 6. Nov.*)

Alexander nimio ardori militum.

1589 temptu, à præmissis ad pugnam militibus peccatum esse. id quod sæpius evenit majorem expertis hostem, quia contempserint, ut minorem. Nec ideò expugnandæ Berchæ omissa spes est reputantibus, quæ inducta erant paucorum denique dierum alimenta, auxisse magis ductoribus gloriam, quàm sedasse obsessis famem.

Mansfeldius exercitum accipit à Varambonio, in Geldriam evocato. (Geldria)

Advenerat jam in castra Mansfeldius, eique tradiderat Varambonius vicarium exercitus sui regimen, evocatus ipse in Geldriam ab Alexandro: qui, quòd obsidionem paulò diuturniorem vereretur, tandiu abesse illum nolebat à præfectura sua hostium insidiis tunc exposita. Accedebat metus, ne fortè, non coëuntibus animis, diversi arma tractarent. malum, quod in bello non rarò videmus, quoties aliqui, publica re privatis simultatibus posthabita, non jam Principi suo, sed, surdo quodam transfugio, hosti militant. unde sæpius acceptas ex inopinato clades, & Non plura medicorum dissidio funera, quàm corruptas discordiâ Ducum victorias computamus. Sed quam præcaverat in castris discordiam Alexander, exceperant eam in urbibus, exercebantque permulti, insito, uti assolet, studio nationum, aut assumpto semel partium patrocinio. Namque audito, missum ab Alexandro Mansfeldium pro Varambonio, hinc Belgæ, inde Burgundi, quique alterutris favebant, Germanorum, Hispanorumque non pauci, Alexandri factum aut laudantes, ac breve jam Berchæ obsidium, celeremque victoriam: aut carpentes, ac diuturnam in castris moram, turpemque discessum affirmatè pronunciantes, mordicus inter se tanquam in acie concertabant. negotium videlicet otiosorum, umbraticis hisce pugnis de summa rerum in circulis decernentium.

Sed ante Mansfeldius Rhesam invaserat.

Sed jam Mansfeldius, antequàm accepisset continuandæ obsidionis partes, dum Bercam peteret, copias suas Rhesam Rheno imminentem admovit, apud quam validum proxima æstate castellum

ſtellum Schenchius fabricaverat, iis qui Bercam 1589
verſus, eo loco Rhenum tranſmitterent, opportunum. Hanc circumvallare arcem Comes aggreſſus, quarto die murorum parte machinis labefacta, miſſo tympaniſta deditionem defenſoribus imperavit. Et illi, poſt mortem Schenchii animis fracti, & foſsâ multo jam rudere complanatâ; haud ultrà morati tradidere arcem, cum armis exeuntes, relictis tamen vexillis, omnique, quo arx abundè inſtructa erat, bellico apparatu. Arci tria Germanorum ſigna ex legione Egmontii impoſuit, vexilla ad Alexandrum miſit: lætus, quod, non modò illum Rheni trajectum clauſiſſet hoſtibus, ſed etiam regiis exercitibus Tranſiſelaniam aut Friſiam petentibus è Reſa Anholſtum, ex hoc Breefordium, hinc Grollam, iter commerciumque ſecurius, tanquam per regiarum partium loca, unius ferè horæ ſpatio inter ſe diſtantia, aperuiſſet. Hinc nullo tardatus hoſtium occurſu Bercam progreſſus, acceptoque armorum imperio, ac firmata novis aggeribus & caſtellis obſidione, non ſe inde receſſurum, niſi urbe fame, aut ferro domita, Berchenſibus denunciandum curavit. Nec jactatas ex vano minas brevi intellectum eſt. Nam bis rejectis, qui annonam inferre tentaverant, jam civitas alimentorum inopiâ laborabat, ac vitiatis fœdo cibatu corporibus, morbi latè gliſcebant, & funera ſequebantur: non ſine querimoniis plurimorum, quibus ſicuti curæ non erat, quis Bercam Dominus obtineret, ita fruſtrà arceri, ac vinci ajebant Hiſpanum, dum interea ſub Hollando victore, fame ipſi commoriebantur. Notum id Comiti ex iis, qui quotidiè ex urbe profugiebant: quorum multos redire vi compulſos, jubebat obſeſſos admonere, ne ſe falli ſinerent inani ſpe auxiliorum, remedium miſeriarum, ſi ſe reddere principi ſuo feſtinarent, in ipſorum manu ſitum eſſe. ſin cunctarentur, præſentibus calamitatibus populationem, & excidium urbis acceſſura ex arbitrio victoris.

ac cœpit,

Inde Bercam aggreſſus.

fame illam premit,

& minis non vanis nunciiſque terret.

(Manſf. Ll.)

1589
Gubernator de Civitatis (*Simon. Dorth.*) statu admonet Ordinum duces,

Hinc adjecto ad famem hoc quoque metu, Gubernator, ac Magistratus quoniam tumultuari civitas videbatur, compositis litteris ad Comites Mauritium atque Hollachium, quo res loco esset exponunt, addentes, nisi intra mensem subveniatur, famem hostibus aperturam Berchæ portas. At illi jam pertæsi nimios sumptus in ejus urbis auxilium, quæ longè posita defendi ægrè demum posset; respondent, Novum apud Regios armorum apparatum, qui sub Gallicæ expeditionis nomine timendus esset, ne in Hollandiam destinaretur, non permittere, ut aliò miles, & pecunia distrahantur. proinde res suas ipsi componerent: &, quando jam longa obsidione, fidei ac famæ satisfecerint, necessitati in præsens cederent, conditionibus, quæ fortes viros deceant, cum hoste transigerent. Tunc verò statim delecti, profectique ex urbe legati ad Comitem Mansfeldium, & ad Septemvirum Coloniensem, qui in castris aderat, deditionem obtulere, conditionibus non pœnitendis: impetrato, ne pecuniâ plecterentur cives, neve armis spoliati emitterentur milites. quorum alterum civitati ad inopiam redactæ Septemvir indulsit: in altero Comes imitandam sibi duxit Imperatoris sui facilitatem, dicere soliti, PARUM referre, quàm splendidè armis induti, modò arcibus exuti abirent hostes. Abierunt autem militari, uti optavere, pompa circiter mille (ex duobus nempè millibus, qui urbem intraverant) & hi quidem ægrè superstites, ac fame enerves adeò fluxique ut mirum esset, tantam armorum curam fuisse illis, qui vix artus, ne dum arma, sustinere possent.

quibus deditionem non abnuentibus,

cum Mansfeldio gratis conditionibus paciscitur.

(*Dux Parmens.*)

Et Septemvir in urbem receptus.

Eodemque tempore Septemvir Ernestus cum Carolo Comite Mansfeldio, ac victore cum exercitu Bercam ingressus, recepta hac una, quæ supererat, urbe in omnem Coloniensis imperii possessionem inductus est. Quod ille, quoniam regiis armis acceptum referebat, nihil prius habuit, quàm ut honorifica legatione gratias Parmensi

1590.

honorifica legatione gratias agit Alexandro:

mensi Duci ageret, cujus beneficio Bonnâ bis captâ, expugnato Novesio, domita ad extremum Bercâ, reliquisque per Agrippinenses fines arcibus atque oppidis, Farnesiani militis virtute ac sanguine recuperatis; nunc demum se Coloniensem Antistitem, Imperiique Septemvirum agnosceret. Et Alexander, Ernesti litteris in Hispaniam missis, gratulatus est Regi non solum amplissimæ gloriæ accessionem, asserto in libertatem felicibus ejus armis, repositoque in pristinum statum amicissimo Principe; sed etiam eâdem operâ partam Belgicis provinciis securitatem, Geldriæque in primis ab hostium illic dominantium incursibus consultum. Itaque consideranti sibi res belgicas, haud temere videri, finem aliquando instare diuturni gravissimique belli. Jam Mosam, quanta esset, captis circà urbibus, Principi suo fluere: Rhenum aut partium amicis adjunctum, aut hostibus abstractum: mare receptis in Flandria portubus navigationibus apertum: Belgium, quam longè protenditur à primis contra Britannicum mare Flandris, ad extremos usque Frisios, regiis armis securè percurri. solos adhuc Zelandos, Hollandosque, (ad horum enim limitem submotas rebellium vires,) indomitâ pertinaciâ bellum gerere. sed utrisque moram ac frenum injectum, illis à Slusa Flissingæ portui obversa, his à Gertrudisberga Dordrecto cominus infesta. Atque adeo monstrata in Zelandiam viâ, & Hollandiâ penetrari cœptâ, sperari posse, hisce quoque provinciis ad obsequium denique pertractis, brevi Belgium omne Deo, Regique suo restitutum iri. Sic Alexander in procinctu omnia, & tanquam ex facili finienda promittebat: quo Regem, ut ego quidem interpretor, allectum non vana spe pacandi aliquando provincias, à proposito Gallicæ expeditionis, uti Belgio minimè conducibilis, retardaret. Nihil hisce tamen litteris assecutus, nisi ut Rex & belli fine per Belgium gauderet, & bel-

qui missis in Hispaniam Septemviri Litteris, Regi gratulatur absolutum Coloniense bellum, & partam inde magnam Belgii securitatem.

Simul quo loco res Belgica sit, Regi commemorat.

(Zeland.)

(Holland.)

ut eum finiendi belli spe allectum,

A Gallica expeditione removeat.

1590 bellum posse in Galliam simul importari non desperat. minus fortè secum reputans, solem ipsum, quamvis ditione imperioque complectatur universa, ad alterum hemisphærium non transferre lucem, quin alterum tenebris invadendum relin-
(Rex.) quat. Sed potentiæ Rex suæ, virtutique Alexandri omnia tribuebat.

FINIS.

IN-

INDEX

Rerum & Sententiarum

Quæ

SECUNDA DECADE CONTINENTUR.

A.

Sententia ad A, spectantes.

ADVERSIS cum fluctibus colluctantes, quidquid offertur, ne hauriantur, arripiunt.

Non creditur aggressurus, qui non sit superior.

Plerumque fit, ut quam pauci ardua aggrediuntur, tam dein multi aggressos imitentur.

Turpe est non animadvertere, eadem te arte petendum, qua provocaveris Aleatori post jacturam permitti-

Sententiæ ad B, *ſpectantes.*

Bellum hoc quoque nomine ira Dei eſt, quòd ſæpe in eo neceſſitate peccatur.

Beneficio ſuo commendationem à difficultate aliqui captant.

C.

pecu-

Sententiæ ad C. spectantes.

Calliditas ad extremum se ipsam perditum it, & magnam veneni sui partem bibit.

Nemo adeo intractabilis est, cui suum denique manubrium non sit, quo *capi*, ac teneri possit.

Facile *captivi* transeunt animo in eas partes, unde nequeunt expedire corpus.

Familiare est hominibus, supra vires humanas credere, quidquid supra *captum* illorum fit.

Non semper virium contentione res conficitur: est interdum, ubi *cedendo*, atque obsecundando altius assurgatur.

Gliscit in arbitrantium *cœtu* contumacia.

Obse-

Obsequentes singuli, *contumaces* universi.

Commercia societas alit.

Tutum non est, ingenia odiis innutrita, novo *conciliata* beneficio, velut delinitam lactis haustu viperam in sinum admittere.

Consilia omnia, & præcipue bellica tandiu tuta, quandiu tecta.

Tunc offertur absque necessitatis suspicione *concordia*, cum à superiore offertur.

Multum in bello refert, ut *concilii* actor sit, qui author fuerit.

Hostium *consilia* nisi aurea clave, non reserantur.

Quæ *conserta* sunt, si distrahi cœpere, ac plura labi, labant omnia.

Non raro videmus præsertim in bello Dominos vitæ fieri alienæ, qui fuerint contemptores suæ.

Aliqua *contemptu* melius reselluntur.

Non semper ingentes belli *copia* expetendæ non magis, quam ingentia copora magnis plerumque morbis obnoxia, carius ali solita, motuque tardiora, & accipiendo vulneri latius porrecta.

Spes, & cupido *credulos* homines facit.

D.

Came-

Ferdi-

Fran-

Sententiæ ad F. spectantes.

F*Alsis* ex vero fides peti solet.

Sola Ducis *fama* interdum bella profligat.

Superat metum *fames*, quæ nec imperantes audit, nec supplicium se ipsa majus novit.

Facile ignem concipiunt, quæ paulo ante extinctæ sunt *faces*.

Mora est omnium, *festinatio* singulorum.

Nemo *fortium* segnes amat.

Facile deserimus, quos à *fortuna* deserendos subtimemus.

Fulmen ipsis, quibus conceptum est, nubibus haud parcit.

G.

H.

Her-

 burun-

Sententiæ ad H, *spectantes.*

PArum refert, quàm splendidè armis induti, modo arcibus exuti abeant *hostes.*

Sæpenumero homines inter vulnera invictos, erectosq;, unius verbi punctiuncula facile prosternit, quasi istis pro corde sit *honor* quo læso vivere non sustineant.

Nihil in hostibus vel semivictis tutò despicitur.

I.

Jo. Hur-

Sententiæ ad I, *spectantes.*

NOn magis cordi in homine, quàm *Imperatori* in exercitu, novissimum mori datum est.

Raro *impunitas* frustrà proponitur, & plerumque spe veniæ scelera disparantur.

Solitaria non incedunt *infortunia.*

Injuriam aliqui putant finem accipiendi.

Repen-

Septem-

Lotha-

Sententia ad L. spectans.

IMportunè *Læditur* is, cujus fide opus habeas.

M.

Mansuil-

suvii

Sententiæ ad M, spectantes.

MOrtui partus nulla se *matrem* libenter agnoscit.

Ægrius *miles* sustinet se suis posthaberi, quàm ab hoste vinci.

Miles externus, quum semper civitatibus esse gravis solet, tum recens victis, tanquam fortunam suam è proximo respectantibus gravissimus est.

Quo die se *militiæ* quis addixit, eo primum die reum se omnium bellicorum successuum obtulit.

Fidelis *ministri* partes sunt, si quæ ex animadversionibus, ac repulsis timentur odia, in se transferre; objectuque sui, Principem tegere ab invidia, illi beneficentiæ materiam, illi gratias seponere.

Quæ *modum* excedunt, speciem magis quàm usum habent.

In ipsa *multitudine* pauci demum sunt illi qui bella conficiant, uti ex hasta quantumvis oblonga, palmus tamen ferreæ cuspidis plagam facit.

Fiducia *multitudinis* & mutuus respectus in pugna vel timidos attinet.

Graves *morbi* vel temerariis medicamentis curantur.

Erroris confessio est, *mutanda* fecisse.

N.

Sententia ad N. spectantes.

IN *Nobili* pectore generosi spiritus torpent magis, quam non sint; injecta verò necessitate expergiscuntur.

Docent plerunque, quæ *nocent*.

Tutius est vincire manus, ne *nocere* possint: quam promereri

Sen-

mutuo

Philip-

Sententiæ ad P. spectantes.

LÆsa sæpius suorum *patientia* nocentius furit, quam hostium odia.

Paupertas indemnes, atque adeo projectiores facit.

Peccatum pro disciplina est.

Pecunia sive desit, sive suppetat, seditiosa res est.

Iuvat interdum ignorare *pericula*, quæ non superaret, si quis nosset.

Crebra inter *pericula* metus exuitur periclitandi.

Experientia compertum, nihil esse vilius adversus invadentes, *prædatore* milite.

Non recte semper contuleris in errata præliantium eventa *præliorum* plerumque fortuita.

Nulla larva totum *Principem* tegit, & *Soles* etiam isti quum deficiunt, tunc maximè spectatores habent.

Magnum temporis reique compendium plerumque fit, si cum *Principe* transigant disceptantes.

Non raro fit, ut *Principes* ubi omnia in unum congessere, beneficia sua in eo reformident.

In magnis *Principum* injuriis

Sententiæ ad R, *spectantes.*

Quos urges, nisi prosternas, à te *repulsos* adjunges ex adverso stantibus.

Vitium est generis humani, ut tentata infeliciter ab aliis *retentare* non dubitent.

Regem quasi elegerint diligunt, qui regi ab eo voluere.

S.

Sententiæ ad S, ſpectantes.

SCelus ſceleri viam emollit.
Pro ſemivicto habetur quiſque *ſemiſomnis* invaditur.
Non ſolent homines capi, niſi *ſpe* aliquid ante momorderint.
Divina ſe dextera libens adjungit ſupplicum pietati, ubi *ſuperborum* impietas vindicanda eſt.
Adæquandum eſt neceſſitati *ſubſidium*, ne ſi abundet, effundatur.
Nunquam ſatis cavetur inter ſuſpectos & ſuſpectantes.

T.

Sententiæ ad T. *spectantes.*

Facilè veniunt in potestatem alienam, qui præ *timore* semel exiere de sua.

Minorem se fatetur, quisquis *timet*.

Plus plerumque *timendum* ab uno, quem læseris, quàm sperandum à multis, quorum commodo inservieris.

Metu anxiis omnia in portenta vertuntur.

Nihil æque ex omnibus *timetur*, atque id, quod primum omnium timeri cœptū est.

Quisquis à suis *transfugit*, novis semper argumentis peracti semel sceleris opus habet, quo se constanter improbum persuadeat.

V.

Vellus

Vorho-

Sententia ad V, spectantes.

NOmen quomodocumque *Victoru* non erubescendum.

Alia *Victoria* ad tuendam victoriam opus est.

Victoria quo plura victis eripit, eo magis spargit extenuatque victores.

Victorias ægrius incipias, quàm continues.

Victis nova clades est aspectus suorum quasi exprobrantium.

Necesse est, ut mediocritatem humanæ *virtuti* præscriptam excedat, quisquis homine major habendus sit.

Victi raro victores amant.

Tunc veris lacrymis defletur clades publica, ubi cum *domestico* funere conjuncta est.

Proprio ex usu quæque præhabentur: nec fœdera, societatesque res alia stringit, aut laxat magis, quàm *utilitas*.

Animam agit *Urbs* illa, cujus vires, ac spiritus paulatim ab extremis munimentis ad intimas tanquam cordis angustias retrahuntur.

X.

Z.

FINIS.